Handbogsrum α

Biblioteks-betænkningen 1979

AFGIVET AF BIBLIOTEKSKOMMISSIONEN

ex. 2
21.057 b

BETÆNKNING NR. 878
KØBENHAVN 1979

ISBN 87-503-3009-8

J. H. Schultz

Ka 00-15 bet.

Indholdsfortegnelse

Indledning 3

Hovedresumé 7

Kapitel 1. Kultur- og informationspolitik
1.1 Indledning 15
1.2 Oprettelsen af Kulturministeriet 15
1.3 Protesten mod kunststøtten 16
1.4 Ændringer i samfundet 16
1.5 Betænkning 517: Det udvidede kulturbegreb 17
1.6 Senere kulturpolitiske udtalelser og redegørelser 17
1.7 Kulturcenterideer 18
1.8 Kulturministerkonferencen i Oslo 1976 18
1.9 Nutidig kulturpolitik 19
1.10 Principper for kulturpolitikken 20
1.11 Informationspolitik 21
1.12 Bibliotekerne i samfundet 22

Kapitel 2. Afgrænsning mellem bibliotekstyper
2.1 Bibliotekstyper 24
2.2 Udviskning af grænser 25
2.3 Forskelle mellem bibliotekstyper 25
2.4 Offentlighedskriteriet 26
2.5 Resumé af kapitel 2 27

Kapitel 3. Folkebiblioteker
3.1 Indledning 28
3.1.1 Udviklingen under 1964-loven 28
3.1.2 Folkebibliotekerne og det udvidede kulturbegreb 28
3.2 Folkebibliotekernes formål 29
3.3 Ligelighed 30
3.4 Folkebibliotekernes materialer 31
3.4.1 Indkøb 31
3.4.2 Kassation 32
3.4.3 Materialevalgspolitik 33
3.5 Folkebibliotekernes service over for enkeltpersoner og grupper 36
3.5.1 Indledning 36
3.5.2 Børnebiblioteksvirksomhed 36
3.5.3 Biblioteksbetjening af unge 37
3.5.4 Biblioteksbetjening af blinde 37
3.5.5 Biblioteksbetjening af andre læsehandicappede 39
3.5.6 Opsøgende biblioteksbetjening 40
3.5.7 Biblioteksaktiviteter på arbejdspladser 41
3.5.8 Biblioteksbetjening af søfarende 42
3.5.9 Biblioteksbetjening af gæstearbejdere 43
3.5.10 Biblioteksbetjening af det tyske mindretal i Sønderjylland 44

3.6. Folkebibliotekernes opgaver og aktiviteter . . . 44
3.6.1 Informationsvirksomhed . . . 44
3.6.2 Musikbiblioteksvirksomhed . . . 46
3.6.3 Kunstbiblioteksvirksomhed . . . 47
3.6.4 Lokalhistoriske samlinger og arkiver . . . 47
3.6.5 Kulturelle arrangementer . . . 49
3.6.6 Samarbejde med andre initiativtagere . . . 50
3.6.7 Pr-virksomhed . . . 50
3.6.8 De bibliotekariske uddannelser . . . 51
3.7 Folkebibliotekernes lokaler . . . 51
3.7.1 Lokalestandardens indflydelse på virksomheden . . . 51
3.7.2 Lovgivning . . . 52
3.7.3 Mødelokaler . . . 53
3.8 Folkebibliotekernes administrative struktur . . . 53
3.8.1 Folkebibliotekets tilhørsforhold . . . 53
3.8.2 Folkebibliotekernes styrelse . . . 54
3.8.3 Brugerindflydelse . . . 55
3.9 Betjeningsstruktur . . . 56
3.9.1 Det enkelte folkebibliotek . . . 56
3.9.2 Biblioteksmæssigt samarbejde mellem kommuner . . . 57
3.10 Centralbiblioteker . . . 58
3.10.1 Hidtidige forhold . . . 58
3.10.2 Centralbiblioteksopgavernes fremtidige udvikling . . . 61
3.10.3 Den fremtidige centralbiblioteksstruktur . . . 62
3.10.4 Status og finansiering . . . 63
3.10.5 Centralbibliotekets styrelse . . . 64
3.10.6 Centralbiblioteksvirksomheden på Bornholm . . . 64
3.11 Hovedstadsregionens biblioteksvæsen . . . 65
3.12 Udbygningsplanlægning . . . 67
3.13 Overordnede instanser for folkebibliotekerne . . . 67
3.13.1 Bibliotekstilsynet . . . 68
3.13.2 Biblioteksrådet . . . 68
3.14 Resumé af kapitel 3 . . . 68

Kapitel 4. Biblioteksbetjening af kursus- og uddannelsessøgende
4.1 Indledning . . . 72
4.2 Skolebibliotekerne i folkeskolen . . . 72
4.3 Biblioteksbetjening af andre uddannelsesinstututioner . . . 79
4.4 Individuelt uddannelsessøgende . . . 81
4.5 Biblioteksorientering . . . 81
4.6 Betænkning fra udvalget vedrørende placering af undervisningsmaterialer . . . 81
4.7 Resumé af kapitel 4 . . . 82

Kapitel 5. Forskningsbibliotekerne
5.1 Tilstand . . . 84
5.1.1 Terminologi . . . 84
5.1.2 Ressortforhold . . . 84
5.1.3 Typer . . . 86
5.1.4 Fælles styrelse . . . 88
5.1.5 Fælles foranstaltninger . . . 89
5.2 Målsætning . . . 90
5.3 Behov for central koordinering . . . 91
5.3.1 Landsdækkende system . . . 91
5.3.2 Anskaffelseskoordinering . . . 92

5.3.3 Koordinering af betjeningen . . . 94
5.3.4 Biblioteksteknisk koordinering . . . **96**
5.3.5 Fælles budgetbehandling . . . 97
5.3.6 Konklusion . . . **98**
5.4 Behov for lokal koordinering . . . 98
5.5 Fofslag . . . **101**
5.5.1 Lokal koordinering . . . **101**
5.5.2 Fælles styrelse for forskningsbiblioteker . . . **103**
5.5.3 Råd for forskningsbiblioteker . . . **107**
5.6 Resumé af kapitel 5 . . . **107**

Kapitel 6. Bibliotekssamarbejde og fælles institutioner
6.1 Materialevalg og -anskaffelse . . . **109**
6.1.1 Koordinering af materialevalg . . . **109**
6.1.2 Central materialevalgsservice . . . **110**
6.1.3 Materialeanskaffelse og klargøring . . . **112**
6.2 Katalogisering og klassifikation . . . 114
6.2.1 Standardisering . . . **114**
6.2.2 Central katalogisering . . . **116**
6.2.3 Fælleskataloger . . . **117**
6.3 Nationalbibliografien . . . **117**
6.3.1 Den danske nationalbibliografi . . . **117**
6.3.2 Dansk Bogfortegnelse . . . **118**
6.3.3 Styring . . . **118**
6.3.4 Øvrige principper for en nyordning . . . **119**
6.4 Automation . . . **119**
6.4.1 Biblioteksdata . . . **120**
6.4.2 Forskningsbibliotekerne . . . **121**
6.4.3 Samarbejde . . . **122**
6.5 Depotbiblioteker . . . **122**
6.5.1 Folkebibliotekernes Depotbibliotek . . . **122**
6.5.2 Depotbibliotek og fællesmagasin for forskningsbibliotekerne . . . **123**
6.5.3 Mulige fælles løsninger . . . **123**
6.6 Lånesamarbejdet . . . 123
6.6.1 Indledning . . . **123**
6.6.2 Lånesamarbejdets principper . . . **124**
6.6.3 Lånesamarbejdets værktøj og hjælpemidler . . . **125**
6.6.4 Låneveje . . . **125**
6.6.5 Bibliotekernes Lånecentral . . . **128**
6.7 Fælles serviceinstitutioner . . . **129**
6.7.1 Biblioteksscentralen . . . **129**
6.7.2 Indbindingscentralen . . . **130**
6.7.3 Styrelse . . . **130**
6.8 Resumé af kapitel 6 . . . **130**

Kapitel 7. Biblioteksdirektorat og bibliotekslov
7.1 Biblioteksdirektorat . . . **132**
7.1.1 Ét biblioteksdirektorat . . . **132**
7.1.2 Samling af offentlige biblioteker . . . **132**
7.1.3 Fælles betjeningsproblemer . . . **132**
7.1.4 Fælles anskaffelsesproblemer . . . **133**
7.1.5 Fælles publikationer . . . **133**
7.1.6 Fælles udviklingsarbejde . . . **133**
7.1.7 Fælles konsulentstab . . . 133

7.1.8 Fælles institutioner . . . 134
7.1.9 Nationalt og internationalt samarbejde . . . 134
7.1.10 Biblioteksdirektoratets struktur . . . 134
7.2 Biblioteksråd . . . 134
7.3 Bibliotekslov . . . 135
7.4 Ressortministerium . . . 136
7.4.1 Institution og bibliotek . . . 136
7.4.2 Institutbiblioteker og hovedbibliotek . . . 137
7.4.3 Konklusion . . . 138
7.5 Resumé af kapitel 7 . . . 138

Kapitel 8. Økonomiske og ophavsretlige spørgsmål
8.1 Bibliotekernes finansiering . . . 147
8.1.1 De kommunale biblioteker . . . 147
8.1.2 De statslige biblioteker . . . 149
8.2 Fælles rådighedssum . . . 149
8.2.1 De nuværende rådighedssummer . . . 149
8.2.2 Forslag om en fælles rådighedssum . . . 149
8.3 Oversigt over tilskudsordninger m. v. . . . 151
8.3.1 Forslag om revision af tilskudsordninger efter gældende bibliotekslov . . . 151
8.3.2 Foreslåede bevillinger til fællesformål . . . 151
8.4 Gratisprincip . . . 152
8.4.1 Grundregel . . . 152
8.4.2 Samfundsværdi . . . 152
8.4.3 Edb-baseret og traditionel information . . . 153
8.4.4 Betalingsordning . . . 153
8.4.5 Finansiering . . . 154
8.4.6 Former for edb-tjenester . . . 154
8.4.7 Indstilling . . . 155
8.5 Ophavsretlige spørgsmål . . . 157
8.5.1 Båndkopier . . . 157
8.5.2 Arkiv for radio- og tv-udsendelser . . . 158
8.5.3 Lydbøger . . . 158
8.5.4 Fotokopier . . . 158
8.5.5 Overspilning af plader til bånd . . . 158
8.5.6 Distribution af film . . . 159
8.5.7 KODA-afgift . . . 159
8.6 Resumé af kapitel 8 . . . 159

Kapitel 9. Nordisk biblioteksvæsen. Styrelse og lovgivning
9.1 Finland . . . 161
9.2 Island . . . 162
9.3 Norge . . . 163
9.4 Sverige . . . 164

Kapitel 10. Flertallets udkast til lov om biblioteker
10.1 Lovudkast . . . 167
10.2 Kommentarer til lovudkastet . . . 171
10.3 De økonomiske konsekvenser af lovudkastet . . . 193

Kapitel 11. Et mindretals udkast til lov om biblioteker
11.1 Lovudkast . . . 204
11.2 Bemærkninger til lovudkastet . . . 209

Bilag I. Bilag, der knytter sig direkte til betænkningen 224
1.1 Fordelingen af forskningsbibliotekernes udlån 1955/56–1976/77 225
1.2. Notat af 30. april 1979 fra Bibliotekskommissionens underudvalg om centralbiblioteker vedrørende centralbibliotekernes opgaver 226
1.3. Notat af 30. april 1979 fra Bibliotekskommissionens underudvalg om centralbiblioteker vedrørende centralbiblioteksudgifter 230
1.4. Skrivelse af 3. april 1979 fra De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg til Bibliotekskommissionen vedrørende nedlæggelse af Samarbejdsudvalgets dets nuværende form. m. v. 233
1.5. Skrivelse af 22. marts 1979 fra Ministeriet for Kulturelle Anliggender til Bibliotekskommissionen vedrørende forslag om ophævelse af folkeskolelovens § 17, stk. 2 og 3 235
1.6. Fra Specialudvalg 2's betænkning, bilag II, tabel 3: Sammenligning af institutbibliotekers og hovedbibliotekers bogkøbs og indbindingskonti . 237
1.7. Bilag til mindretalsudtalelse til kapitel 5.4. (Palle Birkelund og Morten Laursen Vig) 238
1.8 Skrivelse af 3. januar 1979 fra Ministeriet for Kulturelle Anliggender til Bibliotekskommissionen bilagt skrivelse af 14. december 1978 fra Københavns Universitets rektor Morten Lange med en af konsistoriums biblioteksudvalg udarbejdet betænkning vedrørende Københavns Universitets institutbiblioteker 241
1.9. Skrivelse med bilag af 19. december 1978 fra rektor ved Århus Universitet Carl F. Wandel vedrørende læreres og studerendes udtalelse om specialudvalg 2's betænkning 255
1.10. Notat om kriteriet for forskningsbiblioteker, der overføres til Biblioteksdirektoratet 258
1.11. Notat om organisationsmodeller for institutbiblioteker og hovedbiblioteker 260

Bilag II. Brevveksling mellem Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Bibliotekskommissionen 262

Bilag III. Fortegnelse over andre henvendelser til kommissionen 366

Register 369

Indledning

Bibliotekskommissionen blev nedsat af kulturminister Niels Matthiasen den 8. januar 1976 med følgende kommissorium:

1. Ministeriet for Kulturelle Anliggender nedsætter en kommission, der som et led i udformningen af en national informations- og biblioteksspolitik skal stille forslag om de ændringer i dansk biblioteksvæsens målsætning og struktur, som er nødvendige for at de offentlige bibliotekers ressourcer både samfundsøkonomisk og kulturpolitisk kan anvendes så hensigtsmæssigt som muligt.

2. Kommissonen skal behandle spørgsmålet om de overordnede organer, som bør indgå i det offentlige biblioteksvæsens struktur, herunder problemerne i forbindelse med den centrale administration af folke- og forskningsbiblioteksvæsenet, jfr. betænkning over forslag til lov om ændring af lov om folkebiblioteker m. v., afgivet 13. juni 1975 af Folketingets Kulturudvalg.

3. Kommissionen skal undersøge, hvordan man kan styrke samarbejdet mellem de forskellige bibliotekstyper, og hvilke muligheder der er for etablering eller videre udbygning af fælles institutioner.

4. Kommissionen skal drøfte afgrænsningen mellem de forskellige bibliotekstypers virkeområde og opgaver, bl. a. med henblik på alle grene af undervisningssektoren.

5. På grundlag af den indstilling som den særlige arbejdsgruppe, der er nedsat af Kulturministeriet, i 1975 har afgivet i »Redegørelse fra kortlægningsgruppen vedrørende forskningsbibliotekernes administrative forhold m. v.« skal kommissionen fremkomme med forslag om forskningsbiblioteksvæsenets fremtidige struktur og styrelse.

6. Kommissionen skal drøfte folkebibliotekernes målsætning og struktur, herunder problemer i forbindelse med en tilskudsomlægning, samt den centrale administration og rådgivning på området. Spørgsmålet om folkebibliotekernes indkøbs- og kassationspolitik må indgå i kommissionsbehandlingen.

7. Kommissionen er bemyndiget til at drøfte andre biblioteksproblemer af faglig strukturel karakter og fremkomme med forslag til deres løsning.

Til medlemmer af kommissionen beskikkedes ved nedsættelsen og den 28. januar 1976

Departementschef O. Perch Nielsen (formand).

Fhv. minister Dorte Bennedsen.

Rigsbibliotekar Palle Birkelund.

Viceborgmester Juditthe Boock.

Skolebiblioteksinspektør Jørgen Christiansen.

Vicestadsbibliotekar Johs. Daugbjerg.

Førstebibliotekar Holger Friis.

Stadsbibliotekar Henning Gimbel.

Afdelingschef Ernst Goldschmidt (udpeget af Undervisningsministeriet).

Folketingsmedlem R. Lysholt Hansen.

Deltidsbibliotekar Gunnar Knudsen.

Borgmester Camma Larsen-Ledet (udpeget af Kommunernes Landsforening).

Designeret biblioteksdirektor Kristian Lindbo-Larsen.

Borgmester Chr. Nielsen.

Borgmester Børge Schmidt.

Amtsrådsmedlem Fritz Sevelsted (udpeget af Amtsrådsforeningen i Danmark).

Overbibliotekar Karl V. Thomsen.

Bibliotekar Birte Thornæs.

Kontorchef E. Thrane.

Overbibliotekar Morten Laursen Vig.

I januar 1978 fritoges Birte Thornæs for hvervet som medlem af kommissionen, og i hendes sted beskikkedes vicestadsbibliotekar Leif Thorsen.

I august 1978 fritoges Camma Larsen-Ledet for hvervet som medlem af kommissionen, og i hendes sted beskikkedes rådmand Thorkild Simonsen.

Efter sin udnævnelse til undervisningsminister fritoges Dorte Bennedsen i januar 1979 for hvervet som medlem af kommissionen.

Sekretærer for kommissionen har været:

Ekspeditionssekretær Birgit Skole (leder af hovedsekretariatet)

Kontorchef Pierre Bigandt.

Biblioteksinspektør Ole Koch.

Bibliotekskonsulent Ingerlise Koefoed.

Førstebibliotekar Jacob Thomsen.

Efter indstilling fra kommissionen nedsatte ministeren den 26. marts 1976 tillige otte specialudvalg med følgende kommissorier:

Specialudvalg 1 :

Udvalget har til opgave at udarbejde forslag til organisering af det fremtidige lånesamarbejde mellem forskellige bibliotekstyper med særligt henblik på deres benytteres differentierede behov og forandringerne heri og skal herved tage hensyn til det foreliggende forslag om oprettelse af en lånecentral til afløsning af Bibliotekernes Oplysningskontor. Det skal vurdere overcentralfunktionen (Statsbiblioteket) og folkebibliotekernes og andre bibliotekers behov for regionale materialeforsyningskilder (f. eks. centralbibliotekernes, universitetsbibliotekernes og amtscentralernes forsyningsopgaver). Det skal undersøge Landscentralens opgaver og muligheder i lånesamarbejdet (film, radio- og TV-udsendelser). Det skal undersøge Depotbibliotekets opgaver i lånesamabejdet. Det skal vurdere de konsekvenser, en samlet edb-registrering vil få for lånesamarbejdet.

Specialudvalg 2:

Med udgangspunkt i »Redegørelse fra kortlægningsgruppen vedrørende forskningsbibliotekernes administrative forhold m. v.« skal udvalget udarbejde forslag til forskningsbibliotekernes fremtidige struktur og styrelse. Udvalget skal i sit arbejde gå ud fra, at forskningsbibliotekerne har til opgave at gøre bøger, tidsskrifter og andet informations- og dokumentationsmateriale tilgængeligt for videnskabelige medarbejdere og studerende ved de højere og andre videregående uddannelsesinstitutioner, videnskabelige medarbejdere ved andre offentlige forskningsinstitutioner, den private sektors medarbejdere beskæftiget med forskning og udviklingsarbejde, lånere som gennem folkebibliotekerne søger speciallitteratur og individuelle lånere i øvrigt. En væsentlig opgave må desuden være at udøve en informations- og dokumentationsfunktion over for forskningsbibliotekernes brugere.

Ved udarbejdelse af forslag om forskningsbibliotekernes fremtidige struktur og styrelse skal udvalget overveje, hvorledes den centrale administration af forskningsbiblioteksvæsenet bør organiseres, således at der under hensyn til de ovennævnte opgaver kan foretages en koordineret behandling af forskningsbibliotekernes budgetter, en prioritering af forskningsbibliotekernes opgaver og en ressourcetildeling, der er samordnet med de tilstræbte forsknings- og uddannelsespolitiske mål.

I den forbindelse skal udvalget endvidere overveje principperne for oprettelse og drift af de højere uddannelsesinstitutioners institutbiblioteker samt andre institutioners biblioteker og deres indpasning i et samlet forskningsbiblioteksystem.

Specialudvalg 3:

Udvalget har til opgave at vurdere nødvendigheden af en mere formaliseret opgavefordeling og koordinering mellem forskningsbiblioteker, folkebiblioteker, amtscentraler for undervisningsmidler og biblioteker inden for alle grene af undervisningssektoren, i særdeleshed med henblik på at tilvejebringe en tilfredsstillende biblioteksbetjening af alle benyttergrupper inden for undervisningssektoren.

Specialudvalg 4:

Udvalget skal have til opgave at undersøge mulighederne for og ønskeligheden af en videre udbygning af fælles institutioner og foranstaltninger, så at disse tilsammen tilgodeser alle bibliotekstypers behov for fælles servicefunktioner. Det skal vurdere Biblioteks-centralens og Indbindingscentralens forhold til Landscentralen for Undervisningsmidler, det skal vurdere samarbejdsmuligheder mellem Biblioteksdata og forskningsbibliotekerne. Det skal vurdere Folkebibliotekernes Depotbiblioteks fremtidige virksomhed, herunder folkebibliotekernes kassationspolitik, samt undersøge muligheden for at udbygge Depotbiblioteket til et fælles depotbibliotek for folke- og forskningsbiblioteker, eventuelt etablere flere depotbiblioteker rundt i landet. Det skal endelig undersøge mulighederne for en bredere styring af det nationalbibliografiske apparat.

Specialudvalg 5:

Udvalget skal undersøge folkebibliotekernes struktur, såvel den administrative struktur (de administrative enheder, samarbejdsordninger) som betjeningsstrukturen (specielt spørgsmålet om decentralisering). Udvalget skal også beskæftige sig med spørgsmålet om serviceniveauet sammenholdt med de bevillingsmæssige muligheder.

Specialudvalg 6:

Udvalget skal drøfte folkebibliotekernes målsætning og folkebibliotekernes opgaver over for børn og voksne, herunder deres opgaver over for grupper af befolkningen med behov for særlig biblioteksbetjening (f. eks. uddannelsessøgende og handicappede) og forpligtelserne over for informationsformidlingen. I forbindelse hermed skal udvalget drøfte materialevalgspolitikken og de lokaler og materialer, som folkebibliotekerne for at opfylde deres formål må råde over i de forskellige former for formidling. Endvidere skal udvalget drøfte folkebibliotekernes rolle i det lokale kulturelle liv.

Specialudvalg 6 afgiver først rapport til Bibliotekskommissionen efter at have drøftet rapporten fra specialudvalg 3.

Specialudvalg 7:

Udvalget skal undersøge folkebibliotekernes ressourceanvendelse samt deres arbejdsmetoder og -præstationer. Udvalget skal undersøge, om der gennem en øget benyttelse af central service eller gennem ændringer i den lokale organisation kan opnås yderligere rationaliserings- og driftsøkonomiske fordele for det enkelte biblioteksvæsens serviceniveau. Udvalget skal endvidere overveje, om det vil være en fordel at harmonisere disse funktioner i folkebibliotekerne med de tilsvarende funktioner i forskningsbibliotekerne.

Det forudsættes, at udvalgets vurderinger og forslag fremsættes i fælleskab med specialudvalg 8.

Specialudvalg 8:

Udvalget skal undersøge forskningsbibliotekernes ressourceanvendelse samt deres arbejdsmetoder og -præstationer sammenholdt med serviceniveau. Udvalget skal undersøge, om der gennem en øget benyttelse af centrale serviceforanstaltninger kan opnås yderligere rationaliseringsmæssige og driftsøkonomiske fordele. Endelig skal udvalget - eventuelt i samarbejde med andre specialudvalg under kommissionen - overveje de fremtidige organisatoriske rammer for harmonisering og standardisering af katalogisering, klassificering, indbinding, bogpleje, indkøb, international udveksling og andre biblioteksfunktioner. Udvalget skal endvidere overveje, om det vil være en fordel at harmonisere disse funktioner i forskningsbibliotekerne med de tilsvarende funktioner i folkebibliotekerne.

Det forudsættes, at udvalgets vurderinger og forslag fremsættes i fællesskab med specialudvalg 7.

I specialudvalgene var en lang række institutioner, organisationer og styrelser m. v. repræsenteret med medlemmer, som var udpeget efter indstilling fra de pågældende.

Specialudvalgene afgav i løbet af 1978 hver sin betænkning. Disse betænkninger - og den debat de har givet anledning til efter deres fremkomst - har udgjort den væsentligste del af grundlaget for kommissionens forhandlinger og overvejelser.

Kommissionen har selv nedsat to underudvalg. I april 1978 anmodede man således Jørgen Christiansen, Johs. Daugbjerg og Børge Schmidt om at udarbejde et oplæg om det storkøbenhavnske biblioteksspørgsmål, og endvidere anmodede kommissionen i januar 1979 et underudvalg under Henning Gimbels ledelse om at udarbejde et oplæg vedrørende centralbibliotekernes opgaver, styrelse og finansiering. Medlemmer af dette underudvalg var i øvrigt R. Lysholt Hansen, biblioteksinspektør V. Klingberg-Nielsen, Fritz Sevelsted, Thorkild Simonsen, stadsbibliotekar Carsten Tofte, kontorchef Niels Arthur Hansen fra Amtsrådsforeningen i Danmark og fuldmægtig Hans Sylvest fra Kommunernes Landsforening. Som sekretær for dette underudvalg fungerede bibliotekskonsulent Jan Østergaard Bertelsen.

Bibliotekstilsynet og Rigsbibliotekarembedet har på adskillige områder bistået kommissionen med undersøgelser og oplysninger til brug for arbejdet.

Kommissionen har afholdt 22 møder, hvoraf flere af to eller tre dages varighed.

Herudover har kommissionens medlemmer den 29. marts 1979 deltaget i en høring, til hvilken der blandt andet var indbudt repræsentanter for samtlige de institutioner, organisationer og styrelser m. v., der havde været repræsenteret i specialudvalgene. De indbudte fik lejlighed til at udtale sig om et inden høringen udarbejdet udkast til kapitel 1-9 i kommissionens betænkning.

Fra Ministeriet for Kulturelle Anliggender har kommissionen modtaget en række forespørgsler og henstillinger. Disse findes alle - sammen med de af kommissionen afgivne svar - optrykt som bilag til betænkningen.

Andre henvendelser til kommssionen er opført i den oversigt, der ledsager betænkningen. I det omfang disse henvendelser knytter sig direkte til betænkningen, er de tillige optrykt som bilag.

København, den 22. juni 1979.

Palle Birkelund **Juditthe Boock** **Jørgen Christiansen**

Johs. Daugbjerg **Holger Friis** **Henning Gimbel**

Ernst Goldschmidt **R. Lysholt Hansen** **Gunnar Knudsen**

Kr. Lindbo-Larsen **Chr. Nielsen** **O. Perch Nielsen**

Børge Schmidt **Fritz Sevelsted** **Thorkild Simonsen**

Karl V. Thomsen **Leif Thorsen** **E. Thrane**

Morten Laursen Vig

Pierre Bigandt. Ole Koch. Ingerlise Koefoed. Birgit Skole. Jacob Thomsen

Hovedresumé

Indledning

Bibliotekskommissionen blev nedsat af ministeren for kulturelle anliggender 1976. Efter indstilling fra kommissionen nedsatte ministeren samme år 8 specialudvalg, der i 1978 afgav betænkninger, som har udgjort et væsentligt grundlag for kommissionens forhandlinger og overvejelser.

Bibliotekskommissionen har taget sit udgangspunkt i en helhedsbetragtning af dansk biblioteksvæsen som led i en national informations- og bibliotekspolitik. Ud fra samfundsøkonomiske og kulturpolitiske hensyn har det været Bibliotekskommissionens mål at sikre den mest hensigtsmæssige udnyttelse af de offentlige bibliotekers ressourcer.

Det offentlige biblioteksvæsen

Bibliotekslov

For at sikre koordineringen og gennemførelsen af fællesforanstaltninger i det offentlige biblioteksvæsen stiller Bibliotekskommissionen forslag om en bibliotekslov for alle offentlige biblioteker. Dette betyder, at en dansk bibliotekslov for første gang ikke blot omfatter folkebibliotekerne, men tillige indeholder bestemmelser for de offentlige forskningsbiblioteker.

Biblioteksloven understreger, at bibliotekerne udgør en helhed, og loven indeholder fælles formålsbestemmelser for hele det offentlige biblioteksvæsen og angiver desuden de særlige opgaver, der påhviler henholdsvis folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne.

Biblioteksdirektorat

Ud fra det helhedssynspunkt, Bibliotekskommissionen har anlagt på biblioteksvæsenet, stiller kommissionen forslag om, at der ved biblioteksloven oprettes et biblioteksdirektorat under Ministeriet for Kulturelle Anliggender for både folkebiblioteker og forskningsbiblioteker[1]).

Biblioteksdirektoratet skal varetage opgaver, der er af fælles karakter for alle folkebiblioteker eller for alle offentligt finansierede eller støttede forskningsbiblioteker. Direktoratet skal tillige varetage opgaver, der er fælles for de to biblioteksektorer, herunder fælles udviklingsarbejde, ikke mindst på edb-området, standardiserings- og rationaliseringsforanstaltninger, udarbejdelse af generelle regler om betjening og anskaffelse, udgivelse af fælles publikationer, drift af fælles institutioner og officiel deltagelse i internationalt bibliotekssamarbejde.

Endvidere skal Biblioteksdirektoratet videreføre de opgaver, som Bibliotekstilsynet og Rigsbibliotekarembedet hidtil har varetaget over for henholdsvis folke- og forskningsbiblioteker, behandle budgetforslag fra de forskningsbiblioteker, der hører under direktoratet, samt yde faglig rådgivning og anden bistand til biblioteker og offentlige myndigheder.

For at Biblioteksdirektoratet kan foretage en koordineret behandling af forskningsbibli-

[1]) *Mindretal I* Et mindretal på 3 medlemmer finder ikke, at fællesskabet mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker kan begrunde oprettelse af et fælles biblioteksdirektorat, i særdeleshed ikke når dette vil medføre organisatorisk og ressortmæssig løsrivelse fra de uddannelsesinstitutioner, som de fleste forskningsbiblioteker betjener. Mindretallet foreslår oprettet en særskilt forskningsbiblioteksstyrelse under Undervisningsministeriet med et rådgivende forskningsbiblioteksråd og en fællesrepræsentation for danske forskningsbiblioteker.

Mindretal 2 Et andet mindretal på 2 medlemmer finder ikke, at der på nuværende tidspunkt bør oprettes et fælles direktorat, men foreslår to direktorater for henholdsvis folkebiblioteker og forskningsbiblioteker, begge placeret under Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Mindretallet foreslår, at biblioteksrådet for henholdsvis folke- og forskningsbiblioteker får besluttende kompetence i forhold til direktoraterne. Desuden foreslår mindretallet en fællesrepræsentation for danske forskningsbiblioteker samt et fællesråd for folke- og forskningsbiblioteker.

otekernes budgetter og en samlet prioritering af deres opgaver, foreslås en række offentlige universitets- og hovedfagbiblioteker med selvstændige finanslovkonti overflyttet til Biblioteksdirektoratet sammen med Det Kongelige Bibliotek, Odense Universitetsbibliotek, Statsbiblioteket, Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling samt Danmarks Pædagogiske Bibliotek, der alle i forvejen har egne finanslovskonti.

Biblioteksråd

I tilknytning til Biblioteksdirektoratet oprettes et bredt sammensat rådgivende organ, Biblioteksrådet.

Fælles rådighedssum

Der foreslås oprettet en rådighedssum til løsning af biblioteksvæsenets fælles opgaver og af fællesopgaver for enten folkebibliotekerne eller forskningsbibliotekerne. Rådighedssummen foreslås som en statsbevilling, der svarer til 1 procent af bibliotekernes udgifter[2]). De hidtidige rådighedssummer ophæves og bevillinger til visse permanente virksomheder optages på finansloven. Den fælles rådighedssum fordeles af ministeren efter indstilling fra et fordelingsudvalg.

Nationalbibliografi

I samarbejde med et nationalbibliografisk råd skal Biblioteksdirektoratet administrere en statsbevilling til udarbejdelse og udgivelse af nationalbibliografien, som består af en række forskellige publikationer. Direktoratet skal sikre publicering af den samlede nationalbibliografi og tage initiativ til bibliografisk dækning på områder, hvor en registrering mangler.[3]).

Lånesamarbejde

Biblioteksdirektoratet skal varetage centrale opgaver indenfor lånesamarbejdet mellem alle biblioteker, der finansieres af det offentlige. Lånesamarbejdet styrkes ved oprettelse af Bibliotekernes Lånecentral til lokalisering af eftersøgte bøger, formidling af internationale låneaftaler, varetagelse af låneforbindelsen med udlandet, udarbejdelse af praktiske hjælpemidler og central vejledning i alle spørgsmål om bibliotekernes indbyrdes lånevirksomhed.

Folkebibliotekerne bør søge bøger fremskaffet fra andre biblioteker uden kvalitetsvurdering, når bøgerne kan findes ad de normale låneveje.[4])

Heltidsbiblioteker skal kunne sende lokaliserede bestillinger direkte til det långivende bibliotek, medmindre der er mulighed for, at materialet er anskaffet af centralbiblioteket.

Folkebibliotekernes formidling af lån fra amtscentraler bør i princippet omfatte alt udlånsmateriale, der er registreret som enkelttitler, og finde sted igennem centralbibliotekerne.

Statsbibliotekets funktion som overcentral bør fremgå af loven. Funktionen bør videreføres og udvides til at omfatte hele landet.

Den del af uddannelsessektorens biblioteker, hvis forpligtelse udelukkende gælder en uddannelsesinstitution, f. eks. institutbiblioteker på de højere uddannelsesinstitutioner, bør være forpligtet til udlån gennem andre biblioteker, når det gælder materiale, som ikke er anskaffet i de fuldt offentlige biblioteker.

Gratisprincippet

Det må være en grundregel i dansk biblioteksvæsen, at der ikke tages betaling for benyttelse af biblioteker.

En gruppe medlemmer mener, at dette princip undtagelsesfrit kan gennemføres også for de edb-baserede dokumentationstjenester, hvor biblioteker skal betale afgifter for benyttelsen.

Et medlem finder, at det udelukkende kan være tilladt bibliotekerne at opkræve betaling for løbende litteraturovervågning (sditjenester).

En tredje gruppe mener, *at* en generel forpligtelse for bibliotekerne til aldrig at opkræve betaling ville føre til urimeligheder, *at* der

[2]) Et mindretal (3 medlemmer) kan ikke tiltræde, at der på finansloven søges bevilget en rådighedssum til løsning af folkebibliotekernes og forskningsbibliotekernes fælles opgaver.

[3]) Et mindretal (1 medlem) mener, at de nationalbibliografiske produkter skal tilbydes alle offentlige biblioteker vederlagsfrit.

[4]) Et mindretal (1 medlem) mener, at biblioteker, som af kvalitetsgrunde har afvist at anskaffe en bestemt titel, ikke bør være forpligtet til at bestille denne titel fra andre biblioteker.

ikke kan trækkes en skarp grænse mellem sdi-søgninger og andre edb-søgninger, og *at* en refusion af særlige afgifter i visse nærmere bestemte tilfælde må kunne pålægges låneren.

Ophavsret

Det henstilles, at bibliotekernes ønsker om brugernes udvidede adgang til båndkopier af radio- og TV-udsendelser i videst muligt omfang imødekommes ved revision af ophavsretslovens § 17.

Bibliotekernes adgang til fotokopiering foreslås udvidet ved en ændring af gældende anordning.

En ret for bibliotekerne til at overspille plader til bånd bør søges tilvejebragt ved aftale eller lovbestemt tvangslicens.

Folkebiblioteker

Finansiering

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at statsrefusionen til folkebiblioteksvirksomheden har haft afgørende betydning for folkebibliotekernes hidtidige opbygning og for udviklingen hen imod en ligelig og ensartet biblioteksbetjening. Denne udvikling er imidlertid ikke afsluttet, og der er stadig betydelige forskelle på det biblioteksmæssige grundniveau i kommuner af samme størrelse og karakter.

Bibliotekskommissionen anbefaler derfor, at overgangen til bloktilskud udskydes i 5 år fra den nye biblioteksloves ikrafttræden, og at statens refusion af folkebibliotekernes driftsudgifter opretholdes i denne periode.[5])

Struktur og styrelse

Folkebibliotekerne bør fortsat være primærkommunale institutioner. Hver kommune bør være forpligtet til alene eller i samarbejde med en anden kommune (andre kommuner) at drive et folkebibliotek. Samarbejdet behøver ikke som hidtil at omfatte hele kommuner, men bestemmelsen om delvist samarbejde bør udformes som en dispensationsordning, således at den ikke ændrer definitionen af kommunen som bibliotekets virkeområde.

Under forudsætning af, at biblioteksloven træder i kraft den 1. januar 1981, foreslår Bibliotekskommissionen, at alle folkebiblioteker fra 1. januar 1983 skal ledes af faguddannet heltidsansat bibliotekar. Deltidsbibliotekarernes fremtidige forhold foreslås ordnet ved aftale mellem de berørte parter, men ministeren bemyndiges til at fastsætte bestemmelserne herom. Det er forudsat, at Danmarks Biblioteksskoles pligt til at uddanne deltidsbibliotekarer bortfalder, og at ansættelsen af deltidsbibliotekarer ophører ved lovens ikrafttræden.

Ifølge bestemmelser om kommunernes styrelse henføres folkebiblioteket under et stående udvalgs forretningsområde, oftest under det kulturelle udvalg, som i de fleste kommuner omfatter både undervisnings- og kultursektoren. Bibliotekskommissionen anbefaler, at kommuner over en vis størrelse nedsætter et særligt kulturelt udvalg, omfattende folkebibliotek og andre kommunale kulturinstitutioner, og et særligt skoleudvalg, omfattende folkeskolen og andre kommunale uddannelsesinstitutioner.

Bibliotekskommissionen anbefaler, at folkebiblioteket får stilling som selvstændig forvaltningsgren. Den ledende bibliotekar bør deltage i møder i det stående udvalg, repræsentanter for bibliotekspersonalet bør kunne deltage i møderne, når der er behov for deres særlige sagkundskab.

Centralbibliotekerne

Bibliotekskommissionen anbefaler, at der fortsat skal være et centralbibliotek for hvert amt. Centralbiblioteket skal som hidtil fungere som folkebibliotek for hjemstedskommunen og som centralbibliotek for amtets folkebiblioteker.

Centralbiblioteket bør virke som overbygning på de enkelte folkebibliotekers materialesamlinger, det bør bidrage til koordineringen af biblioteksarbejdet i centralbiblioteksområdet, herunder (sammen med amtscentralen) til koordineringen mellem folkebibliotekerne og undervisningssektorens biblioteker, det bør bistå de enkelte folkebiblioteker m.h.t. materialeanskaffelse, fysisk planlægning m. v. Centralbiblioteket bør desuden

[5]) Et mindretal (3 medlemmer) er af den opfattelse, at den nuværende refusionsordning har mistet sin betydning, og har ingen betænkelighed ved overgangen til bloktilskud. Tilskudsomlægningen bør efter mindretallets indstilling gennemføres samtidig med, at den nye biblioteksloven træder i kraft.

fungere som amtsrådets konsulent i spørgsmål om udbygningsplanlægning på folkebiblioteksområdet o. 1. Bibliotekskommissionen beskriver i betænkningens bilag 12 omfanget af de fremtidige obligatoriske centralbiblioteksopgaver.

Centralbiblioteksvirksomheden foreslås finansieret af amtskommunen med samme statsrefusion som den, der ydes til folkebiblioteksvirksomheden iøvrigt. Amtskommunernes tilskud til den obligatoriske del af centralbiblioteksvirksomheden bør i en overgangsperiode, indtil et endeligt beregningsgrundlag kan fastsættes, bestå af et fast grundbeløb samt et beløb pr. indbygger i amtskommunen, inclusive hjemstedskommunens indbyggere.

Udover finansieringen af de obligatoriske centralbiblioteksopgaver bør amtskommunerne betale for den del af centralbiblioteksvirksomheden, som går ud over de obligatoriske opgaver.

Bibliotekskommissionen foreslår en overgangsperiode på 5 år til trinvis udbygning af centralbiblioteksvirksomheden og trinvis indforelse af centralbibliotekstilskuddet i den foreslåede form. Et udvalg, som foreslås nedsat af Amtsrådsforeningen i Danmark, Kommunernes Landsforening og Bibliotekstilsynet, udarbejder på basis af erfaringer fra overgangsperioden grundlaget for en individuel beregning af centralbiblioteksudgifterne i hvert amt.

Bibliotekskommissionen foreslår, at centralbibliotekerne forvaltes af hjemstedskommunen efter de almindelige regler om styrelse og forvaltning af kommunal virksomhed. Hermed vil centralbibliotekets virksomhed som folkebibliotek for hjemstedskommunen være henlagt til et stående udvalg under kommunalbestyrelsen og enheden i styrelsen være sikret.

For at give amtsrådet den klarest mulige indflydelse på centralbiblioteksvirksomhedens forvaltning foreslår Bibliotekskommissionen, at der etableres en overenskomst mellem amtet og hjemstedskommunen. Af overenskomsten bør det fremgå, at amtsrådet træffer alle beslutninger om den ikke-obligatoriske del af centralbiblioteksvirksomheden, ligesom overenskomsten bør indeholde bestemmelser om, hvordan amtsrådet kan følge såvel denne som den obligatoriske del af virksomheden.

Hovedstadsregionens biblioteksvæsen

Da kommunalreformen ikke er realiseret i hovedstadsregionen, har Bibliotekskommissionen afstået fra at fremsætte forslag til en gennemgribende ændring af hovedstadsregionens biblioteksvæsen. De eksisterende forhold er ikke tilfredsstillende, og Bibliotekskommissionen foreslår derfor som en foreløbig løsning, *at* centralbiblioteket i Gentofte bevares som centralbibliotek for Københavns Amt og fremtidig modtager centralbiblioteksstilskud på lige fod med landets øvrige centralbiblioteker, *at* der til Københavns Kommunes Biblioteker ydes et særligt statstilskud, der svarer til statsrefusionen af det tilskud, der ville blive ydet til folkebiblioteksvæsenet i Københavns Kommune, hvis dette fungerede som centralbibliotek, samt *at* De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg nedlægges og dets opgaver overføres til andre instanser.

Udbygningsplanlægning

Bibliotekskommissionen foreslår, at folkebiblioteksområdet i lighed med sygehusområdet, det sociale område og undervisningsområdet forpligtes til løbende at udarbejde udbygningsplaner. Formålet med udbygningsplanlægningen skal være at skabe et fyldestgørende grundlag for kommunalbestyrelsens beslutninger vedrørende målsætningen for og arten og omfanget af de ydelser, der ifølge biblioteksloven skal stilles til rådighed for befolkningen. Udbygningsplanlægningen vil især komme til at dreje sig om struktur og service.

Bibliotekskommissionen har ikke foreslået detaljer om det kommende plansystem, men anbefaler nedsættelse af et udvalg, der skal fremkomme med forslag til udbygningsplanernes form og indhold og til den nærmere procedure i forbindelse med udbygningsplanernes udformning og behandling.

Den enkelte kommunes udbygningsplan bør efter vedtagelse i kommunalbestyrelsen sendes til amtsrådet, der sammenfatter planerne til en samlet plan for amtet. Amternes biblioteksplaner indsendes til Biblioteksdirektoratet.

Materialer og aktiviteter

Folkebibliotekerne skal vederlagsfrit stille bøger, andet trykt materiale og audiovisuelle

materialer, herunder musikbærende materialer til rådighed for befolkningen. Materialerne skal være omfattet af den frie låneret og indgå i lånesamarbejdet mellem bibliotekerne.

For musikbærende materialer foreslår Bibliotekskommissionen en overgangsperiode, før obligatoriet træder i kraft. Under forudsætning af, at biblioteksloven er gyldig fra 1. januar 1981, skal folkebibliotekerne fra 1. januar 1984 stille musikbærende materialer gratis til rådighed for beboerne i deres virkeområde. Centralbibliotekerne skal fra samme tidspunkt virke som overbygning på området. De musikbærende materialer skal være til rådighed for lånesamarbejdet og den frie låneret fra 1. januar 1987.

Bibliotekskommissionen har ikke ment at kunne forpligte bibliotekerne overfor udlån af grafik, plakater, reproduktioner etc., da man finder, at erfaringerne på området er for sparsomme til at definere indholdet af et obligatorium.[6]) Bibliotekskommissionen anbefaler dog folkebibliotekerne at tage denne virksomhed op.

Bibliotekskommissionen finder, at der bør udarbejdes vejledende retningslinier for folkebibliotekernes materialesamlinger. Grænserne for det enkelte folkebiblioteks indkøb sættes af befolkningens størrelse, struktur og sammensætning.

Materialevalgspolitikken skal tilgodese kravene om kvalitet, alsidighed og aktualitet. Den enkelte kommune fastsætter selv sit kvalitetskrav.

Bibliotekskommissionen anbefaler, at den nuværende ansvarsfordeling mellem de politiske og faglige instanser i materialevalget opretholdes. Der bør udarbejdes regler for materialevalgets organisation og delegeringen af materialevalgsmyndigheden, og der bør fastsættes en skriftlig materialevalgspolitik i hvert folkebibliotek.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at kommunalbestyrelsen er bibliotekets øverste materialevalgsmyndighed. Den fastlægger i samarbejde med bibliotekarerne materialevalgspolitikken. Den kan under hensyntagen **til** biblioteksloven bestemmelser gribe ind over for enkeltanskaffelser og -udeladelser.[7]) Bibliotekskommissionen understreger, at dette er det principielle standpunkt og anbefaler, at materialevalget rent faktisk overlades til bibliotekarerne.

Bibliotekskommissionen anbefaler, at den kommende biblioteksloven skal forpligte folkebibliotekerne til at fungere som informationscentraler, herunder gøre en særlig indsats for formidlingen af statslig og kommunal information, til at udføre opsøgende virksomhed over for børn og voksne, til at opbygge lokalhistoriske samlinger og til gennem pr-virksomhed at gøre opmærksom på deres tilbud.

Bibliotekskommissionen understreger, at kulturelle arrangementer er et vigtigt supplement til folkebibliotekernes virksomhed, men foreslår ikke arrangementsvirksomhed gjort obligatorisk.[8])

Bibliotekskommissionen finder, at biblioteksbetjening af blinde er en folkebiblioteksopgave og foreslår, at Statens Bibliotek for Blinde overføres til Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Bibliotekskommissionen anbefaler videre, at der gøres en særlig indsats for biblioteksbetjeningen af andre læsehandicappede.

Med hensyn til biblioteksbetjeningen af gæstearbejdere foreslår Bibliotekskommissionen, at der i Københavns Kommune oprettes en statsligt finansieret central samling for gæstearbejdere, som viderefører og udbygger den igangværende betjening på området.

[6]) Et mindretal (1 medlem) i Bibliotekskommissionen finder, at der er gjort tilstrækkelige erfaringer med formidling af grafik, plakater m. v. til, at bibliotekerne bør være forpligtet til at yde dette tilbud.

[7]) Et mindretal (5 medlemmer) finder ikke, at kommunalbestyrelsens ret til at fastlægge bibliotekets materialevalgspolitik medfører ret til at gribe ind over for enkeltafgørelser på anden måde end i form af efterkritik. Finder kommunalbestyrelsen, at en enkelt afgørelse strider mod gældende bestemmelser, kan kommunalbestyrelsen indbringe sagen for Bibliotekstilsynet eller Ministeriet for Kulturelle Anliggender. Mindretallet henleder opmærksomheden på betænkningen fra Bibliotekskommissionens Specialudvalg 6, side 112, hvor der foreslås oprettet en ankeinstans vedrørende materialevalget, som eventuelt kan træde i stedet for Bibliotekstilsynet i ovennævnte procedure.

[8]) Et mindretal (1 medlem) foreslår arrangementsvirksomhed gjort obligatorisk. Mindretallet understreger dog, at lokale forhold må være afgørende for arrangementernes art og omfang.

Kassation

Bibliotekstilsynet har undersøgt kassationen ved tre heltidsbiblioteker. Undersøgelsen har godtgjort, at størsteparten af de bøger, heltidsbibliotekerne kasserer, kasseres på grund af slid, og at den resterende del først og fremmest kasseres på grund af forældelse, mens kun ganske få procent kasseres på grund af manglende benyttelse.

Bibliotekskommissionen finder på denne baggrund, at den gældende bibliotekslovs bestemmelser om kassation fører til en forsvarlig praksis. Bibliotekskommissionen foreslår denne praksis videreført under den kommende bibliotekslov.

Folkebibliotekernes Depotbibliotek

Bibliotekskommissionen anbefaler, at depotbibliotekets virksomhed videreføres og eventuelt udvides til at omfatte afleveringer fra skolebibliotekerne. Afleveringen til depotbiblioteket bør ske gennem centralbibliotekerne. Depotbibliotekets samlinger bør registreres løbende.

Den nuværende finansiering gennem Folkebibliotekernes Rådighedssum kan efter kommissionens opfattelse ikke videreføres. Da depotbiblioteket er en rationaliseringsforanstaltning for kommunerne og dets virksomhed bør tilrettelægges i samspil med bibliotekernes kassation, foreslår Bibliotekskommissionen, at depotbiblioteket fremtidig bliver en fælleskommunal institution, eventuelt finansieret af den kommunale momsfond.[9])

Forskningsbiblioteker

Lokalplan

For at sikre den fornødne koordinering på det lokale plan foreslås oprettet biblioteksudvalg med nærmere fastlagte beføjelser ved alle højere uddannelsesinstitutioner. [10])

Med hensyn til institutbiblioteker skal disse biblioteksudvalg til udtalelse have forelagt årlige oversigter over budgetforslag til bogkob samt regnskabstal. Endvidere skal de fastlægge retningslinier for fordelingen af litteraturen mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker samt fastsætte regler for en systematisk dublering af den litteratur, der bør findes både på hovedbibliotek og institutbiblioteker. Der bør udarbejdes mere detaillerede regler om biblioteksudvalgenes kompetence og virksomhed, bl. a. i henseende til institutbiblioteker.

På det bibliotekstekniske område skal der sikres den størst mulige standardisering og ensartethed mellem institutbiblioteker og hovedbibliotek i henseende til katalogisering m. v. Al udskillelse af litteratur fra institutbibliotekerne samt udlån til lånere uden for læreanstalten bør foregå gennem hovedbiblioteket.

Regionalplan

Det foreslås, at mindre forskningsbiblioteker, der ikke på landsplan koordineres med hovedfagbiblioteker, sikres tilknytning regionsvis til et universitetsbibliotek, især med hensyn til samordning af indkøbspolitikken. De nærmere retningslinier for samarbejdsaftaler og inddeling i passende regioner må udarbejdes af en centralinstans for biblioteksvæsenet.

Landsplan

På landsplan må forskningsbibliotekernes indkøbspolitik og betjening underkastes en samlet bedømmelse af en central biblioteksmyndighed. Der bør fastsættes retningslinier for betjeningen og ensartet beregningsgrundlag for budgettering på grundlag af funktionsanalyser.

Den eksisterende fagdeling mellem forskningsbibliotekerne må revideres.[11]) Udpegning til hovedfagbibliotek bør formaliseres med nærmere beskrevne forpligtelser. Antallet af hovedfagbiblioteker bør indskrænkes og den geografiske fordeling ajourføres efter forskningens udvikling uden for København.

Der bør centralt fastsættes retningslinier for de bibliotekstekniske processer, og det fællesbibliografiske apparat bør udbygges ved centrale foranstaltninger, bl. a. ved en

[9]) Et mindretal (3 medlemmer) finder det ikke rimeligt, at kommunerne i fællesskab skal finansiere depotbiblioteket. Er en finansiering gennem momsfonden ikke mulig, ønsker mindretallet statslig finansiering af depotbiblioteket.

[10]) Et mindretal (1 medlem) kan ikke gå ind for biblioteksudvalg i den foreslåede form og med den angivne kompetence.

[11]) Et mindretal (I medlem) kan ikke gå ind for videreførelse af fagdelingen som foreslået af flertallet.

videreførelse af det fælles edb-arbejde i forskningsbibliotekerne. For at sikre gennemførelse af standardisering i arbejdsprocedurerne må der opbygges en central konsulentorganisation til at bistå bibliotekerne.

Udskillelse af uaktuel litteratur fra forskningsbibliotekerne og kassation bør gøres til genstand for samlet planlægning i forbindelse med oprettelse af et fælles fjernmagasin og aflevering af dubleteksemplarer til et depotbibliotek.

Igennem de seneste år har forskningsbibliotekernes betjeningsniveau ud over de øvrige mangler, der er påvist, været ramt af betydelige nedskæringer i driftsbevillingerne, og der bør rådes bod på den yderligere forringelse af forskningsbibliotekernes aktiviteter, som er en følge heraf.

Biblioteksbetjening af kursus- og uddannelsessøgende

Folkeskolens skolebiblioteker

Bibliotekskommissionen har drøftet skolebibliotekernes placering i sammenhæng med det øvrige biblioteksystem.

Bibliotekskommissionen har fremhævet, at skolebibliotekerne hører hjemme i folkeskolen, og at deres placering i det samlede biblioteksystem bestemmes af folkeskolens formål og opgaver. Dette medfører en naturlig afgrænsning til folkebibliotekerne og hindrer unødig overlapning, samtidig med at det er bestemmende for samarbejdet mellem folkebiblioteker og skolebiblioteker.

I forhold til folkebibliotekerne bør folkeskolens biblioteker rumme de materialer, der benyttes hyppigt i undervisningen. Folkebibliotekerne bør støtte og supplere folkeskolens biblioteker med de materialer, som ikke opnår rimelig udnyttelsesgrad inden for den enkelte skole.

Bibliotekskommissionen tilslutter sig, at skolebibliotekerne overføres til folkeskoleloven, og at statsrefusionen til deres drift afløses af bloktilskud.

Afgrænsningen mellem folke- og skolebiblioteker bør i hver kommune fastlægges i en skolebiblioteksvedtægt, underkastet skolestyrelseslovens bestemmelser om udarbejdelse af skoleplaner og vedtaget af kommunalbestyrelsen.[12])

Bibliotekskommissionen tilslutter sig bemærkningerne til folkeskolelovens § 17 om, at skolebibliotekerne skal benytte de samme katalogiseringsregler og det samme klassifikationssystem som folkebibliotekerne.

Bibliotekskommissionen forudsætter, at det hidtidige obligatoriske samarbejde mellem folke- og skolebiblioteker afløses af et frivilligt samarbejde især på materialevalgsområdet.

Med det formål at kommunalbestyrelsen kan vurdere skolebibliotekernes samlede materialeindkøb foreslår Bibliotekskommissionen, at skolebibliotekerne fortsat får eget selvstændigt budget inden for folkeskolens samlede budget.[12])

Andre uddannelsesinstitutioners biblioteksbetjening

I biblioteksbetjeningen af uddannelsesinstitutioner indgår to funktioner: en grundfunktion, der dækker uddannelsesinstitutionens behov for de materialer, der anvendes hyppigst i undervisningen, og en overbygningsfunktion.

Grundfunktionen

Folkeskolen er den eneste skoleform, der har løst den biblioteksmæssige grundfunktion. For de øvrige uddannelsesinstitutioner må grundfunktionen i almindelighed betragtes som uløst.

Friskoler og efterskoler, hvis elever og lærere har samme biblioteksbehov som folkeskolens elever og lærere, har gennemgående utilfredsstillende biblioteksforhold, selv om enkelte har løst deres biblioteksproblemer ved et samarbejde med folkebiblioteket.

For gymnasiernes vedkommende er billedet uensartet, samlingernes indhold og formål er ikke klart defineret, det økonomiske grundlag for samlingerne er ikke lagt i faste rammer, og der findes ikke specielt uddannet

[12]) Et mindretal (1 medlem) kan ikke gå ind for, at der for en enkelt side af folkeskolens virksomhed - skolebiblioteket - skal udarbejdes en særlig vedtægt, og at der i strid med det almindelige rammebevillingssystem skal arbejdes med et selvstændigt budget. Mindretallet kan derimod gå ind for, at anskaffelserne til skolebiblioteket konteres på egne konti inden for det kommunale regnskabssystem. Herved vil der kunne foretages sammenligning og efterfølgende kontrol af skole- og folkebibliotekernes ressourceforbrug.

biblioteksperSonale ved gymnasiebibliotekerne. Nogle gymnasier har dog ansat folkebibliotekarer.

Erhvervsskolernes behov for biblioteksbetjening er forstærket ved indførelsen af efg-uddannelserne. Der findes hverken lovhjemmel eller bevillinger til at oprette egentlige skolebiblioteker ved disse skoler. Direktoratet for Erhvervsuddannelserne er ved at udarbejde bestemmelser herom.

Seminarier, folkehojskoler og specialarbejderskoler har også meget uensartede biblioteksforhold. Nogle seminarier og folkehojskoler har samarbejde med folkebibliotekerne om biblioteksbetjeningen, og enkelte folkehøjskoler har eget bibliotek. Der er behov for definitioner af disse skolers biblioteksbehov og for bestemmelser om samarbejde med folke- og forskningsbiblioteker.

Biblioteksbetjeningen af voksen- og fritidsundervisningen er præget af, at undervisningen er spredt over en kommunes geografiske område og sjældent foregår i egne lokaler, at udbuddet af fag er stort og at undervisningsniveauet er meget forskelligartet.

Bibliotekskommissionen har drøftet de forskellige uddannelsesinstitutioners biblioteksbehov. Kommissionen anbefaler, at den kommende bibliotekslov forpligter de uddannelsesinstitutioner, der ikke allerede har løst deres biblioteksmæssige grundfunktion, til at løse denne og til at deltage i lånesamarbejdet mellem bibliotekerne. Folkebibliotekerne bør løse den biblioteksmæssige grundfunktion, for fritidsundervisningen og iøvrigt som hidtil være forpligtet til at støtte og supplere alle uddannelsesinstitutioner, der ikke direkte betjenes af forskningsbibliotekerne.

Bibliotekskommissionen anbefaler videre, at der til betjening af de studerende og lærerne på uddannelsesinstitutionerne anvendes faguddannet personale. Hvor uddannelsesinstitutionen ikke er stor nok til at beskæftige en fuldtidsansat bibliotekar, bør betjeningen forestås af en bibliotekar, der arbejder både i uddannelsesinstitutionens bibliotek og i folkebibliotek eller forskningsbibliotek.

Overbygnings funktionen

Centralbibliotekerne og amtscentralerne for undervisningsmidler er forpligtet til at løse overbygningsfunktioner for folkebiblioteks- og undervisningssektoren. Bibliotekskommissionen anbefaler, at disse overbygningsfunktioner koordineres, og at låneveje og arbejdsgange tilrettelægges således at uddannelsessøgende og undervisere sikres den bedst mulige adgang til materialet.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at amtscentralernes overbygningsfunktion skal vedrøre materiale til holdundervisning, medens den enkelte lærers behov for materialer i ét eksemplar skal tilgodeses af folke- og forskningsbibliotekerne.

Individuelt uddannelsessøgende

Bibliotekskommissionen understreger, at individuelt uddannelsessøgende stiller lige så store krav til folke- og forskningsbibliotekerne som de øvrige uddannelsessøgende, og at det er særligt vigtigt for disse uddannelsessøgende, at problemerne vedrørende enkeltpersoners mulighed for at benytte Danmarks Radios programmer løses.

Biblioteksorientering

Bibliotekskommissionen anbefaler, at folkebibliotekerne i forbindelse med udbygningen af biblioteksbetjeningen af kursus- og uddannelsessøgende udbygger deres tilbud om biblioteksorientering.

Kapitel 1

Kultur- og informationspolitik

1.1 INDLEDNING

Selv om det først er blevet almindeligt at bruge ordet kulturpolitik i løbet af de seneste 10–20 år, er kulturpolitikken ikke noget nyt fænomen. Der lå kulturpolitiske bestræbelser bag enevældens støtte til kunsten, ligesom der ligger kulturpolitiske bestræbelser bag Statens Kunstfond, Filmfonden o.l. Der lå også kulturpolitiske bestræbelser bag den statsstøtte, der siden sidste halvdel af forrige århundrede er blevet ydet til folkehøjskolen, bag udviklingen af folkebibliotekerne og bag udviklingen af det øvrige folkelige oplysningsarbejde. Bag støtten til opbygningen af højere læreanstalter og forskningsbiblioteker og bag folkeuniversitetet har der vel først og fremmest ligget undervisnings- og forskningspolitiske ideer, men også en kulturpolitisk støtte til opbevaring, registrering og formidling af såvel nationallitteraturen som andre landes litteratur og videnskab.

1.2 OPRETTELSEN AF KULTURMINISTERIET

Kulturpolitikkens arbejdsfelt er i store træk det samme i dag som det var for år tilbage. Men oprettelsen af Ministeriet for Kulturelle Anliggender i 1961 blev signalet til en mere officiel stillingtagen til kulturpolitikkens mål og midler og til et lovmæssigt reformarbejde på det kulturelle område. Dette fremgår bl. a. af kulturministerens kulturpolitiske redegørelse til Folketinget i 1977.

I de første år efter Kulturministeriets oprettelse fremsatte kulturminister Julius Bomholt en række udtalelser om ministeriets opgaver og målene for det kulturpolitiske arbejde. To citater fra henholdsvis en artikel og en tale af Julius Bomholt kan give et indtryk af, hvad man officielt betragtede som de primære kulturpolitiske opgaver:

I »Kulturelle Strømninger i Danmark«, redigeret af Mogens Pihl, 1962, skriver Julius Bomholt bl. a.:

> »Kulturens uafhængighed af en regeringsmagt hænger sammen med selve begrebet kultur. Ordet peger nemlig ikke blot på videnskab og kunst, men omfatter en epokes hele leveform og livsholdning. Det udelukker ikke, at kunst og videnskab kan være energipolerne i vor kultur, men det betyder, at også den administration, som varetages af finansministeriet, indenrigsministeriet og justitsministeriet har indflydelse på vort kulturliv. Fordelingspolitikken, kommunalforvaltningen, retssystemet er en del af vort livsmønster, altså af vor kultur. Boligpolitik er også kulturpolitik, og den moderne socialpolitik er det ikke i mindre grad.«

Citatet viser meget klart de vanskeligheder, som kulturpolitikere ofte møder, når de skal definere kulturpolitik. Den kan nemlig næppe defineres som en selvstændig enhed, undtagen hvis man indsnævrer kulturpolitikken til bestræbelserne for at støtte og fremme den professionelle kunst. I praksis har det vist sig, at denne definition i begyndelsen af Kulturministeriets levetid ikke var så fjern ligesom det iøvrigt stadig er vanskeligt helt klart at få den bredere kulturpolitiske definition - kulturpolitikken som en integreret del af samfundspolitikken - fulgt op af tilstrækkelig slagkraftige praktiske initiativer. En udtalelse fra Julius Bomholt på Socialdemokratiets kulturkonference den 10. februar 1962 afspejler således klart den snævrere definition af kulturpolitikken:

> »Under sin opbygning af et effektivt kulturelt demokrati har Kulturministeriet to hovedopgaver. Den første er at støtte det skabende åndsliv: Forskeren, digteren, kunsten. I et lille sprogområde må borgerne have en ansvarsbevidst solidaritet over

for fornyerne af deres leveform og tænkemåde.

Ministeriets anden hovedopgave bliver at sikre det enkelte medlem af samfundet adgangen til kulturen. Der må skabes *faktiske* kulturmuligheder. Landet må dækkes af et så tæt mønster af kunstneriske og kulturelle institutioner, at selv den fjerneste afkrog ikke henligger kulturelt tørlagt. Det vil give et bedre klima for kunst og åndsliv herhjemme og hjælpe med til at sætte den enkeltes kunstneriske modtageapparat i god stand, så at det lødige og ægte i menneskene ved kunstens hjælp får bedre realisationsmuligheder. Menneskene må have kunstens hjælp til at trænge ind i deres omverden. Dette vil stille store krav til opbygningen af moderne rammer for kultur *modtagelsen.* Men.. . også det *skabende* kulturliv skal animeres. Man skal dog nok være forsigtig med at trække en for skarp skillelinje mellem kunstskaber og -modtager. Dels vil et bedre klima for kunstnerne formodentlig af sig selv kalde på et mere aktivt modtagerpublikum. Kulturministeriet føler sig ikke stående over for et enten-eller, men et både-og. Vi vil gerne bidrage til at skabe et samfund, der i højere grad end det nuværende er baseret på kvalitet, smag og lødighed - både hvad adfærd og kunst angår.«

På dette grundlag gennemførtes en række vigtige kultur- og kunststøttelove: loven om Statens Kunstfond, teaterloven og filmloven. Lov om folkebiblioteker af 1964 er ligeledes uden tvivl blevet påvirket af ideen om, at kunst og litteratur skal have øget støtte og formidles mere intenst, end det hidtil havde været tilfældet. Lov om fritidsundervisning af 1968 med dens bedre støtte til såvel undervisningsmæssige som kulturelle aktiviteter for voksne og børn kan også betragtes som et led i det lovkompleks, hvis sigte er at give befolkningen bedre muligheder for et aktivt kultur- og fritidsliv. Flere af disse love er siden blevet revideret og til en vis grad forbedret og udbygget, og nye er kommet til, bl. a. musikloven og museumsloven.

Det var helt i tidens ånd, at Julius Bomholt i den tale, der er citeret ovenfor, først og fremmest talte om støtte til og formidling af professionel kunst og om kunstneren som den, der hjælper ny erkendelse og større livsfylde på vej. På det tidspunkt var det nemlig nationalt og internationalt en almindelig opfattelse, at man gennem intense kulturpolitiske støtteordninger kunne udjævne »kløften« mellem den del af befolkningen, der følte sig fremmed over for den professionelle kunst, og den del af befolkningen, som opfattede den professionelle kunst som en meget vigtig del af tilværelsen og som en væsentlig - måske den væsentligste - mulighed for at erkende nye sammenhænge og åbne nye horisonter.

1.3 PROTESTEN MOD KUNSTSTØTTEN

Den øgede støtte til kunstnerne, som loven om Statens Kunstfond forårsagede, rejste imidlertid i vinteren 1965 en bred folkelig protest, og den offentlige debat om kulturpolitikken kom i lang tid til at dreje sig om kunststøtten. Der blev ikke fra officiel side udført nogen særligt dybtgående analyse for at finde frem til de dybere liggende årsager til den såkaldte »rindalisme«. Tiden var ikke moden til en virkelig erkendelse af, at kulturpolitikken både drejer sig om støtte til frembringelse og formidling af professionel kunst og om åbenhed over for kulturen i dens langt bredere sammenhæng med de forhold, som mennesker lever under på arbejdspladserne og i deres fritid.

1.4 ÆNDRINGER I SAMFUNDET

Det kan ikke kun tilskrives en voksende forståelse for denne holdning, at den kommende tid ændrede og udvidede opfattelsen af kulturpolitikkens indhold og målsætning. Mange forandringer i samfundet hjalp ændringen på vej. Den øgede fritid og ønsket om at kunne udfylde den med aktiviteter, der gav vækst og udfoldelsesmuligheder, stillede nye krav til kulturpolitikken. Samtidig var der en voksende erkendelse af, at utilstrækkelig grunduddannelse og nedslidende og mekanisk arbejdsliv satte grænser for manges muligheder for et aktivt og skabende fritidsliv. Betydning fik også ungdomsoprørets og de forskellige folkelige bevægelsers forsøg på at sætte forskning og kunst ind i en samfundsmæssig sammenhæng, det voksende behov for livslang uddannelse, den stærkere erkendelse af massekulturens tiltagende magt og uniformering. Alt dette har nationalt og internationalt medvirket til, at der fra de sidste år i 1960erne er sket et opbrud fra den

noget ensidige fortolkning af kulturbegrebet, og at der er kommet en åbning mod en bredere, mere folkelig definition af ordet »kultur«.

1.5 BETÆNKNING 517: DET UDVIDEDE KULTURBEGREB

I januar 1969 udsendte Kulturministeriet Betænkning nr. 517: »En Kulturpolitisk Redegørelse«. Den udgjorde det første forsøg på at give en samlet oversigt over de kulturpolitiske sagsområder, med en beskrivelse og vurdering af tilstanden på områderne og en fremlæggelse af synspunkter vedrørende nye initiativer. I redegøreisens anden, mere visionære del »Et Blik ud i Fremtiden« blev der givet en fremstilling af den forventede tekniske og videnskabelige udvikling i de kommende årtier, som måtte antages at få konsekvenser for den kulturelle udvikling.

Betænkningens forord blev skrevet af den daværende kulturminister, K. Helveg Petersen. Han formulerede kulturpolitikkens mål således:

> »Målsætningen for en alsidig kulturpolitik må ud over bestræbelser for at styrke den kunstneriske udvikling omfatte mange andre bestræbelser for at fremme de enkelte menneskers udviklingsmuligheder, deres optagethed af og deltagelse i udformningen af vor fælles tilværelse.«

Det understreges videre i forordet, at man bør arbejde med et »udvidet kulturbegreb«: Tilbøjeligheden til at sætte lighedstegn mellem kunst og kultur bør modarbejdes, og det må erkendes, at kulturarbejdet omfatter andet og mere end arbejdet for frembringelsen og formidlingen af kunst.

Betænkning nr. 517 har haft betydning som grundlag for en diskussion om kulturpolitiske spørgsmål. Den var ikke udarbejdet som oplæg til en udformet dansk kulturpolitik, således som de betænkninger, propositioner og stortingsmeldinger om kulturpoltiske forhold, der fremkom i Sverige og Norge i årene 1972-75. Men i dens kølvand og delvis inspireret af den fulgte nogle vigtige aktiviteter, der kan opfattes som både samfundspolitiske og kulturpolitiske eksperimenter. Som eksempler kan nævnes oprettelsen af det statsligt støttede »hus« i Magstræde i København, der efter mange storme blev overtaget af Københavns Kommune og nu fungerer som et kulturhus i det indre København, og som har inspireret til oprettelse af adskillige medborger- og aktivitetshuse landet over, og etableringen af en lang række ølejre, koncentreret om bestemte opgaver, der udføres på frivillig basis. Af mange mennesker opfattes disse aktiviteter som væsentlige alternativer til de mere etablerede kulturtilbud, som de møder i kulturinstitutioner, hvis formål først og fremmest er at formidle professionel kunst af høj kvalitet.

1.6 SENERE KULTURPOLITISKE UDTALELSER OG REDEGØRELSER

7976

I de seneste år er der ved flere lejligheder fremsat erklæringer om målsætningen for det kulturpolitiske arbejde. I sin redegørele om Danmarks Radio i Folketinget i april 1976 sagde kulturminister Niels Matthiasen således:

> »Det er kulturpolitikkens mål blandt andre at fremme den skabende kunst, sikre den kunstneriske ytringsfrihed og forbindelsen mellem kunstnerne og den øvrige befolkning. Det er kulturpolitikkens mål at sikre alle adgang til de kulturelle goder såvidt muligt uden geografiske og sociale hindringer. Det er kulturpolitikkens mål at modvirke ensretning, standardisering og kommercialisering af det kulturelle udbud og i stedet sikre det enkelte menneske en ægte valgfrihed gennem et alsidigt udbud. Det er også kulturpolitkkens formål at fremme selvvirksomhed og at give alle et maksimum af muligheder for personlig udvikling, der kan bidrage til at gøre menneskene aktivt delagtige i udformningen af deres tilværelse og det samfund, de skal leve i.«

7977

Den 22. november 1977 gav kulturministeren Folketinget en redegørelse for de principper og mål, som den daværende regering ville bygge sit kulturpolitiske arbejde på. Denne kulturpolitik blev betegnet som en »aktiv kulturpolitik«, hvis hovedelementer er:

1. Et bredere kulturbegreb skal lægges til grund. Kulturpolitikken er led i en samlet samfundspolitik, der som overordnet mål har: et bedre samfundsmiljø og en øget livskvalitet for det enkelte menneske.

2. Fire principper anses for grundlæggende for hele det kulturpolitiske arbejde:

Ytringsfrihed
Kulturelt demokrati
Kvalitet
Decentralisering.

Redegørelsen fastslår fem overordnede mål for kulturpolitikken:

at sikre rimelige vilkår for frembringelsen af kunst inden for alle retninger og genrer og give muligheder for eksperimenterende virksomhed,

at medvirke til, at alle befolkningsgrupper i alle egne af landet får rimelige muligheder for frit at vælge inden for rammerne af et alsidigt kulturudbud og lige muligheder for at deltage i kulturelle aktiviteter,

at bidrage til, at der gives alle et maksimum af muligheder for udvikling af evner og anlæg, til at fremme fællesskab og kommunikation mellem mennesker og til, at der tilvejebringes de bedst mulige vilkår for, at de enkelte mennesker aktivt kan tage del i udformningen af deres tilværelse og af det samfund, de lever i,

at sikre, at vidnesbyrdene om fortidens kunst og kultur bevares og gøres tilgængelige og levende,

at bidrage til det internationale samarbejde på alle kulturlivets områder og til at fremme udveksling af ideer og erfaringer mellem landene.

1.7 KULTURCENTERIDEER

Sideløbende med 60'ernes debat om kultur- og kunstpolitik var der - bl. a. inspireret af kulturcenterforsøg i udlandet - en meget livlig diskussion om muligheden for at oprette danske kulturcentre og om disse centres formål og indhold.

I 1962 nedsatte Kulturministeriet et kulturudvalg, der skulle stille forslag med det sigte at forbedre vilkårene for den skabende kunst, at fremme formidlingen af litteratur, tonekunst og anden kunst og at fremme kendskabet til den danske kulturs forudsætninger og værdier. Udvalget afgav i 1963 betænkningen »Forslag om Kulturcentre«.

Det svarer til de tidlige 60'eres definition af kultur som kunst, at formålet med de kulturcentre, som betænkningen foreslår oprettet, skulle være at skabe bedre vilkår for befolkningens adgang til kulturel virksomhed. Kulturcentrene skulle etableres enten omkring allerede eksisterende institutioner: kunstmuseer, kulturhistoriske museer, teatre, biblioteker eller højskoler eller som selvstændige kulturcentre. Staten skulle yde tilskud til kulturcentrenes oprettelse og drift.

Kulturcenterforslaget kom ikke til at danne grundlag for en lov om kulturcentre, men efter at det var blevet debatteret i offentligheden, nedsatte ministeriet et embedsmandsudvalg, som på grundlag af forslaget skulle fremkomme med en betænkning og eventuelt et lovforslag om kulturcentre.

Udvalget udsendte i 1966 »Betænkning vedrørende Kulturcentre«. I denne betænkning er kulturcentrenes formål udvidet betydeligt. Kulturcentrene skulle nu give plads for anden virksomhed end den rent kunstneriske. De skulle rumme voksenundervisning, give plads for ungdomsorganisationerne, give mulighed for »selvvirksomhed« af forskellig art. Kulturcentrene skulle oprettes på kommunalt eller andet lokalt initiativ, og staten skulle yde tilskud til bygning af kulturcentret eller køb af ejendom. Kulturcentrene kunne opbygges ved allerede eksisterende institutioner, evt. som tilbygninger til disse, men deres kulturcentervirksomhed skulle administreres selvstændigt.

I formål og sigte svarede disse kulturcenterideer godt til den mere brede opfattelse af kulturpolitikken, som blev almindelig i disse år. Men der var i betænkningen og dens lovforslag åbnet muligheder for »sammenstød« mellem de nye kulturcentre og de eksisterende kulturelle institutioner. Biblioteksdirektøren, som var medlem af udvalget, afgav mindretalsudtalelse, fordi han fandt, at lovforslaget på flere punkter greb ind i bestemmelser om bibliotekernes virksomhed, fastlagt i biblioteksloven, og i 1967 erklærede kulturminister Bodil Koch, at lovforslaget ikke burde fremsættes foreløbig, og at hun ville undersøge, om man kunne udvide gældende kulturiove således, at eksisterende institutioner i sig selv kunne virke som kulturcentre.

1.8 KULTURMINISTERKONFERENCEN I OSLO 1976

Den udvikling, som her er beskrevet med eksempler fra Danmark, har også fundet sted

på internationalt plan, og den er blevet fulgt med stor interesse af både UNESCO og Europarådet. Betegnende for den ændrede indstilling til kulturpolitikkens mål og midler er således de principper, som blev fastlagt på en kulturministerkonference i Oslo 1976, afholdt i Europarådets regie og med deltagere fra de lande, der som fx Finland har tiltrådt den europæiske kulturkonvention. På denne konference vedtog ministrene en række principper for kulturpolitikken:

1. Samfundspolitikken som helhed bør have »en kulturel dimension«. Den bør fremme udviklingen af menneskelige værdier, ligheden, demokratiet og forbedringen af de menneskelige vilkår. Den bør særlig omfatte en garanti af ytringsfriheden og en sikring af, at der skabes reelle muligheder for brug af ytringsfriheden.

2. Udformningen af en kulturpolitik bør indgå som et selvfølgeligt led i enhver regerings samlede politik, og den bør tilrettelægges i nøje sammenhæng med politikken på andre områder, fx uddannelse, fritid, idræt, miljø, socialvæsen, byplanlægning.

3. Kulturpolitikken kan ikke længere begrænses til foranstaltninger for udvikling, fremme og popularisering af kunst. En ny dimension er nødvendig, baseret på en anerkendelse af pluraliteten i samfundet og omfattende en styrkelse af respekten for det enkelte menneskes værdighed, de åndelige værdier og retten for minoriteter til at udtrykke sig kulturelt. En særlig indsats må gøres til fordel for underprivilegerede samfundsgrupper.

4. Kulturpolitikken bør fremme udviklingen af en bred skala af nye social-kulturelle aktiviteter, således at alle kan få mulighed for aktivt at tage del i det kulturelle liv i de samfund, de tilhører.

5. Det er nødvendigt at lægge stor vægt på opsøgende kulturelt arbejde fx i forhold til folk i sparsomt befolkede områder og på arbejdspladserne og at sikre tilvejebringelsen af passende faciliteter for sådant arbejde, fx ved at fremme brugen af nye distributionskanaler og ny teknik, og endvidere at drage omsorg for, at passende lokaler stilles til rådighed for denne opsøgende virksomhed.

6. Kulturpolitikken indeholder et vigtigt uddannelsesmæssigt element, og den bør særlig opmuntre til, at børn kan få mulighed for at opøve deres skabende talenter, således at man sikrer fuld udvikling af deres evne til at tage imod de kulturelle tilbud og bidrager til at fremkalde en ny æstetisk sans for miljøet.

7. Det er vigtigt at opmuntre til en mere kritisk holdning til massemediernes produkter. Man bør sikre befolkningen mange valgmuligheder og skabe forudsætninger for, at så mange som muligt kan udtrykke sig gennem medierne.

8. Kulturpolitikken bør også søge at modvirke de negative virkninger af den kommercielle produktion af massekultur ved fx at tilbyde alternativer, baseret på kvalitet, ved at sikre et stort udvalg af produkter og ved at stimulere til, at man i højere grad gør brug af lokalsamfundenes egne kulturelle ressourcer.

Resolutioner blev desuden vedtaget om kulturpolitikken som et middel til at forbedre livskvaliteten i store og små lokalsamfund, ligesom der på dansk initiativ blev vedtaget en særlig resolution om børn og kultur.

1.9 NUTIDIG KULTURPOLITIK

Det teknologiske samfund er præget af kravene om økonomi, planlægning, lønsomhed og effektivitet, og der stilles på mange områder så store krav til det enkelte menneskes indsats, til dets faglige uddannelse, dets tilpasningsmuligheder og effektivitet, at der, hvis disse tendenser bliver enerådende, er fare for en udtørring af de skabende evner, af fantasien og den mest umiddelbare livsfølelse og livsforståelse.

Samfundet er derudover karakteriseret ved den modsætning, at mens de effektive og tilpassede grupper kan deltage i et meget aktivt arbejdsliv, udskilles andre grupper som overflødige, enten fordi de er børn eller gamle, fordi de ikke kan leve op til de krav, som arbejslivet stiller, eller fordi den tiltagende rationalisering har gjort dem overflødige. Der er for alle disse grupper behov for en kulturpolitisk aktivitet, tilpasset deres specielle muligheder og ønsker og med det formål at give dem en fornemmelse af, at et meneskes værdi ikke alene kan måles i effektivitet og kontante kundskaber.

Langt den største del af kulturproduktionen og kulturdistributionen er på private hænder. Man kan naturligvis inden for fx forlags-, film- og teatervirksomhed finde mange eksempler på arbejde, der er kulturelt

ansvarsbevidst og seriøst. Men det skal ikke skjules, at en meget stor del af kulturproduktionen, fx af »triviallitteratur, -film og -musik sker ud fra rent markedsøkonomiske principper.

Børn og unge udgør et stort marked for en massekulturindustri, hvis produkter ofte er underlødige og ikke har forankring i den sociale virkelighed. Da disse aldersklasser ikke har viden og erfaringer nok til at gennemskue tilbuddene, bliver de lettere end voksne genstand for en kommerciel udbytning, og deres valgmuligheder på det kulturelle område bliver mere begrænsede. Det er derfor af stor betydning, at der gennem kulturpolitiske initiativer skabes alternative kulturtilbud til børn og unge.

Det siges ganske vist ofte, at mange foretrækker de kvalitetsmæssigt ringe kulturtilbud, og påstanden bevises ved, at der er et stort forbrug af dem. Men det må understreges, at spørgsmålet om, hvad mennesker vælger, har en sammenhæng med de eksisterende valgmuligheder. Netop derfor er det vigtigt, at den officielle kulturpolitik støtter og fremmer alternativer til den kultur, der udelukkende er produceret ud fra salgsmæssige overvejelser.

Definition

En bred definition af kulturpolitikken som en del af samfundspolitiken er vigtig, men hvis der skal komme praktiske resultater ud af kulturpolitikken, må man i det daglige arbejde med en noget snævrere definition af arbejdsområdet. Dette kan derfor af rent praktiske hensyn begrænses til det i sig selv meget brede felt, der består i at fremme alle borgernes muligheder for at få del i kunstneriske oplevelser og for at kunne udvide og udbygge deres forståelse af sig selv og samfundet gennem deltagelse i uddannelse og efteruddannelse, i kulturelle aktiviteter og i debatter af aktuel samfundpræget karakter.

1.10 PRINCIPPER FOR KULTURPOLITIKKEN

For at en kulturpolitik som den foreslåede skal have nogen mulighed for at opfylde sit formål må den være ledet af nogle grundlæggende principper, nemlig

Princippet om ytringsfrihed og informationsfrihed
Princippet om kulturelt demokrati
Kvalitetsprincippet
Decentraliseringsprincippet
Princippet om åbenhed over for nye ideer og tanker og nye former for kommunikation, selvaktivitet og ændrede kultur- og samfundspolitiske holdninger.

Ytringsfrihed

Ytringsfrihed betyder bl. a. ytringsret. Gennem kunstneriske og litterære arbejder, i massemedier, i offentlige institutioner m. v. må alle synspunkter, også synspunkter, der strider mod flertallets mening, have mulighed for at blive udtrykt og debatteret.

En væsentlig side af ytringsfriheden er informationsfriheden: Alle mennesker skal, uanset uddannelsesmæssig og social status, kunne få adgang til al den information, som det er muligt for samfundet at stille til rådighed. Principielt bør denne information være gratis tilgængelig, således at der ikke skal kunne skabes et skel mellem mennesker, som har råd til at skaffe sig information, og mennesker, der ikke har de økonomiske muligheder for at få adgang til informationen og derfor får en dårligere baggrund for selvstændig stillingtagen til væsentlige spørgsmål og tendenser.

Kulturelt demokrati

Der bør på alle områder arbejdes for en ligelig adgang til alsidige kulturelle tilbud, og der bør gøres særlige indsatser for, at aktiviteterne også kan benyttes af mennesker, der på grund af alder, svaghed, manglende uddannelse, lange afstande ikke har nemt ved at udnytte tilbud, som er for langt fra dem eller fremmede i deres indhold og form. Der må samtidig gøres en indsats for, at de mennesker, der har lyst til selv at arbejde som amatører med musik, teater, bildende kunst o. 1., har gode muligheder for at dyrke deres interesser og gode rammer at udfolde aktiviteterne i. Fritidsundervisningen og Dansk Amatør Teater Samvirke giver allerede i dag til en vis grad disse muligheder, men det må understreges, at også mennesker, som uden at tilslutte sig en eller anden form for organisation eller forening har lyst til at dyrke musik d.i., har brug for lokaler og undertiden også for anden støtte til deres virksomhed.

Kulturelt demokrati må bygge på erkendelsen af, at der i samfundet ikke eksisterer én fælles kultur, men mange forskellige kulturformer og mange forskellige udgangspunkter for interessen for kultur.

Kvalitet

Den samme indstilling - at der er mange forskellige kulturformer og kulturopfattelser - må også gælde kravet om kvalitet i det officielle kulturtilbud. Kvalitet er ikke et for én gang fastslået begreb, det varierer dels med tiden, dels med de forudsætninger, som er lagt ind i de kulturpolitiske frembringelser, og som er accepteret af de grupper, som de bestemte aktiviteter henvender sig til. Væsentligt er det at fastholde, at kvalitet har en sammenhæng med det seriøse grundlag for aktiviteterne, med ærlighedskrav og overensstemmelse mellem form og indhold. Der er hos forskellige grupper i samfundet vidt forskellige opfattelser af begrebet kvalitet, og det er vigtigt, at alle disse opfattelser diskuteres, og at de enkelte grupper selv er med til at fastlægge kriterierne for deres kulturelle aktiviteter.

Decentralisering

Der vil på det kulturpolitiske område altid være behov for en centralt placeret og lovgivningsmæssigt funderet virksomhed. Det er nødvendigt at have centrale, landsdækkende institutioner som Det Kongelige Teater, Statens Museum for Kunst og Det Kongelige Bibliotek. Men så langt som det i øvrigt er geografisk muligt bør man tilstræbe en ligelig fordeling af den kulturelle virksomhed. Beslutningsmyndighed og ansvar bør henlægges til det niveau, som aktiviteterne foregår på, og der bør i den lokale kulturpolitik være alle muligheder for at tage hensyn til de særlige krav, som befolkningssammensætningen, bebyggelsesstrukturen, uddannelsesniveauet o. 1. stiller. Det er derfor også væsentligt, at der sikres en lokal indflydelse på kulturstøttens fordeling, selv om denne udgår, fra centralt hold.

Åbenhed over for nye ideer og tanker

Det er vigtigt, at aktiviteterne hele tiden tager nye ideer og tanker op, og at de bevilgende myndigheder viser beredvillighed over for former, som endnu ikke er kendt og accepteret af et flertal. På det kunstneriske område må man være åben over for formidlingen af eksperimenterende kunst, teater o. 1., og også over for nye former: debatteater, medborgerhusaktiviteter, dokumentariske udstillinger om nye ideer og foreteelser, debatter om spørgsmål, der har betydning for befolkningens orientering og stillingtagen: energi- og miljødebatter, debatter om undervisningsspørgsmål, om arbejdsløsheden, dens årsager og betydning, om ny lovgivning og dens betydning for den enkelte etc. etc. I debatten og i aktiviteterne i det hele taget må der gives mulighed for, at alle og ikke blot eksperterne kan komme til orde. Kun ved åbenhed i kulturformidlingen og kulturaktiviteterne kan man engagere alle dem, der ellers ville føle sig udenfor eller vurderet som mindre værd af de officielle meningsdannere.

1.11 INFORMATIONSPOLITIK

Den såkaldte »informationseksplosion« er et af de mest karakteristiske træk ved den udvikling, som har ført frem til det moderne tekniske samfund.

Årsagerne til informationseksplosionen er flere: dels har den stadig større tekniske kunnen medført udvikling på alle mulige områder og dermed en større viden, dels har selve teknikken muliggjort en hurtigere registrering og spredning af ny viden.

At samfundet har kunnet udvikle sig til det nuværende stade skyldes sammen med andre faktorer eksistensen af et vidensamfund i snævrere forstand - dvs. grupper af mennesker, der har og har haft som speciale at fremskaffe ny viden og gøre den tilgængelig for andre, der har kunnet udnytte den i deres dagligliv.

En målestok for informationseksplosionen er væksten i antallet af både forskere og videnskabelige tidsskrifter. Det kan være vanskeligt at angive det nøjagtige tal på videnskabelige tidsskrifter, både fordi selve tidsskriftsbegrebet og begrebet »videnskabeligt tidsskrift« er svært at afgrænse entydigt. Men det er en almindelig antagelse, at der omkring år 1700 fandtes 10 videnskabelige tidsskrifter, i 1800 var der ca. 100, i 1900 var antallet nået op på 10.000. I dag regner man med, at der løbende udgives 50-60.000 videnskabelige tidsskrifter i hele verden. Det samlede antal af artikler i alle disse tidsskrif-

ter kendes ikke, men løber givetvis op i adskillige millioner.

En så stor litteraturmasse alene på tidsskriftsområdet ville være helt uoverskuelig, hvis man ikke havde skabt et passende bibliografisk styringsapparat og veje til at søge ind i litteraturen. Tidligere bestod en søgning i, at man slog op i en fortegnelse eller i bibliotekets kortkatalog. Den slags søgninger er stadig almindelige og anvendelige, men i de sidste 10–15 år er der på grund af edb-teknologien sket en hastig udvikling af søgeteknikken, og i dag foregår mange, mere specielle søgninger derfor ved, at man interviewer en database, dvs. en samling oplysninger lagret ved hjælp af edb. Dette er muliggjort ved, at man mange steder har forladt eller er ved at forlade de traditionelle kataloger og kartoteker og gå over til edb-lagring af det stadig voksende antal af litteraturoplysninger. Litteraturmængden har gjort det uoverkommeligt at følge med i ajourføringen af de traditionelle kataloger, og dette problem kan løses ved edb-teknik.

Den kendsgerning, at selve datamængden er så enorm og uoverskuelig, kan edb-teknikken imidlertid ikke gøre noget ved. Det kræver indgange til litteraturens forskellige dele, og det kræver biblioteker, der ud af den meget omfattende litteraturmasse om et enkelt emne kan hjælpe til at finde frem til litteraturen på det specielle område, der er af betydning for den enkelte benytter.

Mens den kulturpolitiske udvikling har været genstand for stor offentlig opmærksomhed og løbende er blevet fulgt op af bevillinger, kulturpolitiske redegørelser, betænkninger etc., er debatten om udviklingen på det informationspolitiske område oftest foregået mere i faglige kredse, og det har været vanskeligt at skaffe de nødvendige bevillinger til at følge udviklingen op. Ikke desto mindre er der både i Danmark, i Norden og internationalt sket mange og meget betydningsfulde ting på området. Nogle af de største bibliografiske databaser dækker tekniske fag og kan bl. a. udnyttes gennem Danmarks Tekniske Bibliotek, der herhjemme har været banebrydende med hensyn til edb-søgning. Men efterhånden har også en række af vore øvrige store forskningsbiblioteker fået adgang til edb-søgetjenester, der dækker stort set alle fagområder.

Gennem den udviklede søgeteknik kan bibliotekerne ved hjælp af de bibliografiske databaser i dag finde frem til international og dansk litteratur om mange emner. Men teknikken nytter ikke meget, hvis de publikationer, som publikum derefter ønsker at sætte sig ind i, ikke kan fremskaffes. Det er bibliotekernes opgave at skaffe publikationerne, og denne opgave er mindst lige så vigtig som en kortlægning af, hvad der eksisterer af litteratur.

Forskningsbibliotekernes bevillinger har længe ikke kunnet holde trit med den voksende litteraturproduktion. Der er fare for, at de sakker håbløst bagud i anskaffelsen af nye publikationer, da publikationer, som ikke anskaffes p. g. a. manglende økonomi, kun sjældent kan skaffes senere. Samtidig vokser lånerpresset støt og hurtigt, og det er ikke blot som tidligere specialister og forskere, der søger speciel litteratur, men mennesker med mange forskellige uddannelser og meget forskelligartede behov for viden og information.

Forskningsbibliotekerne er knyttet til forskningen og det udviklingsarbejde, der udføres ved de højere læreanstalter, i erhvervslivets virksomheder og på en række forskningsinstitutioner, der helt eller delvis er offentligt finansierede. Det er derfor af vigtighed, at der ved prioriteringen af forskningsbibliotekernes opgaver og planlægningen af deres udvikling tages hensyn til den forskningspolitiske målsætning.

1.12 BIBLIOTEKERNE I SAMFUNDET

Samfundet er dybt afhængigt af informationsformidlingen. Det er nødvendigt for den videre udvikling og for den politiske stillingtagen til alle overordnede spørgsmål, at der eksisterer et fuldt udbygget, stadig ajourført og vel samarbejdende biblioteksvæsen. Bibliotekerne er sammen med arkiverne samfundets informationsdepoter og dermed dets litteratur- og videnlager. 0g dette lager og indgangen til det er en nødvendig forudsætning for både uddannelse, forskning, arbejdsliv og for den enkeltes muligheder for at danne sig et overblik og tage en personlig stilling til alle væsentlige spørgsmål i samfundet.

I årene op til det tidspunkt, hvor Biblioteksskommissionen blev nedsat, har man i bibliotekskredse diskuteret, hvorledes det

kunne blive muligt at opnå et bedre samarbejde og en større enhed mellem de forskellige offentlige biblioteker i Danmark. Medvirkende hertil har været, at folkebibliotekerne under central lovgivning og styring, omend overvejende med kommunal støtte har kunnet udvikle sig efter de samme ideer landet over, mens forskningsbibliotekerne er blevet udviklet forskelligt fra sted til sted uden nogen formel overordnet koordinering. Det forbedrede uddannelsesmiljø, det voksende behov for at blive informeret om mange forskellige faglige emner og det fælles ønske om gennem rationalisering og effektivisering at gøre bibliotekerne til så gode arbejdsinstrumenter for befolkningen som muligt har også medført behov for et udbygget samarbejde mellem bibliotekerne som de kulturinstitutioner, der vel bredest af alle institutioner svarer til de kulturelle principper, som er omtalt ovenfor.

Folke- og forskningsbiblioteker stiller tilsammen størsteparten af den information, som er tilgængelig i Danmark, til rådighed for befolkningen. De er med til at sikre ytringsfriheden ved at lade alle anskuelser komme til udtryk i deres materialesamlinger og aktiviteter. Gennem den kommunale forpligtelse til at oprette folkebiblioteker og gennem lånesamarbejdet mellem alle biblioteker sikres decentraliseringen af bibliotekstilbuddet, ligesom det kulturelle demokrati sikres ved bredden i de tilbud, som bibliotekerne i fællesskab giver. Kvalitetsprincippet opretholder bibliotekerne gennem et mangesidigt tilbud om informationsbærende materialer og oplysende, debatskabende og kunstneriske aktiviteter. Bibliotekerne tilstræber endelig gennem en forbedring og udbygning af biblioteksteknikken at kunne stille nye, aktuelle materialer til rådighed for publikum.

Det har været formålet med Biblioteks-kommissionens arbejde at stille forslag om ændringer i dansk biblioteksvæsens struktur og målsætning, således at de offentlige bibliotekers ressourcer samfundsøkonomisk og kulturpolitisk kan anvendes så hensigtsmæssigt som muligt. I betænkningen har det derfor været nødvendigt at koncentrere mange af forslagene om økonomiske og strukturelle problemer. Bag disse ligger imidlertid overbevisningen om, at der i befolkningen er et behov for kultur, information, kunst og kulturelle aktiviteter i hverdagslivet, og at det er samfundets opgave at tage denne udfordring op og dermed skabe grundlag for det enkelte menneskes personlige udvikling, dets forståelse af sig selv og andre og dets muligheder for aktivt at forme og udvikle samfundet i en stadig mere menneskeværdig retning.

Bibliotekerne er og bør fortsat være med til at imødekomme disse behov, og bibliotekerne er i kraft af deres antal og spredning samt bredden i det samlede udbud i særlig grad egnede til at løse denne opgave på en måde, som svarer til de kulturpolitiske ideer, der er almindelig enighed om. Bibliotekerne er kulturpolitikkens rygrad og er dermed en af de væsentligste forudsætninger for opretholdelsen af et ægte demokrati. De midler, der allerede bevilges i det samlede danske biblioteksvæsen, og den forøgelse af bevillingerne, der er påkrævet i de nærmeste år, er nødvendige investeringer, hvis vi vil opretholde den grund, vi bygger det danske samfund på.

Kapitel 2

Afgrænsning mellem bibliotekstyper

2.1 BIBLIOTEKSTYPER

Den danske biblioteksverdens landkort fremviser en broget mangfoldighed af biblioteker. I almindelighed inddeler man bibliotekerne i visse traditionelt bestemte grupper. Oftest tales der om tre hovedtyper af biblioteker: skolebiblioteker, folkebiblioteker og forskningsbiblioteker.

Skolebiblioteker m. v.

Folkeskolens biblioteker drives som led i det kommunale skolevæsen og i samarbejde med folkebibliotekerne efter de særlige bestemmelser i loven om folkebiblioteker. De er ikke obligatoriske, men der er nu etableret skolebiblioteksbetjening for næsten alle folkeskolens elever. Også på andre skoler og uddannelsesinstitutioner end folkeskolen findes der biblioteker, f. eks. på gymnasier, tekniske skoler, maskinmesterskoler etc. Til denne gruppe af biblioteker må tillige henregnes seminariebiblioteker og alle andre uddannelsesbiblioteker der ikke som forskningsbibliotekerne har en primær forpligtelse til at betjene forskningen.

Folkebiblioteker

Folkebibliotekerne er de kommunale biblioteker, som drives efter folkebiblioteksloven. Folkebibliotekerne skal stå til rådighed for enhver, som har bopæl i Danmark.

Enhver kommune er forpligtet til alene eller sammen med andre kommuner at drive et folkebibliotek. Virkeområdet er kommunen eller de kommuner, der omfattes af en samarbejdsordning. Der er pr. 31. december 1978 248 folkebiblioteksenheder, som tilsammen betjener alle landets 275 kommuner gennem 1.205 betjeningssteder.

De fleste folkebiblioteker ledes af en heltidsbeskæftiget, faguddannet bibliotekar (heltidsbibliotekerne). I de øvrige (deltidsbibliotekerne) er lederen deltidsbeskæftiget. Ét folkebibliotek i hver amtskommune er centralbibliotek med særlige opgaver for hele amtets biblioteksvæsen.

Forskningsbiblioteker

Forskningsbibliotekerne, der udgør den tredje hovedgruppe af biblioteker, er vanskeligst at karakterisere generelt. Betegnelsen forskningsbiblioteker kan forekomme misvisende, da det kun er de færreste (men de største) forskningsbiblioteker, der betjener institutioner med forpligtelse til forskning i ordets egentligste betydning. Forskning kan imidlertid også forstås i videre forstand som omfattende udviklingsarbejde m. v. Sammenfattende kan gruppen af forskningsbiblioteker derfor defineres som biblioteker, der primært betjener forskning (i ordets videste betydning) eller såvel forskning som videregående uddannelse, men disse biblioteker er iøvrigt højst forskellige både i størrelse og funktion.

Ved nationalbibliotek forstås det bibliotek, i Danmark Det Kongelige Bibliotek, der har den funktion såvidt muligt komplet at samle, bevare og formidle alle danske tryk, kort, noder, manuskripter etc.

Endvidere findes store universitetsbiblioteker, hvoraf biblioteket for Århus Universitet, Statsbiblioteket, tillige har en særlig betjeningsforpligtelse som overcentral for folkebibliotekerne.

En række af bibliotekerne ved universiteter og andre højere uddannelsesinstitutioner har foruden den forpligtelse at betjene læreanstalten til opgave at være landets bedst forsynede bibliotek med et eller flere fags udenlandske litteratur; disse biblioteker betegnes hovedfagbiblioteker.

Foruden på uddannelsesinstitutioner findes der biblioteker på en række andre institutioner, f. eks. museer, arkiver, selvstændige forskningsinstitutter som Seruminstituttet m. v.

Ved halvdelen af de 18 højere uddannelsesinstitutioner findes ikke blot et hovedbibliotek, men ialt ca. 400 institutbiblioteker af vekslende størrelse. Ved institutbiblioteker forstås biblioteker ved disse læreanstalters institutter, der hvert inden for sit faglige område udgør en administrativ enhed for forskningen.

En anden talstærk gruppe af faglige biblioteker er de private firmaers ca. 100 biblioteker.

Alle de nævnte grupper af biblioteker gøres der nærmere rede for i de følgende kapitler. Med hensyn til den indbyrdes afgrænsning kan det imidlertid konstateres, at der gælder forskellige kriterier for definition af de traditionelle biblioteksgrupper. Nogle biblioteker kan defineres formelt efter gældende lovbestemmelser, andre defineres efter tilhørsforhold til myndigheder og institutioner og atter andre efter de opgaver og funktioner, bibliotekerne varetager. Det er derfor påkrævet at overveje både det generelle spørgsmål om afgrænsning, og hvilke kriterier der eventuelt kan anvendes ved en inddeling af bibliotekerne.

2.2 UDVISKNING AF GRÆNSER

Den almindelige samfundsudvikling bevirker i mange henseender en udviskning af skarpe konturer. Dette gælder fagområder, uddannelsesgrupper og andre samfundsforhold, som danner forudsætningerne for bibliotekernes virksomhed og ikke mindst for deres inddeling i bibliotekstyper. Tværvidenskabelige undervisnings- og forskningsprojekter bidrager på mange måder til, at de traditionelle grænser mellem fagene får en mere flydende og usikker karakter. I betænkning U 90 om den langsigtede målsætning for uddannelsessystemet fremhæves det som et overordnet hensyn at søge de forskelle udjævnet, der stadig gør sig gældende for uddannelsessøgende.

Brugerkredse kan således være vanskelige at definere. Det mål at fremme den livslange uddannelse medfører, at formaliseret uddannelse formentlig i mindre grad end hidtil vil adskille sig fra et selvstudium, der eventuelt har korrespondancemæssig tilknytning til et universitet (Open University) eller foregår i forbindelse med radio- og TV-undervisning. Forskningsbibliotekernes rolle som biblioteker for uddannelsesinstitutioner kommer derved i stigende grad til generelt også at omfatte den individuelle dygtiggørelse inden for uddannelsesinstitutionernes fagområder.

Også med hensyn til bogbestandens sammensætning er det blevet vanskeligere at foretage en afgrænsning imellem biblioteker. I ikke ringe udstrækning findes de samme materialetyper og de samme bøger i flere bibliotekstyper. Folkebibliotekernes udenlandske boganskaffelser, der for perioden 1972-1978 kan opgøres til henimod 100.000 titler, er for ca. 40 pct. tillige anskaffet af forskningsbiblioteker. De 30 største forskningsbibliotekers årlige anskaffelser andrager 350.000 bind, og ca. 6 pct. heraf anskaffes også af folkebibliotekerne. Sammenfaldet i anskaffelser imellem skolebiblioteker og folkebiblioteker er endnu mere udpræget.

Nyere forskningsbiblioteker som Universitetsbibliotekets filial på Amager, Danmarks Tekniske bibliotek og universitetsbibliotekerne i Roskilde og Aalborg har ved deres lokaleindretning, åbne hylder og eksemplartal i et vist omfang lighed med de store folkebiblioteker. Både med hensyn til brugerkredse, bogbestand og indretning kan der således påvises konturudviskende udviklingstendenser.

Man kan derfor rejse det generelle spørgsmål, om der stadig kan påvises væsentlige forskelle imellem bibliotekstyper, og om der bør tilstræbes en afgrænsning af de forskellige bibliotekers opgaver.

2.3 FORSKELLE MELLEM BIBLIOTEKSTYPER

Trods de nævnte udviklingstendenser, der i en vis udstrækning kan siges at gøre grænserne i biblioteksverdenen flydende, kan der imidlertid stadig konstateres visse forskelle i bibliotekernes brugerkredse, målsætning og opgaver.

Ejendomsforhold

Der kan skelnes imellem biblioteker ud fra ejendomsforholdet. Folkebibliotekerne og skolebibliotekerne er kommunale biblioteker, medens forskningsbibliotekerne i alt væsentligt er statslige. Amtskommunale er de medicinske biblioteker på de større sygehuse. Her-

til kommer endelig de private biblioteker i firmaer og foreninger.

Brugerkredse

Med hensyn til brugerkredse gør der sig den forskel gældende, at folkebibliotekerne har til opgave at dække en regionalt afgrænset befolknings behov, medens de fleste andre bibliotekers materialevalg i det væsentlige bestemmes ud fra en institutions, oftest en uddannelses- eller forskningsinstitutions, et museums eller en forenings behov'for biblioteksbetjening.

Uddannelsestrin

Selv om adgangsbetingelserne til uddannelserne liberalisers, betyder dette ikke ophævelse af de væsentlige forskelle, der findes imellem uddannelsessystemets grene. Den enkelte uddannelse vil stadig kunne defineres ud fra indhold, forløb og præstationskrav. De uddannelessøgendes og deres læreres biblioteksbehov er som følge heraf differentieret, således at det stadig er hensigtsmæssigt at fastholde en inddeling i bibliotekstyper inden for uddannelsessystemet.

Forskning

I forbindelse med uddannelsernes biblioteksbehov må nævnes de videnskabelige bibliotekers særlige forpligtelser over for forskningen. De højere uddannelsesinstitutioner har forskningsforpligtelse, og deraf følger, at de dertil knyttede forskningsbibliotekers anskaffelsespolitik ifølge sagens natur primært må sigte imod at dække forskningens særlige behov.

Materialebestand

En forskellighed, der fremgår umiddelbart af brugerkredsenes sammensætning, består i den større specialiseringsgrad af bogbestanden i de biblioteker, der er knyttet til videregående uddannelser. Forskningsbibliotekerne kan sammenlignet med folke- og skolebiblioteker generelt karakteriseres ved deres større bestand af speciallitteratur, i særlig grad af udenlandske tidsskrifter.

A nskaffelsespligt

Det afgørende afgrænsningskriterium imellem de forskellige bibliotekstypers opgaver må imidlertid være, hvilke biblioteker der har forpligtelsen til anskaffelse af det fornødne materiale til en given brugerkreds. Selv med en stigende overlapning i anskaffelser og liberalisering af adgangen til at benytte alle bibliotekstyper er det vigtigt at fastslå, på hvilket bibliotek en anskaffelsesforpligtelse er placeret, og hvor en brugerkreds derfor med rette kan forvente at få sit biblioteksbehov dækket.

Integration i uddannelse

Betydningen af en klar opgavedeling mellem bibliotekerne understreges ved uddannelsesbibliotekernes stadig stærkere tilknytning til uddannelsesinstitutionerne. Det er en generel tendens, at biblioteksmaterialer inddrages i undervisningen, bl. a. i forbindelse med gruppearbejde, og denne integration forudsætter en samlet planlægning af undervisningen og biblioteksvirksomheden. Institutionernes stigende benyttelse af biblioteksmaterialer viser sig statistisk ved, at de store forskningsbiblioteker, der registreres i Biblioteksårbogens statistik, ganske vist har et stigende udlån til folkebiblioteker, men en langt kraftigere stigning i udlån til uddannelsesinstitutionernes lærere og studerende, jfr. bilag I 1 (Fordelingen af forskningsbibliotekernes udlån 1955/56-1976/77).

Konklusion

Det må anses for hensigtsmæssigt, at der i biblioteksvæsenet findes en vis formaliseret opgavefordeling, især mellem undervisningsområdernes forskellige bibliotekstyper ud fra kriteriet anskaffelsespligt til en nærmere defineret brugerkreds. Samtidig bør de ud fra dette kriterium opbyggede materialesamlinger stå til rådighed for det samlede biblioteksvæsen i videst muligt omfang.

2.4 OFFENTLIGHEDSKRITERIET

Et grundlæggende kriterium for inddeling i bibliotekstyper vil som nævnt være anskaffelsespligten med henblik på en bestemt brugerkreds.

For biblioteksvæsenet som helhed har det imidlertid afgørende betydning, om det materiale, der er anskaffet ud fra dette kriterium, står til rådighed for alle på lige fod, eller om benyttelsen hovedsagelig er begrænset til den snævrere brugerkreds, hvis behov har været bestemmende for anskaffelsen.

På denne baggrund tegner der sig en forskel mellem de biblioteker, der er fuldt offentligt tilgængelige, og de, der ikke er det. Ud fra et helhedssynspunkt er det væsentligt at sikre sig en koordinering af de fuldt offentligt tilgængelige bibliotekers serviceydelser.

Ikke fuldt offentligt tilgængelige biblioteker
Bortset fra private biblioteker vil de biblioteker, der ikke er fuldtud offentligt tilgængelige, især findes inden for uddannelsessektoren. Ved uddannelsessektorens biblioteker forstås i denne sammenhæng de uddannelsesinstitutionsbiblioteker, hvis anskaffelsesforpligtelse gælder en uddannelsesinstitution, og som ikke er fuldt offentligt tilgængelige.

Det drejer sig om folkeskolens biblioteker, seminariebiblioteker, gymnasiebiblioteker o. 1., hvis samlinger primært sigter imod at dække uddannelsesinstitutionernes behov og principielt bør være dublerede af de biblioteker, der er fuldtud åbne for offentligheden. Dette gælder ligeledes de hojere uddannelsesinstitutioners institut- og laboratoriebiblioteker, hvis størrelse må afhænge af det pågældende undervisnings- og forskningsområdes behov for litteratur på stedet.

Uanset at der gør sig betydelige forskelle gældende imellem disse uddannelsesinstitutioners biblioteker, er de fælles i den henseende, at de ikke er fuldt offentligt tilgængelige.

Til uddannelsessektoren må tillige henregnes amtscentralerne, der varetager en væsentlig overbygningsfunktion for uddannelsesbibliotekerne og som hovedopgave bør koncentrere sig om at anskaffe materialer med henblik på holdundervisning. Ligesom sektorens øvrige biblioteker må amtscentralerne fastholdes på den opgave at dække undervisningens særlige behov

De ikke fuldt offentligt tilgængelige uddannelsesbiblioteker må være forpligtet til gennem de offentlige biblioteker at stille sig til rådighed for bibliotekernes indbyrdes lånevirksomhed, dersom de rummer bøger, som ikke findes i det offentlige biblioteksvæsen, Deres samlinger skal derfor være registreret i trykte eller på anden måde let tilgængelige fælleskataloger. Man kunne således også betegne denne bibliotekstype som de indirekte offentligt tilgængelige biblioteker.

Fuldt offentligt tilgængelige biblioteker
Heroverfor står de fuldt offentligt (eller direkte) tilgængelige biblioteker, hvis nære samarbejde med uddannelsessektorens biblioteker bør sikres gennem amtsvis etablerede kontaktudvalg, betjeningsoverenskomster, koordineringsudvalg mellem skole- og folkebiblioteker, mellem amtscentraler og centralbiblioteker samt for institutbibliotekernes vedkommende biblioteksudvalg ved de højere læreanstalter. Herom vil der blive stillet forslag i kapitel 3 og 5.

Typisk bør samarbejdsforholdet være det, at den enkelte uddannelsesinstitution råder over sit eget mindre basisbibliotek til at dække det daglige behov på stedet, medens funktionen som biblioteksmæssig overbygning varetages dels af amtscentralerne dels af det offentlige biblioteksvæsen.

Foruden folkebibliotekerne omfatter gruppen af offentligt tilgængelige biblioteker især de forskningsbiblioteker, der foruden at være hovedbiblioteker for højere uddannelsesinstitutioner stiller deres service til rådighed for enhver, som har behov derfor. Ofte udgør udlån til brugere uden for uddannelsesinstitutionen en betydelig del af samtlige udlån fra disse biblioteker.

2.5 RESUME AF KAPITEL 2

Det må anses for hensigtsmæssigt at fastholde en vis afgrænsning og opgavefordeling imellem forskellige bibliotekstyper.

Det er i denne henseende nødvendigt at få fastslået, hvilke biblioteker der har anskaffelsesforpligtelse over for en bestemt brugerkreds, defineret efter geografisk område, efter fag eller efter arten af uddannelse og forskning.

Der må sikres en rimelig koordinering af bibliotekernes serviceydelser, hvadenten der er tale om fuldt offentligt tilgængelige eller kun delvist offentligt tilgængelige biblioteker. Den nærmere fastlæggelse heraf må foregå på grundlag af samfundsøkonomiske, forskningspolitiske og kulturpolitiske synspunkter.

Kapitel 3

Folkebiblioteker

3.1 INDLEDNING

3.1.1 Udviklingen under 1964-loven

Den gældende lov om folkebiblioteker har på mange måder betydet en ændring og udbygning af folkebibliotekernes virksomhed.

Loven bestemte, at hver kommune alene eller i samarbejde med en anden kommune (andre kommuner) var forpligtet til at drive et folkebibliotek med afdelinger for voksne og børn. Biblioteksvæsenet i kommuner med over 5.000 indbyggere skulle ledes af faguddannet heltidsansat bibliotekar. Bibliotekernes muligheder på materialeområdet udvidedes, idet bibliotekerne ikke alene kunne stille trykt materiale, men også »andet egnet materiale« som fx grammofonplader, dias, grafik og plakater vederlagsfrit til rådighed. Loven pålagde desuden bibliotekerne at tilstræbe en decentralisering af biblioteksvæsenet gennem oprettelse af filialer, ligesom den fastslog bibliotekernes forpligtelse til gennem opsøgende virksomhed at søge berøringsfladen med befolkningen udvidet.

Selv om bibliotekslovens intentioner ikke er opfyldt alle steder i landet, kan det generelt fastslås, at loven har inspireret til en udbygning af folkebibliotekernes virksomhed. Mens der fra folke- og skolebiblioteker i 1964/65 (det sidste år inden lovens ikrafttræden) udlåntes 31.163.000 bind, var udlånet i 1977 100.110.613 bind, og mens de afsluttede regnskaber for 1964/65 viste biblioteksudgifter på 91.577.000 kr., var udgifterne i 1977 budgetteret til 940.900.000 kr. Selv når man tager befolkningsudviklingen fra 4.747.000 til 5.097.000, pristalsudviklingen og den almindelige velstandsstigning i de sene 60ere og første 70ere i betragtning, må man konstatere en stærkt stigende aktivitet i den samlede folkebiblioteksvirksomhed for voksne og børn.

Om udviklingen på det audiovisuelle område kan det anføres, at mens der i 1964/65 kun var ganske få kommuner, der på eget initiativ havde inddraget grammofonplader i folkebibliotekets virksomhed, var der i 1977 audiovisuelle materialer i 172 biblioteker. Bestanden af grammofonplader og kassettebånd var den 31. december 1977 1.123.712, og udlånet af grammofonplader og kassettebånd var i 1977 i alt 4.470.994.

Den undersøgelse af folkebibliotekernes virksomhed, som Socialforskningsinstituttet foretog i efteråret 1976 med støtte fra Folkebibliotekernes Rådighedssum og Edvard Pedersens Biblioteksfond, viser, at folkebibliotekerne i årene 1965-1976 har fået en langt bredere kontakt med befolkningen. Mens undersøgelser, foretaget på grundlag af lånerstatistik og refereret i »Bedre Biblioteksbenyttelse«, 1961 viser, at ca. 20 pct. af den voksne befolkning dengang benyttede bibliotekerne, viser Socialforskningsinstituttets undersøgelse, at 32 pct. af de voksne i 1976 kom på biblioteket 1 gang om måneden eller oftere, og afr 48 pct. af alle voksne benytter bibliotekerne. Undersøgelsen viser bl. a. også, at 76 pct. af 7—1 lårige og 84 pct. af 12-15årige bruger folkebibliotekernes tilbud.

3.1.2 Folkebibliotekerne og det udvidede kulturbegreb

Det fremgår af bl. a. UNESCOs manifest om folkebiblioteker fra 1972, at folkebibliotekerne i dag internationalt betragtes som formidlere af information og kultur i videste betydning. Adskillige lande har i 1960'erne og 70'erne fået nye eller reviderede biblioteksloove, og der er udarbejdet retningslinier for folkebibliotekernes virksomhed, der hviler på samme opfattelse af folkebibliotekerne.

En række eksempler kan vise, hvordan en del folkebiblioteker gennem uddybning af allerede igangværende initiativer og ved inddragelse af nye søger at imødekomme publikums krav om et bredere og mere folkeligt kulturtilbud. I overensstemmelse med udvik

lingen af nye medier har folkebibliotekerne inddraget grammofonplader, musikbånd, andre audiovisuelle materialer, plakater og grafik i deres virksomhed. Nye formidlingsformer anvendes i folkebibliotekernes arrangementer, og bibliotekerne betragtes som naturlige formidlere af gruppeteater, børneteater, kortfilm og andre film, debatter om aktuelle emner, samt af udstillinger af såvel kunstnerisk som dokumentarisk indhold. Samarbejdet med andre kulturelle institutioner og foreninger udvides. Folkebibliotekernes muligheder for at støtte uddannelsessøgende, og ikke mindst mennesker, der studerer på egen hånd, diskuteres løbende. Folkebibliotekets referencevirksomhed udvides til en informationsvirksomhed, der også omfatter kommunal og statslig information. Børnebiblioteksvirksomheden prioriteres højt, og der gøres særlige fremstød for betjeningen af de børn, der endnu ikke kan læse, og for forældre, pædagoger og børneinstitutioner. Gennem biblioteksaktiviteter på arbejdspladser søger man at betjene mennesker, der på grund af trættende arbejde, utraditionelle arbejdstider og ofte lang transport mellem hjem og arbejde har vanskeligt ved at benytte bibliotekernes almindelige tilbud. Der gøres en indsats for at nå de mennesker, der på grund af sygdom eller svaghed ikke selv kan opsøge bibliotekerne, og der arbejdes intenst på at fremskaffe materiale til gæstearbejdere og deres familier.

Det skal dog bemærkes, at udenlandske og danske biblioteksundersøgelser viser, at folkebibliotekernes tilbud om information, oplevelse og oplysning ikke modtages eller ikke kan modtages af hele befolkningen i den form, tilbuddene indtil nu har haft. Sammenholdes disse undersøgelser med undersøgelser af benyttelsen af andre tilbud på det kulturelle område, viser det sig, at de befolkningsgrupper, der ikke benytter bibliotekerne, stort set er de samme som dem, der ikke benytter de øvrige kulturtilbud, nemlig de dårligst uddannede, mennesker med hårdt fysisk arbejde, de ældre og de svagelige. Selv om tilbuddene udvides og omformuleres, er der stadig en social skævhed i benyttergruppen, og det er vigtigt, at disse grupper prioriteres højt i formuleringen af kravene til fremtidens folkebiblioteker.

3.2 FOLKEBIBLIOTEKERNES FORMÅL

Den gældende bibliotekslovs formålsparagraf lyder således: »Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger og andet egnet materiale vederlagsfrit til rådighed.«

Hertil knytter sig bl. a. følgende bestemmelse fra § 1, stk. 1 og 2 i bekendtgørelse nr. 169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker:

§ 1: »Folkebibliotekerne stiller i overensstemmelse med lovens formålsparagraf bøger og andet egnet materiale for børn og voksne til rådighed for derved at give den enkelte borger mulighed for selvstændig meningsdannelse, almen og faglig orientering og kundskabstilegnelse, personlig udvikling og kunstnerisk og menneskelig oplevelse. Folkebibliotekerne støtter og supplerer det folkeoplysende arbejde samt - med den naturlige afgrænsning mod de faglige og videnskabelige bibliotekers område - alle skole- og andre uddannelsesformer. Folkebibliotekerne virker desuden som informationscentraler, der står til rådighed såvel for den enkelte benytter som for institutioner, erhvervsvirksomheder m. v.«

Stk. 2: »Med dette formål for øje bør folkebiblioteket ved en udadrettet, initiativtagende virksomhed stadig søge berøringsfladen udvidet, dels med befolkningen i almindelighed, dels med institutioner og aktiviteter af folkeoplysende eller anden kulturel karakter, og tilstræbe koordination af alle former for biblioteksmæssig virksomhed, der ikke henhører under de faglige og videnskabelige bibliotekers område.«

Bibliotekskommissionens Specialudvalg 6 om Folkebibliotekernes Målsætning fremsætter i sin betænkning en bredt formuleret formålsparagraf, som belyser den lange række opgaver, som fremtidens folkebiblioteker efter udvalgets opfattelse bør løse. Det har været specialudvalgets indstilling, at selve loven mere instruktivt og detaljeret end hidtil bør fremlægge folkebibliotekernes målsætning.

Specialudvalgets forslag ser således ud:

»Folkebibliotekerne er et led i den nationale informations- og kulturpolitik og det samlede danske biblioteksvæsen. Folkebibliotekerne skal vederlagsfrit betjene alle, der har bopæl i landet, såvel voksne som

børn.
Folkebibliotekerne skal støtte udviklingen af fri og selvstændig meningsdannelse, skabende og kritiske evner og dømmekraft. Folkebibliotekerne er derfor en væsentlig forudsætning for borgernes aktive deltagelse i kulturlivet og samfundsdebatten og for deres udøvelse af retten til medbestemmelse.

Folkebibliotekerne skal fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved formidling af bøger, andre egnede materialer og ved aktiviteter, der giver viden, information og menneskelig, kunstnerisk og rekreativ oplevelse. Folkebibliotekerne skal udvikle deres virksomhed til støtte for kommunal, statslig og anden samfundsinformation. De skal aktivt bistå alle former for kultur i lokalsamfundet.

Folkebibliotekerne skal medvirke til at afdække behov hos hidtil biblioteksfremmede grupper og til at sikre, at disse behov kan opfyldes. De skal endvidere drive opsøgende virksomhed overfor enkeltpersoner og grupper, der er afskåret fra selv at benytte bibliotekerne.«

Bibliotekskommissionens flertal (alle medlemmer bortset fra Leif Thorsen) finder, at en så omfattende og detaljeret formålsparagraf vil være vanskelig at efterleve i alle detaljer i de enkelte lokale biblioteksystemer. Man finder desuden vægten af de enkelte dele, som indgår i den foreslåede formålsparagraf meget uens, og at en formålsparagraf i sin formulering bør være ret generel. Den nuværende formålsparagraf med tilhørende bekendtgørelse har været meget inspirerende for bibliotekerne. Udbygget med en understregning af informationsopgavens betydning vil den stadig have gyldighed for bibliotekerne. Man vil derfor i forbindelse med den kommende lovgivning foretrække en tilsvarende kort og koncist formuleret formålsparagraf, udbygget med lovbemærkninger og bekendtgørelsestekst. Hermed vil det også være muligt at formulere en formålsparagraf, der kan være fælles for alle bibliotekstyper og indgå i en fælles biblioteklov for folke- og forskningsbiblioteker.

Af formålsparagraffen med uddybende tekster bør det fremgå

at folkebibliotekerne vederlagsfrit skal stille information, bøger og andre materialer til rådighed for voksne og børn
at folkebibliotekerne ved formidling af alsidigt sammensatte materialesamlinger og et bredt udbud af aktiviteter skal støtte og fremme befolkningens muligheder for oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet. De skal give den enkelte borger baggrund for fri og selvstændig meningsdannelse, for udvikling af kritiske evner og dømmesans, for almen og faglig orientering og kundskabstilegnelse og for kunstneriske oplevelser
at folkebibliotekerne som informationscentraler i deres lokalområde skal gøre en særlig indsats for formidlingen af statslig og kommunal information og for information om samfundsspørgsmål, udarbejdet af politiske partier, grupper af borgere m. v.
at folkebibliotekerne skal drive en opsøgende virksomhed over for personer og grupper, der ikke selv kan komme på biblioteket, og at de gennem en udbygget oplysningsvirksomhed skal søge at nå de befolkningsgrupper, som ikke benytter bibliotekerne

Mindretalsudtalelse. Leif Thorsen udtaler: Med udgangspunkt i Specialudvalg 6's forslag ønsker jeg at fremhæve, at selve formålsparagraffen i biblioteksloven bør indeholde bibliotekernes målsætning på en mere instruktiv og detaljeret måde end hidtil. Det er herunder af afgørende betydning for mig, at der ligger en langt større autoritet i lovteksten end i bemærkningerne til loven og i en bekendtgørelse.

3.3 LIGELIGHED

Det er et hovedsigte i biblioteckslovgivningen, at hele befolkningen skal have fri og lige adgang til biblioteksbetjening. Det betyder, at tilbuddet principielt bør have samme indhold, karakter og kvalitet i hvert enkelt betjeningssted og kun kvantitativt være afpasset efter virkeområdet.

Dette hovedsigte bør bevares i den kommende biblioteckslov. Loven bør derfor indeholde bestemmelser om
at hver kommune skal være forpligtet til alene eller i samarbejde med en anden kommune (andre kommuner) at drive et folkebibliotek med afdelinger for voksne og børn
at alle folkebiblioteker skal ledes af faguddannede, heltidsansatte bibliotekarer, og at

biblioteksarbejdet iøvrigt skal udføres af faguddannet personale

at folkebibliotekerne skal stille bøger og audiovisuelle materialer, herunder grammofonplader, musikbånd og musikkassetter vederlagsfrit til rådighed for alle

at den påbegyndte decentralisering af biblioteksvirksomheden skal videreføres og udvides til at omfatte hjemmeboende, der ikke selv kan opsøge biblioteket

at der i hver amtskommune fortsat skal være et centralbibliotek, som skal fungere som overbygning på folkebibliotekerne i amtet og virke som center i lånesamarbejdet og som rådgiver og koordinator for folkebibliotekerne

at den frie låneret skal opretholdes og omfatte alle de materialer, som folkebibliotekerne stiller til rådighed

at folkebibliotekerne skal deltage i lånesamarbejdet mellem de offentlige biblioteker og til deres benyttere fremskaffe materiale, som de ikke selv har indkøbt, forsåvidt dette materiale er indgået i andre offentlige biblioteker

at der ved udbygningsplaner på biblioteksområdet skal sikres en effektiv planlægning og udbygning af folkebibliotekernes virksomhed

at der skal udarbejdes vejledende retningslinier for folkebibliotekernes materialesamlinger (herunder bibliografisamlinger), for længden og placeringen af bibliotekernes åbningstid og for bibliotekernes lokalebehov.

Biblioteksskommissionen erkender, at kommunerne på nogle områder har krav på en overgangsperiode til planlægning, før ligeligheden kan være fuldt gennemført. Dette gælder med hensyn til kravene om, at alle folkebiblioteker skal ledes af faguddannet, heltidsansat bibliotekar og om, at alle folkebiblioteker skal stille bøger og andre materialer, herunder grammofonplader, musikbånd og musikkassetter til rådighed dels for befolkningen i virkeområdet, dels gennem den frie låneret og lånesamarbejdet for andre benyttere.

Under forudsætning af, at biblioteksloven træder i kraft den 1. januar 1981, foreslår Biblioteksskommissionen, at bestemmelsen om, at alle folkebiblioteker skal ledes af faguddannet, heltidsansat bibliotekar træder i kraft den 1. januar 1983, og at der fra denne dato ikke kan dispenseres fra bestemmelsen.

Under samme forudsætning foreslår Biblioteksskommissionen, at alle folkebiblioteker skal stille musikbærende materialer - grammofonplader, musikkassetter og -bånd m. v. - vederlagsfrit til rådighed fra den 1. januar 1984, at centralbibliotekerne fra samme dato skal være forpligtet over for overbygningen på området, at den frie låneret for musikbærende materialer skal gælde fra den 1. januar 1987, og at samlingerne fra samme dato skal være til disposition for lånesamarbejdet mellem bibliotekerne.

3.4 FOLKEBIBLIOTEKERNES MATERIALER

3.4.1 Indkøb

Det er en forudsætning for bibliotekets effektive formidling, at der på bibliotekets budget er afsat tilstrækkelige midler til, at biblioteket i forhold til lokalsamfundet og i forhold til den stadig stigende mængde af udgivelser kan have et aktuelt og alsidigt materiale, som kan tilfredsstille publikums behov for information, oplysning og aktivitet.

Materialebestanden skal rent fysisk være velholdt. Den skal indholdsmæssigt være aktuel og fagligt dækkende. Ved fastsættelsen af den økonomiske ramme for biblioteksvirksomheden bør der tages hensyn til, at det enkelte materiale skal indkøbes i et eksemplartal, der på den ene side under rimelig hensyntagen til forventet aktualitetstid tilgodeser efterspørgslen og på den anden side hindrer spild af ressourcer. Grænserne for indkøbet i det enkelte biblioteksområde bør sættes af befolkningens størrelse og struktur. Materialer af almen karakter og materialer, der på grund af særlige forhold i lokalsamfundet vil blive benyttet ofte, bør anskaffes af kommunens biblioteksvæsen, mens sjældnere benyttet materiale bør stilles til rådighed gennem lånesamarbejdet mellem bibliotekerne.

Orientering i et alsidigt anmeldelsesstof og om muligt også i selve materialerne er en vigtig forudsætning for bibliotekets vurdering af det enkelte materiales relevans for biblioteket. I samarbejde med centralbiblioteket, andre biblioteker og institutioner bør de enkelte kommuners biblioteker bidrage til, at lakuner og unødige overlapninger undgås, og at informationskanalerne fungerer bedst muligt. Den centrale instans for folkebibliote-

kerne bør desuden gennem kontakt med andre offentlige instanser sikre bibliotekerne adgang til det materiale, som udarbejdes i Folketinget, kommuner, ministerier, styrelser etc.

3.4.2 Kassation

Indledning

Folkebibliotekernes kassationspolitik har gentagne gange været genstand for offentlig diskussion. På Bibliotekskommissionens foranledning foretog Bibliotekstilsynet i sommeren 1978 en undersøgelse af kassationen ved tre heltidsbiblioteker af forskellig størrelse. Resultatet af undersøgelsen blev i oktober 1978 forelagt Bibliotekskommissionen i form af en rapport, som har dannet udgangspunkt for kommissionens drøftelser.

Gældende bestemmelser og praksis

De gældende bestemmelser om vedligeholdelse af folkebibliotekernes bogbestand findes i § 21 stk. 4 i bekendtgørelse nr. 169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker:

> »Biblioteket skal ved regelmæssig revision af bogbestanden (for deltidsbibliotekers vedkommende i samarbejde med centralbiblioteket) sørge for, at forældede, opslidte, snavsede eller stadig ubenyttede bøger destrueres, medmindre de skønnes i særlige tilfælde at burde opbevares i bibliotekets magasinbogbestand eller anses for egnede til afgivelse til en for folkebibliotekerne fælles depotsamling«.

Den omtalte depotsamling er Folkebibliotekernes Depotbibliotek, hvortil bibliotekerne afleverer ubenyttede og forældede bøger. Depotbiblioteket udlåner de afleverede bøger og fungerer som clearingcentral ved at fordele overskydende eksemplarer til biblioteker, der har brug for dem.

En tilsvarende ordning er fornylig blevet indført for grammofonplader og bånd. Der er i første omgang tale om en pladsmæssig aflastning af bibliotekerne. På længere sigt vil Depotbiblioteket stille materialet til rådighed for udlån gennem biblioteker med samlinger af plader, musikbånd o. 1.

Statistik 1977

Statistik over folkebibliotekernes udskillelse af bøger og andre materialer indberettes til Bibliotekstilsynet. Ved udskillelse forstås dels aflevering til depotbiblioteket og dels kassation. Til kassation er her medregnet de materialer, som er afskrevet som bortkomne eller ødelagte.

Folkebibliotekernes udskillelse af bøger i 1977 fremgår af følgende opstilling:

Folkebiblioteker	Heltidsbiblioteker	Deltidsbiblioteker	Ialt
Afdelinger for voksne	644.227	30.195	674.422
Afdelinger for børn	569.968	31.312	601.280
Ialt	1.214.195	61.507	1.275.702

Af den samlede udskillelse afleveres ca. 5 pct. til depotbiblioteket.

I 1977 udskiltes 76.239 grammofonplader og bånd fra heltidsbibliotekerne. Kassationen på dette område har hidtil overvejende været forårsaget af fysisk slid. Musiksamlingerne har været og er stadig under opbygning, og der har derfor ikke været tale om kassation af forældede og ubenyttede plader og bånd.

Destruktion/genbrug

I 1975/76 blev 10 pct. af heltidsbibliotekernes kasserede bøger - ifølge et rundspørge foretaget af Bibliotekstilsynet - afleveret til forbrændingsanstalt, mens resten blev genbrugt i papirindustrien eller blev sendt til depotbiblioteket.

Der findes ikke i dag en tilsvarende genbrugsmulighed for grammofonplader. Materialet synes ikke at være egnet til genfremstilling af plader eller andre former for genbrug.

Bibliotekstilsynets undersøgelse

Bibliotekstilsynets undersøgelse i sommeren 1978 omfattede en måneds kassation i tre heltidsbiblioteker: et centralbibliotek i en stor kommune (Århus), et stort forstadsbibliotek i Københavnsområdet (Hvidovre) og et mindre bibliotek uden for København (Frederikssund).

Undersøgelsen viste stor ensartethed for de tre biblioteker. Langt den overvejende del af de kasserede bøger var kasseret på grund af fysisk slid, og hovedindtrykket var, at disse bøger var totalt nedslidte. For bibliotekerne under ét var 86 pct. kasseret på grund af

slid og snavs, 11 pet. på grund af forældelse og 3 pct. på grund af manglende benyttelse.

For at kontrollere bibliotekernes kassation af ubenyttede bøger blev der foretaget en stikprøveundersøgelse af forekomsten af ubenyttede bøger i de to af de undersøgte biblioteker, hvor udlånsnoteringsmetoden muliggør direkte kontrol med bøgernes benyttelse. Det viste sig, at kun 1,2 pct. af de to bibliotekers udlånssamlinger (inclusive nærmagasiner) var til stadighed ubenyttede, dvs. ikke var blevet benyttet inden for de sidste fem år.

I de to biblioteker, der benytter manuel udlånsnotering, undersøgte man benyttelsen af de kasserede bøger. De viste sig gennemsnitligt at have været udlånt 30 gange. For de slidte og snavsede voksenbøger var der et gennemsnitsudlån på 36, for børnebøgerne 31. En del af bøgerne havde dog været udlånt til institutioner, hvilket kan betyde, at de for hver udlånsnotering havde været benyttet af flere personer.

Bibliotekskommissionens kommentarer til rapporten

Undersøgelsen synes at have godtgjort, at hovedparten af de bøger, heltidsbibliotekerne kasserer, kasseres på grund af slid, at den resterende del først og fremmest kasseres på grund af forældelse, mens ganske få procent kasseres på grund af manglende benyttelse.

I forbindelse med drøftelser af folkebibliotekernes kassation er det fra både politikere og publikum blevet foreslået, at bibliotekerne skulle tilbyde kasserede bøger til salg eller skænke dem til institutioner af forskellig art. Bibliotekskommissionen har drøftet dette forslag ved gennemgangen af Bibliotekstilsynets rapport. Kommissionen finder imidlertid, at undersøgelsen viser, at der ikke er grund til at støtte og fremme forslaget. De mange bøger, som kasseres på grund af slid og snavs, ville man ikke kunne sælge til publikum eller skænke til institutioner, og bøger, som kasseres på grund af udgaveforældelse eller manglende aktualitet, ville det heller ikke være rimeligt at tilbyde. Tilbage bliver et par procent, som kasseres, fordi de ikke har været benyttet i en årrække. Man ville næppe kunne forvente nogen større interesse for disse bøger blandt det publikum, der kunne tænkes at købe dem eller få stillet dem til rådighed på institutionerne.

Bibliotekskommsisionen foreslår, at den bedst mulige udnyttelse i det samlede biblioteksvæsen af overskydende eksemplarer sikres ved, at såvel centralbibliotekerne, når de har brug derfor, som Folkebibliotekernes Depotbibliotek opbevarer eksemplarer til senere brug i nye biblioteker og anbefaler videre, at Depotbiblioteket får kapacitet til at opbevare de nødvendige eksemplarer af den del af kassationen, som ikke skyldes slid og snavs, og som ikke kan opbevares i centralbibliotekerne. Depotbiblioteket bør desuden stille sig imødekommende over for ønsker fra biblioteker uden for den sædvanlige kreds af biblioteker, fx biblioteker for danske i udlandet.

Bibliotekskommissionen finder, at undersøgelsen af kassationen i de tre heltidsbiblioteker viser, at biblioteksloven's bestemmelser om kassation fører til en forsvarlig praksis. Bibliotekskommissionen foreslår denne praksis videreført under den kommende bibliotekslov.

3.4.3 **Materialevalgspolitik**

Bekendtgørelsen om folkebiblioteker formulerer i § 21 kravene til folkebibliotekernes materialer således:

»Bestemmelserne i lovens formålsparagraf om fremme af oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet skal opfyldes gennem kvalitet, alsidighed og aktualitet i udvælgelsen af det materiale, folkebibliotekerne stiller til rådighed. På skønlitteraturens område skal bibliotekerne kunne give læserne adgang til det bedste af den på dansk foreliggende litteratur. Ved udvælgelsen må alene lødigheden, ikke de i bogen indeholdte religiøse, moralske eller politiske synspunkter være afgørende. For sammensætningen af den faglitterære bogbestand gælder tilsvarende krav, idet den under rimelig hensyntagen til virkeområdets størrelse og karakter skal omfatte såvel enkle som videregående fremstillinger inden for alle områder.«

Stk. 2: »Bibliotekets tidsskrift- og avishold sammensættes efter tilsvarende retningslinier.«

§ 22 fastsætter tilsvarende bestemmelser for de audiovisuelle samlinger.

I Betænkning 607, 1971 om biblioteksloven's revision foreslog et enigt udvalg, at ma-

terialevalgsbestemmelser af principielt samme indhold som de gældende skulle optages i selve biblioteksloven. Bibliotekskommissionen kan tiltræde, at materialevalgsprincipperne er af så afgørende betydning for folkebibliotekernes virksomhed, at de bør fremgå af selve lovteksten.

Alsidighed

En forudsætning for, at folkebibliotekernes materialer og aktiviteter kan fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet, er, at der ved udvælgelsen af materialer etc. er taget hensyn til alle synspunkter og holdninger, også mindretalsholdninger og holdninger, der kan anses for kontroversielle. Et materiale vil ikke kunne udelukkes fra formidling, fordi det isoleret betragtet er præget af ensidighed, men må vurderes ud fra de forskellige holdningers vægt i materialetilbuddet. Religiøse, ideologiske, moralske eller politiske holdninger må aldrig være afgørende ved materialevalget.

Til alsidigheden i materialevalget hører også, at folkebibliotekerne alt efter deres virkeområdes karakter skal formidle såvel lettilgængeligt som vanskeligere materiale om samme emner, og at hele spektret af emner skal være dækket ind af materialetilbuddet.

Aktualitet

Som aktive folkeoplysende institutioner bør folkebibliotekerne kunne stille aktuelt materiale til rådighed for deres benyttere. Materialerne bør anskaffes løbende og i et omfang, der sikrer, at urimelig lang ventetid undgås.

Aktualitetskravet gælder ikke mindst på det faglitterære område, hvor nye synspunkter og problemer meget hurtigt bør kunne formidles, ligesom det er vigtigt, at bibliotekerne løbende ajourfører deres bogbestand og skifter ældre udgaver med forældede oplysninger ud, så snart nye reviderede udgaver foreligger.

Kvalitet

I Bibliotekskommissionens Specialudvalg 6 om folkebibliotekernes målsætning har man bl. a. drøftet, om biblioteksloven kvalitetskrav skulle opretholdes i den kommende lov. Der var i udvalget forskellige holdninger til spørgsmålet. Nogle medlemmer ønskede, at kvalitetskravet skulle bortfalde, mens andre ønskede, at det skulle opretholdes, evt. i en ændret formulering.De medlemmer, der ønskede, at kvalitetskravet skulle bortfalde, fandt bl. a., at kvalitet/lødighed ikke kan defineres entydigt, og at de gældende bestemmelser om det decentraliserede materialevalg har bevirket, at kvalitetsniveauet er forskelligt fra kommune til kommune. Man mente også, at kravet om kvalitet har tildelt bibliotekerne og bibliotekarerne en uønsket og uacceptabel formynderholdning, og at kvalitetskravet kan støde imod alsidighedsog aktualitetskravet.

Bibliotekskommissionen har drøftet disse indvendinger imod en opretholdelse af kvalitetskravet. Kommissionen finder imidlertid, at biblioteksloven kvalitetskrav har været af afgørende betydning for udviklingen af det moderne folkebibliotek og dets placering som kulturel institution.

En ophævelse af kvalitetsprincippet ville være i strid med de grundlæggende kulturpolitiske principper. Bibliotekskommissionen understreger derfor, at en kvalitetsvurdering altid skal indgå i folkebibliotekernes materialevalg.

Kvalitetsbegrebet kan, især når det drejer sig om materiale, der hverken kan betragtes som udpræget lødigt eller udpræget underlødigt, være vanskeligt at definere entydigt, og der er følgelig opstået visse forskelligheder i bibliotekernes materialesamlinger. Bibliotekskommissionen erkender, at der kan være ulemper forbundet med, at en benytter ikke i det stedlige biblioteksvæsen kan finde materiale, som er anskaffet i et andet bibliotek. Alternativet til det lokale bogvalg ville imidlertid være en central styring af materialevalget, som Bibliotekskommissionen ikke kan gå ind for, og som iøvrigt ikke ville svare til det decentraliseringsprincip, der er et tilsigtet resultat af kommunalreformen og den stadig større myndighed, som tillægges lokale instanser.

Som det fremgår af betænkningens kapitel 6.6.2 om lånesamarbejdets principper, har Bibliotekskommissionens flertal den opfattelse, at folkebibliotekerne skal søge materiale fremskaffet fra andre biblioteker uden kvalitetsvurdering, når en låner ønsker det, og det kan ske ad de normale låneveje. Ingen vil derfor i fremtiden være afskåret fra at låne materiale, hvis dette kan fremskaffes fra et andet bibliotek.

Retningslinier for materialevalg

Efter § 18 i bekendtgørelse om folkebiblioteker af 13. maj 1965 er bogvalget i heltidsbiblioteker organiseret således:

»Den ledende bibliotekar foretager bogvalget under ansvar over for biblioteksudvalget ... Bibliotekets øvrige bibliotekaruddannede personale deltager i bogvalget gennem regelmæssige bogvalgsmøder. Hvor bibliotekets størrelse gør det uhensigtsmæssigt, at alle bibliotekarer deltager i bogvalgsmøder, kan bogvalget organiseres dels gennem bogvalgsmøder, hvori nogle bibliotekarer deltager, og dels gennem de øvrige bibliotekarers skriftlige bogvalgsmedvirken. Bestemmelser om bogvalgsmødernes hyppighed og deltagere og formen for en eventuel skriftlig bogvalgsmedvirken fastsættes i vedtægten.

Stk. 2 Den ledende bibliotekar kan helt eller delvis videregive sin bogvalgsmyndighed til en eller flere af bibliotekarerne eller til et eller flere udvalg af disse.

Stk. 3. Bestemmelser om bogvalgsmyndighedens placering fastsættes i arbejdsfordelingsplanen.«

Materialevalget til børn foretages af de bibliotekariske medlemmer af det bogudvalg, som er fælles for en kommunes skole- og børnebiblioteker, jfr. bekendtgørelsens § 20.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at bibliotekets materialevalgspolitik inden for biblioteksloven rammer fastsættes af kommunalbestyrelsen. Materialevalgspolitikken bør lokalt gøres til genstand for drøftelser mellem kommunalpolitikerne og bibliotekets personale, og der bør i de enkelte biblioteker udarbejdes en skriftlig materialevalgspolitik, som udtrykker kravene om alsidighed, aktualitet og kvalitet i materialevalget.

Det daglige ansvar for materialevalget bør principielt overlades til bibliotekarerne, og der bør for hvert biblioteksvæsen udarbejdes bestemmelser om materialevalgets organisation og om delegeringen af materialevalgsmyndigheden. Bestemmelserne bør ligesom de nugældende give udtryk for, at dele af materialevalget kan delegeres til enkelte bibliotekarer eller til et eller flere udvalg af disse, men at alle bibliotekarer enten ved deltagelse i materialevalgsmøder eller på anden måde bør have mulighed for at give deres mening tilkende ved materialevalget.

Enkeltanskaffelser

Bibliotekskommissionen har drøftet, om det forhold, at kommunalbestyrelsen har det overordnede ansvar for bibliotekets materialevalg indebærer, at kommunalbestyrelsen kan tage stiling til enkeltanskaffelser i biblioteket, eller om det blot indebærer udformning af retningslinier for materialevalgspolitikken samt eventuel efterkritik og påtale, hvis disse retningslinier ikke overholdes.

I de senere år er der i forbindelse med et par enkeltafgørelser rejst tvivl om kommunalbestyrelsens kompetence til at gribe ind i disse. Bibliotekskommissionen har ikke ønsket at tage stilling til de aktuelle sager, men har drøftet problemet principielt. Kommissionen understreger, at kommunalbestyrelsen fastlægger bibliotekets materialevalgspolitik inden for biblioteksloven rammer. I princippet bør kommunalbestyrelsen efter Bibliotekskommsisionens flertals mening (alle medlemmer bortset fra Palle Birkelund, Holger Friis, Morten Laursen Vig, Karl V. Thomsen og Leif Thorsen) kunne tage stilling til enkeltanskaffelser eller - udeladelser, hvis der rejses tvivl om, at afgørelserne om disse svarer til biblioteksloven krav eller er i overensstemmelse med de fastlagte retningslinier for materialevalg. Den endelige afgørelse må dog alene hvile på en vurdering af materialets kvalitet og ikke være påvirket af stillingtagen til politiske, moralske eller religiøse holdninger.

Kommissionens flertal er opmærksom på, at dette er det pricipielle og juridiske standpunkt og vil som foran anført anse det for ønskeligt, at materialevalget rent faktisk overlades til bibliotekarerne.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal i Bibliotekskommissionen, Palle Birkelund, Holger Friis, Morten Laursen Vig, Karl V. Thomsen og Leif Thorsen, udtaler: Kommunalbestyrelsens ret til at fastlægge bibliotekets materialevalgspolitik medfører efter vor opfattelse ikke nogen ret til at gribe ind i enkeltafgørelser på anden måde end i form af en efterkritik, hvor det aktuelle bogvalg holdes op mod de gældende lovbestemmelser og lokale retningslinier. Hvis en kommunalbestyrelse finder, at en enkelt afgørelse i materialevalget strider mod gældende bestemmelser, kan kommunalbestyrelsen indbringe sagen for Bibliotekstilsynet og Kulturministeriet. I den

forbindelse henleder vi opmærksomheden på Specialudvalg 6's betænkning, side 112, hvor der foreslås oprettet en ankeinstans vedrørende materialevalget, som eventuelt kan træde i stedet for Bibliotekstilsynet i den ovenfor beskrevne procedure.

Bibliotekskommissionens flertal knytter følgende kommentar til mindretalsudtalelsen: Bibliotekskommissionens flertal har af mindretallet fået oplyst, at efterkritik efter mindretallets opfattelse ikke kan medføre omgørelse af en truffen beslutning, og at kommunalbestyrelsen vil være henvist til alene at forfølge sagen videre ad tjensteretslig vej.

3.5 FOLKEBIBLIOTEKERNES SERVICE OVER FOR ENKELTPERSONER OG GRUPPER

3.5.1 Indledning

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at der i alle kommuner uanset forskelle i størrelse og struktur er behov for et varieret udbud af materialer og for mange forskellige former for aktiviteter. Bibliotekskommissionen har ikke ment at kunne forpligte bibliotekerne over for alle materialer, men opfordrer kommunerne til med udgangspunkt i de lokale behov at gøre deres bibliotekstilbud så bredt og varieret som overhovedet muligt.

Et obligatorisk biblioteksvæsen nødvendiggør en nøje definition af forpligtelsens indhold, og det er afgørende for det samarbejdende biblioteksystem og for den frie låneret, at der på de obligatoriske områder sikres en grundfunktion af nogenlunde samme omfang i alle kommuner.

Bibliotekskommissionen foreslår derfor, at der i den kommende biblioteksklov optages bestemmelser, som sikrer, at der kan udarbejdes vejledende retningslinier for grundfunktionens art og omfang.

Retningslinierne bør beskrive de enkelte biblioteksfunktioners og -tilbuds omfang og specialiseringsgrad, set i forhold til virkeområdets størrelse og karakter og til muligheden for at udnytte materialerne og tilbuddet i rimeligt omfang. Det er afgørende for den maksimale udnyttelse af de lokale ressourcer, at der er formålstjenlige biblioteksklokaler, at åbningstiderne er tilstrækkelige og rigtigt placeret i forhold til befolkningens fritid, og at biblioteket råder over faguddannede bibliotekarer samt andet uddannet personale i tilstrækkeligt omfang.

I det følgende redegøres for folkebibliotekernes nuværende og foreslåede service over for en række forskellige benyttere og på en lang række områder. Arbejdet med de boglige materialer i udlåns-, informations- og læsesalsvirksomheden er kun berørt sporadisk, da det må anses for en selvfølgelighed, at denne virksomhed udbygges og styrkes i takt med befolkningens stigende behov for information, oplysning og aktivitet.

Bibliotekskommissionen understreger dog, at de stadigt stigende mængder af bøger og andet materiale stiller store krav til formidlingsarbejdet, og at udlånsvirksomhed er et speciale på lige fod med musikbiblioteksvirksomhed, informationstjeneste m. v.

3.5.2 Børnebiblioteksvirksomhed

Undersøgelser, som blev foretaget i forbindelse med forarbejdet til 1964-loven, viste, at folkebibliotekernes betjening af børn var mere forskellig fra kommune til kommune end biblioteksbetjeningen af voksne, og at der mange steder i landet var behov for en udbygning af virksomheden. Der var især mangel på bøger til børn, der endnu ikke gik i skole eller endnu ikke selv kunne læse.

Med udformningen af 1964-loven blev det fastslået, at der ved ethvert folkebibliotek skal være en afdeling (afdelinger) for børn, som skal være tilgængelig i alle bibliotekets åbningstimer, og at bogbestanden i alle faste filialer og bogbusser også skal omfatte børnebøger. Disse bestemmelser, hvoraf de to sidstnævnte var nye, har sammen med de vejledende retningslinier for bogbestand og tilvækst, som Kulturministeriet udsendte i 1966, spillet en stor rolle for den stærke vækst i børns biblioteksbenyttelse, som kom i gang efter at loven var trådt i kraft.

Den udvikling henimod ligelighed i bibliotekstilbuddet til børn og voksne, som har været i gang i de senere år, bør videreføres. Den kommende biblioteksklov bør som den nugældende direkte nævne biblioteksbetjening af børn. Børneafdelingerne skal stille alle de samme medieformer til rådighed for deres publikum som afdelingerne for voksne, og de bør udover litteratur m. v. til børn omfatte litteratur om børns udvikling, læsning o. 1. til brug for forældre og andre voksne,

der beskæftiger sig med børn. Børnebibliotekerne kan, hvor det skønnes ønskeligt, udvide deres tilbud med pædagogisk legetøj til udlån og benyttelse på stedet. Folkebibliotekernes børneafdelinger bør desuden direkte støtte de kulturformer, der knytter sig til børn og deres familie, og de bør skabe kontakt og samarbejde med alle, der i lokalsamfundet beskæftiger sig med børn.

I planlægningen og udbygningen af børnebiblioteksvirksomheden må man blandt andet tage hensyn til, at børn mere end voksne har behov for at opholde sig i biblioteket i længere tid ad gangen. Børneafdelingen skal derfor tilgodese en opholdsfunktion, der kræver både plads og personale og stiller særlige krav til indretningen.

Der bør desuden ved decentraliseringen af biblioteksvirksomheden tages hensyn til de muligheder, børn har for selv at komme på biblioteket. Mindre børn og børn i stærkt trafikerede byområder er mere hæmmet af afstand end voksne. Det kan derfor i nogle tilfælde blive nødvendigt at oprette filialer, hvor hovedvægten lægges på materialer og aktiviteter for børn.

Om børnebibliotekernes forpligtelse til at samarbejde med dag- og døgninstitutioner for børn henvises til afsnit 3.5.6 om opsøgende biblioteksbetjening.

3.5.3 **Biblioteksbetjening** af **unge**

Bibliotekerne har altid haft vanskeligheder ved at betjene en del af de unge tilfredsstillende, og flere folkebiblioteker har i årenes løb prøvet at imødekomme de unges behov på forskellige måder. De unge har bl. a. brug for meget forskelligartede materialer, for plads og for aktiviteter, der svarer til aldersgruppens særlige interesser.

Den første inspiration til særlige fremstød over for de unge fik bibliotekerne i betænkningen »Bogens vej til ungdommen« 1960, som blev udsendt af et udvalg under Danmarks Biblioteksforening: udvalget De Store Årgange og Bibliotekerne. Betænkningen indeholdt mange forslag om, hvordan man kunne forbedre forbindelsen mellem folkebibliotekerne og den del af de unge, som kunne betegnes som biblioteksfremmede.

Et af resultaterne af betænkningen blev Danmarks Biblioteksforenings Ungdomsudvalg, der i årene 1961-68 forsøgte at realisere en del af betænkningens forslag: Man opmuntrede bibliotekerne til at indrette særlige ungdomshjørner og til at samarbejde med ungdomsklubber o. 1., man udarbejdede i samarbejde med Bibliotekscentralen en række boglister og publikumsbladet Ungdomshjørnet, man udsendte sammen med Dansk Bogtjeneste vandreudstillingen Ungdommens Bogmarked, man rådgav Danmarks Biblioteksskole om ungdomsbibliotekaruddannelsen, og man arbejdede for at fremskaffe bedre erhvervsorienterende materiale og at fremkomme med programmer for biblioteksorientering.

Ungdomsudvalget blev ophævet i 1968, fordi andre instanser havde overtaget de fleste af dets opgaver. Bibliotekstilsynet havde allerede i 1963 ansat en biblioteksinspektør med ungdommens biblioteksbetjening som ansvarsområde, og Bibliotekarforeningen startede i 1965 Faggruppen for Ungdoms- og Kasernebibliotekarer, der tog mange initiativer på området.

De unge benytter bibliotekerne mere, men trods alle ideer og forsøg kan det ikke siges, at bibliotekerne har fundet en endelig løsning på, hvordan man kan interessere alle unge for de tilbud, som bibliotekerne giver. Det vil næppe heller være muligt at betjene de unge ens i alle bibliotekstyper, men der er brug for forsøg og modeller til planlægning af virksomheden. Bibliotekskommissionen foreslår, at biblioteksbetjeningen af unge på centralt initiativ bliver gjort til genstand for forsøg, der blandt andet kan belyse, hvorledes folkebibliotekerne kan imødekomme de unges behov for et varieret materialetilbud, for aktiviteter af særlig interesse for aldersgruppen og for at kunne benytte biblioteket som opholdssted. Det er ønskeligt, at de unge selv inddrages i planlægningen og gennemførelsen af forsøgene.

3.5.4 Biblioteksbetjening af blinde

Den eksisterende betjening

Biblioteksbetjening af blinde og stærkt svagsynede i Danmark foregår hovedsagelig gennem Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde. Dette bibliotek varetager folkebiblioteksbetjeningen af ca. 8.000 ud af 10.000 blinde og svagsynede lånere.

En skolebiblioteksproduktion varetages af studiebiblioteket i Statens Institut for Blinde

og Svagsynede, og en (begrænset) børnebiblioteksfunktion varetages af Refsnæsskolen.

Disse biblioteker sorterer under Socialstyrelsen. Det samme gør det trykkeri, som er knyttet til Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde.

Materialerne i Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde består af ca. 3.500 titler lydbøger og ca. 2.600 titler i punktskrift samt en nodesamling i punktskrift. Mindre end 300 lånere kan benytte punktskrift, og lydbogen er således for de blinde og andre, som er ude af stand til at læse en trykt tekst, det medium, der træder i stedet for trykt tekst.

Antallet af nytilkomne lydbøger i biblioteket er ca. 175 titler pr. år.

Blindes biblioteksservice er ganske anderledes end anden biblioteksservice. Gennem blindebiblioteket og gennem folkebibliotekerne har blinde således kun adgang til knapt 2 pct. af de bibliotekstilbud, som den øvrige befolkning kan benytte. På grund af underbemanding i Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde har blinde langt færre muligheder for kontakt med bibliotekarer og for bibliotekarisk vejledning end andre befolkningsgrupper, og det begrænsede titeludbud i blindebiblioteket har gjort det nødvendigt at begrænse udlånet til blinde til én bog pr. gang samt at fastsætte, at et nyt lån først kan finde sted, når den lånte bog er afleveret.

Forslag

Selv om der i de senere år på finansloven er sket forøgelser af bevillingerne til Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde, selv om der er bevilget penge til en udvidelse af institutionens lejemål, og selv om mange folkebiblioteker har optaget lydbøger i deres materialer, finder Bibliotekskommissionen, at der er behov for store forbedringer af den eksisterende service. Som al anden folkebiblioteksbetjening af grupper, der kræver særlig hensyntagen, bør biblioteksbetjeningen af blinde for fremtiden sortere under biblioteksloven. Servicen bør bygges op på samme måde som anden folkebiblioteksservice. Dette indebærer

at folkebibliotekerne forpligtes til at varetage den daglige betjening af blinde som led i den almindelige betjening af virkeområdets befolkning

at centralbibliotekerne på dette som på andre områder skal fungere som overbygning på de lokale folkebiblioteker

at der tilstræbes et nærmere samarbejde mellem folkebibliotekerne og Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde, således at dette snarest sættes i stand til - udover at varetage de nuværende opgaver - at fungere som overcentral for folkebibliotekerne med henblik på forsyning med lydbøger og andre biblioteksmaterialer for blinde og således, at materialerne kan rekvireres gennem folkebibliotekerne

at Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde inddrages i et nærmere samarbejde med de centrale biblioteksinstanser, herunder med Bibliotekstilsynet

at der kan ydes ekstraordinær støtte til etablering af samlinger af materialer for blinde og svagsynede over en midlertidig finanslovbevilling på kr. 1 mio årligt i 3 år efter lovens ikrafttræden.

Den 1. januar 1980 udlægges særforsorgen principielt til amterne. Det er dog bestemt, at Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde fortsat skal være en statsinstitution, da en direkte decentralisering af institutionens virksomhed ikke forekommer rimelig. Bibliotekskommissionens forslag indebærer imidlertid, at en væsentlig del af virksomheden, nemlig biblioteksvirksomheden, decentraliseres til folkebibliotekerne og altså i kommunerne kommer til at sortere under de kulturelle udvalg. Når overcentralvirksomheden på området pålægges Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde, og når hele virksomheden iøvrigt henhører under biblioteksloven, vil det være rigtigt, at virksomheden ved Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde ikke længere som en forsorgsopgave henhører under Socialstyrelsen, men som alle andre biblioteksopgaver sorterer under Ministeriet for Kulturelle Anliggender.

Da de tekniske fremskridt forårsager, at der stadig fremkommer nye materialer, som kan give blinde og svagsynede bedre muligheder for information og oplevelse, foreslår Bibliotekskommissionen desuden, at der på centralt initiativ nedsættes et udvalg med repræsentanter for folkebibliotekerne, Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde og brugerne. Udvalget skal følge udviklingen på området og undersøge behovet for yderligere for-

anstaltninger med det formål at give de blinde og svagsynede en stadig bedre biblioteksbetjening.

3.5.5 Biblioteksbetjening af andre læsehandicappede

Ud over blinde og stærkt svagsynede har mange andre grupper i befolkningen læsevanskeligheder i større eller mindre grad. Det nøjagtige antal læsehandicappede kendes ikke, og enhver oversigt over dem vil være utilstrækkeligt dækkende og tillige rumme grupper, der overlapper hinanden. Som eksempler kan nævnes læse/sprogretarderede, hørehandicappede, afatikere, bevægelseshandicappede, åndssvage samt de mange, man med en samlende betegnelse kunne kalde læseuvante. Fælles for disse grupper er, at de har svært ved at få deres læsebehov dækket, og at læsehandicappet er blokerende for benyttelsen af biblioteket.

I 1976 nedsatte Bibliotekstilsynet og Direktoratet for Folkeskolen, Folkeoplysning, Seminarier m. v. et udvalg om de læsehandicappedes biblioteksbetjening i folke- og skolebibliotekerne. Udvalget afgav i januar 1979 betænkningen De læsehandicappede og bibliotekerne.

Forslag fra udvalget om biblioteksbetjening af læsehandicappede

Udvalget har beskrevet de mange forskellige grupper af læsehandicappede og stillet forslag om deres biblioteksbetjening, hvad angår produktion og formidling af de materialer, der kan give dem del i bibliotekstilbuddet, og om de initiativer, der kan tages i de enkelte kommuner og amtskommuner for at forbedre mulighederne for betjening af læsehandicappede i folke- og skolebibliotekerne.

Udvalget stiller desuden nogle forslag til Bibliotekskommissionen om ønskelige initiativer i forbindelse med revisionen af biblioteksloven.

Udover at stille et forslag om den fremtidige biblioteksbetjening af de blinde, der stort set svarer til forslaget i afsnit 3.5.4, foreslår udvalget, at der på centralt plan ydes en indsats af permanent karakter.

Dette initiativ kunne efter udvalgets forslag gennemføres således: Der etableres centralt et organ, der kan være inspirerende og igangsættende med hensyn til formidling og produktion af materialer til læsehandicappede, samt i det hele virke for en bedre biblioteksbetjening af denne gruppe end hidtil.

Udvalget foreslår, at det påtænkte organ etableres af den centrale folkebiblioteksinstans i samarbejde med Undervisningsministeriet, og at der i den kommende bibliotekslov optages bestemmelser herom.

Et sådant organ burde indledningsvis søge at imødekomme bibliotekernes behov for materialer til betjening af læsehandicappede også ved umiddelbart at søge iværksat nogle hurtigtvirkende løsninger. Det kunne videre tage initiativ til eller medvirke ved katalogudgivelser m. v. i samarbejde med allerede eksisterende instanser, tage kontakt med interesserede forfattere, billedkunstnere, bogtilrettelæggere m. fl. - både for at pege på mulige initiativer og for eventuelt at være vejledende. Også forlæggere og andre producenter burde kontaktes og søges inspireret til at tilgodese de læsehandicappede.

Det ville være nærliggende at deltage med ideer og vejledninger inden for samarbejdet med tilsvarende organer i udlandet.

Det foreslåede organ skulle desuden varetage informationsopgaver over for offentligheden og over for radio, tv, dags- og ugepressen med henblik på at mindske de læsehandicappedes problemer.

Udvalget erkender, at det kan forekomme dristigt at foreslå et nyt offentligt organ netop nu. Men udvalget fastholder, at der her er tale om at søge at tilgodese et stort behov, der både socialt og kulturelt angår en så stor del af befolkningen, at snævrere løsninger næppe kan have den fornødne effekt. En sådan instans vil i det lange løb kunne medvirke til, at mange vil blive i stand til at fungere bedre i både kulturel og samfundsmæssig sammenhæng.

Biblioteekskommissionens indstilling

Bibliotekskommissionen har drøftet forslagene fra Udvalget om Biblioteksbetjening af Læsehandicappede. Kommissionen finder, at spørgsmålet om biblioteksbetjening af den gruppe mennesker, som er læsehandicappede, er meget vigtigt og bør løses snarest muligt. Bibliotekskommissionen kan i princippet tilslutte sig udvalgets forslag, men understreger, at de administrative spørgsmål i forbindelse med sagens løsning bør overvejes nær-

mere i den centrale instans for folkebibliotekerne.

3.5.6 Opsøgende biblioteksbetjening

Gennem den opsøgende biblioteksbetjening søger folkebibliotekerne at nå de børn og voksne, som af fysiske eller psykiske årsager er forhindret i selv at besøge det lokale folkebibliotek. Den opsøgende biblioteksbetjening omfatter både mennesker, der bor i en institution eller opholder sig der mange timer daglig, og mennesker, der bor hjemme.

Efter den gældende bibliotekslov er den opsøgende biblioteksbetjening ikke obligatorisk for folkebibliotekerne, men alligevel er der i mange kommuner sket en udvikling af dette arbejdsområde. Biblioteksbetjeningens kvalitet og omfang varierer dog stærkt fra kommune til kommune og fra det ene institutionsområde til det andet. Betjeningsformen er afhængig af økonomien og institutionens art og størrelse: der kan være oprettet en afdeling af biblioteket med uddannet bibliotekar i institutionen og eventuelt individuelle besøg i stuer og ved senge, biblioteket kan have sat et depot ud i institutionen, der kan være tale om betjening via bogbus og endelig om en »Biblioteket kommer«-service, altså en biblioteksbetjening af hjemmeboende, der p.g.a. handicap eller svagelighed er afskåret fra selv at benytte biblioteket. I visse tilfælde kombineres to eller flere af ovennævnte betjeningsformer.

Børneinstitutioner

I adskillige kommuner er der et omfattende samarbejde mellem folkebibliotekets afdelinger for børn og daginstitutionerne, først og fremmest børnehaverne. Samarbejdet er organiseret og finansieret på forskellige måder, og dets omfang og indhold varierer også meget.

Biblioteksbetjening af daginstitutioner bør betragtes som et led i decentraliseringen af biblioteksvirksomheden, og samarbejde med daginstitutioner bør være en naturlig funktion for folkebibliotekerne. Opgaven bør omfatte alle daginstitutioner, også private, og der bør i rimeligt omfang etableres betjening af den kommunale dagpleje.

Betjeningen af døgninstitutioner for børn (børnehjem, hjem for handicappede o. 1.) har hidtil været et forsømt område. Også denne betjening bør være en forpligtelse for folkebibliotekerne.

I institutioner, hvor børnene ikke af psykiske eller fysiske årsager er afskåret fra selv at benytte det lokale folkebibliotek, er der ikke behov for egentlige institutionsbiblioteker. Men der bør i disse institutioner være bevillinger til samlinger af bøger, musik etc. Det lokale folkebiblioteks børnebibliotekarer bør kunne være rådgivende med hensyn til samlingernes indhold, ligesom der også bør være mulighed for, at institutionerne kan låne depoter af bøger og andre materialer.

På nogle institutioner under Børne- og Ungdomsforsorgen og under Åndssvageforsorgen drives der undervisningsvirkomhed. Forpligtelsen til at drive denne undervisning overgår ved Særforsorgens udlægning pr. 1.1.1980 til amterne. Fra det tidspunkt skal børnene principielt integreres i folkeskolen.

Det kan dog næppe forventes, at udflytningen vil ske omgående, ligesom det næppe heller vil være muligt at integrere alle handicappede børn i folkeskolen. Der kan derfor blive tale om både en folkebiblioteks- og en skolebiblioteksbetjening af nogle af institutionerne. Den praktiske løsning af denne biblioteksbetjening bør hvile på klare aftaler mellem amtskommunen og de kommuner, hvori institutionerne er beliggende.

Andre institutioner

I 1926 startede det første patientbibliotek på et sygehus, og betjeningen af sygehuse er i dag sammen med betjeningen af ældreinstitutioner den mest udbyggede del af det opsøgende biblioteksarbejde, jfr. Betænkning om Sygehusbiblioteker, 1973 og betænkningen Biblioteksbetjening af Ældreinstitutioner, 1975.

Ved landets største kriminalanstalter er der ligeledes etableret biblioteksbetjening, dog med store variationer fra sted til sted.

Derimod er der kun i ganske få tilfælde etableret betjening af Åndssvageforsorgens institutioner, bl. a. et forsøg på Ebberødgård med betjening af voksne åndssvage, som er resulteret i en permanent ordning, og et igangværende forsøg på Vangede Børnehospital, støttet af Folkebibliotekernes Rådighedssum.

Man kan heller ikke tale om en organiseret biblioteksbetjening af en række andre

institutioners beboere, f. eks. døve, vanføre, kronisk syge, alkoholskadede.

En stor del af de nævnte institutioner såvel for børn som for voksne er kommunale eller amtskommunale, nogle er statslige og enkelte er private. For nogle af de ikke-primærkommunale institutioner er der udarbejdet generelle retningslinier eller aftaler om biblioteksbetjening. Kommunernes Landsforening har således truffet aftale med Direktoratet for Kriminalforsorgen om biblioteksbetjening af arresterne og til anvendelse lokalt udarbejdet en standardaftale med Amtsrådsforeningen i Danmark om betjeningen af sygehusene. For kasernernes vedkommende foreligger generelle retningslinier, udarbejdet af Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjeneste og Bibliotekstilsynet. Endelig er der i Betænkning nr. 683 om Undervisning, Erhvervsuddannelse og Fritidsaktiviteter for Indsatte i Fængselsvæsenets Anstalter, 1973, et principielt arbejdsgrundlag, som benyttes i biblioteksbetjeningen af fængsler.

Det bør være en forpligtelse for folkebibliotekerne at betjene samtlige børn og voksne i virkeområdet, som er forhindret i selv at komme på biblioteket, uanset om de bor hjemme, eller har ophold på institutioner. Udgifterne til betjening af kommunens egne institutioner, til private og selvejende institutioner i kommunen og til de hjemmeboende, der skal betjenes gennem opsøgende virksomhed, bør indgå som en udgift på folkebibliotekets budget, mens udgifterne ved betjening af amtslige og statslige institutioner beliggende i kommunen bør dækkes af den pågældende institution. Vederlagets størrelse samt omfanget og indholdet af betjeningen må fastlægges i en skriftlig overenskomst, som sendes den overordnede styrelse for bibliotekerne til orientering.

For at sikre et ensartet indhold i disse overenskomster og dermed en ligelig biblioteksbetjening af institutionernes beboere bør der efter forhandling mellem den overordnede styrelse for bibliotekerne og vedkommende styrelser eller andre ansvarlige instanser udarbejdes generelle retningslinier for samarbejdet med en række institutionstyper ud over de allerede eksisterende. De endelige aftaler om samarbejdet bør dog træffes lokalt.

Amtskommunernes og statens forpligtelser over for biblioteksbetjeningen af de amtskommunale og statslige institutioner bør fremgå af lovgivningen om de pågældende institutioner.

3.5.7 Biblioteksaktiviteter på arbejdspladser

Biblioteksaktiviteter på arbejdspladser må betragtes som en del af folkebibliotekernes opsøgende virksomhed. Formålet er at nå en gruppe af befolkningen, som bl. a. på grund af skiftende arbejdstider kan have vanskeligheder ved selv at komme på biblioteket.

Ideen om »arbejdspladsbiblioteker« er blevet diskuteret meget i de senere år både i bibliotekerne og i fagbevægelsen og på møder mellem bibliotekspersonale og repræsentanter for oplysningsforbund, faglige organisationer m. v. Indtil nu har der imidlertid kun været få og spredte initiativer på området.

Som eksempler kan nævnes, at fabriksbiblioteket på elektronikfabrikken Vitrohm i Brøndbyvester fungerede en halv snes år indtil slutningen af 1960erne, at Nakskov Kommunebibliotek igennem adskillige år har drevet en biblioteksafdeling på Nakskov Skibsværft, at Herning Centralbibliotek for nogle år siden gjorde et forsøg med at lade bogbussen besøge et antal fabrikker i byens omegn, at Frederikssund Bibliotek siden 1966 har eksperimenteret med forskellige betjeningsformer, og at Hvidovre Kommunes Biblioteker for nylig har givet alle virksomheder med mere end 300 ansatte tilbud om biblioteksbetjening i kantinen. Endelig skal nævnes, at studerende fra Danmarks Biblioteksskole har gennemført forsøg med et arbejdspladsbibliotek på Philipsfabrikkerne i København, på Maglemølle Papirfabrik i Næstved og på maskinfabrikken Pedershåb i Brønderslev.

Virksomheden har indtil nu spændt fra udstillingsvirksomhed, omdeling af boglister, opstilling af bogdepoter, informations- og referencevirksomhed til etablering af en mindre filial som i Nakskov. Personaledækningen varierer fra fast ugentlig åbningstid med bibliotekarbetjening til selvbetjening med jævnlige bibliotekarbesøg, hvor der modtages bogbestillinger, skiftes bøger ud etc.

Bogbestanden har været lige så forskellig fra sted til sted som selve aktiviteten. Nogle steder har man søgt at lade den afspejle folkebiblioteket. Andre steder har man lagt hovedvægten på bøger, der kunne tænkes at

have særlig interesse for arbejdere og funktionærer: bøger om arbejdslivet, bøger om aktuelle politiske og fagpolitiske spørgsmål m. v. Børnebøger er oftest indgået i bibliotekstilbuddet og de fleste steder blevet modtaget med stor interesse.

For at få problemerne om såkaldte arbejdspladsbiblioteker nærmere belyst, nedsatte Bibliotekskommissionens Specialudvalg 6 et underudvalg, der bestod af repræsentanter for Dansk Arbejdsgiverforening og LO samt to af udvalgets folkebiblioteksrepræsentanter. På grundlag af dette underudvalgs forslag formulerede Specialudvalg 6 følgende principielle retningslinier, som Bibliotekskommissionen kan tilslutte sig:

»1 Begrebet »arbejdspladsbiblioteker« erstattes af »biblioteksaktiviteter på arbejdspladser«.

2 »Biblioteksaktiviteter på arbejdspladser« er en opgave for biblioteksvæsenet på samme måde som aktiviteter i folkebibliotekets egne lokaler, med dets personale og inden for dets økonomiske rammer.

3 »Biblioteksaktiviteter på arbejdspladser« kan i den enkelte kommune eller på den enkelte arbejdsplads ikke forventes tilrettelagt efter én bestemt model. Der skal kunne tages vidtgående hensyn til den enkelte virksomheds struktur, aftaleområder m. v.

4 »Biblioteksaktiviteter på arbejdspladser« må af biblioteksvæsenet betragtes som en opsøgende virksomhed på linie med andre tilsvarende opsøgende arbejdsopgaver.

Det lokale biblioteks ansvar og beføjelser med hensyn til økonomi, bogvalg og andre biblioteksmæssige forhold ligger fast i henhold til loven og bekendtgørelserne. Derimod er afgørelsen om, hvorvidt der skal være biblioteksbetjening på den enkelte arbejdsplads, eller om en sådan skal fortsætte, en afgørelse, der forudsætter accept af både de ansatte og virksomhedens ledelse.

Forslaget om en sådan samarbejdsstruktur har været forelagt Samarbejdsnævnet, LO-DA, som har udtalt »at oprettelsen af et arbejdspladsbibliotek helt og holdent måtte være op til den enkelte virksomhed og dens samarbejdsudvalg. Nævnets holdning er derfor, at det absolut vil holde sig neutralt i denne sag«.«

Gennem biblioteksaktiviteter på arbejdspladser vil man kunne nå mange, som ellers ikke benytter folkebibliotekerne. Bibliotekskommissionen finder det vigtigt, at biblioteker i samarbejde med virksomhedernes ansatte og ledelser tager denne biblioteksaktivitet op. Da erfaringerne på området som omtalt stadig er spredte, foreslår kommissionen, at der ved centralt initiativ igangsættes en række forsøg på området. Forsøgene skal strække sig over nogle år og gennem forskellige strukturmodeller belyse de muligheder, der er for at drive biblioteksvirksomhed på arbejdspladser. Forsøgene må planlægges i samarbejde med arbejdsmarkedets parter og biblioteksorganisationerne og udføres af faguddannede bibliotekarer.

3.5.8 Biblioteksbetjening af søfarende

De søfarendes biblioteksbetjening varetages sideløbende af flere institutioner:

Søfartens Bibliotek, som er et selvejende folkebibliotek, oprettet i 1939 med samme formål som folkebibliotekerne, beregnet for besætningerne i de danske handelsskibe og større fiskerbåde, institutioner under Søværnet samt andre skibe og alle personer, som er knyttet til dansk søfart.

Biblioteket ledes af en bestyrelse, der repræsenterer rederier og søfartens personaleorganisationer. Det finansieres i overvejende grad af statsmidler i henhold til biblioteksloven § 18, stk. 2 b, samt af private midler og midler fra Handelsflådens Velfærdsråd.

Handelsflådens Velfærdsråd er lovfæstet i lov nr. 188 af 30. april 1948 med senere ændringer. Virksomheden omfatter bl. a. en vandrebogservice, avistjeneste, hobby- og filmtjeneste. Rådet består af repræsentanter for staten, rederne, de søfarende samt private institutioner, der arbejder for søfolks velfærd. Virksomheden finansieres af bidrag fra rederne og de søfarende samt af staten.

Endelig har staten ved tilskud fra folkebibliotekernes »særlige« rådighedssum ydet støtte til Skagen Biblioteks betjening af den søgående fiskerflåde med mandskab med fast bopæl i Skagen. Fra 1975 overtog Skagen Kommune den fulde finansiering af opgaven.

I 1975 forelå betænkningen Biblioteksbetjening af de Søfarende, afgivet af et udvalg nedsat af Bibliotekstilsynet og bestående af

repræsentanter for Søfartens Bibliotek, Handelsflådens Velfærdsråd og Bibliotekstilsynet. Ifølge denne betænkning kan der ikke påregnes nogen direkte overlapning i biblioteksbetjeningen af danske skibe. Der ville dog kunne opnås en bedre og mere rationel betjening af de søfarende, hvis denne samledes under én institution: Søfartens Bibliotek.

Betænkningens konklusion er, at den nuværende økonomiske byrdefordeling, hvor Søfartens Bibliotek drives ved en blanding af statsmidler og private midler, ikke længere er bæredygtig og i realiteten har virket udsultende på virksomheden. Da al anden folkebiblioteksvirksomhed betales af det offentlige, bør også biblioteksbetjeningen af søfarende betales fuldt ud af offentlige midler.

I fortsættelse af betænkningen har en arbejdsgruppe, nedsat af bestyrelsen for Søfartens Bibliotek i 1977 udarbejdet en rapport. Hovedsigtet med denne rapport er en decentralisering af virksomheden bl. a. i form af oprettelse af udlånsstationer ved danske sømandskirker i og uden for Europa.

Bibliotekskommissionen støtter betænkningens forslag om at koncentrere betjeningen af søfarende på Søfartens Bibliotek, udelukkende finansieret af staten og med hjemmel i biblioteksloven. Endvidere støtter kommissionen rapportens forslag om decentralisering.

Med hensyn til fiskerflåden bør kommuner med mange hjemmehørende fartøjer selv gennem deres folkebibliotek påtage sig betjeningen af de søfarende.

3.5.9 Biblioteksbetjening af gæstearbejdere

Det er principielt folkebibliotekernes opgave at give en ligelig betjening til alle, der har bopæl i landet, og dermed også til gæstearbejderne. Ligesom folkeskolen gennem sin undervisning af gæstearbejderbørn tilstræber på én gang at lære børnene dansk og give dem viden om det danske samfund og gennem undervisning i deres modersmål at give dem mulighed for at holde deres hjemlands sprog og kultur levende, bør gæstearbejderne i bibliotekerne kunne låne materialer, der giver dem information om praktiske, samfundsmæssige og kulturelle forhold i Danmark og tillige materialer, der giver dem mulighed for at bevare deres oprindelige sprog og kultur. Tilbuddet skal omfatte materialer til børn og voksne.

Siden 1970 er der i tilknytning til centralbiblioteket i Gentofte opbygget en mindre, central samling litteratur for gæstearbejdere. Samlingen er blevet opretholdt ved tilskud fra Folkebibliotekernes Rådighedssum. Der er udført et banebrydende arbejde i forbindelse med denne samling, men det må erkendes, at midlerne har været utilstrækkelige til at opbygge et dækkende tilbud, der bl. a. må skabes i samarbejde med konsulenter inden for de forskellige sprogområder,

I Resolution nr. V, vedtaget på den europæiske kulturministerkonference i Athen 24.-26. oktober 1978, understreges betydningen af, at kulturpolitikken i de europæiske lande udformes således, at den tager det videst mulige hensyn til gæstearbejderne og deres familier. Regeringerne bør, blandt andet gennem finansiel støtte, sikre, at gæstearbejderne kan bevare kontakten med deres hjemlands kultur. Bibliotekerne nævnes ikke i resolutionen, men Bibliotekskommissionen er overbevist om, at netop folkebibliotekerne ved tilbud om bogligt og andet materiale til gæstearbejdere og ved aktiviteter, der har appel til denne befolkningsgruppe, kan få en stor kulturel betydning for gæstearbejderne.

Biblioteksbetjening af gæstearbejdere er principielt en primærkommunal forpligtelse. Men da ca. 80 pct. af gæstearbejderne bor i hovedstadsområdet, vil det være nødvendigt at opretholde og udbygge en central samling, der bør være så omfattende, at der fra den kan udsendes depoter af bøger og andre materialer for børn og voksne til biblioteker, i hvis område der er forholdsvis få gæstearbejdere. Samlingen bør etableres af Københavns Kommune i tilslutning til et af de københavnske biblioteker, men da samlingen udover at betjene de gæstearbejdere, der bor i København, også skal udføre en overbygningsfunktion, bør den modtage støtte fra staten.

Arbejdets karakter gør det nødvendigt, at der opbygges ekspertise på en række områder. Denne ekspertise bør komme de lokale biblioteker til gode, når de skal indkøbe og klargøre materiale til gæstearbejdere i deres område. Samlingen bør udarbejde katalogmateriale og virke som indkøbscentral, den bør foretage en behovsregistrering, som kan inspirere til oversættelse af vigtige publikationer til gæstearbejdernes sprog, og den bør

tilbyde tolketjeneste til folkebibliotekerne og deres lånere.

Bestemmelser om den centrale samling for gæstearbejdere og om bibliotekernes forpligtelser på området bør fremgå af biblioteksloven.

3.5.10 Biblioteksbetjening af det tyske mindretal i Sønderjylland

Den 17. november 1977 fremsatte Centrumdemokraterne lovforslag nr. L 97: Forslag til lov om ændring af lov om folkebiblioteker m. v. Med lovforslaget ønskede man at udvide de gældende bestemmelser om statstilskud i § 5 i biblioteksloven til at omfatte det tyske mindretals biblioteker samt skabe grundlag for, at det tyske mindretals bibliotek i Åbenrå kunne opnå status som et dansk centralbibliotek. Det var i forslaget forudsat, at lovændringen kun skulle gælde, indtil biblioteksloven blev revideret.

Ved 1. behandling af lovforslaget udtalte kulturministeren bl. a., at forslaget ikke umiddelbart kunne indpasses i den gældende danske bibliotekslov. Spørgsmålet om en tilskudsmæssig særordning for mindretallets biblioteker måtte tages op i forbindelse med den kommende revision af biblioteksloven, og man burde afvente Bibliotekskommissionens betænkning, før man tog stilling til en løsning ad lovgivningens vej.

Forslaget blev ikke vedtaget, men ved aktstykke nr. 9 af 13. oktober 1978 gav finansudvalget tilslutning til, at det hidtidige statstilskud til det tyske mindretals biblioteker (ca. kr. 40.000) blev forøget med kr. 100.000 årlig. Herved blev der tilvejebragt balance i forholdene for de tyske biblioteker i Danmark og de danske i Sydslesvig, idet de tilskud, der fra statslig og kommunal side ydes til mindretallenes biblioteksvæsen nord og syd for grænsen, nu udgør tilnærmelsesvis den samme procentdel af budgetterne.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at det tyske mindretals egne biblioteker i Danmark ikke kan indpasses i lovgivningen på linje med de sædvanlige folke- og centralbiblioteker. Den pligt til at opretholde et folkebibliotek, der påhviler enhver kommune, kan ikke i de sønderjyske kommuner tænkes udvidet til at gælde såvel et dansk som et tysk bibliotek, ligesom centralbiblioteksordningen - herunder amtskommunernes finansiering af centralbiblioteksfunktionen - hviler på en forudsætning om, at der i hvert område kun er ét sådant bibliotek. Også bestemmelserne om formål og materialevalg vil antagelig betyde, at det tyske biblioteksvæsen i Danmark ikke kan sidestilles med de danske biblioteker.

Man har overvejet et forslag om, at der forsøgsvis ansættes tyske bibliotekarer i danske folkebiblioteker og eventuelt indrettes fælles lokaler for tyske og danske biblioteker*. Det er imidlertid kommissionens opfattelse, at der for tiden ikke er nogen realistisk baggrund for at iværksætte sådanne forsøg.

Biblioteksbetjening af det tyske mindretal i Danmark må betragtes dels som en opgave for de danske folkebiblioteker i det område, hvor mindretallet bor, dels som en opgave for mindretallets egne biblioteker. Bibliotekskommissionen går ind for, at de tyske biblioteker i Danmark - i det omfang de selv ønsker det - fortsat kan deltage i samarbejdet med det danske biblioteksvæsen på linie med andre biblioteker, herunder i lånesamarbejdet og i samarbejdet med Bibliotekstilsynet. Man anbefaler endvidere, at der fortsat - og uden særlige betingelser - ydes et tilskud fra staten og områdets kommuner af en sådan samlet størrelse, at den forholdsmæssige ligestilling af det tyske biblioteksvæsen nord for grænsen med det danske syd for grænsen opretholdes.

Det særlige statstilskud til mindretallets biblioteker bør nævnes i loven på linje med de øvrige særlige bevillinger til biblioteksformål, der gives på de årlige finanslove (nuværende § 18, stk. 2).

Kommissionen anbefaler endvidere, at man anmoder Grænseforskningsinstituttet om at kortlægge og overveje spørgsmålet om biblioteksbetjeningen af mindretal.

3.6 FOLKEBIBLIOTEKERNES OPGAVER OG AKTIVITETER

3.6.1 Informationsvirksomhed

Folkebibliotekernes forpligtelse til at drive informationsvirksomhed fremgår af § 1 i Be-

Om dette forslag henvises til mindretalsudtalelsen i betænkning fra Specialudvalg 6, side 106

kendtgørelse om folkebiblioteker, hvori der står:

»Folkebibliotekerne virker desuden som informationscentraler, der står til rådighed såvel for den enkelte benytter som for institutioner, erhvervsvirksomheder o. 1.«

Der sigtes her til den service, der består i, at enkeltbenyttere, institutioner og virksomheder ved personlig, telefonisk eller skriftlig henvendelse til et bibliotek kan få besvaret spørgsmål eller få konkrete oplysninger, få henvisninger til eller fortegnelser over litteratur og andet materiale om et givet emne.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at informationsvirksomheden er af en så stor betydning, at bibliotekernes forpligtelse over for den fremtidigt bør fremgå direkte af loven.

Karakteren og omfanget af informationsvirksomheden vil variere med bibliotekets størrelse, men principielt må det nærmeste bibliotek danne indgang til samfundets samlede net af information.

Edb-baseret information

Etableringen af edb-baserede informationstjenester og udnyttelsen af dem har hidtil overvejende været betragtet som et anliggende for forskningen og forskningsbibliotekerne. Den stadig voksende interesse for teknisk og videnskabelig information også hos borgere uden speciel teknisk eller videnskabelig baggrund har imidlertid medført, at denne nu også må betragtes som et folkebiblioteksanliggende. Folkebibliotekerne, i første række centralbibliotekerne, bør ved abonnement efter behov skaffe sig adgang til de internationale informationskæder.

Der bør etableres et nært samarbejde mellem folke- og forskningsbiblioteker om den fremtidige informationspolitik, og folkebibliotekerne bør inddrages i eksisterende og kommende informationsplanlægningsorganer.

Offentlig information

En særlig forpligtelse til informationsformidling har folkebibliotekerne med hensyn til kommunalt, amtskommunalt og statsligt stof. I betænkningerne »Udvidet Statslig Information om Love m. v.« (Betænkning nr. 787, 1977) og »Kommunalt Nærdemokrati« (Betænkning nr. 798, 1977) peges der på bibliotekerne som et væsentligt led i den offentlige informationstjeneste. Bibliotekernes egnethed begrundes bl. a. med, at de har længere åbningstid end andre kommunale forvaltninger og institutioner, at de er neutrale instanser, og at bibliotekerne i forvejen er i besiddelse af en stor del af informationsmaterialet. Hertil kommer, at bibliotekernes personale er uddannet til at tilgængeliggøre og formidle information, og at bibliotekerne gennem deres materialesamlinger vil kunne uddybe det foreliggende stof med relevant litteratur o. 1.

For at folkebibliotekerne skal kunne løse disse opgaver tilfredsstillende, er det vigtigt, at de er i besiddelse af alt aktuelt informationsmateriale. Bibliotekskommissionen foreslår derfor, at der i de enkelte kommuner etableres en ordning, således at bibliotekerne løbende modtager alt offentligt tilgængeligt mangfoldiggjort materiale, produceret i de lokale forvaltninger, institutioner o. 1. Bibliotekerne bør registrere materialet og løbende udarbejde oversigter over det.

Centralbibliotekerne bør analogt hermed modtage og registrere de amtskommunale publikationer.

Bibliotekskommissionen understreger desuden, at folkebibliotekerne må have mulighed for at stille de publikationer til rådighed, som fremstilles af statslige instanser, ministerier, styrelser etc. Publikationerne bør registreres i Dansk Bogfortegnelse, så at bibliotekerne hurtigt får kendskab til deres eksistens. Statens Informationstjeneste bør i samarbejde med bibliotekerne sørge for, at distributionen af de statsligt fremstillede publikationer fungerer tilfredsstillende.

Det vil næppe være rimeligt at foreslå, at alle statslige publikationer skulle være direkte til rådighed på alle folkebiblioteker. Bibliotekskommissionen foreslår derfor, at der på centralt initiativ udarbejdes retningslinjer for gradueringen af samlingerne efter biblioteksstørrelse.

For at sikre alsidigheden i informationsformidlingen bør lokale grupper have samme adgang som de offentlige myndigheder til at fremlægge deres synspunkter på offentlige spørgsmål f. eks. i form af alternative lokalplaner, mangfoldiggjorte indlæg i samfundsdebatten o. 1. og til at bekendtgøre møder, arrangementer m. v. ved opslag i biblioteket.

3.6.2 Musikbiblioteksvirksomhed

Formidling af musiklitteratur og musikalier har altid været en folkebiblioteksopgave, men efterhånden som grammofonplader vandt større udbredelse, opstod der i mange kredse ønsker om, at folkebibliotekstilbuddet også skulle omfatte disse. Allerede før biblioteksloven af 1964 gav mulighed for statstilskud til audiovisuelle materialer, var der i nogle bibliotekers musikafdelinger mulighed for aflytning af plader, og ved lovens ikrafttræden den 1. april 1965 åbnede Lyngby-Tårbæk Kommunes Biblioteker som det første danske folkebibliotek udlån af grammofonplader.

Selv om det ikke blev obligatorisk at opbygge musiksamlinger, gik det, efter at loven var trådt i kraft, hurtigt med oprettelsen af grammofonplade- og musikbåndsamlinger. Nedenstående tabel viser omfanget af disse samlinger den 31. december 1977:

Plader og kassettebånd med musik i folkebibliotekerne pr. 31.12.1977					
Bestand			Udlån		
Antal enheder	Fordelt på biblioteker	Befolknings-underlag	Antal enheder	Fordelt på biblioteker	Befolknings-underlag
945.156	128	4.015.061	4.090.027	79	2.695.224

Bibliotekskommissionen har drøftet den fremtidige musikbiblioteksvirksomhed. Det er kommissionens opfattelse, at der under den gældende bibliotekslov i folkebibliotekerne er gjort så mange erfaringer med formidling af musikbærende materialer, at der er tilstrækkeligt grundlag til at foreslå, at biblioteksloven skal forpligte bibliotekerne til at ligestille formidlingen af disse materialer med formidlingen af bogligt materiale og andre materialer. Bibliotekskommissionen foreslår derfor, at det, under forudsætning af, at biblioteksloven træder i kraft den 1. januar 1981, fra den 1. januar 1984 bliver obligatorisk for alle folkebiblioteker at stille musikbærende materialer (grammofonplader, kassetter, bånd m. v.) vederlagsfrit til rådighed for benytterne i virkeområdet. Forpligtelsen indebærer, at benytterne skal kunne hjemlåne materialet.

Bibliotekskommissionen foreslår videre i overensstemmelse med forslag i kapitel 3.10 om centralbiblioteker, at centralbibliotekerne skal fungere som overbygning fra det øjeblik, disse materialer er obligatoriske. Det betyder, at centralbibliotekerne allerede fra lovens ikrafttræden skal påbegynde opbygningen af en samling med henblik på overbygningsfunktionen.

Bibliotekskommissionen har videre drøftet, om det vil være muligt fra den 1. januar 1984 at lade den frie låneret omfatte musikbærende materialer, og at lade disse materialer indgå i lånesamarbejdet. Kommissionen finder imidlertid, at de enkelte biblioteker må have en rimelig tid til at opbygge deres samlinger, før de kan udlånes til borgere fra andre kommuner. Kommissionen foreslår derfor, at der efter en overgangsperiode på 3 år - altså fra den 1. januar 1987 - indføres fri låneret for musikbærende materialer, og at disse materialer fra samme tidspunkt skal indgå i lånesamarbejdet.

Bibliotekskommissionen understreger, at overgangsbestemmelsen ikke hindrer, at de enkelte kommuner kan lade musikbærende materialer indgå i den frie låneret, når som helst de ønsker det, og at det ligeledes skal være muligt for kommunerne at indgå i lånesamarbejdet med andre kommuner på frivillig basis, når de finder, at deres musiksamlinger er tilstrækkeligt udbygget.

Overbygning på landsplan

Erfaringer fra de eksisterende musiksamlinger viser, at der er behov for en overbygning på landsplan for musikbærende materialer. Bibliotekskommissionen foreslår, at der snarest nedsættes et udvalg, der på baggrund af en vurdering af eksisterende samlinger af musikbærende materialer (bl. a. i Danmarks Radio, Folkemusikhuset i Hoager, Det Kongelige Bibliotek, Nationaldiskoteket og Statsbiblioteket) skal stille forslag om den fremtidige overbygning for musikbærende materialer. Det vil tillige være en naturlig opgave for

udvalget at fremsætte forslag til sikring af landets forsyning med orkesternoder.

MIC

Bibliotekskommissionen finder det desuden vigtigt, at det i 1979 oprettede Musikinformationscenter (MIC) samarbejder både med forskningsbibliotekerne og folkebibliotekerne, og at det trækker på de erfaringer, der allerede findes i bibliotekerne. Dette samarbejde vil være hæmmet, så længe materialerne ikke omfattes af den frie låneret.

Musikformidling omfatter udlåns- og informationsvirksomhed, arrangementsvirksomhed og samarbejde med f. eks. musikforeninger, amatørkor og -orkestre, amatørmusikere og professionelle musikere.

Bibliotekskommissionen understreger vigtigheden af, at bibliotekerne bliver repræsenteret i de amtskommunale musikudvalg.

3.6.3 Kunstbiblioteksvirksomhed

I slutningen af 1960erne og i begyndelsen af 1970erne åbnede de første danske »kunstbiblioteker« i folkebiblioteksregie i Gladsaxe, Lyngby-Tårbæk og Gentofte. Nu er omkring 40 folkebiblioteker i gang med at anskaffe billedkunst, de fleste steder i beskedent omfang. 10-15 folkebiblioteker har påbegyndt udlån, heraf har dog kun 3 biblioteker et grafikudlån af større omfang.

Bibliotekernes kunstsamlinger indeholder først og fremmest plakater og grafik. På grafikområdet er det muligt at opbygge en samling, der er repræsentativ for i hvert fald dette århundredes danske grafik, hvorimod man aldrig vil kunne opbygge en blot nogenlunde repræsentativ samling af malerier og skulpturer. Disse kunstformer må tilgodeses gennem dias, reproduktioner i kunstbøger, udstillinger o. 1. Den mangfoldiggjorte kunst adskiller sig ikke væsentligt fra bibliotekernes andre materialer: den forefindes ligesom bøger og plader i flere eksemplarer, og den kan principielt klargøres ligesom disse.

Undersøgelser på nogle eksisterende kunstbiblioteker har vist, at de benyttes af et bredt udsnit af befolkningen, fortrinsvis yngre, og at kun en lille del af benytterne går på kunstudstillinger.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at både børn og voksne i folkebibliotekerne i vidt omfang bør have adgang til kunsttilbud, der i princippet er af samme bredde og alsidighed som de øvrige bibliotekstilbud, og at et udbygget kunstbiblioteks samlinger bør omfatte både trykte og audiovisuelle materialer, billedkunst på papir og plakater og evt. også unikke værker som tegninger og akvareller.

Da de erfaringer, der indtil nu findes med formidling af grafik, plakater o. 1., er for sparsomme til at definere en forpligtelse på området, finder Bibliotekskommissionens flertal (alle medlemmer bortset fra Leif Thorsen) dog ikke, at den kommende biblioteks-lov kan forpligte folkebibliotekerne til virksomhed af denne art. Kommissionens flertal understreger betydningen af, at de folkebiblioteker, der har mulighed for det, i samarbejde med evt. lokale kunstmuseer og kunstforeninger optager en sådan virksomhed og dermed giver deres benyttere adgang til et dybere kendskab til billedkunst. Dette gælder i øvrigt ikke mindst biblioteker i de egne af landet, hvor der hverken findes kunstmuseer eller gallerier.

Kunstudstillingsvirksomhed bør prioriteres højt i folkebibliotekerne. Aktuelle eksperimenterende udstillinger bør indgå på linje med udstillinger af mere traditionel karakter. Folkebibliotekerne bør samarbejde med lokale kunstforeninger og andre initiativtagere til kunstudstillingsvirksomhed om udstillingerne.

Der bør på landsplan arrangeres et samarbejde med Statens Kunstfond om vandreudstillinger til folkebibliotekerne af de værker, som fonden indkøber.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal i Bibliotekskommissionen, Leif Thorsen, finder, at der er gjort tilstrækkelige erfaringer med formidling af grafik, plakater m. v. til, at bibliotekerne bør være forpligtet til at yde dette tilbud.

3.6.4 Lokalhistoriske samlinger og arkiver

Arbejdet med lokalhistoriske samlinger og arkiver har gennem årene haft en udbredt og stigende interesse i folkebibliotekerne.

Biblioteks-lovgivningen omtaler kun dette materiale og dets tilhørsforhold til folkebibliotekerne periferisk. Den udvikling, der er sket på området, er derfor ikke dikteret så meget ud fra lovgivningsmæssige krav som ud fra ønsker af lokal art med hensyn til at

samle og opbevare materiale til brug for studiet af lokalhistorie.

Kommunalreformen af 1970 har været årsag til, at der mange steder i kommunerne er opstået ønsker om at bevare meget af det materiale, der i forbindelse med kommunesammenlægningen var i fare for at blive tilintetgjort. Men længe før den tid har der eksisteret velforsynede samlinger af lokalhistorisk litteratur og andet materiale af lokalhistorisk interesse på folkebibliotekerne. Mange biblioteker har påtaget sig den initiativtagende eller koordinerende rolle ved etableringen af sådanne samlinger i tilknytning til biblioteket.

I folkebibliotekskredse regner man med, at den lokalhistoriske samling er en slags særsamling, ofte knyttet til læsesalen, hvor en sådan findes. Det i samlingen indeholdte stof er beregnet til studier på stedet og kan normalt ikke hjemlånes. Naturligvis dubleres det boglige materiale i så vid udstrækning som muligt til hjemlån gennem bibliotekets udlånssamling, men meget af det øvrige stof i den lokalhistoriske samling kan være unika og anses derfor for bedst sikret i en stationær samling.

Definition af samlinger og arkiver

For materialernes vedkommende kan man foretage følgende opdeling:

Lokalhistoriske samlinger:

Trykt materiale: Bøger, periodica (årbøger, tidsskrifter, aviser), småtryk, afsnit af bøger/periodica, kort, plakater. Der bør ikke være kronologisk afgrænsning eller nogen form for selektion.

Av-materiale: Fotografier, grammofonplader, lyd- og videobånd, film, dias. Det drejer sig dels om medier med ældre optagelser, dels om optagelser foretaget på initiativ af samlingen/biblioteket, f. eks. interviews med gamle mennesker, gennemfotografering af et gade- eller landskabsmotiv eller en enkelt bygning før anlæg af motorveje, nye boligkvarterer etc.

Billedkunst: Grafik, akvareller m. m. med lokale motiver.

Lokalhistoriske arkiver:

Foruden det ovenfor nævnte materiale, som anskaffes ud fra vurderinger af den lokale placering af arkivet i forhold til den lokalhistoriske samling, kan yderligere nævnes:

Arkivalier: Dokumenter (af typen ejendomspapirer, testamenter, kontrakter etc.), protokoller (fra foreninger og organisationer etc.), matrikelkort, breve, manuskripter, personlige papirer, dagbøger etc.

Grænsen mellem den lokalhistoriske samling og det lokalhistoriske arkiv kan være vanskelig at drage helt præcist. Det kan derfor være en såvel praktisk som økonomisk fordelagtig foranstaltning at have begge samlinger knyttet til folkebiblioteket. Den betydning, det har, at en håndbogssamling placeres, så den er let tilgængelig for arkivarbejdet, må også tages i betragtning.

Lokalhistoriske samlinger

Bibliotekskommissionen finder, at opbygning af lokalhistoriske samlinger bør være en forpligtelse for ethvert folkebibliotek, og at folkebibliotekerne bør pålægges en forpligtelse til at udføre lokalbibliografisk arbejde (incl. regionalbibliografisk).

Det foreslås i denne forbindelse, at kommuner og amtskommuner opfordres til at aflevere deres udgivelser til biblioteket, og hvis der findes et selvstændigt placeret lokalhistorisk arkiv, da også til dette.

Lokalhistoriske arkiver

Bibliotekskommissionen foreslår, at det skal være muligt, men ikke obligatorisk at drive de lokalhistoriske arkiver som afdelinger af folkebiblioteker. Det skal dog i alle tilfælde være en forpligtelse for folkebibliotekerne at søge en koordinering mellem arkiver og biblioteker og at drage omsorg for, at intet bevaringsværdigt materiale går til spilde.

Arkiv og bibliotek har principielt samme opgave: at samle, ordne og stille materialer til rådighed for publikum. I folkebibliotekerne dominerer det trykte materiale, i vid udstrækning suppleret med audiovisuelle materialer, plader, bånd, billeder etc., der også genfindes i arkiverne, hvor det utrykte materiale dominerer. Bibliotekets materialer står til rådighed både for hjemlån og for benyttelse på stedet, arkivalier normalt kun for benyttelse på stedet. Heri er der ikke noget modsætningsforhold. Jo flere forskellige informationsbærende materialer (bøger, billeder, arkivalier osv.), der er til stede i én insti-

tution, desto rigere (og bekvemmere) muligheder for fordybelse i et emne har benytteren.

Hvor arkivet er en integreret afdeling af folkebiblioteket, bør en vidtgående selvstændighed i arbejdsform og det udadvendte oplysnings- og indsamlingsarbejde, sikres gennem et særligt arkivudvalg med tilhørende arbejdsudvalg, selv om arkivudvalget formelt er uden besluttende kompetence over for det kommunale udvalg, hvorunder biblioteket hører.

En tilknytning af arkivet til biblioteket betyder ikke nødvendigvis, at arbejdet skal varetages af en bibliotekar. På længere sigt bør der ansættes faguddannede arkivarer eller andre personer, f. eks. bibliotekarer med uddannelse og erfaring i arkivarbejde.

For arkivets virksomhed kan der udarbejdes en vedtægt, der skal godkendes af kommunalbestyrelsen. Heri bør der optages bestemmelser om arkivets virkeområde, arkivlederens ansvar og kompetence, arkivudvalgets opgaver og sammensætning og andre organisatoriske forhold.

3.6.5 Kulturelle arrangementer

Der er ikke i biblioteksloven fastsat bestemmelser om omfanget og arten af folkebibliotekernes kulturelle arrangementer. Lovens formålsparagraf forpligter folkebibliotekerne til at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger og andet egnet materiale vederlagsfrit til rådighed, og i § 1, stk. 2 i bekendtgørelsen om folkebiblioteker hedder det, at folkebiblioteket ved en udadrettet initiativtagende virksomhed stadig skal søge berøringsfladen udvidet, dels med befolkningen i almindelighed, dels med institutioner og aktiviteter af folkeoplysende og anden kulturel karakter.

En uddybning af disse bestemmelser kunne være sket med den bekendtgørelse om audiovisuelle samlinger, som forelå i udkast 1967. Udkastet indeholdt en bestemmelse om, at folkebibliotekerne kan afholde kulturelle arrangementer med statstilskud. Bekendtgørelsen blev ikke udsendt, men Ministeriet for Kulturelle Anliggender bemyndigede med skrivelse af 28. oktober 1969 biblioteksdirektøren til, indtil biblioteksloven var revideret, at træffe afgørelse i sager vedrørende kulturelle arrangementer, som de enkelte biblioteker forelagde Bibliotekstilsynet. Det var herved forudsat, at arrangementerne fortsat kunne godkendes i medfør af bemyndigelsen, og at sager, som Bibliotekstilsynet fandt ikke at kunne tage stilling til, skulle forelægges til afgørelse i ministeriet.

I de senere år har et stigende antal folkebiblioteker afholdt kulturelle arrangementer for børn og voksne. Arrangementsvirksomheden har haft et meget forskelligt omfang i de enkelte kommuner alt efter lokalt initiativ, økonomiske muligheder, lokale- og personalekapacitet m. v. Generelt kan det dog fastslås, at folkebibliotekerne i mange kommuner er blevet samlingssteder for lokale kulturelle arrangementer som f. eks. debataftener, udstillinger, musikarrangementer, film- og teaterforestillinger for både børn og voksne.

Bibliotekskommissionen har drøftet, om folkebibliotekerne burde være forpligtet til at optage virksomhed med kulturelle arrangementer. Bibliotekskommissionens flertal (alle medlemmer bortset fra Leif Thorsen) mener ikke, at virksomheden kan gøres obligatorisk, men understreger betydningen af, at så mange folkebiblioteker som muligt supplerer og uddyber de tilbud, de giver gennem deres materialesamlinger, med kulturelle arrangementer. For de kulturelle arrangementer må gælde de samme krav om kvalitet, aktualitet og alsidighed som for folkebibliotekernes øvrige virksomhed, og arrangementerne bør være offentligt tilgængelige og tilbydes gratis.

Arrangementsvirksomhed for børn bør prioriteres højt, fordi det kulturelle tilbud til børn gennemgående, og ikke mindst i de tyndt befolkede egne, er begrænset. Mange af de tilbud, som gives børn, er kommercielt styret, og det er vigtigt, at det offentlige giver børnene mulighed for at deltage i andre arrangementer, hvis indhold er defineret ud fra børnenes reelle behov og ønsker.

Forholdet mellem de arrangementer, som folkebibliotekerne tager initiativ til, og arrangementer, igangsat af andre initiativtagere, f. eks. foreninger, er ofte blevet diskuteret, og det er blevet sagt, at folkebibliotekernes gratis arrangementer påfører andre initiativtagere konkurrence. Bibliotekskommissionen er af den opfattelse, at folkebibliotekerne først og fremmest skal støtte og supplere allerede igangværende kulturel aktivitet, og at bibliotekets egen virksomhed fortrinsvis bør være koncentreret om arrangementer, der ikke på

anden måde er tilgodeset i kommunen. Derved kan folkebiblioteket bidrage til udbygningen af den samlede kulturelle virksomhed. Det kan dog ikke overses, at en del mennesker ikke er interesseret i at deltage i foreningsvirksomhed, og at der derfor kan være behov for, at folkebibliotekerne i nogle tilfælde tager initiativ til arrangementer, der til en vis grad i forvejen tilbydes i foreningsregie.

De kulturelle arrangementer kan afholdes af biblioteket selv eller i samarbejde med andre initiativtagere. Når biblioteket er ansvarligt for arrangementet, er dette omfattet af biblioteksloven krav om kvalitet, alsidighed og aktualitet. Biblioteket kan desuden stille lokaler til rådighed for arrangementer, der afholdes af foreninger m. fl., herunder også politiske, faglige og religiøse foreninger. Sådanne arrangementer omfattes ikke af de almindelige krav, der stilles til bibliotekernes egne arrangementer.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal i Biblioteksskommissionen, Leif Thorsen, finder ikke, at der i kommissionens betænkning er fremlagt nogen motivering for, at arrangementsvirksomhed ikke kan gøres obligatorisk. Han henviser især til det afsnit, hvori Biblioteksskommissionen udtrykker et ønske om, at arrangementsvirksomheden prioriteres højt, og foreslår derfor, at arrangementsvirksomhed gøres obligatorisk, idet lokale forhold naturligvis er afgørende for arrangementernes art og omfang.

3.6.6 Samarbejde med andre initiativtagere

Biblioteksskommissionen har drøftet, om den kommende biblioteksslov bør forpligte bibliotekerne til aktivt at bistå alle former for kulturliv i lokalsamfundet.

Biblioteksskommissionen finder imidlertid, at det bør bero på lokale afgørelser, om der er behov for en sådan bistand fra folkebibliotekernes side. Biblioteksloven bør derfor kun indeholde bestemmelser om, at folkebibliotekerne, hvor der er lokalt ønske om det, kan bistå kulturlivet i lokalsamfundet og efter behov yde sekretariatsmæssig bistand til initiativtagere til kulturelle arrangementer og fungere som sekretariater for evt. kulturelle samråd.

I nogle kommuner er der behov for, at foreninger, folkeoplysende organisationer og uformelle grupper kan få adgang til at benytte duplikatorer, fotokopieringsmaskiner etc. Biblioteksskommissionen foreslår, at folkebibliotekerne bør kunne stille disse faciliteter til rådighed.

3.6.7 Pr-virksomhed

Ved bibliotekets pr-virksomhed forstår man det arbejde, som biblioteket udfører for at gøre bibliotekets tilbud og muligheder kendt for så mange som muligt og derved få befolkningen til at udnytte bibliotekernes ressourcer bedre og mere intensivt. En vigtig side af pr-arbejdet er at gøre biblioteksfremmede grupper bekendt med bibliotekstilbuddet.

Selv om folkebibliotekerne i dag er mere opmærksomme på pr-arbejdets betydning end før, er pr-arbejdets standard betragtet på landsplan stadig ujævn, og arbejdsområderne, som det berører, er forskellige fra sted til sted.

Central pr-virksomhed

På centralt plan er der gennem årene gjort forskellige pr-fremstød, først og fremmest af Danmarks Biblioteksforening, der har taget initiativ til landsdækkende kampagner om bibliotekernes virksomhed, og som gennem kontakt med Danmarks Radio har arbejdet for at få bibliotekernes tilbud nævnt i radio og tv i forbindelse med litterære udsendelser, studiekredse og andre undervisningsudsendelser. Foreningen har desuden til brug for det centrale og lokale pr-arbejde taget initiativ til produktionen af en biblioteksfilm om folkebibliotekernes virksomhed: »Biblioteket - i dag, i morgen«. Gennem konferencevirksomhed rettet til kommunalpolitikere og biblioteksspersonale har foreningen også gjort en pr-indsats for at udbrede kendskabet til folkebibliotekernes virksomhed, muligheder og lovmæssige baggrund.

Af andre landsdækkende kampagner kan nævnes 4 børnebogsuger, arrangeret i samarbejde mellem biblioteksinstanser, bogbranchen og andre institutioner, der arbejder med børn og børnelitteratur.

På landsplan støtter Biblioteksscentralen pr-arbejdet i de enkelte biblioteker ved at udarbejde boglister o. 1., som de enkelte biblioteker kan købe, inddrage i arbejdet med

materialeudstillinger o. 1. og stille til rådighed for deres publikum.

Lokal pr-virksomhed

De landsdækkende pr-fremstød kan virke som en ansporing for de enkelte biblioteker, men deres svaghed er, at de skal dække så mange biblioteker med mange forskellige muligheder og tilbud. Det indtryk, de dermed kan give af biblioteksvirksomheden, vil i det store og hele komme til at ligge på det generelle plan, og det er derfor nødvendigt, at de enkelte biblioteker udover at støtte sig til centralt udarbejdet materiale også driver en pr-virksomhed, som er afpasset efter det lokale behov, og som oplyser lokalområdets beboere om de muligheder, der er for biblioteksservice, der hvor de bor.

Bibliotekskommissionen finder, at arbejdet for at gøre bibliotekernes tilbud kendt i så vide kredse som muligt er så vigtigt, at det som en integreret del af bibliotekernes arbejde bør være en forpligtelse for bibliotekerne. Der bør på bibliotekets budget afsættes et beløb, specielt beregnet til pr-arbejde, og der bør i bibliotekspersonalet indgå personer, som har en særlig funktion i at udføre pr-arbejde.

Formålet med pr-virksomheden over for bibliotekernes publikum er, at alle i bibliotekets virkeområde, både biblioteksbenyttere og ikke-benyttere, skal kende bibliotekets muligheder, herunder bibliotekets beliggenhed, åbningstider, bibliotekets tilbud og hvorledes disse kan udnyttes. Pr-virksomheden kan generelt henvende sig til hele befolkningen, men den kan også være rettet til særlige grupper, f. eks. børneinstitutionernes personale, forældre, skoleelever, unge, hjemmeboende ældre, fritidsundervisningen, foreningerne m. v. Biblioteket bør i udarbejdelsen af pr-materiale til de specielle grupper samarbejde med personer og institutioner, der har et særligt kendskab til disse gruppers behov. Et nært samarbejde mellem biblioteksforvaltningen og de andre kommunale forvaltninger og et nært samarbejde mellem kulturudvalget og andre politiske udvalg, herunder især socialudvalget, kan i mange tilfælde give biblioteket en bedre baggrund for at tage initiativ til oplysningsvirksomhed over for nye benyttergrupper. Kontakt med den lokale presse er også en væsentlig bestanddel af bibliotekets pr-arbejde over for publikum.

Formålet med pr-virksomhed over for politikerne er at give dem en baggrund for de beslutninger, de skal træffe på biblioteksområdet. Pr-virksomheden kan bestå i løbende orientering om lovgrundlaget for og formålet med bibliotekets virksomhed, om nye virksomhedsformer og om, hvorledes biblioteket i praksis løser de opgaver, som lovgivningen og de lokale politiske beslutninger pålægger dem at løse.

3.6.8 De bibliotekariske uddannelser

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at den intensivering af folkebibliotekernes virksomhed, som vil blive en følge af betænkningens forslag, vil stille store krav både til bibliotekernes biblioteksfagligt uddannede personale og til de andre grupper af medarbejdere.

Bibliotekskommissionen anbefaler derfor, at Ministeriet for Kulturelle Anliggender i samråd med Danmarks Biblioteksskole vurderer behovet for en revision af de bibliotekariske grunduddannelser samt udbygning af mulighederne for videreuddannelse. I de seneste år har skolen midlertidigt måttet indstille de længere videreuddannelseskurser af 3 måneders varighed på grund af manglende muligheder for dækning af vikarudgifterne til kommunerne. Bibliotekskommissionen ser med bekymring på denne udvikling og anbefaler en generel udbygning af skolens kursusvirksomhed for alle personalekategorier.

3.7 FOLKEBIBLIOTEKERNES LOKALER

3.7.1 Lokalestandardens indflydelse på virksomheden

Lokalespørgsmålets betydning for det enkelte biblioteks (biblioteksafdelings) virkemåde og virksomhedsomfang kan belyses ved resultatet af en stikprøveundersøgelse foretaget af Bibliotekstilsynet i 1975, hvorved man målte præstationsniveauet i en række biblioteker før og-efter indrykningen i nye lokaler. Som udtryk for målingen anvendtes alene udlånstallene (øvrige aktivitetsformer såsom informations-, reference- og arrangementsvirksomhed m. v. indgik ikke i undersøgelsen, fordi der ikke forelå relevante statistiske oplysninger derom). Undersøgelsen viste følgende resultat:

Årlige udlånstal før og efter overgang til nye lokaler:

Bibliotek	Periode	Antal udlån	Stigning	i %*	Antal udlån 1976/77
Herning	1.12.69–30.11.70 1.12.70–30.11.71	291.684 484.067	192.383	66	617.722
Hjørring	1.8.70–31.7.71 1.8.71–1.8.72	189.735 264.000	74.365	39	342.423
Maribo	1.10.69–30.9.70 1.10.70–30.9.71	51.920 79.569	27.640	53	106.308
Ringkøbing	1.8.69–31.7.70 1.8.70–31.7.71	37.621 68.759	31.138	82	119.715
Stevns	1.8.70–31.7.71 1.8.71–31.7.72	40.000 66.000	26.000	65	79.000
Sønderborg	1.4.70–31.3.71 1.4.71–31.3.72	190.986 306.009	115.023	60	361.865
Åby (Århus-filial)	1.4.70–31.3.71 1.4.71–31.3.72	52.321 78.868	26.547	51	189.866

* I 1972/73 og 1973/74 var den almindelige stigning 10–11 pct.

Yderste kolonne til højre er en senere tilføjet kontrol, som viser, at den store springvise stigning efter lokalefornyelsen ikke er noget momentant, men at virksomhedsstigningen både er fastholdt og kraftigt fortsat i de efterfølgende 5 år. Dette forhold kan ikke alene tilskrives lokaleforandringen. Fornyelsen af bibliotekets ydre rammer vil i almindelighed medføre et bedre **publikumstilbud** (optagelse af nye virksomhedsformer, udvidede åbningstider etc.), som forudsætter justering af både materiale- og personalekonto.

Selv om lokalefaktoren således ikke uden videre lader sig udskille fra virkningen af øvrige investeringer i forbindelse med bibliotekets flytning, dokumenterer undersøgelsen klart en nøje sammenhæng mellem ajourførte, funktionsegnede lokaler og springet i virksomhedens effekt.

I en aktiv lokalepolitik ligger der med andre ord et overordentligt virksomt middel til at øge nytten (den hensigtsmæssige brug) af de offentlige bibliotekers ressourcer.

3.7.2 Lovgivning

På denne baggrund er det bemærkelsesværdigt, at den hidtidige biblioteksloovgivning kun i meget ringe grad har beskæftiget sig med biblioteksvirksomhedens ydre rammer.

Ganske vist er det i biblioteksloven af 1964 fastslået, at den bekendtgørelse, ministeren for kulturelle anliggender udfærdiger om lovens gennemførelse, tillige kan indeholde »vejledende retningslinjer for lokaler, personale og bogbestand m. v. for de forskellige bibliotekstyper« (lovens § 22). På grund af usikkerheden om de den gang nye aktiviteters udformning og omfang kom bekendtgørelsen om folkebiblioteker kun til at indeholde en almen bestemmelse til sikring af bibliotekernes lokalemæssige standard: kravet om indhentning af en udtalelse fra Bibliotekstilsynet om planerne til nye biblioteks lokaler »inden byggeriet, henholdsvis indretningen iværksættes« (bekendtgørelsens § 16). Nogen form for påbud eller normer vedrørende lokalers størrelse, art eller kvalitet har derfor ikke på noget tidspunkt været lovmæssigt gældende.

Det ressourcespild, der ved biblioteker med forældede lokaleforhold giver sig til kende i form af uhensigtsmæssig arbejdsgang og uformålstjenlig ophobning af bøger o. a. materiale, medfører (som også tabeloversigten viser) en forringet service. Til imødegåel-

se af disse forhold må Bibliotekskommissionen anbefale

at der i forbindelse med den forestående lovrevision i loven optages en generel bestemmelse, som pålægger kommunen ansvaret for, at dens bibliotek(er) råder over funktionsduelige lokaler, ikke alene med henblik på de egentlige biblioteksfunktioner men også med hensyn til de former for mødeaktiviteter, som forskellige brugergrupper praktiserer (fritidsundervisning, forenings- og klubvirksomhed m. v.). I det udkast til lov om folkebiblioteker, som indgår i Betænkning 607, 1971, hedder det i § 10: »Hvert folkebibliotek og dets filialer skal have rådighed over formålstjenlige lokaler.« Denne formulering vil være velegnet til at indgå i en kommende bibliotekslov. Det må tilkendegives, at kravet også gælder, hvor der er tale om biblioteksbetjening (på stedet) af større institutioner.

at der udarbejdes vejledende retningslinjer for de forskellige folkebibliotekstypers lokalebehov.

at den gældende praksis med indhentning af en udtalelse om aktuelle lokaleplaner fra en central instans videreføres som en for kommunerne værdifuld rådgivningsfunktion.

Hovedsigtet med de tre forslag er i landsmålestok at nå frem til en rimelig lighed i befolkningens bibliotekstilbud, også når det gælder bibliotekernes fysiske standard.

Herudover anbefaler Bibliotekskommissionen at der snarest søges tilvejebragt bevilling til ajourføring og nyudgivelse af den officielle planlægningsvejledning, »Folkebiblioteksbygningen« fra 1967 (udsolgt).

3.7.3 Mødelokaler

Folkebibliotekets mødelokaler skal i forbindelse med bibliotekets øvrige ressourcer (samlinger, apparatur, personale m. v.) tjene tre ligeberettigede formål: Det lokale foreningsliv, gruppe- og mødevirksomhed, såvel den organiserede som ikke-organiserede, og den arrangementsvirksomhed biblioteket selv foranstalter for børn, unge og voksne.

I tilknytning til informationsvirksomheden vil bibliotekets mødeafdeling kunne spille en central rolle i det lokale samfund. Størsteparten af de eksisterende biblioteker er på dette område underforsynet med egnede lokaler til de mange former for samvær og arrangementer, som knytter sig til de medier, biblioteket i øvrigt formidler. Bibliotekerne må i langt højere grad end hidtil råde over lokaler, der kan anvendes af fritidsundervisningen (også i dagtimerne), foreningsvirksomheden og alle de mange aktivitetsformer, der falder ind under begrebet kulturelle arrangementer. Kommunalbestyrelsen fastsætter retningslinjer for udlån af bibliotekets lokaler. Efter Bibliotekskommissionens opfattelse bør udlån af lokalerne ikke kunne afvises af politiske, religiøse eller moralske grunde.

Bibliotekernes materialesamlinger og lokaletilbud sigter mod formidling på grundlag af de medier, der til enhver tid er bibliotekernes. Med dette for øje kan værkstedsaktiviteter indgå i biblioteksmonstret. Lokalemæssigt vil disse aktiviteter stille krav om rum, hvor der kan produceres og mangfoldiggøres forskelligt materiale.

3.8 FOLKEBIBLIOTEKERNES ADMINISTRATIVE STRUKTUR

3.8.1 Folkebibliotekets tilhørsforhold

Indtil 1965 var folkebibliotekerne på det administrative område præget af forskellige tilhørsforhold, og i begyndelsen af 1960erne var kun ca. 50 pct. af bibliotekerne kommunale. Der var lovgivningsmæssigt mulighed for, at der i én kommune kunne være flere selvstændige biblioteker, og da kommunerne ikke var forpligtet til at opretholde folkebiblioteker, fandtes der også adskillige biblioteksløse kommuner.

Biblioteksloven af 1964 forpligtede hver kommune til alene eller i samarbejde med en eller flere andre kommuner at opretholde et folkebibliotek med afdelinger for både børn og voksne. Biblioteksvæsenet i en kommune skulle udgøre én administrativ enhed. Loven opmuntrede kommunerne til, hvor det var hensigtsmæssigt, at etablere biblioteksamarbejde.

Antallet af administrative biblioteksenheder var efter 1964-lovens ikrafttræden ca. 1.500. Men da kommunalreformen i 1970 reducerede antallet af kommuner, reduceredes også antallet af administrative biblioteksenheder betydeligt. Der er nu i de 275 kommuner 247 administrative biblioteksenheder, idet 43 kommuner samarbejder med andre om deres biblioteksvæsen inden for 15 samarbejdsordninger. Alle folkebiblioteker er

kommunale, og der eksisterer ikke længere biblioteksløse kommuner.

Statsligt tilhørsforhold

Der har gennem tiderne været fremsat mange forskellige forslag til ændring af folkebibliotekernes tilhørsforhold. Det mest radikale i forhold til det nuværende primærkommunale tilhørsforhold går ud på, at staten skal påtage sig driften af og ansvaret for folkebibliotekerne. Forslaget begrundes bl. a. med, at den fulde ligestilling af landets indbyggere på biblioteksområdet bedst opnås ved, at folkebibliotekerne drives af staten efter ensartede regler. Det har også været anført, at man på denne måde kunne opnå et mere effektivt samarbejde mellem de forskellige biblioteks-typer og dermed en bedre udnyttelse af ressourcerne.

Amtskommunalt tilhørsforhold

Et andet forslag er gået ud på at give amtskommunerne ansvaret for folkebibliotekerne, dvs. folkebiblioteket som amtskommunal administrativ enhed.

Der kan peges på en del fordele ved et amtskommunalt folkebiblioteksvæsen: Det ville give forbedrede muligheder for planlægning og fleksibilitet i tilrettelæggelsen af biblioteksbetjeningen i amtet. Det ville muligvis kunne gøre biblioteksbetjeningen af amtets beboere mere ligelig og give en bedre udnyttelse, både af de økonomiske ressourcer, personale og materialer.

Kommunalt tilhørsforhold

Det må imidlertid erkendes, at både ideen om et statsligt folkebiblioteksvæsen og ideen om et amtskommunalt folkebiblioteksvæsen står i direkte modstrid med de tendenser til decentralisering og nærhed til brugerne, som bl. a. kom til udtryk gennem kommunalreformen 1970, hvis hovedsigte var at skabe bæredygtige kommuner, som i højere grad end før kunne overtage forvaltningen af de offentlige institutioner i kommunen. Det er også vigtigt at understrege, at den vækst, som er sket i folkebiblioteksektoren, efter at 1964-loven kommunaliserede folkebiblioteksdriften, ikke alene kan tillægges 60ernes generelle tendens til at give de offentlige tilbud en bedre status, men i høj grad må ses i sammenhæng med det nære samarbejde mellem bibliotekerne og de lokale politikere, som nu var blevet direkte ansvarlige for folkebibliotekernes virksomhed. Selv om det er væsentligt, at også amtskommunerne fremtidig i højere grad end nu forpligtes over for biblioteksektoren, er der for Biblioteksekommissionen ingen tvivl om, at det primærkommunale tilhørsforhold som en faktor af stor betydning for folkebibliotekernes fortsatte udvikling bør opretholdes.

3.8.2 Folkebibliotekernes styrelse

Det stående udvalg

Det følger af lovbestemmelserne om kommunernes styrelse, at folkebiblioteket henføres under et af de stående udvalgs forretningsområde, og at alle administrerende funktioner i forbindelse med biblioteksvæsenet skal varetages af et stående udvalg.

Efter § 3, stk. 1 i bibliotekslovens henlægges ledelsen af et kommunalt folkebibliotek til et af kommunalbestyrelsen nedsat udvalg. Folketingets Ombudsmand har udtalt om denne bestemmelse, at det ikke er tilsigtet at tillægge det stående udvalg, hvorunder biblioteksvæsenet hører, en selvstændig kompetence uafhængigt af kommunalbestyrelsen; det stående udvalg handler på kommunalbestyrelsens vegne.

Det er ikke nødvendigt at der nedsættes et stående udvalg alene for biblioteksvæsenet. I det store flertal af kommuner hører folkebiblioteket under det kulturelle udvalg, som ifølge Indenrigsministeriets standardvedtægt omfatter såvel undervisnings- som kultursektoren i kommunen. I nogle kommuner er undervisningsområderne dog henlagt under et særligt stående skoleudvalg, og i enkelte findes særlige stående biblioteksudvalg.

Der har siden den nye kommunale styrelseslov trådte i kraft været en del diskussion af, om det er hensigtsmæssigt, at biblioteket hører under samme stående udvalg som skolen, der både udgifts- og traditionsmæssigt vejer meget tungt. Fra flere sider, bl. a. fra Danmarks Biblioteksforening, er der blevet slået til lyd, for etablering af særlige stående biblioteksudvalg eller kulturudvalg, omfattende bibliotek og andre kulturelle anliggender. Biblioteksekommissionen anbefaler, at kommuner af en vis størrelse nedsætter særlige kulturudvalg og særlige udvalg, der omfatter folkeskolen og anden undervisningsvirksomhed.

Et nært samarbejde mellem biblioteket og det stående udvalg, hvilken struktur dette end har, er af stor betydning. Principielt bør folkebiblioteket have status som selvstændig forvaltningsgren.

Biblioteksleder en bør under alle omstændigheder deltage i møder i det stående udvalg, når dette behandler bibliotekssager. **Kun** derved kan det sikres, at det praktiske samarbejde mellem det stående udvalg og biblioteket kommer til at hvile på et veldokumenteret og sagligt forsvarligt grundlag.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at også andre repræsentanter for bibliotekspersonalet bør kunne deltage i møder i det stående udvalg, når der er behov for deres særlige sagkundskab.

Kommunalbestyrelsens kompetence

Kommunalbestyrelsen har det endelige ansvar for folkebibliotekets drift og den endelige myndighed i alle anliggender, som er henlagt til lokal afgørelse. Det er eksempelvis kommunalbestyrelsen, der fastlægger bibliotekets serviceniveau og materialevalgspolitik inden for lovgivningens rammer.

Efter § 27 i bekendtgørelsen om folkebiblioteker skal der i hvert bibliotek findes et reglement for bibliotekets benyttelse. Man er i praksis gået ud fra, at det må være overladt til den enkelte kommunalbestyrelse efter en vurdering af de lokale forudsætninger og behov at fastsætte de nærmere regler om vilkårene for at benytte biblioteket, f. eks. om opkrævning af bøder, når lånetiden overskrides. Folketingets Ombudsmand har ikke fundet det betænkeligt, at der opkræves bøder til dækning af bibliotekets omkostninger i forbindelse med hjemkaldelse af bøger, der afleveres for sent, men finder det derimod tvivlsomt, om bibliotekerne uden særlig hjemmel kan opkræve bøder, der alene er begrundet i hensynet til lånetidens overholdelse. Denne tvivl om retsgrundlaget for kommunalbestyrelsens adgang til at fastsætte bødeordninger, og det forhold, at bødeordningens udformning i de enkelte kommuner varierer betydeligt, gør det efter ombudsmandens opfattelse ønskeligt, at der tilvejebringes klarhed over rækkevidden af kommunernes kompetence i denne henseende.

Kulturministeriet har tilkendegivet, at man i forbindelse med den forestående revision af folkebiblioteksloven vil overveje en præcisering af kommunalbestyrelsernes kompetence på reglementsområdet. Bibliotekskommissionen kan tilslutte sig dette synspunkt og anbefaler, at der tilvejebringes udtrykkelig lovhjemmel for kommunalbestyrelsernes fastsættelse af reglementsbestemmelser, herunder de nødvendige bøderegler.

Bøder til biblioteket bør kunne opkræves på samme måde som øvrige bøder og tilgodehavender hos borgerne, d.v.s. at bøderne i de tilfælde, hvor det bliver aktuelt, inddrives ved en incassosag gennem kommunens administration. Samme fremgangsmåde bør efter kommissionens opfattelse gælde i forbindelse med erstatning for bortkommet materiale.

3.8.3 Brugerindflydelse

Efter at alle folkebiblioteker er blevet kommunale, udøves benytternes indflydelse rent formelt betragtet gennem de folkevalgte medlemmer af kultur/biblioteksudvalg og kommunalbestyrelsen. Der fremsættes dog fra tid til anden forslag om, at bibliotekets benyttere ved etablering af bruger- eller benytternævn burde sikres en mere direkte indflydelse på bibliotekets udformning og virksomhed.

Det er den almindelige opfattelse, at borgermøder med drøftelse af biblioteket på dagsordenen ikke giver særlig god mulighed for at skabe kontakt med brugerne. Derimod er der gode erfaringer fra steder, hvor man har etableret kulturelle samråd. Her har biblioteket fået et nært samarbejde med kulturelle og oplysende organisationer og institutioner og gennem disse dels fået en viden om deres medlemmers/benytteres syn på og ønsker til biblioteket, dels kunnet sikre sig indsigt i beslægtede områders virksomhed og muligheder. Mere informelle møder med de enkelte oplysningsforbund og foreninger o. 1. kan også give gode resultater.

Egentlige benytter- eller brugernævn med fastlagt sammensætning og kompetence er endnu ikke etableret ved noget bibliotek. Man er helt uden erfaring for, hvordan de juridiske og praktiske problemer i forbindelse med benytternævn kan klares, samt om nævnene vil kunne fungere rimeligt.

Den kommende bibliotekslov bør derfor ikke forpligte bibliotekerne til at etablere benytternævn, men Bibliotekskommissionen foreslår, at den centrale folkebiblioteksin-

stans bemyndiges til at igangsætte og støtte forsøg på området, når der lokalt fremsættes ønsker derom.

3.9 BETJENINGSSTRUKTUR

3.9.1 Det enkelte folkebibliotek

Forpligtelsen til at opretholde en biblioteksbetjening bør fortsat påhvile den enkelte kommune, der dog kan samarbejde med andre om at løse opgaven.

De nuværende principper for folkebiblioteksvæsenet bør videreføres: Det enkelte folkebibliotek er ikke blot en selvstændig enhed. Det er samtidig et led i landets samlede biblioteksvæsen, hvis enkelte dele gennem den frie låneret og lånesamarbejdet skal samarbejde med og supplere hinanden.

Det samarbejdende system kan kun fungere, hvis de enkelte led opfylder nøje definerede opgaver inden for helheden. Formålet er, så langt som det er muligt, at ligestille alle landets indbyggere med hensyn til biblioteksbetjening. Væsentlige forudsætninger for opnåelse af denne ligestilling og ligelighed i bibliotekstilbuddet er, at den kommende bibliotekslov fastlægger folkebiblioteksbetjeningen som »heltidsbiblioteksbetjening« (d.v.s. at alle folkebiblioteker skal ledes af faguddannet, heltidsansat bibliotekar), og at det pålægges den enkelte kommune at opretholde et biblioteksmæssigt grundniveau. Det enkelte folkebiblioteks forpligtelse bør understreges i den kommende bibliotekslov, og der bør opstilles mere generelle bestemmelser om virksomhedsniveauet, ligesom det klart må fremgå, hvilke virksomhedsområder der er obligatoriske.

Under forudsætning af, at biblioteksloven træder i kraft den 1. januar 1981, foreslår Biblioteksskommissionen, at alle folkebiblioteker fra den 1. januar 1983 skal være ledet af faguddannet, heltidsbeskæftiget bibliotekar. Der bør fra denne dato ikke kunne dispenseres fra bestemmelsen.

Biblioteksskommissionen har i denne forbindelse drøftet deltidsbibliotekarernes stilling. Det er kommissionens opfattelse, at ordningen af deltidsbibliotekarernes fremtidige stilling principielt er et anliggende, der må bero på aftale mellem de berørte parter, herunder Kommunernes Landsforening, Deltidsbibliotekarforeningen og Biblioteksarforbundet. Biblioteksskommissionen understreger imidlertid, at deltidsbibliotekarerne gennem en lang årrække har ydet et højst fortjenstfuldt arbejde, og at de på mange måder kan betragtes som folkebibliotekernes pionerer. Det vil derfor være rimeligt, at man ved overgangen til heltidsbetjening søger at finde frem til en aftale, der tager menneskelige og beskæftigelsesmæssige hensyn til de deltidsbibliotekarer, der berøres af ordningen.

Hvis den forventede aftale om deltidsbibliotekarernes forhold ikke kan tilvejebringes, bør det dog sikres, at der under alle omstændigheder træffes en ordning. Kommissionen foreslår derfor, at ministeren for kulturelle anliggender efter forhandlingen mellem de berørte parter bemyndiges til at fastsætte regler for deltidsbibliotekarernes fortsatte beskæftigelse. Dette bør ske inden 1. juli 1982.

Som en konsekvens af bestemmelsen om, at alle folkebiblioteker fra den 1. januar 1983 skal ledes af faguddannet, heltidsansat bibliotekar, foreslår Biblioteksskommissionen, at Danmarks Biblioteksskoles forpligtelse til at uddanne deltidsbibliotekarer ophører ved lovens ikrafttræden.

Der eksisterer endnu ca. 400 fællesbiblioteker i Danmark, d.v.s. biblioteker, hvor skolebibliotek og folkebibliotek har fællesskab om lokaler og materialesamlinger. I konsekvens af kommissionens principielle opfattelse af det fremtidige forhold mellem folke- og skolebiblioteker foreslår kommissionen, at fællesbibliotekerne bringes til ophør snarest muligt efter lovens ikrafttræden.

Decentralisering

Formålet med decentralisering af en kommunes bibliotekstilbud er at skabe en biblioteksstruktur, der i størst muligt omfang giver beboerne lige adgang til biblioteksbenyttelse uanset bopæl, arbejdsplads, alder og helbredstilstand.

I forbindelse med den kommende bibliotekslov bør kommunernes forpligtelse til at decentralisere biblioteksvirksomheden understreges. I decentraliseringen indgår oprettelse af filialer og bogbusbetjening og betjening af kommunens institutioner og hjemmeboende ældre og handicappede.

Decentraliseringen bør ske på et fagligt forsvarligt grundlag. Publikumsbetjeningen bør overalt varetages af faguddannet personale, og de faste filialer bør have åbent dag-

lig og på tidspunkter, hvor de flest mulige kan benytte biblioteket.

Decentraliseringen af det lokale bibliotekstilbud behandles bl. a. i betænkningen »Den lokale biblioteksstruktur«, 1970 og i Eske Groes og Bent Ryed Svensson »Økonomiske analyser i biblioteksektoren«, 1976. Biblioteksskommissionens Specialudvalg 5 bringer desuden på baggrund af undersøgelser i fem kommuner i sin betænkning nogle elementer af en lokaliseringsmodel for biblioteksvæsenet. Det er imidlertid Biblioteksskommissionens opfattelse, at der stadig er behov for at skabe et sikrere planlægningsgrundlag for decentraliseringen. Biblioteksskommissionen foreslår derfor, at den kommende bibliotekslov bemyndiger ministeren til at tage initiativ til flere undersøgelser af mulighederne for decentralisering af biblioteksvirksomheden, herunder også undersøgelser af, om og evt. hvordan man kan tilrettelægge en biblioteksbetjening med faste afdelinger i områder med spinkelt befolkningsgrundlag.

3.9.2 Biblioteksmæssigt samarbejde mellem kommuner

Muligheden for biblioteksmæssigt samarbejde

I bibliotekslovens § 3, stk. 1 hedder det, at »enhver kommune er forpligtet til enten alene eller i fællesskab med andre kommuner at opretholde et folkebibliotek«. Efter stykke 2 i samme paragraf kan biblioteksdirektøren »hvor særlige forhold gør sig gældende ... godkende, at kommunens forpligtelse opfyldes ved overenskomst med en anden kommune om betjening gennem dennes biblioteksvæsen«.

I bekendtgørelsen om folkebiblioteker anbefales etablering af forbund overalt, hvor økonomiske og praktiske grunde taler for det. Forbundet skal være fuldstændigt, d.v.s. at det skal varetage den fulde biblioteksbetjening af de deltagende kommuner. Dette er en konsekvens af lovens definition af en kommune som et biblioteks mindste virkeområde.

I bekendtgørelsens § 4 hedder det bl. a. at »hvor særlige forhold bevirker, at det vil *være* uhensigtsmæssigt at opretholde et selvstændigt bibliotek eller indgå et biblioteksforbund, kan en kommune, under forudsætning af biblioteksdirektørens godkendelse, opfylde sine biblioteksmæssige forpligtelser ved at oprette en betjeningsoverenskomst med en anden kommune, eventuelt med vedkommende centralbibliotekskommune«.

Skønt det ikke fremgår udtrykkeligt af bekendtgørelsen, har man forudsat, at også en betjeningsoverenskomst skal omfatte en hel kommune og hele biblioteksbetjeningen.

Der findes for øjeblikket (1979) 15 samarbejdsordninger: 3 forbund og 12 overenskomster. De 15 samarbejdsordninger omfatter i alt 43 kommuner eller ca. 15 pct. af alle landets kommuner.

Fællesskab/forbund

Indgåelse af fællesskab kræver i henhold til den kommunale styrelseslov tilsynsrådets samtykke.

Fællesskab forekommer bedst egnet, hvor der er tale om kommuner af nogenlunde ens størrelse og karakter.

Et biblioteksmæssigt fællesskab forudsætter etablering af et fællesskabsorgan, normalt med repræsentation fra alle deltagende kommuner. De deltagende kommuners biblioteksvæsen er integreret i én administrativ enhed, hvilket rummer store fordele med hensyn til en effektiv planlægning inden for fællesskabets virksomhed.

Betjeningsoverenskomst

Med en betjeningsoverenskomst køber en kommune mod et nærmere aftalt vederlag biblioteksbetjening i et fastsat omfang af en anden kommune. Der etableres ikke noget fællesskabsorgan, og den betjente kommune kan ikke blive repræsenteret i det kommunale udvalg, som det betjenende bibliotek henhører under.

Da den betjente kommune ikke udover de årlige budgetforhandlinger har nogen direkte indflydelse på den årlige drift i overenskomstens gyldighedsperiode, bør overenskomsten indeholde korte uopsigelighedsfrister og opsigelsesvarsler.

For at sikre kontakten mellem den betjente og den betjenende kommune vil det være hensigtsmæssigt at nedsætte et kontaktudvalg mellem de to kommuner til drøftelse af betjening, omkostninger m. v. Sådanne kontaktudvalg kan dog ikke tillægges selvstændig kompetence i forhold til kommunalbestyrelserne i de samarbejdende kommuner.

Delvist samarbejde

Det hidtidige biblioteksmæssige samarbejde mellem kommuner har som nævnt været baseret på den idé, at der var tale om samarbejde om kommunernes samlede biblioteksvæsen. I de senere år er der imidlertid ofte blevet fremsat det ønske, at samarbejdet mellem kommunerne også skulle kunne ske i form af et delvist samarbejde.

Som eksempler på områder, hvor et delvist samarbejde kan være hensigtsmæssigt, kan nævnes samarbejde om at drive en filial i et grænseområde mellem to kommuner, bogbusbetjening af spredt bebyggede områder i kommunerne, betjening med specialbus af institutioner, der ligger langt fra en fast biblioteksafdeling, betjening af sommerhusområder i kommuner, der i øvrigt har et lavt befolkningsgrundlag o. 1. Der kunne, dog helst på centralbiblioteksplan, også være tale om samarbejde om selve biblioteksfunktionen: formidling af nye, uprøvede biblioteksmaterialer eller specielle materialer, der har et så lille lånergrundlag, at tilvejebringelsen af en alsidig samling vil medføre urimelige udgifter for en enkelt kommune.

Fordele ved samarbejdsordninger

Man kan ikke opstille gyldige beregninger af forskelle i udgiftsniveau i samarbejdsordninger og selvstændige biblioteksvæsener, da økonomien er afhængig af de lokale forhold og den tilstræbte service. Men det forekommer indlysende, at et større operationsområde for et bibliotekssamarbejde giver mulighed for en langt smidigere tilpasning til de lokale behov, at der vil være fordele at hente ved at samle en række tekniske og administrative processer på ét sted, at fælles planlægning vil spare unødige investeringer, og at man som følge heraf vil få en langt bedre øg mere økonomisk udnyttelse af ressourcerne end før.

Forslag

Bibliotekskommissionen foreslår derfor, at der stadig i biblioteksloven åbnes mulighed for biblioteksmæssigt samarbejde mellem kommuner, og at dette samarbejde ikke som nu behøver at omfatte hele kommuner. Bestemmelsen om delvise samarbejdsordninger bør dog udformes som en dispensationsordning, således at den ikke ændrer definitionen af kommunen som bibliotekets virkeområde. Princippet om den ligelige biblioteksbetjening af alle landets indbyggere gør det påkrævet, at den kommende bibliotekslov fastslår, at biblioteksbetjeningen i kommuner, 4er aftaler samarbejde med andre kommuner, bør være af samme lødighed, som hvis man havde etableret et selvstændigt biblioteksvæsen. For at sikre, at ingen får urimeligt langt til et bibliotek, bør det således i forbindelse med loven fastslås, at der i hver kommune som hovedregel bør være mindst én fast biblioteksafdeling.

3.10 CENTRALBIBLIOTEKER

3,10.1 Hidtidige forhold

Struktur

Centralbibliotekerne har haft stor betydning for dansk biblioteksvæsen. Det gælder ikke mindst for udviklingen på landet, hvor centralbibliotekerne i samarbejde med Bibliotekstilsynet har arbejdet for at styrke de eksisterende biblioteker og at få oprettet biblioteker i biblioteksløse kommuner. Samtidig har de ved deres nøglestilling i lånesamarbejdet bidraget til at binde de enkelte biblioteker sammen i ét system.

Tidligere var det den rådende opfattelse, at et centralbiblioteksområde ikke skulle være for stort, og at det helst skulle falde sammen med en bys naturlige opland. Der var derfor i begyndelsen af 1960erne 33 centralbiblioteker.

Dette forekom rimeligt i betragtning af det meget store antal små biblioteker i landsognene.

Efterhånden som folkebibliotekernes virksomhed blev forøget, og der blev ansat mere faguddannet arbejdskraft i bibliotekerne, opstod der imidlertid et større pres på centralbibliotekernes bistands- og overbygningsfunktion, som de mindste af dem vanskeligt kunne klare.

Oprindelig var staten ene om at yde tilskud til centralbiblioteksvirksomhed, men amterne begyndte efterhånden også at yde tilskud, i begyndelsen i form af frivillige bidrag, men fra 1950-loven med en forpligtelse til at yde tilskud »efter behov«. Dette pegede imod en nærmere tilknytning mellem centralbiblioteket og amtskommunerne. Kun 5 af de 33 centralbiblioteksområder faldt sammen med et amt. 1 de øvrige måtte nogle central-

biblioteker forhandle med flere amter, og nogle amter måtte yde tilskud til flere centralbiblioteker. De planer om en revision af den kommunale inddeling, som kom frem i begyndelsen af 1960erne, talte også for en revision af den bestående centralbiblioteksstruktur.

I bemærkningerne til 1964-loven blev det foreslået, at et centralbiblioteksområde fremtidig skulle være lig med et amt. Folketinget fandt dog, at en vidtgående strukturændring måtte vente, til man kendte udfaldet af kommunalreformen, men Folketinget anbefalede en vis nedskæring af antallet af centralbiblioteker. Resultatet blev, at der 1. april 1967 var 27 centralbiblioteker.

Kommunalreformens gennemførelse 1. april 1970 nødvendiggjorde en revision af reglerne for beregningen af statens og amternes tilskud til centralbibliotekerne. Denne fandt sted ved en lovrevision af 12. maj 1970. I forbindelse hermed bestemte ministeriet, at antallet af centralbiblioteker for fremtiden skulle være ét for hvert amt. Reduktionen af antallet fandt sted den 1. april 1972, hvorefter der var 14 centralbiblioteker. Heraf var kun 12 omfattet af ministeriets afgørelse, idet man ikke mente at kunne tage stilling til centralbibliotekssspørgsmålet i Københavns Amt, hvor kommunalreformen ikke var afsluttet, ligesom man ikke traf nogen endelig afgørelse om Bornholms Amt, der geografisk og størrelsesmæssigt indtager en særstilling.

Finansiering

I hele perioden fra 1920 har staten ydet et særligt tilskud til centralbiblioteksvirksomhed, beregnet efter skiftende kriterier, og i 1950 blev det som omtalt en forpligtelse for amterne at yde tilskud.

1964-loven indførte faste regler for statens og amternes tilskud, sådan at det samlede centralbibliotekstilskud skulle svare til centralbibliotekets udgifter ved den biblioteksmæssige betjening af områdets kommuner bortset fra hjemstedskommunen.

Centralbibliotekstilskuddet blev beregnet på grundlag af et særligt budget og regnskab for oplandsvirksomheden, men kunne højst udgøre et grundbeløb på 60.000 kr. samt 2 kr. pr. indbygger i centralbiblioteksområdet bortset fra hjemstedskommunen og kommuner med 20.000 indbyggere eller derover (begge beløb var pristalsregulerede). Begrundelsen for ikke at medregne de største kommuner i grundlaget for tilskudsberegningen var at centralbibliotekets bistand til de største kommuners biblioteker var minimal. Centralbibliotekstilskuddets fordeling mellem stat og amt byggede bl. a. på en sondring mellem købstadkommuner (som ikke svarede amtsskat) og sognekommuner.

På grund af kommunalreformen i 1970 og den ændrede centralbiblioteksstruktur i 1972 blev denne tilskudsform uanvendelig. Tilskuddet er derfor ved lovændringer i 1970 og 1972 stort set fastfrosset (dog med pristalsregulering) på 1969/70-niveauet, og sådan at tilskuddet nu afholdes med lige store dele af staten og amtskommunen. Det samlede tilskud efter oplandsbudgetterne for 1969/70 udgjorde 8,1 mill, kr., mens det samlede tilskudsmaksimum var 8,4 mill. kr.

For centralbiblioteket i Københavns Amt gælder særlige tilskudsregler. Her har statens tilskud siden 1965 været fikseret til kr. 125. 000, mens amtets tilskud er aftalt til 9 pct. af centralbibliotekets budget. (Det svarer til ca. 4,00 kr. pr. indbygger i amtet. Næsten alle kommuner har over 20.000 indbyggere).

I de øvrige amter (udover Københavns Amt) udgjorde grundbeløb og tilskud pr. indbygger i 1965 i gennemsnit kr. 3,10 pr. indbygger i kommuner med under 20.000 indbyggere. Det svarer til kr. 8,77 pr. indbygger i dag (januar 1979).

Opgaver

Centralbiblioteksopgaverne har i hele perioden fra 1920 været principielt de samme: supplerende materialeforsyning som overbygning for de øvrige biblioteker i området, bibliotekstekniske bistand samt rådgivning.

Indtil omkring 1970 var centralbiblioteksvirksomheden især af betydning for de mange deltidsbiblioteker, idet den bibliotekstekniske bistand og rådgivning m. h. t. bogvalg, budget og alle andre forhold udelukkende blev tilbudt deltidsbibliotekerne. Materialesuppleringen i form af enkeltlån efter rekvisition blev også tilbudt heltidsbibliotekerne, men de største benyttede sig ikke af tilbuddet, men benyttede derimod Statsbiblioteket i Århus og de øvrige forskningsbiblioteker direkte.

I årene efter kommunalreformen i 1970 er der, i de første år langsomt og tøvende, men i de seneste år i hastigt stigende omfang sket ændringer i centralbiblioteksopgavernes indhold og omfang. Disse ændringer er en følge af en reducering i antallet af deltidsbiblioteker og en tilsvarende stigning i antallet af heltidsbiblioteker.

Opgaverne over for deltidsbibliotekerne er principielt de samme, men det svindende antal deltidsbiblioteker formindsker opgavens omfang. Til gengæld er centralbibliotekernes opgaver over for heltidsbibliotekerne i hurtig udvikling såvel m. h. t. indhold som omfang.

Udviklingen har ikke været fuldstændig ensartet i alle centralbiblioteksområder, men tendensen og hovedlinierne er overalt de samme. Centralbibliotekernes bistand til de øvrige biblioteker omfatter fire opgavearter: 1. materialesupplerende, 2. oplysningssupplerende, 3. praktisk bistand og 4. rådgivende og koordinerende virksomhed.

1. Den materialesupplerende opgave er blevet stadig mere krævende, efterhånden som biblioteksvirksomheden overalt er blevet mere omfattende, og efterhånden som mere speciel dansk og udenlandsk litteratur efterspørges i så stort omfang, at det er rimeligt og nødvendigt, at centralbibliotekerne anskaffer denne litteratur i betydelige mængder. Denne udvikling har medført, at de største biblioteker nu også i stigende omfang trækker på centralbibliotekernes samlinger.

Nogle centralbiblioteker har udvidet den materialesupplerende bistand til i forskelligt omfang at omfatte håndbøger og anden referencelitteratur, materiale på mikrofilm, lydbøger, avisanmeldelser, grammofonplader, kassettebånd og dias m. v.

De fleste centralbiblioteker letter andre bibliotekers rekvisitionsmuligheder ved udsendelse af fortegnelser over indkøbt materiale af forskellig art, f. eks. over tidsskrifter, aviser, mikrofilmet materiale og månedlige lister over indkøbte bøger.

2. Den oplysningssupplerende opgave er principielt altid blevet udført i centralbibliotekerne, men først i de allerseneste år er denne opgave ved at få et betydeligt omfang. Den løses hovedsagelig ved besvarelse af andre bibliotekers telefoniske forespørgsler og ved hjælp af opslag i centralbibliotekernes referencelitteratur, bibliografier, kataloger og øvrige materiale, men også i nogen grad ved indhentning af oplysninger fra andre institutioner m. v.

3. Centralbibliotekernes bistand af praktisk art til de øvrige biblioteker har i forhold til de øvrige centralbiblioteksopgaver et beskedent omfang. Den består først og fremmest i kørselsordninger (nogle steder i samarbejde med amtscentralen for undervisningsmidler), som fritager de øvrige biblioteker for et stort pakke- og forsendelsesarbejde, især af returpakker til centralbiblioteket.

I sammenhæng med kørselsordningen har nogle centralbiblioteker påtaget sig videreforsendelse af udskilte bøger til Folkebibliotekernes Depotbibliotek og til forbrænding eller papirmølle.

Nogle centralbibliotekers udarbejdelse af lokalhistoriske bibliografier kan måske også henregnes til denne opgavekategori. Det samme gælder bistand ved udstillinger og andre arrangementer.

4. De rådgivende og koordinerende centralbiblioteksfunktioner er hastigt voksende. Denne opgave, som især har karakter af samarbejde, idéudveksling, erfaringsudveksling, samordning og faglig drøftelse, udføres på forskellig måde og i forskelligt omfang i de forskellige centralbiblioteksområder. I nogle centralbiblioteker omfatter virksomheden hele det biblioteksfaglige område, og alle afdelinger i centralbiblioteket er inddraget. Da centralbibliotekerne oftere råder over specialister på de forskellige områder, omfatter arbejdet også direkte rådgivning. Virksomheden omfatter f. eks. rådgivning inden for så forskellige områder som musikkatalogisering, indførelse af fotonotering, lokaleplanlægning og indretning og opbygning af materialebestand inden for begrænsede og specielle områder.

I nogle centralbiblioteker omfatter dette arbejde udgivelsen af et meddelelsesblad. I næsten alle centralbiblioteker udføres arbejdet bl. a. ved hjælp af møder for bibliotekernes ledere og medarbejdere. Enkelte steder har centralbiblioteket på forskellig måde organiseret korte efteruddannelseskurser. Oftest er centralbibliotekerne i samarbejde med Danmarks Biblioteksforenings amtskredse initiativtagere til konferencer for kulturudvalgsmedlemmer og medarbejdere. Nogle steder har centralbiblioteket taget initiativet til koordineret arbejde på forskellige områ-

der, som f. eks. overvejelser om edb-anvendelse og udarbejdelse af retningslinjer for materialevalg.

I de fleste centralbiblioteker omfatter arbejdsopgaven også samarbejde (på bibliotekernes vegne) med andre institutioner og myndigheder, f. eks. med amtscentralen for undervisningsmidler, og repræsentation i forskellige råd og udvalg m. v.

Hele denne virksomhed stiller krav til centralbibliotekernes specialister på de forskellige arbejdsområder og fordrer et stadigt initiativ og en nøje følgen udviklingen inden for et bredt felt omfattende alle former for biblioteksservice, organisation, offentlig administration m. m.

3.10.2 Centralbibliotekernes fremtidige udvikling

Det må forventes, at de seneste års udvikling inden for centralbibliotekernes samarbejde med de øvrige biblioteker vil fortsætte. Såvel ud fra servicemæssige som ud fra ressourcemæssige hensyn finder Bibliotekskommissionen det hensigtsmæssigt at styrke centralbibliotekernes supplerende, rådgivende og koordinerende virksomhed.

Formål

Centralbibliotekerne skal virke for, at alle folkebiblioteker i centralbiblioteksområdet tilsammen fungerer som en helhed. Derfor bør centralbiblioteket være overbygning på de enkelte folkebibliotekers materialesamlinger, det bør bidrage til koordineringen af biblioteksarbejdet i amtet, og det bør bistå de enkelte biblioteker m. h. t. materialeanskaffelser og fysisk planlægning.

Overbygning

Det enkelte folkebibliotek bør dimensioneres således, at det er selvforsynende med de oftest anvendte materialer inden for sit eget område, mens sjældnere benyttet materiale skal skaffes ved lån udefra. Det betyder, at der i folkebibliotekerne er behov for en materialeoverbygning, hvis grænse nedad bestemmes af, hvad der bør findes i de enkelte biblioteker, og hvis øvre grænse bestemmes af, hvad folkebibliotekerne som helhed bør være selvforsynende med, set i forhold til forskningsbibliotekerne. Denne overbygningsfunktion har hidtil været tillagt og bør også i fremtiden tillægges centralbiblioteket.

Centralbiblioteket har hidtil kun været forpligtet til at fungere som overbygning på de enkelte bibliotekers samlinger af bogligt materiale. Overbygningsforpligtelsen bør for fremtiden også gælde de øvrige biblioteksmaterialer.

Bibliotekskommissionen er som omtalt af den opfattelse, at også musikplader og -bånd o. 1. bør være obligatoriske materialer i alle folkebiblioteker. Centralbiblioteket pålægges overbygningsforpligtelsen, der bør gennemføres i en form, der svarer til de nugældende regler på det boglige område.

Centralbibliotekernes overbygningsfunktion på informationstjenestens område må ligeledes udbygges, og centralbibliotekerne må i den forbindelse forpligtes til at være opmærksom på nye metoder og hjælpemidler, herunder bl. a. materialer i mikroformat og edb-anvendelse.

Rådgivning og koordination

For at opnå den bedst mulige udnyttelse af de samlede ressourcer må centralbibliotekernes rådgivende og koordinerende funktioner udbygges.

Centralbibliotekerne må i lovgivningen pålægges en generel pligt til rådgivning og koordination. Denne koordination bør bl. a. gennemføres ved hjælp af en mødevirksomhed for de øvrige bibliotekers ledere og medarbejdere.

Centralbiblioteket bør virke for en koordinering af materialeanskaffelserne og drøftelse af retningslinjer for materialevalg samt stille materialevalgshjælpemidler til rådighed. Den udenlandske bogvalgsvejledning bør videreføres i et samarbejde mellem centralbibliotekerne og Bibliotekscentralen, men også m. h. t. forskellige audiovisuelle materialer bør materialevalgshjælpemidler stilles til rådighed.

Centralbiblioteket bør sammen med amtscentralen for undervisningsmidler tage initiativ til koordineringen af materialeanskaffelserne mellem folkebibliotekerne på den ene side og undervisningssektorens biblioteker på den anden side. Denne koordinering skal også omfatte anskaffelserne i centralbibliotek og amtscentral. Koordinationen bør ske bl. a. gennem udarbejdelse af retningslinjer og aftaler om anskaffelser. Retningslinjer og afta-

ler fremsendes til de bevilgende myndigheders orientering og godkendelse. Centralbiblioteket tager desuden sammen med amtscentralen initiativ til aftaler om lånesamarbejde, behovsregistrering på amtsplan og evt. teknisk samarbejde af forskellig art.

Da folkebibliotekssektoren strukturelt er knyttet til primærkommuner og amtskommuner, mens forskningsbibliotekernes placering er afhængig af placeringen af uddannelses- og forskningsinstitutioner, ville et eventuelt amtsligt koordinerende udvalg mellem folke- og forskningsbiblioteker i amtet få en ret tilfældig sammensætning, ligesom forskningsbibliotekernes virksomhedsområder ikke ville være afgrænset af kommune- eller amtsgrænser. Bibliotekskommissionen har derfor ikke fundet det rigtigt af forpligte folke- og forskningsbiblioteker til at nedsætte fællesudvalg i hvert amt, men henstiller at centralbibliotekerne tager initiativ til drøftelser af afgrænsning og fælles serviceproblemer mellem alle offentlige biblioteker i amtet.

Bibliotekskommissionen stiller i anden sammenhæng forslag om obligatorisk udbygningsplanlægning på biblioteksområdet. Centralbiblioteket bør forpligtes til rådgivende bistand til de øvrige biblioteker i området i udarbejdelsen af udbygningsplanen og herunder sikre, at der i planlægningen indgår overvejelser om det hensigtsmæssige i at samarbejde med andre kommuner om løsning af biblioteksopgaverne.

Ud over det ovenfor nævnte må centralbibliotekets generelle pligt til rådgivning og bistand give sig udtryk på en lang række områder. I overgangstiden straks efter den kommende biblioteksloysrevision vil deltidsbibliotekerne få brug for bistand ved overgangen til heltidsbibliotek, men i det hele taget bør det være en af centralbibliotekets fornemste opgaver at rådgive og bistå ved arbejds- og metodeomlægninger, bl. a. ved indførelse af ny teknik.

På det specielle lokalhistoriske område bør centralbiblioteket ikke alene have en rådgivende forpligtelse, men også pligt til stadig ajourføring af en lokalhistorisk bibliografi for amtet. Denne opgave koordineres med arbejdet i de enkelte kommuner.

Centralbiblioteket bør desuden være specielt opmærksom på arbejdsområder eller specielle materialer, der har et så lille lånergrundlag, at tilvejebringelsen af en alsidig samling ville medføre urimelige udgifter for de enkelte kommuner, og derfor mest effektivt kan tilvejebringes for hele amtet under ét.

Reprcesen t a tion

Centralbiblioteket bør på amtets bibliotekers vegne være opmærksom på i hvilke sammenhænge folkebibliotekerne bør være repræsenteret.

Kompetence

Centralbibliotekets bistand er ikke forbundet med nogen kompetence, som griber ind i den enkelte kommunes selvbestemmelsesret i form af kontrol- og godkendelsesbeføjelser.

3.10.3 Den fremtidige centralbiblioteksstruktur

Selv når man ser bort fra Bornholm, der som centralbiblioteksområde må betragtes som atypisk, er der store forskelle med hensyn til centralbibliotekernes størrelse og befolkningsunderlag. Indbyggertallet i centralbiblioteksområderne varierer fra knapt 200.000 til godt 600.000, indbyggertallet i selve centralbibliotekskommunerne fra godt 22.000 til omkring 250.000, og hjemstedskommunernes procentvise andel af amtskommunernes indbyggertal varierer fra 10,8 til 43,2 pct. Antallet af biblioteker inden for centralbiblioteksområderne er også meget forskelligt, det rækker fra 9 til 29.

Uensartetheden betyder, at kravene til overbygningen er forskellige fra område til område, og at den vægt, hvormed overbygningsfunktionen hviler på det enkelte centralbibliotek, også er forskellig, mindst i de store centralbibliotekskommuner, størst i de små.

Det er bl. a. disse forhold, der har været motivering for forslag om at reducere antallet af centralbiblioteker yderligere, f. eks. til 5 eller 6 »regionsbiblioteker«. Muligheden for en landsdækkende overbygning, eventuelt kombineret med Statsbiblioteket og/eller Folkebibliotekernes Depotbibliotek har også været nævnt.

Bibliotekskommissionen har drøftet disse forslag, men finder, at den nuværende centralbiblioteksstruktur bør opretholdes. Amtskommunen har efter gennemførelsen af kommunalreformen befæstet sin stilling som en

administrativ enhed, der løser en række fællesopgaver, hvortil centralbiblioteksfunktionen hører, og som den med fordel kunne bringes i nærmere sammenhæng med. Amtskommunen har desuden ansvaret for en del af bibliotekernes vigtige samarbejdspartnere: amtscentralen, de amtskommunale gymnasier og andre uddannelsesinstitutioner, sygehuse, amtskommunale plejehjem etc. Det ville efter Bibliotekskommissionens mening være uhensigtsmæssigt af flytte centralbiblioteket ud af denne sammenhæng.

Hertil kommer, at det er vigtigt, at der i ikke for lang afstand fra benytterne findes et veludbygget centralbibliotek med adgang til mange forskellige materialer, til omfattende samlinger af dansk og udenlandsk skøn- og faglitteratur og til bibliografisamlinger, der muliggør en kvalificeret litteratursøgning.

Afgørende for Bibliotekskommissionen har det endelig været, at de ovenfor beskrevne opgaver nok mest hensigtsmæssigt løses i de enhedsstørrelser, som de fleste amter repræsenterer: 2-300.000 indbyggere med 15-25 kommuner. Centralbibliotekernes koordinerende samarbejde ville blive kompliceret betydeligt, hvis antallet af kommuner i centralbiblioteksregionen i stedet udgjorde omkring 50.

Hidtil har centralbibliotekets hjemstedskommuner ikke været betragtet som en del af centralbiblioteksområdet. Det er i dag ulogisk. I modsætning til tiden før kommunalreformen, hvor købstæderne ikke regnedes som en del af amterne, indgår alle kommuner nu i amtet, også centralbibliotekets hjemstedskommune. Det er derfor rimeligt og logisk at betragte f. eks. den videregående litteraturs anvendelse som en centralbiblioteksfunktion, uanset om denne litteratur er fremskaffet fra centralbiblioteket til udlån via et bibliotek i en af amtets kommuner, eller om udlånet sker direkte fra centralbiblioteket til en biblioteksbenytter fra centralbibliotekskommunen. En del af centralbiblioteksudgifterne medgår således til centralbiblioteksfunktioner i hjemstedskommunen.

3.10.4 Status og finansiering

Centralbiblioteket har hidtil haft en dobbelt funktion, idet det dels virker som hjemstedskommunens bibliotek, dels som centralbibliotek for amtet. Denne dobbeltfunktion bør centralbiblioteket fortsat have. En fordeling af opgaverne på to selvstændige biblioteker, som skulle varetage hver sin del af opgaven, ville kræve betydeligt større ressourcer og medføre overlapninger på mange områder.

Funktionen som primærkommunens bibliotek tegner sig for langt den største del af virksomheden, og derfor bør de biblioteker, der fungerer som centralbiblioteker, som hidtil drives af hjemstedskommunen.

Da centralbiblioteksvirksomheden imidlertid er en service til amtets kommuner og en overbygning på biblioteksvirksomheden i disse kommuner, er det Bibliotekskommissionens opfattelse, at centralbiblioteksfunktionen for fremtiden bør finansieres af amtskommunerne med samme procentvise statsrefusion som til kommunernes biblioteksudgifter.

Omfanget af de fremtidige obligatoriske centralbiblioteksopgaver er nærmere beskrevet i bilag I 2.

Det er i dag ikke muligt at foretage en eksakt beregning af de udgifter, der er forbundet med de fremtidige obligatoriske centralbiblioteksudgifter. På baggrund af erfaringer og vurderinger fra forskellige centralbiblioteksområder er der i bilag I 3 søgt foretaget en vurdering af de skønsmæssige udgifter til centralbiblioteksudgifterne i et gennemsnitsamt på 250.000 indbyggere efter en overgangsperiode. Til centralbiblioteksopgavernes løsning i hvert amt foreslås i overgangsperioden ydet et tilskud, bestående af et grundbeløb samt et beløb pr. indbygger i amtskommunen. Beløbene forudsættes fastsat af ministeren for kulturelle anliggender efter forhandling med Amtsrådsforeningen i Danmark og Kommunernes Landsforening.

Udover den ovenfor nævnte finansiering af de obligatoriske centralbiblioteksopgaver må amtskommunerne betale den del af centralbiblioteksvirksomheden, der går videre end de obligatoriske opgaver. Amtskommunen træffer beslutning om denne videregående virksomheds art og omfang og betaler virksomheden på grundlag af centralbibliotekets beregning af udgifterne og efter forhandling med hjemstedskommunen.

Da udgifterne til den obligatoriske del af centralbibliotekets virksomhed som nævnt indtil videre må hvile på en skønsmæssig, summarisk vurdering, foreslås det, at der bliver tale om en 5-årig overgangsperiode. I

løbet af denne periode sker en trinvis opbygning af centralbibliotekerne og en trinvis indførelse af centralbibliotekstilskuddet.

Bibliotekskommissionen foreslår, at Amtsrådsforeningen i Danmark, Kommunernes Landsforening, herunder Danmarks Biblioteksforening, samt Bibliotekstilsynet i fællesskab nedsætter et udvalg, hvori også centralbibliotekerne og personaleorganisationerne er repræsenteret, som på basis af erfaringerne i overgangsperioden skal tilvejebringe det fornødne grundlag for beregning af centralbiblioteksudgifterne i det enkelte amt.

3.10.5 Centralbibliotekets styrelse

Amtskommunen, som for fremtiden kommer til at finansiere den særlige centralbiblioteksvirksomhed, bør have reel indflydelse på virksomheden og bevillingernes anvendelse.

I den gældende lov er der sikret en vis kontakt mellem amtsråd og centralbibliotek. En repræsentant for amtsrådet tiltræder det kommunale udvalg, hvorunder centralbiblioteket sorterer, når sager af betydning for den biblioteksmæssige betjening af områdets biblioteker er på dagsordenen. Der skal desuden ved hvert centralbibliotek nedsættes et kontaktudvalg, hvor bl. a. amtsrådet er repræsenteret.

En sådan ordning, hvorved det bestemmes, at andre end kommunalbestyrelsen kan vælge medlemmer til et stående udvalg, i dette tilfælde repræsentanter for amtsrådet, er uheldig, fordi den er i strid med den kommunale styrelseslov, og fordi den gør amtsrådets reelle indflydelse tvivlsom.

Ifølge § 22 i den kommunale styrelseslov er udvalgene med visse lovfæstede begrænsninger i enhver henseende undergivet kommunalbestyrelsens beslutninger. Det bestemmes yderligere i § 23, at ethvert medlem af et udvalg kan standse udførelsen af en beslutning og forlange sagen indbragt for kommunalbestyrelsen til afgørelse. Anvendes disse regler ved behandlingen af centralbiblioteksager, vil kommunalbestyrelsen i centralbibliotekskommuner følgelig få den endelige afgørelse i sager om forvaltningen af centralbiblioteksvirksomheden. Amtsrådets repræsentanter kan alene gøre deres synspunkter gældende, inden der træffes beslutning i de enkelte sager.

Bibliotekskommissionen foreslår, at centralbibliotekerne forvaltes af hjemstedskommunerne efter de almindelige regler om styrelse og forvaltning af kommunal virksomhed. Hermed er centralbibliotekets virksomhed som folkebibliotek for hjemstedskommunen henlagt til et stående udvalg under kommunalbestyrelsen, og enheden i styrelsen er sikret.

For at sikre amtsrådet den klarest mulige indflydelse på centralbiblioteksfunktionens forvaltning, foreslår Bibliotekskommissionen, at der etableres en overenskomst mellem amtet og hjemstedskommunen, og at det af denne overenskomst fremgår, at amtsrådet træffer alle beslutninger om den ikke-obligatoriske del af centralbiblioteksvirksomheden, ligesom overenskomsten skal indeholde bestemmelser om, hvordan amtsrådet kan følge såvel denne virksomhed som den obligatoriske del af centralbiblioteksvirksomheden. Overenskomsten skal rumme bestemmelser om drøftelser mellem hjemstedskommunen og amtet om virksomheden.

Da amtsrådet i fremtiden skal have ansvaret (økonomisk og indholdsmæssigt) for centralbiblioteksvirksomheden, foreslår Bibliotekskommissionen, at biblioteksloven skal forpligte centralbiblioteket til at stå til rådighed for amtsrådet i alle biblioteksspørgsmål, der vedrører løsningen af biblioteksmæssige fællesopgaver for bibliotekerne i amtet.

3.10.6 Centralbiblioteksvirksomheden på Bornholm

Motiveringen for i sin tid at udskyde afgørelsen med hensyn til Bornholm var den særstilling Bornholms Amt indtager i forhold til de øvrige amter i henseende til indbyggertal og antal af kommuner. 15.000 af øens 47.000 indbyggere bor i Rønne, og de øvrige indbyggere er fordelt i 4 kommuner og 4 administrative biblioteksenheder.

Opretholdes denne biblioteksstruktur, finder Bibliotekskommissionen at det princip, som gælder for resten af landet, bør opretholdes for Bornholms Amt: centralbiblioteksfunktionen bør her som i andre amter være knyttet til amtskommunen. Det foreslås derfor at biblioteket i Rønne fortsat skal fungere som centralbibliotek for Bornholms Amt med samme opgaver, styrelse og finansiering som de øvrige centralbiblioteker.

Ved evt. senere ændringer i den bornholmske biblioteksstruktur, f. eks. ved etablering af biblioteksmæssigt samarbejde mellem flere kommuner, kan det blive nødvendigt at overveje, om centralbiblioteksfunktionen længere har noget reelt indhold. Det forekommer rimeligere, at man da fastlægger de låneveje Bornholm bør anvende i lånesamarbejdet, og at man på grund af øens særlige placering fortsat yder et særligt stats- og/eller amtstilskud til biblioteket i Rønne.

3.11 HOVEDSTADSREGIONENS BIBLIOTEKSVÆSEN

Tilstandsbeskrivelse

Hovedstadsregionen* indtager i flere henseender en særstilling sammenlignet med landet andre regioner. Bibliotekskommissionen har derfor overvejet, om der i dette område er særlige administrative og strukturelle problemer på biblioteksområdet, som kunne motivere særlige løsninger.

I hovedstadsregionen bor på et areal, der svarer til ca. 7 pct. af landets samlede areal, ca. 35 pct. af landets samlede indbyggere. Den centrale del af regionen (der stort set er sammenfaldende med det område, der traditionelt betegnes som det storkøbenhavnske område) udgør én sammenhængende bymæssig bebyggelse, opdelt på flere kommuner. 2 af disse kommuner, København og Frederiksberg, står uden for den amtskommunale inddeling. For hele regionen er der i 1973 etableret et fælles overkommunalt organ, Hovedstadsrådet.

Inden for hovedstadsregionen er den befolkningsmæssige og erhvervsmæssige udvikling i udpræget grad foregået på tværs af den administrative inddeling. Der er påbegyndt en befolkningsmæssig udtynding i centralområdet, mens der samtidig sker en befolkningsudvidelse i områderne uden om det centrale område. Ifølge Hovedstadsrådets befolkningsprognoser ventes København og Frederiksberg kommuner i perioden indtil 1990 at afgive 20 pct. af deres indbyggere, og befolkningen i Gentofte og Lyngby-Tårbæk kommuner ventes at blive formindsket med ca. 30 pct. Ifølge prognoserne vil indbyggertallet i hele hovedstadsregionen dog i 1990 være det samme som i dag, nemlig 1,7 mill.

Selv om centralområdet udtyndes befolkningsmæssigt, medfører placeringen af erhvervsvirksomheder, statsinstitutioner, uddannelsesinstitutioner o. 1., at en meget stor del af befolkningen i hovedstadsregionen har deres daglige arbejde i det »gamle« hovedstadsområde. Trods dalende indbyggertal og dermed svigtende skattegrundlag må de centrale dele af regionen og ikke mindst Københavns Kommune stadig betjene befolkningen fra Frederiksborg og Roskilde amter med mange serviceydelser.

Biblioteksvæsenet

Forhold som disse har en afgørende indflydelse på biblioteksvæsenet og stiller dette over for en række problemer.

Befolkningsudtyndingen i centralkommunerne skaber problemer omkring dimensioneringen af biblioteksvirksomheden og rejser desuden på grund af det svigtende skattegrundlag et økonomisk problem.

I det storkøbenhavnske område blev kommunalreformen ikke som i det øvrige land gennemført efter det princip, at sammenhængende bymæssige områder og deres nærmeste opland blev samlet i én kommune. Havde dette været tilfældet, ville mange af de biblioteksmæssige problemer være bortfaldet eller formindsket betydeligt, idet biblioteksvæsenet da - som f. eks. i Ålborg, Odense og Århus efter kommunalreformen - ville udgøre én administrativ enhed, bygget op efter det almindelige primærkommunale mønster.

Da kulturministeren i 1970 fastsatte den centralbiblioteksstruktur, som skulle være og blev gældende fra 1972, blev der som omtalt i kapitel 3.10 ikke taget stilling til centralbiblioteksspørgsmålet i Københavns Amt udfra det synspunkt, at man måtte afvente udfaldet af en kommunalreform i hovedstadsområdet. Centralbiblioteket i Gentofte modtager på lige fod med andre centralbiblioteker tilskud til centralbiblioteksvirksomheden fra amt og stat, men statens tilskud har fra 1970 været fastfrosset til 125.000 kr. årligt. Centralbiblioteksopgaven i Københavns Amt er af en anden karakter end i andre centralbiblioteker, fordi man i amtet har en koncentration af

Ved hovedstadsregionen forstås her og i det følgende det område, der hører under Hovedstadsrådet, nemlig København og Frederiksberg kommuner samt Københavns, Roskilde og Frederiksborg amter.

store veletablerede biblioteker på et niveau, der ligger over landsgennemsnittet. På denne baggrund har centralbiblioteket måttet lægge hovedvægten på overbygningsfunktionen, det har opbygget en stor centralbiblioteksbestand og etableret et Bibliografisk Kontor, hvor interurbanlånevirksomheden er koncentreret. Gentofte Kommune har landets højeste interurbanlån på omkring 115.000 titler årligt.

I 1965 etableredes De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg som et fælles serviceorgan for bibliotekerne i København og Frederiksberg kommuner og i Københavns Amt. Biblioteksloven § 11, stk. 5 fastslår, at der på de årlige finanslove skal opføres et beløb som tilskud til de storkøbenhavnske folkebibliotekers fællesopgaver. Ifølge § 37 i bekendtgørelsen om folkebiblioteker administreres dette tilskud (1979: ca. 1 mill.) af De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg. Samarbejdsudvalget har til opgave at løse fællesopgaver for folkebibliotekerne i området uden at have nogen beføjelser over for kommunerne.

Ikke mindst i den del af regionen, der udgør det sammenhængende bymæssige område, nemlig det storkøbenhavnske område, benyttes bibliotekerne og især Københavns Kommunes hovedbibliotek i stor udstrækning af beboerne i andre kommuner. Omfanget af denne udnyttelse af den frie låneret er ikke statistisk fuldt belyst, men som eksempel kan nævnes, at 24 pct. af udlånet på Københavns Kommunes hovedbibliotek på i alt ca. 1.2 mill, bind går til udenbys benyttere.

Hertil kommer, at folkebibliotekerne i København Kommune har et meget stort besøg af studerende, der bl. a. på grund af forskningsbibliotekernes utilstrækkelige økonomi og på grund af de københavnske bibliotekers meget omfattende bogbestand låner mange bøger fra Københavns Kommunes biblioteker. Det skal endelig tilføjes, at 40 pct. af de bøger, som indgår i katalogen Udenlandsk Litteratur i Folkebibliotekerne, findes i København, og at Københavns Kommunes Biblioteker derfor udlåner mange bøger gennem lånesamarbejdet mellem bibliotekerne. Som støtte til dette udlån modtager Københavns Kommunes Biblioteker et årligt statstilskud, der i 1979 udgør ca. 260.000 kr.

Forslag

Bibliotekskommissionen var gerne fremkommet med et forslag om biblioteksforholdene i hovedstadsregionen, der kunne føre til rationalisering og samlet planlægning af hele områdets biblioteksvæsen. Da kommunalreformen imidlertid endnu ikke er realiseret i det storkøbenhavnske område, har Bibliotekskommissionen ikke ment, at de nødvendige forudsætninger for en gennemgribende ændring af hovedstadsregionens biblioteksstruktur er til stede.

De eksisterende forhold er dog klart utilfredsstillende, og en forbedring af disse er nødvendig. Bibliotekskommissionen foreslår som en midlertidig ordning

at centralbiblioteket i Gentofte bevares som centralbibliotek for Københavns Amt og fremtidig modtager centralbibliotekstilskud på lige fod med landets øvrige centralbiblioteker,

at der til Københavns Kommunes Biblioteker ydes et særligt statstilskud, der svarer til statsrefusionen af det tilskud, der ville blive ydet til Københavns Kommunes Biblioteker, hvis disse fungerede som centralbibliotek,

at De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg nedlægges og dets opgaver overføres til andre instanser efter forhandling med disse. Herom henvises til skrivelse af 3. april 1979 fra De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg, som er optaget som bilag I 4 til betænkningen.

Som begrundelse for det særlige statstilskud til Københavns Kommunes Biblioteker ønsker Bibliotekskommissionen at anføre, at disse biblioteker med den udbyggede bogbestand og den store samling af bibliografier og håndbøger benyttes meget intensivt af studerende fra hele landet, mens disse opholder sig i Københavnsområdet for at uddanne sig.

Bibliotekskommissionen har heller ikke ment at kunne se bort fra, at bibliotekerne i København, og ikke mindst hovedbiblioteket, gennem den frie låneret yder benyttere fra hele Københavnsområdet en udstrakt service. Af Københavns Kommunes hovedbiblioteks årlige udlån på ca. 1.2 mill, går 24 pct. til udenbys lånere, hvoraf 30 pct. kommer fra Frederiksberg Kommune, 44 pct. fra Københavns Amt og 26 pct. fra andre amter.

3.12 UDBYGNINGSPLANLÆGNING

På en række områder, herunder sygehusområdet, socialområdet og undervisningsområdet, er kommunerne efter kommunalreformen blevet forpligtet til at fremlægge udbygningsplaner både for den nærmere fremtid og for en længere årrække.

Formålet med udbygningsplanlægningen er at sikre den enkelte kommunalbestyrelse et bedre grundlag for langtidsplanlægning og en bedre mulighed for at vurdere udviklingen inden for de forskellige sektorer i forhold til hinanden, at give embedsmændene et mere klart forvaltningsgrundlag og endelig at sikre de centrale myndigheder indblik i, hvorledes kommunerne overholder deres lovmæssige forpligtelser inden for de forskellige områder, samt hvorledes de samlede ressourcer anvendes i udbygningen af de kommunale områder.

Bibliotekskommissionen foreslår, at der også på folkebiblioteksområdet indføres obligatorisk udbygningsplanlægning. Formålet med udbygningsplanlægningen skal være at skabe et fyldestgørende grundlag for kommunalbestyrelsens beslutninger vedrørende målsætningen for og arten og omfanget af de ydelser, der ifølge biblioteksloven skal stilles til rådighed for befolkningen. Udbygningsplanlægningen vil især komme til at dreje sig om struktur og service. Formålet med udbygningsplanlægningen er desuden at sikre den centrale biblioteksmyndighed indseende med den planlagte virksomhed og gennem en samlet tilbagemelding at forbedre grundlaget for de kommende års planlægning i kommunerne.

Udarbejdelsen af planerne bør sammen med den flerårige budgetlægning betragtes som et led i kommunens almindelige fysiske og økonomiske planlægning, således som den er forudsat i kommuneplanloven.

Det bør ved planlægningen bl. a. overvejes, hvorledes man i den enkelte kommune bedst kan tilvejebringe en biblioteksbetjening af den krævede og ønskede standard, om denne standard kan nås gennem kommunens eget biblioteksvæsen eller i samarbejde med andre kommuner.

Bibliotekskommissionen mener ikke at kunne foreslå detaljer om udformningen af det kommende plansystem, men anbefaler, at den centrale biblioteksinstans bemyndiges til at nedsætte et udvalg, der skal fremkomme med forslag til udbygningsplanernes form og indhold og til den procedure, der skal iagttages ved udbygningsplanernes udformning og behandling i de enkelte led.

Det skal dog understreges, at biblioteksplanlægningen bør bringes i sammenhæng med planlægningen på andre områder, både i kommunen og i amtskommunen. Som nævnt i kapitel 3.10.2 om centralbibliotekets opgaver foreslår Bibliotekskommissionen, at centralbiblioteket forpligtes til at bistå den enkelte kommune ved udarbejdelsen af udbygningsplanerne.

Centralbiblioteket bør desuden være amtsrådets konsulent ved gennemgangen a^e kommunernes godkendte udbygningsplaner, ved sammenfatningen af disse til en biblioteksplan for amtet og ved samordningen mellem biblioteksplanlægningen og de andre sektorers planlægning.

Den biblioteksplan for amtet, som udarbejdes af amtsrådet, bør indsendes til den centrale biblioteksinstans, der ikke skal tillægges særlige godkendelsesbeføjelser, men kan påpege uoverensstemmelser mellem udbygningsplanerne og lovgivningen og i øvrigt udtale sig om planerne. Den generelle udtalelse kan ske i form af en samlet tilbagemelding, som kan være vejledende for det følgende års planarbejde i kommuner og amtskommuner.

3.13 OVERORDNEDE INSTANSER FOR FOLKEBIBLIOTEKERNE

Efter Bibliotekskommissionens opfattelse vil den kommende biblioteksloven ligesom den nugældende have form af en rammelov, der fastsætter en overordnet målsætning og en række grundfunktioner for biblioteksbetjeningen, men i øvrigt overlader det til kommunerne at udforme deres biblioteksvæsen i overensstemmelse med den lokale kultur- og bibliotekspolitik.

Folkebiblioteksvæsenet vil fortsat bestå af en række selvstændige kommunale enheder, der inden for lovgivningens rammer løser de opgaver, der er pålagt dem lokalt, men som samtidig gennem samarbejde med andre kommuners folkebiblioteker, med centralbiblioteker og forskningsbiblioteker er at opfatte som en del af landets samlede biblioteksnet.

3.13.1 Bibliotekstilsynet

En lov og en struktur af denne art nødvendiggør, at der eksisterer et samarbejde og en dialog mellem en statslig myndighed, der har til formål over for kommunerne at fortolke lovgivningens krav og muligheder, og de enkelte kommuner, som skal gennemføre loven i praksis.

Bibliotekskommissionen foreslår, at der stadig opretholdes en central statslig instans for folkebiblioteksvæsenet. I lighed med det nuværende Bibliotekstilsyn skal denne centrale instans være statens sagkyndige organ på folkebiblioteksområdet og medvirke ved forberedelse af folkebibliotekslovgivning.

Bibliotekstilsynet bør ikke have tillagt anden tilsynsmyndighed end den, der består i at have indseende med, at den gældende biblioteksloovgivning overholdes. Den bør desuden have som opgave at give udtalelser om fortolkning af biblioteksloovens bestemmelser, når dette ønskes af kommuner, tilsynsråd, andre myndigheder eller enkeltpersoner.

Bibliotekstilsynet bør påtage sig rådgivning, som bygger på indsamling, bearbejdelse og analyse af statistiske oplysninger, af erfaringer og forsøgsresultater. Materialet bør stilles til rådighed for kommunerne og for de statslige myndigheder som hjælp til den videre planlægning af biblioteksvæsenet og som baggrund for drøftelser af evt. ændringer i bibliotekernes målsætning, virksomhed m. v.

Bibliotekstilsynet kan desuden bemyndiges til at igangsætte forsøg og undersøgelser om folkebibliotekernes virksomhed.

I den kommende udbygningsplanlægning bør Bibliotekstilsynet indsamle, kommentere og udarbejde redegørelser for den lokale udbygningsplanlægning, ligesom det i samarbejde med repræsentanter fra kommuner og amter løbende bør udarbejde retningslinjer for planlægningens form og indhold.

Ud over at fungere som statens sagkyndige organ på folkebiblioteksområdet løser det eksisterende Bibliotekstilsyn en lang række rådgivningsopgaver over for folkebibliotekerne. Det er opdelt i afdelinger, der hver for sig beskæftiger sig med enkeltområder: børnebiblioteksvirksomhed, audiovisuelle materialer, biblioteksstruktur, opsøgende virksomhed, biblioteksbyggeri, rationalisering, planlægning af arbejdsgange, samarbejdsformer m. v. Det kommende Bibliotekstilsyn bør løse lignende opgaver samt nye opgaver, udsprunget af ændringer i biblioteksvirksomheden og i befolkningens ønsker til bibliotekerne.

3.13.2 Biblioteksrådet

Biblioteksrådet blev oprettet i 1920. Det hedder i loven: »Statens medvirken til biblioteksagens fremme efter denne lov varetages af en **biblioteksdirektør** og et biblioteksråd«. Biblioteksdirektøren var formand, og rådet bestod af 10 medlemmer, der repræsenterede ministeriet, de københavnske forskningsbiblioteker, Statsbiblioteket, de 3 kommunale organisationer, Københavns Kommune og »den bestående faglige organisation«. Rådet skulle gøre indstilling om »de foranstaltninger til biblioteksagens fremme, som det måtte anse for nødvendige«, især om principielle spørgsmål. Det årlige budget for statens tilskud skulle forelægges rådet, før det indsendtes til ministeren.

Den nære sammenstilling mellem Bibliotekstilsynet og Biblioteksrådet blev ophævet ved en følgende lovgivning, men rådets opgaver er stort set de samme. Bortset fra ministeriet er de samme instanser stadig repræsenteret, men nye, herunder Bibliotekscentralen og Danmarks Biblioteksskole, er kommet til. Biblioteksrådet har nu 16 medlemmer, og biblioteksdirektøren er stadig født formand.

Medens Biblioteksrådet tidligere spillede en ikke uvæsentlig rolle for biblioteksagen, har den biblioteksmæssige udvikling i de senere år efter Bibliotekskommissionens mening medført, at et råd med denne sammensætning og karakter må betegnes som utidssvarende.

Bibliotekskommissionen foreslår derfor, at det eksisterende biblioteksråd ophæves og erstattes af et råd, der omfatter både folke- og forskningsbiblioteker. Om dette råds sammensætning og beføjelser stilles der forslag i kapitel 7.

3.14 RESUME AF KAPITEL 3*

Formål

Formålsparagraffen for folkebibliotekerne bør udformes kort og konkret. I indhold bør

I resumeet er kun indeholdt flertalsindstillinger. Mindretalsindstillinger fremgår af de enkelte afsnit.

den tage udgangspunkt i den eksisterende formålsparagraf udbygget med en understregning af informationsopgavens betydning.

Der angives, hvad der bør fremgå af formålsparagraffen og af de uddybende tekster til loven.

Ligelighed

Den eksisterende biblioteksloves ligeligheds-princip bør opretholdes.

Der angives, hvad ligelighedsprincippets gennemførelse indebærer.

Materialer

Der bør udarbejdes vejledende retningslinjer for folkebibliotekernes materialesamlinger, der skal være alsidigt sammensat. Grænserne for det enkelte folkebiblioteksindkøb sættes af befolkningens struktur og sammensætning. Den enkelte kommunes biblioteksvæsen skal sammen med centralbiblioteket bidrage til, at der ikke opstår lakuner i materialebestanden, og at unødige overlapninger undgås. Under forudsætning af at biblioteksloven træder i kraft 1. januar 1981 bliver musikbærende materialer, dvs. grammofonplader, musikbånd og musikkassetter obligatoriske fra 1. januar 1984. På samme tidspunkt bliver centralbibliotekerne forpligtet over for overbygningsfunktionen på området. Den frie låneret for musikbærende materialer skal gælde fra 1. januar 1987.

Materialevalgspolitikken skal tilgodese kravene om alsidighed, aktualitet og kvalitet. Den enkelte kommune definerer selv sit kvalitetskrav, men er forpligtet til gennem lånesamarbejdet at fremskaffe materiale, som det af kvalitetsgrunde ikke selv har købt.

Den nuværende ansvarsfordeling mellem de politiske og faglige instanser i materialevalget bør opretholdes. Der bør udarbejdes regler for materialevalgets organisation og delegeringen af materialevalgsmyndigheden.

Der bør fastsættes en skriftlig materialevalgspolitik i hvert folkebibliotek.

Kommunalbestyrelsen er bibliotekets øverste materialevalgsmyndighed. Den fastlægger i samarbejde med bibliotekerne materialevalgspolitikken. Den kan under hensyntagen til biblioteksloves bestemmelser gribe ind over for enkeltanskaffelser og -udeladelser. Dette er det juridiske og principielle standpunkt. Det anbefales, at materialevalget rent faktisk overlades til bibliotekarerne.

Bibliotekstilsynet har undersøgt kassationen ved tre heltidsbiblioteker. Undersøgelsen viser, at biblioteksloves bestemmelser om kassation fører til en forsvarlig kassationspolitik. Det anbefales at føre den gældende praksis videre under den kommende biblioteksloven.

Service overfor enkeltpersoner og grupper

Biblioteksloven bør direkte nævne biblioteksbetjening af børn. Børnebibliotekernes tilbud bør være bredt og alsidigt sammensat. Børnebibliotekerne bør have nært samarbejde med andre børnekulturelle områder. Børnebibliotekerne bør være forpligtet til at betjene dag- og døgninstitutioner for børn.

Biblioteksbetjeningen af unge bør på centralt initiativ gøres til genstand for forsøg.

Biblioteksbetjeningen af blinde bør fremgå af biblioteksloven. Den bør løses af de primærkommunale biblioteker, centralbibliotekerne og Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde i fællesskab. Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde foreslås overført til Kulturministeriet. I de første tre år efter lovens ikrafttræden ydes ekstraordinær støtte til etablering af samlinger af materialer for blinde og svagsynede.

Der bør gøres en særlig indsats for biblioteksbetjening af andre læsehandicappede. Det foreslås, at der oprettes en central instans, som skal være igangsættende og inspirerende med hensyn til formidling og produktion af materialer til læsehandicappede.

Den opsøgende biblioteksbetjening bør være obligatorisk for folkebibliotekerne. Betjeningen af kommunens egne institutioner og af private og selvejende institutioner, beliggende i kommunen, bør betales af kommunen, mens betjeningen af amtslige og statslige institutioner bør betales af institutionerne.

På centralt initiativ foreslås igangsat forsøg med biblioteksaktiviteter på arbejdspladser.

Der foreslås oprettet en central samling til biblioteksbetjening af gæstearbejdere, som viderefører og udbygger det arbejde, der hidtil er udført ved den centrale samling af litteratur for gæstearbejdere i centralbiblioteket i Gentofte. Samlingen bør etableres af Køben-

havns Kommune og modtage statstilskud til sin overbygningsfunktion.

Biblioteksbetjeningen af det tyske mindretals egne biblioteker i Danmark kan ikke indpasses i biblioteksloven. De tyske biblioteker bør som hidtil kunne deltage i samarbejdet med det danske biblioteksvæsen. Det anbefales, at der fortsat ydes et tilskud fra staten og fra områdets kommuner. Dit særlige statstilskud til mindretallets biblioteker bør nævnes i biblioteksloven. Grænseforskningsinstituttet bør anmodes om at kortlægge og overveje spørgsmålet om biblioteksbetjening af mindretal.

Opgaver

Der bør være et nært samarbejde mellem folke- og forskningsbibliotekerne om informationspolitikken. Folkebibliotekerne bør inddrages i alle informationsplanlægningsorganer. Folkebibliotekernes forpligtelse over for informationsvirksomhed bør fremgå af biblioteksloven.

Under forudsætning af, at biblioteksloven træder i kraft den 1. januar 1981, bør folkebibliotekerne fra 1. januar 1984 være forpligtet til at stille musikbærende materialer, dvs. grammofonplader, musikbånd, musikkassetter o. 1. til rådighed på lige fod med bøger og andet egnet materiale. Centralbibliotekerne forpligtes fra 1. januar 1984 over for overbygningen på området. Den frie låneret for musikbærende materialer gælder fra 1. januar 1987.

Folkebibliotekerne bør give befolkningen adgang til et bredt kunsttilbud. Virksomheden med grafik, plakater o. 1. bør støttes, men foreslås ikke gjort obligatorisk.

Opbygning af lokalhistoriske samlinger bør være en forpligtelse for folkebibliotekerne.

Kulturelle arrangementer opfattes som et vigtigt supplement til folkebibliotekernes virksomhed, men foreslås ikke gjort obligatoriske. Folkebiblioteket kan, hvor det ønskes, bistå andre initiativtagere til kulturel aktivitet. De bør kunne stille trykkefaciliteter til rådighed for oplysningsforbund o. 1.

Det bør være obligatorisk for folkebibliotekerne gennem pr-virksomhed at gøre opmærksom på deres tilbud.

Lokaler

Der bør udarbejdes vejledende retningslinjer for folkebibliotekernes lokaler.

Administration og struktur

Der bør fortsat være mulighed for biblioteksmæssige samarbejdsordninger. Delvist samarbejde forudsætter dispensation.

Folkebibliotekerne bør fortsat være primærkommunale enheder.

I kommuner over en vis størrelse anbefales særlige kulturudvalg, der ikke omfatter undervisningssektoren. Det anbefales at give biblioteket status som selvstændig forvaltningsgren.

Under forudsætning af, at biblioteksloven træder i kraft den 1. januar 1981 bør alle folkebiblioteker fra 1. januar 1983 ledes af faguddannet, heltidsansat bibliotekar. Deltidsbibliotekarernes fremtidige forhold aftales af de berørte parter. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter efter forhandling mellem parterne regler for deltidsbibliotekarernes fortsatte beskæftigelse.

Fællesbibliotekerne bør ophøre snarest muligt efter bibliotekslovens ikrafttræden.

Det foreslås, at ministeren bemyndiges til at tage initiativ til undersøgelser af mulighederne for decentralisering af biblioteksvæsenet.

Centralbibliotekerne

Der bør fortsat være et centralbibliotek for hvert amt. Centralbiblioteket skal som hidtil fungere som folkebibliotek for hjemstedskommunen og som centralbibliotek for amtets folkebiblioteker.

Centralbiblioteket bør være overbygning på de enkelte folkebibliotekers materialesamlinger, det bør bidrage til koordineringen af biblioteksarbejdet i amtskommunen, herunder sammen med amtscentralen til koordineringen mellem folkebibliotekerne og undervisningssektorens biblioteker. Centralbiblioteket bør desuden fungere som amtsrådets konsulent i spørgsmål om udbygningsplanlægning på. biblioteksområdet o. 1.

Centralbiblioteksvirksomheden bør finansieres af amtskommunen med samme procentvise statsrefusion som den, der ydes til primærkommunernes biblioteksudgifter.

I en overgangsperiode på 5 år bør der ske en trinvis udbygning af centralbiblioteksvirksomheden og en trinvis indførelse af central-

bibliotekstilskuddet. Et udvalg, nedsat af Amtsrådsforeningen i Danmark, Kommunernes Landsforening og Bibliotekstilsynet tilvejebringer på basis af erfaringer fra overgangsperioden det fornødne grundlag for udarbejdelse af et egentligt budget for eentralbiblioteksudgifterne i det enkelte amt.

Centralbibliotekerne bør forvaltes af hjemstedskommunen efter de almindelige regler om styrelse og forvaltning af kommunal virksomhed. Der bør desuden etableres en overenskomst mellem amtskommunen og hjemstedskommunen, hvoraf det fremgår, at amtsrådet træffer alle beslutninger om den ikkeobligatoriske del af centralbiblioteksvirksomheden, og at amtsrådet skal kunne følge såvel denne som den obligatoriske del af virksomheden.

Hovedstadsregionen

Centralbiblioteket i Gentofte bevares som centralbibliotek for Københavns Amt og modtager fremtidig centralbibliotekstilskud på lige fod med landets øvrige centralbiblioteker.

Til Københavns Kommunes Biblioteker ydes et særligt statstilskud, der svarer til statsrefusionen af det tilskud, der ville blive ydet til Københavns Kommunes Biblioteker, hvis disse fungerede som centralbibliotek.

De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg nedlægges, og dets opgaver overføres til andre instanser.

Udbygningsplanlægning

På folkebiblioteksområdet foreslås indført obligatorisk udbygningsplanlægning.

Bibliotekstilsynet

Der foreslås opretholdt en central instans for folkebibliotekerne.

Biblioteksrådet

Biblioteksrådet foreslås ophævet og erstattet af et fælles råd for forsknings- og folkebiblioteker.

Kapitel 4

Biblioteksbetjening af kursus- og uddannelsessøgende

4.1 INDLEDNING

Ved uddannelses- og kursussøgende forstår Bibliotekskommissionen

1. Personer, der søger uddannelse gennem formaliserede uddannelses- og kursusprogrammer, både de programmer, der sigter mod bestemte erhverv, og de programmer, der sigter mod almindelig kundskabstilegnelse, oplysning og oplevelse. .
2. Personer, der i uformelt etablerede grupper i en periode beskæftiger sig med et selvvalgt emne,
3. Individuelt uddannelsessøgende, herunder personer, der ved selvstudium følger Danmarks Radios uddannelses- og oplysningsprogrammer.

I dette kapitel har Bibliotekskommissionen alene beskæftiget sig med de uddannelser, der traditionelt har samarbejdet med folkebibliotekerne. I betænkningens kapitel 5 findes synspunkter på institutbiblioteker og på de højere uddannelsers biblioteksbetjening i det hele taget, men Bibliotekskommissionen har ikke skullet beskæftige sig detaljeret med biblioteksbetjening af de enkelte højere uddannelser.

4.2 SKOLEBIBLIOTEKERNE I FOLKESKOLEN

Det påhviler kommunerne inden for folkeskolelovens rammer at sikre alle børn, som af forældrene ikke ønskes undervist uden for folkeskolen, den grundlæggende undervisning og forberedelse »til medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund«.

Folkeskolen benyttes af ca. 95 pct. af befolkningen. Der findes ca. 2.000 kommunale folkeskoler i landet med ca. 800.000 elever og ca. 50.000 lærere. Lovregler omkring denne skoleform vedrører således næsten alle børn i alderen fra 6–7 år til 16–17 år.

Tidligere lovgivning

Folkeskolen er den eneste skoleform, for hvis biblioteksvirksomhed der findes lovfæstede bestemmelser.

Biblioteksloven af 1920 indeholdt ikke noget krav om, at folkebibliotekerne skulle betjene børn. Dette krav blev først stillet i loven af 1931, der påbød, at alle beboere i bibliotekets virkeområde skulle have adgang til hjemlån. Loven åbnede mulighed for forskellige former for organisation af biblioteksarbejdet for børn. Den bestemmelse, der fik størst betydning, gik ud på, at børnebiblioteksvirksomhed kunne etableres som en selvstændig statsunderstøttet virksomhed, uanset om der inden for samme område eksisterede et statsunderstøttet folkebibliotek. Inden for samme kommune skulle den selvstændige børnebiblioteksvirksomhed dog udgøre én administrativ enhed.

Ordlyden af lovens § 3, stk. 3, var: »Der kan desuden ydes statstilskud til børnebiblioteksvirksomhed i folkeskolen . . .« og i bekendtgørelsen hedder det, at »børnebibliotekerne skal ejes af kommunen eller anbringes i de kommunale skoler«.

Ved en senere lovrevision blev det tilføjet »eller hvor det findes praktisk i andre lokaler . . .« Disse »andre lokaler« blev folkebibliotekernes børneafdelinger. Bestemmelserne, der var gældende indtil 1964-loven trådte i kraft, fik både i folkebibliotekerne og i folkeskolen en afgørende indflydelse på biblioteksbetjeningen af børn.

1931-loven tilsigtede ikke mindst at tilgodese børn i landdistrikterne, og der blev da også oprettet en del børnebiblioteker i landsbyskoler. Men loven fik størst betydning i større købstæder, som var begunstiget af statstilskudsreglerne, og som både fra skole og bibliotek kunne skaffe arbejdskraft, der

var interesseret i at tage den nye opgave op og lade sig uddanne på området. I 1930rne blev der i disse byer oprettet en række selvstændige børnebiblioteker med hovedafdeling i folkebiblioteket og afdelinger i kommunens skoler. Adskillige steder udviklede folkeskolens børnebiblioteker sig til skolebiblioteker, der både drev udlånsvirksomhed og tjente som pædagogisk redskab i skolen.

Bortset fra at folkeskoleloven af 1937 tillod optagelse af bibliotekskundskab på undervisningsplanen, omtales skolebiblioteksvirksomhed ikke i folkeskolelovgivningen før folkeskoleloven af 1958. I § 17 stk. 2 fastslog denne lov, at skolebiblioteksarbejde så vidt muligt bør etableres. Denne formulering kom til at danne baggrund for udformningen af forslagene om skolebiblioteker i folkeskolen i undervisningsvejledning for folkeskolen 1960-63, betænkning 253, 1960 og betænkning 297, 1961 (»Den blå betænkning«). Forslagene fik meget stor betydning for skolebibliotekernes udvikling. I 1960 blev der desuden udnævnt en skolebibliotekskonsulent hos statskonsulenten for folkeskolen, dvs. i det nuværende Direktoratet for Folkeskolen, Folkeoplysning, Seminarierne m. v.

Bibliotekstilsynet havde på samme tidspunkt i samarbejde med centralbibliotekerne intensiveret arbejdet med udbygning af biblioteksbetjeningen af børn i folkebiblioteker og skoler. Ved oprettelsen af Ministeriet for Kulturelle Anliggender i 1961 fik dette arbejde et nyt ståsted. Folkebibliotekerne blev overført til Kulturministeriet, mens skolebibliotekerne forblev under Undervisningsministeriet. Biblioteksdirektøren og skolebibliotekskonsulenten stillede med skrivelse af 26. oktober 1962 over for kulturministeren og undervisningsministeren »forslag til en ordning, der kan give skolen den nødvendige medindflydelse på skolebibliotekernes ordning og administration«.

I skrivelsen blev der bl. a. givet udtryk for
at skolebibliotekerne betragtes som et led i folkeskolen,
at skolebibliotekerne skal være reelt selvstændige, og at undervisningsministeren må have den afgørende indflydelse, både lokalt og centralt, på alle sager vedrørende skolebibliotekerne,
at der fortsat skal være et samarbejde mellem skole og folkebibliotek, bl. a. om budget, bogvalg og biblioteksteknik.

De to ministre godkendte forslaget, men udsendte ikke nærmere regler om ordningen. Dette skyldtes bl. a., at kulturministeren ønskede en snarlig revision af biblioteksloven.

Forberedelse til 1964-loven

Under lovrevisionsarbejdet drøftede man tre muligheder for lovgivning om skolebiblioteker i folkeskolen: En særlig lov om skolebiblioteker; lovbestemmelser i folkeskoleloven; lovbestemmelser i biblioteksloven, udformet på grundlag af principperne i biblioteksdirektørens og skolebibliotekskonsulentens skrivelse af 26. oktober 1962.

Lovbestemmelserne indgik i biblioteksloven med den tilføjelse, at de nærmere regler for skolebibliotekernes indretning og virksomhed skulle udsendes af undervisningsministeren.

Dette var en tilkendegivelse af, at 1964-loven skulle stadfæste bestemmelserne fra 1961 om, at skolebibliotekerne skulle sortere under Undervisningsministeriet og aftalen om, at skolebibliotekerne skulle være reelt selvstændige, således som det også fremgår af bemærkningerne til § 12 i forslag til lov om folkebiblioteker m. v., folketingsåret 1963/64. Fra lovens ikrafttræden skulle Undervisningsministeriet træffe afgørelse i alle spørgsmål vedrørende fortolkningen af bestemmelser om skolebiblioteker i lov og bekendtgørelse. Spørgsmål om samarbejdsbestemmelser skulle afgøres i samarbejde med Bibliotekstilsynet.

Gældende lovgivning

1964-loven gjorde det ikke obligatorisk for kommunerne at oprette skolebiblioteker i folkeskolen, men loven fastslog, at det skulle tilstræbes, at der inden 1969 som et led i det kommunale skolevæsen blev oprettet skolebiblioteker ved alle selvstændige skoler. I lovens § 12 stk. 2 hed det, at det var skolebibliotekernes formål »at tjene skolens undervisning og at give alle skolens elever adgang til nyttig og udviklende læsning på en sådan måde, at der kan ydes den nødvendige vejledning ved bøgernes benyttelse«. Skolebibliotekernes mulighed for at opnå statstilskud til driften blev gjort afhængig af samarbejde med det stedlige folkebibliotek om budget, bogvalg og biblioteksteknik efter de foreskrevne regler i lov og bekendtgørelse.

Bestemmelser om samarbejdet er sammen med regler om skolebibliotekernes indretning og virksomhed udsendt af Undervisningsministeriet i bekendtgørelse af 31. maj 1965 som ændret ved bekendtgørelse af 13. april 1970. Hertil knytter sig den af Direktoratet for Folkeskolen og Seminarierne udsendte vejledning af september 1966 samt en række cirkulærer om lønnings-, tilskuds- og vedtægtsforhold. Bestemmelser om skolebibliotekerne, herunder om ledende skolebibliotekarer (skolebibliotekskonsulenter) findes desuden i de cirkulærer om tjenestetid og om normering og klassificering af visse tjenestemandsstillinger, som gælder for folkeskolen i øvrigt.

Skolebibliotekernes formål angives i biblioteksloven således:

»Skolebibliotekernes formål er at tjene skolens undervisning og give alle skolens elever adgang til nyttig og udviklende læsning på en sådan måde, at der kan ydes den nødvendige vejledning ved bøgernes benyttelse. Kommunalbestyrelsen afgør, om udlån af fritidslæsning skal kunne ske gennem skolebiblioteket eller alene gennem folkebibliotekets børneafdeling«.

Vejledningen af 1966 indledes med denne formålsformulering:

»Skolebibliotekerne skal til fremme af folkeskolens almindelige formål tjene skolens undervisning og give alle skolens elever adgang til nyttig og udviklende læsning på en sådan måde, at der kan gives den nødvendige vejledning ved bøgernes benyttelse.

I overensstemmelse hermed skal skolebibliotekerne medvirke til, at der hos eleverne skabes interesse for god læsning og forudsætninger for efter deres evner og udvikling at tilegne sig viden og kundskaber gennem læsning. I skolebiblioteksarbejdet bør eleverne lære at værdsætte og udnytte de muligheder, som de offentlige biblioteker byder befolkningen.

Skolebiblioteket skal være til rådighed for *alle skolens elever* uden hensyn til alder og udvikling, og der skal tages særligt hensyn til børn med læsevanskeligheder og til folkeskolens specialundervisning i øvrigt«.

To obligatoriske udvalg med repræsentanter for folkebiblioteker og skolebiblioteker, bogudvalget og skolebiblioteksudvalget, har ansvaret for samarbejdet om budget, bogvalg og biblioteksteknik.

Skolebiblioteksudvalget

Skolebiblioteksudvalget nedsættes af skolekommissionen efter forhandling med folkebibliotekets ledelse. Udvalgets medlemmer repræsenterer kommunalbestyrelsen, skolelederne, lærerne, skolebibliotekarerne og folkebiblioteket, repræsenteret ved den ledende bibliotekar og den ledende børnebibliotekar. Skolekommissionen udpeger udvalgets formand.

Udvalget er rådgivende for skole- og biblioteksmyndigheder i spørgsmål, der vedrører kommunens skolebiblioteker. Forslag til skole- og undervisningsplaner, oprettelse eller nedlæggelse af skolebiblioteker og planer om skolebiblioteksokaler skal forelægges udvalget til udtalelse.

Udvalget rådgiver ifølge bekendtgørelse om skolebiblioteker § 4 ved budgetlægning. Efter § 15, stk. 1 i samme bekendtgørelse varetages det biblioteksteknikske samarbejde af folkebiblioteket efter retningslinjer vedtaget af skolebiblioteksudvalget.

Bogudvalget

Om samarbejdet i det fælles bogudvalg gælder følgende:

Det fælles bogudvalg forestår materialevalget til skolebibliotekerne og folkebibliotekernes afdelinger for børn, dog således, at hver af de to parter i tilfælde af uenighed træffer afgørelse for sit eget område. Der findes vejledende, men ikke bindende normer for materialesamlingerne i de to bibliotekstyper. I bemærkningerne til lovforslagets § 14, stk. 2 er der gjort opmærksom på, at de foreslåede regler betegner en afvigelse fra skolestyrelseslovens fastlagte kompetencefordeling, hvorefter skolekommissionen (skolenævnene) efter forhandling med lærerrådet bestemmer, hvilke undervisningsmidler skolerne kan benytte.

Skolebibliotekaren

Ved hver skole udpeges en skolebibliotekar, der tillige skal virke som lærer ved skolen, og som forudsættes at supplere sin uddannelse med Danmarks Lærerhøjskoles særlige kursus for skolebibliotekarer. Skolebibliotekaren varetager den daglige ledelse af skole-

biblioteket under ansvar over for skolens leder og skolemyndighederne i øvrigt.

I kommuner med flere skoler kan en af skolebibliotekarerne virke som ledende skolebibliotekar, i kommuner over en vis størrelse i normeret stilling som skolebibliotekskonsulent.

Skolebibliotekernes omfang

Følgende oversigt viser skolebibliotekernes tal for bogbestand, bogtilvækst og udlån i 1977 og tilsvarende tal for folkebibliotekernes voksen- og børneafdelinger. Klassesæt indgår ikke i oversigten.

Bogbestand		
Folkebibliotekerne		
Voksne	16.632.217	bind
Børn	8.704.664	bind
	25.336.881	bind
Skolebibliotekerne	14.082.094	bind
Tilvækst (Bøger)		
Folkebibliotekerne		
Voksne	1.648.983	bind
Børn	1.242.560	bind
	2.891.543	bind
Skolebibliotekerne	1.464.841	bind
Udlån (Bøger)		
Folkebibliotekerne		
Voksne	37.626.724	bind
Børn	28.498.276	bind
	66.125.000	bind
Skolebibliotekerne	33.985.613	bind

Ændringer i undervisningsformer

I den mere traditionelle undervisning formidlede læreren undervisningsstoffet til eleverne i form af lærebøger, der udleveredes for ét skoleår ad gangen. I forhold til denne undervisning fungerede skolebibliotekets samlinger supplerende og uddybende. I nyere undervisning lægges der mindre vægt på indlæring gennem enkelte lærebøger og større vægt på elevernes selvstændige arbejde med bøger, materialer etc. Skolebiblioteket kan derfor ikke længere blot betragtes som et supplement, men som et velegnet udgangspunkt for elevernes selvstændige tilegnelse af undervisningsstoffet.

Materialemæssigt viser udviklingen sig ved en mindre interesse for egentlige lærebøger, som helt eller delvis erstattes af skolebibliotekernes mere varierede materialetilbud, der afspejler ændringer i udgivelsernes karakter. Det er som følge heraf blevet stadig vanskeligere at skelne mellem egentlige undervisningsmaterialer og skolebibliotekernes materialer.

Den store aktivitet på skolebibliotekerne skyldes desuden, at børnene har en tæt kontakt med et bibliotek med en materialesamling, der fortrinsvis er rettet mod undervisningen, men som desuden sammen med folkebibliotekerne har tilgodeset børnenes behov for i fritiden at læse både skønlitteratur og faglitteratur.

Betænkning 621/1971

Da ministeren for kulturelle anliggender i 1969 nedsatte et udvalg, der skulle udarbejde forslag til en revision af biblioteksloven, meddelte Undervisningsministeriet, at man mente, at lovreglerne om skolebiblioteker nu måtte overføres til folkeskoleloven, og at det var besluttet at nedsætte et udvalg, der bl. a. skulle drøfte indholdet af disse regler. Synspunkter på lovrevisionen foreligger i betænkning 621/1971 om skolebiblioteker og centraler for undervisningsmidler.

I betænkningen foreslås det, at det skal være obligatorisk for kommmunerne at oprette skolebiblioteker ved hver selvstændig folkeskole, og skolebibliotekerne søges placeret i sammenhæng med overbygningsinstitutionerne på regionalt plan og landsplan.

For skolebibliotekernes vedkommende hviler denne lovrevision på følgende hovedprincipper:

A. Materialer kan ikke efter deres karakter opdeles i egentlige undervisningsmaterialer (lærebøger) og skolebiblioteksmaterialer. De bør anskaffes efter samme styrelses- og tilskudsmæssige regler og inden for samme budget. På baggrund af overvejelser om, hvilken brug man agter at gøre af materialet, bør der lokalt træffes afgørelse om, om det skal anskaffes som lærebog, til skolebiblioteket eller på begge måder.

B. Biblioteksteknik gøres til en serviceydelse, der betales af den institution, der an-

skaffer materialerne. Hvis skolebiblioteket ikke kan tilkøbe sig denne service i det lokale folkebibliotek, i centralbiblioteket eller i amtscentralen har Landscentralen for Undervisningsmidler den endelige forpligtelse til at sorge for, at uddannelsesinstitutionerne kan få dækket deres bibliotekstekniske behov.

C. Tilskudsordningen bør være neutral i forholdet skolebiblioteker, amtscentraler og folkebiblioteker, således at tilskudshensyn ikke tilskynder de ansvarlige til at fravige rent saglige hensyn, når der disponeres.

Folkeskoleloven § 17

Lovrevisionen førte til vedtagelse af § 17 i lov nr. 313 af 26. juni 1975 om folkeskolen. Paragraffen fik følgende udformning:

»§ 17. De nødvendige undervisningsmidler skal stilles vederlagsfrit til rådighed for eleverne. Dette gælder dog ikke instrumenter og udstyr som anvendes ved undervisningen i fritiden efter § 3 stk. 3, og som hjemtages af eleverne til eget brug.
Stk. 2. Ved enhver selvstændig skole, jfr. § 23, stk. 1, indrettes et skolebibliotek. I skolebiblioteket indgår de af skolens materialer, der katalogiseres efter et fælles system.
Stk. 3. Undervisningsministeren fastsætter retningslinjer for det bibliotekstekniske arbejde«.

Om det bibliotekstekniske arbejde kan det tilføjes, at det i loven er forudsat, at reglerne for dette skal være identiske med reglerne i folkebiblioteket. Bestemmelsen sikrer bl. a. en fortsættelse af det samarbejde mellem folkebiblioteksområdet og skolebiblioteksområdet, der finder sted i Bibliotekscentralen og Indbindingscentralen.

Samarbejde mellem skolebiblioteker og folkebiblioteker

Folkeskolelovens ikrafttrædelses- og overgangsbestemmelser bemyndiger undervisningsministeren til at træffe beslutning om, hvornår § 17, stk. 2 og 3 skal træde i kraft. Ved ikrafttræden af stk. 2 og 3 vil kravene om det obligatoriske samarbejde om budget, bogvalg og bibliotekstekniik bortfalde og dermed også kravet om nedsættelse af bogudvalg og skolebiblioteksudvalg. Skolebiblioteksbudgettet vil blive en del af den enkelte skoles budget, materialevalget vil skulle foretages efter skolestyrelseslovens regler, og den enkelte kommune vil kunne træffe afgørelse om, hvor det bibliotekstekniske arbejde fremtidig skal udføres.

Forslagene, der førte frem til disse ændringer, er som nævnt fremsat bl. a. i betænkning 621/1971. Folkebibliotekerne var repræsenteret i det udvalg, der udarbejdede betænkningen, ved et tilforordnet medlem, der støttede forslaget, og Ministeriet for Kulturelle Anliggender støttede det også. Det må tages i betragtning, at forslaget ikke betyder, at der ikke skal finde et samarbejde sted mellem de to bibliotekstyper. Det er udelukkende det eksisterende obligatoriske samarbejde, som foreslås ophævet, således at den enkelte kommune fremtidig kan afgøre samarbejdets omfang og indhold i overensstemmelse med de lokale behov og muligheder.

Der er givet klart udtryk for denne opfattelse i betænkning 607/1971 om bibliotekslovrevisionen og betænkning 621/1971 om skolebiblioteker samt i bemærkningerne til forslag til lov om folkebiblioteker, lov om amtscentraler og lov om landscentral for undervisningsmidler. Bestemmelserne om skolebiblioteker i 1964-loven kan som omtalt betragtes som en kodificering af det skolebiblioteksarbejde og de samarbejdsformer, som fandtes i en række kommuner i begyndelsen af 1960rne. Forslagene i 621/1971 hviler på en vurdering af de centrale forskrifters virkning i tiden efter 1964-loven og på andre forhold,som er ændret på afgørende måde. De vigtigste af disse forhold skal omtales:

I 1964 var der ca. 1.200 kommuner, hvoraf mere end tusind var små landkommuner med deltidsbiblioteker, der oftest lå i skoler. Det var under de omstændigheder utænkeligt, at der kunne ske en rimelig udbygning af skolebiblioteket uden et obligatorisk samarbejde med folkebiblioteket, dvs. med centralbiblioteket. Uddannelsen af skolebibliotekarer blev først obligatorisk med 1964-loven, og kun få lærere havde, set i landsmålestok, erfaringer om skolebiblioteksarbejde. Kommunesammenlægningen, skolebibliotekaruddannelsen og den iøvrigt voksende erfaring på området har i nogen grad ændret forudsætningerne for samarbejdet mellem skolebiblioteker og folkebiblioteker.

Det fremgår af flere bestemmelser i lov og bekendtgørelser, at samarbejdet i 1960rne primært blev betragtet som et samarbejde mellem børnebiblioteker og skolebiblioteker.

Med udvidelsen af undervisningspligten og med folkeskolelovens nye tilbud om tilvalg m. v. og den deraf følgende udbygning af skolebibliotekerne med bøger og av-materialer for unge op til 16-17 år er samtlige afdelinger i folkebiblioteket blevet samarbejdspartnere for skolebibliotekerne. Skolebibliotekerne indkøber betragtelige mængder af litteratur, der ikke kan karakteriseres som børne- og ungdomslitteratur, ligesom mange større skolebørn søger supplerende læsning i folkebibliotekets afdelinger for voksne. Hertil kommer, at den materialeproduktion som bogudvalget skulle tage stilling til, indtil sidste halvdel af 1960rne kun var på ca. 200 titler årligt, og at det derfor var nødvendigt, at børne- og skolebiblioteker anskaffede *næsten* de samme titler. Produktionen af titler, der har interesse for de to bibliotekstyper, er nu mangedoblet, og bogvalgsarbejdet har fået en anden form og et andet indhold end det, der er foreskrevet i den gældende lov.

Skolenævnets kompetence

Efter de ændringer i lovreglerne om skolenævn, der er foretaget i de senere år, kan man rejse spørgsmålet om kompetencefordelingen mellem bogudvalget og skolenævnene. Undervisningsministeriet har i en skrivelse af den 19. august 1975 fastslået, at skolebibliotekarerne i bogudvalget afgør, hvilke materialer der skal anskaffes til skolebiblioteket. Om skolenævnets indflydelse hedder det i skrivelsen:

»Det er imidlertid skolenævnet, som godkender hvilke undervisningsmidler skolen må benytte, og det er skolebibliotekets primære formål at tjene skolens undervisning. Skolenævnene vil derfor under alle omstændigheder have en væsentlig omend indirekte indflydelse på skolebibliotekernes materialevalg, idet det næppe kan være hensigtsmæssigt om bogudvalget til et skolebibliotek anskaffer materialer som skolenævnet ville nægte at godkende til anvendelse i undervisningen. Der vil intet være til hinder for at skolenævnets indflydelse organiseres i faste rammer, f. eks. ved at der tildeles det indstillingsret til bogudvalget. Hvorledes et samarbejde mellem skolenævn og bogudvalg organiseres kan afgøres ved lokale beslutninger i den enkelte kommune, når blot man fastholder bogudvalgets ansvar«.

Denne afgørelse, der skal administreres af skolemyndighederne, har haft direkte interesse for folkebiblioteket i nogle tilfælde, hvor Bibliotekstilsynet med henvisning til biblioteksloven bestemmelser vedrørende formål og bogvalgskriterier har måttet præcisere, at skolenævnenes direkte indflydelse på skolebibliotekernes materialevalg ikke kan overføres til materialevalget i folkebibliotekernes børne- og ungdomsafdelinger.

Ændrede samarbejdsformer

Ændringer i forudsætningerne for samarbejdet på lokalt plan har bevirket, at en del kommuner også har ændret samarbejdets praktiske udformning. Efter kommunesammenlægningen opstod der flere steder ønske om at flytte indkøbs- og klargøringsarbejdet fra folkebiblioteket til skolebibliotekskonsulentens arbejdsområde, og dette er sket i en del kommuner på skolebiblioteksudvalgets ansvar og oftest på skolebibliotekernes initiativ. Herved har man også i praksis påvirket form og indhold i bogvalgssamarbejdet. Dette sidste gælder iøvrigt også i kommuner, hvor det biblioteksteknikske arbejde fortsat udføres af folkebiblioteket.

Bibliotekskommissionens drøftelser

Bibliotekskommissionen har drøftet skolebibliotekernes placering i sammenhæng med det øvrige biblioteksystem på grundlag af den beskrevne udvikling i de sidste 15-20 år.

Kommissionen har indgående overvejet, om tidligere beslutninger om skolebibliotekernes fremtidige virke og lovgrundlag bør revideres eller korrigeres. I forbindelse med disse overvejelser har Bibliotekskommissionen anmodet Ministeriet for Kulturelle Anliggender om at indhente en tilkendegivelse fra Undervisningsministeriet af, hvorvidt man ville fremsætte forslag om ophævelse af folkeskolelovens § 17, stk. 2 og 3 i forbindelse med kulturministerens fremsættelse af forslag til revision af biblioteksloven.

Baggrunden herfor har især været at kommissionen i overensstemmelse med sin målsætning har stræbt efter at skabe enhed og sammenhæng i dansk biblioteksvæsen af hensyn til den bedst mulige ressourceanvendelse og højst mulige biblioteksservice. En

ophævelse af folkeskolelovens § 17 ville muliggøre en samlet lovgivning om alle bibliotekstyper: folkebiblioteker, forskningsbiblioteker, skolebiblioteker og uddannelsesinstitutioners biblioteker.

Undervisningsministeriet svarede den 17. februar 1979, at man ikke fandt anledning til at overveje en ophævelse af folkeskolelovens § 17. Skrivelsen er optrykt som bilag I 5.

Bibliotekskommissionen finder det væsentligt at fremhæve, at skolebibliotekerne fremtidigt hører hjemme i folkeskolen alene som et værdifuldt led i undervisningen, og at skolebibliotekernes placering i det samlede bibliotekssystem bestemmes af folkeskolens formål og opgaver. Dette medfører en naturlig afgrænsning til folkebibliotekerne og hindrer unødig overlapning, samtidig med at det er bestemmende for samarbejdet mellem folkebiblioteker og skolebiblioteker. Heri ligger, at kommunalbestyrelsen fortsat har adgang til at træffe bestemmelse om, hvorvidt fritidsudlån skal finde sted.

Bibliotekskommissionen kan tilslutte sig forslagene i betænkning 621/1971 om skolebiblioteker og centraler for undervisningsmidler og bemærkningerne til folkeskolelovens § 17. Skolebibliotekerne skal efter kommissionens opfattelse tjene skolens undervisning og rumme den del af skolebibliotekernes materialer, som det er hensigtsmæssigt at have katalogiseret og opstillet systematisk. I bemærkningerne til folkeskolelovens § 17 beskrives skolebibliotekernes indhold således: »Skolebiblioteket rummer de materialer, som ikke er bundne til bestemte klassetrin eller bestemte fag og heller ikke til bestemte elever, bestemte lærere eller bestemte undervisningslokaler. Til forskel fra lærebøgerne, der i princippet kun kræver ekspedition ved overgang til et nyt skoleår, er de karakteriseret ved året igennem at kræve løbende ekspedition, idet de til enhver tid må kunne efterspores og dirigeres i overenstemmelse med de skiftende behov på skolen«.

Skolebiblioteket afgrænses til den ene side til skolens øvrige undervisningsmidler og til den anden side til folkebibliotekerne.

Som alle andre uddannelsesinstitutioners biblioteker skal folkeskolens biblioteker rumme de materialer, der benyttes hyppigt i undervisningen. Skolebibliotekernes materialer skal ud fra servicemæssige og økonomiske synspunkter kunne forsvare deres plads i skolen.

Folkebibliotekerne skal støtte og supplere folkeskolens biblioteker med materialer, som ikke opnår rimelig udnyttelsesgrad inden for den enkelte skole, idet folkebibliotekets suppleringsopgave samtidig er afgrænset mod amtscentralernes virksomhed.

Skolebiblioteket skal alene indeholde materialer, der har direkte tilknytning til skolens undervisning og øvrige opgaver, og som kan opnå rimelig udnyttelsesgrad, herunder skønlitteratur til læsetræning, litteraturundervisning og anvendelse i forbindelse med skolens øvrige undervisning.

I modsætning hertil er folkebiblioteket kommunens almene bibliotek med afrundede materialesamlinger og en væsentlig større bredde i titelmængden med pligt til at søge det danske litteraturudbud rimeligt dækket. Folkebibliotekets anskaffelser skal tilgodese alle kommunens beboere og desuden sigte mod supplering af skole- og institutionsbiblioteker, men det skal ikke dække skolers og institutioners biblioteksmæssige grundfunktion.

Afgrænsningen mellem skolebiblioteket og folkebiblioteket bestemmes således af deres forskellige formål og forskellige anskaffelsesforpligtelser. Hertil kommer de forskellige åbningstider for skole- og folkebiblioteker og den omstændighed, at de to biblioteksformer også på andre områder end det boglige råder over forskellige tilbud. Afgrænsningen mellem bibliotekerne skal sikre formålstjenlighed og hindre unødig overlapning.

Afgrænsningen bør efter flertallets mening i hver kommune fastlægges i en skolebiblioteksvedtægt, der indeholder bestemmelser om skolebibliotekernes samarbejde med folkebiblioteket og om skolebibliotekernes øvrige forhold. Skolebiblioteksvedtægtens indhold bør i den enkelte kommune være underkastet skolestyrelseslovens bestemmelser om udarbejdelse af skoleplaner, og den endelige vedtagelse bør som følge heraf foretages af kommunalbestyrelsen.

Bibliotekskommissionen lægger stor vægt på skolebibliotekernes sammenhæng med det øvrige bibliotekssystem og på benytternes lettest mulige overgang fra den ene bibliotekstype til den anden. Kommissionen kan derfor tilslutte sig - og understrege - kravet i bemærkningerne til folkeskolelovens § 17

om, at skolebibliotekerne skal benytte de samme katalogiseringsregler og det samme klassifikationssystem som folkebibliotekerne.

Den forudsættes, at det hidtidige obligatoriske samarbejde mellem skolebiblioteker og folkebiblioteker afløses af et frivilligt samarbejde især på materialevalgsområdet. Materialevalgssamarbejdet har praktisk værdi dels ved den gensidige udnyttelse af bibliotekarers og skolebibliotekarers sagkundskab og dels ved praktiseringen af den mest hensigtmæssige afgrænsning i materialeanskaffelserne.

Med hensyn til skolebibliotekernes budgetmæssige stilling finder kommissionen det væsentligt, at skolernes indkøb af undervisningsmaterialer vurderes i sammenhæng, og at skolebibliotekernes anskaffelser prioriteres i forhold til skolernes øvrige indkøb af undervisningsmaterialer.

Kommissionen finder det desuden væsentligt, at kommunalbestyrelsen fortsat kan vurdere skolebibliotekernes samlede materialeindkøb. Skolebibliotekerne bør derfor efter flertallets mening fortsat have eget selvstændigt budget inden for folkeskolens samlede budget. Skolebibliotekernes budget bør omfatte de samlede skolebiblioteksudgifter, herunder de samlede lønninger, materialeanskaffelser, inventar, lokaler, kontorhold, administration og øvrige udgifter.

Forslag

Bibliotekskommissionens flertal (alle medlemmer bortset fra Ernst Goldschmidt) foreslår herefter:

at skolebibliotekerne overføres til folkeskoleloven,

at statsrefusionen til skolebibliotekernes drift afløses af bloktilskud,

at afgrænsningen mellem folke- og skolebibliotekerne i hver kommune fastlægges i en skolebiblioteksvedtægt, der indeholder bestemmelser om skolebibliotekernes samarbejde med folkebibliotekerne og og om skolebibliotekernes øvrige forhold. Skolebiblioteksvedtægtens indhold i den enkelte kommune underkastes skolestyrelseslovens bestemmelser om udarbejdelse af skoleplaner, og den endelige vedtagelse foretages som følge heraf af kommunalbestyrelsen,

at det hidtidige obligatoriske samarbejde mellem folke- og skolebiblioteker afløses af et frivilligt samarbejde især på materialevalgsområdet, og

at skolebibliotekerne får eget selvstændigt budget inden for folkeskolens samlede budget.

Mindretalsudtalelse: Et medlem (Ernst Goldschmidt) kan ikke gå ind for, at der for en enkelt side af folkeskolens virksomhed - skolebiblioteket - skal udarbejdes en særlig vedtægt, og at der i strid med det almindelige rammebevillingssystem skal arbejdes med et selvstændigt budget. Mindretallet kan derimod gå ind for, at anskaffelserne til skolebiblioteket konteres på egne konti inden for det kommunale regnskabssystem. Herved **vil** der kunne foretages sammenligning og efterfølgende kontrol af skole- og folkebibliotekernes ressourceforbrug.

4.3 BIBLIOTEKSBETJENING AF ANDRE UDDANNELSESINSTITUTIONER

Det bør af den kommende bibliotekslov klart fremgå, at folkebibliotekerne fortsat er forpligtet til at støtte og supplere alle uddannelsesinstitutioner, som ikke direkte betjenes af et forskningsbibliotek.

Grundfunktionen

I biblioteksbetjeningen af uddannelsesinstitutioner indgår to funktioner: en grundfunktion og en overbygningsfunktion.

Gennem grundfunktionen dækkes uddannelsesinstitutionens behov for de materialer, der benyttes hyppigst i undervisningen. Det bør af den kommende bibliotekslov fremgå, at uddannelsesinstitutioner, der ikke allerede har løst deres biblioteksmæssige grundfunktion, er forpligtet til at løse denne og til at deltage i lånesamarbejdet mellem bibliotekerne. Den enkelte uddannelsesinstitution bør være selvforsynende med det oftest anvendte materiale, mens supplerende materiale bør lånes fra andre biblioteker.

For den almene fritidsundervisning, som ikke har egne lokaler,bør folkebibliotekerne løse den biblioteksmæssige grundfunktion. Denne forpligtelse bør fremgå af biblioteksloven.

Til betjening af de studerende og lærerne på uddannelsesinstitutionerne bør anvendes faguddannet personale. Uddannelsesinstitutionerne bør etablere et nært samarbejde med folkebibliotekerne/forskningsbibliotekerne

om betjeningen. Hvor uddannelsesinstitutionerne ikke er store nok til at anvende en fuldtidsansat bibliotekar, bør betjeningen forestås af en bibliotekar, der arbejder både i uddannelsesinstitutionens bibliotek og i folke- eller forskningsbiblioteket.

For at sikre en løbende kontakt mellem bibliotek og brugere bør der på videregående uddannelsesinstitutioner med biblioteker af rimelig størrelse efter behov oprettes biblioteksudvalg, som bl. a. skal behandle bibliotekets budgetforslag og spørgsmål vedrørende alle sider af biblioteksbetjeningen.

Som det er omtalt, har kun en enkelt af de eksisterende skoleformer, folkeskolen, løst denne grundfunktion. For de øvrige uddannelsesinstitutioner må grundfunktionen i almindelighed betragtes som uløst.

Friskoler og efterskoler har gennemgående utilfredsstillende biblioteksforhold, selv om enkelte har løst deres biblioteksproblemer ved et samarbejde med folkebiblioteket. Elever og lærere i disse skoler har samme behov for biblioteksbetjening som folkeskolens elever og lærere, men skolerne er ofte små, og de har ikke tilstrækkelige ressourcer til at opretholde et udbygget skolebibliotek. Der bør søges udveje for, at disse skolers biblioteksbetjening kan løses ved aftaler med folkebibliotekerne.

For gymnasiernes vedkommende er billedet uensartet. Samlingernes indhold og funktion er ikke klart defineret, det økonomiske grundlag for opbygning og drift af samlingerne er ikke lagt i faste rammer, og der findes ikke specielt uddannet personale ved gymnasiebibliotekerne. Nogle gymnasier har dog i de senere år, ofte i samarbejde med folkebiblioteket, ansat folkebibliotekarer.

Erhvervsskolernes behov for biblioteksbetjening er forstærket ved indførelsen af efg-uddannelserne med deres store andel af almene fag og de ændrede undervisningsformer. Kun et meget lille antal handelsskoler og tekniske skoler har hidtil haft et egentligt skolebibliotek, og der findes hverken lovhjemmel eller bevillinger til at oprette et sådant. Direktoratet for Erhvervsuddannelserne er ved at udarbejde bestemmelser herom.

Seminarier, folkehøjskoler og specialarbejderskoler har også meget uensartede biblioteksforhold. Nogle seminarier og folkehøjskoler har samarbejde med folkebibliotekerne, og enkelte folkehøjskoler har eget bibliotek, betjent af folkebibliotekar. Der er behov for definitioner af disse og lignende skoleformers biblioteksbehov og for bestemmelser om samarbejdet med folke- og forskningsbibliotekerne.

Biblioteksbetjeningen af voksen- og fritidsundervisningen er præget af flere faktorer: Udbuddet af fag er næsten ubegrænset, niveauet, som undervisningen tilbydes på, er meget forskelligartet, og undervisningen er spredt over en kommunes geografiske område og foregår sjældent i egne lokaler.

I fritidsundervisningen anskaffer eleverne selv deres grundmateriale. Anvendelse af avmateriale vanskeliggøres ofte af mangel på apparatur i undervisningslokalerne - enkelte steder er det dog muligt at benytte folkebibliotekernes apparatur. Supplerende materiale til lærere og elever fremskaffes af folkebibliotekerne, der hidtil ikke har haft ressourcer nok til at løse denne opgave tilfredsstillende.

Overbygningsfunktionen

Centralbibliotekerne og amtscentralerne for undervisningsmidler er forpligtet til at løse overbygningsfunktioner for folkebiblioteks- og undervisningssektoren. Disse overbygningsfunktioner bør koordineres, og låneveje og arbejdsgange bør tilrettelægges, således at uddannelsessøgende og undervisere sikres den bedst mulige adgang til materialerne.

Med hensyn til undervisningssektoren er amtscentralerne ikke ene om at have en overbygningsfunktion. For de højere uddannelser gælder, at vedkommende læreanstalts hovedbibliotek har forpligtelsen til den biblioteksmæssige overbygning.

Amtscentralerne har fra 1. april 1976 på amtsplan afløst skolecentraler og fælleskommunale samlinger. Amtscentralernes samlinger er præget af, at folkeskolen er deres største brugergruppe. De nye brugergrupper: gymnasier, erhvervsuddannelser, seminarier etc. har som omtalt endnu ikke defineret deres behov eller udbygget deres grundfunktion, og bl. a. derfor er amtscentralernes udbygning med hensyn til deres betjening hidtil gået trægt.

Betingelserne for udlån fra amtscentralerne er, at der er tale om supplerende materiale, og at den lånsøgende institution/skole råder over en egen grundfunktion eller -

hvor en sådan endnu ikke er opbygget - i det mindste har etableret en biblioteksfunktion.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at det for undervisningssektoren som helhed gælder, at amtscentralernes overbygningsfunktion skal vedrøre materiale til holdundervisning, medens behovet for materialer i ét eksemplar skal tilgodeses af folke- eller forskningsbibliotekerne.

På landsplan findes Landscentralen for Undervisningsmidler, der hidtil i udlånssammenhæng kun har etableret sig med lydbåndscentral. Båndcentralen optager og distribuerer radioudsendelser, produceret af Danmarks Radio for Undervisningsministeriet, og det er hensigten, at den også skal kunne optage og distribuere tv-udsendelser, produceret til undervisningsformål. Distributionen foregår gennem Landscentralen eller de amtscentraler, der har etableret sig med båndcentral. Tilhørende bogligt materiale distribueres ikke fra Landscentralen, men kan lånes i amtscentralen.

Som en tredje vigtig overbygning på undervisningsinstitutionernes biblioteksbetjening kan nævnes Danmarks Pædagogiske Bibliotek, der er hovedfagbibliotek for pædagogik og børne- og ungdomspsykologi.

4.4 INDIVIDUELT UDDANNELSESØGENDE

Individuelt uddannelsesøgende, som studerer ved selvstudium, evt. ved hjælp af radio og tv, stiller lige så differentierede krav til folke- og forskningsbibliotekerne som de øvrige uddannelsessøgende. For disse uddannelsessøgende er det særlig vigtigt, at problemerne vedrørende enkeltpersoners adgang til Danmarks Radios programmer løses, således at det sikres, at enkeltpersoner kan benytte disse udsendelser i biblioteket samt hjemlåne dem efter behov.

4.5 BIBLIOTEKSORIENTERING

I forbindelse med udbygningen af biblioteksbetjeningen af kursus- og uddannelsessøgende bør folkebibliotekerne i samarbejde med repræsentanter for undervisningssektoren udbygge deres tilbud om biblioteksorientering og udarbejde en kommunal plan for orienteringens indhold og form. Tilbuddet bør rettes såvel til grupper af uddannelsessøgende og enkelte uddannelsessøgende som til undervisere.

4.6 BETÆNKNING FRA UDVALGET VEDRØRENDE PLACERING AF UNDERVISNINGSMATERIALER

Den **1.** marts 1976 nedsatte Landscentralen for Undervisningsmidler et udvalg vedrørende placering af undervisningsmidler. Udvalget bestod af repræsentanter for Danmarks Lærerforening, Gymnasieskolernes Lærerforening, Dansk Folkeoplysnings Samråd, Danmarks Biblioteksforening. Handelsskolernes Lærerforening og Dansk Teknisk Lærerforening, Danmarks Skolebiblioteksforening, Danmarks Skolecentraler, Amtsrådsforeningen i Danmark, Kommunernes Landsforening og Landscentralen for Undervisningsmidler.

Udvalget fik følgende kommissorium:

> »Udvalget skal overveje forholdet mellem undervisningsmateriale-anskaffelse til henholdsvis undervisningsinstitutioner/skoler, kommunale fællessamlinger, amtscentraler og landsdækkende institutioner.
>
> Baggrunden for nedsættelse af dette udvalg er et ønske om at tilstræbe en sådan koordinering af anskaffelser til skoler og fællessamlinger på forskellige niveauer, at der ud fra en samfundsmæssig helhedsbetragtning opnås den mest hensigtsmæsige udnyttelse af de samlede anskaffelser af undervisningsmaterialer.
>
> Ud fra et overblik over den hidtidige anskaffelses- og placeringspraksis skal udvalget søge at belyse såvel pædagogiske som praktiske, herunder økonomiske kriterier for materialernes placering«.

I maj 1978 afgav udvalget betænkningen »Placering og distribution af undervisningsmaterialer«, som bl. a. blev sendt til Bibliotekskommissionen.

Betænkningen indeholder en beskrivelse af materialesamlingerne på de enkelte skoler, amtscentralernes samlinger og samlingerne på landsplan, en redegørelse for eksisterende anskaffelses- og materialevalgsprocedurer og et forslag til kriterier for materialernes placering. I betænkningens afsluttende kapitel bringes udvalgets forslag vedrørende forholdene på den enkelte undervisningsinstitution, på amtsplan og på landsplan og forslag til en fremtidig distributionsmodel.

Udvalgets forslag ligner på en del områder de forslag, der blev stillet af Bibliotekskommissionens Specialudvalg 3, og som også stilles af Bibliotekskommissionen. Det gælder således forslagene om, at der på den enkelte undervisningsinstitution/skole opbygges en grundsamling af undervisningsmaterialer, og om at der bør være nær kontakt mellem amtscentralen og centralbiblioteket for at sikre koordinering af arbejdsfunktionerne og en hensigtsmæssig opgavefordeling.

Et af betænkningens forslag er imidlertid helt anderledes end Bibliotekskommissionens: forslaget om fritidsundervisningens materialeforsyning. På side 119 i betænkningen foreslås opbygning af kommunale materialesamlinger for fritidsundervisningen og ungdomsskolen:

»Der bør i hver primærkommune opbygges en materialesamling rettet imod fritidsundervisningen og ungdomsskolen. Denne samling opbygges i samspil med folkebibliotekets og/eller skolebibliotekernes samlinger. Den skal omfatte en basissamling, og den kan, udover de materialer, som de voksne deltagere selv anskaffer, eventuelt rumme en sætsamling. Til at rådgive om materialeanskaffelsen nedsætter det kommunale voksenundervisningsnævn og ungdomsskolenævn et materialeudvalg for brugerne. Udvalget tiltrædes af repræsentation for folkebibliotek og skolebibliotekerne, udpeget af disse. Materialesamlingen placeres i tilknytning til og forvaltes af folkebiblioteket og/eller skolebiblioteket. Der tilknyttes fornøden voksenpædagogisk vejledning«.

Baggrunden for dette forslag skal naturligvis søges i fritidsundervisningens hidtidige uafklarede biblioteksforhold og i, at folkebibliotekerne som omtalt ikke har haft tilstrækkelige midler til at løse fritidsundervisningens grundfunktion samt til at støtte og supplere denne. Bibliotekskommissionens forslag om, at den kommende bibliotekslov skal forpligte folkebibliotekerne til at løse grundfunktionen for fritidsundervisningen vil betyde en afklaring af disse problemer.

Ideen om at oprette en særlig »basissamling« for fritidsundervisningen forekommer ikke overbevisende. **Det** må efter Bibliotekskommissionens mening tilstræbes at løse biblioteksopgaven i de allerede eksisterende og fungerende biblioteker.

Bibliotekskommissionen finder heller ikke, at det kan være rigtigt på dette ene område af biblioteksvirksomheden at nedsætte et specielt materialeudvalg, men anbefaler et nært samarbejde me' ɜm bibliotekerne og fritidsundervisningens elever og lærere, således at det pålægges folkebibliotekerne en eller to gange årligt at afholde møder med disse.

Det skal endelig understreges, at ideen om, at de foreslåede materialesamlinger skulle indeholde sæt, synes at være i modstrid med bestemmelserne om amtscentralerne, som pålægger amtscentralerne at stille sæt til rådighed for uddannelsesinstitutionerne, herunder fritidsundervisningen.

4.7 RESUME AF KAPITEL 4*

Skolebibliotekerne bør overføres til folkeskoleloven, og statsrefusionen til skolebibliotekernes drift afløses af bloktilskud.

Afgrænsningen mellem folke- og skolebibliotekerne bør fastlægges i hver kommune i en skolebiblioteksvedtægt, underkastet skolestyrelseslovens bestemmelser om udarbejdelse af skoleplaner og vedtaget af kommunalbestyrelsen.

Det hidtidige obligatoriske samarbejde mellem folke- og skolebiblioteker bør afløses af et frivilligt samarbejde især på materialevalgsområdet.

Skolebibliotekerne bør have eget selvstændigt budget inden for folkeskolens samlede budget.

Det bør af den kommende bibliotekslov fremgå, at folkebibliotekerne fortsat er forpligtet til at støtte og supplere alle uddannelsesinstitutioner, som ikke betjenes af forskningsbibliotekerne.

Biblioteksloven bør forpligte uddannelsesinstitutioner, der ikke allerede har løst deres biblioteksmæssige grundfunktion, til at løse denne.

Folkebibliotekerne bør løse den biblioteksmæssige grundfunktion for fritidsundervisningen. Folkebiblioteket bør have pligt til en eller to gange årligt at afholde møder med fritidsundervisningens lærere og elever.

* I resumeet er kun indeholdt flertalsindstillinger. Mindretalsindstillinger fremgår af de enkelte afsnit.

Problemerne vedrørende enkeltpersoners adgang til Danmarks Radios programmer bør løses, således at det sikres, at enkeltpersoner kan benytte disse udsendelser i biblioteket samt hjemlåne dem efter behov.

Folkebibliotekerne bør i samarbejde med undervisningssektoren udbygge deres tilbud om biblioteksorientering og udarbejde en samlet kommunal plan for orienteringen,

Kapitel 5

Forskningsbibliotekerne

5.1 TILSTAND

5. 1.1 Terminologi

Folkebiblioteker og biblioteker i folkeskolen kan klart defineres ud fra et formelt kriterium som biblioteker, der omfattes af den gældende lov om folkebiblioteker m. v. Vanskeligere er det at definere den brogede skare af biblioteker, der hverken er folke- eller skolebiblioteker. Et fælles lovgrundlag eller andet formelt fællestræk findes ikke for disse bibliotekers vedkommende.

Om disse biblioteker anvendtes indtil 1960erne officielt udtrykket videnskabelige og faglige biblioteker, men siden da har betegnelsen forskningsbiblioteker, der har hævd både i nordisk og international sprogbrug, vundet almindelig udbredelse.

Betegnelsen forskningsbiblioteker kan imidlertid ikke siges at være fuldtud dækkende. Inden for undervisningssektoren er forskningsforpligtelse kun knyttet til lærerstillinger ved højere uddannelsesinstitutioner, og det er i det væsentlige disse og andre egentlige forskningsinstitutioners biblioteker, der kan siges at betjene forskningen i den snævreste betydning af ordet.

I videre forstand omfatter forskning ethvert udviklingsarbejde, og forskningsbiblioteker kan derfor defineres som biblioteker, der - uanset personalets sammensætning - primært betjener forskning (i ordets videste betydning) eller såvel forskning som videregående uddannelse.

5.1.2 Ressortforhold

I modsætning til folke- og skolebibliotekerne, der er kommunale institutioner, er forskningsbibliotekerne næsten alle statslige. Dette fællestræk ved forskningsbibliotekerne betyder imidlertid ikke, at de i henseende til ressortforhold og organisation udgør en samlet gruppe. Forskningsbibliotekerne er spredt imellem en række ministerier, styrelser og institutioner. De to ministerier, hvorunder langt de fleste forskningsbiblioteker sorterer, er dog Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet.

Ministeriet for Kulturelle Anliggender

Under Ministeriet for Kulturelle Anliggender henhører det i 1943 oprettede rigsbibliotekarembede med de underlagte biblioteker, der i fællesskab udgør Københavns Universitets hovedbibliotek: Det Kongelige Bibliotek, Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling. Desuden sorterer under Rigsbibliotekarembedet det i 1945 oprettede Danmarks Institut for International Udveksling af Videnskabelige Publikationer (I.D.E.), der er en for alle forskningsbiblioteker central instans til udveksling med udlandet af officielle tryk, disputatser, tidsskrifter og dubletter. Endelig har Rigsbibliotekarembedet formandsskab og sekretariatsfunktion for det ved Ministeriet for Kulturelle Anliggenders cirkulære af 24. juli 1970 oprettede Forskningsbibliotekernes Fællesråd, der har »planlæggende og rådgivende« funktioner over for forskningsbibliotekerne.

Rigsbibliotekarembedet med dets underliggende institutioner har selvstændig konto på finansloven. Det samme gælder de to andre store universitetsbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender, Odense Universitetsbibliotek og Statsbiblioteket, der foruden funktionen som universitetsbibliotek for Århus Universitet varetager opgaven som overcentral for folkebibliotekerne.

For de øvrige forskningsbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender gælder det, at de ikke har selvstændige konti på finansloven, men er integreret i en institution:

Arkitektskolen i Århus' Bibliotek
Bygningsteknisk Studiearkiv
Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek
Dansk Folkemindesamlings Bibliotek

Den Kgl. Kobberstiksamlings Bibliotek
Det Danske Filmmuseums Bibliotek
Kunstakademiets Bibliotek
Musikkonservatoriernes biblioteker
Nationalmuseets Bibliotek
Tøjhusmuseets Bibliotek.

Endelig sorterer der under Ministeriet for Kulturelle Anliggender en række ikke-statslige forskningsbiblioteker, der modtager offentlige tilskud til driften:

Dramatisk Bibliotek
Det Danske Udvandrerbibliotek og -arkiv
Glyptotekets Bibliotek
Kunstindustrimuseets Bibliotek
Musikhistorisk Museums Bibliotek

Undervisningsministeriet

Bortset fra Danmarks Pædagogiske Bibliotek, der hører direkte under Direktoratet for Folkeskolen, har intet forskningsbibliotek under Undervisningsministeriet egen konto på finansloven, men er integreret i en undervisningsinstitution. For tre af de største forskningsbiblioteker (Danmarks Tekniske Bibliotek, Roskilde og Aalborg universitetsbiblioteker) gælder dog, at de får tildelt særlig bevillingsramme og stillingsramme inden for det samlede institutionsbudget, og at dette forhold fremgår af anmærkningerne til finansloven.

Under Undervisningsministeriet sorterer først og fremmest bibliotekerne ved de ti højere uddannelsesinstitutioner, der er omfattet af lov nr. 362 af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner. Det drejer sig om følgende 10 biblioteker:

Danmarks Farmaceutiske Højskoles Bibliotek
Danmarks Lærerhøjskoles Bibliotek
Danmarks Tekniske Bibliotek
Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek
Handelshøjskolens Bibliotek, København
Handelshøjskolens Bibliotek, Århus
Københavns Tandlægehøjskoles Bibliotek
Århus Tandlægehøjskoles Bibliotek
Roskilde Universitetsbibliotek
Aalborg Universitetsbibliotek.

Ved disse biblioteker er der i henhold til styrelseslovens § 10 nedsat biblioteksudvalg bestående af repræsentanter for bibliotekernes personale samt såvel interne som eksterne brugere. Udvalgene har ifølge loven til opgave at udarbejde bibliotekets budgetforslag, træffe afgørelse om bibliotekets indkøbspolitik og om fordelingen af bøger mellem læreanstaltens hovedbibliotek og institutbibliotekerne.

Ved de fleste højere uddannelsesinstitutioner findes institut- eller laboratoriebiblioteker, der ved en undersøgelse iværksat af Bibliotekskommissionens specialudvalg 2 kan opgøres til ca. 400 med et samlet ressourceforbrug til indkøb og indbinding på omkring 13 mill. kr. i 1975/76. Udover institutbibliotekerne henhører også enkelte større fagbiblioteker til en højere uddannelsesinstitution, f. eks. Zoologisk Museums Bibliotek og Botanisk Centralbibliotek, der er landets hovedfagbibliotek for botanik.

Som et eksempel på de komplicerede ressortforhold kan nævnes, at medens Danmarks Biblioteksskole og dens bibliotek i København sorterer under Ministeriet for Kulturelle Anliggender, administreres biblioteksbetjeningen ved skolens afdeling i Aalborg i henhold til særlig betjeningsoverenskomst af Aalborg Universitetsbibliotek, som hører under Undervisningsministeriet.

Under Undervisningsministeriet henhører endvidere bibliotekerne ved en række andre længere videregående uddannelsesinstitutioner, bl. a. de sociale højskoler i København og Århus, teknika, seminarierne og Danmarks Højskole for Legemsøvelser.

Andre ministerier

Af de 30 større forskningsbiblioteker, der indgår i den statistiske oversigt i Biblioteksårbogen, udgør driftsudgifterne ved de under Ministeriet, for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet hørende forskningsbiblioteker i 1977/78 95,2 pct. Under andre ministerier sorterer imidlertid en række forskningsbiblioteker af vigtighed for det samlede biblioteksvæsen, i visse tilfælde endda biblioteker, der indgår i lånesamarbejdet som hovedfagbiblioteker, dvs. biblioteker, der inden for bestemte fag skal anskaffe udenlandsk litteratur i videre omfang end noget andet dansk bibliotek.

Dette gælder følgende forskningsbiblioteker:

Folketingets Bibliotek og Oplysningstjeneste, Forsøgsanlægget Risø's Bibliotek (Han-

delsministeriet), Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelsers Bibliotek (Fiskeriministeriet), Danmarks Statistiks Bibliotek (Økonomiministeriet), Patentdirektoratets Bibliotek (Handelsministeriet) samt de tre værns fagbiblioteker (Forsvarsministeriet).

Herudover kan nævnes følgende mindre biblioteker:

Danmarks Geologiske Undersøgelses Bibliotek (Miljøministeriet), Meteorologisk Instituts Bibliotek (Forsvarsministeriet), Miljøministeriets Dokumentationscentral og Bibliotek (Miljøministeriet) samt Statens Byggeforskningsinstituts Bibliotek (Boligministeriet).

5.1.3 Typer

Foruden ved ressortforhold og styrelse er forskningsbiblioteker vidt forskellige med hensyn til størrelse, fagområde, alder m. v. Efter deres funktioner kan man inddele forskningsbibliotekerne i følgende grupper:

Nationalbiblioteket

Det Kongelige Bibliotek er landets nationalbibliotek og har som sådant ikke alene forpligtelse til at tilvejebringe og bevare en komplet samling af dansk litteratur i videste forstand, men også til at være den centrale samling af nationale manuskripter, kort, noder og fotos.

Herudover er Det Kongelige Bibliotek universitetsbibliotek for Københavns Universitet med hensyn til humaniora, teologi og samfundsvidenskab samt landets hovedfagbibliotek inden for de samme fag.

Universitets- og læreanstaltsbiblioteker

Som nævnt indgår Det Kongelige Bibliotek også i gruppen af universitetsbiblioteker, der rummer nogle af de største forskningsbiblioteker. Ved siden af den hovedopgave at betjene en uddannelsesinstitution står universitets- og læreanstaltsbiblioteker i almindelighed til rådighed for enhver benytter enten ved personlig henvendelse eller gennem et andet bibliotek. Flere af bibliotekerne er - foruden at have funktionen som læreanstaltsbibliotek - landets hovedfagbibliotek for et enkelt fag eller en faggruppe.

Universitetsbibliotekerne er Det Kongelige Bibliotek, Odense Universitetsbibliotek, Roskilde Universitetsbibliotek, Statsbiblioteket, Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling (i København) samt Aalborg Universitetsbibliotek. Af disse har Statsbiblioteket og Universitetsbibliotekets 2. afdeling særlige opgaver derudover, henholdsvis som overcentral for folkebibliotekerne og hovedfagbibliotek for medicin og naturvidenskab.

De øvrige højere uddannelsesinstitutioners biblioteker er bibliotekerne ved Arkitektskolen i Århus, Danmarks Farmaceutiske Højskole, Danmarks Lærerhøjskole, Danmarks Tekniske Højskole, Handelshøjskolen i København, Handelshøjskolen i Århus, Det Jydske Musikkonservatorium, Det Kgl. Danske Kunstakademi, Det Kgl. Danske Musikkonservatorium, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Københavns Tandlægehøjskole og Århus Tandlægehøjskole.

Til gruppen af læreanstaltsbiblioteker må endelig regnes bibliotekerne ved de andre videregående uddannelsesinstitutioner: de sociale højskoler, teknika etc.

Institutbiblioteker

Ved en række højere uddannelsesinstitutioner (Københavns, Odense og Århus universiteter, Danmarks Lærerhøjskole, Danmarks Farmaceutiske Højskole, Danmarks Tekniske Højskole, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Kunstakademiet samt Københavns Tandlægehøjskole) findes desuden institutbiblioteker som arbejdsredskaber for den undervisning og forskning, der foregår på institutterne. Som følge heraf er institutbiblioteker oftest præsenssamlinger, dvs. biblioteker beregnet til brug på stedet. Hjemlån til andre end medarbejdere og studerende ved instituttet finder dog sted, dersom bøgerne ikke kan skaffes fra de fuldt offentligt tilgængelige biblioteker. Adskillige institutbiblioteker er ganske små udvidede håndbiblioteker, medens enkelte har udviklet sig til ret store specialbiblioteker.

Den ovenfor omtalte undersøgelse af alle institutbiblioteker viser, at 34,9 pct. af de ialt 393 institutbiblioteker, undersøgelsen registrerede, rummede mindre end 1.000 bind, og at 87,6 pct. rummede under 10.000 bind. 7,1 pct. af institutbibliotekerne lå imellem 10.000 og 20.000 bind, og kun 5,3 pct. eller ialt 21 institutbiblioteker var på over 20.000 bind.

Ved Københavns Universitet er der i 1978 (jfr. bilag I 8) foretaget en undersøgelse af universitetets ialt 123 institutbiblioteker. Af disse rummede 21,1 pct. mindre end 1.000 bind og 73,2 pct. rummede under 10.000 bind. 13 pct. af institutbibliotekerne lå imellem 10.000 og 20.000 bind, og 13,8 pct. eller ialt 17 institutbiblioteker var på over 20.000 bind.

I overensstemmelse med rammebevillingssystemet indgår et institutbibliotek som en integreret del af et instituts samlede driftsbevilling. Heraf følger, at det enkelte institut inden for sin bevillingsramme frit kan forøge eller formindske de af instituttet afsatte ressourcer til bogkøb og indbinding.

Man har foretaget en sammenligning imellem de 393 institutbibliotekers udgifter til indkøb og indbinding og de tilsvarende udgifter på de 29 større offentlige forskningsbiblioteker, som i 1975/76 publicerede deres statistik i Biblioteksårbogen. Institutbibliotekernes udgifter svarede i 1975/76 til 28,5 pct. af de nævnte forskningsbibliotekers udgifter til indkøb og indbinding.

Ved Københavns Universitet svarede udgifterne i 1975/76 for de teologiske, samfundsvidenskabelige og humanistiske institutter til 32,3 pct. af indkøbs- og indbindingsudgifterne ved Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbibliotekets 1. afdeling (ekskl. den særlige bevilling i henhold til finansudvalgsaktstykke 267 til opbygning af Amager-filialen). De lægevidenskabelige og naturvidenskabelige institutbibliotekers udgifter svarede til 71,8 pct. af udgifterne ved Universitetsbibliotekets 2. afdeling.

Til belysning af institutbibliotekernes vækst kan det oplyses, at der inden for de teologiske, samfundsvidenskabelige og humanistiske fakulteter ved Københavns Universitet i 1960 var 31 institut- og laboratoriebiblioteker, men i 1978 60. Med hensyn til indkøbs- og indbindingsudgifter svarede disse for institutbibliotekernes vedkommende i 1960 til 10,9 pct. af Det Kongelige Biblioteks og Universitetsbibliotekets 1. afdelings mod som nævnt 32,3 pct. i 1975/76. Med andre ord er de nævnte institutbiblioteker i de angivne perioder fordoblet i antal, og deres ressourceforbrug er i forhold til hovedbibliotekernes tredoblet.

Museumsbiblioteker

Ved en række museer findes betydelige forskningsbiblioteker, der i visse tilfælde som hovedfagbiblioteker dækker områder, hvis litteratur ikke i tilsvarende omfang anskaffes af noget andet bibliotek. Dette gælder bl. a. følgende forskningsbiblioteker:

Det Danske Filmmuseums Bibliotek
Den Kongelige Kobberstiksamlings Bibliotek
Kunstindustrimuseets Bibliotek
Nationalmuseets Bibliotek
Zoologisk Museums Bibliotek.

Medicinske hospitalsbiblioteker

Af stigende betydning er de lægevidenskabelige fagbiblioteker, der oprettes på især de store amtskommunale hospitaler. Disse biblioteker har ofte betjeningsproblemer både med hensyn til bibliotekarisk arbejdskraft og indpasning i det samlede biblioteksvæsen.

Andre forskningsinstitutioners biblioteker

Også til andre selvstændige forskningsinstitutioner er der knyttet større forskningsbiblioteker, der for specielle fags vedkommende indgår i lånesamabejdet som hovedfagbiblioteker. I denne gruppe må især nævnes Risø Bibliotek, der er hovedfagbibliotek for atomenergi, Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelsers Bibliotek og Meteorologisk Instituts Bibliotek.

Firmabiblioteker

En række større erhvervsvirksomheder har i de senere år etableret større forskningsbiblioteker, ofte i forbindelse med oprettelse af udviklingsafdelinger. Ifølge »Fører for Firmabiblioteker« kan antallet opgøres til henimod 100 biblioteker, hvortil kommer ca. 50 biblioteker på institutter under Akademiet for de Tekniske Videnskaber og branchesammenslutningernes institutioner. Alle disse biblioteker er med nødvendige begrænsninger villige til at stille speciallitteratur til rådighed for forskningen og andre erhvervsforetagender.

Andre forskningsbiblioteker

Visse forskningsbiblioteker, der ikke er læreanstalts- eller institutionsbiblioteker, falder ikke ind under nogen af de nævnte grupper.

Blandt disse biblioteker må i særdeleshed nævnes de tre militære biblioteker, Det Kongelige Garnisonsbibliotek, Marinens Bibliotek og Flyvevåbnets Bibliotek, samt Danmarks Pædagogiske Bibliotek, der alle hvert for sit fagområde varetager opgaven som offentligt hovedfagbibliotek.

5.1.4 Fælles styrelse

Bestræbelserne for at koordinere danske forskningsbiblioteker kan føres tilbage til midten af forrige århundrede, men først i »Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen« (1927) fremkom et detaljeret forslag om en fagdeling mellem de statslige biblioteker og om et »Fællesraad for de videnskabelige Biblioteker under Undervisningsministeriet«. Medens fagdelingen i det væsentlige blev realiseret, fik det etablerede Fællesraad ingen praktisk betydning og indstillede sin virksomhed i løbet af 1930rne.

Først ved omdannelsen i 1943 af overbibliotekarstillingen ved Det Kongelige Bibliotek til et rigsbibliotekarembede blev der oprettet et permanent centralorgan for de danske forskningsbiblioteker »foreløbig omfattende Det Kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket«. Uanset denne begrænsning har Rigsbibliotekarembedet gennem årene varetaget en række fælles funktioner for alle forskningsbiblioteker.

Ligesom Rigsbibliotekarembedet har det i 1970 under Ministeriet for Kulturelle Anliggender oprettede Forskningsbibliotekernes Fællesråd ingen formel myndighed over forskningsbibliotekerne, idet disse ikke har nogen forpligtelse til at følge Fællesrådets anbefalinger. Tiltrods herfor har Fællesrådet i en lang række sager repræsenteret forskningsbiblioteksvæsenet og øvet reel indflydelse, bl. a. i kraft af en ret ifølge § 5 af Fællesrådets nedsættelsescirkulære af 24. juli 1970 til at afgive udtalelse, førend afgørelse træffes i »spørgsmål af væsentlig betydning for det videnskabelige og faglige biblioteksvæsen«.

Fællesrådets virksomhed i de forløbne år fremviser et bredt spektrum af sager, som spænder lige fra udførlige betænkninger og memoranda til næsten administrative afgørelser vedrørende et enkelt biblioteks konkrete service- og lokaleforhold m. v.

På det generelle plan har standardiseringsspørgsmål stået i forgrunden. Det har været Fællesrådets opgave at søge tilvejebragt ensartede regler for katalogisering, klassifikation, udlån, statistik etc., men selv på dette bibliotekstekniske niveau står Fællesrådet uden midler til at sikre gennemførelsen af vedtagne standarder, hvilket bl. a. ville forudsætte en udstrakt konsulentassistance fra centralt hold. Et videre bibliotekspolitisk sigte har Fællesrådets udtalelser og memoranda haft vedrørende lovforslag, betænkninger og statutter af betydning for såvel de enkelte forskningsbiblioteker som hele forskningsbiblioteksvæsenets struktur.

Udviklingen henimod større enhed kunne synes at stå i en vis modsætning til den gennemgribende decentralisering, der iøvrigt i mange henseender præger samfundet. Det må således ikke lades ude af betragtning, at en væsentlig linje i den kulturpolitiske målsætning er decentralisering af de kulturelle aktiviteter.

Også på uddannelsesområdet lægges der vægt på en rimelig geografisk fordeling af uddannelserne ved oprettelse af nye institutioner og uddannelsescentre. Man kan heller ikke udelukke, at visse uddannelsesinstitutioner, som nu er statslige, fremtidigt henlægges under amtskommunerne som et led i decentraliseringen.

På samme måde kunne man forestille sig, at også forskningsbibliotekerne - eller for eksempel den gruppe af forskningsbiblioteker, der er knyttet til de fem universiteter - blev overtaget af de respektive amtskommuner. Kommissionen har løseligt drøftet de perspektiver med hensyn til ordningen af dansk biblioteksvæsen, der i så fald ville frembyde sig, men man har afstået fra at foreslå den gennemgribende omorganisering af forskningsbibliotekerne (og antagelig også af folkebibliotekerne), som måtte følge af en sådan reform, da der er enighed om, at forskningsbibliotekerne ved de højere læreanstalter næppe kan henlægges til amtskommunerne, medmindre den pågældende læreanstalt også ophører med at være en statsinstitution.

Den geografiske spredning, der kan forventes videreført, hindres imidlertid ikke af, at der på det overordnede organisatoriske plan sker en samling af forskningsbibliotekerne. Enhver decentralisering af statslig

virksomhed øger for så vidt behovet for en overordnet instans, og forskningsbibliotekernes udvikling danner ingen undtagelse herfra. Ikke mindst i forbindelse med bestræbelserne for at sikre en større ensartethed har det ofte fra forskningsbiblioteksside været fremført, at gennemførelse af standarder og en mere effektiv koordinering af virksomheden forudsætter en styrkelse af de centrale instanser på området.

Det har i forskningsbibliotekernes nuværende situation været naturligt for kommissionen, at den har måttet beskæftige sig med centralisering, styring og koordinering af disse biblioteker. Dette kunne give det indtryk, at kommissionen som helhed er af den opfattelse, at et stærkt centraliseret styre - udmøntet i et stift bureaukratisk direktorat af gammeldags model - er det eneste, der kan løse forskningsbibliotekernes problemer nu og i fremtiden. Det er selvsagt ikke meningen. Kommissionen lægger - også ved ordningen af denne side af kulturlivet - vægt på, at der i overensstemmelse med den almindelige kulturpolitiske målsætning tages hensyn til de fordele, som følger med en rimelig decentralisering og spredning af kompetencen. Den nærmere udformning af den centrale styring, kommissionen i det følgende foreslår, må derfor foretages på en sådan måde, at dette ikke hæmmer bibliotekernes virksomhed som serviceorganer over for de tilknyttede institutioner og brugerne i videste forstand, ligesom der må gives det enkelte forskningsbibliotek en sådan bevægelsesfrihed, at det kan tage rimeligt hensyn til lokale særtræk og til medarbejderne. Ligesom det er tilfældet for folkebibliotekerne må der også for forskningsbibliotekerne findes en passende balance mellem central styring og koordinering på den ene side og decentraliseret selvstyre og særegenhed på den anden.

5.1.5 Fælles foranstaltninger

Allerede inden Fællesrådets oprettelse i 1970 er der blevet gennemført visse fællesforanstaltninger for forskningsbibliotekerne, til trods for at forskningsbibliotekerne ikke har udgjort en samlet organisation, og til trods for at der kun har været bevilget beskedne ressourcer til sådanne formål.

Med hensyn til fælleskataloger er det således lykkedes siden 1902 at udgive en ubrudt række af Accessionskatalogen, fortegnelsen over ca. 125 forskningsbibliotekers udenlandske boganskaffelser. Selv om de fleste biblioteker har fulgt opfordringer til at aflevere oplysninger til katalogen, er aflevering dog kun frivillig og har ikke af nogen fælles biblioteksinstans kunnet pålægges de enkelte biblioteker som en forpligtelse.

På tidsskriftområdet har det frembudt større vanskeligheder at udarbejde en fælleskatalog for forskningsbibliotekerne. Et sådant arbejde blev af Det Kgl. Bibliotek igangsat i 1929/30, men gik af bevillingsmæssige årsager efterhånden i stå i 1950'erne, efter at der i 1955 var udkommet en fortegnelse over løbende udenlandske periodica ved ca. 150 danske videnskabelige og faglige biblioteker. En genoptagelse af arbejdet har derefter afventet det fælles nordiske NOSP-projekt (Nordisk Samkatalog over Periodica). Hertil er der nu givet bevilling af det nordiske fællesorgan på dokumentationsområdet NORDINFO. Efter at arbejdet er lagt over på edb-basis, er det i 1978 lykkedes at udsende en foreløbig, endnu ufuldstændig fortegnelse i mikroform over periodica i nordiske biblioteker.

Efter Fællesrådets oprettelse blev bestræbelserne for fællesaktiviteter intensiveret. Foruden de omtalte standardiseringsregler kan nævnes iværksættelse af en samlet mikrofilmning af danske aviser og et større edb-udviklingsarbejde. På sidstnævnte område blev der i 1977 givet en større bevilling, og der var hertil knyttet den betingelse, at det ansøgte edb-udviklingsprojekt udførtes og styredes i samarbejde med folkebibliotekerne.

Alle større danske forskningsbiblioteker har traditionelt været åbne for almenheden, hvilket er et særkende i forhold til mange udenlandske biblioteker af samme karakter. Der har også været en lang og god tradition for et nært samarbejde mellem forskningsbibliotekerne og folkebibliotekerne. Dette gælder ikke alene med hensyn til bogudlån, men også på adskillige andre områder.

Forskningsbibliotekerne har således haft repræsentation ved alle fællesinstitutioner på biblioteksområdet: Bibliotekscentralen, Indbindingscentralen, Danmarks Biblioteksskole og Bibliotekernes Oplysningskontor. Det forslag, der blev fremsat i 1973 om en omdannelse af Oplysningskontoret til Bibliotekernes

Lånecentral, blev udarbejdet af biblioteksdirektøren og rigsbibliotekaren i fællesskab. Til at behandle alle spørgsmål om samarbejdet imellem de to biblioteksektorer har Ministeriet for Kulturelle Anliggender i 1965 på rigsbibliotekarens forslag nedsat Fællesudvalget for Folke- og Forskningsbiblioteker. Hertil kommer, at der på det uformelle plan til stadighed har været løbende kontakt imellem Bibliotekstilsynet og Rigsbibliotekarembedet om alle spørgsmål af fælles interesse.

5.2 MÅLSÆTNING

Forskningsbibliotekernes struktur og styrelse må principielt vælges og tilrettelægges ud fra bibliotekernes målsætning. Generelt for hele biblioteksvæsenet er informationsopgaven. Men denne grundlæggende funktion kan differentieres efter bibliotekstypernes særlige karakter. Forskningsbibliotekernes hovedopgave består i at være formidlere af speciel information af videnskabelig karakter eller til videnskabelige formål.

I den sidste menneskealder har forskningsbibliotekerne udviklet sig fra passive samlinger, især af bogligt materiale, til aktive informationscentre, der stiller deres samlinger og dokumentationstjeneste til rådighed for forskning og udviklingsarbejde, videregående uddannelse, erhvervsliv, offentlig forvaltning og i det hele taget alle, der har brug for specialiseret viden.

Forskningsbibliotekernes samfundsmæssige betydning, ikke mindst for et lille og råstoffattigt land som Danmark, er vokset i takt med en eksplosiv vækst i informationsmængden, hvilket igen er en følge af den teknologiske og forskningsmæssige udvikling, der har fundet sted i de sidste årtier.

Den mængde viden, som dansk forskning og teknologi skal bruge, produceres kun for ca. 1 pct.s vedkommende her i landet. Forskningsbibliotekerne får derved meget stort ansvar for, at videnskabelige og tekniske informationer fra udlandet er til stede i tilstrækkeligt omfang, således at Danmark kan etablere og opretholde et informationsniveau på forskningsområdet svarende til det, der findes i andre lande.

Store dele af dansk samfundsliv er afhængig af udvikling og vækst i forskningsbiblioteksektoren, og såvel den kulturelle som den økonomiske udvikling vil blive forsinket, såfremt forskningsbibliotekerne ikke, organisatorisk og finansielt, får mulighed for at leve op til deres målsætning.

For at kunne nå dette mål er det ikke mindst for de forskningsbiblioteker, der betjener forskningsinstitutioner og højere uddannelsesinstitutioner, en væsentlig opgave at følge med i den udenlandske produktion af videnskabelig litteratur. De skal udvælge og anskaffe den for danske forskere relevante del deraf og ved boganskaffelser og på andre måder formidle adgang til de nye forskningsresultater, der er opnået i ind- og udland.

Udover disse funktioner er det forskningsbibliotekernes opgave at stå til rådighed for enhver med behov for at benytte deres samlinger. Således bør der principielt kunne tilbydes låneren samme service og adgang til informationsmateriale, hvilken indgang han end har valgt til biblioteksystemet.

Det er tillige en opgave for forskningsbibliotekerne at drive en udadrettet virksomhed, der gør befolkningen opmærksom på deres betjeningstilbud. Det er således også et mål for forskningsbibliotekerne gennem publikationer, udstillinger, undervisning i litteratursøgning, foredragsvirksomhed og andre arrangementer at formidle kontakten til videre kredse.

En særlig forpligtelse påhviler Det Kongelige Bibliotek som nationalbibliotek med hensyn til indsamling og formidling af den nationale litteratur, danske noder, kort m. v. og andet tilsvarende materiale, der bl. a. ud fra hensynet til eftertiden bør samles i sin fuldstændighed.

Udover de indsamlings-, registrerings- og opbevaringsopgaver, som tilfalder nationalbiblioteket på de nævnte områder, har dette ligesom nationalbiblioteker i andre lande en særlig forpligtelse som bogmuseum for boghistorie, illustrationskunst og boghåndværk.

De fleste større forskningsbiblioteker skylder en højere uddannelsesinstitution deres oprindelse, og en betydelig brugerkreds udgøres af lærere og studerende ved den uddannelsesinstitution, biblioteket hører til. Det må imidlertid i den forbindelse understreges, at langt fra alle brugere har et formelt tilhørsforhold til uddannelsesinstitutionen. Hverken begrebet forsker eller forskningsinstitution må forstås snævert. Alle større forskningsbiblioteker betjener en hel række institutioner med forskningsformål både in-

den for den offentlige og den private sektor. Brugere af de videnskabelige biblioteker må derfor defineres som forskere i videste betydning, d.v.s. alle med behov for specialiseret viden.

Ud fra funktionernes art kan forskningsbibliotekernes målsætning kort beskrives som indsamling, opbevaring og formidling af kildemateriale og specialliteratur. Medens hovedvægten i bibliotekernes virksomhed i ældre tid lå på de førstnævnte funktioner, **at** indsamle og opbevare litteratur, er i nyere tid den sidstnævnte opgave, der består i at formidle den oplagrede viden til brugerne, trådt stadig stærkere i forgrunden.

Medvirkende hertil har været fremkomsten af edb-teknikken. Ved hjælp af denne teknik er det nu muligt hurtigere og i større omfang end hidtil at stille litteraturhenvisninger til rådighed. Disse er på edb-basis oplagret i de såkaldte dokumentationstjenester, som bibliotekerne kan anvende imod at erlægge visse afgifter. De hermed forbundne betalingsproblemer behandles i kapitel 8 i forbindelse med andre økonomiske spørgsmål.

Edb-teknikken giver anledning til at understrege forskningsbibliotekernes rolle som faglige informations- og dokumentationscentre. Det er vigtigt, at det er bibliotekerne, der udgør sådanne centre, for at brugerne både kan få oplysning om, hvilken litteratur der eksisterer om et givet emne, og samtidig få adgang til et udvalg af den litteratur, der henvises **til.**

I den forbindelse rejser den nye teknik øgede krav til bibliotekerne. Det langt større antal litteraturhenvisninger, som edb-teknikken giver hurtig adgang til, kræver en nøje udvælgelse og vurdering af litteraturen. Denne funktion må - hvadenten det drejer sig om folkebiblioteker eller forskningsbiblioteker - finde sted i et samspil mellem bruger og bibliotek. Derfor forudsætter dokumentationstjenesten måske mere end nogen anden side af bibliotekernes virksomhed en snæver kontakt mellem bibliotekerne og den enkelte bruger.

5.3 BEHOV FOR CENTRAL KOORDINERING

5.3.1 Landsdækkende system

De fleste forskningsbiblioteker er oprettet som følge af et behov for biblioteksbetjening ved en uddannelses- eller forskningsinstitution. Intet enkelt bibliotek vil imidlertid alene være i stand til fuldtud at tilfredsstille sine benyttere. Alle forskningsbiblioteker - selv de største - vil altid være afhængige af andre forskningsbiblioteker i ind- og udland og må forlade sig på at kunne indlåne litteratur og andet studiemateriale, biblioteket ikke selv er i besiddelse af.

Det må derfor være et krav set fra et lånersynspunkt, at forskningsbibliotekerne ikke blot er en række enkeltstående biblioteker, men at de er led i et landsdækkende specialiseret biblioteksystem med faste internationale forbindelser, således at en samordning af bibliotekernes virksomhed sikrer den højest mulige dækningsgrad og gør den eksisterende litteratur tilgængelig, uanset hvor den måtte være placeret.

Det enkelte forskningsbiblioteks opgave kan derfor ikke blot bestemmes ud fra det omgivende videnskabelige og uddannelsesmæssige miljøs behov, men må ses som en del af et landsdækkende net, der omfatter hele det offentlige biblioteksvæsen. Kun ud fra et helhedssynspunkt kan det sikres, at alle opgaver løses. Dette er krav, der må stilles fra forskere og studerende, som den videnskabelige litteratur er et dagligt arbejdsredskab for, og fra de lånere, der - bl. a. gennem folkebibliotekerne - har behov for speciallitteratur. Der bør i videst muligt omfang tilbydes låneren samme service 0g adgang til informationsmaterialet, uanset hvilken indgang han har valgt til biblioteksystemet.

Denne landsdækkende virksomhed må imidlertid have en fast og bindende karakter, og kan ikke i længden bero på frivillige aftaler og uskrevne love. Forskningsbibliotekernes specialisering og lånevirksomhed kræver som anden decentraliseret statslig virksomhed en central myndighed til at fastsætte de nødvendige regelsæt. Niveauet af den betjening, de enkelte biblioteker yder, og den indkøbspolitik, de følger, må underkastes en samlet bedømmelse af en central biblioteksmyndighed. Dette organ må både kunne pålægge bibliotekerne de opgaver, som ud fra en helhedsbetragtning skal varetages, og ved en samordnet ressourcetildeling afsætte midlerne til at løse disse opgaver. Ligeledes må den kunne fastsætte visse fælles regler for betjeningen af bibliotekernes brugere, vejle-

dende eller obligatoriske budgetterings- og personalenormer m. m.

Hertil kommer, at en række store opgaver for forskningsbibliotekerne kun eller mest rationelt kan løses som fælles foranstaltninger, der kræver centrale ressourcer, f. eks. udarbejdelse af fælleskataloger, edb-teknisk udviklingsarbejde, etablering af fælles database m. v. Ikke mindst i en tid, hvor litteraturproduktionens og udlånstallets vækst øger forskningsbibliotekernes opgaver, samtidig med at landets økonomiske situation indskrænker bevillingsrammerne, er det nødvendigt, at forskningsbibliotekerne udbygger samarbejdet kraftigt inden for en fast organisatorisk form. Kun således kan forskningsbibliotekerne yde den bedst mulige service og bidrage til opfyldelsen af de mål, som måtte blive fastsat for landets forskning, uddannelse og hele informationsvirksomhed.

5.3.2 Anskaffelseskoordinering

Når forskningsbibliotekerne indgår i et landsdækkende biblioteksystem, må dette bl. a. have til følge, at der med hensyn til anskaffelser sker en koordinering og fastsættes en opgavefordeling, således at den bedst mulige ressourceudnyttelse sikres. Dette gælder både på det lokale niveau inden for en uddannelsesinstitution, således som der redegøres for i afsnit 5.4, samt regionsvis og på landsplan.

Regionskoordinering

I kapitel 3 henstiller Bibliotekskommissionen, at centralbiblioteket i hvert amt tager initiativ til efter behov at oprette kontaktudvalg for alle amtets biblioteker, både folke- og forskningsbiblioteker, vedrørende fælles serviceproblemer. Blandt opgaverne for sådanne udvalg nævnes en vis indkøbskoordinering eller indkøbskontakt.

For folkebibliotekernes vedkommende vil en egentlig indkøbskoordinering have sit selvfølgelige centrum i amtets centralbibliotek. Anderledes kompliceret er forholdet for forskningsbibliotekerne, hvor amterne ikke i alle tilfælde danner rimelige rammer om en indkøbskoordinering. Forskningsbibliotekernes beliggenhed ud over landet er ikke valgt efter amtsgrænser, og i nogle amter findes der ikke større forskningsbiblioteker, som - svarende til centralbibliotekerne - kunne danne knudepunkter for et indkøbssamarbejde imellem forskningsbiblioteker.

For forskningsbiblioteker inden for specifikke fagområder som f. eks. det tekniske bør der etableres en landsdækkende koordinering med det pågældende hovedfagbibliotek, således som det har fundet sted imellem teknikumbibliotekerne og Danmarks Tekniske Bibliotek.

I den forbindelse skal endvidere nævnes den medicinske biblioteksbetjening ved danske sygehuse. Spørgsmålet er taget op til undersøgelse af Forskningsbibliotekernes Fællesråd, der har peget på behovet for biblioteksfaglig betjening af disse biblioteker og betydningen af, at litteratur, der ikke findes på stedet, kan fremskaffes fra de tre medicinske universitetsbiblioteker i København, Odense og Århus med en vis regionsvis opdeling.

I lighed hermed bør andre mindre forskningsbiblioteker, f. eks. museumsbibliotekers og de videregående uddannelsers bibliotekers koordinering med det øvrige biblioteksvæsen sikres ved tilknytning til et universitetsbibliotek eller andet større forskningsbibliotek inden for en region, der ikke behøver at være sammenfaldende med amtsgrænser. Denne tilknytning bør i første række sigte imod en koordinering af indkøbspolitikken, men kan desuden omfatte bibliotekstekniske og betjeningsmæssige spørgsmål. Et samarbejde af denne art er allerede i et vist omfang etableret i uddannelsescentre ved indgåelse af overenskomster med centrets universitetsbibliotek.

De nærmere retningslinier for sådanne samarbejdsaftaler og inddelingen i passende regioner, hvor et sådant samarbejde kan praktiseres, må udarbejdes af en central instans for biblioteksvæsenet på grundlag af udtalelser fra de nævnte kontaktudvalg for alle amternes biblioteker.

Koordinering på landsplan

Foruden en regional opgavefordeling, der hidtil stort set kun er praktiseret inden for uddannelsescentre, har der på landsplan i et halvt århundrede eksisteret en anskaffelsesdeling imellem forskningsbibliotekerne ud fra fagområder. Ordningen går kort beskrevet ud på, at visse biblioteker, kaldet hovedfagbiblioteker, har påtaget sig inden for be-

stemte fag at anskaffe udenlandsk litteratur i videre omfang end andre biblioteker.

Fagdelingen hviler ganske vist på en officiel betænkning (Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen 1927), men betænkningens bestemmelser er gennemført, uden at fagdelingssystemet nogensinde i sin helhed er blevet officielt fastslået, i særdeleshed fordi der ikke har eksisteret et dertil bemyndiget centralorgan for forskningsbibliotekerne.

Denne fagdeling har krævet revisioner, når der opstod tvivl om grænsedragningen imellem fagene eller indplacering af nye fagområder. Uanset manglen på formel myndighed har Rigsbibliotekarembedet set det som sin opgave at forestå en ajourføring af fagdelingen. Der har således været ført en række forhandlinger med implicerede forskningsbiblioteker om den detaillerede grænsedragning inden for områderne geografi, kunsthistorie, psykologi, statistik, søvæsen og økonomi. Disse møderækker har givet sig udslag i indkøbsaftaler mellem bibliotekerne.

Bibliotekskommissionens flertal (alle undtagen Karl V. Thomsen) anser det imidlertid for utvivlsomt, at fagdelingen må gøres til genstand for en mere omfattende revision, bl. a. under hensyntagen til de universitetsbiblioteker, der siden fagdelingens gennemførelse er oprettet uden for København.

Det må derfor undersøges, i hvilket omfang det ud fra ressourcemæssige, faglige og forskningsmæssige betragtninger vil være rimeligt at pålægge store forskningsbiblioteker uden for København anskaffelsesforpligtelse som hovedfagbiblioteker. Et afgørende hensyn må i den forbindelse være forskningens udvikling og specialisering ved de højere uddannelsesinstitutioner uden for København. Skabes der ved en uddannelsesinstitution et permanent tyngdepunkt i et fags forskning, bør denne uddannelsesinstitutions hovedbibliotek også kunne pålægges forpligtelsen til som hovedfagbibliotek at dække landets mest avancerede behov for forskningslitteratur.

Selve strukturen med en vis fordeling af anskaffelsesansvaret på landsplan bør imidlertid fastholdes. For at sikre den bedst mulige forsyning af landet med den specielle forskningslitteratur bør der fortsat på alle fagområder være hovedfagbiblioteker, der inden for et eller flere fagområder har ansvaret for de videstgående anskaffelser af forskningslitteraturen ud over alle andre forskningsbibliotekers anskaffelser, især for tidsskrifternes vedkommende.

Et hovedfagbibliotek må tillige kunne fungere som den centrale instans for dokumentationsvirksomhed på området. Disse opgavers placering i hovedfagbiblioteker, hvoraf der kun bør være ét for hvert fagområde, skal dog ikke forhindre andre biblioteker i at anskaffe den faglitteratur og etablere de dokumentationstjenester, som et lokalt behov berettiger til. Status som nationalt hovedfagbibliotek betyder en forpligtelse og skal ikke betragtes som et privilegium.

En grundlæggende revision af fagdelingen, der bør efterfølges af fast periodevis revision, må iværksættes af et centralorgan for forskningsbibliotekerne. Udpegning til hovedfagbibliotek og fritagelse for opgaven må formaliseres som officielle bestemmelser med nærmere beskrevne forpligtelser. Kravene til et hovedfagbibliotek, der bl. a. omfatter faglig videnskabelig ekspertise og fuld offentlig tilgængelighed, må udarbejdes i forpligtende regelsæt og vil sandsynligvis i sig selv medføre en reduktion i antallet af nuværende hovedfagbiblioteker.

En række af de nuværende mindre hovedfagbiblioteker, der ikke med rimelighed fortsat kan pålægges hovedfagbiblioteksforpligtelse, bør indordnes som supplerende fagbiblioteker under et større hovedfagbibliotek. En fordelingsplan for området må udarbejdes, og det må pålægges hovedfagbiblioteket at sørge for, at planen overholdes, og at det fornødne samarbejde finder sted inden for alle fagområder.

Denne forenkling med koncentration af anskaffelsesansvaret i store hovedfagbiblioteker har længe været tilstræbt i forbindelse med de ovenfor nævnte forhandlinger, der gennem årene har været ført af Rigsbibliotekarembedet, men en gennemgribende undersøgelse af fagområder og biblioteker har man hidtil hverken haft ressourcer eller kompetence til fra centralt hold.

Endvidere må der ved en revision af fagdelingen drages omsorg for, at det interurbane lånesystem fungerer effektivt, og - ikke mindst - at der ved ressourcetildelingen sikres hovedfagbibliotekerne muligheder for at opfylde deres landsdækkende forpligtelser. Også med hensyn til en reform af fagdelingen afhænger derfor den videre udvikling i

forskningsbiblioteksektoren af, at der oprettes en central myndighed på biblioteksområdet.

Mindretalsudtalelse:

Et mindretal, Karl V. Thomsen, kan ikke tilslutte sig »filosofien« bag kommissionens tanker om såkaldt fagdeling og hovedfagbiblioteker, specielt ikke hvad angår monografier. For man indgående har drøftet problemet med brugerne, og før man har den fornødne oversigt over materialets placering, vil det være halslos gerning at diskutere de eventuelle realia i en fagdelingstanke. Den eksisterende (københavnske) hovedfagsordning er fremstået som en dyd af nødvendigheden ud fra tilfældige, lokale, fysiske eller andre forhold og senere gjort til et princip.

Det er biblioteksvæsenets opgave at fremme tilgængeligheden af dokumentérbar viden til brug for forskning, undervisning, udviklingsarbejde etc. og til dækning af den enkelte borgers individuelle behov for oplysning og erkendelsesudvidelse. Til grund ligger bibliotekernes samlinger, som principielt er tilgængelige for alle. Biblioteksvæsenets opgave er at arbejde for den maksimale udnyttelse af samlingerne bl. a. ved at styrke gensidige lånemuligheder og ved at drage omsorg for, at lokaliseringsværktøjet (databaser) får en optimal ydeevne. (Eksempelvis NOSP og edb-baserede accessionskataloger.) Desuden må det sikres, at de teknologiske muligheder som fotokopiering, mikroformer, telefacsimi-1e og telekommunikationens øvrige elektroniske overførselsmuligheder udnyttes. På den måde kan informationsudvekslingen (låneveje og lånemuligheder) fremmes.

I denne sammenhæng må også den forventede udvikling af UAP-planerne ses (Universal availability of publications). Alt dette må man have på det rene, før man begynder at filosofere over »hovedfagbiblioteker«. Det er oplagt, at der selv i vore tværfaglige tider findes målbestemte fagbiblioteker (fx vedrørende teknik, landbrug, handel). Biblioteker inden for sådanne specialfag vil naturligvis få en særlig stilling, men det behøver man ikke nogen indviklet totalplan for at administrere.

Derimod vil en egentlig hovedfagdeling inden for de traditionelle universitetsfag (fakulteterne) betyde en uheldig bureaukratisering. Dette gælder først og fremmest bøger (monografier). For periodica vil en effektivisering af det bibliografiske lokaliseringsværktøj og en koordinering og udbygning af den løbende information mellem bibliotekernes indkøbsafdelinger på det faglige og tekniske plan løse størstedelen af dækningsproblemet.

Først når man har gjort sig de teknologiske muligheder klart og etableret det nødvendige bibliografiske værktøj, kan man vurdere de eventuelle brist. Er der stadig en beskeden rest tilbage, som ikke kan fanges af databaserede kataloger, af den moderne teknologi og af UAP, da må man overveje følgende procedure: Biblioteksstyrelsen orienterer ud fra fjernlånssektionernes erfaringer om permanent vanskeligt fremskaffeligt materiale og eventuelt udækkede behov, hvorefter problemerne tages op til drøftelse og behandling.

En centralisering af dokumentationsvirksomheden fx på »hovedfagbiblioteker« må naturligvis også afvises - da den mod sin hensigt forringer mulighederne for at yde en effektiv lokalservice over for lånerne.

Mindretallet henviser i øvrigt til »Forskningsbibliotekernes målsætning« (1977), bind 1, side 117 og bind 2, bilag Va og Vb.

5.3.3 Koordinering af betjeningen

Det fællesbibliografiske apparat, der spiller en afgørende rolle i publikumsbetjeningen og lånesamkvemmet, kan kun udbygges tilstrækkeligt ved centrale foranstaltninger. I en tid, hvor edb-teknikken bliver af stadig større betydning, må det nødvendige udviklingsarbejde på dette område tilrettelægges og styres efter en fælles plan. I modsat fald vil resultatet ikke blot være en uacceptabel ressourceanvendelse, men set fra lånersynspunkt medføre nye betjeningsproblemer på grund af manglende standardisering.

I det hele taget kræver gennemførelse af standarder i de bibliotekstekniske processer, regler for katalogisering, klassifikation, udlån, åbningstider etc. en central myndighed, der kan sikre et acceptabelt og ensartet serviceniveau inden for hele forskningsbiblioteksektoren i lighed med den måde, hvorpå Bibliotekstilsynet inden for folkebiblioteksektoren har fremmet en standardisering.

Det er indlysende, at en lang række mindre forskningsbiblioteker, hvis tilknytning til det øvrige biblioteksvæsen hidtil ikke har

været klart fastlagt, ville have bedre funktionsvilkår, dersom der fandtes en fælles instans for forskningsbibliotekerne, som kunne yde biblioteksteknisk vejledning, konsulentbistand m. v.

Men også på de større forskningsbiblioteker mærkes de organisatoriske mangler. Hvis forskningsbibliotekerne ikke udgør et organiseret net, vil betjeningsniveauet lide under, at det enkelte forskningsbiblioteks opgaver og ressourcetildeling ikke er fastsat i forhold til helheden, og at visse funktioner ikke varetages effektivt af noget bibliotek. Den indbyrdes lånevirksomhed imellem bibliotekerne vil således være behæftet med usikkerhed, når låneveje og låneforpligtelser ikke er fastlagt og ikke løbende overvåges af en central instans (Lånecentralen).

De umiddelbare problemer for forskningsbibliotekernes brugere er ikke af organisatorisk art, men vedrører de konkrete betjeningsforhold. En række store forskningsbiblioteker har århundredgamle samlinger, der med deres betydelige videnskabelige og kulturhistoriske værdi skaber problemer for disse biblioteker med hensyn til magasinplads, forældede protokolkataloger og kartoteker o.s.v. Desuden er de bygningsmæssige forhold ved de ældre forskningsbiblioteker ofte aldeles utidssvarende og gør det i praksis umuligt at imødekomme brugernes behov for lånervenlig indretning, åbne hylder og moderne biblioteksfaciliteter. Dertil kommer selve kapacitetsproblemet, idet flere af de største københavnske forskningsbiblioteker på grund af pladsnød er blevet tvunget til at deponere større og større dele af deres samlede bestand i spredt beliggende depoter.

Under sådanne vilkår er det ikke muligt at yde en tilfredsstillende betjening af lånerkredsen af studerende, forskere og andre interesserede. Samtidig forventes der en forbedret service, således at brugerne ud af den litteraturproduktion, der er i stærkt tiltagende vækst, kan få netop det materiale, som er væsentligt for deres behov.

Det må således konstateres, at især ældre forskningsbiblioteker ikke har haft mulighed for at imødekomme de øgede krav om betjening, der er en følge af ændrede undervisningsformer, tværfaglige forskningsopgaver m. v. Manglen på et tilstrækkeligt antal eksemplarer af den efterspurgte forskningslitteratur forårsager ophobning af bestillinger på samme bog. Ekspeditionstiderne bliver så lange, at forskningsprojekter sættes i stå, og store forskningsbiblioteker i vidt omfang bliver anset for uanvendelige ved losningen af kortfristede forskningsopgaver. Sådanne forhold kan motivere opbygning af store institutbiblioteker, hvilket indebærer en betydelig risiko for, at alle aktuelle forskningsbehov søges dækket uden om hovedbiblioteket, medmindre hovedbiblioteket sættes i stand til at tilbyde tidssvarende biblioteksfaciliteter med åbne hylder, mange eksemplarer af den stærkt efterspurgte litteratur etc.

Ligesom for folkebibliotekerne er det for forskningsbibliotekerne vigtigt at gøre bibliotekernes tilbud og muligheder kendt for så mange som muligt. Allerede i 1950'erne iværksatte flere forskningsbiblioteker derfor regelmæssige kurser i biblioteksbenyttelse, især for studerende. Disse undervisningstilbud, der henvender sig til alle lånere, rummer foruden almindelig vejledning i brug af biblioteket tillige vejledning i litteratursøgning og brug af bibliografiske hjælpemidler. På de største forskningsbiblioteker (Det Kongelige Bibliotek i 1965, Statsbiblioteket i 1972) er der oprettet særlige afdelinger for pr-virksomhed og kontakten med presse m. v.

Også med hensyn til pr-virksomhed kan der konstateres et behov for forøget aktivitet og koordinering af forskningsbibliotekernes virksomhed. Der stilles derfor forslag om, at der fra centralt hold iværksættes forsøg med litteratursøgningsundervisning på forskellige biblioteker, ydes konsultativ bistand m. v.

Desuden bør der med henblik på forbedring af forskningsbibliotekernes servicetilbud søges tilvejebragt retningslinier for åbningstider, lokaler og personaleforhold. Der må dog herunder tages hensyn til de enkelte bibliotekers særpræg og lokale forhold, men dette udelukker ikke, at der er behov for at tilstræbe større ensartethed på disse områder.

De generelle betjeningsproblemer for forskningsbibliotekerne er blevet forøget væsentligt i de sidste år ved betydelige nedskæringer af bevillingerne. Det er Biblioteksskommissionens opfattelse, at der i hvert fald bør rådes bod på denne sænkning af forskningsbibliotekernes aktivitetsniveau i forbindelse med oprettelse af en central styrelse for området.

Generelt må det siges, at ikke så få af de betjeningsvanskeligheder, der rejser sig for det enkelte bibliotek, bedre ville kunne imødegås, dersom det overordnede problem om en fælles struktur og styrelse for forskningsbibliotekerne var løst på en tilfredsstillende måde, således at de givne ressourcers anvendelse kunne samordnes. Organisatoriske mangler betyder i sidste instans lavere serviceniveau.

Det er imidlertid Bibliotekskommissionens opfattelse, at forskningsbibliotekernes problemer ikke er løst alene ved hjælp af rådighedssummen til fælles formål og den styrkelse af koordineringen, der sker gennem et centralorgan. De senere års nedskæringer har forringet de enkelte forskningsbibliotekers muligheder for at yde den nødvendige litteratur-, informations- og dokumentationstjeneste. Denne negative udvikling er til skade for forskning, undervisning, udviklingsarbejde og information til den enkelte borger. Derfor er det Bibliotekskommissionens opfattelse, at de enkelte forskningsbiblioteker landet over, hvor dokumenterne skal findes frem og udleveres til lånerne, bør tilgodeses med rigeligere bevillinger, for at de kan udfylde deres funktion materialemæssigt, personalemæssigt og på anden måde, så at deres serviceniveau over for offentligheden kan hojnes.

Forskningsbibliotekerne bør også sættes i stand til at udføre de opgaver, de ifølge samarbejdsaftaler har over for uddannelsesinstitutioner 0.1., fx biblioteksteknisk assistance (herunder revision) på samarbejdende institutbiblioteker og afholdelse af kurser i biblioteksbenyttelse og litteratursøgning.

De meget store datamængder, der behandles på forskningsbibliotekerne, gør en fælles koordinering af biblioteksteknisk e opgaver på landsplan naturlig, men bestræbelserne herfor er betinget af et ressourcekrævende arbejde i det enkelte forskningsbiblioteks regie. Det er derfor nødvendigt at sikre personale og maskinel til de enkelte biblioteker, så at man kan arbejde hen mod et fornuftigt, integreret edb-system til forbedring af lånerservice og til afløsning af meget håndgjort rutinearbejde.

Afstanden mellem forskningsbibliotekernes økonomiske og personalemæssige ressourcer og lånernes voksende behov og rimelige servicekrav er nu så stor, at bibliotekerne er i vidtrækkende vanskeligheder. Bibliotekskommissionen mener, at det danske informationssystem svækkes stærkt, når der som i 1920erne og 1930erne sker nedskæringer i bogkøbsbevillingerne, der navnlig går ud over det udenlandske tidsskrifthold. Nedskæringerne virker også ødelæggende på bibliotekernes lokale planlægning og hindrer videreudvikling af lokale initiativer til gavn for helheden.

I den forbindelse skal Bibliotekskommissionen understrege, at antallet af brugere, f. eks. universiteternes studerende og forskere, ikke kan anvendes som eneste målestok for, hvad der må anses for rimelige driftsudgifter til forskningsbiblioteker. Bibliotekernes litteraturdækning, antallet af udenlandske titler, der anskaffes, og ikke mindst det udenlandske tidsskrifthold, bør i særdeleshed være afpasset efter mængden af relevant litteratur, der produceres, og arten af den forskning og undervisning, hvis bogbehov skal dækkes.

Bibliotekskommissionen lægger desuden vægt på, at der er de fornødne ressourcer til forsvarlig indbinding, bogpleje og konservering, og at forskningsbibliotekerne har mulighed for at udgive de nødvendige trykte kataloger og andre bibliografiske publikationer. Uden sådanne hjælpemidler vil forskningsbibliotekernes samlinger ofte i praksis være forbeholdt en snæver kreds af professionelle forskere.

5.3.4 Biblioteksteknisk koordinering

Af hensyn til den voksende benyttelse af forskningsbibliotekerne vil biblioteksteknisk koordination være en vigtig opgave at pålægge et fremtidigt centralorgan. Da lånere ofte har behov for videnskabelig litteratur, der står på forskellige forskningsbiblioteker, er det for benytterne en væsentlig ulempe at skulle sætte sig ind i særegne regler ved hvert enkelt bibliotek for f. eks. kartotekers opbygning. De meget store bogmængder, som gennem tiderne er blevet katalogiseret og klassificeret ved de gamle forskningsbiblioteker, sætter ganske vist grænser for at gennemføre standardisering på katalogiserings- og klassifikationsområdet, men for nye biblioteker eller ved grundlæggelse af nye katalogsystemer på de gamle biblioteker må der skabes større ensartethed end hidtil.

Forskningsbibliotekernes Fællesråd har vedtaget normer for både katalogisering og klassifikation, men vedtagelsen har som følge af Fællesrådets status kun karakter af anbefaling. Gennemførelsen af vedtagne standarder for biblioteksteknikske procedurer kræver et centralorgan med den nødvendige myndighed og med en tilstrækkelig udbygget konsulentorganisation, der i praksis kan sikre ensartethed og bistå især mindre forskningsbiblioteker ved løsning af de konkrete problemer, som opstår ved indførelse af nye regler.

Endvidere vil det være en central opgave at videreudvikle og ajourføre givne regelsæt eller tilpasse udenlandske systemer til danske forhold, når dette nødvendiggøres af det internationale lånesamarbejde og forbindelsen med internationale transmissionsnet. Foruden de nævnte arbejdsområder vil indkøbsrutiner, indbinding, konserverings- og bogplejeproblemer samt ikke mindst de i 5.3.3 nævnte betjeningsproblemer med fordel kunne inddrages i et centralorgans opgaver.

I særdeleshed i forbindelse med anvendelsen af edb-teknik skærpes kravet om større standardisering af forskningsbibliotekernes arbejdsprocesser, idet der i langt højere grad end hidtil må tilvejebringes ensartethed for at opnå de rationaliseringsgevinster og serviceforbedringer, som maskinel databehandling giver anledning til. Det nødvendige edb-udviklingsarbejde må samordnes af et centralorgan. Når det gælder mekanisering af arbejdsprocesserne, vil en central styring og planlægning af udviklingen i særlig grad være nødvendig.

Også selve omfanget af forskningsbibliotekernes samlinger rejser imidlertid problemer, der kan give anledning til alvorlig overvejelse. Spørgsmålet om kassation kan ikke løses isoleret ved hvert enkelt bibliotek, men kræver en samlet plan for alle forskningsbiblioteker. Der må fastlægges kriterier for udskillelse og kassation, som ud fra en helhedsbetragtning er påkrævet, og som må gælde for alle biblioteker. Dette vedrører både behovet for opbevaring af uaktuel litteratur i et fælles fjernmagasin og udskillelse af dubleteksemplarer til et depotbibliotek.

Depotbiblioteksproblematikken er kun en begrænset del af forskningsbibliotekernes pladsproblemer, der foruden magasinkapacitet angår publikums- og arbejdslokaler. Med den udvikling, der har fundet sted inden for forskningsbiblioteksektoren, er der opstået store forskelle i de bygningsmæssige rammer for forskningsbibliotekernes virksomhed med deraf følgende forskelle i serviceniveau. Det længe erkendte behov for modernisering og udvidelse af en række forskningsbibliotekers bygninger kræver en langsigtet plan, som det må være et centralorgans opgave at udarbejde bl. a. under hensyntagen til planlægningen af uddannelsessektorens udvikling.

I den forbindelse vil det være et behov for forskningsbiblioteksektoren, at der sker en samling af den biblioteksmæssige sagkundskab vedrørende biblioteksbyggeri. Til et centralorgan må knyttes faste eksperter med hensyn til de særlige forhold, som gør sig gældende ved opførelse, modernisering og indretning af biblioteker. Manglen af en særlig ekspertise i forskningsbibliotekernes byggespørgsmål har gennem årene været mærkbar ved enkelte bibliotekers byggeprojekter, som har måttet støtte sig på mere tilfældige muligheder for at udnytte erfaringer fra tidligere byggesager på forskningsbiblioteker. Det må derfor være et krav til et centralorgan, at det også i bygge- og indretningsspørgsmål råder over sagkundskab og myndighed til at styre forskningsbibliotekernes udvikling og sikre den biblioteksteknikske koordination.

5.3.5 Fælles budgetbehandling

Det er ikke muligt af finansloven eller anmærkningerne til finanslovforslaget at skaffe sig et samlet overblik over de ressourcer, der anvendes til forskningsbibliotekerne, og først efter et finansårs udløb kan man af Biblioteksårbogens statistiske oplysninger få et nogenlunde dækkende billede af, hvilke ressourcer der er blevet anvendt på en række af de største biblioteker. Uden en ændring af forskningsbiblioteksvæsenets struktur vil der ikke være mulighed for at foretage en koordineret behandling af forskningsbibliotekernes budgetter og en samlet prioritering af deres opgaver.

En første forudsætning er, at forskningsbibliotekernes budgetter er sammenlignelige. For at der kan skabes en sådan sammenlignelighed, må budgetterne udarbejdes efter fælles retningslinier, og disse retningslinier må udstedes af den samme centrale myndighed, der foretager den koordinerende behandling af budgetterne.

En anden forudsætning for, at de bevilgende myndigheder kan tage stilling til forskningsbibliotekernes budgetter, vil endvidere være, at budgetterne kan aflæses direkte af finanslovforslaget. Dette vil sige, at bevillingerne til forskningsbiblioteker, som nu er en integreret del af en større institution, og som onskes koordineret budgetmæssigt med de andre forskningsbiblioteker, må specificeres særskilt, i hvert fald hvad de rene biblioteksudgifter angår (indkøb, indbinding, løn).

Under det herskende rammebevillingssystem med særskilte budgetrammer for hvert ministerium forudsætter en egentlig koordineret behandling af forskningsbibliotekernes budgetter, at der fastsættes en fælles budgetramme for forskningsbibliotekerne. Denne budgetramme vil dog af praktiske grunde kunne begrænses til de forskningsbiblioteker, som sorterer under Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet, idet disse biblioteker modtager over 95 pct. af bevillingerne til de større offentlige forskningsbiblioteker.

Den centrale myndighed må inden for den fastsatte budgetramme foretage den indbyrdes prioritering mellem forskningsbibliotekerne ved tildelingen af bevillings- og personalerammer til de enkelte biblioteker. Samtidig må den udsende generelle retningslinier for udarbejdelsen af budgetbidragene, således at de kan være umiddelbart tilgængelige for en samordnet behandling, og eventuelt give anvisning på aktivitetsområder, som særligt skal tilgodeses.

Ved rammefordelingen og de specielle anvisninger må vægten lægges på det aktivitetsniveau og den aktivitetsfordeling, der fra centralt hold tilsigtes inden for forskningen og de højere uddannelser. De enkelte bibliotekers udarbejdelse af budgetbidrag må tilgodese de brugerønsker, som kommer til udtryk bl. a. igennem biblioteksudvalg. I den forbindelse må der tillige tages hensyn til brugere uden for betjeningsinstitutionen samt de forpligtelser, der påhviler bibliotekerne som følge af de internationale relationer.

Med henblik på udarbejdelsen af budgetbidrag ved det enkelte bibliotek og senere den samlede budgetbehandling i den centrale myndighed bør der på grundlag af funktionsanalyser ved bibliotekerne udvikles et ensartet beregningsgrundlag for budgetteringen. Dette vil tillige kunne danne grundlag for analyser af bibliotekernes serviceniveau og de økonomiske beregninger, som må indgå i overvejelserne omkring edb-anvendelse ved bibliotekerne.

Ved etableringen af en særlig budgetramme vil det også være muligt for den centrale myndighed at reservere midler til fælles biblioteksmæssige opgaver og til områder, hvor en særlig biblioteksmæssig indsats er påkrævet.

5.3.6 Konklusion

Savnet af en samlet organisation og en styrende ressourcefordelende instans kan siges at være en alvorlig hindring for den videre udvikling af forskningsbibliotekernes virksomhed. Både i henseende til indkøbspolitik, interne biblioteksteknikke processer og lånerbetjening må der kræves en fastere koordinering inden for forskningsbiblioteksvæsenet, for at bibliotekerne kan indgå i et samlet landsdækkende system.

5.4 BEHOV FOR LOKAL KOORDINERING

Et landsdækkende biblioteksystem omfatter først og fremmest de forskningsbiblioteker, der er fuldt offentligt tilgængelige. Da en række af disse samtidig er biblioteker ved en højere læreanstalt, vil det være af væsentlig betydning at få sikret, at uddannelsesinstitutionerne får fornøden indflydelse på disse forskningsbibliotekers indkøbspolitik og hele virksomhed.

Ved alle højere uddannelsesinstitutioner findes der til dette formål biblioteksudvalg. Ved universiteterne i København, Odense og Århus har udvalgene karakter af samarbejdsudvalg uden specificerede opgaver, medens biblioteksudvalg, der er oprettet i henhold til § 10 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, har formelt fastlagte opgaver, bl. a. af budgetmæssig og økonomisk art. Den brugerindflydelse, som er sikret ved biblioteksudvalg oprettet ifølge styrelseslovens § 10, bør danne udgangspunkt for en generel ordning ved de højere uddannelsesinstitutioners biblioteker.

Institutbiblioteker

Institutbibliotekerne udgør, både hvad antal og hvad litteraturanskaffelsernes omfang angår, en væsentlig del af det danske forsk-

ningsbiblioteksvæsen, men har hidtil ikke haft faste retningslinier for oprettelse og drift. I særdeleshed er det væsentligt at sikre en effektiv koordinering mellem institutbibliotekerne indbyrdes og i forholdet til uddannelsesinstitutionernes hovedbibliotek. Det er derfor af væsentlig betydning at fastlægge en organisatorisk ramme, som muliggør koordinering af en uddannelsesinstitutions samlede biblioteksressourcer, hvoraf institutbibliotekerne udgør en vigtig del.

Bibliotekskommissionens flertal (alle undtagen Palle Birkelund og Morten Laursen Vig) lægger i den forbindelse vægt på følgende forhold:

Man kunne forestille sig, at institutbibliotekernes koordinering med hovedbiblioteket ville være mest tilfredsstillende sikret på de læreanstalter, hvor der under samme ressortministerium findes organisatorisk fællesskab med hovedbiblioteket, og hvor der er oprettet styrende biblioteksudvalg efter styrelsesloven.

Den undersøgelse af institutbiblioteker, der er gennemført af Bibliotekskommissionens specialudvalg 2, viser imidlertid, at § 1 O-udvalgene rent faktisk ikke har haft den funktion at fordele bevillinger til hoved- og institutbiblioteker, således at koordineringen i denne henseende i det væsentlige har haft samme karakter som ved universiteterne i København, Odense og Århus og vedrørt retningslinier for indkøb.

Endvidere er det bemærkelsesværdigt, at institutbibliotekerne har fået den kraftigste vækst i forhold til hovedbiblioteket på Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, hvis bibliotek er integreret i læreanstalten og henhører under samme ministerium. Omvendt har institutbibliotekernes vækst været relativt begrænset ved Odense Universitet, hvor der ikke er organisatorisk fællesskab imellem universitetet og hovedbiblioteket, der hvert sorterer under sit ressortministerium. I bilag I 6 er genoptrykt specialudvalgets tabel, der sammenligner institutbibliotekers og hovedbibliotekers indkøbs- og indbindingskonti.

Eksemplerne er ganske vist yderpunkter under de nuværende forhold, og det må tages i betragtning, at de biblioteksudvalg, der er oprettet i henhold til § 10 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, kun har fungeret i nogle få år, og at resultaterne af deres virksomhed derfor endnu ikke kan opgøres på helt sikkert grundlag. Trods disse forbehold viser eksemplerne dog, at institutbibliotekernes bogkøbsbevillinger ikke i alle tilfælde kan siges at have et mindre omfang i forhold til hovedbiblioteket, hvis dette har organisatorisk eller ressortmæssigt fællesskab med uddannelsesinstitutionen.

Med det nuværende erfaringsmateriale må det anses for sandsynligt, at institutbibliotekernes relative vækst i forhold til hovedbibliotekerne snarere end den organisatoriske struktur skyldes en række historisk og geografisk betingede forhold på læreanstalten og hovedbiblioteket. I særdeleshed har vilkårene for hovedbibliotekets virksomhed, lokale- og bevillingsforhold formentlig haft den afgørende betydning. Hvis hovedbibliotekets serviceniveau af forskellige grunde er utilfredsstillende over for uddannelsesinstitutionen, vil der opstå behov for oprettelse af store institutbiblioteker, som uden om hovedbiblioteket kan yde forskningen og undervisningen den nødvendige biblioteksbetjening.

En egentlig bevillingsmæssig koordinering måtte i givet fald bestå i, at der fra centralt hold fordeltes ressourcer mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker. Dette ville forudsætte et brud i institutternes rammebudgetter ved en udskillelse af institutternes biblioteksbevillinger. Herved ville man vanskeliggøre institutternes tilpasning til den løbende udvikling af de former, hvori forskningen og den højere uddannelse foregår.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at institutbiblioteker må betragtes som uddannelsesinstitutionernes egne biblioteker, der med hensyn til budget m. v. bør bevare deres organisatoriske integration i læreanstalterne. Den nødvendige koordinering af hoved- og institutbiblioteker bør finde sted som et led i det generelle samarbejde med uddannelsesinstitutionen, som biblioteksudvalgene danner rammen om.

På grundlag af de erfaringer, man hidtil har gjort i biblioteksudvalg, bør der også i henseende til institutbibliotekerne gives mere detaillerede, generelle regler om disse udvalgs kompetence og virksomhed. På det bibliotekstekniske område skal der sikres den størst mulige standardisering og ensartethed mellem institutbiblioteker og hovedbibliotek i henseende til katalogisering m. v. Al udskillelse af litteratur og udlån fra institutbibliotekerne til lånere uden for læreanstalten bør foregå gennem hovedbiblioteket, hvor insti-

tutbibliotekernes samlinger skal være centralt registrerede. Institutbibliotekerne bør betjenes af faguddannet personale, der enten ansættes på instituttet eller tilknyttes hovedbiblioteket. Under alle omstændigheder anser Bibliotekskommissionen det for en væsentlig opgave at sikre den nødvendige anskaffelseskoordinering og standardisering af de bibliotekstekniske procedurer i forhold til hovedbiblioteket og derigennem tillige sikre samarbejdet med det øvrige biblioteksvæsen.

Det gælder endvidere, at der bør fastsættes anvendelige og klare kriterier for litteraturanskaffelserne på hovedbibliotek og institutbiblioteker. Både for institutternes og hovedbibliotekets vedkommende må bogkøbsbudgetter forelægges udvalgene til udtalelse. Ved sådanne retningslinier for indkøb og en koordineret behandling af hovedbibliotekets og institutbibliotekernes budgetter i biblioteksudvalgene sikres den indkøbspolitiske samordning, der er en forudsætning for en forbedring af den samlede biblioteksbetjening ved uddannelsesinstitutionen.

Mindretalsudtalelse:

Et mindretal (Palle Birkelund og Morten Laursen Vig) kan ikke tilslutte sig fremstillingen i kap. 5.4 af forholdet mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker.

Fremstillingen synes at benytte fordelingen af udgifter til litteraturanskaffelser som eneste målestok for den ønskede koordinering mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker, således at kun begrænsning af institutbibliotekernes samlede andel ved den enkelte læreanstalt opfattes som udtryk for succes. Man ser herved ganske bort fra (1) at fordelingen ved den enkelte institution må vurderes på baggrund af denne institutions karakter og (institut)struktur, og (2) at kun den generelle tendens eventuelt kan sige noget om de organisatoriske relationers betydning i denne sammenhæng.

1. Nogle læreanstalter omfatter et betydeligt antal mindre institutter, der hver for sig har behov for et beskedent håndbibliotek som dagligt arbejdsredskab; summen af udgifterne hertil kan godt blive forholdsvis stor, sammenlignet med de respektive hovedbibliotekers bogkonti, uden at dette er udtryk for manglende koordinering (men måske nok for mindre hensigtsmæssig institutstruktur, hvilket imidlertid ikke kan være noget biblioteksanliggende).

Forekomsten af store eller stærkt voksende institutbiblioteker ved en institution er langt snarere (men ikke nødvendigvis) udtryk for manglende biblioteksmæssig koordinering eller utilstrækkelig service fra hovedbiblioteket (jfr. s. 99, 2. spalte). Sådanne store institutbiblioteker findes næsten udelukkende ved uddannelsesinstitutioner, der betjenes af hovedbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender, og hvor der altså ikke er noget organisatorisk fællesskab. Samtidig kan det konstateres, at den gennemsnitlige udgift til litteraturanskaffelser pr. institutbibliotek er mere end 2½ gang så stor ved disse institutioner (universiteterne i København, Odense og Århus) som ved de institutioner med integreret hovedbibliotek, der tillige har institutbiblioteker (Danmarks Tekniske Højskole, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole og Danmarks Farmaceutiske Højskole), nemlig henholdsvis ca. 40.000 kr. og ca. 15. 000 kr.

Desuden må det ved vurderingen af institutbibliotekernes bogkøbsudgifter ved den enkelte institution tages i betragtning, at disse i varierende omfang kan være udtryk for en arbejdsdeling mellem hovedbibliotek og visse institutbiblioteker. Dette gælder bl. a. ved de uddannelsesinstitutioner, der hovedsagelig beskæftiger sig med de anvendte videnskaber (fx teknik, landbrug og farmaci), hvis litteraturmæssige dækning vil være hovedbibliotekets væsentligste opgave, mens anskaffelsen af den nødvendige grundvidenskabelige litteratur (matematik, fysik, kemi m. m.), hvis hovedsamlinger findes på andre forskningsbiblioteker, i mange tilfælde overvejende foretages af det eller de institutbiblioteker, der især beskæftiger sig med disse fag. Det kan i denne forbindelse nævnes, at netop ved Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole anvendtes i 1977-78 en trediedel af institutbibliotekernes bogkøbsmidler til dækning af grundfag, inden for hvilke hovedbiblioteket stort set intet anskaffede.

2. Til brug ved argumentationen for flertallets tese at det organisatoriske fællesskab mellem hovedbibliotek og uddannelsesinstitution og styrelseslovens bestemmelser er uden betydning for koordineringen mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker, udvælges to eksempler, Den Kgl. Veterinær- og

Landbohøjskole og Odense Universitet, der hver for sig betegner et atypisk, men for den ønskede konklusion bekvemt yderpunkt. Det konstateres, at institutbibliotekerne ved Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole med et integreret hovedbibliotek har fået den kraftigste vækst i forhold til dette, mens institutbibliotekernes vækst har været relativt begrænset ved Odense Universitet med hovedbibliotek under et andet ressortministerium. Rent bortset fra, at en punktundersøgelse som den foreliggende vanskeligt kan sige ret meget om bibliotekernes vækst, men kun beskrive de øjeblikkelige forhold, må det naturligvis være af væsentlig større interesse at undersøge, om der generelt er forskel på de to kategorier (institutbiblioteker med og uden integreret hovedbibliotek).

En sammenligning viser, at institutbibliotekerne ved de læreanstalter, der betjenes af selvstændige hovedbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender, generelt (d. v.s. taget under ét, men ikke nødvendigvis ved hver enkelt institution) i 1975/76 anvendte nøjagtig tre gange så stort beløb i forhold til hovedbibliotekets bogkonto til litteraturanskaffelser som institutbibliotekerne ved institutioner omfattet af styrelseslovens § 10 - stadig taget under ét.

På denne baggrund finder mindretallet, at den foreliggende tekst dels giver en utilstrækkelig og delvis misvisende fremstilling af et for forskningsbiblioteksektoren meget væsentligt område, dels drager konklusioner til støtte for flertallets opfattelse heraf, som næppe underbygges af det faktisk foreliggende materiale.

I øvrigt henvises til den mere detaljerede dokumentation i bilag I 7.

5.5 FORSLAG

5.5.1 Lokal koordinering

Forskningsbibliotekernes behov for at udgøre en samlet organisation imødekommes ved at selvstændiggøre de større forskningsbiblioteker (universitets - og vigtigere hovedfagbiblioteker), der hidtil har været underlagt en institution, og koordinere deres virksomhed ved oprettelse af et centralorgan. Uanset denne selvstændiggørelse af forskningsbibliotekerne vil det være muligt at sikre institutionerne den nødvendige indflydelse på bibliotekernes indkøbspolitik og hele virksomhed.

Biblioteksudvalg

Bibliotekskommissionens flertal (alle undtagen Karl V. Thomsen) foreslår, at der ved alle forskningsbiblioteker, der betjener en højere uddannelsesinstitution og hører under det foreslåede centralorgan, oprettes biblioteksudvalg med følgende opgaver:

1. Biblioteksudvalget skal over for en styrelse for forskningsbibliotekerne afgive udtalelse om hovedbibliotekets budgetbidrag.
   For institutbibliotekernes vedkommende skal biblioteksudvalget have forelagt en årlig oversigt over budgetforslag til bogkøb samt de tilsvarende regnskabstal og afgive udtalelse herom til uddannelsesinstitutionen samt til en styrelse for forskningsbibliotekerne.
2. Biblioteksudvalget skal fastlægge retningslinier for hovedbibliotekets bogkøb. Det skal tages i betragtning, at et alsidigt udvalg af den væsentlige videnskabelige litteratur bør indkøbes og bevares for eftertiden, således at der ikke udelukkende tages hensyn til aktuelle prioriteringer inden for forskning og højere uddannelse.
3. Biblioteksudvalget skal under hensyn til opgavefordelingen mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker fastsætte retningslinier for fordelingen af litteraturen mellem hovedbiblioteket og institutbibliotekerne. Disse retningslinier skal sikre, at den størst mulige del af litteraturen er tilgængelig for samtlige brugere samtidig med, at den litteratur, som udgør daglige arbejdsredskaber for forskere og studerende, til stadighed er tilgængelig på institutterne. Det er en forudsætning for, at sådanne retningslinier kan fastsættes, at institutbibliotekernes samlinger er registreret i offentligt tilgængelige kataloger.
   I den forbindelse må der gives retningslinier for en systematisk dublering af den litteratur, der bør findes både på institutbibliotekerne og på hovedbiblioteket.
4. Biblioteksudvalget skal endvidere af hensyn til det udvidede samarbejde mellem brugere og bibliotek have adgang til at udtale sig om opslag og ansøgere til forskningsbibliotekarstillinger på grundlag af fagkyndig bedømmelse.
5. Biblioteksudvalget skal med henblik på sikring af de bedst mulige arbejdsvilkår for brugerne have adgang til at udtale sig

om planlagte ændringer i hovedbibliotekets betjening af brugerne, ligesom udvalget skal kunne stille forslag over for hovedbibliotekets ledelse om forbedringer i betjeningsforholdene.

6. Biblioteksudvalget skal sikre, at der gennemføres vejledning i biblioteksbenyttelse for alle benyttere, der har særligt behov for det, bl. a. studerende og yngre forskere.

Med hensyn til biblioteksudvalgenes sammensætning er de gældende retningslinier for større biblioteker følgende: Bibliotekets personale og brugerne ved uddannelsesinstitutionen er ligeligt repræsenterede, medens de eksterne brugere repræsenteres i et omfang, der bestemmes af denne brugerkreds' sammensætning og låneaktivitet. Antallet af repræsentanter for de eksterne lånere, der f. eks. kan repræsentere folkebiblioteksektoren, kan dog ikke overstige antallet af repræsentanter for uddannelsesinstitutionens lånere.

Disse retningslinier kan Bibliotekskommissionen i princippet tilslutte sig, idet man dog er opmærksom på, at sondringen mellem interne og eksterne brugere i visse tilfælde måske kan være uhensigtsmæssig. Man går imidlertid ud fra, at de detaillerede direktiver om biblioteksudvalgenes sammensætning må udformes af en central instans, efter at spørgsmålet har været nærmere undersøgt og overvejet, idet der samtidig bør lægges megen vægt på de lokale forhold og ønsker ved hvert enkelt bibliotek. Det er således efter kommissionens opfattelse ikke nogen nødvendighed, at biblioteksudvalgene er ensartet sammensat fra forskningsbibliotek til forskningsbibliotek, men visse fælles retningslinjer vil antagelig kunne lægges til grund.

Ligeledes vil det formentlig være hensigtsmæssigt, at biblioteksudvalg ved de største uddannelsesinstitutioner deles i flere udvalg, f. eks. fakultetsvis, efter de lokale behov, men koordineret i et fælles biblioteksudvalg med bevarelse af de beføjelser, som der er stillet forslag om at tillægge biblioteksudvalg generelt.

Udtalelser fra Københavns og Århus universiteter om institutbiblioteker

Gennem Kulturministeriet har Bibliotekskommissionen modtaget en skrivelse fra Københavns Universitet om institutbiblioteker. Med skrivelsen fremsendtes en betænkning vedrørende institutbiblioteker udarbejdet af et biblioteksudvalg nedsat af Universitetets konsistorium. Skrivelsen og betænkningen er optrykt som bilag I 8. Heri - og i henvendelser fra en række institutter på Århus Universitet, fremsendt med rektors bemærkninger og gengivet som bilag I 9 - tages der stilling til det forslag, som Bibliotekskommissionens specialudvalg 2 har stillet om oprettelse af biblioteksudvalg ved alle højere uddannelsesinstitutioner.

Den kritik, som begge universiteter retter imod specialudvalgets forslag, vedrører på et væsentligt punkt også Bibliotekskommissionens forslag. Det centrale spørgsmål i denne forbindelse er institutbibliotekernes bevillingsmæssige selvstændighed.

I Københavns Universitets skrivelse fremføres det, at institutbibliotekerne ifølge forslaget »lægges ind under biblioteksudvalg med repræsentation af instanser uden for universitetet. Disse biblioteksudvalg skal have vidtgående budgetmæssige beføjelser, med kompetence svarende til budget- og forretningsudvalg ved de højere uddannelsesinstitutioner«. Københavns Universitet afviser »at afgive den budgetmæssige myndighed over institutbibliotekerne til udvalg med repræsentation for instanser uden for universitetet«, og det anbefales, at institutbibliotekerne bevarer »den nuværende struktur med både organisatorisk og budgetmæssig afhængighed af institutterne«.

Vedrørende institutbibliotekernes bevillingsforhold fremføres det af Århus Universitet, at specialudvalgets forslag medfører, at »bevillingerne faktisk skal fratages institutterne«, og at »bevillingerne, indkøbspolitikken og driften (af institutbiblioteker) i overvejende grad skal afgøres centralt«. Det anføres endvidere af Århus Universitet, at man allerede har opnået det ønskelige samarbejde mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker, »uden at der har været behov for en central fordeling af bevillingerne«.

Kritikken fra de to universiteter beror imidlertid i denne henseende på en misforståelse. De beføjelser, som både ifølge specialudvalgets og Bibliotekskommissionens forslag tillægges biblioteksudvalgene m. h. t. institutbibliotekerne, er alene følgende:

1. Biblioteksudvalget skal til udtalelse have forelagt en årlig oversigt over institutbibliotekernes budgetforslag til bogkøb samt de tilsvarende regnskabstal.
2. Biblioteksudvalget skal fastsætte retningslinier for fordelingen af litteraturen mellem hovedbiblioteket og institutbibliotekerne. I den forbindelse må der gives retningslinier for en systematisk dublering af den litteratur, der bør findes både på institutbibliotekerne og på hovedbiblioteket.

Det foreslås således hverken af specialudvalget eller af Bibliotekskommissionen, at institutbibliotekernes ressourcetildeling skulle finde sted på anden måde end hidtil, idet institutterne bevarer mulighed for at tilføre og fratage institutbibliotekerne ressourcer inden for institutternes rammebevillinger.

Bibliotekskommissionen finder imidlertid ligesom Århus Universitet, at »en vis koordinering af indkøbspolitikken er ønskelig«, og dette er i overensstemmelse med Københavns Universitets udtalelse om, at »samarbejdet om accessionen hidtil har været mindre tilfredsstillende mange steder«.

De foreslåede biblioteksudvalg med den angivne udtaleret om budgetter og pligt til at fastsætte retningslinier for anskaffelser anses af Bibliotekskommissionen for at være egnede rammer til at sikre den ønskelige koordinering. Samtidig imødekommes de to universiteters fremsatte ønske om, at institutbibliotekerne bevarer den organisatoriske og budgetmæssige afhængighed af institutterne og dermed muligheden for en smidig tilpasning til den løbende udvikling af de former, hvori forskning og højere uddannelse foregår.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal (Karl V. Thomsen) kan ikke gå ind for biblioteksudvalg i den foreslåede form og med den angivne kompetence. Efter mindretallets opfattelse bør der under hensyntagen til lokal struktur og lokalt behov oprettes rådgivende udvalg for de enkelte fakulteter eller fagområder samt oprettes et fællesudvalg til at behandle generelle og overordnede spørgsmål i samarbejdet mellem hovedbibliotek og institution.

5.5.2 Fælles styrelse for forskningsbiblioteker

Det danske forskningsbiblioteksvæsens mangel på sammenhæng skyldes dels den selvstændige stilling, som det enkelte forskningsbibliotek traditionelt har haft i forhold til de øvrige forskningsbiblioteker, dels at forskningsbibliotekerne sorterer under flere forskellige ministerier, hvoraf Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet er ressortministerier for langt den største del.

Skal man nå frem til en samlet prioritering af forskningsbibliotekernes opgaver og ressourcetildeling, må der efter kommissionens opfattelse etableres en central forskningsbiblioteksadministration (i det følgende kaldt forskningsbiblioteksstyrelsen). Herunder må foruden universitetsbibliotekerne sortere de vigtigste hovedfagbiblioteker, alle med selvstændige konti på finansloven. Herved vil man videreføre de intentioner, som lå bag oprettelsen af Rigsbibliotekarembedet i 1943 og Forskningsbibliotekernes Fællesråd i 1970.

Budget og ressourcetildeling

Da budgettet må betragtes som et meget væsentligt koordineringsmiddel, må en fælles styrelse for forskningsbibliotekerne have en samlet budgetramme for forskningsbibliotekerne til rådighed, for at den kan foretage en prioritering mellem forskningsbibliotekerne indbyrdes og af fælles biblioteksmæssige opgaver.

I fortsættelse heraf må en forskningsbiblioteksstyrelse endvidere tildele de enkelte biblioteker budget- og personalerammer og fastsætte retningslinier, der skal sikre, at bibliotekerne udarbejder deres budgetbidrag i ensartede og sammenlignelige former. Styrelsen behandler de indkomne budgetbidrag og udarbejder et samlet budgetforslag for forskningsbibliotekerne, der afgives til ressortministeriet, under hvis departement en forskningsbiblioteksstyrelse vil henhøre. Med de enkelte bibliotekers budgetbidrag må følge en redegørelse fra biblioteksudvalgene for institutbibliotekernes budgetforslag.

Forudsætningen for, at der kan stilles en samlet budgetramme til rådighed for en forskningsbiblioteksstyrelse, vil være, at bevillingerne til de biblioteker, som har selvstændig konto på finansloven, overføres til denne ramme, og at de biblioteker, som er omfattet af en højere uddannelsesinstitutions konto på finansloven, får ny selvstændig konto og henføres til den ovennævnte bud-

getramme, for så vidt som det drejer sig om større biblioteker, der er fuldt offentligt tilgængelige.

Til forskningsbiblioteksstyrelsens **budget**kompetence hører også udarbejdelsen af forskningsbibliotekernes samlede bidrag til de årlige tillægsbevillingslovforslag på grundlag af de enkelte bibliotekers bidrag. Styrelsen udarbejder endvidere finansudvalgsaktstykker vedrørende ekstraordinære bevillinger til forskningsbiblioteksvæsenet og styrelsens egne aktiviteter og forelægger disse via ressortministeriets departement til ministerens underskrift.

Der har i de senere år udviklet sig en praksis, hvorefter beløb, der ydes forskningsbibliotekerne til konkrete formål af private fonds o. I., ikke i alle tilfælde optages på bibliotekernes finanslovkonti. Det foreslås, at der skabes formel hjemmel herfor svarende til § 30 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner.

Det vil af det ovennævnte fremgå, at forskningsbiblioteksstyrelsen i forhold til forskningsbibliotekerne overtager en del af de budgetmæssige funktioner, som i dag varetages af Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriets direktorat for de videregående uddannelser.

For så vidt angår de forskningsbiblioteker, der sorterer under andre ministerier, og som tilsammen kun repræsenterer mindre end 5 **pct.** af de større forskningsbibliotekers udgifter, vil en henlæggelse af budgetbehandlingen til forskningsbiblioteksstyrelsen volde uforholdsmæssigt store problemer. Det vil derfor være tilstrækkeligt, at disse biblioteker én gang om året indsender sådanne regnskabstal og statistiske oplysninger, som er nødvendige for styrelsens overblik over de samlede ressourcer, som anvendes til forskningsbiblioteksformål og til planlægningsformål. I den forbindelse må forskningsbiblioteksstyrelsen tillige være bemyndiget til at indkalde budgetoverslag fra disse biblioteker og have en tilsynsforpligtelse over for disse biblioteker.

Planlægning

Forskningsbiblioteksstyrelsen må have ansvaret for den mellemlange og langsigtede planlægning (perspektivplanlægning).

Planlægningen skal omfatte forskningsbibliotekernes udvikling og opgavefordeling, den biblioteksteknikke udvikling samt det økonomiske og personalemæssige forbrug. Styrelsen må herunder i overensstemmelse med principperne bag Perspektivplan II sætte forskningsbibliotekernes ønskede udvikling i nøje relation til ressourceforbruget. Styrelsen må også i overensstemmelse med betænkning nr. 743 om planlægning i centraladministrationen (1975) samordne sin planlægning med planlægningen af andre, nærliggende dele af den offentlige sektor. Disse dele er først og fremmest den højere uddannelse og forskningen samt folkebiblioteksektoren. For så vidt angår folkebibliotekerne må man forvente opgaven lettet, såfremt der i lighed med de udbygningsplaner for folkeskolen og den sociale sektor, der er blevet udarbejdet efter 1. april 1970, også indføres et system af kommunale udbygningsplaner for folkebiblioteksvæsenet.

Personalesager

Styrelsen overtager fra ressortministerierne den faglige kompetetence vedrørende behandling af personalesager, idet der dog for kgl. udnævnelser af tjenestemænd yderligere må ske en ministeriel sagsbehandling.

Biblioteksstatistik og -prognoser

Et rimeligt og relevant udvalg af statistiske oplysninger er et nødvendigt grundlag for mange planlæggende funktioner, ligesom sådanne oplysninger i mange tilfælde er nødvendige for de bevilgende myndigheder som led i belysning af samfundsmæssig sammenhæng og udvikling til brug ved den overordnede fastsættelse af økonomiske rammer. Det er derfor forskningsbiblioteksstyrelsens opgave dels at udnytte relevante statistiske oplysninger fra samfundsområder, som har betydning for biblioteksvæsenets udvikling, dels at drage omsorg for, at samtlige forskningsbiblioteker indsender statistiske oplysninger om deres egen virksomhed i ensartet form. Det er i denne forbindelse vigtigt, at udefra kommende ønsker om statistiske oplysninger kanaliseres gennem forskningsbiblioteksstyrelsen, således at styrelsen kan tilrettelægge undersøgelser på en sådan måde, at de enkelte forskningsbiblioteker undgår at skulle investere unødige ressourcer i denne.

Med udgangspunkt i et pålideligt, ensartet statistisk materiale er det dernæst forskningsbiblioteksstyrelsens opgave at opstille de for planlægningen m. v. nødvendige prognoser samt løbende at ajourføre tidligere prognoser.

Generelle administrative retsregler samt forberedelse af evt. lovgivning på biblioteksområdet

Udstedelse af generelle administrative forskrifter for forskningsbiblioteker er en opgave, som bør delegeres til forskningsbiblioteksstyrelsen, der ligeledes nødvendigvis må inddrages i et evt. lovforberedende arbejde. Samtidig bør styrelsen tage sig af formidlingen af information til forskningsbibliotekerne.

Bibliotekstekniske retningslinier, udviklingsopgaver og konsulentbistand

En hovedopgave for en forskningsbiblioteksstyrelse vil være at indsamle og bearbejde det bredest mulige erfaringsmateriale om biblioteksteknik m. v. I denne forbindelse er den størst mulige ensartethed i den tekniske udformning af de forskellige hjælpemidler af væsentlig betydning. Dette er i særlig grad påkrævet inden for forskningsbiblioteksvæsenet, jfr. ovenfor 5.3.4 om behovet for biblioteksteknisk koordinering.

Forskningsbiblioteksstyrelsen skal i samarbejde med folkebibliotekerne og Bibliotekscentralen videreudvikle de nuværende regelsæt for deskriptiv katalogisering, søge at koordinere de forskellige klassifikationssystemer samt samordne udviklingen af edb-anvendelsen.

Forskningsbiblioteksstyrelsen skal samordne og om nødvendigt tage initiativ til udviklingsarbejder og forskning inden for spørgsmål om edb-teknikkens anvendelse til løsning af bibliotekstekniske opgaver.

Forskningsbiblioteksstyrelsen kan eventuelt i samarbejde med Direktoratet for Statens Indkøb søge etableret leveringsaftaler om indkøb af såvel bøger og tidsskrifter som materiel og inventar samt aftaler om indbinding. Den økonomiske fordel ved sådanne ordninger skal dog nøje afvejes over for en mulig forringelse af serviceniveauet over for publikum og mere fordelagtige lokale ordninger.

Forskningsbiblioteksstyrelsen skal foruden de standardiseringsbestræbelser, som er et naturligt led i arbejdet med katalogiseringssystemer og edb-teknik, sørge for standardisering af de forskellige hjælpemidler, herunder blanketter. Samtidig bør den centrale, generelle informationsformidling om forskningsbibliotekernes virksomhed over for offentligheden organiseres og formaliseres gennem forskningsbiblioteksstyrelsen i samarbejde med Statens Informationskontor.

Styrelsen skal endvidere gennem en konsulenttjeneste tilbyde bistand til gennemførelse af rationaliseringsforanstaltninger af enhver art. Konsulenttjenesten skal også, bl. a. i samarbejde med Undervisningsministeriets byggedirektorat, yde assistance i forbindelse med biblioteksbyggeri samt indretning og valg af inventar.

Drift af fællesinstitutioner

Forskningsbiblioteksstyrelsen skal forestå driften af en række institutioner, der er fælles for forskningsbibliotekerne. Foruden de i dag under Rigsbibliotekarembedet hørende Danmarks Institut for International Udveksling af Videnskabelige Publikationer (IDE) og Accessionskatalogen samt det under Forskningsbibliotekernes Fællesråd hørende edb-kontor kan fællesinstitutionerne f. eks. tænkes udvidet med et depotbibliotek eller fællesmagasin.

Hovedfagbiblioteksordningen

En vigtig opgave for forskningsbiblioteksstyrelsen vil være en løbende revision af fagdelingen mellem forskningsbibliotekerne samt at fastlægge den til enhver tid gældende hovedfagbiblioteksforpligtelse for de berørte forskningsbiblioteker samtidig med, at der etableres en sammenhæng mellem den pålagte forpligtelses omfang og tildelingen af ressourcer til biblioteket.

Forholdet mellem hovedbiblioteker og institutbiblioteker

Forskningsbiblioteksstyrelsen skal sammen med de højere uddannelsesinstitutioner udarbejde regler om forholdet mellem hovedbiblioteker og institutbiblioteker.

Internationalt biblioteksamarbejde

Forskningsbiblioteksstyrelsen bør holde sig orienteret om ethvert løbende internationalt biblioteksamarbejde. Nye forbindelser af generel art over grænserne bør kanaliseres gennem styrelsen, som af den årlige budgetteringsramme må reservere et beløb, der skal være til rådighed for dansk deltagelse i internationalt biblioteksamarbejde.

Sekretariatsvirksomhed

Forskningsbiblioteksstyrelsen yder sagkyndig og sekretariatsmæssig bistand til Biblioteksrådet og til råd eller udvalg, der måtte blive nedsat på landsplan inden for forskningsbiblioteksektoren.

Forholdet til andre forskningsbiblioteker end de under Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet hørende

Forskningsbiblioteksstyrelsens ovenfor beskrevne kompetence skal som ovenfor nævnt primært gælde forskningsbibliotekerne under Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet.

Tilbage står spørgsmålet om, hvilken kompetence styrelsen skal have over for andre statslige forskningsbiblioteker, de medicinske hospitalsbiblioteker og private forskningsbiblioteker.

Den konsulentbistand, som styrelsen skal yde, bør principielt kunne ydes til alle forskningsbiblioteker.

De leveringsaftaler, som styrelsen måtte opnå om levering af bøger, tidsskrifter, biblioteksudstyr o.s.v., må generelt omfatte samtlige statslige forskningsbiblioteker.

Endvidere må der pålægges samtlige statslige forskningsbiblioteker, de medicinske hospitalsbiblioteker samt private statsstøttede forskningsbiblioteker, der har status som hovedfagbibliotek, en pligt til at give periodiske indberetninger om accession, regnskabstal for litteraturanskaffelser og indbindingsudgifter samt andre biblioteksstatistiske oplysninger.

Pålæggelse af en sådan pligt for de nævnte kommunale og private biblioteker ville kræve særlig lovhjemmel.

Endelig må de statslige forskningsbiblioteker - efter forhandling med styrelsen - kunne pålægges at benytte de generelle katalogiserings- og kiassifikationsregler, som måtte blive gennemført ved de under Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet hørende forskningsbiblioteker.

Over for den videre kreds af forskningsbiblioteker skal forskningsbiblioteksstyrelsen have løbende informationspligt ved udgivelse af meddelelsesblad eller afholdelse af halvårlige møder vedrørende spørgsmål af generel interesse for forskningsbibliotekerne.

Særudtalelse:

Morten Laursen Vig nærer overordentlig stor betænkelighed ved forslaget om, at et antal af de biblioteker, som er omfattet af en højere uddannelsesinstitutions konto på finansloven, får ny selvstændig konto, men vil foretrække den ordning, der nu i en årrække har været praktiseret ved Danmarks Tekniske Højskole, Roskilde Universitetscenter og Ålborg Universitetscenter, hvorefter en af Undervisningsministeriet fastsat andel af disse institutioners budgetrammer reserveres de respektive biblioteker og administreres i henhold til styrelseslovens § 10.

En selvstændiggørelse af de pågældende bilioteker vil medføre bortfald af § 10 og de nuværende biblioteksudvalg såvel som af bibliotekets repræsentation i institutionens styrende organer. De i kap. 5.5.1 foreslåede biblioteksudvalg vil give brugerne mindre reel indflydelse på bibliotekets budget og drift, end de nu har i kraft af bestemmelserne i § 10, og de vil overhovedet ikke give bibliotekspersonalet mulighed for at deltage i styrelsen af læreanstalten, skønt dennes virksomhed på mange områder er bestemmende for deres daglige arbejde.

Endvidere vil bortfald af det organisatoriske fællesskab gøre det nødvendigt, at biblioteket opbygger en selvstændig administration til at varetage de opgaver, der nu løses af uddannelsesinstitutionens administration, især m.h.t. personale og regnskab.

Endelig vil egen finanslovskonto betyde, at den udgiftsrefusion for en række gensidige serviceydelser mellem bibliotek og læreanstalt, som nu kan afregnes ved intern ompostering, fremtidig må bogføres som indtægt på de respektive regnskaber med det sandsynlige resultat, at sådanne serviceydelser i vidt omfang må bortfalde. (Som eksempler kan nævnes levering af fotokopier og AV-

produkter fra biblioteket til institutter eller andre enheder under uddannelsesinstitutionen, eller bibliotekets brug af institutionens trykkerifaciliteter.)

Mindretallet må derfor fastholde, at en overføring af de omhandlede forskningsbiblioteker til egen finanslovskonto kun bør ske, dersom det viser sig at være den eneste mulighed for at gennemføre det nødvendige mål af budgetmæssig koordinering forskningsbibliotekerne imellem og kun under de af specialudvalg 2 opstillede forudsætninger, »...at der fortsat kan opretholdes en nær organisatorisk tilknytning til uddannelsesinstitutionerne. I den forbindelse lægger man især vægt på den i styrelsesloven foreskrevne koordinering af hovedbibliotekets og institutbibliotekernes anskaffelser, og at der fortsat sikres personalet ved biblioteket valgret til uddannelsesinstitutionens styrende organer.« (Specialudvalg 2's betænkning side 84 nederst).

5.5.3 Råd for forskningsbiblioteker

Som et led i strukturen for styringen af forskningsbibliotekerne er der behov for at oprette et rådgivende organ ligesom for folkebibliotekernes vedkommende.

Da de spørgsmål, der skal forelægges rådet i vidt omfang har betydning for hele den offentlige biblioteksektor, ligesom det er tilfældet med spørgsmål inden for folkebiblioteksektoren, stilles i kapitel 7 forslag om oprettelse af et biblioteksråd for begge sektorer.

Fællesrepræsen 1a tion

Det har i forbindelse med forslaget om oprettelse af en forskningsbiblioteksstyrelse været overvejet, om der udover Biblioteksrådet burde oprettes et bredere sammensat organ med repræsentation for samtlige forskningsbiblioteker.

En sådan fællesrepræsentation måtte imidlertid komme til at udgøre en meget stor forsamling, og da hovedformålet med oprettelsen i det væsentlige ville være af informativ karakter, er Bibliotekskommissionens flertal (alle bortset fra Palle Birkelund, Ernst Goldschmidt og Morten Laursen Vig samt Holger Friis og Leif Thorsen, jfr. mindretalsudtalelser til kapitel 7) af den opfattelse, at behovet vil kunne tilgodeses, ved at der pålægges forskningsbiblioteksstyrelsen forpligtelse til løbende information af forskningsbibliotekerne.

5.6 RESUMÉ AF KAPITEL 5*

Lokalplan

For at sikre den fornødne koordinering på det lokale plan foreslås oprettet biblioteksudvalg med nærmere fastlagte beføjelser ved alle højere uddannelsesinstitutioner.

Med hensyn til institutbiblioteker skal disse biblioteksudvalg til udtalelse have forelagt årlige oversigter over budgetforslag til bogkøb samt regnskabstal. Endvidere skal de fastlægge retningslinier for fordelingen af litteraturen mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker samt fastsætte regler for en systematisk dublering af den litteratur, der bør findes både på hovedbibliotek og institutbiblioteker. Der bør udarbejdes mere detaljerede regler om biblioteksudvalgenes kompetence og virksomhed, bl. a. i henseende til institutbiblioteker.

På det bibliotekstekniske område skal der sikres den størst mulige standardisering og ensartethed mellem institutbiblioteker og hovedbibliotek i henseende til katalogisering m. v. Al udskillelse af litteratur fra institutbibliotekerne samt udlån til lånere uden for læreanstalten bør foregå gennem hovedbiblioteket.

Regionalplan

Det foreslås, at mindre forskningsbiblioteker, der ikke på landsplan koordineres med hovedfagbiblioteker, sikres tilknytning regionsvis til et universitetsbibliotek, især med hensyn til samordning af indkøbspolitikken. De nærmere retningslinier for samarbejdsaftaler og inddeling i passende regioner må udarbejdes af en centralinstans for biblioteksvæsenet.

Landsplan

På landsplan må forskningsbibliotekernes indkøbspolitik og betjening underkastes en samlet bedømmelse af en central biblioteksmyndighed. Der bør fastsættes retningslinier for betjeningen og ensartet beregningsgrund-

I resumeet er kun indeholdt flertalsindstillinger

lag for budgettering på grundlag af funktionsanalyser.

Den eksisterende fagdeling mellem forskningsbibliotekerne må revideres. Udpegning til hovedfagbibliotek bør formaliseres med nærmere beskrevne forpligtelser. Antallet af hovedfagbiblioteker bør indskrænkes og den geografiske fordeling ajourføres efter forskningens udvikling uden for København.

Der bør centralt fastsættes retningslinier for de bibliotekstekniske processer, og det fællesbibliografiske apparat bør udbygges ved centrale foranstaltninger, bl. a. ved en videreførelse af det fælles edb-arbejde i forskningsbibliotekerne. For at sikre gennemførelse af standardisering i arbejdsprocedurerne må der opbygges en central konsulentorganisation til at bistå bibliotekerne.

Udskillelse af uaktuel litteratur fra forskningsbibliotekerne og kassation bør gøres til genstand for samlet planlægning i forbindelse med oprettelse af et fælles fjernmagasin og aflevering af dubleteksemplarer til et depotbibliotek.

De generelle betjeningsproblemer for forskningsbibliotekerne er blevet forøget væsentligt i de senere år ved betydelige nedskæringer af bevillingerne, og der bør i hvert fald rådes bod på denne sænkning af forskningsbibliotekernes aktivitetsniveau.

Med hensyn til forskningsbiblioteksvæsenets struktur foreslås det at selvstændiggøre de universitetsbiblioteker og vigtigere hovedfagbiblioteker, der nu er underlagt en institution, ved at tildele dem egne konti på finansloven. Derved åbnes der mulighed for en koordinering på landsplan af ressourcetildelingen til forskningsbibliotekerne.

Det foreslås endvidere at oprette en central styrelse, der foruden behandling af forskningsbibliotekernes budgetter har til opgave at foretage den fornødne samordning i henseende til betjening, bibliotekstekniik og bibliotekernes øvrige virksomhed samt iværksætte og vedligeholde fælles aktiviteter inden for sektoren.

Til denne styrelse foreslås det at overflytte universitetsbiblioteker og vigtigere hovedfagbiblioteker, der hører under Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet. Til styrelsen foreslås det at knytte et råd, der skal høres i alle væsentlige og generelle spørgsmål.

Disse forslag må ses i sammenhæng med spørgsmålet om en samlet styring af hele det offentlige danske biblioteksvæsen. Herom stilles der forslag i kapitel 7.

I resumeet er kun indeholdt flertalsindstillinger

Kapitel 6

Biblioteksamarbejde og fælles institutioner

Bibliotekerne har til opgave at indsamle informationsbærende materiale, at registrere og ordne materialet i sammenhæng, at opbevare det og gøre det tilgængeligt for benytterne.

Intet bibliotek kan løse denne opgave alene. I kapitlet om afgrænsningen mellem bibliotekerne er der talt om informationsspredningen som en differentieret opgave der må fordeles mellem biblioteker af forskellig type, sådan at hvert enkelt bibliotek løser en nærmere beskrevet opgave der indgår som et led af det større hele.

I andre kapitler omtales den overordnede styring af bibliotekerne som er nødvendig for at den samlede opgave kan løses under en fælles kulturpolitisk og samfundsøkonomisk synsvinkel.

Også de biblioteksfaglige uddannelser må nævnes som en væsentlig forudsætning for samarbejdet og enheden i biblioteksvæsenet. Danmarks Biblioteksskole har siden 1956 været statens biblioteksfaglige læreanstalt, som uddanner de forskellige grupper af medarbejdere ved folke- og forskningsbibliotekerne og samtidig har til opgave at fremme forskningen inden for biblioteksvæsenet.

Et forum for drøftelse af en lang række samarbejdsproblemer blev tilvejebragt da Kulturministeriet i midten af 1960erne nedsatte Fællesudvalget for Folkebiblioteker og Forskningsbiblioteker.

Inden for folkebibliotekernes område har den fælles lov og det fælles mål skabt de naturlige forudsætninger for en standardisering af det bibliotekstekniske arbejde og etablering af fællesløsninger gennem central service. Som følge af det bibliotekstekniske samarbejde mellem folke- og skolebiblioteker omfatter disse fællesløsninger i høj grad også folkeskolens biblioteker.

En afgørende støtte blev opnået i 1937/38 ved oprettelsen af rådighedssummen til løsning af bibliotekernes fællesopgaver, der fremkommer ved tilbageholdelse af en procentdel af statens tilskud til folke- og skolebibliotekerne.

Rådighedssummen er i årenes løb anvendt til fremme af en række af de opgaver der omtales i det følgende: Bibliotekscentralens bibliografiske virksomhed, Bibliotekernes Oplysningskontor, Folkebibliotekernes Depotbibliotek m. v. og til arbejdet i Danmarks Biblioteksforenings Rationaliseringskomite, der videreføres af Bibliotekstilsynets Systemafdeling.

I de følgende afsnit beskrives hvordan de enkelte biblioteker og bibliotekstyper, med deres på forhånd afstukne opgaver, må samarbejde om biblioteksfunktionerne for at deres bidrag til den samlede løsning kan få sin fulde vægt. Dette samarbejde og dets fælles institutioner omfatter såvel den interne som den eksterne biblioteksvirksomhed, både indsamlingen af materialet, dets registrering og ordning, opbevaringen og spredningen til brugerne. Som det vil fremgå, er koordinering, standardisering og i visse tilfælde fælles styring en forudsætning for at de givne ressourcer kan udnyttes hensigtsmæssigt.

6.1 MATERIALEVALG OG -ANSKAFFELSE

6.1.1 Koordinering af materialevalg *

Gennem de seneste årtier er behovet for en offentlig biblioteksservice vokset betydeligt. Dette behov udspringer af flere årsager som kan søges ikke blot i samfundslivet og arbejdslivet, men også i familie- og fritidslivet. Samtidig er der gennemført væsentlige reformer og nydannelser inden for uddannelsessystemet, sådan at det almindelige uddannel-

Om materialevalgskoordineringen henvises i øvrigt til afsnit 3.10.5, kapitel 4, samt afsnit 5.3.2, 5.4 og 5.5.1

sesniveau er hævet, og langt flere end før befinder sig under uddannelse af en eller anden art.

Den vækst i biblioteksbenyttelsen som er fulgt i samfundsudviklingens og uddannelseseksplosionens spor har understreget de offentlige bibliotekers fælles pligt til at sikre den almene og specielle biblioteksbetjening.

Folkebibliotekernes opgave er fordelt mellem de enkelte biblioteker der hver især dækker en bestemt lokalbefolknings behov, men som tilsammen udgør en landsdækkende organisation der står til rådighed for alle landets borgere.

De fuldt offentlige forskningsbiblioteker er typisk knyttet til en statslig uddannelses- eller forskningsinstitution, og arten og omfanget af deres samlinger er i første række bestemt af det omgivende videnskabelige og uddannelsesmæssige miljøs behov. En særlig forpligtelse påhviler de såkaldte hovedfagbiblioteker, der har til opgave inden for bestemte fag at anskaffe og udlåne udenlandsk litteratur i videre omfang end noget andet dansk bibliotek.

Men samtidig med at forskningsbibliotekerne varetager - og fortsat bør varetage - en række væsentlige opgaver med hensyn til fremskaffelse og formidling af information der nødvendiggør en særlig nær forbindelse til forskning og undervisning, må de fuldt offentlige forskningsbiblioteker tillige betragtes som led i et landsdækkende specialiseret biblioteksystem med forpligtelse over for alle benyttere med videregående behov som ikke dækkes af folkebibliotekernes samlinger. Over hele landet er der benyttere som har afsluttet en højere eller speciel uddannelse som de må have mulighed for at vedligeholde og videreudvikle. Andre, der uddanner sig på egen hånd eller dyrker en interesse, må fortsat have samme mulighed for at modtage den service som de fuldt offentlige forskningsbiblioteker kan yde.

I samarbejdet mellem de to landsdækkende biblioteksystemer, der hver har en række opgaver som de alene kan løse, er det vigtigt at koordinere anskaffelserne med den største udnyttelse af de samlede ressourcer for øje.

En væsentlig del af materialeforsyningen påhviler dog den gruppe af biblioteker hvis serviceforpligtelse fortrinsvis gælder en uddannelsesinstitution. Herhen hører en lang række biblioteker, spændende fra folkeskolens biblioteker til institutbiblioteker ved de højere uddannelsesinstitutioner. De skal i modsætning til de fuldt offentlige biblioteker fortrinsvis stå til rådighed for en afgrænset benytterkreds.

Efter sagens natur må materialet i disse biblioteker som hovedregel også findes i de fuldt offentlige biblioteker, og der vil således altid være tale om et vist titelsammenfald, alt efter karakteren af den pågældende institution. Det afgørende er her at disse uddannelsesbiblioteker sammensættes og dimensioneres efter den enkelte uddannelses behov, bl. a. for at undgå unødvendig belastning af de fuldt offentlige biblioteker.

Den nødvendige koordinering af bibliotekernes materialevalg må derfor til en vis grad omfatte alle bibliotekstyper der drives af det offentlige, hvad enten de er fuldt offentlige eller ikke. De offentlige biblioteker skal tilsammen udgøre et så fintmasket net at ethvert biblioteksbehov så vidt muligt kan dækkes inden for landets grænser. Det vil derfor være nødvendigt at sikre en samlet overvågning af at der ikke findes utilstrækkeligt forsynede anskaffelsesområder i biblioteksvæsenet, men at bibliotekernes forskelligt definerede anskaffelsesforpligtelser sammenlagt dækker offentlighedens samlede biblioteksbehov.

6.1.2 Central materialevalgsservice

For 20 år siden var de fleste folkebibliotekers materialevalg endnu i det væsentlige begrænset til den danske litteratur, og udbuddet af titler var kun halvt så stort som nu. Udenlandske bøger og musikalier blev kun anskaffet af de større biblioteker og audiovisuelt materiale var endnu ikke anerkendt som tilskudsberettiget. Bogvalgskilderne - ud over gennemsynslæsning - var få: Dansk Bogfortegnelses ugefortegnelse, periodiske lister fra Bibliotekscentralen, avis- og tidsskriftsanmeldelser. Et vigtigt hjælpemiddel var anmeldelserne i »Bogens Verden« der senere er ophørt.

Med biblioteksloven af 1964 åbnedes der mulighed for anskaffelse af audiovisuelt materiale, især grammofonplader og lydbånd, og det blev fastslået at musikalier og bøger på fremmede sprog hører hjemme både i heltids- og deltidsbiblioteker. I årenes løb er titeludbuddet på alle områder stærkt forøget.

Samtidig er den centrale service blevet udvidet og forbedret med en række materialevalgshjælpemidler til brug ved materialevalget i det enkelte folkebibliotek og skolebibliotek.

Eksisterende hjælpemidler

Blandt disse hjælpemidler kan først nævnes Bibliotekscentralens seddelfortegnelser over danske og udenlandske bøger, musikalier og audiovisuelle materialer. Selv om de primært er hjælpemidler ved indkøbsfunktionen har de samtidig værdi som information om de løbende udgivelser og om Bibliotekscentralens og Indbindingscentralens leveringstilbud.

Af betydning for materialevalget er også de standardfortegnelser (mønsterkataloger) over bøger, musikalier og musikplader og -bånd som udgives af Bibliotekscentralen.

Men ved sigen af disse fortegnelser, der ikke giver nogen nærmere beskrivelse eller vurdering af materialet, modtager bibliotekerne også en egentlig anmeldelsesservice.

Indbindingscentralens lektørudtalelser er bedømmelser af bøger der tilbydes gennem Indbindingscentralen i bibliotekskla r stand. Ca. 2.500 titler anmeldes årlig. »De grønne sedler« udarbejdes af bibliotekarer og skolebibliotekarer og udsendes gratis til alle folke- og skolebiblioteker som en del af Indbindingscentralens service. Et rådgivende udvalg nedsat 1977 skal bl. a. sikre at der findes klare retningslinjer for udarbejdelsen af lektørudtalelser og afgive indstilling til Indbindingscentralens bestyrelse i tilfælde af klager.

Udenlandsk Bogvalgsvejledning (UBV) udsendes løbende af Bibliotekscentralen og består i sammendrag af anmeldelser fra ca. 350 tidsskrifter og aviser. UBV omfatter godt 7.000 udenlandske titler for voksne som kan have interesse for folkebibliotekerne. UBV er iværksat på biblioteksdirektørens foranledning, jfr. § 6 i bekendtgørelse af 24. oktober 1966 om vejledende retningslinjer for bogbestand og tilvækst i folkebiblioteker. Et rådgivende udvalg følger arbejdet.

Endelig udsender Bibliotekscentralen fotokopi af samtlige boganmeldelser (herunder anmeldelser af udenlandske bøger) i 10 større aviser.

Til brug specielt ved skolebibliotekernes materialevalg udsender Bibliotekscentralen årligt ca. 270 beskrivelser af av-materialer, udarbejdet af pædagoger.

Bibliotekscentralen udsender desuden Folkeskolens Grundfortegnelse, en oversigt over alle bøger og alt av-materiale der skønnes af interesse for folkeskolen.

Endelig udsender Bibliotekscentralen også Landscentralens Materialeinformation (MI), som indeholder beskrivelser af nyudgivne boglige materialer for folkeskolen, udarbejdet af forlagene og af Landscentralens beskrivere, ca. 550 titler årlig. Beskrivelserne skal efterhånden også omfatte andre materialer og andre skoleformer.

Til Landscentralens informationsvirksomhed hører iøvrigt udgivelsen af fælleskataloger over danske skole- og lærebøger for forskellige uddannelsestrin.

Serviceforbedring

Det tilsyneladende store materiale dækker dog ikke folkebibliotekernes behov for hjælpemidler til materialevalg. Store dele af den danske litteratur, særlig faglitteraturen, anmeldes ikke. Tilsvarende gælder de andre materialetyper.

Det har givet anledning til nogen bekymring og undertiden til kritik at Indbindingscentralens lektørudtalelser ofte er den eneste bedømmelse der foreligger ved folke- og skolebibliotekernes valg af danske bøger.

Samtidig må det erkendes at bibliotekerne har brug for flere lektørudtalelser der vurderer materialet i biblioteksammenhæng.

Som et led i samarbejdet mellem folke- og forskningsbiblioteker bør det overvejes om forskningsbibliotekernes fagreferenter kan inddrages i den centrale materialevalgsvejledningsopgave, særlig når det gælder den udenlandske litteratur.

En udvidelse af den centrale service på materialevalgsområdet med anmeldelse af flere boglige titler, med en form for kassationsvejledning og med anmeldelser af musikplader, kassettelydbånd og andet egnet materiale vil efter Bibliotekskommissionens opfattelse i høj grad medvirke til en arbejdsforenkling i folkebibliotekerne og samtidig sikre et bedre materialevalg.

Finansiering

Erfaringerne med den udenlandske bogvalgsvejledning, som trods tilskud af den fæl-

les rådighedssum har måttet hvile på et meget usikkert økonomisk grundlag, viser at en sådan omfattende service næppe kan gennemføres på rent forretningsmæssig basis. Produktet er ikke en vare der egner sig for frit køb og salg. En finansiering af fælles midler vil være nødvendig, eventuelt sådan at bibliotekerne efter nærmere beregninger forpligtes til at bidrage forholdsmæssigt til opgavens løsning. Det bør overvejes at finansiere den udenlandske bogvalgsvejledning over centralbibliotekstilskuddet, sådan at der tillige etableres et nært samarbejde mellem centralbibliotekerne og Bibliotekscentralen om udgivelsen.

Opgavens placering

Bibliotekskommissionen har drøftet et forslag om at adskille den centrale materialevalgsvejledning fra de centrale materialetilbud og -leverancer, sådan at kravene på disse to serviceområder kan stilles og honoreres uafhængigt af hinanden. Efter dette forslag skulle materialevalgsrådgivningen i videst muligt omfang samles i Bibliotekscentralen, bl. a. således at lektørudtalelserne skulle udgives af Bibliotekscentralen.

På kommissionens foranledning har Indbindingscentralens og Bibliotekscentralens bestyrelser drøftet lektørudtalelsernes placering både ud fra en organisatorisk og en økonomisk synsvinkel.

Da ønsket om en udvidelse af materialeinformationen er blevet gentaget med forøget styrke i forbindelse med Bibliotekskommissionens arbejde, er der mellem Bibliotekstilsynet, Bibliotekscentralen og Indbindingscentralen enighed om at der tiltrænges en nærmere undersøgelse af behovet. De tre parter har i fællesskab taget initiativet til en sådan undersøgelse og vil på grundlag heraf søge udarbejdet konkrete forslag til dækning af informationsbehovet og løsning af de dermed forbundne finansieringsproblemer.

Indtil dette undersøgelsesarbejde er gennemført, er det Bibliotekscentralens og Indbindingscentralens fælles opfattelse at lektørudtalelsesservicen bør fortsættes som hidtil af Indbindingscentralen.

Landscentralen for Undervisningsmidler

Landscentralen for Undervisningsmidler er oprettet ved lov af 13. juni 1973 og har bl. a. til opgave at sørge for oplysning om fremstillingen af og forsyningen med undervisningsmidler. For at imødekomme behovet for en forbrugervejledning skal den søge at tilvejebringe så fyldestgørende oplysninger som muligt om det enkelte materiale. Ensartethed mellem undervisnings- og biblioteksområdet m. h. t. registreringsprincipper skal sikres gennem et biblioteksteknisk samarbejde med Bibliotekscentralen.

Undervisningsministeriet har henstillet til Landscentralen at øge sin opmærksomhed på koordinationsproblemerne i forhold til andre institutioner med lignende opgaver. Herudover har Rigsrevisionen fundet det ønskeligt at der under medvirken af Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, Administrationsdepartementet og de kommunale organisationer bliver foretaget en undersøgelse af den samlede investering i formidling i videste forstand af hjælpemidler for skole- og biblioteksvæsenet. I forbindelse med en sådan undersøgelse bør man søge at få belyst om, og i bekræftende fald i hvilket omfang, der sker ressourcespild ved overlapning af funktioner, og hvorledes man kan tilvejebringe den bedst mulige koordinering af den samlede offentlige indsats. (Rigsrevisionen: Beretning om en undersøgelse af Landscentralen for Undervisningsmidler. 1978. De af Folketinget valgte statsrevisorer. Nr. 11. 1976-77).

Bibliotekskommissionen kan tilslutte sig at der må ske en løbende justering af opgavefordelingen på materialevalgsvejledningens område, sådan at dobbeltdækning undgås, og tillige således at de fælles biblioteksteknisk standarder, herunder katalogiseringsreglerne, må følges overalt. Kommissionen har derimod ikke ment at kunne tage stilling til forslaget om en større undersøgelse.

6.1.3 Materialeanskaffelse og klargøring

Folke- og skolebiblioteker

Den årlige tilvækst af bøger og andet materiale i folke- og skolebibliotekerne udgør omkring 4 mill, enheder, ekskl. klassesæt. De samlede materialeudgifter var for 1978 budgetteret til 249 mill. kr.

Det boglige materiale indkøbes i den almindelige boghandel. Noget over halvdelen af materialet har hos Indbindingscentralen gennemgået en klargøringsproces i form af indbinding eller anden klargøring som om-

fatter det nødvendige udstyr til biblioteksbrug.

Det administrative grundlag for indkøbet er de seddelfortegnelser som Biblioteksscentralen udsender, og som omfatter to tredjedele af de nye danske bøger, et udvalg af udenlandske bøger, foruden grammofonplader og andet audiovisuelt materiale. Som hovedregel leverer Biblioteksscentralen trykte katalogkort til det materiale der optages på seddelfortegnelserne. Som nævnt i anden forbindelse er det et ønske at den centrale katalogisering, og således også seddelfortegnelserne, skal omfatte så stor en del af bibliotekernes tilvækst som muligt.

For musikområdet gælder at Biblioteksscentralen tilbyder levering i klargjort stand af de grammofonplader og bånd der optages på seddelfortegnelsen. Musikalier leveres direkte fra bog- eller musikhandelen.

For bøgernes vedkommende er der til seddelfortegnelserne knyttet tilbud om central klargøring og levering gennem Indbindingscentralen for omkring 3.600 titler årlig. Den årlige leverance er godt 2 mill. bind. Indbindingscentralens leveringstider har i perioder været længere end ønskeligt, men er nu nedbragt ved en udvidelse af Indbindingscentralens kapacitet.

En central service der indebærer levering af materiale i biblioteksklar stand, kombineret med fuld service til katalogapparatet, medfører store driftsøkonomiske fordele (i bibliotekernes tekniske afdelinger), således som det er dokumenteret bl. a. gennem Bibliotekstilsynets arbejdsundersøgelser. Den centrale service må imidlertid også vurderes i sammenhæng med den formidlende virksomhed og i sammenhæng med bibliotekets service over for publikum.

Efter Bibliotekskommissionens opfattelse bør tilbud om centralt klargjorte materialer hovedsagelig gives som førstegangstilbud (især omfattende nye danske bøger) med korte bestillingsfrister og en så hurtig levering at den driftsøkonomiske gevinst ikke går tabt.

Herudover bør der gives efterkøbstilbud med længere bestillingsfrister eller helt uafhængigt af bestillingsfrister. Her kan en længere leveringstid accepteres, og prisen må fastsættes under hensyn til de højere omkostninger ved en »individuel« klargøring. En sådan klargøringsmulighed, som kan omfatte både bøger og andet materiale, er bl. a. ønsket fra skolebiblioteksside.

Forskningsbiblioteker

De forskningsbiblioteker som er medtaget i Biblioteksårbogens statistiske oversigt anvendte i 1977/78 ca. 43 mill. kr. til indkøb og indbinding. Bogkøbet omfattede ca. 350. 000 bind.

Langt den største del af de indkøbte titler er udenlandsk litteratur. Når forskningsbibliotekerne ikke har forsøgt at centralisere indkøbsfunktionen er den væsentlige årsag at den enkelte titel købes i meget få eksemplarer. Ca. 85 pct. af titlerne anskaffes kun i ét eksemplar. Der synes således ikke umiddelbart at være fordel ved benyttelsen af fællesordninger svarende til Biblioteksscentralens og Indbindingscentralens service for folke- og skolebibliotekerne, som bygger på at der købes mange eksemplarer af den enkelte titel.

Selv om forskningsbibliotekerne og folkebibliotekerne i vidt omfang køber forskellige udenlandske titler er der dog tale om relativt få leverandører og om betydelige fælles interesser vedrørende priser, leveringsbetingelser, serviceydelser m. v. Det bør derfor undersøges om det vil være en samlet fordel for folke- og forskningsbibliotekerne at søge disse interesser tilgodeset gennem fælles aftaler.

I 1973 foretog Revisionsdepartementet en undersøgelse af universitetsbibliotekernes indkøbs- og indbindingsprocedurer. På dette grundlag konstaterede Revisionsdepartementet at der kunne opnås »betydelig besparelse gennem en forskydning af indkøbene af udenlandsk litteratur fra danske til udenlandske leverandører«.

Da det imidlertid har kulturpolitisk betydning at bevare dansk boghandel på et højt niveau, nedsattes i 1975 et udvalg vedrørende import af udenlandske bøger med repræsentation fra såvel boghandel som biblioteksvæsen og med en formand udpeget af Ministeriet for Kulturelle Anliggender. På initiativ af dette udvalg har Danske Boghandleres Importørforening (DANBIF) udarbejdet en rammeaftale, som de enkelte boghandlere og de enkelte biblioteker kan indgå om levering af udenlandsk litteratur på særlig fordelagtige vilkår med mængderabatter m. v.

Ved de fælles indkøbsaftaler som det kan være i folke- og forskningsbibliotekernes interesse at indgå, bør der tages rimeligt hensyn både til det kulturpolitiske gode som ligger i bevarelse af dansk boghandel, og de økonomiske fordele der kan være forbundet med direkte indkøb i udlandet.

6.2 KATALOGISERING OG KLASSIFIKATION

6.2.1 Standardisering

Ved katalogiseringen registreres bøger og andet informationsbærende materiale sådan at den enkelte titel kan identificeres entydigt. Ved klassifikationen placeres den enkelte titel efter sit indhold inden for et givet system.

Resultatet af denne registrering og systematisering af materialet foreligger bl. a. i form af bibliografier og bibliotekskataloger. Ved bibliografier forstås fortegnelser over eksisterende materiale inden for en given afgrænsning f. eks. et lands bogudgivelser, mens bibliotekskataloger omfatter det materiale som findes i bestemte samlinger. »Det bibliografiske apparat« er en fællesbetegnelse for bibliografier og kataloger.

Fælles standarder for den bibliografiske registrering og systematisering er af væsentlig betydning for samarbejdet mellem bibliotekerne og dermed også for den service de kan yde deres brugere.

Som eksempel kan nævnes at fælles regler for katalogisering og klassifikation har været en afgørende betingelse for det bibliotekstekniske samarbejde mellem danske folke- og skolebiblioteker. Standardiseringen på dette område er grundlaget for den centrale service: fælles katalogprodukter, fællesindbinding osv., der har medført store arbejdsbesparelser og lettet benyttelsen af bibliotekerne.

Folke- og forskningsbibliotekerne bør sigte mod følgende mål:

1. Hver titel bør så vidt muligt kun katalogiseres én gang.

2. Katalogdata bør være offentligt tilgængelige.

3. Der bør så vidt muligt opbygges et hensigtsmæssigt emnesøgningssystem fælles for alle bibliotekstyper.

Katalogisering

De danske folkebiblioteker har haft fælles katalogiseringsregler siden 1917. Ansvaret for reglernes ajourføring har påhvilet Bibliotekscentralen, og de er anvendt ved redaktionen af Dansk Bogfortegnelse, en række andre bibliografiske publikationer, og ved udformningen af de tr kte katalogkort til bibliotekernes publikumskataloger.

Siden 1965 har folke- og skolebibliotekerne været forpligtet til at følge Bibliotekscentralens katalogiseringsregler (§ 23, stk. 1 i bekendtgørelse om folkebiblioteker, jfr. § 12, stk. 1 i biblioteksloven). Reglerne er blevet anvendt i enkelte mindre forskningsbiblioteker, men i øvrigt har forskningsbibliotekerne fulgt en række forskellige regelsæt.

Gennem en årrække har man på internationalt plan tilstræbt en standardisering af katalogiseringen, bl. a. for at muliggøre en fremtidig udveksling af maskinlæsbare bibliografiske data. Også på det nationale plan har det vist sig nødvendigt af hensyn til edb-samarbejdet at indføre ensartede regler.

I 1972 indledtes i Danmark et formaliseret samarbejde mellem folke- og forskningsbibliotekerne om udarbejdelse af fælles standarder for katalogisering og edb-formatering (dvs. for det regelsæt af koder der betegner de bibliografiske oplysninger).

I 1974 forelå for første gang fælles danske katalogiseringsregler, udformet som et led i den internationale standardisering. Standardiseringen af katalogiseringsreglerne er fulgt op med et fælles edb-format »DanMARC«, baseret på international standard (MARC: MAchine Readable Cataloging).

Fra 1976 er de ny regler taget i brug ved inddateringen til Bibliotekscentralens bibliografiske database, og dermed også i Dansk Bogfortegnelse og i Bibliotekscentralens andre publikationer, og ved den centrale katalogisering til folke- og skolebibliotekerne.

I folke- og skolebibliotekerne medfører omlægningen at de gamle fællesregler gradvis afløses af nye fællesregler i takt med materialebestandens udskiftning. I forskningsbibliotekerne kan de nye regler ventes anvendt ved katalogiseringen af den løbende tilvækst, men i de store forskningsbiblioteker næppe til omkatalogisering af de ældre samlinger.

Der mangler endnu katalogiseringsregler og format for tidsskrifter, musikalier og ikke-bogligt materiale. Der arbejdes med disse spørgsmål på internationalt plan, og Biblioteksskommissionen må anbefale at der stilles ressourcer til rådighed for Danmarks fortsatte deltagelse i dette arbejde.

Klassifikation

Blandt de eksisterende klassifikationssystemer er der to som i særlig grad har fået international udbredelse: Dewey Decimal Classification og Universal Decimal Classification (UDK). Dewey bruges af folke- og forskningsbiblioteker, især i de engelsktalende lande, men har også en stærk stilling i folkebiblioteker i de andre verdensdele og i nogle europæiske lande, f. eks. Norge og Frankrig. I danske biblioteker er systemet hidtil kun anvendt i Universitetsbibliotekets nye afdeling på Amager, tilmed i en særlig udformning.

UDK er en videreudvikling af Dewey til dokumentationsbehov. Systemet er bedst udbygget inden for teknik, naturvidenskaberne og samfundsvidenskaberne. UDK anvendes som biblioteksystem især af specialbiblioteker inden for disse områder både her og i andre lande. Det bruges også af universalbiblioteker som universitetsbibliotekerne i Roskilde og Ålborg. I varianter har det været taget i anvendelse i folkebiblioteker f. eks. i Holland, Belgien og Østlandene. En dansk UDK-komité er oprettet med bl. a. det formål at være kontaktorgan til det internationale UDK-arbejde og fremme koordinationen af UDK-udviklingen på dansk grund. I komiteen er der repræsentation bl. a. for Forskningsbibliotekernes Fællesråd.

I øvrigt anvendes i danske forskningsbiblioteker et antal systemer der som oftest er udviklet i det enkelte bibliotek under hensyn til dets særlige behov.

Folke- og skolebibliotekerne anvender den danske decimalklassedeling, en dansk version af Melvil Dewey's Decimal Classification. Den danske decimalklassedeling udkom første gang i 1915. Den udgives og ajourføres af Bibliotekscentralen og er obligatorisk for folke- og skolebibliotekerne på samme måde som katalogiseringsreglerne. Ved gennemførelsen af § 17 i folkeskoleloven af 1975 er det forudsat at skolebibliotekerne, såvel som amtscentralerne og Landscentralen, også i fremtiden skal anvende samme klassifikationssystem som folkebibliotekerne.

Et fælles klassifikationssystem ville frembyde fordele også for forskningsbibliotekerne, bl. a. derved at det enkelte bibliotek ikke behøvede at videreudvikle sit eget system og i en vis udstrækning ville kunne udnytte eksisterende klassificeringer.

Heroverfor står en række ulemper, i første række at en omklassificering af den eksisterende bogmasse må anses for udelukket. Dertil kommer at forskningsbibliotekernes behov er så forskelligartede at der selv med et fælles system måtte tages hensyn til de enkelte samlingers forskellige størrelse og faglige sammensætning.

Ved indførelse af et fremtidigt fællessystem for forskningsbibliotekerne måtte valget stå mellem Dewey og UDK. Forskningsbibliotekernes Fællesråd har i 1977 anbefalet at forskningsbibliotekerne anvender et af disse to internationale systemer og har derefter nedsat et ekspertudvalg bl. a. til at yde bibliotekerne vejledning og bistand i klassifikationsspørgsmål.

Af hensyn til den bibliografiske udveksling med udlandet ville det være nærliggende at vælge Dewey-systemet, som titlerne på de engelske og amerikanske MARC-bånd er klassificeret med, mens båndene ikke indeholder UDK-klassifikationer. Dewey's system er som nævnt ikke i anvendelse i danske biblioteker undtagen i varianter.

Den danske decimalklassedeling er et relativt forenklet klassifikationssystem som er mindre egnet for meget store samlinger. Det ville næppe være rimeligt eller nødvendigt at indføre et meget findelt system som Dewey eller UDK i folke- og skolebibliotekerne, hvis brugere ville finde disse systemer unødigt komplicerede.

Biblioteksskommissionen har dog ikke ment at have tilstrækkeligt grundlag for en endelig vurdering af fordele og ulemper ved at indføre ét fælles klassifikationssystem. Det vil være en naturlig opgave for det foreslåede biblioteksdirektorat at følge den internationale udvikling på området med henblik på kommende standardiseringsmuligheder. Bl. a. med hensyn til de fælles bibliografiske hjælpemidler, hvor der ofte må søges på meget store titelmængder, kunne ét fælles emneindekseringssystem komme i betragtning.

Ved emneindeksering beskrives litteraturens emner ved hjælp af et antal indekstermer - emneord - sådan at der kan søges alfabetisk direkte på emneordene. Emneordene vil kunne fungere som »oversættersystem« eller »henvisningssystem« mellem de anvendte klassifikationssystemer. Emneordene kan bruges til opslag i traditionelle kortkataloger, i mikrokataloger eller ved søgning i bibliografiske databaser. Mulighederne for et fælles edb-baseret emneindekserings- og søgesystem for de danske oiblioteker bør undersøges nøje, og Bibliotekskommissionen anbefaler at det igangværende udviklingsarbejde på området fremmes mest muligt.

6.2.2 Central katalogisering

Folkebiblioteker

Den centrale fremstilling af trykte katalogkort går mere end 40 år tilbage i tiden. Siden 1942 har den været en af Bibliotekscentralens hovedopgaver. Fra første færd var målet at de trykte kort skulle dække den størst mulige del af de titler som bibliotekerne anskaffede, så at katalogiseringen i det enkelte bibliotek kunne indskrænkes tilsvarende.

Indtil midten af 1960erne bestod folkebibliotekernes samlinger helt overvejende af dansk litteratur. Den årlige bogproduktion var stigende, men antallet af udgivne titler var omkring 1965 kun halvt så stort som i dag.

Siden da er antallet af titler i bibliotekerne vokset betragteligt, ikke blot af danske bøger. Der købes nu flere forskellige udenlandske titler end danske; dertil kommer anskaffelserne af grammofonplader, bånd og andet audiovisuelt materiale.

Selv om den centrale katalogisering er udvidet og intensiveret i den samme periode, er behovet ikke dækket, og folkebibliotekerne må i dag selv katalogisere flere titler end nogensinde før.

På den baggrund har bibliotekerne udtrykt ønske om en udvidelse af den centrale katalogisering og om en forbedring af de centralt fremstillede katalogprodukter, sådan at bibliotekernes lokale kataloger kan blive bedre redskaber i formidlingen. Det er bl. a. påpeget at emnesøgningssystemet i sin nuværende udformning ikke giver tilfredsstillende mulighed for en rationel udnyttelse af bibliotekernes materialesamlinger.

Den centrale katalogisering omfatter for tiden årlig

Ny dansk litteratur: ca. 8.000 titler eller to tredjedele af den samlede bogproduktion

Udenlandsk litteratur: ca. 1.200 titler

Musikalier: 7-800 titler

Grammofonplader og kassettebånd: ca. 2.500 titler eller halvdelen af titeltilvæksten i bibliotekerne

Av-materialer i øvrigt (f. eks. sprogplader og -bånd, dias): 3-400 titler

Efter Bibliotekskommissionens opfattelse bør den centrale katalogisering omfatte så stor en del af folkebibliotekernes tilvækst som muligt. Selv om det endnu ikke har vist sig lønsomt for Bibliotekscentralen at udnytte maskinlæsbare katalogdata ved katalogiseringen af folkebibliotekernes udenlandske tilvækst, således at man overvejer en decentral katalogisering i de enkelte biblioteker, bør det fastholdes som mål at hver titel så vidt muligt kun katalogiseres én gang.

Forskningsbiblioteker

En landsdækkende central katalogisering af forskningsbibliotekernes tilvækst kan ikke anses for realistisk, idet et flertal af de anskaffede udenlandske titler kun anskaffes i ét bibliotek.

En væsentlig del af forskningsbibliotekernes udenlandske tilvækst (ca. 60 pct.) er engelsksproget og findes katalogiseret på maskinlæsbare bånd fra Library of Congress og British National Bibliography. Det kan forudses at maskinlæsbare bibliografiske data også vil blive produceret i andre lande end USA og England, sådan at et betydeligt antal prækatalogiseringer kan indgå i en fælles dansk database med lokale tilføjelser.

Den øvrige del af den udenlandske tilvækst må katalogiseres af det enkelte bibliotek, sådan at det bibliotek der først modtager et givet værk indkatalogiserer det til den fælles base.

Selv om Dansk Bogfortegnelse siden 1976 fremstilles i maskinlæsbar form efter de fælles regler, har Bibliotekscentralen af hensyn til folke- og skolebibliotekernes behov måttet udforme de trykte katalogkort med modifikationer af katalogreglerne som ikke kan forenes med forskningsbibliotekernes ønske om en regelret anvendelse af disse regler af hensyn til det internationale samarbejde. En pro-

duktion af katalogkort efter forskningsbibliotekernes ønske kan ikke etableres på forretningsmæssig basis.

De maskinlæsbare data for dansk litteratur som Bibliotekscentralen producerer skal stå til rådighed for forskningsbibliotekerne bl. a. sådan at de enkelte forskningsbiblioteker selv på basis heraf kan udforme det endelige katalogprodukt.

6.2.3 Fælleskataloger

Fælleskataloger er betegnelsen for kataloger der omfatter flere bibliotekers materialebestand eller anskaffelser.

Behovet for fælleskataloger gælder navnlig den udenlandske litteratur. Den mest omfattende fælleskatalog i Danmark er kortkatalogen i Bibliotekernes Oplysningskontor, der registrerer størstedelen af den udenlandske litteratur i danske biblioteker på henved *2* mill, katalogkort.

To trykte kataloger påkalder sig særlig interesse. Forskningsbibliotekernes fælles tilvækstkatalog »Accessionskatalogen« er udkommet siden 1901 og registrerer den løbende udenlandske tilvækst (accession) i forskningsbibliotekerne. Katalogen udarbejdes på grundlag af indberetninger fra de enkelte biblioteker. På grund af disses forskellige katalogiseringsregler og -praksis har man måttet foretage en redigering inden udgivelsen, et problem der også kendes i Oplysningskontoret ved ordningen af de katalogkort som modtages fra bibliotekerne.

Disse problemer vil mindskes efterhånden som de fælles danske katalogiseringsregler tages i brug. Med forskningsbibliotekernes SAMKAT-projekt åbnes der mulighed for en edb-produktion af Accessionskatalogen.

Folkebibliotekernes udenlandske tilvækst er registreret i fælleskatalogen Udenlandsk Litteratur i Danske Folkebiblioteker (ULF), som i princippet er landsdækkende. Fra 1974 er katalogen overgået til edb-fremstilling i Bibliotekscentralen.

De to fælleskataloger over bibliotekernes udenlandske tilvækst hører til de vigtigste hjælpemidler i bibliotekerne og bør til stadighed foreligge i en aktuel og ajourført form.

Af andre fælleskataloger skal nævnes Musikalier i Danske Biblioteker, en fælles fortegnelse over tilvæksten af udenlandske musikalier i folke- og forskningsbibliotekerne som også ubetinget bør videreføres.

Af væsentlig betydning vil det være at NOSP-projektet (Nordisk Samkatalog Over Periodica) fremmes mest muligt, ligesom der er et klart behov for en periodica-katalog for folkebibliotekerne.

6.3 NATIONALBIBLIOGRAFIEN

Unesco og andre internationale organisationer har opstillet det som enhver regerings pligt at sikre udgivelsen af landets nationalbibliografi. Nationalbibliografien er den grundlæggende fortegnelse over landets litteratur, et begreb som i denne forbindelse også omfatter audiovisuelt og andet informationsbærende materiale. Nationalbibliografierne er grundlaget for alle andre bibliografier og for al biblioteksvirksomhed. Den løbende nationalbibliografi er tillige uundværlig for forlæggere, boghandlere og andre forhandlere.

6.3.1 Den danske nationalbibliografi

Her i landet er nationalbibliografiens område den litteratur m. v. som udkommer inden for landets grænser, men også litteratur af danske forfattere udgivet i andre lande samt udenlandsk litteratur om Danmark og danske forhold.

Udarbejdelsen af den løbende danske nationalbibliografi er delt mellem flere instanser, i første række Bibliotekscentralen og Det Kongelige Bibliotek.

Bibliotekscentralen redigerer og udgiver Dansk Bogfortegnelse. I bogfortegnelsen indgår Dansk Kortfortegnelse som redigeres af Det Kongelige Bibliotek, Færøsk Bogfortegnelse redigeret af Føroya Landsbókasavn, og Grønlandsk Bogfortegnelse redigeret af Bibliotekscentralen.

Bibliotekscentralen redigerer og udgiver Dansk Tidsskrift Index og Avis Kronik Index, der registrerer artikler m. v. i tidsskrifter og aviser. (Fra 1979: Dansk Artikelindex og Dansk Anmeldelsesindex).

Det Kgl. Bibliotek redigerer Dansk Musikfortegnelse, Dansk Periodicafortegnelse og Grønlandsk Avis- og Tidsskriftindex, som udgives af Bibliotekscentralen. Det Kgl. Bibliotek redigerer og udgiver Dania Polyglotta (litteratur på fremmede sprog om Danmark

og af danske forfattere). Endelig redigerer Udvekslingsinstituttet IDE Impressa Publica Regni Danici (offentlige publikationer), der udgives af Rigsbibliotekarembedet.

Mens der således er en betydelig (men ikke fuldstændig) dækning af trykte materialer, er den løbende registrering af av-materialer stadig en uløst nationalbibliografisk opgave.

Udgifterne dækkes for Biblioteksentralens vedkommende af salgsindtægter og gebyrer og i visse tilfælde ved supplerende tilskud, især fra rådighedssummen til løsning af bibliotekernes fællesopgaver. Det Kongelige Biblioteks udgifter afholdes dels af bibliotekets almindelige bevillinger, dels af honorarer fra Biblioteksentralen.

6.3.2 Dansk Bogfortegnelse

Dansk Bogfortegnelse er en grundpille i det danske nationalbibliografiske kompleks. Den går tilbage til 1841 og er siden 1940 udarbejdet af Biblioteksentralen. Materialet stammer dels fra forlagene og andre udgivere der indsender nye publikationer til registrering, dels fra pligtafleveringen til Det Kongelige Biblioteks Danske Afdeling (ca. 15-20 pct. af de registrerede titler. Dansk Bogfortegnelse for året 1978 omfatter 11.115 titler.)

Dansk Bogfortegnelse består af flere led. Ugefortegnelsen publiceres af Den Danske Forlæggerforening i tidsskriftet Det Danske Bogmarked. Ugefortegnelserne kumuleres med regelmæssige mellemrum året igennem til større hæfter der udgives af Biblioteksentralen ligesom årsfortegnelsen og flerårsfortegnelserne.

Der er en nøje sammenhæng mellem Biblioteksentralens centrale katalogisering for folke- og skolebibliotekerne (trykte katalogkort m. v.) og katalogiseringen til Dansk Bogfortegnelse.

Efter overgangen til edb-fremstilling i 1976 er katalogiseringen til disse to formål udbygget til en integreret katalogisering som er grundlaget for Biblioteksentralens nuværende og kommende edb-katalogprodukter. Denne såkaldte grundkatalogisering opfylder tillige Biblioteksdatas behov for beholdningsregistrering. Redaktionen af Dansk Bogfortegnelse sker automatisk gennem de udarbejdede udskriftprogrammer.

6.3.3 Styring

Behovet for en koordinering på det bibliografiske område er ikke nyt. I 1956 nedsatte Biblioteksentralen den Bibliografiske Fælleskomite, der overtog de opgaver som hidtil var løst af den Danske Unesco-Nationalkommissions bibliografiske komité. Fælleskomiteen skal løbende foretage en formulering og prioritering af de bibliografiske opgaver i Danmark og så vidt muligt koordinere de bibliografiske aktiviteter inden for og uden for biblioteksvæsenet. Komiteen skal være initiativtagende og rådgivende over for alle der udøver bibliografisk virksomhed, og specielt Biblioteksentralen. Musikbibliografisk Udvalg er et stående underudvalg under fælleskomiteen.

For at imødekomme et ønske om større indflydelse på nationalbibliografien, ikke mindst fra forskningsbiblioteksside, nedsatte Biblioteksentralen i 1976 et nyt stående underudvalg under fælleskomiteen, Nationalbibliografisk Udvalg, med repræsentation for de forskellige bibliotekstyper, de centrale biblioteksinstanser og bogbranchen. Nationalbibliografisk Udvalg skal være rådgivende over for de institutioner der har ansvaret for udarbejdelsen og udgivelsen af nationalbibliografiens forskellige dele, udøve en løbende kritisk virksomhed over for løsningen af eksisterende opgaver, definere ikke-løste opgaver og foreslå løsningsmetoder og -niveauer. Gennem hele sin virksomhed skal udvalget tilstræbe en overordnet koordinering og prioritering. Udvalgets kommissorium er godkendt af Biblioteksentralen og Rigsbibliotekarembedet.

Den Bibliografiske Fælleskomite og dens stående underudvalg har således ikke styrende eller økonomiske funktioner, men kun rådgivende status over for nationalbibliografiens udgivere.

Både i henseende til ressourcetildeling og samlet planlægning mangler der en bredere styring, idet ingen enkelt instans eller noget enkelt organ har til opgave at træffe beslutning om alle dele af nationalbibliografien.

I betragtning af at nationalbibliografiens betydning ikke er begrænset til bestemte interessekredse, men vedrører hele biblioteksvæsenet og dermed offentligheden i videste forstand, må nationalbibliografiens udarbej-

delse anses for en national opgave der bør styres og finansieres af staten.

Set fra biblioteksvæsenets side udgør nationalbibliografien et fællesområde med behov for en særlig styringsmekanisme der kan tilgodese alle brugergruppers, herunder bogbranchens synspunkter.

Nationalbibliografisk Råd

Det foreslås derfor at lade en statsbevilling til nationalbibliografiens udarbejdelse og udgivelse administrere af det foreslåede biblioteksdirektorat i samarbejde med et nationalbibliografisk råd. Rådet skal nedsættes af ministeren og repræsentere de interesserede parter, herunder de forskellige biblioteksektorer.

Direktoratet skal i samarbejde med det nationalbibliografiske råd sikre udarbejdelse og publicering af den samlede nationalbibliografi, herunder tage initiativ til bibliografisk dækning på områder hvor en registrering mangler.

Arbejdet skal uddelegeres til de instanser der findes bedst egnet til at udføre opgaverne. Det er dog forudsat at der indgås aftale med Bibliotekscentralen om udarbejdelsen af Dansk Bogfortegnelse, og at Bibliotekscentralen får tillagt opgaven som forlag for de enkelte dele af nationalbibliografien.

6.3.4 Øvrige principper for en nyordning

Pligtaflevering

Der er en nøje sammenhæng mellem registreringen i nationalbibliografien og indsamlingen og bevaringen af det materiale der registreres.

Den løbende registrering i Dansk Bogfortegnelse bygger i vidt omfang (ca. 85 pct.) på frivillig aflevering fra forlæggere og andre udgivere. Den gældende pligtafleveringslov af 1927 sikrer fuldstændighed, således at alt bogtrykt materiale registreres i bogfortegnelsen og opbevares bl. a. i Det Kongelige Bibliotek.

Bibliotekskommissionen anbefaler at pligtafleveringen udvides, så den kommer til at omfatte alt det materiale der efter internationale retningslinjer skal indgå i nationalbibliografien. Det gælder både den del af det boglige materiale som fremstilles i anden teknik end bogtryk, og de forskellige former for ikke-bogligt informationsbærende materiale. En sådan udvidelse er foretaget i Sverige med loven af 8. juni 1978 om »pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar«.

Det konkrete materiale der benyttes til den nationalbibliografiske registrering skal varigt opbevares i nationalbiblioteket (Det Kgl. Bibliotek) eller i den eller de institutioner som får pålagt den nationale opbevaringspligt. I den forbindelse bør der bl. a. tages stilling til opbevaringen af danske grammofonplader, en opgave som hidtil er varetaget af Nationaldiskoteket.

Andre principper

Nationalbibliografiske data må være tilgængelige, hvad enten de foreligger i trykt eller maskinlæsbar form, til benyttelse i de forskellige biblioteksektorer, i international sammenhæng og for bog- og av-branchen. Det bør sikres at der fortsat publiceres en nationalbibliografi. Den maskinlæsbare form er ikke tilstrækkelig i sig selv.

De metoder og systemer der anvendes ved registrering af de nationalbibliografiske data skal være så fleksible at det sikres at disse data i videst muligt omfang dækker behovet både i de forskellige biblioteksektorer og hos andre benyttere af det nationalbibliografiske materiale, herunder bogbranchen og andre brancher.

Det nationalbibliografiske arbejde skal baseres på internationale regelsæt og standarder hvor sådanne foreligger.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal (Leif Thorsen) mener at de nationalbibliografiske produkter skal tilbydes alle offentlige biblioteker vederlagsfrit.

6.4 AUTOMATION

På talrige områder inden for den offentlige administration har den elektroniske databehandling gjort det muligt at indfri et krav om hurtigere og mere effektiv løsning af store og komplicerede mængdeopgaver.

Også på biblioteksområdet har automationen åbnet nye perspektiver. Oprettelsen af databaser med bibliografisk information er ikke blot et middel til at imødekomme behovet for en bedre, hurtigere og mere omfattende betjening af publikum, men også en af vejene til en effektivisering af det biblioteksmæssige og administrative arbejde i bibliotekerne.

Et biblioteksautomationssystem falder i to hoveddele, der kan bedømmes hver for sig. De bibliografiske dele vil i et godt projekt være af væsentlig betydning for en bedre service, idet en række opgaver på dette område ikke længere kan løses uden edb-anvendelse.

De administrative rutiner kan, med undtagelse af den indbyggede statistikindsamling, teoretisk udføres med samme serviceniveau både manuelt og maskinelt. Her må beslutning om edb-anvendelse træffes ud fra driftsøkonomiske, beskæftigelsesmæssige og samfundsøkonomiske overvejelser.

Edb-mæssig udlånsregistrering i biblioteker er omfattet af loven af 8. juni 1978 om offentlige myndigheders registre. Efter loven skal der fastsættes forskrifter om registrenes opbygning og drift, herunder om sletning af registrerede oplysninger. Efter Biblioteks-kommissionens opfattelse må forskrifterne for biblioteker udformes sådan at det ikke er muligt at rekonstruere hvem der har lånt materialet, når det er afleveret.

Det er i øvrigt en almindeligt anerkendt opfattelse at bibliotekernes udlånsnotering er fortroligt materiale, og at ingen udenforstående kan få oplysninger om enkeltpersoners benyttelse af bibliotekerne. Bestemmelser om bibliotekspersonalets tavshedspligt bør om fornødent optages i biblioteksloven. Om udlevering af fortroligt materiale efter retskendelse henvises til § 785 i retsplejeloven.

6.4.1 Biblioteksdata

Ud fra en vurdering af folkebibliotekernes fortsatte muligheder for at yde en bedre og mere ligelig service, jævnsides med en forbedring af det driftsøkonomiske resultat inden for de interne og administrative rutiner, stillede Bibliotekstilsynet i 1970 det første forslag om et automationssystem for folkebibliotekerne. Med dette forslag var det hensigten at videreføre rationaliseringsbetænkningens bærende ide under ændrede teknologiske betingelser: et fortsat samspil under gensidig tilpasning mellem de enkelte bibliotekers virksomhed og en øget central service.

I 1973 dannedes samarbejdsorganisationen Biblioteksdata i fællesskab mellem Biblioteks-centralen, Indbindingscentralen og Kommunedata med det formål at realisere Folkebibliotekernes Automationssystem (FAUST). Bibliotekstilsynet deltog i projektledelsen med konsulentstatus.

Under den første Biblioteksdata-aftale blev der gennemført et omfattende udviklingsarbejde, som bl. a. resulterede i oprettelsen af en bibliografisk database der fra 1976 indeholder titlerne i Dansk Bogfortegnelse og de udenlandske titler som er indberettet af folkebibliotekerne til fremstilling af ULF-katalogen.

I løbet af 1976 måtte man dog erkende at det oprindelige FAUST-projekt ikke kunne realiseres. Der var ikke enighed om opgavens løsning, og projektet var løbet ind i store forsinkelser som truede dets afsætningsmuligheder og økonomi.

Da det viste sig nødvendigt for projektets videreførelse at inddrage Kommunernes Landsforening i samarbejdet blev der i 1978 indgået en revideret Biblioteksdata-aftale mellem Biblioteks-centralen, Indbindingscentralen og Kommunedata, samt Kommunernes Landsforening og Bibliotekstilsynet (på Kulturministeriets vegne). De tre første parter er produktansvarlige, mens de to sidste står som opdragsgivere for FAUST-projektet, dvs. som repræsentanter for brugerne.

Den reviderede Biblioteksdata-aftale skal gennem planlægning af delprojekter give mulighed for en koordineret indførelse og anvendelse af automation inden for det danske biblioteksvæsen. Det skal ske i et sådant omfang og tempo som bibliotekerne måtte ønske det, således at bibliotekerne stilles frit med hensyn til tilslutning til de enkelte dele af et samlet edb-tilbud, og således at de centrale servicefunktioner opretholdes i mindst samme omfang og kvalitet som hidtil (f. eks. sådan at produktionen af trykte katalogkort fortsætter). Delprojekterne under aftalen skal dække folke- og skolebibliotekernes behov, men skal i øvrigt være åbne for samarbejde med forskningsbibliotekerne.

For at sikre mulighed for en koordinering med forskningsbibliotekernes edb-arbejde indtræder en repræsentant for forskningsbibliotekernes edb-projektledelse i aftaleparternes kontaktudvalg og sekretariatsudvalg.

Ud over hovedaftalen er der foreløbig indgået fire delaftaler:

1. Ansvaret for den eksisterende bibliografiske database, både det indholdsmæssige og det økonomiske, er overgået til Biblioteks-centralen. Basen videreudbygges af Biblio-

tekscentralen og skal som minimum indeholde de titler der løbende katalogiseres til Dansk Bogfortegnelse og de der indberettes af folkebibliotekerne til fremstilling af ULF-katalogerne. Basen skal kunne danne grundlag for katalogfremstilling, on-line søgning, udlånskontrol og administrative rutiner. Dens indhold fastlægges i overensstemmelse med vedtagne katalogiseringsregler, Decimalklassedelingen og DanMARC formatet. Specifikationerne sikrer at den er åben for samarbejde med andre MARC-orienterede baser, herunder forskningsbibliotekernes.

2. En delaftale skal sikre at der tilbydes **et** udbud af katalogprodukter, fremstillet ved udtræk fra den bibliografiske database, der svarer til bibliotekernes behov.

3. En delaftale om beholdningsregistrering m. v. skal sikre at der kan opbygges en »decentral database«, dvs. en beholdningsdatabase som sammen med den bibliografiske database kan danne grundlag for udskrifter af hyldelister og etiketter, udlånskontrol, uddata vedrørende beholdninger (statistik) og katalogprodukter. I modsætning til det oprindelige projekt, der forudsatte en central inddatering af katalogoplysninger om folkebibliotekernes ældre bogbestand, bygger den planlagte beholdningsbase på en decentral inddatering fra de enkelte tilsluttede biblioteker.

4. Endelig er der truffet aftale om at tilvejebringe et system til automatisering af udlånskontrol, reservationer, hjemkaldelser og udskrift af benyttelsesstatistikker.

Kommunernes Landsforening skal i samarbejde med brugerrepræsentanter udarbejde kravspecifikationer til en række af delprojekterne.

6.4.2 Forskningsbibliotekerne

Til koordinering af forskningsbibliotekernes edb-planer nedsatte Forskningsbibliotekernes Fællesråd i 1972 et edb-udvalg der afløste et tidligere edb-udvalg fra 1968. Kort efter blev der oprettet et edb-kontor til at forestå gennemførelsen af fælles.forsøg.

Biblioteksdirektøren er medlem af edb-udvalget, ligesom rigsbibliotekaren er medlem af Biblioteksdatas direktørudvalg og kontaktudvalg. Endvidere er Bibliotekstilsynet repræsenteret i edb-kontorets kontaktgruppe.

Edb-kontorets arbejde har været hæmmet af utilstrækkelige midler, men i 1977 godkendte finansudvalget en væsentlig udvidelse for perioden frem til 1981. Finansudvalget har som en forudsætning for bevillingen angivet at det edb-udviklingsprojekt der iværksættes, kun må arbejde med edb-systemer der umiddelbart kan samkøres med folkebibliotekernes edb, og at folkebibliotekerne derfor repræsenteres ved styringen af projektet. Endvidere er det en forudsætning, at der foretages en nøje afgrænsning af katalogiseringsopgaverne.

Det fortsatte edb-arbejde i forskningsbibliotekerne skal sikre at bibliotekerne ikke udfører arbejde som med fordel kan overtages af edb. Målet er gennem edb-anvendelse at sikre forskningsbibliotekernes mulighed for at forbedre serviceniveauet på længere sigt trods stigende datamængder.

Planens første fase kaldes SAM KAT (SAMarbejde om KATalogisering) og omfatter etablering af maskinlæsbare kataloger for monografier. Periodicasituationen vil afvente resultaltet af den igangværende fællesnordiske registrering inden for NOSP-projektets rammer. SAMKAT er tilrettelagt sådan at bibliotekerne kan udnytte standardiserede katalogiseringer når de foreligger i maskinlæsbar form i MARC-formatet.

Det ventes at der vil blive adgang for forskningsbibliotekerne til at udnytte Bibliotekscentralens maskinlæsbare katalogiseringer af danske bøger, ligesom SAMKAT-basen efterhånden kan blive af interesse for folkebibliotekernes katalogiseringsarbejde.

Når SAMKAT omfatter hele nytilgangen i et bibliotek er grundlaget etableret for de mere avancerede edb-anvendelser. I fase 2 kan biblioteket ophøre med at fremstille katalogkort for nytilgang og gå over til katalogsøgning med terminal i den fælles SAMKAT-base. Fase 3 er en udvidet anvendelse af de maskinlæsbare katalogiseringer (processtyring). Edb kan overtage en del af arbejdet med indkøbskontrol, udlånsstyring, statistik osv. Endelig kan der i fase 4 blive tale om en samordning af de bibliografiske edb-systemer med dokumentationssystemerne.

SAM KAT tilrettelægges sådan . at starten og overgangen fra én fase til den næste ikke behøver at ske for alle forskningsbiblioteker på én gang. På grundlag af de enkelte forskningsbibliotekers planer om deltagelse i sam-

arbejdet er der nu udarbejdet en tidsplan for det videre forløb.

6.4.3 Samarbejde

Selv om målet ikke behøver at være et integreret system, er der brug for et styret samarbejde mellem folke- og forskningsbibliotekerne om systemplanlægning, programmering og systemudvikling. Ved udarbejdelse og overholdelse af fælles standarder og ved samarbejde inden beslutninger tages bevares muligheden for senere integrering eller samkørsel af systemer eller delsystemer hvor det måtte vise sig formålstjenligt.

Alle disse forhold må tilsige et nært samarbejde mellem forskningsbibliotekernes edb-kontor og Biblioteksdata. Opgaveprioritering og ressourceanvendelse må nødvendigvis besluttes i den enkelte sektor med stærk indflydelse af bibliotekerne.

Kommissionen har ikke set det som sin opgave at tage stilling til om - og i bekræftende fald i hvilket tempo - bibliotekerne i videre omfang end nu skal indføre elektronisk databehandling i de bibliotekstekniske rutiner. Man er klar over at dette spørgsmål næppe kan besvares generelt, idet der ud over rene nyttebetragtninger også er væsentlige hensyn at tage til det beskæftigede personale i bibliotekerne. Problemerne må løses enkeltvis, efterhånden som de opstår, men dette understreger efter kommissionens opfattelse behovet for at man på centralt hold sættes i stand til at følge udviklingen på hele området og samordne de forskellige initiativer, således at fælles virke uden spild af kræfter og penge muliggøres.

Når dette er sagt, ønsker kommissionen tillige at udtrykke en formodning om at man fra samfundets side må indstille sig på betydelige investeringer til automatisering af bibliotekerne i de nærmest kommende år, hvis dansk biblioteksvæsen blot nogenlunde skal følge med i hvad der sker i andre industrialiserede lande.

6.5 DEPOTBIBLIOTEKER

Bibliotekernes vækst har gjort det nødvendigt at søge billigere opbevaringsmåder for sjældent benyttet materiale. En række folke- og forskningsbiblioteker har måttet oprette fjernmagasiner for at få plads til de stadigt voksende samlinger. Tanken om fælles magasiner eller depotbiblioteker er nærliggende for begge bibliotekstyper, men under forskellige forudsætninger.

6.5.1 Folkebibliotekernes Depotbibliotek

Folkebibliotekernes Depotbibliotek har til formål at modtage, i fornødent omfang opbevare, udlåne og i øvrigt disponere over bøger og andet materiale der afgives af folkebibliotekernes samlinger. Det er en selvejende institution hvis vedtægt skal godkendes af Kulturministeriet. Siden oprettelsen i 1968 er der afleveret mere end en halv million bind. Ejendomsretten overgår til Depotbiblioteket, som kan kassere overflødige eksemplarer.

Folkebibliotekernes Depotbibliotek er først og fremmest en rationaliseringsforanstaltning til forbedring af bibliotekernes pladsøkonomi. Som fællesmagasin modtager det den litteratur som ikke længere behøves i det enkelte bibliotek, men som bør opbevares i enkelte eksemplarer der kan stå til rådighed for hele landet.

Dernæst er Depotbiblioteket blevet et vigtigt led i lånesamarbejdet, når det gælder fremskaffelse af den ældre, især danske, litteratur.

Endelig sikrer Depotbiblioteket et betydeligt genbrug ved fordeling af de modtagne bøger til andre biblioteker som har brug for dem.

Depotbibliotekets virksomhed bør videreføres og eventuelt udvides til at omfatte skolebibliotekerne hvis der viser sig behov for det. En fordeling af opgaven blandt flere regionale depotbiblioteker har været overvejet, men både af økonomiske grunde og af hensyn til lånesamarbejdet må man foretrække ét landsdækkende depotbibliotek. Derimod kan afleveringen med fordel ske gennem centralbibliotekerne, så de kan få lejlighed til at udtage bøger der er brug for at bevare i regionen. Depotbibliotekets samlinger bør registreres løbende af hensyn til den størst mulige udnyttelse, f. eks. i form af en hyppigt ajourført katalog på mikroform.

Folkebibliotekernes Depotbibliotek er en selvejende institution der helt overvejende finansieres af folkebibliotekernes rådighedssum. Udgifterne for 1979 er budgetteret til 2,4 mill. kr. Den nuværende finansieringsform kan efter kommissionens opfattelse ik-

ke videreføres, og man har derfor overvejet forskellige andre muligheder, herunder en finansiering gennem den kommunale momsfond.

Kommissionens flertal (alle undtagen Henning Gimbel, R. Lysholt Hansen og Thorkild Simonsen) finder det rigtigst at Depotbiblioteket videreføres som en fælleskommunal institution, eventuelt finansieret af den kommunale momsfond. Flertallet lægger til grund at Depotbiblioteket er en rationaliseringsforanstaltning til fordel for kommunerne, og at dets virksomhed bør tilrettelægges i samspil med bibliotekernes kassation. Flertallet lægger også vægt på at Depotbibliotekets bestyrelse selv har anbefalet overgang til fælleskommunal finansiering.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal (Henning Gimbel, R. Lysholt Hansen og Thorkild Simonsen) finder det ikke rimeligt at kommunerne i fællesskab skal finansiere Depotbiblioteket. Hvis en finansiering gennem momsfonden ikke er mulig, ønsker de at staten skal finansiere Depotbiblioteket.

6.5.2 Depotbibliotek og fællesmagasin for forskningsbiblioteker

Mens folkebibliotekerne har opnået en række fordele ved oprettelsen af det fælles depotbibliotek vil det principielt være en ulempe for de fleste forskningsbiblioteker at anbringe dele af deres samlinger i depot. Et hovedfagbiblioteks bogbestand er en afrundet helhed som ideelt bør være samlet. De forskningsbiblioteker som af pladshensyn har været tvunget til at anbringe dele af deres samlinger i fjernmagasiner har erfaret at en sådan udskillelse er ressourcekrævende og medfører forringet service.

Af pladsøkonomiske grunde må det dog anses for nødvendigt at etablere et fællesmagasin for forskningsbibliotekerne til opbevaring af visse kategorier af sjældnere benyttet materiale, f. eks. visse ældre tidsskriftsrækker og disputatser. Ejendomsretten til materialet må forblive hos det bibliotek der anbringer materialet i fællesmagasinet.

Med biblioteksystemets vækst, navnlig oprettelsen af nye universitetsbiblioteker, anskaffes der i stigende omfang flere eksemplarer af samme titel også i forskningsbibliotekerne. I løbet af en årrække vil der derfor melde sig et behov for koordineret kassation. Overflødige dubletter bør afleveres til hovedfagbiblioteket og i givet fald gå videre til et fælles statsejet depot.

6.5.3 Mulige fælles løsninger

Det foreslåede fællesmagasin for forskningsbibliotekerne kan næppe sammensmeltes med Folkebibliotekernes Depotbibliotek, da de to institutioner har forskellige formål.

Derimod kan det overvejes at lade Folkebibliotekernes Depotbibliotek udvide sin virksomhed og modtage overflødige eksemplarer fra forskningsbibliotekerne mod ejendomsafkald. Et sådant fælles depotbibliotek måtte principielt være statsdrevet.

En række spørgsmål der knytter sig til depotbiblioteksvirksomheden er endnu ikke tilstrækkeligt afklaret og alle muligheder er ikke fuldt belyst. Bibliotekskommissionen må derfor anbefale at depotbiblioteksspørgsmålet gøres til genstand for en nærmere undersøgelse.

6.6 LÅNESAMARBEJDET

6.6.1 Indledning

I bekendtgørelsen om folkebiblioteker fra 1965 (§ 1, stk. 3) findes denne snart klassiske programerklæring der kan gælde for alle de fuldt offentlige biblioteker:

> Det enkelte folkebibliotek er ikke alene en selvstændig enhed, men er samtidig at opfatte som en del af landets samlede biblioteksvæsen, hvis enkelte led står i snævert samarbejde med og supplerer hinanden, f. eks. med hensyn til den frie låneret og bibliotekernes indbyrdes lån (den interurbane lånevirksomhed).

Den frie låneret og bibliotekernes indbyrdes lån ligger i forlængelse af hinanden. Den fri låneret har sin naturlige begrænsning: de færreste biblioteker ligger inden for benytterens aktionsradius. Men resten kan han nå gennem sit lokale bibliotek, der udnytter den fri låneret på hans vegne. »Interurbanlån« er altså ikke en tjeneste som bibliotekerne gør hinanden, men en service for deres benyttere.

Lånesamarbejdet er da heller ikke en nødforanstaltning for biblioteker der ikke har udbygget deres samlinger, men en overbygning på de enkelte bibliotekers »normaltilbud«. Lånesamarbejdet forudsætter den bedst mulige koordinering af de enkelte bib-

liotekstypers opgaver og forpligtelser, så de i samarbejde kan dække alle materialebehov.

Efter sagens natur er parterne i lånesamarbejdet de fuldt offentlige biblioteker: folkebibliotekerne og den kreds af forskningsbiblioteker som stiller deres service til rådighed for enhver. Deres forpligtelse udstrækker sig til de lånere som henvender sig gennem andre biblioteker, ligesom det er en del af deres service over for direkte benyttere at fremskaffe materiale fra andre biblioteker.

Den del af uddannelsessektorens biblioteker hvis forpligtelse udelukkende gælder en uddannelsesinstitution kan ikke sidestilles i lånesamarbejdet med de fuldt offentlige biblioteker og bør kun være forpligtet til udlån gennem andre biblioteker når det gælder materiale som ikke er anskaffet andetsteds.

6.6.2 Lånesamarbejdets principper

Lånesamarbejdet bør fungere i stor åbenhed på en sådan måde at bibliotekernes materiale gøres tilgængeligt for alle, uanset geografisk afstand fra bibliotekerne og uanset sociale, uddannelsesmæssige og økonomiske forskelle.

Lånesamarbejdet forudsætter at det enkelte bibliotek kan opfylde sin grundforpligtelse. Lånesamarbejdet bør i princippet omfatte alle former for biblioteksmateriale, men har indtil nu i praksis været begrænset til bogligt materiale. Biblioteksloven af 1964 anerkender både litterært og andet egnet materiale som middel til opfyldelse af folkebibliotekernes formål, men de audiovisuelle samlinger er endnu så forskellige i omfang at bibliotekerne ikke har kunnet praktisere indbyrdes lån f. eks. af grammofonplader. Den frie låneret i folkebibliotekerne er heller ikke udstrakt til audiovisuelt materiale.

Med en ny bibliotekslovs ikrafttræden bør den frie låneret og lånesamarbejdet udstrækkes til at omfatte audiovisuelle samlinger, for musiksamlingers vedkommende dog først efter en overgangsperiode.

Lange ventetider for benytterne bør så vidt muligt undgås, bl. a. ved at bibliotekerne anskaffer flere eksemplarer af meget anvendt materiale i stedet for at låne det fra andre biblioteker. I en situation hvor bibliotekets egne eksemplarer ikke er disponible når en låner har brug for det, må det dog være naturligt at låne materialet udefra.

Ligesom den direkte benyttelse er gratis må det være en selvfølge at fremskaffelse af materiale fra andre biblioteker er gratis for benytteren.

Overhovedet bør muligheden for lån fra de fuldt offentlige biblioteker i princippet være uafhængig af om benytteren henvender sig direkte eller gennem et andet bibliotek. I den forbindelse har man drøftet den kvalitetsbegrænsning som er opstillet i § 24, stk. 2 i bekendtgørelse om folkebiblioteker.

Efter den gældende fortolkning af denne bestemmelse er folkebibliotekernes pligt til at fremskaffe bøger fra andre offentlige biblioteker begrænset til bøger der bl. a. opfylder det kvalitetskrav som lægges til grund ved folkebibliotekernes materialevalg.

Tanken bag denne regel er ganske klar: For at opfylde sit formål som kulturinstitution må biblioteket anlægge en kvalitetsvurdering af det materiale som det stiller til rådighed, hvad enten materialet købes til biblioteket eller det lånes fra et andet bibliotek. Hvis en bog ikke findes værdig til anskaffelse, er det - efter denne opfattelse - inkonsekvent og konfliktskabende at bestille den fra et andet bibliotek.

Herimod kan man indvende at kvalitetskravet ikke tolkes på samme måde i alle folkebiblioteker. Nogle mener at burde forkaste materiale som andre stiller til rådighed. Overhovedet kan man spørge om materialevalget er så ufejlbarligt at et korrektiv kan undværes. I praksis fremskaffes den meste faglitteratur fra andre biblioteker da også uden dyberegående kvalitetsbetragtninger.

Bibliotekskommissionens flertal (alle medlemmer undtagen Leif Thorsen) er af den opfattelse at folkebibliotekerne ikke alene må være berettiget til at fremskaffe bøger fra andre biblioteker uden nogen kvalitetsvurdering, men også bør være forpligtet til at søge bøger fremskaffet uden kvalitetsvurdering når en låner ønsker det, og det kan ske ad de normale låneveje. En sådan ordning vil stemme bedst overens med grundtanken om det offentlige biblioteksvæsen som ét samarbejdende system, hvis enkelte led støtter og supplerer hinanden.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal (Leif Thorsen) er af den opfattelse at biblioteker som af kvalitetsgrunde har afvist at anskaffe en bestemt titel, ikke bør være forpligtet til at rekvirere denne titel fra andre biblioteker.

6.6.3 Lånesamarbejdets værktøj og hjælpemidler

Den service en benytter kan få igennem bibliotekernes lånesamarbejde afhænger ikke blot af bibliotekarernes viden og erfaring, men også i høj grad af de bibliografiske hjælpemidler som står til rådighed ved litteratursøgningen: bog- og tidsskriftfortegnelser, indexer, bibliotekskataloger osv.

Bibliotekets første og vigtigste opgave er at sikre en præcis og tilstrækkelig formulering af benytterens ønske. Bibliotekerne bør derfor lægge særlig vægt på samtalen med låneren. I mange tilfælde bør den videre behandling af bestillingen overlades til de følgende led, især når talen er om emnebestillinger der kræver en egentlig litteratursøgning. Men også ved bestilling af bestemte titler vil det ofte være hensigtsmæssigt at den bibliografiske efterbehandling foretages i et større bibliotek som råder over de nødvendige hjælpemidler.

Før en bestilling på en bestemt titel kan videresendes til det långivende bibliotek må den verificeres: det må bekræftes at materialet eksisterer og at de bibliografiske oplysninger (forfatter, titel osv.) er korrekte. Verificeringen kan foretages ved hjælp af bibliografier, dvs. fortegnelser over eksisterende litteratur.

Verificeringen kan også foretages ved hjælp af bibliotekskataloger, hvor man samtidig kan lokalisere materialet, dvs. konstatere at det findes i et eller flere bestemte biblioteker.

I arbejdet med verificering og lokalisering af bestillinger på udenlandsk litteratur støtter bibliotekerne sig bl. a. til en række trykte fælleskataloger over danske bibliotekers samlinger, f. eks. Accessionskatalogen, Udenlandsk Litteratur i Danske Folkebiblioteker og Musikalier i Danske Biblioteker. Hertil kommer en række enkelte bibliotekers kataloger, ikke mindst Overcentralkatalogen, der siden 1938 registrerer den del af Statsbibliotekets udenlandske tilvækst som skønnes at have den videste interesse.

Den mest omfattende fælleskatalog over danske bibliotekers udenlandske bogbestand er ikke trykt. Det er kortkatalogen i Bibliotekernes Oplysningskontor. Den er kontorets vigtigste arbejdsredskab ved verificering og navnlig lokalisering af de bestillinger som bibliotekerne ikke selv har kunnet færdigbehandle. Således kan oplysninger om de sidste 1–1 *Vi* års tilvækst i forskningsbiblioteker for tiden kun findes i Oplysningskontoret, og der må gives kontoret arbejdsmæssig mulighed for at holde kortkatalogen ajour indtil videre.

Fra 1974, hvor ULF-katalogerne begyndte at udkomme i form af løbende tilvækstlister, er folkebibliotekernes udenlandske tilvækst ikke længere registreret i Oplysningskontorets kortkatalog. Tilvækstlisterne giver hurtigere adgang til oplysning om folkebibliotekernes nyeste tilvækst end Oplysningskontoret kan præstere.

Mange bestillinger som tidligere ville have passeret Oplysningskontoret kan således nu lokaliseres af bibliotekerne selv og sendes derfor direkte til det långivende bibliotek.

En fortsat decentralisering og effektivisering af lånesamarbejdet forudsætter at oplysninger om folke- og forskningsbibliotekernes tilvækst gøres tilgængelige så hurtigt som muligt. Målet må være at samle disse oplysninger i en eller flere databaser hvor de er direkte tilgængelige. Indtil det kan ske bør de eksisterende fælleskataloger, navnlig Accessionskatalogen, ULF-katalogerne og en række tidsskriftfortegnelser udbygges og forbedres.

6.6.4 Låneveje

De lokale folkebiblioteker

Efter § 24, stk. 2 i bekendtgørelsen af 1965 om folkebiblioteker er et folkebibliotek forpligtet til ved henvendelse til centralbiblioteket at søge at skaffe lånerne bøger og andet materiale som det ikke selv ejer. Findes det ønskede materiale ikke i centralbiblioteket, kan heltidsbiblioteker med en fyldestgørende samling af bibliografier rekvirere bøger og andet materiale direkte fra forskningsbibliotekerne.

Heltidsbibliotekerne har nu så gode muligheder for verificering og lokalisering at de i mange tilfælde kan sende deres bestillinger direkte til det långivende bibliotek. Denne praksis er allerede vidt udbredt og accepteret af forskningsbibliotekerne. Heltidsbibliotekernes pligt til at benytte centralbiblioteket som mellemled i lånesamarbejdet bør dog fortsat gælde i de tilfælde hvor der er mulighed for at lokaliseret materiale er anskaffet i

centralbiblioteket, **eller heltidsbiblioteket ikke** selv har lokaliseret **det** ønskede materiale. Inden for samme **centralbiblioteksområde** bør heltidsbibliotekerne **altid kunne** låne indbyrdes uden centralbibliotekets mellemkomst.

Fra centralbiblioteksside har man ønsket at fastholde centralbibliotekets rolle som mellemled når talen er om lån fra andre centralbiblioteksområder og fra forskningsbibliotekerne, bl. a. for at centralbiblioteket kan bidrage til en spredning af bestillingerne og foretage en behovsregistrering som grundlag for koordineringen af materialevalget på amtsplan. Det må dog efter Bibliotekskommissionens opfattelse tillægges større vægt at de indbyrdes lån kan afvikles så enkelt og hurtigt som muligt, hvortil kommer at det nødvendige materialevalgssamarbejde mellem centralbiblioteket og områdets biblioteker formentlig bør hvile på et andet grundlag end bestillingerne til andre biblioteker.

Ce n (ralbiblioteker

Centralbiblioteket er på sin side forpligtet til at låne områdets biblioteker materiale som de ikke selv ejer, og som ikke må forudsættes anskaffet i det pågældende bibliotek under hensyntagen til dets virkeområdes størrelse (§ 30, stk. 1 i bekendtgørelse om folkebiblioteker). Denne pligt gælder også enkeltudlån til områdets skolebiblioteker når materialet ikke findes i det stedlige folkebibliotek (§ 15, stk. 4 i bekendtgørelse om skolebiblioteker, jfr. § 39, stk. 2 i bekendtgørelse om folkebiblioteker).

Centralbiblioteket er endvidere forpligtet til fra andre offentlige biblioteker at søge fremskaffet materiale som det ikke selv ejer. Materiale som må forudsættes anskaffet af centralbiblioteket kan dog ikke ventes udlånt fra andre offentlige biblioteker (§ 30, stk. 2 i bekendtgørelse om folkebiblioteker). Denne sidste bestemmelse understreger opgavefordelingen mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker. Centralbiblioteket må selv anskaffe hele den litteratur som er nødvendig for at det kan opfylde sit formål.

For centralbibliotekerne er der ikke fastlagt bestemte låneveje indenfor landets grænser.

Visse store folkebiblioteker, deriblandt bibliotekerne i Københavns og Frederiksberg kommuner, må betragtes som ligestillede med centralbibliotekerne med hensyn til personale, materiale og bibliografiske samlinger og bør derfor have samme status i lånesamarbejdet.

Amtscentraler

Amtscentralerne for undervisningsmidler skal bl. a. omfatte en samling af undervisningsmidler beregnet til udlån til de skoler og andre undervisningsinstitutioner som ligger i amtskommunen (jfr. § 1, stk. 2 i loven af 1975 om amtscentraler for undervisningsmidler).

Det er forudsat ved lovens vedtagelse at amtscentralens anskaffelser bør koordineres med centralbiblioteket med henblik på udnyttelse gennem etablering af gensidige låneveje, idet det ikke vil være muligt at opstille generelle kriterier for hvilke materialer der bør findes i centralbiblioteket, og hvilke i amtscentralen. Det er endvidere forudsat at der træffes aftaler om etablering af effektive låneveje mellem folkebibliotekerne og amtscentralen, således at alle ressourcer udnyttes bedst muligt. Aftalerne bør bl. a. indeholde regler for folkebibliotekernes formidling af lån til enkeltlånere fra amtscentralen.

Bibliotekskommissionen anbefaler at folkebibliotekernes bestillinger på lån fra amtscentralen passerer centralbiblioteket.

Den nævnte formidling bør i princippet omfatte alle materialer til udlån i amtscentralerne der er registreret som enkelttitler, dvs. som ikke indgår i klasse- eller emnesæt.

I praksis hindrer den ophavsretlige beskyttelse en formidling til enkeltlånere af lyd- og videobånd fremstillet på grundlag af Danmarks Radios udsendelser, idet disse optagelser kun må benyttes inden for organiseret undervisningsvirksomhed. Bibliotekskommissionen finder at denne begrænsning er i modstrid med idegrundlaget bag lovgivningen om Landscentralen og amtscentralerne for undervisningsmidler og anbefaler en udvidelse af undtagelsesbestemmelserne i ophavsretslovens § 17.

Man har undertiden betvivlet at formidlingen af amtscentralernes materialer til enkeltlånere gennem folkebibliotekerne også skulle omfatte av-materialer i øvrigt. Efter Bibliotekskommissionens opfattelse bør enhver der uddanner sig på egen hånd være ligestillet med deltagere i organiseret undervisnings-

virksomhed, når det gælder lån fra offentlige materialesamlinger, herunder også amtscentralerne.

Bestemmelserne om en arbejdsdeling mellem amtscentralerne og folkebibliotekerne (centralbibliotekerne) og om en koordinering af deres materialevalg må i sig selv indebære et krav om etablering af et uhindret gensidigt lånesamarbejde mellem disse institutioner.

Lærere inden for alle undervisningsformer bør kunne låne gennem undervisningsinstitutionens eget bibliotek, gennem andre biblioteker, eller ved direkte henvendelse i amtscentralen.

Gennem lånesamarbejdet skal amtscentralen på sin side kunne stille andre offentlige bibliotekers materialer til rådighed for sine benyttere.

Folkebibliotekernes Depotbibliotek

Folkebibliotekernes Depotbibliotek, der blev etableret i 1968 som et fællesmagasin for folkebibliotekerne, er nu et vigtigt led i lånesamarbejdet, ikke mindst når det gælder den ældre danske litteratur. Da der ikke findes fælleskataloger over folkebibliotekernes samlinger af dansk litteratur, har navnlig Statsbiblioteket måttet dække en stor del af lånebehovet for ældre danske bøger. Denne funktion overgår nu i stigende omfang til Depotbiblioteket som allerede er i stand til at imødekomme 50–60 pct. af de modtagne bestillinger.

I modsætning til alle andre offentlige biblioteker har Depotbiblioteket ikke nogen direkte benytterkreds. Udlånet sker kun gennem andre biblioteker, både folke- og forskningsbiblioteker.

Statsbiblioteket

Folkebiblioteksbekendtgørelsen af 1965 forudsætter forskningsbibliotekernes medvirken i lånesamarbejdet, men det er kun Statsbiblioteket i Århus der direkte og formelt (gennem sit reglement fra 1938) har fået denne medvirken pålagt som en pligt. Det er det der konstituerer Statsbiblioteket som overcentral.

Statsbiblioteket er både universitetsbibliotek og hovedbibliotek for en række læreanstalter i Århus og desuden overcentral for folkebibliotekerne uden for København. Som »bibliotek for videregående oplysning« skal Statsbiblioteket efter reglementet anskaffe den udenlandske litteratur som ikke er tilstrækkeligt repræsenteret i de statsunderstøttede biblioteker (dvs. folkebibliotekerne), men som alligevel er af interesse for disse bibliotekers lånere. Det er desuden Statsbibliotekets særlige opgave at stille den danske pligtafleveringslitteratur til rådighed for folkebibliotekerne i det omfang de ikke selv ifølge deres formål skal anskaffe den.

Efter sit reglement er Statsbiblioteket således forpligtet til at anskaffe materiale med særligt henblik på folkebibliotekernes behov, men som Statsbibliotekets repræsentanter i udvalgsarbejdet vedrørende statens biblioteksvæsen konstaterede allerede i 1927, er overcentralfunktionen i praksis først og fremmest baseret på udnyttelse af den alligevel forhåndenværende bogbestand, den pligtafleverede danske og den på anden måde erhvervede udenlandske litteratur.

De stærkt udbyggede folkebibliotekers behov for at trække på Statsbiblioteket er ikke blevet mindsket med tiden, men det er blevet ændret. Netop fordi folkebibliotekernes litteraturkrav bliver stadig mere avancerede, kan Statsbibliotekets funktion som universitetsbibliotek på effektiv måde støtte bibliotekets anden hovedopgave, overcentralfunktionen, således at endog særdeles specialiserede emnebestillinger kan imødekommes.

Statsbiblioteket har kunnet ekspedere over 80 pct. af de bestillinger som det har modtaget fra folkebibliotekerne. Den høje procent skyldes dels en bred anskaffelsespraksis, dels kombinationen af universitetsopgave og pligtaflevering. Varetagelse af overcentralfunktionen er derfor ikke så meget et spørgsmål om en særlig anskaffelsespolitik som et spørgsmål om udlåns- og forsendelsesekspertise.

Af forskningsbibliotekernes årlige udlån til folkebibliotekerne udgør Statsbibliotekets mere end halvdelen. Som en stærkt medvirkende årsag må nævnes at Statsbiblioteket gennem en lang årrække har udgivet »Overcentralkatalogen« med et fyldigt udvalg af de udenlandske anskaffelser som kan have almen interesse. Statsbibliotekets udenbys udlån (væsentligst til folkebibliotekerne) udgjorde i 1977/78 44 pct. af det samlede udlån, nemlig 129.267 bind. En regional opgørelse af Statsbibliotekets udenbys udlån i 1976 viser følgende fordeling: Hovedstaden

16 pet., det øvrige land øst for Storebælt 29 pct., Fyn 10 pct. og Jylland 45 pct.

Statsbiblioteket rummer Folkebibliotekernes Udenlandske Vandrebogsamling (5.435 udlån i 1977/78) og Avis-Kronik-Samlingen (22.105 udlån i 1977/78, heraf 80 pct. til folkebibliotekerne). Til fragt og porto anvendte Statsbiblioteket i 1978 ca. 0,5 mill. kr.

De verificerede bestillinger på udenlandsk materiale som Statsbiblioteket ikke kan effektuere sendes videre til Bibliotekernes Oplysningskontor.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse at Statsbibliotekets funktion som overcentral bør videreføres, og at en bestemmelse herom bør optages i biblioteksloven. Det er ikke mindst vigtigt at hele den danske litteraturmasse i Statsbiblioteket er til rådighed for udlån.

Overcentralvirksomheden, der oprindelig kun tog sigte på »provinsens folkebiblioteker«, udnyttes nu i praksis af folkebiblioteker i alle landsdele. Bibliotekskommissionen kan tilslutte sig at alle folkebiblioteker, også de københavnske, på denne måde stilles frit i lånesamarbejdet, sådan at de i hvert enkelt tilfælde selv kan afgøre om en bestilling skal sendes til Statsbiblioteket eller til et andet forskningsbibliotek.

Bibliotekernes Oplysningskontor

Udgivelsen af fælleskataloger har i stigende grad gjort det muligt for de lånsøgende biblioteker at sende deres bestillinger direkte til de långivende biblioteker. Dog er der stadig et stort behov for en central instans der kan lokalisere materialet i de biblioteker hvor det findes og som kan formidle låneforbindelsen med udenlandske biblioteker.

Bibliotekernes Oplysningskontor er en selvstændig statsinstitution under Kulturministeriet med en bestyrelse hvor folkebiblioteker og forskningsbiblioteker er repræsenteret. Dets hovedopgave er at formidle lån til danske folkebiblioteker af udenlandsk litteratur.

Lånene formidles fra danske forskningsbiblioteker, andre danske folkebiblioteker og udenlandske biblioteker. Omvendt formidler kontoret også lån fra danske biblioteker til biblioteker i udlandet. Kontorets vigtigste arbejdsredskab er den før nævnte kortkatalog på henved 2 mill, kort og en stor samling håndbøger og bibliografier.

Antallet af bestillinger om året kulminerede med ca. 40.000 i 1974/75. I 1976/77 var tallet dalet til ca. 35.000, idet folkebibliotekerne nu selv kan lokalisere flere bestillinger end før ved hjælp af ULF-katalogerne. De bestillinger som bibliotekerne indsender, fordi de ikke har kunnet lokalisere dem, er derfor særlig arbejdskrævende for Oplysningskontoret.

6.6.5 Bibliotekernes Lånecentral

Gennem de senere år er der fremsat adskillige forslag om lånesamarbejdets struktur. Nogle har ønsket en koncentration og udbygning af de fælles institutioner (overcentral, depotbibliotek, oplysningskontor), f. eks. i form af et center der både skulle rumme store bogmasser og varetage lokaliseringsopgaver. Andre har forestillet sig et helt decentraliseret system hvor bibliotekerne kunne kommunikere direkte med hinanden gennem en fælles database.

I 1970 forelå betænkningen »Bibliotekernes indbyrdes lån« fra det såkaldte Interurbanudvalg, der var nedsat af Fællesudvalget for Folkebiblioteker og Forskningsbiblioteker. Interurbanudvalgets flertal opstillede en plan som forudsatte en vis decentralisering, idet man bl. a. gik ud fra at centralbibliotekerne kunne overtage en stor del af Oplysningskontorets lokaliseringsopgaver. Men samtidig lagde man vægt på at Oplysningskontoret blev sat i stand til at fungere som administrativt centralorgan for lånesamarbejdet.

Disse tanker blev videreført i betænkningen om revision af biblioteksloven (betænkning 607, 1971) og senere af rigsbibliotekaren og biblioteksdirektøren i deres indstilling 1973 til Kulturministeriet om at indlede en reform af lånesamarbejdet. Man fandt at bibliotekernes indbyrdes lån først og fremmest var et spørgsmål om praktisk samarbejde mellem de eksisterende biblioteker, og at bestræbelserne for at effektivisere dette samarbejde havde større muligheder for at lykkes end mere vidtgående koncentrations- og udbygningsplaner. På den anden side kunne man ikke forestille sig et lånesamarbejde i en automationstid uden en vis styring gennem en central instans med fornøden kompetence.

En lang række instanser havde været impliceret i lånesamarbejdet, men uden nogen egentlig opgavefordeling: Rigsbibliotekarembedet, Bibliotekstilsynet, Fællesudvalget for Folkebiblioteker og Forskningsbiblioteker, Oplysningskontorets bestyrelse osv.

Rigsbibliotekaren og biblioteksdirektøren foreslog derfor ministeriet at omdanne Oplysningskontoret til »Bibliotekernes Lånecentral«. Inden for rammer fastsat af Kulturministeriet skulle lånecentralens styrelse være beføjet til at fastsætte nærmere bestemmelser om lånesamarbejdet. Ved siden af funktionen som administrativt midtpunkt skulle lånecentralen foretage en behovsregistrering og på grundlag heraf stille forslag om bibliotekernes anskaffelsespolitik, og endelig skulle den videreføre den del af Oplysningskontorets virksomhed som ikke blev decentraliseret.

Forslaget om at styrke lånesamarbejdet ved etablering af en lånecentral blev foreløbig stillet i bero sammen med bibliotekslovrevisionen.

Bibliotekskommissionen kan i det hele tilslutte sig de tanker der ligger bag forslaget om Bibliotekernes Lånecentral. Den fortsatte decentralisering af lånesamarbejdet ved hjælp af det fælles katalogapparat og en kommende database vil øge behovet for en central instans der kan styre og regulere dette samarbejde, yde råd og vejledning, udarbejde praktiske hjælpemidler, igangsætte forsøg, varetage låneforbindelsen med udlandet for biblioteker der ønsker det, formidle internationale aftaler osv.

Denne virksomhed og Oplysningskontorets lokaliseringsfunktion vil indgå som et naturligt led i det biblioteksdirektorat som foreslås oprettet i kapitel 7.

6.7 FÆLLES SERVICEINSTITUTIONER

I de foregående afsnit er beskrevet en lang række centrale servicefunktioner som er henlagt til Bibliotekscentralen og Indbindingscentralen. Den centrale service fra disse institutioner har fået afgørende betydning for kommunernes biblioteksvæsen og omfatter på mange områder det samlede offentlige biblioteksvæsen.

Bibliotekscentralens og Indbindingscentralens særlige placering i biblioteksvæsenets organisation gør det naturligt at afslutte dette kapitel om bibliotekssamarbejdet med en kort redegørelse for deres opbygning og status.

6.7.1 Bibliotekscentralen

Bibliotekscentralen er oprettet 1939 som en selvejende institution og har efter de hidtil gældende vedtægter, godkendt i 1973 af Kulturministeriet, til formål at bistå danske biblioteker gennem varetagelse af bibliografiske og biblioteksteknikke opgaver.

Fra 1979 består Bibliotekscentralen af en forlagsafdeling og en bibliografisk afdeling med hjemsted i Ballerup.

Bibliotekscentralens tidligere indretningsafdeling er udskilt pr. 1. januar 1979 og omdannet til et aktieselskab hvis aktier ejes af Bibliotekscentralen. Det nye aktieselskab BC Inventar A/S ledes af en bestyrelse der er udpeget blandt medlemmer i Bibliotekscentralens bestyrelse. Aktieselskabet lejer Bibliotekscentralens fabrik i Holsted og har til opgave at fremstille og forhandle inventar og materiale til biblioteker og skoler samt udøve konsulentvirksomhed i tilknytning hertil. Indretningsafdelingen havde i 1977 et salg på 28 mill. kr.

Bibliotekscentralens forlagsafdeling udgiver hele Bibliotekscentralens produktion af bibliotekslitteratur, bibliografier, kataloger og katalogkort osv. samt lydbøger. Endvidere forhandler den grammofonplader til bibliotekerne. Forlagsafdelingen drives på forretningsmæssig basis uden offentlige tilskud. Dens omsætning var 31 mill. kr. i 1977.

Bibliotekscentralens bibliografiske afdeling udarbejder væsentlige dele af nationalbibliografien, i første række Dansk Bogfortegnelse, og foretager den centrale katalogisering for folke- og skolebibliotekerne. Fra 1976 registreres alle danske bøger i den bibliografiske database, tilligemed de udenlandske titler m. v. som indkøbes af folkebibliotekerne. Den Udenlandske Bogvalgsvejledning er ligeledes henlagt til den bibliografiske afdeling.

Bibliotekscentralen modtager et årligt tilskud af folkebibliotekernes og skolebibliotekernes rådighedssum til sin nationalbibliografiske virksomhed (udarbejdelse af Dansk Bogfortegnelse og artikelindekser) og indtil 1979 også til Udenlandsk Bogvalgsvejledning. Tilskuddet var i 1977 på 1,5 mill. kr. Herudover skal den bibliografiske afdeling

hvile økonomisk i sig selv. Dens omsætning i 1977 var 6,4 mill. kr.

6.7.2 Indbindingscentralen

Indbindingscentralen blev oprettet 1957 som et interessentskab mellem Biblioteksscentralen og bogbindermester Edvard Pedersen, men er i 1973 omdannet til en selvejende institution med vedtægter der er godkendt af Kulturministeriet.

Indbindingscentralens formål er at levere biblioteker bøger i bibliotekskla stand og udføre de hermed forbundne serviceopgaver.

Efter den hidtidige overenskomst med Boghandlerrådet køber Indbindingscentralen bøgerne direkte hos forlagene og leverer dem indbundet til bibliotekerne gennem den boghandler som biblioteket ønsker. Boghandleren får normal avance på de leverede bøger, dog efter et fradrag svarende til 5 pct. avance til dækning af Indbindingscentralens administration.

Indbindingscentralen konkurrerer med andre bogbinderier som er etableret af boghandlere, og som kan hente avance både på bogsalget og på indbindingen, og som desuden udnytter lektørudtalelserne, der koster Indbindingscentralen ca. 2,5 mill. kr. årligt.

Indbindingscentralens kapacitet har været for lille i forhold til den stadig voksende bestillingsmængde, der i 1977 nåede op på ca. 2 mill, bind, svarende til omkring halvdelen af folke- og skolebibliotekernes boganskaffelser.

Indbindingscentralens hovedværksted ligger i Ballerup. Kapacitetsproblemet søges overvundet ved udbygning af et filialnet af bogbinderier i provinsen, foreløbig i Svendborg og Århus.

Indbindingscentralens tilbud omfatter ca. 3.000 titler årlig. En udvidelse ville være ønskelig, sådan at Indbindingscentralen kunne tilbyde alle biblioteksrelevante titler. Det kan overvejes at udvikle mindre solide og derfor billigere bindtyper for bøger med forventet kort aktualitetstid.

Indbindingscentralen drives forretningsmæssigt uden offentlige tilskud. Dens omsætning var 62,8 mill. kr. i 1977.

6.7.3 Styrelse

Biblioteksscentralen og Indbindingscentralen ledes hver af en bestyrelse med 9 repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening, 2 repræsentanter for Danmarks Skolebiblioteksforening, og 1 repræsentant for hver af de følgende: Rigsbibliotekarembedet, Bibliotekstilsynet, Direktoratet for Folkeskolen, Kommunernes Landsforening, og institutionens personale.

Denne parallellitet i bestyrelsernes sammensætning og et stort personsammenfald har været tilstræbt, idet de to virksomheder i stor udstrækning er afhængige af hinandens produktion.

Bibliotekernes udstrakte brug af de centrale servicetilbud medfører en indbyrdes afhængighed og et behov for kommunikation mellem bibliotekerne og de fælles institutioner. Det er vigtigt at inddrage bibliotekerne i de faglige overvejelser om ændringer af den eksisterende service, om tilpasning af de centrale initiativer til bibliotekernes behov og om nye centrale initiativer.

Bibliotekernes og personaleorganisationernes faglige indflydelse på den centrale service bør derfor sikres. Gennem faglige udvalg har navnlig Biblioteksscentralen allerede en alsidig kontakt med brugerne, men det er foreslået at indføre en mere formaliseret, direkte brugerindflydelse i de to institutioner ved oprettelse af faglige styrende udvalg med fastlagte beføjelser i forhold til den økonomisk-politiske styrelse.

Den politiske styrelse bør naturligt ske gennem en repræsentation for kommunale og statslige myndigheder med henblik på en løsning af de centrale serviceopgaver i overensstemmelse med de overordnede målsætninger for det offentlige biblioteksvæsen.

6.8 RESUME AF KAPITEL 6*

Materialevalg og -anskaffelse

De offentlige bibliotekers forskelligt definerede anskaffelsesforpligtelser skal sammenlagt dække offentlighedens samlede biblioteksbehov; det må overvåges at der ikke findes utilstrækkeligt forsynede anskaffelsesområder.

Den centrale service på materialevalgsområdet bør udvides til at omfatte flere titler og

I resumeet er kun indeholdt flertalsindstillingen.

materialetyper. Bibliotekstilsynet, Bibliotekscentralen og Indbindingscentralen vil efter en nærmere undersøgelse søge udarbejdet konkrete forslag til løsning af informationsbehovet og af finansieringsproblemerne.

Tilbud om centralt klargjorte materialer bør hovedsagelig gives som førstegangstilbud med korte bestillingsfrister og hurtig levering. Herudover bør der gives efterkøbstilbud med længere bestillingsfrister.

Katalogisering og klassifikation

Bibliotekerne bør sigte mod at hver titel så vidt muligt kun katalogiseres én gang, at katalogdata bliver offentligt tilgængelige, og at der opbygges et hensigtsmæssigt emnesøgningssystem fælles for alle bibliotekstyper.

Danmark bør fortsat deltage i det internationale samarbejde på katalogiseringsområdet.

Biblioteksdirektoratet bør følge den internationale udvikling på klassifikationsområdet. Mulighederne for et fælles edb-baseret emneindekserings- og søgesystem må undersøges og det igangværende udviklingsarbejde fremmes.

Den centrale katalogisering bør omfatte så stor en del af folkebibliotekernes tilvækst som muligt. De maskinlæsbare data som Biblioteksscentralen producerer skal stå til rådighed også for forskningsbibliotekerne.

Udgivelsen af en række fælleskataloger må prioriteres højt.

Nationalbibliografien

Det foreslås at Biblioteksdirektoratet i samarbejde med et nationalbibliografisk råd administrerer en statsbevilling til udarbejdelse og udgivelse af nationalbibliografien.

Pligtafleveringen udvides så den kommer til at omfatte alt materiale der efter internationale retningslinjer skal indgå i nationalbibliografien.

Automation

På edb-området er der brug for et styret samarbejde mellem folke- og forskningsbibliotekerne om systemplanlægning, programmering og systemudvikling, sådan at muligheden for senere integrering eller samkørsel bevares. Opgaveprioritering og ressourceanvendelse må besluttes i den enkelte sektor.

Ingen udenforstående kan få oplysning om enkeltpersoners biblioteksbenyttelse. Forskrifter for edb-udlånsregistrering må udformes sådan at det ikke er muligt at rekonstruere hvem der har lånt materialet når det er afleveret.

Depotbiblioteker

Folkebibliotekernes Depotbibliotek foreslås videreført som en fælleskommunal institution, hvis der ikke er mulighed for finansiering gennem den kommunale momsfond. Samlingerne bør registreres løbende.

Der bør oprettes et fællesmagasin for forskningsbibliotekerne til opbevaring af sjældnere benyttet materiale.

Lånesamarbejdet

Folkebibliotekerne bør søge bøger fremskaffet fra andre biblioteker uden kvalitetsvurdering, når bøgerne kan fremskaffes ad de normale låneveje.

Heltidsbibliotekerne skal kunne sende lokaliserede bestillinger direkte til det långivende bibliotek, med mindre materialet må formodes anskaffet af centralbiblioteket.

Folkebibliotekernes formidling af lån fra amtscentraler bør i princippet omfatte alt udlånsmateriale der er registreret som enkelttitler.

Statsbibliotekets funktion som overcentral bør videreføres og udvides til at omfatte hele landet.

Bibliotekernes Lånecentral bør indgå i Biblioteksdirektoratet som administrativt midtpunkt for lånesamarbejdet og videreføre den del af Oplysningskontorets virksomhed som ikke decentraliseres.

Fælles serviceinstitutioner

Det foreslås at formalisere brugerindflydelsen over for Biblioteksscentralen og Indbindingscentralen ved oprettelse af faglige styrende udvalg. Den økonomisk-politiske styrelse bør ske gennem en repræsentation for kommunale og statslige myndigheder i overensstemmelse med biblioteksvæsenets overordnede målsætninger.

Kapitel 7

Biblioteksdirektorat og bibliotekslov

De foregående kapitler har på en række punkter afdækket et behov for en større samling af de ressourcer, der stilles til rådighed for danske biblioteker. Det må derfor overvejes, om enheden i biblioteksvæsenet bør sikres ved oprettelse af et fælles centralorgan og gennemførelse af en fælles lovgivning.

7.1 BIBLIOTEKSDIREKTORAT

7.1.1 Ét biblioteksdirektorat

I kapitel 3 og 5 er Bibliotekskommissionens overvejelser mundet ud i forslag om, at ikke blot folkebiblioteksektoren - således som det allerede er tilfældet - men også forskningsbiblioteksektoren underordnes et centralorgan. Dette nye centralorgan for forskningsbibliotekerne vil efter de opgaver, det foreslås at skulle løse, antagelig i løbet af en årrække få en størrelse, der svarer til Bibliotekstilsynet.

Det er Bibliotekskommissionens flertals opfattelse (alle medlemmer bortset fra Palle Birkelund, Ernst Goldschmidt og Morten Laursen Vig samt Holger Friis og Leif Thorsen), at der ud fra biblioteksspolitiske hensyn vil være væsentlige fordele - bl. a. af praktisk og teknisk art - ved at sammenlægge de to statslige styringsorganer i ét større direktorat for hele det offentlige biblioteksvæsen under betegnelsen Biblioteksdirektoratet (eller Biblioteksstyrelsen).

Om dette direktorats opgaver kan det generelt siges, at det skal tildeles den kompetence, som efter forslagene i kapitlerne 3 og 5 foreslås tillagt de to centralorganer for henholdsvis folke- og forskningsbiblioteksektoren. Biblioteksdirektoratets opgaver vil imidlertid ikke være udtømmende beskrevet som summen af de centrale opgaver inden for hver af de to sektorer. Et fælles biblioteksdirektorat skal herudover varetage **en** række funktioner, som der er behov for at få løst i fællesskab mellem biblioteksektorerne.

7.1.2 Samling af offentlige biblioteker

Det er tidligere påvist, at der er forskelle imellem biblioteksektorernes opgaver ligesom mellem bibliotekstyper inden for den enkelte sektor. Uanset disse forskelligheder er alle offentlige biblioteker fælles om forpligtelsen til at stille informationsbærende materiale til rådighed for enhver bruger. Det vil bedst kunne sikres, at de forskellige biblioteker tilsammen dækker offentlighedens behov for biblioteksbetjening, hvis disse biblioteker samles under ét biblioteksdirektorat. Herved opnås mulighed for at tage spørgsmålet op om en samlet koordinering og prioritering af opgaverne inden for hele den offentlige biblioteksektor.

7.1.3 Fælles betjeningsproblemer

I kapitel 2 er der gjort rede for afgrænsningen imellem bibliotekstyper. Som det afgørende kriterium nævnes forpligtelsen til at anskaffe efter behovet hos en bestemt brugerkreds, der kan defineres geografisk eller på anden måde. I den sammenhæng blev det understreget, at de materialer, der anskaffes efter denne forpligtelse, for alle offentlige bibliotekers vedkommende skal stå til rådighed for enhver bruger, uanset om han bor i vedkommende biblioteks virkeområde eller er tilknyttet den institution, et forskningsbibliotek er forpligtet til at betjene.

Dette princip om den frie låneret medfører, at folke- og forskningsbiblioteker har en række betjeningsproblemer, der kræver at blive løst i fællesskab. Et eksempel er betjeningen af de studerende. Folkebibliotekerne skal ikke specielt indkøbe studielitteratur til studerende. Forskningsbibliotekerne har erkendt dette som deres forpligtelse, men har kun i utilstrækkeligt omfang haft ressourcer til at tilgodese behovet for mange eksemplarer af den centrale studielitteratur, adgang til åbne hylder m. v. Inden for centrale humani-

stiske fag som f. eks. dansk og historie vil den litteratur, folkebibliotekerne skal indkøbe ud fra almindelige anskaffelseskriterier, imidlertid i vid udstrækning have værdi også for studerende og i kraft af den frie låneret stå til rådighed for dem på lige fod med andre lånere. Dette gælder ikke mindst den aktuelle danske litteratur. Selv om opgavefordelingen er klar på det teoretiske plan, er spørgsmålet om de studerendes biblioteksbetjening i praksis kompliceret, og problemer af denne art kan bedst løses gennem et fælles overordnet organ for de to biblioteksektorer.

7.1.4 Fælles anskaffelsesproblemer

Med hensyn til de studerendes biblioteksbetjening er det den grundlæggende problemstilling, at folkebibliotekerne belastes af, at forskningsbibliotekerne ikke fuldt ud har været i stand til at løse deres opgaver. Ligeledes har det vist sig, at folkebibliotekerne på visse områder har kunnet registrere udækkede behov, som burde kunne tilfredsstilles af danske biblioteker, og at det samlede biblioteksvæsens anskaffelser således var utilstrækkelige.

I Fællesudvalget for Folkebiblioteker og Forskningsbiblioteker, der er nedsat i 1966 af Ministeriet for Kulturelle Anliggender til drøftelse af samarbejdsproblemer mellem biblioteksektorerne, har det f. eks. været fremdraget, at hverken folkebibliotekerne eller forskningsbibliotekerne anskaffede tilstrækkelig litteratur inden for håndværkerfagene, sport og hobbyområderne. Det kan være tvivlsomt i sådanne tilfælde, om anskaffelsesforpligtelsen skal placeres inden for folkebiblioteks- eller forskningsbiblioteksektoren; spørgsmålet løses antagelig bedst, hvis der findes et fælles centralorgan for sektorerne med større samlet kompetence end det nævnte rådgivende Fællesudvalget for Folke- og Forskningsbiblioteker.

7.1.5 Fælles publikationer

For at de offentlige biblioteker i fællesskab kan yde den bedst mulige betjening, er det vigtigt, at de publikationer, der vedrører begge sektorer, udgives efter en fælles plan. Som eksempel kan nævnes Biblioteksårbog og Biblioteksvejviser, der hidtil er udarbejdet ved et frivilligt samarbejde mellem Bibliotekstilsynet og Rigsbibliotekarembedet og udgivet af Danmarks Biblioteksforening.

I kapitel 6 er nævnt en række publikationer af fælles interesse for sektorerne, først og fremmest kataloger over bibliotekernes anskaffelser: Accessionskatalogen over forskningsbibliotekernes årlige tilvækst af udenlandsk litteratur, den tilsvarende ULF-katalog for folkebibliotekerne etc. Den enkelte sektors kataloger er af betydning ikke blot inden for denne sektor, men for hele det offentlige biblioteksvæsen.

Det må være et mål, at kataloger så vidt muligt publiceres i fællesskab og omfatter begge sektorers anskaffelser. Et eksempel herpå er Musikalier i Danske Biblioteker, der udgives af Rigsbibliotekarembedet og registrerer tilvæksten af noder i såvel folke- som forskningsbiblioteker. På det nationalbibliografiske område bør koordineringen sikres ved det foreslåede Nationalbibliografiske Råd. Det hidtidige samarbejde om fælleskataloger bør styrkes, og publikationsvirksomheden tilrettelægges efter en fælles plan. Dette vil bedst kunne sikres af et centralt organ for begge sektorer.

7.1.6 Fælles udviklingsarbejde

I stigende omfang vil bibliotekskataloger og bibliografier blive udgivet på edb-basis, og en fælles publikationsvirksomhed vil derfor forudsætte et fællesskab med hensyn til edb-arbejde. På dette vigtige område foregår der allerede et samarbejde, og ved de bevillinger, der er givet til forskningsbibliotekernes edb-udviklingsarbejde i 1977, er et nært samarbejde med folkebibliotekerne stillet som betingelse.

Også på andre områder er der allerede iværksat et samarbejde mellem biblioteksektorerne om biblioteksteknik. Både med hensyn til katalogisering, klassifikation og statistik findes der normer og retningslinjer, som er skabt i fællesskab. Dette fælles standardiserings- og- udviklingsarbejde må fortsættes og udbygges.

7.1.7 Fælles konsulentstab

Et væsentligt middel hertil vil være etablering af en fælles stab af konsulenter i Biblioteksdirektoratet. For folkebibliotekerns vedkommende har Bibliotekstilsynet rådet over en række biblioteksteknikske specialister, me-

dens der ikke har været afsat særlige bevillinger til en tilsvarende konsulenttjeneste inden for forskningsbiblioteksektoren. Foruden visse af de ovenfor nævnte arbejdsområder, hvor der vil kunne opnås rationaliseringsgevinster ved fælles konsulenter for de to sektorer, kan nævnes biblioteksbyggeri og lokaleindretning, hvor Bibliotekstilsynet har årelang erfaring i konsulentarbejde.

7.1.8 Fælles institutioner

Fællesskabet imellem biblioteksektorerne giver sig blandt andet udtryk i de fælles serviceinstitutioner. De ikke-statslige af disse serviceinstitutioner, Biblioteksentralen og Indbindingscentralen, vil ved oprettelse af ét biblioteksdirektorat få én statslig myndighed at forhandle med, som repræsenterer det samlede biblioteksvæsen, og det vil være rimeligt, at Biblioteksdirektoratet udpeger repræsentanter i disse institutioners styrelser. Tilsvarende gør sig gældende ved biblioteksvæsenets repræsentation i Danmarks Biblioteksskoles kontaktudvalg.

Herudover vil Biblioteksdirektoratet være det naturlige koordineringsorgan for de statslige institutioner, der er fælles for biblioteksvæsenet. For eksempel kan nævnes Lånecentralen, som skal administrere reglerne for bibliotekernes indbyrdes lånevirksomhed.

7.1.9 Nationalt og internationalt samarbejde

Endelig vil det på grund af sektorernes fælles interesser på de ovennævnte områder være en fordel, at det er ét organ, der formidler dansk biblioteksvæsens officielle deltagelse i internationalt samarbejde og sikrer, at repræsentationen kommer til at dække hele biblioteksvæsenet.

Foruden dette internationale perspektiv er der grund til at fremhæve samarbejdet inden for landets grænser imellem de fuldt offentligt tilgængelige biblioteker og de talstærke grupper af ikke-fuldt offentlige biblioteker, der findes inden for uddannelsessektoren, især ved de såkaldte mellemuddannelser, seminarier m. v. Disse uddannelsesinstitutioner, der ofte endnu lider under utilstrækkelig biblioteksbetjening, har behov for kontakt både med folke- og forskningsbiblioteksektoren. Det vil derfor være en fordel, at der findes ét biblioteksdirektorat, som på hele det offentlige biblioteksvæsens vegne kan samarbejde med uddannelsessektoren om løsning af dens biblioteksproblemer.

Om institutbibliotekernes særlige problemer henvises til afsnit 7.4.2.

7.1.10 Biblioteksdirektoratets struktur

Som det fremgår af den målsætning, der er angivet for Biblioteksdirektoratet, vil der både være tale om fællesfunktioner for alle offentlige biblioteker og om opgaver, som ikke er fælles for de to biblioteksektorer. For eksempel vil Biblioteksdirektoratet for forskningsbibliotekernes vedkommende skulle udarbejde bidrag til finanslov og tillægsbevillingslov samt finansudvalgsaktstykker og dermed få den overordnede økonomiske styring af denne sektor, medens folkebibliotekerne forvaltes af kommunerne.

Som følge heraf vil der inden for Biblioteksdirektoratet være behov for ved siden af en sektion for fællesfunktioner at oprette to sektioner for henholdsvis folkebiblioteker og forskningsbiblioteker. Der må herunder lægges stor vægt på de muligheder for et tæt samarbejde i sagsbehandlingen, der bl. a. som følge af lokalefællesskabet gives inden for rammerne af et fælles direktorat.

En afgørende fordel i så henseende vil det være, at der står en fælles konsulentstab til rådighed. Derudover vil en række administrative rutiner, sekretariatsvirkomhed, regnskabsfunktioner m. v. mest rationelt kunne foregå i ét biblioteksdirektorat. Biblioteksdirektoratet bør ledes af en direktør, der skal have det samlede ansvar for direktoratets virksomhed og sikre enheden i styrelsen af hele det offentlige danske biblioteksvæsen.

7.2 BIBLIOTEKSRÅD

Bibliotekskommissionens flertal (alle medlemmer bortset fra Palle Birkelund, Ernst Goldschmidt og Morten Laursen Vig samt Holger Friis og Leif Thorsen) foreslår, at der til Biblioteksdirektoratet knyttes ét rådgivende organ, Biblioteksrådet. Rådet skal høres i alle sager, som er af generel karakter for hele biblioteksvæsenet, f. eks. lovændringer, eller har principiel betydning for enten folke- eller forskningsbibliotekerne.

Således bør budgettet for de årlige statstilskud til folkebibliotekerne forelægges rådet til udtalelse, inden det sammen med denne udtalelse afgives til Ministeriet for Kulturelle

Anliggender. Ligeledes forelægges årlige redegørelser for de kommunale udbygningsplaner, forslag til ændringer af centralbiblioteksområder og lignende spørgsmål af generel betydning for folkebibliotekerne.

For forskningsbibliotekernes vedkommende skal rådet beskæftige sig med bibliotekernes udvikling og opgavefordeling og med den langsigtede prioritering og ressourcefordeling under hensyn til forskningsbibliotekernes opgaver i forhold til de højere uddannelser, forskningen, erhvervslivet og folkebibliotekerne. Medmindre det af tidsmæssige grunde er udelukket, bør endvidere det årlige budgetforslag for forskningsbibliotekerne forelægges rådet til udtalelse, inden det sammen med denne udtalelse afgives til ressortministeriet, ligesom planer for forskningsbibliotekernes udbygning på kortere og længere sigt skal forelægges.

Desuden bør spørgsmålet om tildeling af og fritagelse for hovedfagbiblioteksforpligtelse forelægges, og omfattende reformer af biblioteksteknisk karakter bør heller ikke iværksættes uden forudgående høring af rådet.

Biblioteksrådet foreslås sammensat af 25 medlemmer, for hvilke der ikke udpeges suppleanter:

1 repræsentant for Akademikernes Centralorganisation
2 repræsentanter for Bibliotekarforbundet
2 repræsentanter for Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark
1 repræsentant for de øvrige personaleorganisationer i fællesskab
1 repræsentant for centralbiblioteksledere valgt af og blandt disse
1 repræsentant for andre folkebiblioteksledere valgt af og blandt disse
Lederen af Det Kongelige Bibliotek
Overbibliotekaren for Statsbiblioteket
2 repræsentanter valgt af og blandt de øvrige forskningsbiblioteksledere under hensyntagen til forskellige bibliotekstyper
1 repræsentant for Danmarks Biblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Forskningsbiblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Skolebiblioteksforening
2 repræsentanter for Kommunernes Landsforening
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen i Danmark
1 repræsentant for Københavns og Frederiksberg kommuner i fællesskab
1 repræsentant for Planlægningsrådet for Forskningen
1 repræsentant for Rektorkollegiet
1 repræsentant for Danske Studerendes Fællesråd
1 repræsentant for Dansk Folkeoplysnings Samråd
Rektor for Danmarks Biblioteksskole
1 repræsentant for Undervisningsministeriet

Endvidere deltager lederen af Biblioteksdirektoratet som tilforordnet i rådets møder.

Samlige medlemmer beskikkes for en treårig periode.

Rådet vælger blandt sine medlemmer en formand. Ministeren fastsætter rådets forretningsorden efter indstilling fra rådet.

7.3 BIBLIOTEKSLOV

Folkebibliotekernes forhold har siden 1920 været genstand for lovgivning, og en væsentlig opgave for Bibliotekskommissionen har været at tilvejebringe grundlag for en revision af loven om folkebiblioteker.

Ud fra den helhedsbetragning af det offentlige danske biblioteksvæsen, som Bibliotekskommissionen tillægger afgørende vægt, forekommer det rimeligt at overveje en lovgivning, der principielt omfatter alle offentlige biblioteker. Koordineringen og samarbejdet imellem de forskellige typer af offentlige biblioteker sikres bedst, hvis også de offentlige forskningsbibliotekers virksomhed og styrelse kommer til at hvile på lovgrundlag.

Ganske vist kræver styring af de statslige forskningsbiblioteker næppe et lovgrundlag, når sektoren betragtes isoleret. De forskningsbiblioteker, der i kapitel 5 foreslås samlet under en fælles styrelse, er kun universitetsbibliotekerne og de vigtigste hovedfagbiblioteker, der hører under de to store biblioteksministerier, Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet. Disse bibliotekers overflytning til et biblioteksdirektorat kan gennemføres ved administrative foranstaltninger.

For de øvrige statslige bibliotekers vedkommende, der ikke hører under disse to ministerier og ikke foreslås overflyttet til et biblioteksdirektorat, vil Biblioteksdirektoratet igennem de respektive ministerier og styrelser kunne gennemføre de bibliotekstekniske foranstaltninger, som er påkrævede for forskningsbiblioteksektoren ifølge styrelsens foreslåede målsætning. Kun i de tilfælde, hvor det ikke drejer sig om statslige biblioteker, men private eller amtskommunale forskningsbiblioteker, der ikke modtager statstilskud, ville et lovgrundlag være nødvendigt for at sikre iværksættelse af Biblioteksdirektoratets foranstaltninger.

Selv om der således allerede på det eksisterende grundlag principielt kan gennemføres en statslig styring af praktisk taget hele forskningsbiblioteksektoren, kan det ikke betvivles, at en lovgivning, der omfatter de offentlige forskningsbibliotekers styring, vil give bedre muligheder for at sikre koordinering, standardisering og rationaliseringsforanstaltninger inden for denne sektor som helhed.

Endvidere bør det nævnes, at der i nyere tid kan konstateres en almindelig tendens til i videre omfang end tidligere at lovgive også for statsinstitutioner. Lovgivning om Danmarks Biblioteksskole, om statshospitaler og om højere uddannelsesinstitutioner er eksempler på dette. En sådan lovgivning må ses som et ønske om at sikre større parlamentarisk indseende og tilvejebringe et bedre grundlag for den statslige styring af et område.

For at sikre koordineringen og gennemførelsen af fællesforanstaltninger i det offentlige biblioteksvæsen stiller Bibliotekskommissionen derfor forslag om, at den gældende lov om folkebiblioteker afløses af en fælles lovgivning, der foruden folkebibliotekerne omfatter de offentlige forskningsbiblioteker og oprettelse af et Biblioteksdirektorat for både folke- og forskningsbiblioteker.

7.4 RESSORTMINISTERIUM

Den samling af forskningsbibliotekerne, som tidligere er foreslået, forudsætter, at universitetsbiblioteker og vigtigere hovedfagbiblioteker får tildelt egne konti på finansloven og overflyttes til Biblioteksdirektoratet.

For Undervisningsministeriets vedkommende gælder dette Botanisk Centralbibliotek, Danmarks Tekniske Bibliotek, Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek, Handelshøjskolens Bibliotek, København, der må anses for vigtigere hovedfagbiblioteker, universitetsbibliotekerne i Roskilde og Aalborg samt Danmarks Pædagogiske Bibliotek, der allerede har egen finanslovkonto. Af de under Ministeriet for Kulturelle Anliggender hørende forskningsbiblioteker har universitetsbibliotekerne (Det Kongelige Bibliotek med Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling, Odense Universitetsbibliotek, Statsbiblioteket) i forvejen selvstændige finanslovskonti og kan derfor umiddelbart overføres til Biblioteksdirektoratet. Vigtigere hovedfagbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender er Bygningsteknisk Studiearkiv, Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek, København, Det Danske Filmmuseums Bibliotek samt Kunstakademiets Bibliotek; for disse bør der oprettes egne finanslovkonti, hvorved deres overførsel til Biblioteksdirektoratet muliggøres. Om kriteriet for at overføre forskningsbiblioteker til Biblioteksdirektoratet redegøres der nærmere i bilag I 10.

Hvis de fuldt offentligt tilgængelige biblioteker skal samles i et fælles biblioteksdirektorat, må der tages stilling til, hvilket ministerium Biblioteksdirektoratet og de derunder hørende biblioteker skal henlægges til. I særdeleshed tilspidses dette problem, fordi der derved røres ved sammenhængen mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker og ved den organisatoriske sammenhæng mellem institutioner og de biblioteker, der betjener disse institutioner.

7.4.1 Institution og bibliotek

En ressortmæssig samling af de fuldt offentligt tilgængelige forskningsbiblioteker vil uundgåeligt medføre ressortmæssig adskillelse mellem visse institutioner og deres respektive biblioteker, hvadenten Undervisningsministeriet eller Ministeriet for Kulturelle Anliggender vælges som ressortministerium. Allerede nu er dette tilfældet med hensyn til Københavns, Århus og Odense universiteter samt Danmarks Biblioteksskoles afdeling i Aalborg.

Hvis Undervisningsministeriet skulle vælges som ressortministerium for de universi-

tetsbiblioteker og vigtigere hovedfagbiblioteker, der udgør kernen af de fuldt offentligt tilgængelige forskningsbiblioteker, ville biblioteker som Bygningsteknisk Studiearkiv, Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek i København, Filmmuseets Bibliotek samt Kunstakademiets Bibliotek blive ressortmæssigt og organisatorisk adskilt fra moderinstitutionen.

Hvis Ministeriet for Kulturelle Anliggender skulle vælges, ville det samme gælde for de fem universitets- og hovedfagbiblioteker, der er omfattet af styrelseslovens § 10, dvs. Danmarks Tekniske Bibliotek, Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek, Handelshøjskolens Bibliotek, København, samt universitetsbibliotekerne i Roskilde og Aalborg. Det samme ville tillige gælde for landets hovedfagbibliotek for botanik, Botanisk Centralbibliotek, der nu henhører under Københavns Universitet.

Det vil være Biblioteksdirektoratets opgave at stille forslag om ændring af ressortforholdet for andre statslige biblioteker, for så vidt dette efter bibliotekernes funktion i det offentlige biblioteksvæsen må anses for hensigtsmæssigt, f. eks. ved en ændring af hovedfagbiblioteksstrukturen.

Det er Bibliotekskommissionens opfattelse, at en institutions berettigede indflydelse på dens hovedbiblioteks anskaffelser og serviceforhold bør sikres også under forudsætning af ressortmæssig adskillelse. Såfremt der generelt indføres biblioteksudvalg med den i afsnit 5.5.1 foreslåede kompetence, vil det ikke spille nogen væsentlig rolle for samarbejdet mellem de højere uddannelsesinstitutioner og deres hovedbiblioteker, at de fem af disse biblioteker, der er fuldt offentligt tilgængelige, bliver selvstændige institutioner med egne bevillingskonti på finansloven. Set fra bibliotekernes side vil det tværtimod være rimeligt at sikre en budgetmæssig prioritering i biblioteksmæssig sammenhæng fremfor inden for en uddannelsesinstitutions rammer.

Bibliotekskommissionens flertal ønsker at understrege, at man er klar over, at forskningsbibliotekerne har særlige opgaver overfor forskning og undervisning, som nødvendiggør en nær forbindelse med de videnskabelige institutioner og højere læreanstalter. Flertallet ønsker ikke at lægge hindringer i vejen for en fortsættelse og udvidelse af det nære samarbejde mellem forskningsbibliotekerne, forskningen og undervisningen, men man kan ikke indse, at dette samarbejde ikke skulle kunne fortsætte og udvides selv under en ressortmæssig adskillelse.

I alle de år, hvor fem af landets største forskningsbiblioteker (Det Kgl. Bibliotek, Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling, Statsbiblioteket og Odense Universitetsbibliotek) har været ressortmæssig adskilt fra de tre universiteter i henholdsvis København, Århus og Odense, som de skal betjene, er der ikke fremkommet forslag om at ændre ressortforholdet for disse biblioteker, fordi dette lagde sig hindrende i vejen for brugerne. Det er efter flertallets mening vanskeligt at forestille sig, at de øvrige højere læreanstalter skulle være så forskellige fra de tre store universiteter (der jo heller ikke er fuldstændig identiske institutioner), at en ensartet ordning af det ministerielle tilhørsforhold ikke skulle kunne gennemføres uden at lægge nogen hindring i vejen for et fortsat og udvidet samarbejde mellem bibliotekerne og deres benyttere, hvad enten disse kommer fra læreanstalterne eller andetsteds, for eksempel fra erhvervslivet.

Dette gælder også med hensyn til DANDOK, der er centralorganet for planlægning og dokumentationsvirksomhed, hvortil behovet for samarbejde med forskningsbibliotekerne er særdeles stort. Den nødvendige kontakt mellem forskningen og forskningsbibliotekerne vil foreløbig kunne sikres ved forskningsbibliotekernes repræsentation i DANDOK og forskningens repræsentation i det foreslåede Biblioteksråd.

7.4.2 Institutbiblioteker og hovedbibliotek

Der er tidligere (kapitel 5) redegjort for, at de ca. 400 institutbiblioteker ved de højere uddannelsesinstitutioner sammenlagt udgør en betydelig del af det samlede statslige biblioteksvæsen og af udgifterne dertil. Enkelte institutbiblioteker er i løbet af de seneste tiår vokset i en sådan grad, at de endog overgår det offentlige hovedbiblioteks samlinger på det pågældende fagområde.

Bibliotekskommissionen må lægge den største vægt på, at der på det organisatoriske plan tilvejebringes en ordning, som sikrer institutbibliotekernes koordinering med hovedbiblioteket. Der er derfor i afsnit 5.5.1 foreslået oprettet biblioteksudvalg, som bl. a.

har den opgave at fastsætte retningslinjer for fordelingen af litteraturen mellem hovedbiblioteket og institutbibliotekerne. Endvidere skal biblioteksudvalget afgive udtalelse om institutbibliotekernes budgetforslag og regnskabstal vedrørende bogkøb til såvel uddannelsesinstitutionen som Biblioteksdirektoratet. Direktoratet vil således have mulighed for over for institutbibliotekernes ressortministerium at påpege et eventuelt misforhold imellem institutbibliotekernes og hovedbibliotekets bevillingsrammer.

Det vil endvidere være Biblioteksdirektoratets opgave at udstede generelle retningslinjer for den tættest mulige samordning imellem hovedbiblioteker og institutbiblioteker både med hensyn til anskaffelser, katalogisering, udlån, kassation og andre biblioteksteknikke processer.

Som det fremgår af bilag I 11 kan en central ressourcestyring af institutbibliotekerne kun gennemføres, hvis institutbibliotekernes budgetter udskilles af institutternes samlede driftsbevillinger, således at et institut berøves mulighed for at tilføre eller fratage institutbiblioteket ressourcer. Dette ville betyde et indgreb i institutternes frihed til at disponere inden for deres egne rammebevillinger og er ikke foreslået fra nogen side.

7.4.3 Konklusion

Det må tillægges stor vægt, at der er en nær forbindelse mellem de højere uddannelsesinstitutioner og de biblioteker, der betjener disse institutioner og samtidig fungerer som fuldt offentlige biblioteker. Uanset hvilket ressortministerium der vælges for de statslige biblioteker, kan denne koordinering sikres ved, at der for alle disse biblioteker oprettes biblioteksudvalg.

Det er et overordnet mål, at de fuldt offentlige biblioteker udgør en enhed over for benytterne. Dette sikres bedst ved at samle disse biblioteker under en fælles administrativ instans. Den mest hensigtsmæssige udnyttelse af ressourcerne og den mest rationelle varetagelse af de administrative opgaver tilsiger, at de offentlige forskningsbiblioteker samles i et direktorat, og at dette tillige med folkebibliotekernes nuværende bibliotekstilsyn danner et fælles biblioteksdirektorat, der henlægges under ressortministeriets departement.

Folkebibliotekerne har en central placering i det kulturpolitiske arbejde og en række opgaver udover formidlingen af bøger og tidsskrifter m. v. Deres ressortmæssige placering under Ministeriet for Kulturelle Anliggender må derfor bevares.

En fælles styrelse kan således ikke opnås under et andet ministerium end Ministeriet for Kulturelle Anliggender, og de fuldt offentlige biblioteker og det fælles biblioteksdirektorat foreslås derfor henlagt under dette ministeriums forretningsområde.

7.5 RESUMÉ AF KAPITEL 7*

For at sikre koordinering og gennemførelse af fællesforanstaltninger i det offentlige biblioteksvæsen stiller Bibliotekskommissionen forslag om en bibliotekslov, der foruden folkebiblioteker omfatter de offentlige forskningsbiblioteker. Ved loven oprettes et biblioteksdirektorat for både folkebiblioteker og forskningsbiblioteker.

Det konstateres, at en samling af de store offentlige forskningsbiblioteker i et biblioteksdirektorat under alle omstændigheder medfører, at det organisatoriske fællesskab mellem forskningsbiblioteker og de institutioner, de fortrinsvis betjener, ikke kan opretholdes i det hidtidige omfang.

For at sikre institutionerne den nødvendige indflydelse på deres hovedbiblioteker og tilvejebringe en koordinering imellem hovedbiblioteker og institutbiblioteker foreslås oprettet biblioteksudvalg med konkrete beføjelser ved alle højere uddannelsesinstitutioner.

Ud fra et overordnet samfundsøkonomisk og kulturpolitisk synspunkt vil det være hensigtsmæssigt at samle de fuldt offentligt tilgængelige forskningsbiblioteker med folkebibliotekerne i et biblioteksdirektorat. Der foreslås i kap. 5 oprettelse af selvstændige finanslovskonti for en række offentlige universitets- og hovedfagbiblioteker. Disse foreslås overflyttet til Biblioteksdirektoratet sammen med Det Kongelige Bibliotek, Odense Universitetsbibliotek, Statsbiblioteket og Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling samt Danmarks Pædagogiske Bibliotek, der alle i forvejen har egne finanslovskonti.

•I resumeet er kun indeholdt flertalsindstillingen. Til hele kapitlet foreligger mindretalsudtalelse 1 og 2.

Bibliotekstilsynet og dermed folkebibliotekssektoren hører allerede under Ministeriet for Kulturelle Anliggender og bør sammen med de fuldt offentligt tilgængelige forskningsbiblioteker udgøre det offentlige danske biblioteksvæsen. Biblioteksdirektoratet foreslås derfor henlagt under Ministeriet for Kulturelle Anliggender.

MINDRETALSUDTALELSE 1:

Et mindretal (Palle Birkelund, Ernst Goldschmidt og Morten Laursen Vig) ønsker **bl.** a. på baggrund af udtalelser, som Planlægningsrådet for Forskningen , Rektorkollegiet, Industrirådet og Landbrugsrådet har afgivet til Bibliotekskommissionen, at udtale følgende:

Vi er enige med flertallet om, at de offentlige danske biblioteker over for offentligheden som hidtil skal virke som en helhed således, at enhver har adgang til som hjemlån eller på stedet at benytte de publikationer, som findes i de offentlige biblioteker, uanset om de er folkebiblioteker eller forskningsbiblioteker, og uanset hvilke formål låneønsket har.

Vi er derfor også enige med flertallet om, at det er en væsentlig forudsætning for, at de offentlige biblioteker kan betragtes som en helhed, at folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne udgiver fælles publikationer, der kan gøre det lettere for offentligheden **at** udnytte hele det offentlige biblioteksvæsen.

Vi er ligeledes enige i, at det af praktiske og økonomiske grunde og for at fremme en standardisering kan være hensigtsmæssigt, **at** der drives et antal servicefunktioner, der er fælles for de to bibliotekssektorer.

Vi er endvidere enige med flertallet om, at folkebibliotekerne i de områder, hvor videregående uddannelsesinstitutioner er beliggende, har en særlig byrde ved delvis at dække de studerendes litteraturbehov. Vi kan derfor gå ind for, at denne byrde lettes ved, at bevillingerne til de videregående uddannelsesinstitutioners biblioteker forhøjes, og skal iøvrigt foreslå, at der på lokalt plan skabes rammer for et samarbejde mellem forskningsbibliotek og folkebiblioteker.

Mindretallet er derimod ikke enig i, at løsningen af disse og andre fællesopgaver nødvendiggør oprettelsen af en fælles styrelse. Man finder således ikke, at der under Bibliotekskommissionens og specialudvalgenes arbejde er dokumenteret en kritik af forskningsbibliotekernes nuværende udlåns- og oplysningsvirksomhed over for folkebibliotekerne og deres lånere, der kan begrunde en sådan løsning. Mindretallet finder, at opgaver af fælles interesse vil kunne løses lige så effektivt gennem opretteise af lovbestemte samarbejdsorganer.

Mindretallet er endelig enig med flertallet i, at etableringen af en forskningsbiblioteksstyrelse og en samling af den overvejende del af forskningsbibliotekerne under ét ministerium vil skabe forudsætninger for en overordnet styring af forskningsbibliotekerne gennem en langsigtet planlægning, en bevillingsmæssig prioritering og en central fastsættelse af generelle regler og retningslinjer for en række bibliotekstekniske funktioner.

Forskningsbiblioteksstyrelse

Mindretallet kan imidlertid ikke tilslutte sig, at den foreslåede forskningsbiblioteksstyrelse skal indgå som en del af et fællesdirektorat for folke- og forskningsbibliotekerne, og at forskningsbibliotekerne skal samles under Ministeriet for Kulturelle Anliggenders ressort. Vi skal i den forbindelse henvise til specialudvalg 2s betænkning, hvor der er et flertal imod en sådan løsning og til de særudtalelser, som er afgivet af udvalgets største gruppe (s. 93-94 og s. 99-101).

Specialudvalg 2, der skulle udarbejde forslag til forskningsbibliotekernes fremtidige struktur og styrelse, fik ifølge sit kommissorium til opgave at »overveje, hvorledes den centrale administration af forskningsbiblioteksvæsenet bør organiseres, således at der under hensyn tii de ovennævnte opgaver kan foretages en koordineret behandling af forskningsbibliotekernes budgetter, en prioritering af forskningsbibliotekernes opgaver og en ressourcetildeling, der er samordnet med de tilstræbte forsknings- og uddannelsespolitiske mål«.

Mindretallet finder, at denne opgave var en naturlig opfølgning dels af »Redegørelse fra kortlægningsgruppen vedrørende forskningsbibliotekernes administrative forhold m. v.« fra 1975, dels af statsrevisorernes beretning II om en undersøgelse af omfanget, anvendelsen og administrationen af de til forskning bevilgede midler, ligeledes fra

1975. Statsrevisorernes beretning medregner således - i overensstemmelse med, hvad der er praksis i OECDs internationale forskningsstatistikker - udgifterne til forskningsbibliotekerne i de samlede offentlige forskningsudgifter, idet de sidestiller forskningsbibliotekerne med de øvrige faciliteter, der er nødvendige for gennemførelse af forskning.

Det er mindretallets opfattelse, at forskningsbibliotekerne først og fremmest må betragtes som et arbejdsredskab dels for de højere uddannelser, dels for forskning og udviklingsarbejde, hvad enten denne virksomhed drives ved de højere uddannelsesinstitutioner, andre offentlige forskningsinstitutioner, private virksomheder eller af enkeltpersoner, og at denne funktion er af vital betydning for al forskning og udviklingsarbejde. Uden den oplagring og ajourføring af viden og formidling af nye forskningsresultater, som finder sted i forskningsbibliotekerne, kan ingen videnskabsgren opstå, udvikle og forny sig, frembringe nye resultater eller i dansk sammenhæng udnytte de landvindinger, som omverdenens forskning har opnået. Forskningsbibliotekerne virker i denne sammenhæng ikke blot som serviceorganer for forskningen, men som et integreret led i selve forskningsprocessen og den dermed forbundne informations- og dokumentationsvirksomhed.

I en tid, hvor man bestræber sig på at skabe en overordnet, samfundsmæssig styring af landets forskningsindsats således, at man kan give forskningsprojekter, der kan imødekomme samfundets behov, en høj prioritet, er det derfor vigtigt, at også den overordnede planlægning og bevillingsmæssige prioritering af forskningsbibliotekernes virksomhed foregår som en integreret del af den samlede planlægning og prioritering af forskningen.

Da undervisningsministeren ikke alene er ansvarlig for den altovervejende del af de højere uddannelser, men også for forskningspolitikken, finder mindretallet, at en kommende forskningsbiblioteksstyrelse bør oprettes under Undervisningsministeriet, og at de selvstændige forskningsbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender (dvs. Det Kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket i København, Universitetsbiblioteket i Odense og Statsbiblioteket i Århus) bør flyttes til Undervisningsministeriets ressortområde.

Ved en flytning af forskningsbibliotekerne fra Undervisningsministeriet til Ministeriet for Kulturelle Anliggender ville den samordning af hovedbibliotek og institutbiblioteker, som med hjemmel i § 10 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner er under udvikling, iøvrigt blive sinket og vanskeliggjort. Det er mindretallets opfattelse, at der i og med, at en højere uddannelsesinstitutions hovedbibliotek og dens institutbiblioteker ifølge intentionerne bag styrelseslovens § 10 skal betragtes som én biblioteksorganisation, er skabt forudsætninger for en samordnet anskaffelsespolitik og en placering af den videnskabelige litteratur på hovedbiblioteket og på institutbibliotekerne, der løbende kan tilpasses de skiftende behov, og som kan bidrage til en optimal udnyttelse af de samlede bevillingsmæssige ressourcer.

Mindretallet ønsker endelig at gøre opmærksom på, at summen af de biblioteksadministrative og -tekniske opgaver, der skal løses centralt, vil være den samme, hvad enten folke- og forskningsbibliotekerne har en fælles ledelse eller ej. Hertil kommer, at et fællesdirektorat nødvendigvis må deles i to afdelinger. Én afdeling, der skal have vejlednings- og tilsynsfunktioner over for de kommunale folkebiblioteker, og én afdeling, der skal fungere som central administration for de statslige forskningsbiblioteker. En eventuel besparelse ved at oprette et fælles direktorat vil derfor være minimal - ikke mindst på baggrund af de ca. 1200 mill, kr., som man ifølge Biblioteksårbog 1977/78 anvendte på det samlede offentlige biblioteksvæsen i samme periode, og de merudgifter, som en gennemførelse af kommissionens øvrige forslag vil medføre.

Forskningsbiblioteksråd

Mindretallet kan endvidere ikke tiltræde forslaget om, at der oprettes et biblioteksråd fælles for folke- og forskningsbibliotekerne.

Mindretallet skal - også når henses til, at rådsfunktionen, der skal varetages over for de statslige forskningsbiblioteker, er væsentligt forskellig fra den, der skal varetages over for de kommunale folkebiblioteker - i stedet foreslå, at der oprettes et folkebiblioteksråd og et forskningsbiblioteksråd, og at der mellem disse råd oprettes et permanent samarbejdsudvalg.

For så vidt angår Forskningsbiblioteksrådet foreslår mindretallet, at det skal beskæftige sig med forskningsbibliotekernes udvikling og opgavefordeling og med den langsigtede prioritering og ressourcefordeling under hensyn til forskningsbibliotekernes opgaver i forhold til de højere uddannelser, forskningen, erhvervslivet og folkebibliotekerne.

Forskningsbiblioteksrådet har rådgivende status over for Forskningsbiblioteksstyrelsen, der dog har pligt til at høre rådet i væsentlige sager. Forskningsbibliotekernes årlige budgetforslag bør således forelægges rådet til udtalelse, inden det afgives til Undervisningsministeriet, ligesom planer for forskningsbibliotekernes udbygning på kortere og længere sigt skal forelægges. Rådets udtalelser skal vedlægges Forskningsbiblioteksstyrelsens indstillinger til ministeriet.

Endvidere bør spørgsmålet om tildeling af og fritagelse for hovedfagbiblioteksforpligtelse forelægges, og omfattende reformer af bibliotekstekniske karakter bør heller ikke iværksættes uden forudgående høring af rådet.

Forskningsbiblioteksrådet foreslås sammensat af 21 medlemmer, for hvilke der ikke udpeges suppleanter:

6 medlemmer valgt af og blandt forskningsbibliotekslederne under hensyntagen til forskellige bibliotekstyper
4 medlemmer valgt henholdsvis af AC, Bibliotekarforbundet, HK og af de øvrige bibliotekspersonaleorganisationer
3 medlemmer udpeget af Planlægningsrådet for Forskningen
3 medlemmer udpeget af Rektorkollegiet
1 medlem udpeget af Folkebiblioteksstyrelsen
1 medlem valgt af de uddannelsessøgende ved de højere uddannelsesinstitutioner
3 medlemmer udpeget af henholdsvis Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Industrirådet og Landbrugsrådet.

Endvidere deltager direktøren for Forskningsbiblioteksstyrelsen, en repræsentant for Undervisningsministeriet og rektor for Danmarks Biblioteksskole eller dennes stedfortræder som tilforordnede i rådets møder.

Rådet vælger af sin midte en formand, der ligesom de øvrige medlemmer beskikkes af ministeriet for en 3-årig periode.

Fæl lesrepræsentat ion

Mindretallet ønsker endelig at fastholde det af specialudvalg 2 (betænkningen side 90 f.) fremsatte forslag om en fællesrepræsentation for danske forskningsbiblioteker til drøftelse af spørgsmål af generel interesse for forskningsbibliotekerne. Fællesrepræsentationen foreslås sammensat efter samme mønster som det nuværende Forskningsbibliotekernes Fællesråd, dvs. biblioteksledere som repræsentanter for samtlige forskningsbiblioteker og 8 personalerepræsentanter (2 fra hver af grupperne Akademikernes Centralorganisation, Bibliotekarforbundet, HK samt øvrige personalegrupper). Repræsentanter for Forskningsbiblioteksstyrelsen deltager i Fællesrepræsentationens møder. Ligeledes kan Forskningsbiblioteksrådets medlemmer deltage i møderne.

Det foreslås, at begrebet »forskningsbibliotek« i denne sammenhæng defineres noget bredere end tilfældet er i det gældende cirkulære om Forskningsbibliotekernes Fællesråd.

Fællesrepræsentationen forudsættes at holde 1-2 møder om året; den skal ikke have selvstændig kompetence, men fungere som en slags »idébørs« for andre organer samt som valgforsamling ved udpegningen af biblioteksledernepræsentanterne i Forskningsbiblioteksrådet (jfr. ovenfor).

Fællesrepræsentationen vælger selv af sin midte en formand for en periode af 3 år og fastsætter selv sin forretningsorden.

I konsekvens af denne udtalelse har mindretallet udarbejdet sit eget lovudkast med bemærkninger, se kapitel 11.

MINDRETALSUDTALELSE 2:

Et mindretal bestående af Holger Friis og Leif Thorsen ønsker som et kompromisforslag at plædere for den mindretalsindstilling, som 5 af specialudvalg 2s medlemmer gik ind for (se specialudvalg 2, særudtalelse til 4.4,s. 105-13) i den udbyggede formulering, som den senere har fået i Bibliotek 70, 1977, nr. 22, s. 626-28:

En model for den centrale styring af folke· og forskn ingsbiblioiekern e

Både på forsknings- og folkebiblioteksområdet skal der være en central instans, som kan koordinere bibliotekernes virksomhed. Der kan peges på mange lighedspunkter mellem

disse 2 instansers opgaver, men udgangspunktet er meget forskelligt, først og fremmest som følge af de to bibliotekstypers **tilknytning** til henholdsvis den statslige og den kommunale forvaltning. På **folkebiblioteks**området har man en lang tradition for central styring, medens man på forskningsbiblioteksområdet først skal til at bygge en sådan instans op. Det kan derfor synes rimeligt at opbygge en central styrelse på forskningsbiblioteksområdet, *før* man måske senere vurderer mulighederne for et egentligt fælles direktorat til styring af begge biblioteksektorer.

Det foreslås derfor:

1. at der opbygges en *forskningsbiblioteksstyrelse* som en central instans under Kulturministeriet med den opgave at koordinere forskningsbibliotekernes virksomhed og yde dem råd og vejledning
2. at der til denne styrelse knyttes et *forskningsbiblioteksråd,* som har beslutende kompetence over for styrelsen på visse nærmere angivne områder
3. at der til forskningsbiblioteksstyrelsen knyttes en *fælles repræsentation for danske forskningsbiblioteker,* der skal danne forum for drøftelser af mere principielle spørgsmål inden for forskningsbiblioteksektoren
4. at *Bibliotekstilsynet* bevares og udbygges som en central instans under Kulturministeriet med den opgave at koordinere folkebibliotekernes virksomhed og yde dem råd og vejledning
5. at der til Bibliotekstilsynet knyttes et *folkebiblioteksråd* med beslutende kompetence over for Bibliotekstilsynet på visse nærmere angivne områder.
6. at der etableres et formaliseret *samarbejde mellem styrelser og råd* på folke- og forskningsbiblioteksområdet om de opgaver, som er fælles for den centrale styring af de to sektorer.

Forskningsbiblioteksstyrelsen

Forskningsbiblioteksstyrelsen er et administrativt organ, som skal løse følgende hovedopgaver:

a. Planlægning.

Styrelsen skal varetage de langsigtede planlægningsopgaver for hele forskningsbiblioteksektoren. Det er væsentligt, at denne planlægning er koordineret med planlægningen af såvel biblioteksvæsenet som helhed som af forskningen og de videregående uddannelser. Denne planlægning bør endvidere ske på baggrund af behov og ønsker **udtrykt** fra de enkelte biblioteker og deres brugerkreds og således afspejle lokale behovsvurderinger. Det foreslås, at der af samtlige forskningsbiblioteker udarbejdes langtidsplaner med økonomiske overslag, som efter behandling i Forskningsbiblioteksrådet indarbejdes i en perspektivplan. Planerne udarbejdes på baggrund af centralt fastsatte direktiver angående indhold og form og koordineres med de tilsvarende planer for folkebiblioteksektoren, både på amtsligt/regionalt plan og på centralt plan. Styrelsen har endvidere ansvar for, at perspektivplanen løbende ajourføres.

b. Budgetbehandling og ressourcefordeling.

Styrelsen skal varetage den årlige ressourcefordeling og have ansvar for en langtidsbudgettering. Denne ressourcefordeling skal ske på grundlag af den af styrelsen udarbejdede perspektivplan med den prioritering af opgaverne, der er fastsat heri. Fordelingen af de økonomiske midler til de enkelte biblioteker bør endvidere så vidt muligt ske på et objektivt grundlag udtrykt i kvantitative størrelser, der muliggør en sammenligning mellem de forskellige biblioteker.

For biblioteker under andre ministeriers ressort skal budgetter og langtidsplaner sendes til høring i Forskningsbiblioteksstyrelsen. Da forskningsbibliotekerne samlet må betragtes som et netværk, er det væsentligt, specielt med henblik på langtidsbudgetteringen, at der foretages en koordination mellem forskningsbibliotekerne. Det forudsættes her, at der i Direktoratet for de Videregående Uddannelser sker en samlet behandling af bevillingerne til denne sektors biblioteker. Det overordnede mål må være at sikre en samlet og sammenhængende planlægning af forskningsbiblioteksvæsenet.

c. Biblioteksstatistik

Styrelsen udarbejder grundlaget for det enkelte forskningsbiblioteks indhentning af statistiske oplysninger, forbereder disse til offentliggørelse og anvender resultaterne i planlægning og kontrol. Principperne for statistikindsamling og offentliggørelse af den udarbejdede statistik koordineres med det

tilsvarende arbejde på folkebiblioteksområdet.

d. Bibliotekstekniske retningslinjer, normer og standarder m. v.

Styrelsen forestår udarbejdelse af bibliotekstekniske retningslinjer på en række områder, bl. a. i form af katalogiseringsregler, katalogprodukter, herunder nationalbibliografien, standardiserede blanketsystemer, indførelse af edb i forskningsbibliotekerne m. v.

Endvidere udarbejder styrelsen forslag til nødvendige standarder og normer og tager initiativ til forberedelse af eventuel lovgivning på forskningsbiblioteksområdet.

Retningslinjer m. v. skal, inden indstilling til ministeriet foretages, godkendes af Forskningsbiblioteksrådet. Der skal ske en nøje koordination med tilsvarende retningslinjer på folkebiblioteksområdet.

e. Konsulentbistand.

Styrelsen skal tilbyde forskningsbibliotekerne konsulentbistand på en række af de områder, som er nævnt tidligere. Derudover også på byggeområdet samt ved anskaffelse af teknisk udstyr. Denne rådgivning skal ske i samarbejde med den tilsvarende konsulentrådgivning på folkebiblioteksområdet.

/ Samarbejde med andre organisationer m. v.

Styrelsen skal varetage forskningsbibliotekernes internationale samarbejde og samarbejdet med uddannelsessektorens biblioteker, herunder institutbibliotekerne, samt samarbejdet med folkebibliotekerne.

Samarbejdet med uddannelsessektorens biblioteker skal koordineres med folkebibliotekernes tilsvarende samarbejde og ske dels på amtsligt/regionalt plan, dels på centralt plan. På centralt plan sker det ved regelmæssige samråd med relevante myndigheder, og ved at centrale instanser i forsknings- og uddannelsessektoren, lærere og studerende ved de højere læreanstalter repræsenteres i Forskningsbiblioteksrådet.

Samarbejde med folkebibliotekerne sker ved regelmæssige samråd med Bibliotekstilsynet, og ved at der efter indstilling fra Forskningsbiblioteksrådet og Folkebiblioteksrådet nedsættes et samarbejdsorgan, *Fællesrådet for Folke- og Forskningsbiblioteker.*

Forskningsbiblioteksrådet

For at sikre, at der sker en koordination af bibliotekspolitik, planlægning og styring mellem Kultur- og Undervisningsministeriets biblioteker, knyttes der til Forskningsbiblioteksstyrelsen et kollegialt organ, *Forskningsbiblioteksrådet.* I rådet skal de permante interesser på biblioteksområdet: institutionerne, brugerne og medarbejderne, være repræsenterede. Rådet får besluttende myndighed i forhold til styrelsen, således at rådets beslutninger er afgørende for, hvilken indstilling der skal ske fra styrelsen.

Rådet har besluttende beføjelser i følgende sager:

Indstilling om budget og ressourcefordelingen.

Indstilling om lovgivning og administrative forskrifter.

Indstilling om planlægningsdirektiver, herunder bibliotekstekniske retningslinjer.

Endvidere har rådet udtaleret ved ansættelse af leder til styrelsen, og rådet medvirker ved styringen af de centrale serviceinstitutioner på biblioteksområdet.

Rådet varetager den overordnede koordination med uddannelsessektorens biblioteker, og som nævnt gennem Fællesrådet samarbejdet med folkebibliotekerne.

Rådet består af 17 medlemmer:

1 ministerudpeget formand
4 repræsentanter for forskningsbibliotekerne
4 repræsentanter for de på forskningsbibliotekerne repræsenterede personaleorganisationer (AC, BF, FTSS, HK)
1 repræsentant for Planlægningsrådet for Forskningen
1 repræsentant for Direktoratet/Sektorrådet for de Videregående Uddannelser
2 repræsentanter for Rektorkollegiet
1 repræsentant for Danske Studerendes Fællesråd
1 repræsentant for lærerne ved de højere læreanstalter
1 repræsentant for Arbejderbevægelsens Erhvervsråd/Fagbevægelsens Forskningsråd
1 repræsentant for Industrirådet

Danmarks Biblioteksskole udpeger en repræsentant som observatør ved rådets behandling af uddannelsesspørgsmål.
Rådets medlemmer beskikkes af ministeren for 3-årige perioder.

Fællesrepræsentationen for danske forskningsbiblioteker

Der oprettes en fællesrepræsentation for danske forskningsbiblioteker i det væsentlige bestående af det nuværende fællesråds medlemmer samt repræsentanter for personaleorganisationerne. Repræsentationen drøfter på 1-2 årlige møder biblioteksspørgsmål af generel interesse og rådets og styrelsens virksomhed.

Fællesrepræsentationen vælger selv af sin midte en formand for 3-årige perioder.

Bibliotekstilsynet

Bibliotekstilsynet bør bevares som et direktoratslignende organ for folkebibliotekerne under Kulturministeriet. I de senere år har tilsynets opgave ændret sig fra et egentligt statsligt tilsyn til en konsulentfunktion over for folkebibliotekerne. Denne udvikling må fastholdes og forstærkes.

Det forudsættes, at der stadig er en lov om folkebiblioteker, hvis hovedintention er at tilvejebringe størst mulig ligelig adgang for alle til en biblioteksbetjening af samme karakter og indhold. Denne lov må ligesom den hidtidige indeholde bestemmelser om obligatorisk biblioteksbetjening med angivelse af, hvilket materiale og virksomhedsformål obligatoriet omfatter. Dette obligatorium må udbygges med en specifikation af, hvilken minimumsstandard folkebiblioteksbetjeningen skal have i kommuner af forskellig størrelse og karakter. Disse minimumsstandarder skal dog ikke have karakter af egentlige normsæt, men snarere karakter af planlægningsmateriale, som stilles til rådighed for den enkelte kommune.

Bibliotekstilsynets hovedopgaver vil være følgende:

a. Planlægning.

Tilsynet tilvejebringer i samarbejde med de kommunale myndigheder grundlaget for de enkelte kommuners obligatoriske biblioteksplanlægning. Dette sker ved at udarbejde tekniske vejledninger og stille fornødent statistisk materiale til rådighed for kommunerne.

Kommunernes biblioteksplaner, som er en del af den enkelte kommunes økonomiske og fysiske planlægning, koordineres på amtsligt/regionalt plan via centralbibliotekerne med andre kommuners biblioteksplanlægning og med tilstødende forvaltningsområders planer. Herunder inddrages resultaterne af overvejelserne i de amtslige/regionale samarbejdsudvalg mellem forskningsbiblioteker, uddannelsessektorens biblioteker, amtscentralen for undervisningsmidler og centralbiblioteket.

Tilsynet modtager de færdige planer fra kommunerne og resultatet af den amtslige/regionale koordination fra centralbibliotekerne og har derefter godkendende myndighed over for de enkelte kommuner. Det endelige resultat af den samlede planlægning for biblioteksområdet publiceres i en form, som gør den anvendelig dels til brug ved en overordnet og langsigtet vurdering af sektorens samlede behov for ressourcer, dels til brug i den enkelte kommune ved den løbende ajourføring af de lokale biblioteksplaner.

Tilsynets udarbejdelse af planlægningsdirektiver m. v. skal koordineres nøje med det tilsvarende arbejde i Forskningsbiblioteksstyelsen.

b. Rådgivning og biblioteksstatistik.

Rådgivningsfunktionen bygger på indsamling, bearbejdelse og analyse af statistiske oplysninger, erfaringer, forsøgsresultater osv. fra ind- og udland. Dette materiale stilles til rådighed for kommunerne som redskaber til vurdering af deres biblioteksvæsen og som beslutningsgrundlag for deres strukturelle biblioteksplanlægning. Til dette formål publiceres materialet løbende som grundlag for vurdering af biblioteksvirksomhedens nærmere omfang og karakter. Indsamling og bearbejdelse af statistik skal koordineres med det tilsvarende arbejde i Forskningsbiblioteksstyrelsen.

c. Lovgivning.

Tilsynet er statens biblioteksagkyndige organ og medvirker ved forberedelsen af lovgivning på området. Den centrale instans varetager kontakten i biblioteksanliggender

med andre centrale instanser og institutioner, herunder Forskningsbiblioteksstyrelsen.

d. Lovfortolkning m. v.

Som nævnt bør tilsynet ikke have nogen egentlig tilsynsførende funktion udover et almindeligt indseende med, at gældende lovbestemmelser på biblioteksområdet overholdes. Tilsynet vil derfor have som opgave på foranledning af kommuner, tilsynsråd eller enkeltpersoner at udtale sig om fortolkning af bibliotekslovens bestemmelser. Denne fortolkning kan indankes for ministeriet.

e. Mødevirksomhed m. v.

Tilsynet bør ved en løbende mødevirksomhed informere folkebibliotekernes personale om generelle og specielle problemer i biblioteksarbejdet, såvel administrative som mere bibliotekstekniske. Denne mødevirksomhed bør rette sig både mod det administrative personale og personale med andre arbejdsområder i folkebibliotekerne.

Folkebiblioteksrådet

For at sikre, at der sker en koordination af bibliotekspolitik, planlægning, styring og praktisk biblioteksarbejde, knyttes der til Bibliotekstilsynet et *Folkebiblioteksråd.* I rådet skal de permanente interesser i biblioteksvæsenet, nemlig institutionerne, brugerne og medarbejderne være repræsenterede. Folkebiblioteksrådet får besluttende myndighed i forhold til tilsynet, således at rådets beslutninger er afgørende for, hvilken indstilling der skal ske fra tilsynet til Kulturministeriet.

Rådet har besluttende beføjelser i følgende sager:

Indstilling om lovgivning og administrative forskrifter

Indstilling om lovfortolkning

Indstilling om planlægningsdirektiver og planlægningsmateriale, herunder bibliotekstekniske retningslinjer.

Endvidere har rådet udtaleret ved ansættelse af leder til Bibliotekstilsynet, og rådet medvirker ved styringen af de centrale serviceinstitutioner på biblioteksområdet.

Folkebiblioteksrådet varetager den overordnede koordination med uddannelsessektorens biblioteker og som nævnt gennem fællesrådet **for** forsknings- og **folkebiblioteker** samarbejdet **med** forskningsbibliotekerne.

Rådet består **af** 17 medlemmer:

1 ministerudpeget **formand**

4 repræsentanter **for** bibliotekernes politiske ledelse, heraf 1 **fra** amterne

2 repræsentanter for bibliotekerne

3 repræsentanter for de på folkebibliotekerne repræsenterede personaleorganisationer (BF, Dansk **Kommunalarbejder** Forbund, HK)

2 repræsentanter for **Forbrugerrådet**

1 repræsentant for **Direktoratet for** Folkeskolen og Seminarierne

1 repræsentant for Direktoratet **for** Gymnasieskolerne og den Højere Forberedelseseksamen

1 repræsentant for Direktoratet for Erhvervsuddannelserne

2 repræsentanter for oplysningsforbundene

Biblioteksskolen repræsenteres i Folkebiblioteksrådet som observatør, når rådet behandler uddannelsesspørgsmål

Rådets medlemmer beskikkes af ministeren for 3-årige perioder

Fællesrådet for Folke- og Forskningsbiblioteker

For at sikre koordination af bibliotekspolitik, planlægning og styring mellem den statslige og kommunale biblioteksssektor oprettes et *Fællesråd for Folke- og Forskningsbibliotekerne.*

Fællesrådet bør være paritetisk sammensat af repræsentanter fra Folke- og Forskningsbiblioteksrådene og have repræsentation fra de to styrelser.

På følgende sagsområder har styrelserne pligt til høring af Fællesrådet:

Overordnet planlægning af de to biblioteksssektorer

Lånesamarbejdet

Fælles bibliotekstekniske retningslinjer, herunder indførelse af edb i biblioteksrutinerne

Det nationalbibliografiske apparats styring.

Fællesrådet består af:

De 2 ministerudpegede rådsformænd

2 repræsentanter for forskningsbibliotekerne, repræsenteret i Forskningsbiblioteksrådet
2 repræsentanter for folkebibliotekerne, repræsenteret i Folkebiblioteksrådet
4 repræsentanter for personaleorganisationerne, 2 fra hvert råd
1 repræsentant for Bibliotekstilsynet
1 repræsentant for Forskningsbiblioteksstyrelsen.

Som observatører er følgende institutioner tilforordnet Fællesrådet:
Lånecentralen
Det Kongelige Bibliotek
Statsbiblioteket
Biblioteksscentralen

Kapitel 8

Økonomiske og ophavsretlige spørgsmål

8.1 BIBLIOTEKERNES FINANSIERING

8.1.1 De kommunale biblioteker

Statens tilskud

Staten har ydet tilskud til folkebibliotekerne siden 1882, fra 1920 efter regler fastsat i biblioteksloven. Efter bibliotekslovrevisionen 1964 dækkede statens driftstilskud gennemsnitlig omkring en tredjedel af folke- og skolebibliotekernes driftsudgifter (lovens § 5, stk. 1-3 og § 15). Denne refusion er nedsat ved senere lovændringer. I 1975 blev driftstilskuddet reduceret med 40 mill, kr., mens yderligere 30 mill. kr. blev konverteret til en dispositionssum (§ 5, stk. 5 i loven).

Siden 1975 ydes driftstilskuddet med 20 procent af folkebibliotekernes driftsudgifter og 15 procent af skolebibliotekernes driftsudgifter. Efter fradrag af 3,25 procent til rådighedssummen til bibliotekernes fællesopgaver udbetales driftstilskuddet med gennemsnitlig 18,3825 procent af bibliotekernes driftsudgifter. For finansåret 1979 er driftstilskuddet til folke- og skolebiblioteker budgetteret til 169 mill. kr.

Den nævnte dispositionssum til folkebiblioteker og skolebiblioteker udgør et beløb svarende til 19 procent af driftstilskuddet og reduceres ligesom dette med et fradrag på 3,25 procent til den fælles rådighedssum. Af dispositionssummen kan der ydes støtte til fremme af den biblioteksmæssige udbygning i kommuner hvor en rimelig udbygning af biblioteksvæsenet ikke har fundet sted. Dispositionssummen blev indført som et tidsbegrænset tilskud der skulle bortfalde ved lovens revision.

Refusion eller bloktilskud

Det ministerielle udvalg som afgav betænkning i 1971 om revision af biblioteksloven (betænkning nr. 607) anbefalede en videreførelse af folkebibliotekernes refusionsordning som middel til at sikre en passende ensartet standard i alle dele af landet.

Som led i byrdefordelingsreformen traf regeringen imidlertid i 1972 principbeslutning om overgang til generelle tilskud på biblioteksområdet. Tre forslag til lov om folkebiblioteker blev fremsat i overensstemmelse hermed (senest 20. november 1974), men ikke gennemført.

Et parallelt lovforslag om skolebiblioteker i folkeskolen blev vedtaget i 1975 ved en ændring af folkeskoleloven. Bestemmelserne i folkeskolelovens § 17 om skolebiblioteker forudsætter en omlægning af refusionen på skolebiblioteksområdet til generelle tilskud og en ophævelse af det obligatoriske samarbejde mellem folkebiblioteker og skolebiblioteker, men skal først træde i kraft ved bibliotekslovens revision.

Som omtalt i denne betænknings kapitel 4, er det Bibliotekskommissionens opfattelse at folkeskolelovens § 17 bør sættes i kraft samtidig med en ny bibliotekslov.

Kommissionens flertal kan også tilslutte sig at specialrefusionen på folkebiblioteksområdet på længere sigt bør afløses af generelle tilskud, ligesom det er sket på andre områder, hvor loven pålægger kommunerne at løse bestemte opgaver.

Flertallet ønsker dog samtidig at understrege refusionens afgørende betydning for biblioteksvæsenets hidtidige opbygning og for udviklingen hen imod en ligelig og ensartet betjening. Denne udvikling er endnu ikke afsluttet. Der er stadig betydelige forskelle mellem grundniveauet i kommuner af samme størrelse og karakter. Hertil kommer at folkebiblioteksvirksomheden i disse år befinder sig i en overgangsperiode præget af nye materiale- og aktivitetsformer.

Fra kommunal side er der peget på visse problemer i bloktilskudsordningen, og man vil finde det naturligt at afvente en dyberegående revision af denne ordning før der gen-

nemføres en tilskudsomlægning på folkebiblioteksområdet.

Bibliotekskommissionens flertal anbefaler derfor at overgangen til bloktilskud udskydes i 5 år fra den ny bibliotekslovs ikrafttræden, og at statens refusion af folkebibliotekernes driftsudgifter opretholdes i denne periode.

Mindretalsudtalelse: Et mindretal (Johs. Daugbjerg, Henning Gimbel og Chr. Nielsen) er af den opfattelse at den nuværende refusionsordning har mistet sin betydning og har ingen betænkelighed ved overgang til bloktilskud på biblioteksområdet. Tilskudsomlægningen har været ventet siden fremsættelsen af de tidligere forslag til lov om folkebiblioteker og bør derfor gennemføres samtidig med at den ny bibliotekslov træder i kraft.

Tilskudssatser

Dispositionssummen efter lovens § 5, stk. 5, som blev etableret i 1975, har siden da bidraget væsentligt til gennemførelsen af heltidsbetjening i mange af de kommuner som måtte reorganisere deres biblioteksvæsen efter kommunesammenlægningerne. Kommissionen er dog af den opfattelse at en tilbagevenden til en højere refusionssats vil være at foretrække i den nuværende situation som en tilskyndelse for en bredere kreds af kommuner til at realisere den nye bibliotekslovs intentioner.

Dispositionssummen foreslås derfor ophævet mod en tilsvarende forhøjelse af driftstilskuddet til folkebibliotekerne. Endvidere foreslås det at ophæve den hidtidige adgang for kommunerne til at medregne en forholdsmæssig andel i kommunens udgifter til regnskabsføring m. v. i de tilskudsberettigede udgifter, jfr. § 12, stk. 9, i bekendtgørelse om folkebiblioteker. Denne andel er fastsat til 2 procent af bibliotekernes samlede tilskudsberettigede udgifter i øvrigt. Ved konvertering af denne ordning til en højere refusionssats opnås en ønskelig administrativ forenkling.

Efter § 5, stk. 3, i loven indgår værdien af bibliotekslokaler i kommunalt ejede bygninger i de tilskudsberettigede udgifter med et ansat beløb efter reglerne i bekendtgørelse af 29. maj 1962. Udgiften til lys og varme i sådanne lokaler indgår med et af biblioteksdirektøren godkendt beløb.

Lokalevurderingsordningen, som har omfattet både folkebiblioteker og skolebiblioteker, foreslås videreført for folkebibliotekernes vedkommende, dog således at værdiansættelsen af folkebibliotekslokaler i folkeskolens bygninger ophører. Da vurderingen af skolebibliotekslokaler bortfalder ved skolebibliotekernes overgang til bloktilskud, vil det kræve en uforholdsmæssig administrativ indsats at opretholde en vurdering af de lokaler i folkeskoler som er stillet til rådighed for folkebiblioteksvirksomhed, i adskillige tilfælde som »blandingslokaler« der omfatter både skole- og folkebibliotek.

Ved konvertering af dispositionssummen til driftstilskud i forbindelse med de foreslåede forenklinger af tilskudsberegningen kan driftstilskudssatsen forhøjes med ca. 4 procentpoint uden at det samlede tilskud til folkebibliotekerne ændres.

Statens driftstilskud foreslås herefter udbetalt med 23 procent af folkebibliotekernes driftsudgifter (mod nu 19,35 procent).

Herudover foreslås det at staten yder et beløb der svarer til 1 procent af folkebibliotekernes driftsudgifter, og som indgår i Bibliotekernes Rådighedssum, jfr. afsnit 8.2.

Centralbibliotekstilskud

Det særlige tilskud til centralbiblioteksvirksomheden efter lovens § 11, stk. 1-4, ydes af staten og vedkommende amtskommune med lige store dele. Fra 1972 er tilskuddet til hvert enkelt centralbibliotek (med undtagelse af centralbiblioteket for Københavns Amt) fikseret til et beløb som derefter er pristalsreguleret. Det samlede centralbibliotekstilskud for alle 14 centralbiblioteker udgjorde i 1978 16.2 mill kr.

Bibliotekskommissionen har foreslået at centralbiblioteksfunktionen i fremtiden bør finansieres af amtskommunerne med sædvanligt driftstilskud fra staten. Amtskommunernes tilskud forudsættes fastsat af kulturministeren efter forhandling med Amtsrådsforeningen og Kommunernes Landsforening.

Til Københavns Kommunes Biblioteker foreslås det at staten yder et særligt tilskud (ud over det normale driftstilskud) på 23 procent af den udgift som skulle afholdes hvis biblioteket var centralbibliotek.

Samtidig foreslås det at ophæve de eksisterende særtilskudsordninger inden for det

storkøbenhavnske område. Efter § 11, stk. 6, i loven yder staten et årligt pristalsreguleret tilskud på 100.000 kr. som støtte til Københavns Kommunes Bibliotekers udlån til andre biblioteker. Efter § 11, stk. 5, i loven yder staten et årligt tilskud (i 1979 901.500 kr.) til de storkøbenhavnske folkebibliotekers fællesopgaver. Ved gennemførelsen af et ensartet centralbibliotekstilskud i alle amtskommuner og et nyt tilskud til Københavns Kommune bortfalder motiveringen for disse tilskudsordninger.

8.1.2 De statslige biblioteker

Forskningsbibliotekerne finansieres ved bevillinger der er optaget på de årlige bevillingslove.

Bibliotekskommissionen foreslår i kapitel 5 at en nyoprettet styrelse for forskningsbibliotekerne får stillet en samlet budgetramme for forskningsbibliotekerne til rådighed, og at de fuldt offentlige forskningsbiblioteker henføres til denne budgetramme.

8.2 FÆLLES RÅDIGHEDSSUM

8.2.1 De nuværende rådighedssummer

Fællesopgaver

Efter § 18, stk. 1, i biblioteksloven tilbageholdes 3,25 procent af driftstilskuddet og dispositionssummen til folke- og skolebiblioteker som en rådighedssum til løsning af bibliotekernes fællesopgaver. 80 procent af dette beløb fordeles af kulturministeren og 20 procent af undervisningsministeren.

Kulturministeren nedsatte i 1965 et udvalg til fordeling af folkebibliotekernes andel af rådighedssummen. Udvalget er principielt bemyndiget til at fordele rådighedsbeløbet under ansvar for ministeren, men skal dog indhente ministerens godkendelse i sager om ydelse af flerårige tilskud og engangstilskud over 25.000 kr. Udvalgets medlemmer er biblioteksdirektøren (formand) og 4 medlemmer, som udpeges af Biblioteksrådet blandt dets medlemmer og beskikkes af ministeren.

Folketingets Ombudsmand har i 1978 henstillet at der søges tilvejebragt et klart lovgrundlag for kompetenceordningen ved fordelingen af rådighedssummen, og at der i forbindelse hermed søges tilvejebragt en ordning der stemmer med almindelige forvaltningsretlige principper om habilitet.

Rådighedssummen til løsning af bibliotekernes fællesopgaver kan for finansåret 1979 anslås til 8,4 mill. kr. Folkebibliotekernes andel heraf er 80 procent eller ca. 6,7 mill, kr. Den overvejende del af folkebibliotekernes rådighedssum medgår til driften af permanente institutioner, bl. a. Biblioteksscentralens bibliografiske virksomhed, Bibliotekstilsynets Systemafdeling og Folkebibliotekernes Depotbibliotek, og til Danmarks Biblioteksforenings aktiviteter, herunder konference-, udstillings- og kontaktvirksomhed, forskelligt udvalgsarbejde og udgivelsen af tidsskriftet Bogens Verden.

Særlige opgaver

Efter § 18, stk. 2 d, i biblioteksloven yder staten et beløb, den »særlige rådighedssum«, hvoraf der kan ydes tilskud til enkelte folkebibliotekers løsning af særlige opgaver og til løsning af folkebiblioteksmæssige opgaver der ikke kan tilgodeses gennem lovens øvrige bestemmelser. Af den særlige rådighedssum er der bl. a. ydet tilskud til bogmæssig forsyning af danske i udlandet, biblioteksbetjening af Christiansø, og til enkelte bibliotekers forsøg på forskellige områder. For finansåret 1979 er bevillingen kr. 101.000.

8.2.2 Forslag om en fælles rådighedssum

Den hidtidige rådighedssum til løsning af folke- og skolebibliotekernes fællesopgaver har haft vidtrækkende betydning. Den har muliggjort en lang række initiativer og forsøg med det dobbelte sigte at rationalisere og billiggøre bibliotekernes virksomhed sideløbende med en forbedring og udvidelse af deres servicemuligheder.

En stadig større del af denne rådighedssum er dog blevet båndlagt til driften af virksomheder der har fået permanent karakter, fx Biblioteksscentralens bibliografiske udgivelser og Folkebibliotekernes Depotbibliotek. Bibliotekskommissionen må anse det for mest hensigtsmæssigt at tilbagevendende tilskud af mere varig karakter i fremtiden bevilges særskilt på finansloven. Man har derfor i en række tilfælde foreslået at der stilles bevillinger til rådighed for formål som hidtil er støttet af folkebibliotekernes rådighedssum.

Der vil dog fortsat være behov for en rådighedssum til løsning af fællesopgaver, ikke

blot for folkebibliotekerne men også i høj grad for statens biblioteker.

Bibliotekskommissionens flertal (alle medlemmer undtagen Palle Birkelund, Ernst Goldschmidt og M. Laursen Vig) foreslår derfor at der etableres en fælles rådighedssum for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker til løsning af disses fælles opgaver og af fællesopgaver inden for hver af de to sektorer. Medens den hidtidige rådighedssum til løsning af fællesopgaver er tilvejebragt ved en reduktion af statens driftstilskud til folke- og skolebibliotekerne, foreslås rådighedssummen nu beregnet så den svarer til en vis procentdel af bibliotekernes udgifter. Herved opnås en beregningsteknisk forenkling, ligesom det vil være ønskeligt at anvende samme beregningsprincip for de forskellige bibliotekstyper. Skolebibliotekernes rådighedssum foreslås overført til folkeskoleområdet.

Den fælles rådighedssum foreslås tilvejebragt ved en særlig statsbevilling der svarer til 1 procent af folkebibliotekernes driftstilskudsberettigede udgifter og 1 procent af statens udgifter til de forskningsbiblioteker der hører under Biblioteksdirektoratet. Hvis udgifterne for finansåret 1979 lægges til grund, kan den samlede bevilling anslås til 11 mill, kr.

Den del af bevillingen som vedrører forskningsbibliotekerne forudsættes ydet ved siden af statens øvrige udgifter til forskningsbibliotekerne og uden nogen beskæring af disses budgetter. Derimod foreslås det at ophæve »den særlige rådighedssum« efter biblioteksloven § 18, stk. 2 d, således at støtten til de særlige opgaver fremtidig ydes af den fælles rådighedssum.

Den fælles rådighedssum foreslås fordelt af kulturministeren efter indstilling fra et fordelingsudvalg på 10 medlemmer (med suppleanter) der beskikkes af ministeren. Udvalget tænkes sammensat således:

1 repræsentant for Akademikernes Centralorganisation
1 repræsentant for Bibliotekarforbundet
1 repræsentant for de øvrige personaleorganisationer i fællesskab
1 repræsentant for Danmarks Biblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Forskningsbiblioteksforening
1 repræsentant for Kommunernes Landsforening
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen
1 repræsentant for Planlægningsrådet for Forskningen
1 repræsentant for Rektorkollegiet
Lederen af Biblioteksdirektoratet (formand)

Fordelingsudvalgets sammensætning og kompetence skal fremgå af loven. Ministeren fastsætter en forretningsorden for udvalget, herunder regler om medlemmernes habilitet i overensstemmelse med de almindelige forvaltningsretlige principper.

Mindretalsudtalelse 1: Et mindretal (Leif Thorsen) foreslår af hensyn til balancen mellem arbejdsgivere og arbejdstagere at der optages 4 repræsentanter for personaleorganisationerne i fordelingsudvalget.

Mindretalsudtalelse 2: Et andet mindretal (Palle Birkelund, Ernst Goldschmidt og M. Laursen Vig) kan i overensstemmelse med mindretalsudtalelse 1 til kapitel 7 ikke tiltræde at der på finansloven søges bevilget en fælles rådighedssum til løsning af folkebibliotekernes og forskningsbibliotekernes fælles opgaver.

Mindretallet finder dog, at en forskningsbiblioteksstyrelse for at løse sine opgaver må have en bevilling til gennemførelse af udviklingsarbejde, projekter o. lign., som er af betydning for flere eller samtlige forskningsbiblioteker, ligesom forskningsbiblioteksstyrelsen af en sådan bevilling skal kunne bidrage til løsningen af lignende opgaver, der er af fælles interesse for folke- og forskningsbiblioteker.

Mindretallet kan imidlertid være enigt med flertallet i, at det ved fastsættelsen af en sådan bevillings størrelse vil være rimeligt at søge et beløb, der svarer til 1 pct. af forskningsbibliotekernes samlede bevillinger.

Mindretallet er derimod ikke enigt med flertallet i, at en sådan bevilling skal søges som et uspecificeret rådighedsbeløb, der fordeles af ministeren efter indstilling fra et særligt fordelingsudvalg.

En sådan løsning vil efter mindretallets opfattelse være i strid med den måde, hvorpå bevillinger til statsinstitutioner gives og forvaltes.

Mindretallet finder derfor, at den påtænkte anvendelse af forskningsbiblioteksstyrelsens »rådighedssum« skal fremgå af anmærkningerne til de årlige finanslove. Herved vil det af et mindretal foreslåede forskningsbiblioteksråd, der skal have forskningsbiblioteksstyrelsens og forskningsbibliotekernes budgetforslag til udtalelse, få medindflydelse på, hvilke aktiviteter der skal søges iværksat og eventuelt videreført, ligesom Folketinget i forbindelse med behandlingen af finanslovforslaget kommer til at tage stilling til midlernes anvendelse.

8.3 OVERSIGT OVER TILSKUDSORDNINGER M. V.

8.3.1 Forslag om revision af tilskudsordninger efter gældende biblioteksloy

Driftstilskud

Driftstilskuddet til folkebiblioteker efter lovens § 5, stk. 1-3, foreslås videreført i en årrække, jfr. afsnit 8.1.1. Tilskudssatsen forhøjes mod ophævelse af dispositionssummen in. v.

Driftstilskuddet til skolebiblioteker efter lovens § 15 afløses af generelle tilskud ved skolebibliotekernes overgang til folkeskolelovgivningen.

Dispositionssum

Dispositionssummen efter lovens § 5, stk. 5, foreslås ophævet mod en tilsvarende forhøjelse af driftstilskuddet til folkebiblioteker.

Rådighedssum

Rådighedssummen efter § 18, stk. 1, foreslås afløst af en fælles rådighedssum for de to biblioteksektorer, jfr. afsnit 8.2. En række tilskud af permanent karakter som hidtil er afholdt af folkebibliotekernes rådighedssum foreslås bevilget særskilt.

Inventartilskud

Det særlige inventartilskud efter lovens § 5, stk. 4, er i praksis bortfaldet, og lovbestemmelsen foreslås ophævet.

Centralbibliotekstilskud

I afsnit 3.10.4 foreslås det særlige centralbibliotekstilskud efter lovens § 11, stk. 1-4, ophævet. Udgiften til centralbiblioteksvirksomheden afholdes af amtskommunen med driftstilskud fra staten.

København

Tilskuddet til Københavns Kommunes Biblioteker efter § 11, stk. 6, i loven foreslås afløst af et særligt statstilskud, jfr. afsnit 3.11.

Storkøbenhavn

Det årlige tilskud efter lovens § 11, stk. 5, til de storkøbenhavnske folkebibliotekers fællesopgaver ophæves i konsekvens af forslagene om centralbibliotekstilskud og om et særligt tilskud til Københavns Kommune.

Militære tjenestesteder

Tilskuddet efter lovens § 18, stk. 2 a, til biblioteksmæssig betjening af militære tjenestesteder foreslås videreført.

Søfartens Bibliotek

Tilskuddet efter lovens § 18, stk. 2 b, til Søfartens Bibliotek foreslås videreført og om nødvendigt forhøjet, jfr. afsnit 3.5.8.

Tuberkulosepatienter

Tilskuddet efter lovens § 18, stk. 2 c, til Centralbiblioteket for Tuberkulosepatienter er bortfaldet ved bibliotekets ophævelse i 1977.

Særlige opgaver

Rådighedssummen til løsning af særlige opgaver efter lovens § 18, stk. 2 d, foreslås ophævet i konsekvens af forslaget om en fælles rådighedssum, jfr. afsnit 8.2.

Biblioteksafgift

Efter lovens § 19 yder staten et vederlag til danske forfattere og et beløb til danske oversættere. Forslag om revision af lovbestemmelserne om biblioteksafgift ventes udarbejdet af Kulturministeriet efter indstilling bl. a. fra Bogudvalget. Bibliotekskommissionen har forudsat at en lov om biblioteksafgift kan træde i kraft senest samtidig med en ny bibliotekslov.

8.3.2 Foreslåede bevillinger til fællesformål

I det foregående afsnit er nævnt de tilskudsordninger efter den gældende bibliotekslov som foreslås opretholdt eller videreført under nye former:

Driftstilskud
Rådighedssum
Centralbibliotekstilskud
Københavns Kommunes Biblioteker
Militære tjenestesteder
Søfartens Bibliotek
(Biblioteksafgift)

Herudover stiller Bibliotekskommissionen forslag om statsbevillinger til en række fælles formål:

Biblioteksdirektorat

I kapitel 7 stilles der forslag om et fælles Biblioteksdirektorat for folkebibliotekerne og de offentlige forskningsbiblioteker. Hertil overføres Bibliotekstilsynets driftsbevilling og det hidtidige tilskud af folkebibliotekernes rådighedssum til Bibliotekstilsynets Systemafdeling, samt de til Rigsbibliotekarembedet givne bevillinger til fælles formål. Der oprettes et antal nye stillinger m. v.

Lånecentral

I afsnit 6.6.5 foreslås det at etablere Bibliotekernes Lånecentral som central instans for lånesamarbejdet i forlængelse af Bibliotekernes Oplysningskontors virksomhed.

Depotbiblioteker

I afsnit 6.5.2 foreslås det at oprette et fjernmagasin for forskningsbibliotekerne.

Nationalbibliografi

I afsnit 6.3.3 foreslås det at Biblioteksdirektoratet i samarbejde med et nationalbibliografisk råd administrerer en statsbevilling til nationalbibliografiens udarbejdelse og udgivelse. Tilskud til Bibliotekscentralens bibliografiske virksomhed er hidtil ydet af folkebibliotekernes og skolebibliotekernes rådighedssum.

Gæstearbejdere

I afsnit 3.5.9 stilles der forslag om delvis statsfinansiering af gæstearbejdernes biblioteksbetjening, en opgave som hidtil er støttet af folkebibliotekernes rådighedssum.

Andre formål

I afsnit 3.5.10 foreslås støtten til det tyske mindretals biblioteker i Sønderjylland videreført.

8.4 GRATISPRINCIP

8.4.1 Grundregel

Det er en grundregel i dansk biblioteksvæsen, at der ikke tages betaling for benyttelse af biblioteker. UNESCO's manifest om folkebiblioteker fra 1972 fastslår således, at gratis adgang til bibliotekslån må betragtes som et kulturgode (»no direct charge should be made to anyone for its services«). Her i landet har det siden 1950 været et lovfæstet krav til folkebibliotekerne, at de vederlagsfrit stiller materiale til rådighed, således at alle folkebiblioteksfunktioner udføres gratis for brugerne. Principielt har forskningsbibliotekerne fulgt samme retningslinie om fri og ligelig adgang for alle benyttere.

Det er kommissionens opfattelse, at en betaling for biblioteksbenyttelse ville virke hæmmende på bibliotekernes virksomhed, ikke mindst på bestræbelserne for at nå så mange nye lånergrupper som muligt. Afgifter kunne ikke undgå at sætte skel mellem brugere og hindre den lige mulighed for at udnytte bibliotekerne. Endeligt kan det forudses, at provenuet af afgifter i stort omfang ville blive slugt af administrative omkostninger.

I modsætning til, hvad der er tilfældet med andre kulturgoder som teatre, radio og (visse) museer, bør der for bibliotekernes vedkommende ikke findes betalingsordninger hverken i form af licens, adgangsgebyr eller udlånsafgift. Gratisprincippet bør efter kommissionens opfattelse bevares som et uomtvisteligt grundprincip for dansk biblioteksvæsen.

8.4.2 Samfundsværdi

Der indkøbes årligt herhjemme for over 200 mill. kr. bøger m. m. i folkebibliotekerne og for ca. 40 mill. kr. bøger og andet dokumentationsmateriale i de 20 største forskningsbiblioteker. Der har hidtil været principiel enighed om at stille denne informationsmængde gratis til rådighed for brugerne. En rationel udnyttelse af den viden, der ligger i disse store mængder af bøger, tidsskrifter og andet dokumentationsmateriale, har en økonomisk umålelig, men uomtvistelig værdi for de danske virksomheders og hele det danske samfunds uddannelse, udvikling og fremtidsmuligheder. En væsentlig vej til denne viden er de edb-baserede dokumentationssystemer og

deres tilbud om informationssøgning via telekommunikationsnettet.

De penge, det vil koste at stille informationsformidling vederlagsfrit til befolkningens rådighed, vil ikke være givet forgæves ud. Enhver bruger, hvad enten det er en forsker, en underviser eller en virksomhed, kan spare meget tidrøvende manuelt arbejde og mange måske overflødige undersøgelser ved at have fri adgang til litteratursøgningen.

Samfundet som helhed har udbytte af det forøgede informationsniveau, der kan gøre sig gældende i mange forskellige sammenhænge, f. eks. ikke blot ved øget produktion, men også som bedre beslutningsgrundlag for de offentlige myndigheder.

8.4.3 Edb-baseret og traditionel information

Der er ingen principiel forskel på edb-baseret og traditionel informationsformidling. Det er den stadige forøgelse af den videnskabelige informationsstrøm, der i stigende grad har gjort det nødvendigt at tage den nye teknik i brug, således at de referencer, der tidligere blev trykt i abstrakt- og indeksværker, nu ofte i stedet (eller tillige) lagres i databaser, som er tilgængelige for søgning via terminaler. Disse søgninger er belagt med afgifter til de udenlandske firmaer, der ejer databaserne, og afgifterne beregnes på grundlag af det tidsforbrug, som medgår til søgningerne. På de fleste biblioteker, der har taget edb-baseret dokumentation i anvendelse, har det hidtil været pålagt brugerne at refundere afgifterne.

Det er væsentligt, at forskerne har de mest avancerede hjælpemidler til rådighed, for at et højt forskningsniveau kan fastholdes. Edb-litteratursøgning øger netop forskernes muligheder for at holde den faglige viden å-jour. Denne søgeteknik er velegnet til relativt hurtigt at skaffe et overblik over nye videnskabelige udviklingstendenser og nye tværfaglige forskningsemner og -problemer.

Søgninger i de edb-baserede informations- og dokumentationstjenester (IoD) er principielt analoge med søgninger i de traditionelle papirudgaver. Det må slås fast, at bibliotek, information og dokumentation hører sammen, og at dokumentation er en normal og integreret del af et biblioteks udlånsfunktion. Værktøjet, tempoet og måske metoden er anderledes, men princippet er det samme, som bibliotekerne gennem tiderne har baseret den manuelle informationssøgning på. Anvendelsen af de nye edb-baser kan sammenlignes med opslag i traditionelt biblioteksmateriale. Et biblioteks tilbud fra databaserne bør ligestilles med dets tilbud på grundlag af egne traditionelle materialesamlinger. Derfor bør anvendelse være gratis, og derfor bør kun bevillingerne - ikke den enkelte låners økonomiske formåen - kunne sætte grænse for bibliotekernes service, ligesom de sætter grænser for køb af bøger og andet dokumentationsmateriale.

Den største praktiske forskel mellem manuel og maskinel dokumentation via terminal ligger i tidsfaktoren. Maskinel søgning er sædvanligvis den hurtigste form, og den giver også de bedste muligheder for afgrænsning af søgeprofiler (præcisering af spørgsmålet), således at lån og gennemgang af irrelevant litteratur lettere kan undgås.

Hertil kommer, at resultatet af indekseringsarbejde ikke altid bliver offentliggjort i trykt form, men kun findes i databaser, og altså kun er tilgængeligt via terminal. Denne tendens er stigende. Endvidere er en del af de abstrakt- og indekseringspublikationer, som stadig offentliggøres i trykt form, meget dyre i anskaffelse. Derfor vil det kunne være billigere for bibliotekerne at betale for et begrænset antal søgninger frem for at betale for et årsabonnement, og dermed har man tillige sparet udgifter til biblioteksmæssig behandling, indbinding og opbevaring. Også derfor må sådanne baser være tilgængelige uden omkostninger for brugerne.

Der er en stigende tendens til, at dokumentationssystemerne også inddrager faktadatabanker i deres informationstilbud. Disse fakta er oftest kun tilgængelige via terminal, idet de ikke publiceres samlet på anden måde. Biblioteksanalogien til faktadatabankerne er de traditionelle håndbøger og tabelværker.

8.4.4 Betalingsordning

Afgifter på information modtaget gennem bibliotekerne kan få de uheldigste følger. Det vil bl. a. kunne betyde, at de uddannelsessøgende vil være forskelligt stillet, alt efter i hvilket omfang de kan skaffe midler til at købe nødvendige informationer (litteraturhenvisninger) på bibliotekerne. Det vil også betyde, at virksomheder, der er i stand til at

betale for informationer, får et udviklingsmæssigt fortrin i forhold til de mindre virksomheder, der ikke i så høj grad kan overkomme at betale for relevante litteraturhenvisninger fra bibliotekerne, og som derfor nodes til at foretage mere og overflødigt undersøgelses- og udviklingsarbejde.

Det betyder også, at grund- og målforskning af teknisk og naturvidenskabelig karakter og lignende praksisorienteret virksomhed kan blive begunstiget i forhold til eksempelvis det humanistiske og samfundsvidenskabelige områdes forskning og udvikling, hvor det umiddelbart er vanskeligere at argumentere for penge til litteratursøgning, idet man ikke her kan henvise til et direkte og kontant udbytte.

Den indsnævring af informationsområdet, som kan gøre sig gældende, når der betales for fremskaffelse af nødvendig information fra bibliotekerne, kan udskille en gruppe af elitære virksomheder, elitære forskere osv. - nemlig dem, som måtte have mulighed for at skaffe sig midler til at gøre brug af informationsmonopolernes tilbud. Derfor er et betalingsprincip som grundidé udemokratisk i forbindelse med information.

Endnu en uheldig side af et betalingsprincip viser sig deri, at producenterne bag de forskellige systemer anvender forskellige takster. Det kunne bevirke, at brugeren fristedes til at benytte det billigste system, selv om dets base var mindre egnet til netop hans søgningsformål.

8.4.5 Finansiering

Hvordan skal udgifterne til en for brugeren gratis edb-dokumentation finansieres? En væsentlig del af Danmarks Tekniske Biblioteks klientel er fra erhvervslivet. Der er dog en tendens til, at de største brugere anskaffer password og terminal, således at de kan trække direkte på IoD-tjenesterne og selv blive debiteret for udgifterne. En sådan direkte søgning i en database via terminal, der igennem telekommunikationsnettet står i forbindelse med databasen, kaldes en on-line-søgning i modsætning til off-line, d.v.s. en skriftlig bestilling, der f. eks. gennem postvæsenet afgives til databasen.

Brugerne af IoD-tjenester på Universitetsbibliotekets 2. afdeling og på Statsbiblioteket kommer i øjeblikket hovedsagelig (80-90 pct.) fra andre offentlige institutioner. Gennemføres der en betalingsordning, bliver staten således hovedbidragyder til denne ordning, samtidig med at der opstår et betydeligt administrativt arbejde i forbindelse med bevillingstildelinger, bevillingskontrol og betalinger. Alene dette besvær kunne tale for en gratisordning. Det turde jo være enklere at administrere tildeling af bevillinger til et fåtal af formidlere (biblioteker) end til et utal af brugere.

Hvis man vil have et skøn over ressourceforbruget på on-line-service, kan man henvise til, at Danmarks Tekniske Bibliotek, der har årelang tradition for edb-baseret dokumentation, over sit eget budget har anvendt ca. 250.000 kr. i 1978 til on-line-søgninger, svarende til ca. 8 pct. af Danmarks Tekniske Biblioteks bogkøbskonto. For de øvrige biblioteker kan der næppe ventes samme brugsfrekvens som ved Danmarks Tekniske Bibliotek, men selv om man regner med en betydelig øget interesse ved overgang til gratis service, må der for forskningsbibliotekerne som helhed kunne anslås et beløb på f. eks. 10 pct. af den samlede bogkøbskonto eller ca. 4 mill. kr. på årsbasis til on-line-søgninger på alle forskningsbiblioteker.

Det må dog nævnes,at et skøn på dette område er meget usikkert. Ifølge en opgørelse fra Danmarks Tekniske Bibliotek har udgifterne til brug af edb-baser (excl. personale og apparatur) alene for det teknologiske område udgjort 2 mill. kr. i 1978. Efter Danmarks Tekniske Biblioteks skøn ville en gratisordning i betragtning af det stigende behov kunne komme til at koste 30 mill. kr. Forudsætningen for dette skøn er, at alle former for edb-dokumentationstjenester skulle udføres vederlagsfrit, hvadenten de udføres som retrospektive søgninger eller som løbende overvågning af et emneområde.

8.4.6 Former for edb-tjenester

Der kan skelnes imellem to former for edb-tjenester. Man taler om retrospektiv søgning, når brugeren ønsker udtømmende oplysninger om al den litteratur, der vedrører et bestemt emne, og ikke blot den litteratur, der er af nyere dato.

Blandt edb-tjenesternes muligheder for forbedret service anvendes også i vid udstrækning den såkaldte Selective Dissemina-

tion of Information (sdi), som går ud på, at der tilbydes en løbende overvågning af et emneområde. På bestemte tidspunkter køres brugernes fastsatte søgeprofil igennem edb-basen, og de nyeste litteraturhenvisninger inden for interesseområdet sendes til låneren i form af referencelister.

Tidligere opnåedes denne form for information især ved, at brugeren selv holdt sig orienteret igennem de trykte bibliografier og referatpublikationer, der udkommer løbende. Den enorme vækst i litteraturproduktionen har vanskeliggjort det for brugeren på denne måde at få et overblik over den nyeste litteratur. Derimod kræves der i sammenligning med de retrospektive on-line-søgninger kun en meget begrænset arbejdsindsats fra brugerens side ved sdi-tjenester, når søgeprofilen først en gang er fastlagt. Dette bevirker, at sdi-tjenesterne kan forventes i stigende grad at få almindelig udbredelse.

8.4.7 Indstilling

Der er i Bibliotekskommissionen enighed om, at gratisprincippet skal bevares som uomtvistelig grundregel for dansk biblioteksvæsen, og at princippet i videst muligt omfang skal gennemføres. Der er imidlertid forskellig vurdering af, om det er muligt at gennemføre princippet undtagelsesfrit, og om det er rimeligt i ethvert tilfælde at forbyde bibliotekerne at opkræve refusion hos brugeren af de afgifter, der pålægges bibliotekerne ved brug af databaser.

Gruppe 1

En gruppe af Bibliotekskommissionens medlemmer*) er af den mening, at gratisprincippet som et vigtigt led i den nationale informationsplitik bør gennemføres undtagelsesfrit også med hensyn til edb-tjenester. Der kan efter denne gruppes opfattelse ikke påvises nogen forskel imeliem disse tjenester og bibliotekernes andre serviceydelser, som kunne gøre det berettiget at tillade en betalingsordning på dette område. Enhver benyttelse af bibliotekerne bør være vederlagsfri, og dersom betaling finder sted for enkelte ydelser, vil princippet om fri og lige adgang til information være brudt. Følgerne kan blive, at også andre former for biblioteksbenyttelse belægges med afgifter. Nogen sikker grænse kan ikke opstilles mellem vederlagsfri og betalte bibliotekstjenester, når gratisprincippet er forladt på blot ét område. Derfor skal det i en biblioteksslov fastsættes som undtagesesfri regel, at bibliotekerne ikke må kræve betaling af brugerne, heller ikke med hensyn til edb-tjenester.

Gruppe 2

En anden gruppe af kommissionens medlemmer (Karl V. Thomsen) kan tilslutte sig den første gruppes principielle betragtninger, men finder dog, at det kan diskuteres, om et acceptabelt niveau for bibliotekernes informationsservice også omfatter sdi-tjenester.

Den sociale skævhed ved betaling for disse tjenester må siges at være begrænset. Sdi-tjenesterne er relevante ved udviklings- og forskningsprojekter, der strækker sig over længere tidsrum. Derved er mulighederne for at skaffe penge til sdi-søgninger også større end ved kortvarige projekter, hvor der blot skal foretages en indledende litteratursøgning.

Hvis man overhovedet kan tale om misbrug af IoD, er sdi-området på grænsen. Der er kun ringe mulighed for at vurdere, om de referencer, der løbende tilsendes interessenten, overhovedet bruges. Ved gratis sdi-tjenester kunne en bruger være fristet til at bestille denne service uden noget egentligt behov.

For at holde ressourceforbruget til de gratis on-line-tjenester på et overkommeligt niveau kan det derfor ikke anses for urimeligt, at brugeren af sdi-tjenester afholder de direkte udgifter, som selve brugen af databaserne medfører for bibliotekerne.

Gruppe 3

En tredje gruppe af kommissionsmedlemmer **) kan ligesom forrige gruppe tilslutte sig de principielle betragtninger, men finder, at en forpligtelse for bibliotekerne til aldrig i noget tilfælde at opkræve betaling for serviceydelser næppe kan praktiseres med hensyn til edb-tjenester uden at føre til urimeligheder.

*) Juditthe Boock, Jørgen Christiansen, Johs. Daugbjerg, Holger Friis, Gunnar Knudsen, Kristian Lindbo-Larsen, R. Lysholt Hansen. Børge Schmidt, Leif Thorsen.

**) Palle Birkelund, Henning Gimbel, Ernst Goldschmidt, Morten Laursen Vig, Chr. Nielsen, O. Perch Nielsen, Fritz Sevelsted, Thorkild Simonsen, E. Thrane.

Misbrug

De edb-baserede dokumentationstjenester tilbydes for en altovervejende del af udenlandske kommercielle firmaer, hvis takstpolitik soges reguleret bl. a. inden for EF, således at afgifterne bliver geografisk ensartede, og enhver national diskriminering af lånere undgås. Det er inden for EF ikke tilladt at favorisere sit eget lands befolkning, og brugere fra andre lande skal på lige fod have adgang til edb-baser. Dersom danske biblioteker ensidigt praktiserede gratisprincippet, ville udenlandske handelsfirmaer og enkeltpersoner således ikke kunne udelukkes fra en service, som de ikke i deres hjemland kunne opnå gratis. Dette kunne føre til misbrug af danske offentlige midler, idet der ikke kendes noget andet land, som - bortset fra støtteordninger i introduktionsperioder - har gennemført eller påtænker at gennemføre det princip, at edb-baserede dokumentationstjenester i alle tilfælde skal stilles vederlagsfrit til rådighed for brugerne.

Betalt sdi- og gratis on-line-søgning

En grænse imellem sdi-tjenester, som der kan opkræves betaling for, og andre edb-søgninger, som det ikke er tilladt at opkræve betaling for, lader sig vanskeligt opretholde. I stedet for sdi-kørsel kunne brugeren den ene gang efter den anden bestille samme søgning gennemført, og den ville da være gratis, fordi det ikke var sdi-tjeneste. Eller brugeren kunne i stedet for at afgive en stående ordre på de betalte sdi-søgninger bestille mere omfattende og mere kostbare retrospektive søgninger, som man ville kunne få gratis ved hver gang at henvende sig på biblioteket.

Betalingsordninger må derfor praktiseres mere smidigt end ved en sondring imellem retrospektive og sdi-søgninger, der ville tvinge bibliotekerne til restriktioner, som ikke findes ved bogudlån og den øvrige biblioteksvirksomhed.

Ressourceproblem

Det må på forhånd anses for tvivlsomt, om bibliotekerne vil kunne få stillet bevillinger til rådighed for gratis tilbud om edb-tjenester i blot nogenlunde samme omfang som det behov, der allerede under en betalingsordning er konstateret og er i stærk stigning. Hvis der gennemføres et forbud imod at opkræve betaling, kan det forudses, at kun en ringe brøkdel af ønskerne kan dækkes af bibliotekerne, og dermed tvinges bibliotekerne til restriktioner.

Rationering

En rationering af ydelserne vil ved en fordeling på f. eks. månedlige perioder medføre tilfældig prioritering i lange kødannelser, og en rationering ved vurdering af brugerbehovenes lødighed vil være uacceptabel ifølge dansk biblioteksvæsens tradition for ligelighed i behandling af lånere. En rationeringsordning vil tvinge bibliotekerne til en forskelsbehandling af brugerne og på længere sigt kunne medføre, at brugerne eller brugernes institutioner hver for sig etablerer direkte forbindelse til databaserne uden om bibliotekerne, hvis funktion som dokumentationscentre derved gradvis vil ophøre - i sidste instans til skade for brugerne selv.

Anden betalt service

Det kan endvidere ikke nægtes, at der findes særlige servicetilbud, som bibliotekerne tager betaling for. På et område som fotokopiering har biblioteker i almindelighed krævet betaling både for egentligt atelierarbejde, fremstilling af mikromateriale m. v. og for almindelig fotokopiering.

Også andre særlige ydelser som udbringning af bøger har forskningsbiblioteker i visse tilfælde kun udført mod betaling. I særdeleshed har der været opkrævet betaling som refusion af bibliotekets direkte udgifter ved fremskaffelse af materiale, der var belagt med afgifter. Dette gælder leje af film fra kommercielle firmaer og - for nogle bibliotekers vedkommende - også fremskaffelse af materiale fra British Lending Library, der i 1974 har indført betaling for alle lån.

I lighed hermed bør bibliotekerne ved edb-tjenester ikke pålægge låneren nogen andel i bibliotekernes generelle udgifter til personale, apparatur m. v., men udelukkende kunne opkræve refusion af de direkte afgifter, bibliotekerne må erlægge til edb-baserne - og dette endda kun i visse tilfælde.

Gratis edb-tjeneste

I et ikke ringe omfang vil bibliotekerne antagelig selv foretrække at anvende edb-søgning for at spare medarbejdertimer. Dette svarer

til den praksis at levere gratis kopiering af tidsskriftartikler i stedet for udlån af tidsskriftbind. Traditionel litteratursøgning og edb-styret litteratursøgning udgør en integreret helhed. Det må være bibliotekarens opgave at afgøre, hvilken søgemetode der skal foretrækkes i det enkelte tilfælde. Et spørgsmål, der kan klares ved et opslag i en håndbog, bør ikke henvises til edb-søgning, og omvendt bør biblioteket anvende edb-teknik, når dette er den eneste eller den for biblioteket mest rationelle måde at fremskaffe litteraturhenvisninger på. I disse tilfælde bør biblioteket og ikke brugeren betale søgningen. Da de traditionelt udgivne bibliografier i voksende omfang erstattes af edb-baserede søgesystemer, kan bibliotekernes udgifter til gratis edb-søgning alene ud fra disse hensyn forventes at antage betydelig større dimensioner.

Hvis det drejer sig om databaser, f. eks. statslige, hvis benyttelse ikke medfører særlige afgifter for bibliotekerne, opstår der intet betalingsproblem. Dette opstår først ved brug af udenlandske kommercielt drevne databaser. Heller ikke her vil betalingen i alle tilfælde påhvile de enkelte brugere, idet bibliotekerne som nævnt i en stigende grad selv vil være interesserede i at anvende edb-søgning for at undgå tidkrævende manuel søgning.

En vis refusion

Både gruppe 1 og 2s forslag er efter Biblioteksskommissionens enige opfattelse ensbetydende med, at det ikke er muligt for en låner at få udført en søgning igennem et bibliotek, når dets bevilling er opbrugt, og dette gælder også, selv om låneren ønsker at få søgningen udført mod betaling. Med hensyn til alle afgiftbelagte databaser kan bibliotekernes serviceniveau ikke fastholdes, dersom der indføres et rigoristisk krav om aldrig i noget tilfælde at opkræve betaling. Når biblioteker udefra pålægges en afgift for at kunne imødekomme en låners specielle ønsker, må det være tilladeligt at pålægge låneren denne afgift. Bibliotekernes rolle som informationscentre ville bringes i fare ved et forbud imod at opkræve refusion af særlige afgifter.

Bevillinger

For den offentlige sektors vedkommende bør der til forsknings- og uddannelsesinstitutioner afsættes midler til benyttelse af bibliotekernes tilbud om edb-baserede dokumentationstjenester, således at studerende og forskere ikke ved en betalingsordning hindres i at udnytte disse vigtige forskningsredskaber. Det må påhvile forsknings- og uddannelsesinstitutionerne at prioritere studerendes og forskeres behov for at udnytte disse serviceydelser ud over, hvad der vederlagsfrit kan tilbydes af bibliotekerne.

For brugere, der ikke tilhører den offentlige sektor, firmaer e. 1., må det offentligt bekostede servicetilbud indskrænke sig til bibliotekernes almindelige serviceapparat, men kan ikke omfatte de direkte afgifter, som bibliotekerne skal erlægge for brug af de kommercielle databaser.

Der bør i en bekendtgørelse fra Biblioteksdirektoratet udarbejdes nærmere retningslinjer for bibliotekernes brug og opkrævning af refusion ved edb-baserede dokumentationstjenester.

8.5 OPHAVSRETLIGE SPØRGSMÅL

Specialudvalgene 1, 3 og 6 har i deres betænkninger peget på en række problemer i forbindelse med de begrænsninger, som bibliotekernes brug af udgivet eller offentliggjort materiale er underkastet navnlig som følge af den ophavsretlige lovgivning.

8.5.1 Båndkopier

Ifølge den nugældende formulering af § 17 i ophavsretsloven kan man inden for organiseret undervisningsvirksomhed og til brug i denne virksomhed frit optage de radio- og t.v.-udsendelser, der produceres af Danmarks Radios undervisningsafdeling samt (mod vederlag) andre udsendelser.

Båndkopier af radio- og t.v.-udsendelser er f. eks. ikke tilgængelige i bibliotekerne på lige fod med bogligt materiale hverken til brug i biblioteket eller til hjemlån, hvilket følger af at de ikke er »udgivet«, jfr. ophavsretslovens § 23.

De senere års udvikling har imidlertid ført til, at også enkeltpersoner i vidt omfang søger at dygtiggøre sig på egen hånd, og disse har efter kommissionens opfattelse et rimeligt krav på, at kopier af radio og t.v.-udsendelser er tilgængelige for dem i bibliotekerne såvel til brug på stedet som til hjemlån.

Den gældende formulering af ophavsretslovens § 17 er midlertidig og skal tages op til revison i folketingsåret 1981-82. Denne revision forventes foretaget på grundlag af forslag fra det under den 4. maj 1976 nedsatte udvalg vedrørende revison af ophavsretlovgivningen. Ved udformningen af den fremtidige lovgivning henstiller kommissionen , at man i videst muligt omfang søger bibliotekernes ønsker på dette område imødekommet.

8.5.2 Arkiv for radio- og t.v.-udsendelser

Betænkning nr. 785 om bevarelse m. v. af radio- og t.v.-udsendelser indeholder forslag om, at samtlige radioudsendelser og (indtil videre) udvalgte t.v.-udsendelser optages og opbevares i et arkiv, der foreslås oprettet af Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Danmarks Radio.

I betænkningen foreslås der optaget supplerende bestemmelser i ophavsretsloven og i fotografiloven, hvorefter værker der udsendes i Danmarks Radio, kan opbevares i det foreslåede arkiv under forudsætning af, at udsendelsen ud fra et forskningsmæssigt synspunkt skønnes at være af dokumentarisk værdi.

Ved et i 1977 fremsat forslag til ny radiolov havde ministeriet fjernet begrænsningen i benyttelsen til forskningsformål alene og foreslået, at de nærmere regler for benyttelsen fastsættes af ministeren.

Lovforslaget blev imidlertid trukket tilbage, og det er p. t. usikkert, om det vil blive genfremsat. Det er ikke muligt på nuværende tidspunkt at angive de forventede udgifter i forbindelse med en eventuel oprettelse af et sådant arkiv eller udgifterne i forbindelse med den ovennævnte foreslåede fjernelse af begrænsningen i benyttelsen, som ville komme biblioteksvæsenet til gode.

Et arkiv som det omtalte bør efter kommissionens opfattelse ikke blot anvendes til forskningsformål; der bør åbnes mulighed for udlån derfra gennem biblioteker, og kommissionen henstiller, at de nævnte bestemmelser i lovforslaget fra 1977 søges gennemført, således at de kommer til også at omfatte værker, der ud fra et informations- eller underholdningsmæssigt synspunkt skønnes at være af værdi for bibliotekernes formidlende virksomhed.

8.5.3 Lydbøger

I medfør af ophavsretslovens § 18, stk. 2, er det tilladt uden ophavsmændenes samtykke men mod vederlag at fremstille eksemplarer af udgivne litterære værker med henblik på udlån til blinde, svagtseende og andre, som på grund af invaliditet er ude af stand til at læse almindelige bøger, når det ikke sker i erhvervsøjemed. Bibliotekscentralens produktion af lydbøger sker i henhold til denne bestemmelse. Disse lydbøger bør imidlertid efter kommissionens opfattelse kunne udlånes ikke blot til invaliderede men til alle læsehæmmede, og kommissionen finder det ønskeligt, at der søges en sådan ordning tilvejebragt enten ved lov eller ved aftale.

8.5.4 Fotokopier

Ifølge § 5 i anordning nr. 272 af 21. juli 1962 om arkivers, bibliotekers og museers adgang til at fremstille eksemplarer af litterære og kunstneriske værker m. v. ved fotografering kan visse videnskabelige og faglige biblioteker i særlige tilfælde fremstille fotografiske gengivelser af udgivne værker, som bør forefindes tilgængelige i bibliotekets samlinger, men ikke kan erhverves i boghandelen eller fra udgiveren eller forlæggeren.

Efter kommissionens opfattelse bør imidlertid ikke blot forskningsbiblioteker men også folkebiblioteker have ret til at fremstille fotokopi af et værk, der er udsolgt, men som bør findes på biblioteket.

Kopieringsadgangen i § 5 bør derfor søges udvidet til at omfatte alle biblioteker, og dette henstilles gennemført ved en anordningsændring.

Ligeledes bør der ved en tilføjelse til anordningens § 3 sikres bibliotekerne ret til også i dokumentationsøjemed at fremstille en kopi af enkelte artikler m. v. til forskningsog studiebrug.

8.5.5 Overspilning af plader til bånd

Det er Biblioteksskommissionens opfattelse, at bibliotekerne bør have adgang til at overspille plader til bånd. Ret til en sådan overspilning foreslås enten tilvejebragt ved aftale (hvilket dog muligvis vanskeliggøres i praksis, fordi grammofonfederationen ikke mener at repræsentere udenlandske selskaber) eller ved indførelse af en lovbestemt tvangsiicensordning.

8.5.6 Distribution af film

Bibliotekskommissionen må lægge vægt på, at bibliotekerne får mulighed for at fastholde og forbedre de distributionsmæssige særordninger, der nu er aftalt med Statens Filmcentral. Det har været drøftet, om Landscentralen skal overtage distributionen af film fra Statens Filmcentral, men uanset om dette realiseres, må det tilstræbes, at bibliotekerne som brugergruppe ikke stilles ringere end hidtil, men at der tværtimod åbnes mulighed for udvidelse af distributionen til nye filmtyper eller filmtyper, som p. t. er ringe i antal og derfor egner sig for distribution efter et cirkulationsprincip.

8.5.7 **KODA-afgift**

Spørgsmålet om en forenklet ordning vedrørende betaling af KODA-afgift ved fremførelse af beskyttet musik i bibliotekerne bør efter kommissionens opfattelse søges løst ved indgåelse af generelle aftaler, omfattende alle offentlige biblioteker.

8.6 RESUMÉ AF **KAPITEL** 8*)

Bibliotekernes finansiering

Bibliotekskommissionen foreslår at overgangen til bloktilskud udskydes i 5 år fra den ny bibliotekslovs ikrafttræden, og at statens refusion af folkebibliotekernes driftsudgifter opretholdes i denne periode.

Driftstilskudssatsen foreslås forhøjet sådan at driftstilskuddet kan udbetales med 23 pct. Samtidig ophæves dispositionssummen, værdiansættelsen af lokaler i folkeskolens bygninger samt kommunernes adgang til at medregne en andel af kommunens udgift til regnskabsføring m. v. i de tilskudsberettigede udgifter.

Driftstilskudsordningen omfatter også centralbiblioteksvirksomheden. Nettoudgiften til denne virksomhed afholdes af amtskommunen efter regler der fastsættes af kulturministeren efter forhandling med de kommunale organisationer. Det særlige tilskud til Københavns Kommunes Biblioteker foreslås afløst af et større tilskud, mens tilskuddet til de storkøbenhavnske folkebibliotekers fællesopgaver foreslås ophævet.

De fuldt offentlige forskningsbiblioteker henføres til en samlet budgetramme hvis administration henlægges under en nyoprettet styrelse for forskningsbibliotekerne.

Fælles rådighedssum

Der foreslås oprettet en fælles rådighedssum for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker ved en statsbevilling der svarer til 1 pct. af bibliotekernes udgifter. De hidtidige rådighedssummer ophæves, og bevillinger til visse permanente virksomheder optages på finansloven.

Den fælles rådighedssum fordeles af ministeren efter indstilling fra et fordelingsudvalg.

Øvrige tilskud m. v.

Tilskuddene til biblioteksbetjening af militære tjenestesteder og til Søfartens Bibliotek foreslås videreført.

Der stilles forslag om statsbevillinger til bl. a. Biblioteksdirektoratet med Bibliotekernes Lånecentral, udarbejdelse og udgivelse af nationalbibliografien, betjening af gæstearbejdere og tilskud til det tyske mindretals biblioteksvæsen.

Gratisprincip

Med hensyn til gratisprincippet er Bibliotekskommssionen enig om, at det må være en grundregel i dansk biblioteksvæsen, at der ikke tages betaling for benyttelse af biblioteker.

En gruppe medlemmer mener, at dette princip undtagelsesfrit kan gennemføres som en lovbestemmelse også for de edb-baserede dokumentationstjenester, hvor bibliotekerne skal betale afgifter for benyttelse.

En anden gruppe medlemmer finder, at det udelukkende kan være tilladt bibliotekerne at opkræve betaling for sdi-tjenester.

En tredje gruppe mener, *at* en generel forpligtelse for bibliotekerne til aldrig at opkræve betaling ville føre til urimeligheder, *at* der ikke kan trækkes en skarp grænse mellem sdi-søgninger og andre edb-søgninger og *at* en refusion af særlige afgifter i visse nærmere bestemte tilfælde må kunne pålægges låneren.

Ophavsret

Bibliotekskommissionen henstiller at bibliotekernes ønsker søges imødekommet i videst

*) I resumeet er kun indeholdt flertalsindstillingen.

muligt omfang ved den kommende revision af ophavsretslovens § 17.

Et arkiv for radio- og fjernsynsudsendelser bør også omfatte værker der skønnes at være af værdi for bibliotekernes formidlende virksomhed, og der bør være mulighed for lån fra arkivet gennem bibliotekerne.

Lydboger bør kunne udlånes til alle læsehæmmede.

Bibliotekernes adgang til fotokopiering foreslås udvidet ved en ændring af gældende anordning.

En ret for bibliotekerne til at overspille plader til bånd bør søges tilvejebragt ved aftale eller lovbestemt tvangslicens.

Kommissionen lægger vægt på at bibliotekernes muligheder for filmdistribution udvides.

Generelle aftaler om betaling af KODA-afgift bør indgås.

Kapitel 9

Nordisk biblioteksvæsen. Styrelse og lovgivning

9.1 FINLAND

Folkebiblioteker

Allerede fra 1903 fik den finske folkeoplysningsforening - Kansanvalistusseua - statstilskud til sin biblioteksvirksomhed. Fra 1921 bevilgede Riksdagen penge til støtte af folkebibliotekernes virksomhed og til oprettelse af en øverste myndighed for bibliotekerne. Resultatet blev Statens Bibliotekskommission og Statens Biblioteksbyrå ledet af en biblioteksdirektør og bemandet med fem biblioteksskonsulenter. Kommission og byrå skulle forberede den finske bibliotekslov, som blev vedtaget i 1928, og som bl. a. gjorde både kommission og byrå til lovfæstede foretagender under Undervisningsministeriet.

Loven indeholdt bestemmelser om statstilskud til folkebiblioteksvirksomhed med en øverste grænse for statstilskuddet, som forhøjedes ved en lovændring i 1947.

Den seneste finske bibliotekslov er fra 1962. Den indeholder bestemmelser om statstilskud til folkebiblioteker og til »anstaltsbiblioteker«, dvs., institutionsbiblioteker, sygehusbiblioteker o. 1. Statstilskuddene til de sidste er på 90 pct., mens statstilskuddet til folkebibliotekerne er på 33-66 pct. alt efter bibliotekets beliggenhed i by- eller landområder. Loven indeholder desuden bestemmelser om landskapsbiblioteker (centralbiblioteker).

Statstilskud til finske biblioteker ydes til bibliotekarløn, bogindkøb, indbinding og transport, anskaffelse eller leje af mikrofilm, læseapparater, undervisningsfilm og andre audiovisuelle hjælpemidler, bogbusser og bogbåde, leje af bibliotekslokaler. Tilskuddet til biblioteksbygninger er gradueret fra by til land.

Fra 1972 kan audiovisuelle materialer udlånes fra folkebibliotekerne.

Statens Bibliotekskommission og Statens Biblioteksbyrå fungerede i 40 år - fra 1921 til 1961. Bibliotekskommissionen, som mødtes ca. 10 gange årligt, afgav udtalelser om biblioteksforhold og tog selvstændige initiativer på området. Den godkendte byggeplaner, traf afgørelse om fordelingen af statstilskuddet og havde det afgørende ord ved bibliotekaransættelser. Statens Biblioteksbyrå udgav faglige publikationer, boglister etc., inspicerede og rådgav biblioteker, indhentede statistiske oplysninger om bibliotekernes virksomhed o. lign. Bibliotekaruddannelsen sorterede i mange år under Statens Biblioteksbyrå.

Biblioteksloven af 1961 bestemte, at den overordnede styring af og tilsynet med bibliotekerne skulle foretages direkte af Undervisningsministeriet - Skolstyrelsen. Statens Bibliotekskommission og Biblioteksbyrå blev ophævet, og der blev i Undervisningsministeriet oprettet et nyt skolrådsembede, ligesom der blev oprettet en »delegation för biblioteksärenden«, et biblioteksråd, der skulle være rådgivende over for Skolstyrelsen. Under Skolstyrelsen sorterer desuden biblioteksinspektører for den svensktalende og den finsktalende del af bibliotekerne. Skolstyrelsen har en komité der arbejder med edb på folkebiblioteksområdet.

Den finske bibliotekscentral - Kirjastopalvelu - udfører lignende arbejde som den danske bibliotekscentral: løsning af fælles opgaver, som tjener til rationalisering, standardisering og forenkling af arbejdet i bibliotekerne.

Forskningsbiblioteker

Før noget af de andre nordiske lande fik Finland i 1954 sit i begyndelsen uofficielle centralorgan for forskningsbiblioteker: Nämnden för de vetenskaplige biblioteken, der i 1961 fik officiel status som rådgivende instans for Undervisningsministeriet. Også på informations- og dokumentationsområdet fik man i Finland tidligere end i det øvrige Norden et centralt organ, idet regeringen i 1967

oprettede Kommissionen för vetenskaplig literaturtjänst.

I 1972 foretoges en yderligere centralisering, idet de to centralorganer integreredes i Rådet för vetenskaplig information (TINFO), der skal folge udviklingen af den videnskabelige informationstjeneste og biblioteksvirksomhed, rådgive i sådanne spørgsmål samt fremsætte forslag og tage initiativ til udvikling på de nævnte områder.

Allerede i 1974 fremlagde dette råd en fyldig betænkning om de videnskabelige bibliotekers fællesopgaver og koordineringen bibliotekerne imellem. Der opstilles tre forskellige mulige losninger, der alle indebærer en formalisering af ansvaret og en styrkelse af de centrale institutioner. Intet af forslagene er endnu realiserede, men i 1977 blev der dog tillagt fem af de største forskningsbiblioteker særlige funktioner som videnskabelige centralbiblioteker indenfor deres respektive fagområder, omtrent svarende til de danske hovedfagbiblioteker eller de svenske og norske ansvarsbiblioteker.

9.2 ISLAND

Folkebiblioteker

Folkebibliotekerne startede som private læseforeninger, men er nu kommunale biblioteker. Den første islandske bibliotekslov er fra 1955, en revision er fra 1963, og den seneste islandske bibliotekslov er fra 1976.

Loven gør det obligatorisk for kommunerne at drive folkebiblioteker. Der er fastsat et minimum for, hvad hver kommune skal yde pr. indbygger til folkebiblioteket, og der ydes statstilskud til bibliotekerne. Der kan desuden ydes statstilskud til biblioteksbyggeri. Loven indeholder en bestemmelse om, at alle beløb skal revideres hvert andet år. Loven opmuntrer de små kommuner til at danne biblioteksforbund. Kostskole-, hospitals- og plejehjemsbiblioteker har ret til statstilskud.

I loven af 1955 blev det bestemt, at undervisningsministeren skulle udnævne en biblioteksinspektør, som skulle overvåge og rådgive bibliotekerne i alle principielle sager. Skolekonsulenter, tilknyttet Undervisningsministeriet, skulle inspicere bibliotekerne og afgive rapport om disse til biblioteksinspektøren.

Ifølge loven af 1963 oprettedes en særlig stilling som statens bibliotekskonsulent (biblioteksdirektør), der er ministeriets rådgiver og fører tilsyn med landets folkebiblioteker.

I 1969 åbnedes Nordens Hus' bibliotek, der indeholder nordisk, dog ikke islandsk materiale. Hovedvægten er lagt på anskaffelse af nyere nordisk skønlitteratur, bøger om samfundsspørgsmål, som er aktuelle i Norden og hjælp midler til undervisning i de nordiske sprog. I biblioteket findes desuden en kunstafdeling med grafiske blade til udlån. Grafiksamlingen er skænket af Nordisk Grafikunion med støtte fra Nordisk Kulturfond.

Nordens Hus' bibliotek ejes og drives af alle de nordiske lande i fællesskab.

Forskningsbiblioteker

Selv om Island med sit beskedne folketal og befolkningens koncentration omkring hovedstaden ikke står over for samme koordineringsvanskeligheder som de øvrige nordiske lande, er det dog bemærkelsesværdigt, at der også i dette nordiske land kan konstateres tydelige tendenser i retning af en koncentration af ressourcerne.

På informationsområdet er der i 1978 givet bevilling til oprettelse af en permanent Informations- og Dokumentationskomité, bl. a. til varetagelse af kontakten med udenlandske informationstjenester. Det er dog bemærkelsesværdigt, at denne komité oprettes som en afdeling under Statens Forskningsråd, således at der ikke er direkte administrativ tilknytning hverken til det højere uddannelsesvæsen eller til de videnskabelige biblioteker.

For forskningsbibliotekernes vedkommende er der allerede i 1949 ved lov om det islandske nationalbibliotek Landsbökasafn sikret et samarbejde imellem dette og det andet store islandske forskningsbibliotek, Universitetsbiblioteket, hvilket bl. a. indebærer en fagdeling imellem disse biblioteker. Ved revision af denne lov i 1969 blev det fastslået, at en sammenslutning af de to biblioteker burde tilstræbes, og året efter besluttede Altinget, at der skulle opføres en ny biblioteksbygning, som skulle rumme det sammenlagte National- og Universitetsbibliotek. Den centralisering, der også præger udviklingen i Island, er således ikke blot organisatorisk, men søges tillige gennemført på det institutionelle plan.

9.3 NORGE

Folkebiblioteker

I Norge er der blevet ydet årlige statstilskud til folkebiblioteker siden 1876 og til skolebiblioteker siden 1891. En norsk bibliotekskomité af 1919 understregede det ønskelige i en bibliotekslov, men vandt bl. a. på grund af økonomisk meget dårlige tider intet gehør. Den første norske bibliotekslov kom i 1935.

Loven indeholdt ikke nogen bestemmelser om obligatoriske folkebiblioteker, men den bestemte, at der skulle oprettes skolebiblioteker i alle folkeskoler med over 12 elever. Loven indeholdt bestemmelser om statstilskud, der dog var afhængige af årlige bevillinger fra Stortinget og ikke fik den ønskede effekt.

I 1947 vedtog Stortinget en ny norsk bibliotekslov, der under behandlingen blev betegnet som en milepæl i norsk folkebibliotekshistorie. Den gik i princippet ind for obligatoriske folkebiblioteker i alle kommuner og obligatoriske skolebiblioteker i alle skoler. Loven sagde desuden, at kommunerne skulle afsætte et minimumsbeløb pr. indbygger til bogkøb og bibliotekarløn, og loven forpligtede staten til at yde tilskud til kommunerne, beregnet i forhold til de kommunale tilskud, men med et vist »loft«. Der blev desuden givet normer for tilskud til centralbiblioteksvirksomhed.

Loven blev revideret i 1955, og den nye lov indeholdt nogenlunde de samme principper som 1947-loven. Den præciserede fylkeskommunernes pligt til at yde tilskud til centralbiblioteksvirksomhed, og den forhøjede minimumstilskuddene til folkebibliotekerne både fra kommuner og stat.

Den seneste norske bibliotekslov trådte i kraft den 1. januar 1972. Også den fastsætter et minimumstilskud pr. indbygger fra kommunerne og et minimumstilskud fra staten, der dog kan forhøjes ved stortingsbeslutning. Der tages i tildelingen af statstilskud hensyn til kommunernes økonomiske standard, idet statstilskuddet kan variere fra 25 til 85 pct.

Folkebibliotekerne kan få særlige statstilskud til bogbusdrift, og der skal fra staten bevilges midler til biblioteksbygninger og indretning af biblioteksokaler. Loven fastsætter endelig, at kommuner med over 8.000 indbyggere skal ansætte faguddannet bibliotekar.

Den centrale styrelse af bibliotekerne er Statens Bibliotektilsyn, oprettet i 1949 og ledet af en biblioteksdirektor. Under Statens Bibliotektilsyn hører foruden folke- og skolebiblioteker sygehusbiblioteker, blindebiblioteker, skibsbiblioteker. Statens Biblioteksskole sorterede indtil begyndelsen af 1970rne under Statens Bibliotektilsyn.

Statens Bibliotektilsyn fordeler statstilskuddene til bibliotekerne og behandler alle sager af principiel karakter for de biblioteker, der sorterer under det. Det indhenter statistiske oplysninger, arrangerer kurser og konferencer, udfører undersøgelses- og udviklingsarbejde, og udgiver biblioteksbladet Bok og Bibliotek samt forskellige boglister. Under Statens Bibliotektilsyn arbejder et udvalg om edb i folkebibliotekerne.

Biblioteksentralen udfører som led i bestræbelserne for at rationalisere og standardisere norske biblioteker og forenkle de enkelte bibliotekers arbejde nogenlunde samme opgaver som den danske bibliotekscentral og står desuden for fællesindbinding for bibliotekerne.

Forskningsbiblioteker

Blandt de nordiske lande indtager Norge en særstilling ved som det eneste land at have fået oprettet en egentlig central administrativ enhed for forskningsbibliotekerne. Ved en stortingsvedtagelse oprettedes i 1969 Riksbibliotekstjenesten som et selvstændigt embedsværk (eller styrelse) under Kirke- og Undervisningsdepartementet. Den ledes af rigsbibliotekaren og har over en snes medarbejdere. Dens virkeområde omfatter såvel det faglige og videnskabelige biblioteksvæsen som informations- og dokumentationsområdet.

Riksbibliotekstjenesten har ingen direkte styrende funktioner over for de enkelte biblioteker. Det er en planlæggende og koordinerende instans, der skal udøve faglig konsulenttjeneste såvel for biblioteker og dokumentationstjenester som for de myndigheder, der har med disses drift at gøre, og som i en række tilfælde sender sager til udtalelse i Riksbibliotekstjenesten. Riksbibliotekstjenesten råder over bevillinger til udarbejdelse af projekter og har f. eks. sluttet kontrakt med det nedenfor nævnte Norsk Dokumentdata om udvikling af edb-projekter, men varetager ikke egentlige driftsopgaver.

Samtidig med Riksbibliotekstjenesten oprettedes et fagligt konsultativt Riksbiblioteksråd med 18 medlemmer, der repræsenterer såvel bibliotekerne og dokumentationsområdet som bibliotekernes brugere. Rådets funktion er at være kontaktorgan til institutioner og brugere, at drøfte bibliotekspolitiske spørgsmål af generel art og rådgive om retningslinjerne for Riksbibliotekstjenestens virksomhed.

I 1969 oprettedes Norsk Komité for Informasjon og Dokumentasjon (NORINDOK) som et rådgivende organ for Riksbibliotekstjenesten, forskningsrådene og offentlige myndigheder på informations- og dokumentationsområdet. Komitéen, der ikke råder over egne midler, men kan disponere over dele af Riksbibliotekstjenestens ressourcer, har fremsat forslag om oprettelse af en serviceinstitution for norske bibliotekers udvikling og udnyttelse af edb, Norsk Dokumentdata, der påbegyndte sin virksomhed i 1973.

Efter Riksbibliotekstjenestens oprettelse gennemførtes eller iværksattes et meget omfattende udredningsarbejde inden for de fleste områder af betydning for såvel det mere traditionelle biblioteksvæsen som på dokumentationsområdet. I 1973 fremkom således en koordineringsplan for anskaffelse af udenlandske tidsskrifter i Norge. Planen går ud på, at der for hvert fagområde udpeges et ansvarsbibliotek, som forpligtes til nøje at overvåge tidsskriftanskaffelserne ved de biblioteker, der hører til faggruppen. Ansvarsbiblioteket skal påse, at ansvaret for anskaffelserne bliver passende fordelt mellem bibliotekerne, og det skal derudover være i stand til landsdækkende at løse en række faglige opgaver m.h.t. dokumentation, litteraturvalg og fremskaffelse af materiale. Realiseringen af forslaget, der hviler på frivillig basis, er igangsat, men ikke fuldført.

9.4 SVERIGE

Folkebiblioteker

Sverige har aldrig haft nogen egentlig bibliotekslov. Men i forbindelse med, at Riksdagen i 1905 vedtog at yde statstilskud til bibliotekerne, blev der udarbejdet et regelsæt for bibliotekerne, en »biblioteksförfattning«. Ved revisionen af denne i 1912 blev der ansat 2 statslige bibliotekskonsulenter, som skulle fordele statstilskuddene og føre tilsyn med bibliotekerne. Bibliotekskonsulenterne blev knyttet til Ecklesiastikdepartementet. Da Folkskolöverstyrelsen blev oprettet i 1914, blev bibliotekskonsulenterne overflyttet til den. I 1920 blev Folkskolöverstyrelsen lagt sammen med Läroverksöverstyrelsen og fik benævnelsen Skolöverstyrelsen. Ved en omorganisering af denne styrelse i 1952 blev der oprettet en særlig biblioteksseksjon med en byrådirektör som leder.

Sammen med folkebiblioteker, studiecirkelbiblioteker og skolebiblioteker fik også sygehusbiblioteker statstilskud i løbet af 1920rne. I 1923 forelå der en biblioteksbetænkning, som tog sigte på en større effektivitet af biblioteksvæsenet. Ifølge denne betænkning burde man yde statstilskud i en form, der opmuntrede til ansættelse af mere kvalificeret personale. På grund af de økonomisk dårlige tider blev betænkningens forslag som helhed aldrig forelagt Riksdagen, men en del af dem blev behandlet i 1929 med en gennemgribende omorganisering og kraftig ekspansion af folkebibliotekerne som resultat.

I løbet af 40rne og 50rne overtog de svenske kommuner mere og mere ansvaret for folkebibliotekerne, og i 1965 ophørte staten med at give direkte tilskud til biblioteksvirksomheden. Kommunernes større og større indflydelse på bibliotekerne har en sammenhæng med de svenske kommunalreformer, der begyndte i 50rne og fortsatte indtil 1974. Selv om der stadig er meget stor forskel på svenske folkebiblioteker fra kommune til kommune kan det generelt fastslås, at der i løbet af de senere år er sket en stærk udbygning af folkebibliotekernes virksomhed. Den svenske rationaliseringsundersøgelse, som blev offentliggjort i 1960, indeholdt en række rekommendationer om arbejdsforenkling og arbejdsfordeling i bibliotekerne, og disse rekommendationer er blevet gennemført i mange biblioteker og har medvirket til at gøre biblioteksarbejdet mere professionelt.

Den overordnede styrelse for folkebibliotekerne, biblioteksseksjonen, fordelte statstilskuddet til bibliotekerne, og stod for bibliotekaruddannelsen samt behandlede alle sager af principiel natur for folkebibliotekerne. Efter ophøret af statstilskuddet rådede biblioteksseksjonen over et udviklingsbidrag, som tildeltes svage kommuner til udbygningen af deres biblioteksvirksomhed. I 1974 oprettedes

Statens Kulturråd, og den hidtidige tilsynsmyndighed for folkebibliotekerne blev overflyttet til Kulturrådet. Folkebibliotekerne blev dermed integreret i en bredere kultursammenhæng. Det svarer til Kulturrådets målsætning om at søge at udjævne de kulturelle forskelle og give alle ligelig adgang til kulturtilbud, at Kulturrådets biblioteksafdeling fordeler udviklingsbidrag til nye virksomhedsgrene som bogbusvirksomhed og arbejdspladsbiblioteker, dvs. virksomhedsgrene, der har til formål at gøre bibliotekernes tilbud tilgængeligt for så mange mennesker som muligt og for mennesker, der hidtil ikke har benyttet folkebibliotekerne.

I biblioteksfaglige kredse i Sverige har der i de seneste år været meget livlig diskussion om muligheden for at få en svensk bibliotekslov, der kunne forpligte både kommuner og stat stærkere over for folkebibliotekerne og dermed reelt gøre tilbuddet om ligelighed større.

Den svenske bibliotekscentral, Bibliotekstjänst, er et vigtigt led i rationaliseringen og standardiseringen af de svenske folkebiblioteker. Den udfører lignende arbejde som den danske bibliotekscentral, har bl. a. stået for udviklingen af det svenske edb-system for folkebiblioteker, BUMS, og den udfører fællesindbinding for bibliotekerne.

Forskningsbiblioteker

Et hovedtræk ved udviklingen af de svenske forskningsbiblioteker er i særdeleshed, at der igennem en række år har været en markant adskillelse imellem på den ene side forskningsbiblioteksvæsenet og på den anden side informations- og dokumentationsområdet. Denne udvikling har ikke været uden forbindelse med de begrænsede beføjelser, der er tillagt centralorganet for de svenske forskningsbiblioteker.

Efter langvarige drøftelser, der går helt tilbage til 1945, oprettedes ganske vist forskningsbiblioteksrådet i 1965 under Utbildningsdepartementet, og dette kollegiale råd har i lighed med det i 1970 oprettede danske Forskningsbibliotekernes Fællesråd fungeret som høringsorgan i spørgsmål af central interesse for svensk biblioteksvæsen, nedsat specialkomitéer og afgivet udtalelser eller betænkninger om en række generelle biblioteksspørgsmål. Bl. a. har rådet deltaget i bedømmelsen af det nedenfor nævnte edb-projekt.

Afgørende for den svenske udvikling blev imidlertid, at der i 1968 oprettedes et centralt organ for information og dokumentation (SINFDOK) under Industridepartementet helt uden administrativ tilknytning til forskningsbiblioteksvæsenet og kun med en enkelt repræsentant for biblioteksssektoren. I modsætning til de tilsvarende organer i Danmark (DANDOK), Norge (NORINDOK) og Finland (TINFO) har det svenske SINFDOK haft ikke ubetydelige midler til rådighed til finansiering af dokumentationsprojekter og har dermed effektivt kunnet fremme udviklingsarbejdet på dokumentationsområdet.

Allerede i 1967, året før SINFDOKs oprettelse, igangsatte Statskontoret en større undersøgelse af forskningsbibliotekernes organisatioriske forhold. Et af de vigtigste resultater heraf blev det omfattende edb-projekt for de videnskabelige biblioteker, LIBR1S, der ved at være en fællesløsning af bibliotekstekniske opgaver implicit forudsætter en fælles styrende instans, der er overordnet de enkelte forskningsbiblioteker. Den store slutrapport fra 1973, som Statskontorets undersøgelse mundede ud i, tager i særdeleshed sigte på at tilpasse de videnskabelige bibliotekers organisation til den nye struktur for de højere uddannelser, som i mellemtiden var blevet foreslået i en anden større betænkning, den såkaldte U-68 betænkning. Statskontoret foreslår oprettelse af et styrende organ for forskningsbibliotekerne enten knyttet til Universitets- och högskoleämbetet eller som en fritstående myndighed. Samtidig peger Statskontoret på, at en sådan udvikling vil aktualisere spørgsmålet om SINFDOKs fremtid. I forbindelse med den reform af de højere uddannelser, som riksdagen i 1975 besluttede på grundlag af U-68 betænkningen, foreslås spørgsmålet om forskningsbibliotekernes organisation nærmere belyst gennem yderligere udredningsarbejde, idet forslaget om et centralt styringsorgan findes velmotiveret, dog med den forudsætning, at Universitets- och högskoleämbetet under alle omstændigheder skal bevare det endelige budgetansvar for bibliotekerne.

Resultatet af dette udredningsarbejde blev i 1977 en ny stor betænkning i den for Sverige karakteristiske række af grundige udvalgsarbejder: Vetenskaplig och teknisk informati-

onsförsörjning. Heri tages der på samme tid stilling til forskningsbibliotekernes styringsproblemer og til SINFDOKs fremtidige opgaver. Forslaget går ud på, at både Forskningsbiblioteksrådet og SINFDOK nedlægges og erstattes af en Delegation för informationsförsörjning under undervisningsministeriet.

Dette organ, der skal have ansvaret for såvel forskningsbibliotekernes traditionelle virksomhed som for edb-baseret videnskabelig information og dokumentation, foreslås tillagt egne bevillinger til planlægnings- og koordineringsarbejde samt i begrænset omfang til løsning af nationale fællesopgaver. Det sidste punkt har forbindelse med, at Kungliga Biblioteket foreslås omdannet til et rent nationalbibliotek (uden universitetsbiblioteksopgaver) med egen styrelse; hertil henlægges foruden de traditionelle nationalbiblioteksopgaver forskellige andre nationale biblioteksopgaver, bl. a. ansvaret for edb-systemet LIBRIS. Betænkningen danner grundlag for det i 1978 fremlagte regeringsforslag, der i alt væsentligt følger den opstillede model.

Kapitel 10

Flertallets udkast til lov om biblioteker

10.1 LOVUDKAST

Kapitel 1. Formål

§ 1. De offentlige biblioteker er en helhed. De skal fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet gennem informationsvirksomhed og ved at stille bøger og andet egnet materiale vederlagsfrit til rådighed for enhver der har bopæl i landet.

Stk. 2. Bibliotekerne kan afholde kulturelle og folkeoplysende arrangementer og bistå andre med gennemførelsen af sådanne arrangementer.

§ 2. Folkebibliotekerne skal give børn og voksne mulighed for oplevelse, faglig orientering, kundskabstilegnelse og selvstændig meningsdannelse.

Stk. 2. Folkebibliotekerne skal formidle kommunal og statslig information og informere om samfundsspørgsmål iøvrigt.

Stk. 3. Folkebibliotekerne skal støtte og supplere biblioteksvirksomheden ved offentlige og offentligt støttede uddannelsesinstitutioner. Folkebibliotekerne skal endvidere varetage den biblioteksmæssige grundfunktion for den almene fritidsundervisning.

Stk. 4. Folkebibliotekerne skal stille samlinger af musikbærende materiale til rådighed.

§ 3. Forskningsbibliotekerne skal stille speciallitteratur og anden information til rådighed for forskning, videregående uddannelse, offentlig forvaltning, erhvervsliv og andre brugere.

Stk. 2. Det Kongelige Bibliotek har som Danmarks nationalbibliotek den særlige opgave at indsamle, opbevare og formidle den nationale litteratur og andet tilsvarende materiale.

Stk. 3. Statsbiblioteket har den særlige opgave at fungere som overcentral for folkebibliotekerne.

Kapitel 2. Biblioteksdirektoratet

§ 4. Biblioteksdirektoratet er fællesorgan for landets offentlige biblioteker.

Stk. 2. Direktoratet varetager fællesopgaver for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker, herunder fælles udviklingsarbejde, standardiserings- og rationaliseringsforanstaltninger, udarbejdelse af generelle regler om betjening og anskaffelse, udgivelse af fælles publikationer, drift af fælles institutioner og officiel deltagelse i internationalt biblioteksamarbejde.

Stk. 3. Direktoratet yder faglig rådgivning og anden bistand til biblioteker og offentlige myndigheder.

Stk. 4. Direktoratet beregner og fordeler statens tilskud til folkebiblioteker.

Stk. 5. Direktoratet behandler budgetforslag fra de forskningsbiblioteker som hører under direktoratet.

§ 5. Direktoratet sørger for udarbejdelse og udgivelse af den danske nationalbibliografi i samarbejde med det nationalbibliografiske råd. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter regler om rådets sammensætning og virksomhed.

§ 6. Direktoratet varetager centrale opgaver inden for lånesamarbejdet.

Stk. 2. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter efter samråd med undervisningsministeren regler om lånesamarbejdet mellem alle biblioteker der helt eller delvis finansieres af det offentlige.

§ 7. Direktoratet kan pålægge alle biblioteker der helt eller delvis finansieres af det offentlige at følge generelle bibliotekstekniske retningslinjer, herunder retningslinjer for katalogisering og klassifikation.

Stk. 2. Direktoratet er berettiget til at indhente oplysninger om disse bibliotekers virksomhed og økonomi.

Kapitel 3. Biblioteksrådet

§ 8. Biblioteksrådet består af 25 medlemmer, der beskikkes af ministeren for kulturelle anliggender for tre år ad gangen:

1 repræsentant for Akademikernes Centralorganisation
2 repræsentanter for Bibliotekarforbundet
2 repræsentanter for Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark
1 repræsentant for de øvrige personaleorganisationer i fællesskab
1 repræsentant for centralbiblioteksledere valgt af og blandt disse
1 repræsentant for andre folkebiblioteksledere valgt af og blandt disse
Lederen af Det Kongelige Bibliotek
Overbibliotekaren for Statsbiblioteket
2 repræsentanter valgt af og blandt de øvrige forskningsbiblioteksledere under hensyntagen til forskellige bibliotekstyper
1 repræsentant for Danmarks Biblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Forskningsbiblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Skolebiblioteksforening
2 repræsentanter for Kommunernes Landsforening
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen i Danmark
1 repræsentant for Københavns og Frederiksberg kommuner i fællesskab
1 repræsentant for Planlægningsrådet for Forskningen
1 repræsentant for Rektorkollegiet
1 repræsentant for Danske Studerendes Fællesråd
1 repræsentant for Dansk Folkeoplysnings Samråd
Rektor for Danmarks Biblioteksskole
1 repræsentant for Undervisningsministeriet

Stk. 2. Lederen af Biblioteksdirektoratet deltager som tilforordnet i rådets møder.

Stk. 3. Biblioteksrådet vælger blandt sine medlemmer en formand. Ministeren fastsætter Biblioteksrådets forretningsorden efter indstilling fra rådet.

§ 9. Biblioteksdirektoratet forelægger rådet generelle og principielle sager samt sager der iøvrigt er af væsentlig betydning for de offentlige biblioteker.

Kapitel 4. Bibliotekernes Rådighedssum

§ 10. På finansloven opføres en rådighedssum til offentlige bibliotekers fællesopgaver, fællesopgaver for folkebiblioteker eller for forskningsbiblioteker, og særlige opgaver ved enkelte offentlige biblioteker. Rådighedssummen kan anvendes til forsøgsvirksomhed og udviklingsarbejde.

§ 11. Rådighedssummen fordeles af ministeren for kulturelle anliggender efter indstilling fra et fordelingsudvalg på 10 medlemmer:

1 repræsentant for Akademikernes Centralorganisation
1 repræsentant for Bibliotekarforbundet
1 repræsentant for de øvrige personaleorganisationer i fællesskab
1 repræsentant for Danmarks Biblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Forskningsbiblioteksforening
1 repræsentant for Kommunernes Landsforening
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen i Danmark
1 repræsentant for Planlægningsrådet for Forskningen
1 repræsentant for Rektorkollegiet
Lederen af Biblioteksdirektoratet

Stk. 2. Fordelingsudvalgets medlemmer og suppleanter for disse beskikkes af ministeren for tre år ad gangen.

Stk. 3. Lederen af Biblioteksdirektoratet er fordelingsudvalgets formand. Ministeren fastsætter udvalgets forretningsorden efter indstilling fra udvalget.

Kapitel 5. Folkebiblioteker

§ 12. Hver kommune skal drive et folkebibliotek, enten alene eller i samarbejde med en anden kommune.

Stk. 2. Bibliotekets virkeområde er kommunen eller de kommuner der har indgået en aftale om samarbejde.

§ 13. Et kommunalt samarbejde etableres enten som et kommunalt fællesskab eller ved at en kommune påtager sig folkebiblioteksbetjeningen af en anden kommunes område efter overenskomst mod vederlag.

Stk. 2. Biblioteksdirektoratet kan godkende at en betjeningsoverenskomst kun omfatter en del af den betjente kommune.

§ 14. Den umiddelbare forvaltning af folkebiblioteket varetages af et stående udvalg under kommunalbestyrelsen.

Stk. 2. Hvor et folkebibliotek drives som et kommunalt fællesskab, varetages forvaltningen af en fælles styrelse udpeget af kommunalbestyrelserne i de kommuner der har oprettet fællesskabet.

Stk. 3. I kommuner med magistratsordning fastsættes bestemmelse om den umiddelbare forvaltning af folkebiblioteket i styrelsesvedtægten.

§ 15. Kommunalbestyrelsen ansætter faguddannede bibliotekarer og andre medarbejdere til at varetage arbejdet i folkebiblioteket. Den ledende bibliotekar skal være heltidsbeskæftiget.

§ 16. Ved materialevalget skal der lægges vægt på kvalitet, aktualitet og alsidighed; religiose, moralske eller politiske holdninger må ikke være afgørende ved udvælgelsen.

Stk. 2. Den ledende bibliotekar foretager materialevalget under medvirken af de øvrige bibliotekarer og under ansvar over for kommunalbestyrelsen.

Stk. 3. Kommunalbestyrelsen fastsætter nærmere bestemmelser om materialevalget.

§ 17. Kommunalbestyrelsen udfærdiger et reglement for benyttelsen af biblioteket. Reglementet kan indeholde bestemmelser om bøder for overskridelse af lånetiden.

§ 18. Ligelig adgang til biblioteksbetjening i virkeområdet skal tilstræbes ved oprettelse af faste filialer eller filialer i bogbusser. Både hovedbibliotek og filialer skal omfatte samlinger for børn.

Stk. 2. Folkebiblioteket skal etablere biblioteksbetjening af voksne og børn i virkeområdet der er afskåret fra selv at komme på biblioteket.

Stk. 3. Udgiften til betjening efter stk. 2 i institutioner der drives af staten, amtskommunen eller andre kommuner afholdes af institutionen.

Stk. 4. Folkebiblioteket kan iøvrigt indgå aftale om biblioteksmæssigt samarbejde med offentlige eller private virksomheder og institutioner i virkeområdet.

§ 19. Folkebiblioteket skal sørge for at virkeområdets beboere modtager oplysning om bibliotekets tilbud.

§ 20. Kommunalbestyrelsen udarbejder hvert år en plan for udbygningen af folkebiblioteket og indsender den til amtsrådet.

Stk. 2. Amtsrådet udarbejder på grundlag af de kommunale udbygningsplaner med bistand af centralbiblioteket en fælles plan for amtskommunens folkebiblioteker og indsender den til Biblioteksdirektoratet.

Stk. 3. Københavns og Frederiksberg kommuner indsender efter indbyrdes forhandling deres planer til direktoratet.

Stk. 4. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter de nærmere regler om udarbejdelsen af udbygningsplaner.

Kapitel 6. Centralbiblioteksvirksomhed

§ 21. For hver amtskommune skal et folkebibliotek tillige virke som centralbibliotek.

Stk. 2. Ministeren for kulturelle anliggender afgør efter forhandling med amtsrådet hvilket folkebibliotek der skal være centralbibliotek for amtskommunen.

Stk. 3. Den ledende bibliotekar ved et centralbibliotek ansættes af kommunalbestyrelsen efter udtalelse fra amtsrådet.

§ 22. Centralbiblioteket skal supplere samlingerne i amtskommunens folkebiblioteker ved at stille information og materiale til rådighed og formidle lån fra andre biblioteker. Centralbiblioteket skal rådgive amtskommunens folkebiblioteker og virke for samordning af biblioteksvirksomheden i amtskommunen.

Stk. 2. Centralbiblioteket står til rådighed for amtsrådet i spørgsmål der vedrører bibliotekerne i amtskommunen.

Stk. 3. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter nærmere bestemmelser om centralbiblioteksvirksomheden.

§ 23. Amtskommunen indgår overenskomst med centralbibliotekets hjemstedskommune om centralbiblioteksvirksomheden.

Stk. 2. Amtskommunen afholder udgiften til centralbiblioteksvirksomheden. Regler herom fastsættes af ministeren for kulturelle anliggender efter forhandling med Amtsrådsforeningen i Danmark og Kommunernes Landsforening.

§ 24. Til Københavns Kommunes Biblioteker ydes et særligt statstilskud på 23 pct. af den udgift som skulle afholdes efter § 23, stk. 2, hvis biblioteket var centralbibliotek.

Kapitel 7. Forskningsbiblioteker

§ 25. Ved forskningsbiblioteker under Biblioteksdirektoratet, der har til opgave at betjene en højere uddannelsesinstitution, nedsættes et biblioteksudvalg med bibliotekets leder som formand.

Stk. 2. Biblioteksudvalget består af repræsentanter for bibliotekets personale og for brugerne.

Stk. 3. Ved biblioteker der betjener universiteter eller universitetscentre kan biblioteksudvalget nedsætte et underudvalg for hvert af de hovedområder som findes ved universitetet eller universitetscentret.

Stk. 4. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter i samråd med undervisningsministeren nærmere regler om udvalgenes sammensætning, virksomhed og forretningsorden.

§ 26. Biblioteksudvalgets opgave er at fremme samarbejdet mellem biblioteket og den højere uddannelsesinstitution, herunder eventuelle institutbiblioteker.

Stk. 2. Biblioteksudvalget skal have budgetbidrag og regnskabstal for biblioteket og for den højere uddannelsesinstitutions eventuelle institutbiblioteker forelagt til udtalelse.

Stk. 3. Biblioteksudvalget skal fastsætte retningslinjer for bibliotekets indkøbspolitik. Hvis der ved den højere uddannelsesinstitution er oprettet institutbiblioteker, skal udvalget udarbejde fælles retningslinjer for bibliotekets og institutbibliotekernes indkøbspolitik og for det samlede materiales fordeling mellem biblioteket og institutbibliotekerne.

§ 27. Forskningsbiblioteker har ret til at modtage ikke-statslige tilskud og kan for sådanne midler oprette fonde og legater, over hvilke der alene kan rådes af de pågældende fonds- og legatbestyrelser.

Kapitel 8. Almindelige bestemmelser

§ 28. Til driften af hvert folkebibliotek yder staten et tilskud på 23 procent af bibliotekets driftsudgifter. Driftstilskuddet beregnes efter bibliotekets budget og udbetales i løbet af regnskabsåret. Tilskuddet reguleres efter bibliotekets regnskab.

Stk. 2. Ved opgørelsen af de tilskudsberettigede udgifter fradrages særlige statstilskud og vederlag fra statsinstitutioner og institutioner der modtager statstilskud.

Stk. 3. Udgiften til lokaler i bygninger der ejes af kommunen, bortset fra lokaler i folkeskolebygninger, indgår i de tilskudsberettigede udgifter med et ansat beløb efter regler der fastsættes af ministeren for kulturelle anliggender efter forhandling med Kommunernes Landsforening. Udgiften til lys og varme i sådanne lokaler indgår med et beløb der godkendes af Biblioteksdirektoratet.

§ 29. Der ydes årligt statstilskud til:

a. Biblioteksbetjening af Forsvarets og Civilforsvarets tjenestesteder.
b. Søfartens Bibliotek.
c. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
d. Kunstindustrimuseets Bibliotek.
e. Biblioteksbetjening af gæstearbejdere.
f. Biblioteksbetjening af Christiansø.

Stk. 2. Der kan ydes statstilskud til andre private biblioteker som indgår i det offentlige biblioteksvæsen.

Stk. 3. Der ydes et årligt statstilskud til det tyske mindretals biblioteker i Sønderjylland.

§ 30. De offentlige biblioteker og deres filialer skal have rådighed over formålstjenlige lokaler.

§ 31. Offentlige eller offentligt støttede uddannelsesinstitutioner er forpligtet til at oprette eget bibliotek og at anskaffe det biblioteksmateriale der er nødvendigt for deres daglige virksomhed, med mindre der træffes aftale med et offentligt bibliotek om biblioteksbetjening på uddannelsesinstitutionen.

§ 32. Ministeren for kulturelle anliggender udfærdiger nærmere bestemmelser om lovens gennemførelse.

Kapitel 9. Ikrafttrædelses- og overgangsbestemmelser

§ 33. Loven træder i kraft den 1. januar 1981.

Stk. 2. Bestemmelsen i § 2, stk. 4, træder i kraft den 1. januar 1984. Indtil 1. januar 1987 kan kommunalbestyrelsen bestemme at

samlingerne af musikbærende materiale kun står til rådighed for virkeområdets beboere.

Stk. 3. For folkebiblioteker hvor der ved lovens ikrafttræden ikke er en stilling som heltidsbeskæftiget ledende bibliotekar, træder bestemmelserne i § 15 i kraft den 1. januar 1983.

Stk. 4. Bekendtgørelse nr. 600 af 9. december 1975 af lov om folkebiblioteker m. v., som ændret ved lov nr. 212 af 18. maj 1977, ophæves.

§ 34. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter inden 1. juli 1982 efter forhandling mellem de berørte organisationer regler for deltidsbibliotekarers fortsatte beskæftigelse.

§ 35. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

10.2 KOMMENTARER TIL LOVUDKASTET

Indledende bemærkninger

Gennem de senere år er ønsket om en fastere organisation af det samlede danske biblioteksvæsen fremsat med voksende styrke, og Kulturministeriet, nedsatte derfor i 1976 en kommission der som led i udformningen af en national informations- og kulturpolitik skulle stille forslag om de ændringer i dansk biblioteksvæsens målsætning og struktur som er nødvendige for at de offentlige bibliotekers ressourcer både samfundsøkonomisk og kulturpolitisk kan anvendes så hensigtsmæssigt som muligt.

Kommissionen skulle behandle spørgsmålet om de overordnede organer som bør indgå i det offentlige biblioteksvæsens struktur, herunder problemer i forbindelse med den centrale administration af folke- og forskningsbiblioteksvæsenet. Kommissionen skulle undersøge hvordan man kan styrke samarbejdet mellem de forskellige bibliotekstyper samt hvilke muligheder der er for etablering eller videre udbygning af fælles institutioner. Den skulle endvidere drøfte afgrænsningen mellem de forskellige bibliotekstypers virkeområde og opgaver, bl. a. med henblik på alle grene af undervisningssektoren.

Kommissionen skulle fremkomme med forslag om forskningsbiblioteksvæsenets fremtidige struktur og styrelse og drøfte folkebibliotekernes målsætning og struktur, herunder problemer i forbindelse med en tilskudsomlægning samt den centrale administration og rådgivning på området. Spørgsmålet om folkebibliotekernes indkøbs- og kassationspolitik skulle indgå i kommissionsbehandlingen, og endelig var kommissionen bemyndiget til at drøfte andre biblioteksproblemer af faglig strukturel karakter og fremkomme med forslag til deres løsning.

Nærværende lovudkast er udarbejdet på grundlag af Bibliotekskommissionens betænkning, som blev afgivet i sommeren 1979.

Lovens område er de offentlige biblioteker. Herved forstås på den ene side folkebibliotekerne, på den anden side de offentlige forskningsbiblioteker.

Om folkebibliotekernes forhold er der lovgivet siden 1920, og en væsentlig opgave for Bibliotekskommissionen har været at tilvejebringe grundlag for en revision af loven om folkebiblioteker.

Også de offentlige forskningsbibliotekers virksomhed bør hvile på lovgrundlag. Selv om en statslig styring af forskningsbiblioteksektoren principielt er mulig allerede på det eksisterende grundlag, vil en lovgivning der omfatter de offentlige forskningsbibliotekers styring give bedre muligheder for at sikre koordinering, standardisering og rationalisering inden for denne sektor som helhed.

I forbindelse med denne forbedring af forskningsbiblioteksvæsenets struktur vil det være rimeligt at sikre forskningsbibliotekernes serviceniveau, som i en række år har været præget af tilbageholdenhed i tildeling af bevillinger til bibliotekerne. Dette har medført betydelige betjeningsproblemer som i alt fald bør afhjælpes, således at aktivitetsniveauet kan hæves til det der fandtes for blot nogle få år siden.

Ud fra den helhedsbetragtning af det offentlige danske biblioteksvæsen som Bibliotekskommissionen har tillagt afgørende vægt har man fundet det ønskeligt at gennemføre en lovgivning som omfatter alle offentlige biblioteker. For at sikre koordineringen og gennemførelsen af fællesforanstaltninger i det offentlige biblioteksvæsen foreslås det derfor at den gældende lov om folkebiblioteker afløses af en fælles lov der foruden folkebibliotekerne omfatter de offentlige forskningsbiblioteker og oprettelse af et biblioteksdirektorat for både folke- og forskningsbiblioteker.

Mens lovens almindelige bestemmelser alene gælder for folkebibliotekerne og de offentlige forskningsbiblioteker under det fælles biblioteksdirektorat, bemyndiges ministeren til at fastsætte regler om lånesamarbejdet mellem alle biblioteker der helt eller delvis finansieres af det offentlige. Endvidere kan Biblioteksdirektoratet pålægge disse biblioteker at følge bestemte bibliotekstekniske retningslinier og at give indberetning til direktoratet om deres virksomhed og økonomi. Herom henvises til §§ 6-7 i lovudkastet med tilhørende kommentarer.

Herudover har man anset det for nødvendigt i loven at pålægge offentlige eller offentligt støttede uddannelsesinstitutioner at etablere egen biblioteksbetjening. Herom henvises til § 31 og de tilhørende kommentarer.

Lovbestemmelser om biblioteksbetjening i uddannelsesinstitutioner har indtil nu kun eksisteret for folkeskolens vedkommende, når bortses fra de institutioner som er omfattet af lov af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner.

Ved bibliotekslovens revision i 1964 blev de nugældende lovbestemmelser om skolebiblioteker i folkeskolen optaget i loven som kapitel 4. Efter lovens § 12, stk. 1, bør det tilstræbes at der ved alle skoler i folkeskolen oprettes et skolebibliotek som led i det kommunale skolevæsen og i samarbejde med folkebiblioteket med hensyn til budget, bogvalg og bibliotekstekniik. I kraft af dette samarbejde omfattes skolebibliotekerne også af den gældende driftstilskudsordning.

Ved lov nr. 313 af 26. juni 1975 om folkeskolen overføres det lovmæssige grundlag for skolebiblioteksvirksomheden fra biblioteksloven til folkeskoleloven. De nye bestemmelser om skolebiblioteker skal dog først træde i kraft når kapitel 4 i biblioteksloven ophæves. Det fremgår af bemærkningerne til loven at den nuværende forpligtelse til samarbejde med folkebiblioteket bortfalder. Dette samarbejde bliver herefter et rent kommunalt anliggende, og skolebibliotekerne vil uden indskrænkninger blive omfattet af de bestemmelser der i øvrigt gælder for folkeskoleområdet. Det direkte statstilskud bortfalder og ventes omlagt til bloktilskud.

Bibliotekskommissionen har tilsluttet sig at skolebibliotekerne overføres til folkeskoleloven samtidig med at en ny bibliotekslov træder i kraft. Kommissionen har fremhævet at skolebibliotekerne i fremtiden hører hjemme i folkeskolen alene som et værdifuldt led i undervisningen, og at skolebibliotekernes placering i det samlede bibliotekssystem bestemmes af folkeskolens formål og opgaver. Kommissionen har tilsluttet sig bemærkningerne til folkeskolelovens § 17 og forudsætter at det obligatoriske samarbejde mellem folkebiblioteker og skolebiblioteker afløses af et frivilligt samarbejde især på materialevalgsområdet. Kommissionen har dog samtidig foreslået at skolebibliotekerne får selvstændigt budget inden for folkeskolens samlede budget, og at der i hver kommune udarbejdes en skolebiblioteksvedtægt med bestemmelser om skolebibliotekernes samarbejde med folkebiblioteket og om skolebibliotekernes øvrige forhold.

I overensstemmelse hermed er det i lovudkastets § 33, stk. 4, fastsat at den gældende bibliotekslov, herunder også lovens kapitel 4 om skolebiblioteker i folkeskolen, ophæves ved den ny lovs ikrafttræden.

Til kapitel 1

Til ***§ 1***

Bibliotekernes opgave i samfundet er at indsamle informationsbærende materiale, at registrere og ordne materialet, at opbevare det og gøre det tilgængeligt for benytterne.

Denne opgave må nødvendigvis fordeles mellem en række biblioteker og bibliotekstyper der hver især løser en nærmere afgrænset delopgave der indgår som et led i det større hele. For at de enkelte bidrag til den samlede løsning kan få den fulde vægt må samarbejdet mellem bibliotekerne styres under en fælles kulturpolitisk og samfundsøkonomisk synsvinkel.

Lovudkastet fastslår til indledning at de offentlige biblioteker er en helhed og har et fælles formål. Folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne har hver deres særlige opgaver, som det fremgår af § 2 og § 3.

Til stk. ***1***

Bibliotekerne er samfundets lager af information i litterær og anden form, en nødvendig forudsætning for uddannelse, forskning og erhverv, og for den enkeltes deltagelse i kulturlivet og samfundsdebatten.

De offentlige bibliotekers materialesamlinger er ikke begrænset til bøger og tidsskrifter,

men omfatter i princippet alle former for informationsbærende materiale som kan tjene deres formål.

De offentlige biblioteker stiller deres materiale vederlagsfrit til rådighed for enhver der har bopæl i landet. Som hovedregel skal alt materiale dels kunne benyttes på stedet, dels kunne hjemlånes. Enhver der er tilmeldt et dansk folkeregister har ret til hjemlån fra de offentlige biblioteker. Udlændinge på besøg i landet kan efter bibliotekets skøn opnå samme ret, eventuelt mod betaling af depositum. »Den frie låneret« har været gældende i folkebibliotekerne siden biblioteksloven revision i 1964 og er almindeligt anerkendt i forskningsbibliotekerne.

Hjemlån af de offentlige bibliotekers materiale er under alle omstændigheder vederlagsfrit. Hvis biblioteket fremskaffer det ønskede materiale fra et andet dansk eller udenlandsk bibliotek, sker det også vederlagsfrit for låneren.

Ud over at stille materiale til rådighed skal de offentlige biblioteker udøve informationsvirksomhed. Inden for deres nærmere afgrænsede formål skal de søge at formidle information ad alle tilgængelige kanaler. Også denne del af deres service er i princippet vederlagsfri for enhver.

Ved visse edb-søgninger efter en benytters specielle ønske kan det dog være nødvendigt at lade benytteren refundere en afgift som pålægges biblioteket udefra. Biblioteksdirektoratet udarbejder nærmere retningslinier for bibliotekernes brug og opkrævning af refusion ved edb-baserede informationstjenester.

Til stk. 2

De offentlige biblioteker kan supplere og uddybe deres øvrige tilbud ved kulturelle og folkeoplysende arrangementer som afholdes af biblioteket selv eller i samarbejde med andre.

Folkebibliotekerne er i mange kommuner blevet samlingssteder for lokale kulturelle arrangementer, fx debataftener, udstillinger, musikarrangementer, film- og teaterforestillinger. Arrangementsvirksomheden for børn har haft betydning ikke mindst i egne hvor det kulturelle tilbud til børn er begrænset.

Folkebibliotekets arrangementsvirksomhed skal i første række støtte og supplere den kulturelle aktivitet som allerede er i gang. Folkebiblioteket kan fungere som sekretariat for et eventuelt kulturelt samråd og stille lokaler og sekretariatsbistand til rådighed for andre initiativtageres arrangementer.

De offentlige bibliotekers arrangementsvirksomhed er ikke obligatorisk, men når biblioteket selv er ansvarlig for et arrangement, skal der være offentlig og gratis adgang.

For et folkebiblioteks egen arrangementsvirksomhed som helhed gælder de samme krav om kvalitet, aktualitet, alsidighed og neutralitet som ved bibliotekets materialevalg.

Til § 2

Der er lovgivet om folkebibliotekerne siden 1920. Ved biblioteksloven revision i 1964 blev kommunerne forpligtet til at sørge for en folkebiblioteksbetjening og til at ansætte faguddannet ledende bibliotekar i virkeområder med over 5.000 indbyggere. Der blev indført fri låneret, og audiovisuelt materiale blev anerkendt som et middel til opfyldelse af folkebibliotekets formål på linie med bøger.

I anledning af kommunalreformen lod kulturministeren et udvalg overveje konsekvenserne for folkebibliotekerne af den ændrede kommunestruktur og de ændrede styrelsesregler for kommunerne i sammenhæng med spørgsmålet om en ændring af den hidtidige byrdefordeling. Med udgangspunkt i Betænkning om revision af biblioteksloven (Betænkning 607/1971), men uden dennes forslag om at videreføre driftstilskudsordningen, udarbejdede Kulturministeriet flere forslag til en ny folkebiblioteksslov. Forslagene blev ikke gennemført, men nærværende lovudkast bygger i et vist omfang på det senest fremsatte lovforslag af 20. november 1974 og på bemærkningerne dertil.

Til stk. 1

Bestemmelserne i stk. 1 skal sammenholdes med den fælles formålsbestemmelse i § 1. Folkebibliotekerne skal støtte udviklingen af fri og selvstændig meningsdannelse, skabende og kritiske evner og dømmekraft. De skal give børn og voksne adgang til viden af enhver art og mulighed for menneskelig, kunstnerisk og rekreativ oplevelse.

Folkebiblioteket er lokalsamfundets bibliotek. Det enkelte folkebibliotek og dets afdelinger betjener et virkeområde som omfatter en eller flere kommuner. Tilsammen udgør de ca. 250 folkebiblioteker en landsdækkende organisation der står til rådighed for alle landets borgere.

Folkebibliotekets samlinger af bøger og andet materiale skal opbygges til et niveau og et omfang der svarer til virkeområdets størrelse og behov. Det enkelte bibliotek skal være selvforsynende med det materiale der kan udnyttes tilstrækkeligt på stedet og låne det øvrige fra andre biblioteker. Der forudsættes udarbejdet vejledende retningslinier for folkebibliotekernes materialesamlinger, herunder også de audiovisuelle samlinger.

Ved biblioteksloven revision i 1964 blev det muligt for folkebibliotekerne at formidle andet egnet materiale, dvs. audiovisuelt materiale og billedkunst. Udgiften hertil kunne godkendes som driftstilskudsberettiget, men der blev ikke udarbejdet nærmere retningslinjer for samlingernes etablering og omfang, og folkebibliotekerne er ikke forpligtet til at stille dette materiale til rådighed.

Ved audiovisuelt materiale forstås lydbærende og billedbærende materiale som kun kan benyttes ved hjælp af apparatur, fx grammofonplader, lydbånd, dias, billedbånd, film, videogrammer osv.

Audiovisuelle materialer har siden 1964 fundet deres naturlige plads i folkebibliotekerne. Ved bestemmelsen i § 1, stk. 1, forpligtes folkebibliotekerne derfor til at stille sådant materiale til rådighed. Af visse materialetyper skal bibliotekerne fra lovens ikrafttræden selv opbygge samlinger der omfattes af den fri låneret og af lånesamarbejdet. Det gælder fx lydbøger, sprogkurser på grammofonplade eller bånd, litterære og dokumentariske grammofonplader, dias m. v. Andre materialetyper, fx film, skal fortrinsvis formidles ved lån fra regionale eller centrale samlinger.

Forpligtelsen omfatter også musikbærende materialer, men først efter en overgangstid, se § 2, stk. 4, og kommentarer dertil.

Også samlinger af mangfoldiggjort kunst (plakater, grafik osv.) og reproduktioner er egnet materiale i lovens forstand. Erfaringerne på dette område er endnu ikke tilstrækkelige til at en forpligtelse på området kan defineres, men det er ønskeligt at folkebibliotekerne optager en kunstbiblioteksvirksomhed i samarbejde med evt. kunstmuseer og kunstforeninger, ligesom kunstudstillingsvirksomhed bør prioriteres højt.

Folkebiblioteket skal betjene alle i virkeområdet, ikke mindst børn, som næsten alle bruger biblioteket. Allerede efter den gældende bekendtgørelse om folkebiblioteker skal der være samlinger for børn i alle bibliotekets afdelinger, og der bør i det hele være ligelighed i tilbuddet til børn og voksne, fx med hensyn til åbningstider og materialetyper. Børneafdelingerne bør også omfatte litteratur om børn for voksne og kan, hvor det ønskes, stille pædagogisk legetøj til rådighed. Lokalerne må i særlig grad tilgodese børnenes behov for at opholde sig længe i biblioteket, og der må ved decentraliseringen tages særlige hensyn til børns muligheder for selv at komme på biblioteket. Børneafdelingerne bør samarbejde med alle der i lokalsamfundet beskæftiger sig med børn, og biblioteket er forpligtet til at betjene virkeområdets børneinstitutioner, se § 18, stk. 2, i lovudkastet med kommentarer.

Folkebiblioteket bør også lægge vægt på at imødekomme de unges behov for et varieret materialetilbud, for aktiviteter af særlig interesse for aldersgruppen og for at kunne bruge biblioteket som opholdssted.

Over for benyttere med læsevanskeligheder har folkebiblioteket et særligt ansvar. Der bør på Biblioteksdirektoratets initiativ ydes en varig indsats for at producere og formidle materialer til læsehandicappede og i øvrigt forbedre biblioteksbetjeningen af denne befolkningsgruppe.

Som led i den almindelige betjening af virkeområdets befolkning bør folkebiblioteket forpligtes til at varetage den daglige biblioteksbetjening af blinde, således at centralbiblioteket også på dette område varetager en overbygningsfunktion. Folkebiblioteksbetjening af blinde og stærkt svagsynede er hidtil i hovedsagen sket gennem Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde. Denne institution forudsættes overført fra Socialministeriets til Kulturministeriets ressort.

Til stk. ***2***

De offentlige bibliotekers informationsvirksomhed, jfr. § 1, stk. 1, i lovudkastet, vil variere efter bibliotekets størrelse og karakter, men principielt skal ethvert bibliotek danne

indgang til samfundets samlede net af information.

Der bør etableres et nært samarbejde mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker om den fremtidige informationspolitik.

I betænkningerne om udvidet statslig information om love m. v. og om kommunalt nærdemokrati (Betænkning 787/1977 og 798/1977) peges der på folkebibliotekerne som et væsentligt led i den offentlige informationstjeneste. Folkebibliotekerne må derfor altid råde over aktuelt informationsmateriale. De bør fx løbende modtage det offentligt tilgængelige materiale som produceres i lokale forvaltninger og institutioner og registrere materialet. Statslige publikationer bør registreres i Dansk Bogfortegnelse, så bibliotekerne hurtigt får kendskab til deres eksistens, og Statens Informationstjeneste bør inddrages i en tilfredsstillende distributionsordning.

Det bør samtidig være en pligt for hvert folkebibliotek at opbygge en lokalhistorisk samling af trykt og andet egnet materiale og at udføre lokalbibliografisk arbejde. Opgaven bør koordineres med de lokalhistoriske arkivers virksomhed, eventuelt ved at arkivet drives som en afdeling af folkebiblioteket.

For at sikre alsidigheden i informationsformidlingen bør lokale grupper have samme adgang som de offentlige myndigheder til at fremlægge deres synspunkter på offentlige spørgsmål, fx i form af alternative lokalplaner, mangfoldiggjorte indlæg i samfundsdebatten o.l. og til at bekendtgøre møder, arrangementer osv. ved opslag i biblioteket.

Til stk. 3

Betjeningen af uddannelsessøgende er en selvfølgelig og central opgave for folkebibliotekerne, herunder også en organiseret orientering af uddannelsessøgende enkeltvis og i grupper om bibliotekets tilbud.

Folkebibliotekerne skal herudover støtte og supplere biblioteksvirksomheden ved offentlige og offentligt støttede uddannelsesinstitutioner og varetage grundfunktionen for den almene fritidsundervisning, se § 31 og kommentarerne dertil.

Til stk. 4

Forpligtelsen til at opbygge egne audiovisuelle samlinger omfatter også musikbærende materiale (grammofonplader og bånd m. v.), dog først med virkning fra 1. januar 1984, jfr. overgangsbestemmelsen i § 33, stk. 2. Centralbibliotekerne forpligtes til at fungere som overbygning på musiksamlingerne, men sådan at de skal begynde opbygningen af en overbygningssamling allerede fra lovens ikrafttræden.

Indtil 1. januar 1987 kan kommunalbestyrelsen bestemme at musiksamlingen kun står til rådighed for virkeområdets beboere. I denne yderligere overgangsperiode er musiksamlingerne altså ikke omfattet af den frie låneret og af lånesamarbejdet, men det står den enkelte kommune frit for at ophæve denne begrænsning i udlånet, når samlingen er tilstrækkelig udbygget.

På baggrund af en vurdering af de eksisterende centrale samlinger (bl. a. Nationaldiskoteket, Det Kgl. Bibliotek, Statsbiblioteket og Danmarks Radio) bør det overvejes at etablere en overbygning på landsplan for musikbærende materiale (og i forbindelse hermed orkesternoder), hvorfra ældre og mere specielle titler kan lånes.

Til § 3

Ved et forskningsbibliotek forstås et bibliotek, der betjener forskning, herunder udviklingsarbejde, eller forskning og videregående uddannelse.

Til stk. 1

Forskningsbibliotekernes særlige forpligtelse er at anskaffe videnskabelig litteratur og andet tilsvarende materiale efter forskningens, den videregående uddannelses og erhvervenes behov. Det er tillige deres opgave at lette adgangen til benyttelsen gennem informations- og dokumentationsvirksomhed, ved publikationer, udstillinger, undervisning i litteratursøgning og på anden måde. De offentlige forskningsbibliotekers anskaffelser står til rådighed for enhver, der enten ved personligt lån eller gennem et andet bibliotek ønsker at gøre brug af samlingerne.

Til stk. 2

Ved andet tilsvarende materiale forstås det ikke-bogtrykte materiale, der fremstilles uden for de almindelige erhvervstrykkerier, samt kort, noder, manuskripter, billed- og av-materiale, for så vidt som indsamlingsforpligtel-

sen ikke påhviler en anden offentlig institution.

Foruden de i Danmark publicerede bøger og tidsskrifter gælder nationalbibliotekets indsamlingsforpligtelse udenlandsk litteratur om Danmark og udenlandske oversættelser af dansk litteratur.

Det vigtigste grundlag for Nationalbibliotekets indsamlingsvirksomhed er den såkaldte pligtafleveringslov, lov nr. 160 af 1. juli 1927 om pligtig aflevering af tryksager til offentlige biblioteker. I Sverige er der 8. juni 1978 gennemført en ny »lag om pliktexemplar av skrifter och ljud- og bildupptagningar«, som væsentligt udvider omfanget af pligtafleveret materiale. Bl. a. af hensyn til de i nyere tid opståede metoder til mangfoldiggørelse forbereder Rigsbibliotekarembedet en revision af den danske pligtafleveringslov, således at pligtafleveringen kommer til at omfatte alt det materiale, der efter internationale retningslinier skal indgå i nationalbibliografien. Det gælder både den del af det boglige materiale, som fremstilles i anden teknik end bogtryk, og de forskellige former for ikke-bogligt informationsbærende materiale.

Til stk. 3

Statsbiblioteket har foruden sin universitetsbiblioteksfunktion den særlige opgave at stille litteratur til rådighed for folkebibliotekerne i det omfang disse ikke selv er i stand til at imødekomme brugernes behov.

Til kapitel 2

Til § 4

Biblioteksdirektoratet afløser de hidtidige centralorganer for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker, Bibliotekstilsynet og Rigsbibliotekarembedet. For folkebibliotekernes vedkommende videreføre Biblioteksdirektoratet i alt væsentligt de funktioner, som hidtil har været varetaget af Bibliotekstilsynet, og som fremgår af stk. 3 og 4. For forskningsbibliotekerne betyder forslaget en udvidelse af de fællesopgaver, der hidtil kun i begrænset omfang har været varetaget af Rigsbibliotekarembedet.

De fleste større forskningsbiblioteker, der tilsammen repræsenterer ca. 95 pct. af de statslige bevillinger, hører under Ministeriet for Kulturelle Anliggender eller Undervisningsministeriet. For at opnå den ønskede koordinering af forskningsbibliotekernes virksomhed og betjening af brugerne er det nødvendigt, at de forskningsbiblioteker, der har væsentlig betydning for det offentlige biblioteksvæsen, tildeles egne finanslovskonti og samles under Biblioteksdirektoratet. Dette gælder alle universitetsbiblioteker og de vigtigere hovedfagbiblioteker, hvorved forstås biblioteker, der hver inden for sit fag har den opgave at være landets bedst forsynede bibliotek med udenlandsk faglitteratur.

Følgende forskningsbiblioteker foreslås samlet i Biblioteksdirektoratet: Botanisk Centralbibliotek, Bygningsteknisk Studiearkiv, Danmarks Biblioteksskoles Bibliotek, Danmarks Tekniske Bibliotek, Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek, Det Danske Filmmuseums Bibliotek, Handelshøjskolens Bibliotek, København, Kunstakademiets Bibliotek, universitetsbibliotekerne i Roskilde og Ålborg samt de universitets- og hovedfagbiblioteker, der i forvejen har egen finanslovkonto: Danmarks Pædagogiske Bibliotek, Det Kongelige Bibliotek med Universitetsbibliotekets 1. og 2. afdeling, Odense Universitetsbibliotek og Statsbiblioteket.

Det er et overordnet mål, at alle fuldt offentlige biblioteker udgør en enhed over for benytterne. Dette sikres bedst ved at samle disse biblioteker under en fælles administrativ instans. Den mest hensigtsmæssige udnyttelse af ressourcerne og den mest rationelle varetagelse af de administrative opgaver tilsiger, at de offentlige forskningsbiblioteker samles med folkebibliotekerne i et fælles biblioteksdirektorat.

Folkebibliotekerne har en central placering i det kulturpolitiske arbejde og varetager en række opgaver udover at udlåne bøger og tidsskrifter m. v. Deres ressortmæssige placering under Ministeriet for Kulturelle Anliggender må derfor bevares. En fælles styrelse for de offentlige biblioteker kan ikke opnås under et andet ministerium, og det fælles biblioteksdirektorat foreslås derfor henlagt under Ministeriet for Kulturelle Anliggender, sorterende under ministeriets departement.

Til stk. 2

Foruden de centrale funktioner inden for folkebiblioteckssektoren og forskningsbiblio-

tekssektoren taget hver for sig skal Biblioteksdirektoratet varetage en række opgaver, som der er behov for at få løst i fællesskab mellem bibliotekstyperne, herunder; samlet prioritering af virksomheden inden for det offentlige biblioteksvæsen, fælles betjeningsproblemer bl. a. i forhold til uddannelsessektoren, fælles anskaffelsesproblemer, fælles publikationer, fælles standardisering (f. eks. af katalogiseringsregler og klassifikationssystemer), fælles biblioteksteknisk udviklingsarbejde (f. eks. inden for edb), drift af fælles institutioner (f. eks. Lånecentralen) og dansk biblioteksvæsens officielle deltagelse i internationalt samarbejde.

Til stk. 3

Foruden biblioteker og offentlige myndigheder kan Biblioteksdirektoratet rådgive organisationer eller foreninger, der har behov for det. Rådgivning i biblioteksfaglige anliggender omfatter alle spørgsmål vedrørende bibliotekers planlægning og virksomhed, f. eks. bygnings- og indretningsspørgsmål, biblioteksteknikske procedurer, rationaliseringsforanstaltninger m. v.

Med hensyn til folkebibliotekerne vil det være Biblioteksdirektoratets hovedopgave at yde bibliotekerne råd og vejledning, også ved deltagelse i lokale forhandlinger. Mens centralbibliotekets rådgivning især hviler på erfaringer fra det praktiske arbejde og tager sigte herpå og på de lokale forhold i amtet, er Biblioteksdirektoratets rådgivning af mere principiel karakter. Den knytter sig til administrationen af lovgivningen og bygger på erfaringsmateriale fra ind- og udland.

Til dette formål skal Biblioteksdirektoratet indsamle og bearbejde og i fornødent omfang publicere oplysninger, herunder statistik, om folkebibliotekernes virksomhed, og formidle tilsvarende materiale fra udlandet. Biblioteksdirektoratet skal organisere biblioteksfaglige møder for at fremme en nødvendig informationsudveksling mellem den centrale og den lokale sagkundskab og bidrage til en ligelig udvikling af folkebiblioteksvæsenet i de enkelte centralbiblioteksområder.

Til stk. 4

De statslige tilskud til folkebibliotekerne omtales i lovudkastets § 28.

Til stk. 5

Direktoratets opgave er at varetage en del af den budgetbehandling, der hidtil har foregået spredt, dels i Kulturministeriet, dels i Undervisningsministeriets Direktorat for de Videregående Uddannelser og Direktoratet for Folkeskolen m. v.

Budgetbehandlingen omfatter behandling af de fra forskningsbibliotekerne indkomne forslag til finanslov og tillægsbevillingslov, udarbejdelse af forskningsbibliotekernes (og Direktoratets eget) samlede budgetbidrag inden for den af ministeriet fastsatte ramme, udarbejdelse af forslag til finansudvalgsaktstykker vedrørende ekstraordinære bevillingsandragender og fastsættelse af bevillings- og personalerammer for de enkelte forskningsbiblioteker.

Foruden denne budgetbehandling har Biblioteksdirektoratet med hensyn til de forskningsbiblioteker, der foreslås henlagt til direktoratet, en række særlige opgaver. Direktoratet har ansvaret for planlægningen af forskningsbibliotekernes udvikling og opgavefordeling, den biblioteksteknikske udvikling samt det økonomiske og personalemæssige forbrug. Det er direktoratets opgave at opstille de for planlægningen nødvendige prognoser og drage omsorg for, at forskningsbibliotekerne indsamler de til dette formål nødvendige statistiske oplysninger i ensartet form.

Direktoratet skal endvidere foretage behandling af forskningsbibliotekernes personalesager, for så vidt som disse ikke er henlagt til de enkelte biblioteker, idet der dog for kgl. udnævnelser af tjenestemænd yderligere må ske en ministeriel sagsbehandling. Direktoratet skal udstede generelle administrative retsregler og fastsætte biblioteksteknikske retningslinier og standarder for forskningsbibliotekerne. Direktoratet skal samordne og eventuelt tage initiativet til udviklingsarbejde inden for forskningsbiblioteksområdet, ikke mindst vedrørende edb-teknik, og yde bistand til gennemførelse af rationaliseringsforanstaltninger af enhver art. Direktoratet skal forestå driften af institutioner, der er fælles for forskningsbibliotekerne (Udvekslingsinstituttet, Accessionskatalogen og Edb-kontoret), foretage en løbende revision af opgavefordelingen mellem forskningsbibliotekerne, især mellem hovedfagbibliotekerne,

og udarbejde regler om forholdet mellem de højere uddannelsesinstitutioners hoved- og institutbiblioteker.

Med hensyn til de biblioteker, der ikke foreslås henlagt til Biblioteksdirektoratet, gælder bestemmelserne i § 6 og § 7.

Til § 5

Nationalbibliografien er den grundlæggende fortegnelse over landets litteratur og andet informationsbærende materiale som udkommer inden for landets grænser. Den er et nødvendigt arbejdsgrundlag for bibliotekerne, bogbranchen og andre brugere. Den danske nationalbibliografi består af Dansk Bogfortegnelse, Dansk Periodicafortegnelse og en række andre fortegnelser. Visse områder, fx audiovisuelle materialer, er endnu udækkede. Udarbejdelsen og udgivelsen er delt mellem flere instanser, i første række Biblioteksscentralen og Det Kongelige Bibliotek. Biblioteksscentralen modtager et årligt tilskud af bibliotekernes rådighedssum til delvis dækning af udgifterne ved de nationalbibliografiske udgivelser.

Udarbejdelsen af nationalbibliogafien må anses for en national opgave der bør styres af staten og finansieres gennem en særlig statsbevilling. Denne bevilling foreslås administreret af Biblioteksdirektoratet sammen med et nationalbibliografisk råd der nedsættes af kulturministeren med repræsentation for bibliotekerne, bogbranchen m. fl. Direktoratet skal i samarbejde med rådet sikre udarbejdelsen og udgivelsen af den samlede nationalbibliografi og tage initiativ til bibliografisk dækning på områder hvor en registrering mangler.

Arbejdet skal uddelegeres til de instanser der findes bedst egnet til at udføre opgaverne, herunder Biblioteksscentralen, der også bør have tillagt opgaven som forlag for de enkelte dele af nationalbibliografien.

Det registrerede materiale bør varigt opbevares i Det Kongelige Bibliotek eller i den eller de institutioner som får tillagt den nationale opbevaringspligt. Loven om pligtig aflevering af tryksager til offentlige biblioteker, jfr. kommentarerne til lovudkastets § 3, stk. 2, bør udvides til at omfatte alt det materiale der efter internationale retningslinier skal indgå i nationalbibliografien.

Til § 6

Bibliotekernes lånesamarbejde har i vidt omfang hvilet på tradition og uskrevne regler, og ingen enkelt instans har haft kompetence til at fastsætte fælles retningslinier for dette samarbejde. Bekendtgørelsen af 13. maj 1965 om folkebiblioteker indeholder bestemmelser om folkebibliotekernes indbyrdes lån og om deres pligt til at fremskaffe materiale fra andre biblioteker, men bortset fra Statsbiblioteket har forskningsbiblioteker ikke haft en tilsvarende formel forpligtelse til at deltage i lånesamarbejdet.

I lovudkastets § 1, stk. 1, er det fastsat at de offentlige biblioteker stiller bøger og andet materiale vederlagsfrit til rådighed for enhver der har bopæl i landet. Denne bestemmelse giver enhver benytter adgang til bibliotekernes materiale, enten ved direkte henvendelse (»den frie låneret«) eller ved lån gennem et andet bibliotek.

De offentlige biblioteker har altså allerede efter § 1 den samme pligt til at udlåne materiale til andre biblioteker som til deres direkte benyttere, og det er omvendt en del af de offentlige bibliotekers service at søge fremskaffet materiale fra andre biblioteker som de ikke selv ejer.

Med bestemmelserne i § 6 skabes der hjemmel for at inddrage andre biblioteker i lånesamarbejdet og for en central regulering af dette samarbejde.

Pligten til at deltage i lånesamarbejdet må gælde alle biblioteker der helt eller delvis finansieres af det offentlige, også biblioteker hvis serviceforpligtelse udelukkende gælder en uddannelsesinstitution. Sådanne biblioteker bør dog kun være forpligtet til udlån gennem andre biblioteker når det gælder materiale der ikke er anskaffet af et offentligt bibliotek.

Til stk. 1

Lånesamarbejdet formidles bl. a. gennem Bibliotekernes Oplysningskontor, en statsinstitution der navnlig har haft som opgave at søge bibliotekernes bestillinger lokaliseret til andre danske eller udenlandske biblioteker som ejer det ønskede materiale.

Udgivelsen af fælleskataloger har gennem de senere år gjort det muligt for bibliotekerne i videre omfang at lokalisere deres bestillinger selv, og kommende beholdningsdata-

baser vil åbne for nye lokaliseringsmuligheder, sådan at lånesamarbejdet kan decentraliseres yderligere. Dermed øges også behovet for en central instans der kan styre samarbejdet med fornøden kompetence.

Rigsbibliotekaren og biblioteksdirektøren foreslog i 1973 med bred tilslutning fra biblioteksside at oprette et administrativt centrum for lånesamarbejdet under navn af Bibliotekernes Lånecentral. Denne institution skulle regulere samarbejdet, yde råd og vejledning, udarbejde praktiske hjælpemidler, igangsætte forsøg, varetage låneforbindelsen med udlandet for biblioteker der ønsker det, formidle internationale aftaler osv.

Denne virksomhed og den lokaliseringsfunktion i Oplysningskontoret som der stadig måtte være behov for vil indgå som et naturligt led i Biblioteksdirektoratet.

Til stk. 2

En række bestemmelser om bibliotekernes forpligtelser i lånesamarbejdet må udarbejdes af kulturministeren efter samråd med undervisningsministeren om de former hvorunder uddannelsesinstitutionernes biblioteker skal medvirke, og efter forhandling med andre berørte parter, herunder de kommunale organisationer.

Alle biblioteker der helt eller delvis finansieres af det offentlige skal være forpligtet til at deltage i en central registrering af deres samlinger i fælleskataloger eller på anden måde.

Lånesamarbejdet har indtil nu i praksis været begrænset til bogligt materiale. Ved lovens ikrafttræden vil også audiovisuelle samlinger blive omfattet af lånesamarbejdet, bortset fra musiksamlinger i folkebibliotekerne, der først skal oprettes fra 1984, og hvor kommunalbestyrelsen kan bestemme at samlingerne indtil 1. januar 1987 kun skal stå til rådighed for virkeområdets beboere, jfr. § 33, stk. 2, i lovudkastet.

Efter § 24, stk. 2, i den gældende bekendtgørelse af 13. maj 1965 om folkebiblioteker er folkebibliotekets pligt til at fremskaffe materiale fra andre biblioteker begrænset til materiale der bl. a. opfylder det kvalitetskrav der lægges til grund ved folkebibliotekernes materialevalg. Efter lovens ikrafttræden skal folkebibliotekerne være forpligtet til at søge materiale fremskaffet fra andre biblioteker uden nogen kvalitetsvurdering når en låner ønsker det, og det kan ske ad de normale låneveje.

Centralbibliotekerne er knudepunkter i lånesamarbejdet. De skal stille materiale til rådighed for folkebibliotekerne i amtskommunen og formidle lån til dem fra andre biblioteker, jfr. § 23, stk. 1, i lovudkastet. Folkebibliotekerne skal benytte centralbiblioteket som mellemled i lånesamarbejdet, hvis de ikke selv kan lokalisere det ønskede materiale, samt i tilfælde hvor der er mulighed for at lokaliseret materiale er anskaffet i centralbiblioteket. Inden for samme centralbiblioteksområde kan folkebibliotekerne dog låne indbyrdes uden centralbibliotekets mellemkomst. Biblioteksdirektoratet kan bestemme at visse store folkebiblioteker ikke skal være forpligtet til at benytte centralbiblioteket som mellemled.

Ved gennemførelsen af lov af 12. juni 1975 om amtscentraler for undervisningsmidler er det bl. a. forudsat at der træffes aftaler om effektive låneveje mellem folkebibliotekerne og amtscentralerne, sådan at alle ressourcer udnyttes bedst muligt. Aftalerne bør bl. a. indeholde regler for folkebibliotekernes formidling af lån til enkeltlånere fra amtscentralerne.

Til § 7

Fælles standarder for det biblioteksteknikske arbejde, navnlig for registreringen og ordningen af bibliotekernes materiale, er af afgørende betydning ikke alene for benytterne men også for samarbejdet mellem bibliotekerne, herunder lånesamarbejdet, edb-samarbejdet, udvekslingen af bibliografiske oplysninger med udlandet og udarbejdelsen af fælles kataloger m. v.

Folkebiblioteker og skolebiblioteker i folkeskolen er forpligtet til at følge Biblioteks-centralens regler for katalogisering og klassifikation. Ved gennemførelsen af § 17 i folkeskoleloven af 1975 er det forudsat at skolebibliotekerne, såvel som amtscentralerne for undervisningsmidler og Landscentralen for Undervisningsmidler, også i fremtiden skal anvende samme klassifikationssystem som folkebibliotekerne.

Fælles danske katalogiseringsregler er udformet i et samarbejde mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker som led i en international standardisering, der også om-

fatter regler for inddatering i bibliografiske databaser. Mens folke- og skolebibliotekerne som nævnt følger Biblioteksscentralens klassifikationssystem, anvender forskningsbibliotekerne forskellige systemer der ofte bygger på international klassifikation.

For at sikre en ensartet katalogisering kan Biblioteksdirektoratet pålægge ikke blot de offentlige biblioteker, men også andre biblioteker der helt eller delvis finansieres af det offentlige, herunder uddannelsesinstitutionernes biblioteker, at følge de fælles danske katalogiseringsregler. Direktoratet skal endvidere følge den internationale udvikling på klassifikationsområdet med henblik på kommende standardiseringsmuligheder.

Til stk. 2

Direktoratets rådgivning og øvrige virksomhed forudsætter en løbende indsamling af oplysninger om bibliotekerne, og det vil være en vigtig opgave for direktoratet at bearbejde og videregive sådanne oplysninger i statistisk og anden form, bl. a. til brug for bibliotekernes planlægning.

Efter stk. 2 er alle biblioteker der helt eller delvis finansieres af det offentlige forpligtet til at give direktoratet oplysninger om deres virksomhed og økonomi, svarende til folkebibliotekernes nugældende indberetningspligt over for Bibliotekstilsynet. Hertil kommer de i lovudkastets § 20 nævnte kommunale udbygningsplaner, der indsendes gennem amtsrådet.

De nærmere regler om bibliotekernes indberetningspligt, herunder om fastsættelse af retningslinier for statistikføringen i bibliotekerne, bør udformes efter forhandling bl. a. med Undervisningsministeriet og de kommunale organisationer og i samarbejde med Danmarks Statistik.

Til kapitel 3

Biblioteksrådet, der afløser det hidtidige biblioteksråd for folkebibliotekerne og Forskningsbibliotekernes Fællesråd for forskningsbibliotekerne, er et rådgivende organ for ministeriet og for Biblioteksdirektoratet, der fungerer som rådets sekretariat.

Til § 8

Det har været tilstræbt, at rådet skulle rumme repræsentation for alle berettigede interesser i dansk biblioteksvæsen, og der er derfor lagt vægt på, at rådet blev sammensat både af repræsentanter for de forskellige bibliotekstyper, biblioteksinstitutioner og biblioteksmyndigheder samt brugerkredse og bibliotekernes personaleorganisationer.

På den anden side er antallet af medlemmer søgt begrænset for at undgå, at rådet blev for stort. Under hensyntagen til at rådet kun har rådgivende funktion, er der ikke foreslået udpeget suppleanter.

I rådets forretningsorden bør optages bestemmelse om, at rådet af sin midte kan nedsætte mindre udvalg til behandling af spørgsmål, som i det væsentlige kun vedrører dele af rådets kompetenceområde.

I tilfælde af at organisationer og foreninger opløses eller ændres på afgørende måde, er ministeren bemyndiget til at foretage de deraf følgende ændringer i rådets sammensætning.

Til § 9

Rådet skal høres i alle sager, som er af generel karakter for hele biblioteksvæsenet eller har principiel betydning for enten folke- eller forskningsbiblioteker. Som eksempel kan nævnes lovændringer, budgettet for de årlige statstilskud til folkebiblioteker m. v., redegørelser for de kommunale udbygningsplaner; for forskningsbibliotekernes vedkommende kan nævnes den langsigtede prioritering og ressourcefordeling, det årlige budgetforslag for forskningsbibliotekerne samt tildeling af og fritagelse for hovedfagbiblioteksforpligtelse. I sådanne spørgsmål og generelt når der er tale om regelfastsættelse af ministeren, bør rådets udtalelse vedlægges Direktoratets fremsendelse af sager til ressortministeriet.

Til kapitel 4

Efter § 18, stk. 1, i den gældende bibliotekslov tilbageholdes 3,25 procent af driftstilskuddet og dispositionssummen til folke- og skolebiblioteker som en rådighedssum til løsning af bibliotekernes fællesopgaver. 80 procent af dette beløb fordeles af kulturministeren og 20 procent af undervisningsministeren.

Kulturministeren har nedsat et udvalg til fordeling af folkebibliotekernes andel af rådighedssummen. Udvalget er principielt bemyndiget til at fordele rådighedsbeløbet under ansvar over for ministeren, men skal dog

indhente hans godkendelse af flerårige tilskud m. v. Folketingets Ombudsmand har i 1978 henstillet at der søges tilvejebragt et klart lovgrundlag for kompetenceordningen ved fordelingen af rådighedssummen, og således at ordningen stemmer overens med almindelige forvaltningsretlige principper om habilitet.

Rådighedssummen til løsning af bibliotekernes fællesopgaver har haft afgørende betydning for rationaliseringen af bibliotekernes virksomhed og forbedringen af deres servicemuligheder. En stadig større del, navnlig af folkebibliotekernes rådighedssum, er dog blevet båndlagt til driften af virksomheder der har fået permanent karakter, fx Biblioteksscentralens bibliografiske udgivelser, Bibliotekstilsynets Systemafdeling og Folkebibliotekernes Depotbibliotek.

Efter § 18, stk. 2. d, i den gældende biblioteksslov yder staten et beløb, den »særlige rådighedssum«, hvoraf der kan ydes tilskud til enkelte folkebibliotekers løsning af særlige opgaver og til løsning af folkebiblioteksmæssige opgaver der ikke kan tilgodeses gennem lovens øvrige bestemmelser.

I lovudkastets § 10 foreslås det at etablere Bibliotekernes Rådighedssum som en fælles rådighedssum for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker; samtidig ophæves de to hidtidige rådighedssummer for folkebibliotekerne. Skolebibliotekernes rådighedssum forudsættes overført til folkeskoleområdet.

Bibliotekernes Rådighedssum kan anvendes til lignende formål som de hidtidige rådighedssummer, men tilskud af mere varig karakter bør dog søges tilvejebragt på anden måde. Støtten til Biblioteksscentralens bibliografiske udgivelser foreslås derfor afløst af en statsbevilling til nationalbibliografien, jfr. lovudkastets § 5. Bibliotekstilsynets Systemafdeling foreslås overført til Biblioteksdirektoratet, og Folkebibliotekernes Depotbibliotek foreslås finansieret af kommunerne eller af den kommunale momsfond.

Til ***§ 10***

Bibliotekernes Rådighedssum tilvejebringes ved en særlig statsbevilling der svarer til 1 procent af folkebibliotekernes driftstilskudsberettigede udgifter og 1 procent af statens udgifter til de forskningsbiblioteker der hører under Biblioteksdirektoratet.

Den del af bevillingen der vedrører folkebibliotekerne fremkommer i princippet ved en reduktion af driftstilskuddet til folkebibliotekerne, jfr. § 28 i lovudkastet, men opføres af beregningstekniske grunde som en direkte finanslovbevilling til rådighedssummen.

Den del af bevillingen der vedrører forskningsbibliotekerne forudsættes ydet ved siden af statens øvrige udgifter til forskningsbibliotekerne og uden nogen beskæring af disses budgetter.

Rådighedssummen kan anvendes til de offentlige bibliotekers fællesopgaver, til fællesopgaver inden for hver af de to biblioteks-sektorer, og til særlige opgaver ved enkelte offentlige biblioteker.

Til §11

Rådighedssummen fordeles af kulturministeren efter indstilling fra et fordelingsudvalg med repræsentanter for personalets, bibliotekernes, kommunernes og brugernes organisationer. Lederen af Biblioteksdirektoratet er udvalgets formand, og Biblioteksdirektoratet er sekretariat for udvalget.

Medlemmer og suppleanter beskikkes af ministeren for 3 år ad gangen. Udvalgets forretningsorden fastsættes af ministeren efter indstilling fra udvalget. Forretningsordenen skal bl. a. indeholde bestemmelser om udvalgets kompetence og om medlemmernes habilitet.

Til kapitel 5

Kapitlet handler om folkebibliotekerne, deres styrelsesforhold, indretning, virksomhed og planlægning. Folkebibliotekernes formål beskrives i kapitel 1, centralbiblioteksvirksomheden i kapitel 6 og tilskudsforhold i kapitel 8.

Kapitlets bestemmelser er i vidt omfang en videreførelse af den gældende folkebiblioteksslov eller en genoptagelse af bestemmelser fra det ikke gennemførte forslag af 20. november 1974 til lov om folkebiblioteker. De vigtigste ny bestemmelser findes i § 18, der fastslår folkebibliotekernes pligt til at drive opsøgende virksomhed, og § 20, der handler om de kommunale udbygningsplaner.

Til ***§ 12***

Bestemmelsen om folkebiblioteket som obligatorisk kommunal institution blev indført

ved lovrevisionen 1964. Selv om alle kommuner nu har etableret folkebibliotek er bestemmelsen opretholdt under hensyn til den betydning man må tillægge folkebiblioteket som kulturinstitution og som led i det samlede offentlige biblioteksvæsen.

Bestemmelsen betyder ikke at en kommune under alle omstændigheder skal drive et selvstændigt folkebibliotek, men at den skal sørge for en folkebiblioteksbetjening af sine beboere, eventuelt i samarbejde med en anden kommune eller andre kommuner, se kommentarer til § 13.

Som i den gældende lov fastslås det at folkebibliotekets virkeområde, dvs. det geografiske område biblioteket primært er forpligtet til at betjene, er en kommune eller flere kommuner der har indgået en samarbejdsaftale. Det betyder at kommunen er det mindste virkeområde, og at folkebiblioteksvæsenet i et givet virkeområde skal udgøre en organisatorisk enhed og administreres under ét.

Til § 13

Til stk. 1

Aftale om samarbejde kan som hidtil indgås efter reglerne i den kommunale styrelseslov. Ved samarbejdsordninger kan der ofte opnås en bedre udnyttelse af midlerne end hvis flere kommuner løser opgaverne hver for sig.

Ved indgåelse af fællesskab integreres de deltagende kommuners folkebiblioteker i en administrativ enhed under en fællesskabsstyrelse. Fællesskabet skal godkendes af tilsynsrådet.

Ved en betjeningsoverenskomst køber en kommune biblioteksbetjening af en anden kommune. Der oprettes ikke noget fællesskabsorgan. Det må være en forudsætning at betjeningen er af samme lødighed som hvis kommunen havde etableret et selvstændigt folkebibliotek, og der bør som hovedregel være mindst én fast biblioteksafdeling i hver kommune.

Til stk. 2

Da kommunen er det mindste virkeområde, skal en betjeningsoverenskomst omfatte hele den betjente kommunes område. Biblioteksdirektoratet kan dog i særlige tilfælde godkende delvise samarbejdsordninger, fx for et grænseområde mellem to kommuner, for et sommerhusområde i en kommune med spredt befolkning, eller om bogbusbetjening af spredt bebyggede områder eller afsides liggende institutioner.

Til § 14

Kommunalbestyrelsen, resp. fællesskabsstyrelsen, har det endelige ansvar for folkebibliotekets drift og den endelige myndighed i alle anliggender som er henlagt til lokal afgørelse.

Til stk. 1

Det følger af lovbestemmelserne om kommunernes styrelse at folkebiblioteket henføres under et af de stående udvalgs forretningsområde og at alle overordnede administrative funktioner i forbindelse med folkebiblioteksvæsenet skal varetages af det stående udvalg, der handler på kommunalbestyrelsens vegne.

Styrelsesloven overlader til den enkelte kommunalbestyrelse at afgøre om den ønsker at oprette et særligt stående biblioteksudvalg, at henlægge folkebiblioteket under det kulturelle udvalg eller fx at oprette et udvalg for biblioteket og beslægtede kulturelle anliggender ekskl. skolevæsenet.

Det er ligeledes overladt til den enkelte kommunalbestyrelse at tage stilling til om biblioteket skal have status som selvstændig forvaltningsgren og i hvilket omfang den ledende bibliotekar og personalerepræsentanter skal deltage i det stående udvalgs møder.

Det må endelig bero på en lokal afgørelse om bibliotekernes benyttere skal have mulighed for direkte indflydelse på bibliotekets udformning og virksomhed, fx gennem benytternævn eller kontaktgrupper. Biblioteksdirektoratet er bemyndiget til at igangsætte og støtte forsøg på dette område, når en kommunalbestyrelse ønsker det.

Til stk. 2

Hvor et folkebibliotek drives som et kommunalt fællesskab, jfr. § 13, stk. 1, varetages den umiddelbare forvaltning af en fællesskabsstyrelse. Fællesskabsstyrelsens medlemmer udpeges af de kommunalbestyrelser der har oprettet fællesskabet og af disse kommunalbestyrelsers midte.

Til stk. 3

Det overlades til kommuner med magistratsordning selv at fastsætte en styrelsesform i overensstemmelse med den kommunale styrelseslov.

Til § 15

Lovens mål er at tilvejebringe en principielt ensartet biblioteksservice for alle uanset bopæl. Det er derfor bestemt at der skal være heltidsbetjening i alle folkebiblioteker.

Udtrykket heltidsbetjening betegner det forhold at den ledende bibliotekar er heltidsbeskæftiget og faguddannet, og indebærer normalt at det bibliotekariske arbejde i øvrigt varetages af faguddannede bibliotekarer.

Efter § 6 i den gældende bibliotekslov skal der være heltidsbetjening i virkeområder med over 5.000 indbyggere og i biblioteker med heltidsbeskæftiget personale. Der er i vidt omfang dispenseret fra dette krav bl. a. på grund af den tidligere bibliotekarmangel, men i de senere år er et betydeligt antal biblioteker overgået til heltidsstatus, bl. a. med støtte af dispositionssummen efter § 5, stk. 5, i den gældende lov.

Med den foreslåede bestemmelse bortfalder muligheden for en forlængelse af de hidtidige dispensationer. Kravet om overgang til heltidsordning skal derfor først træde i kraft efter en overgangstid på 2 år efter lovens ikrafttræden, dvs. den 1. januar 1983, se § 33, stk. 3.

Efter lovens ikrafttræden skal det dog ikke være muligt at besætte stillinger som ledende bibliotekar med deltidsbibliotekarer, dvs. medarbejdere uden bibliotekaruddannelse, og fra samme tidspunkt bortfalder Danmarks Biblioteksskoles obligatoriske grunduddannelse for deltidsbibliotekarer.

Ordningen af deltidsbibliotekarernes fremtidige stilling er principielt et anliggende, der må bero på aftale mellem de berørte parter, herunder Kommunernes Landsforening, Deltidsbibliotekarforeningen og Bibliotekarforbundet. Det bør dog sikres, at der tilvejebringes en ordning også i tilfælde af, at parterne ikke ved forhandling kan nå frem til en aftale. Det foreslås derfor i lovudkastets § 34, at ministeren for kulturelle anliggender efter forhandlingen mellem de berørte parter bemyndiges til at fastsætte regler for deltidsbibliotekarernes fortsatte beskæftigelse.

Den nuværende pligt for kommunalbestyrelsen til at indhente Bibliotekstilsynets udtalelse før ansættelse af en heltidsbeskæftiget biblioteksleder (§ 7, stk. 1 i loven) foreslås ikke opretholdt. Kommunalbestyrelsen bør derimod meddele Biblioteksdirektoratet at en sådan ansættelse har fundet sted.

Til § 16

Denne paragraf handler om retningslinjerne for valg af det materiale der anskaffes til folkebiblioteket, og om hvordan materialevalget organiseres. Bibliotekets arrangementsvirksomhed tilrettelægges efter tilsvarende regler.

Til stk. 1

Indholdet af stk. 1 svarer til gældende bestemmelser i bekendtgørelsen om folkebiblioteker, § 21, stk. 1

De kriterier der skal lægges til grund ved materialevalget er kvalitet, aktualitet, alsidighed og neutralitet.

Ved kvalitet forstås ikke entydigt litterær eller æstetisk kvalitet; for faglitteraturens vedkommende må der også stilles krav til kvaliteten af det saglige indhold. Begrebet kvalitet skal i det hele taget som hidtil ikke fortolkes snævert, men må i denne forbindelse snarest bestemmes ved sin modsætning: den upersonlige, stereotype litteratur (musik, billedkunst) som det netop er folkebibliotekernes opgave at tilbyde et alternativ til, også når det gælder den underholdende litteratur. Materialet bør bedømmes i forhold til dets betydning for opfyldelsen af folkebibliotekets formål.

Afgørende er ikke de enkelte beslutninger om valg af materiale, men helheden der i overensstemmelse med kravet om alsidighed bør være velafbalanceret uden slagside i retning af det meget lette og populære eller det modsatte.

Kravet om aktualitet og alsidighed kan gøre det rimeligt at anskaffe materiale på et tidspunkt hvor det er aktuelt, selv om en endelig bedømmelse i forhold til kvalitetskravet endnu ikke er mulig.

Det følger endvidere af aktualitetskravet at materiale der er stærkt efterspurgt bør være tilstede i et sådant omfang at urimeligt lange ventetider undgås. Der bør foretages en regelmæssig kassation af forældet eller stadig ubenyttet materiale.

Kravet om gennemført neutralitet i materialevalget har været et grundlæggende princip for danske folkebiblioteker siden 1920. Bestemmelsen indebærer at biblioteket skal råde over et alsidigt materiale der lader alle opfattelser komme til orde, også opfattelser der kan anses for kontroversielle. Intet materiale af kvalitet må udelukkes på grund af de politiske, religiøse eller moralske holdninger det giver udtryk for, idet det overlades benytteren på dette grundlag at danne sig sin personlige opfattelse.

Til stk. 2

Indholdet af stk. 2 svarer til gældende bestemmelser i bekendtgørelsen om folkebiblioteker, § 18, om materialevalgsmyndigheden og materialevalgets organisation.

Kommunalbestyrelsen har det endelige ansvar for materialevalget og for arrangementsvirksomheden. Den ledende bibliotekar bemyndiges til, under ansvar over for kommunalbestyrelsen, at foretage materialevalget og valget af arrangementer i overenstemmelse med lovens bestemmelser og den materialevalgspolitik som kommunalbestyrelsen har fastlagt, se kommentarerne til stk. 3. Medarbejderne skal i videst muligt omfang inddrages i materialevalget.

Kommunalbestyrelsen og det stående udvalg inddrages ikke i det løbende materialevalg, men kun i principielle afgørelser og f. eks. i tilfælde hvor der foreligger benytterklager.

Til stk. 3

Kommunalbestyrelsen fastsætter bestemmelser om materialevalgspolitikken og om materialevalgets organisation.

Gennem en skriftligt udformet og jævnligt ajourført materialevalgspolitik angives nærmere retningslinjer for materialebestandens sammensætning under hensyn til de forskellige benyttergruppers behov. Det vil i reglen være hensigtsmæssigt at udforme materialevalgspolitikken i samarbejde med centralbiblioteket og de øvrige kommuner i området.

Bestemmelserne om materialevalgets organisation angiver hvordan materialevalgsmyndigheden kan delegeres til enkelte bibliotekarer eller udvalg af bibliotekarer. Alle bibliotekarer bør have mulighed for at medvirke i materialevalget enten ved deltagelse i materialevalgsmøder eller på anden måde.

Til § 17

Det fremgår af § 1, stk. 1, at alle kan benytte biblioteket og at benyttelsen er gratis.

I et publikumsreglement fastsætter kommunalbestyrelsen de nærmere regler om benyttelsen af det enkelte folkebibliotek, f. eks. om lånetidens længde, om fremgangsmåden ved for sen aflevering og om erstatning for materiale der beskadiges eller bortkommer. I reglementet kan der også stilles krav om forevisning af legitimation (f. eks. med personnummer) ved indmeldelsen, og om betaling af bøder ved overskridelse af den fastsatte lånetid.

Bestemmelsen om at biblioteket kan benyttes gratis er altså ikke til hinder for bødeordninger der skal sikre en rimelig cirkulation af materialet. Bestemmelsen om at alle kan benytte biblioteket afskærer heller ikke biblioteket fra at udelukke en benytter i kortere eller længere tid hvis han har misbrugt biblioteket.

En vis ensartethed i reglementsbestemmelserne er ønskelig af hensyn til benytterne og er også gennemført i praksis. Således er det overalt reglen at bøger kan hjemlånes i ubegrænset antal. Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekstilsynet har udsendt vejledende standardreglementer, en opgave som forudsættes videreført af Biblioteksdirektoratet efter behov.

Alle oplysninger om enkeltpersoners biblioteksbenyttelse, herunder bibliotekernes udlånsregistrering, må betragtes som fortrolige og er omfattet af biblioteksspersonalets tavshedspligt.

Til § 18

§ 18 indeholder bestemmelser om decentralisering af biblioteksbetjeningen og om folkebibliotekernes opsøgende virksomhed. Bestemmelserne i stk. 1 og 4 svarer i princippet til § 2, stk. 3 og 4, i den gældende bibliotekslov.

Til stk. 1

I så godt som alle virkeområder vil der være behov for en decentralisering af folkebibliotekets betjening ved oprettelse af filialer. Biblioteksstrukturen i det enkelte virkeområde

vil afhænge bl. a. af områdets geografiske udformning, bebyggelsesforhold, kommunikationer osv. og må derfor planlægges lokalt, se kommentarer *Xi* § 20 om udbygningsplanlægning.

Der er stadig brug for et sikrere planlægningsgrundlag for decentraliseringen. Biblioteksdirektoratet bør derfor tage initiativ til en undersøgelse af decentraliseringsmulighederne, f. eks. i spredt bebyggede områder.

Hvor der ikke er grundlag for oprettelse af faste filialer kan der etableres mobil filialbetjening ved bogbusser. I mange tilfælde vil en kombination af faste filialer og mobil betjening være hensigtsmæssig. Filialernes tilbud må gradueres efter det lokale behov, men publikum bør overalt betjenes af faguddannet personale.

I alle faste filialer og bogbusser skal der også være samlinger for børn. Børns mulighed for at komme på biblioteket er i høj grad afstandsbestemt. Hver afdeling af biblioteket fungerer i realiteten som hovedbibliotek for børnene i området og må derfor så vidt muligt tilbyde en fuldstændig service. Det gælder ikke mindst i landområder, hvor børn må have adgang til børnebibliotekstilbud på samme måde som børn i byerne, uanset at de skolesøgende børn også kan benytte skolebiblioteket.

Til stk. 2

Folkebibliotekerne har allerede i vidt omfang indført en opsøgende betjening af de benyttere som er afskåret fra selv at komme på bibliotekets offentligt tilgængelige afdelinger. Med bestemmelserne i stk. 2 forpligtes folkebiblioteket til at decentralisere sin virksomhed også ved opsøgende betjening.

Denne forpligtelse angår personer som opholder sig på institutioner i virkeområdet, og som af fysiske eller psykiske årsager er forhindret i at benytte de offentligt tilgængelige afdelinger af folkebiblioteket. Som eksempler kan nævnes sygehuse, plejehjem, institutioner under Åndssvageforsorgen, hjem for handicappede, arrester og fængsler osv. Forpligtelsen omfatter også børn i virkeområdets børnehaver, børnehjem m. v.

Betjeningen kan ske ved at der oprettes en afdeling af folkebiblioteket på stedet, ved udstationering af depoter, eller ved anden form for samarbejde afhængigt af institutionens karakter og antallet af beboere. Hvis kun enkelte af beboerne er handicappede, kan der etableres individuel betjening (»Biblioteket kommer«).

Endelig forpligtes folkebiblioteket til at yde biblioteksbetjening til hjemmeboende i virkeområdet som på grund af handicap eller svagelighed ikke selv kan bevæge sig til biblioteket.

Til stk. 3

Formen for den obligatoriske biblioteksbetjening i institutioner efter stk. 2 bør fastlægges i en aftale mellem folkebiblioteket og institutionen. Ved samarbejde med institutioner der drives af staten, amtskommunen eller en anden kommune skal udgiften afholdes af institutionen. Det samme gælder ved betjening af private eller selvejende institutioner som modtager tilskud fra det offentlige, og som ikke er oprettet med henblik på virkeområdets beboere og ikke fortrinsvis benyttes af dem.

Efter forhandling mellem Biblioteksdirektoratet og vedkommende styrelse eller andre ansvarlige instanser bør der udarbejdes generelle retningslinjer for samarbejdet med de forskellige institutionstyper, idet det bemærkes at folkebibliotekets pligt til at betjene institutionen modsvares af en pligt for institutionen til at deltage i det forudsatte samarbejde.

Til stk. 4

Medens bestemmelsen i stk. 2 tager sigte på biblioteksbetjening af enkeltpersoner i form af en forpligtelse, kan folkebiblioteket efter bestemmelsen i stk. 4 som hidtil samarbejde med instititutioner og virksomheder der ønsker en betjening på stedet eller anden bistand fra folkebiblioteket.

Efter § 31 i lovudkastet skal alle offentlige eller offentligt støttede uddannelsesinstitutioner oprette eget bibliotek, med mindre der træffes aftale med et offentligt bibliotek om biblioteksbetjening på uddannelsesinstitutionen.

Et mindre antal uddannelsesinstitutioner, især gymnasier, har truffet aftale med et folkebibliotek om biblioteksmæssigt samarbejde. Der bør centralt udarbejdes vejledende retningslinjer for samarbejdet mellem folkebiblioteker og uddannelsesinstitutioner.

Biblioteksaktiviteter på arbejdspladser må betragtes som en del af folkebibliotekets opsøgende virksomhed, men hører ikke til dets forpligtelse. Biblioteksbetjening på en arbejdsplads forudsætter accept af både de ansatte og af virksomhedens ledelse. Da erfaringerne på området endnu er begrænsede, vil en fortsat forsøgsvirksomhed være ønske-Hg-

Til § 19

Efter Socialforskningsinstituttets biblioteksundersøgelse (Folkebiblioteket og befolkningen, 1979) benytter ca. halvdelen af den voksne befolkning og langt de fleste børn bibliotekerne.

Folkebibliotekets såkaldte public relations virksomhed har til formål at udbrede kendskabet til biblioteket og dets service blandt så mange som muligt, også i biblioteksfremmede grupper. Bestemmelsen pålægger folkebibliotekerne at intensivere denne virksomhed.

På centralt plan er der foretaget forskellige pr-fremstød, bl. a. af Danmarks Biblioteksforening og gennem børnebogsuger, ligesom Biblioteksscentralen støtter det lokale arbejde ved udgivelse af boglister og andet materiale. Herudover må det enkelte bibliotek drive en pr-virksomhed afpasset efter det lokale behov i samarbejde med stedlige organisationer, myndigheder, presse osv.

Til § 20

På en række områder, herunder sygehus-, social- og undervisningsområdet, er kommunerne efter kommunalreformen blevet forpligtet til at fremlægge udbygningsplaner både for den nærmere fremtid og for en længere årrække.

Formålet med udbygningsplanlægningen er at sikre den enkelte kommunalbestyrelse et bedre grundlag for langtidsplanlægning og en bedre mulighed for at vurdere udviklingen inden for de forskellige sektorer i forhold til hinanden, at give embedsmændene et mere klart forvaltningsgrundlag og endelig at sikre de centrale myndigheder indblik i hvordan kommunerne overholder deres lovmæssige forpligtelser inden for de forskellige områder, og hvordan de samlede ressourcer anvendes i udbygningen af de kommunale områder.

Ved bestemmelserne i § 20 indføres obligatorisk udbygningsplanlægning **også** på folkebiblioteksområdet. Gennem denne planlægning, som især vil dreje sig om struktur og service, skal der skabes et fyldestgørende grundlag for kommunalbestyrelsens beslutninger om målsætningen for folkebibliotekets ydelser og om deres art og omfang. Formålet med udbygningsplanlægningen er desuden at sikre Biblioteksdirektoratet indseende med den planlagte virksomhed og gennem en samlet tilbagemelding fra direktoratet at forbedre grundlaget for de kommende års planlægning i kommunerne.

Til stk. 1

Udarbejdelsen af planerne bør sammen med den flerårige budgetlægning betragtes som et led i kommunens almindelige fysiske og økonomiske planlægning, sådan som den er forudsat i kommuneplanloven.

Det bør ved planlægningen bl. a. overvejes hvordan man i den enkelte kommune bedst kan tilvejebringe en biblioteksbetjening af den krævede og ønskede standard, og om denne standard kan nås gennem kommunens eget biblioteksvæsen eller i samarbejde med andre kommuner.

Til stk. 2

Biblioteksplanlægningen bør bringes i sammenhæng med planlægningen på andre områder, både i kommunen og i amtskommunen. Centralbiblioteket er forpligtet til at bistå den enkelte kommune ved udarbejdelsen af udbygningsplanerne, og kommunerne forpligtes til at deltage i den koordinering som amtsrådet udfører gennem centralbiblioteket på planlægningsområdet. Centralbiblioteket er amtsrådets konsulent ved gennemgangen af kommunernes godkendte udbygningsplaner, ved sammenfatningen af planerne til en biblioteksplan for amtskommunen, og ved samordningen mellem biblioteksplanlægningen og de andre sektorers planlægning.

Amtskommunens biblioteksplan indsendes til Biblioteksdirektoratet, som ikke skal godkende planen, men kan påpege mulige uoverensstemmelser mellem udbygningsplanerne og lovgivningen og iøvrigt udtale sig om planerne. Den generelle udtalelse kan ske i form af en samlet tilbagemelding, som kan

være vejledende for det følgende års planarbejde i kommuner og amtskommuner.

Til stk. 3

Københavns og Frederiksberg kommuner, som ikke tilhører nogen amtskommune, koordinerer deres udbygningsplaner ved indbyrdes forhandling.

Til stk. 4

Med hjemmel i stk. 4 fastsætter ministeren nærmere regler om udbygningsplanernes form og indhold og om fremgangsmåden ved udbygningsplanernes udformning og behandling i de enkelte led.

Til kapitel 6

Amtskommunen har ansvaret for en del af folkebibliotekernes vigtigste samarbejdspartnere: amtscentralen for undervisningsmidler, amtskommunale gymnasier og andre uddannelsesinstitutioner, sygehuse m. fl.

Den nuværende centralbiblioteksstruktur med ét centralbibliotek i hver amtskommune bør derfor opretholdes, samtidig med at amtskommunen påtager sig den økonomiske forpligtelse for centralbiblioteksvirksomheden.

Til § 21

Til stk. 1

Centralbiblioteket er et af folkebibliotekerne i amtskommunen der ud over virksomheden som folkebibliotek for hjemstedskommunen tillige virker som centralbibliotek.

Formuleringen »for hver amtskommune« er valgt for i særlige tilfælde at muliggøre en undtagelse fra det absolutte hovedprincip at der skal være ét centralbibliotek i hver amtskommune, f. eks. ved at to amtskommuner betjenes af samme centralbibliotek.

Til stk. 2

Kulturministeren afgør efter forhandling med amtsrådet hvilket folkebibliotek der skal være centralbibliotek for amtskommunen.

Til stk. 3

Amtsrådets økonomiske forpligtelse for centralbiblioteksvirksomheden og centralbibliotekets rådgivende status over for amtsrådet gør det naturligt at amtsrådet udtaler sig forud for ansættelsen af den ledende bibliotekar ved centralbiblioteket.

Til § 22

I stk. 1 anføres rammebestemmelser for centralbiblioteksforpligtelsen, idet det forudsættes at der i en bekendtgørelse angives nærmere retningslinjer for forpligtelsens indhold, jfr. stk. 3.

Til stk. 1

Centralbiblioteksfunktionen over for amtskommunens biblioteker falder i fire hovedgrupper: den supplerende, den praktiske, den koordinerende og den rådgivende funktion.

Gennem udlån af materialer supplerer centralbiblioteket amtskommunens folkebiblioteker, hvis samlinger dog forudsættes opbygget til et omfang og et niveau der svarer til virkeområdets størrelse og karakter. En tilsvarende grundforpligtelse påhviler centralbibliotekets hjemstedskommune. Centralbibliotekets materialeoverbygning skal nå et niveau hvis øvre grænse bestemmes af hvad folkebibliotekerne som helhed bør være selvforsynende med.

Centralbibliotekernes materialeoverbygning og udlånsforpligtelse omfatter både bøger og audiovisuelt materiale. Overbygningsfunktionen for musikbærende materiale træder dog først i kraft den 1. januar 1984. Materiale som centralbiblioteket ikke selv ejer skal søges fremskaffet fra andre biblioteker, jfr. kommentarerne til lovudkastets § 6 om lånesamarbejdet. Centralbibliotekets informationstjeneste skal supplere de øvrige folkebibliotekers informationsvirksomhed, idet centralbiblioteket er forpligtet til at søge svar på spørgsmål som disse biblioteker ikke selv kan besvare.

I forbindelse med overbygningsfunktionen påhviler det centralbiblioteket at yde praktisk bistand bl. a. ved etablering af en effektiv transporttjeneste der sikrer hurtig ekspedition af materialer til de øvrige biblioteker.

Centralbiblioteket skal virke for en koordinering af materialeanskaffelserne i centralbiblioteket og amtskommunens øvrige biblioteker for at opnå den servicemæssigt og økonomisk mest hensigtsmæssige fordeling af de samlede materialeressourcer. Centralbiblioteket skal yde den fornødne rådgivning med hensyn til materialevalg, bl. a. ved at udsen-

de materialevalgshjælpemidler hvor det er hensigtsmæssigt, herunder specielt at stille det centralt udgivne vejledende materiale om udenlandsk litteratur til rådighed for de øvrige biblioteker. Centralbiblioteket træffer aftale med amtscentralen for undervisningsmidler om koordineringen af anskaffelser og etablering af gensidige låneveje. Sådanne aftaler forudsættes godkendt af amtsrådet. Centralbiblioteket bør endvidere søge kontakt med andre offentlige biblioteker i uddannelsesinstitutioner med henblik på drøftelse af afgrænsning af materialeanskaffelserne, etablering af gensidige låneveje m. v.

Centralbibliotekets rådgivning kan strække sig fra mødevirksomhed og kurser til individuel rådgivning og udarbejdelse af konkrete forslag. Centralbiblioteket rådgiver ved udarbejdelsen af de kommunale udbygningsplaner.

Centralbibliotekets virksomhed udøves i nært samarbejde og kontakt med Biblioteksdirektoratet. Direktoratet sikrer gennem møder og på anden måde gensidig koordination af den lokale og den centrale rådgivning.

Til stk. 2

Centralbiblioteket står til rådighed som amtsrådets biblioteksagkyndige rådgiver i spørgsmål om de kommunale udbygningsplaner og alle andre biblioteksspørgsmål som angår amtskommunen. Amtsrådet kan pålægge centralbiblioteket at udføre sekretariatsfunktioner inden for folkebibliotekernes formålsområde.

Til § 23

Efter § 11 i den gældende bibliotekslov modtager centralbibliotekerne et særligt tilskud til centralbiblioteksvirksomheden som afholdes med lige store dele af staten og vedkommende amtskommune. Tilskuddet er fastfrosset på 1969/70-niveau med pristalsregulering. Til centralbiblioteket for Københavns Amt yder staten dog kun 125.000 kr.

Efter lovudkastet omfattes også centralbiblioteksvirksomheden af driftstilskudsordningen, jfr. § 28, sådan at staten refunderer 23 procent af centralbibliotekets samlede driftsudgifter. Nettoudgiften til centralbiblioteksvirksomheden foreslås afholdt af amtskommunen, idet centralbibliotekets overbygningsfunktion og øvrige service kommer alle amtskommunens folkebiblioteker til gode.

Til stk. 1

Centralbiblioteket drives af hjemstedskommunen og forvaltes efter de almindelige regler om kommunernes styrelse, jfr. kommentarer til lovudkastets § 14. Amtskommunens indflydelse på centralbiblioteksvirksomheden foreslås sikret ved at amtsrådet indgår en overenskomst med hjemstedskommunen. Overenskomsten skal indeholde bestemmelser om hvordan amtsrådet kan følge centralbiblioteksvirksomheden. Amtsrådet træffer alle beslutninger om den del af virksomheden som ikke er obligatorisk.

Til stk. 2

En nøjagtig beregning af udgiften til den obligatoriske centralbiblioteksfunktion er endnu ikke mulig. Indtil der er udarbejdet et beregningsgrundlag må amtskommunen i en 5-årig overgangsperiode yde et tilskud bestående af et grundbeløb og et beløb pr. indbygger i amtskommunen. Disse beløb fastsættes af kulturministeren efter forhandling mellem Amtsrådsforeningen i Danmark og Kommunernes Landsforening. I løbet af overgangsperioden sker der en trinvis opbygning af centralbibliotekerne og en trinvis indførelse af tilskuddet.

Herudover betaler amtskommunen den del af centralbiblioteksvirksomheden der går videre end de obligatoriske opgaver. Amtskommunen træffer beslutning om denne videregående virksomheds art og omfang og betaler virksomheden på grundlag af centralbibliotekets beregning af udgifterne og efter forhandling med hjemstedskommunen.

Til § 24

Københavns og Frederiksberg kommuner tilhører ikke nogen amtskommune og indgår derfor ikke i centralbibliotekssystemet.

Københavns Kommunes Biblioteker indtager dog en særstilling, idet koncentrationen af benyttere med tilknytning til videregående uddannelse, administration og erhvervsliv er særlig stor i bibliotekets virkeområde og udløser benytterkrav som i omfang og intensitet går ud over det normale. Det foreslås derfor at yde Københavns Kommunes Biblioteker et særligt statstilskud (ud over driftstilskud-

det efter § 28) som svarer til refusionen af den udgift der skulle afholdes til centralbiblioteksvirksomhed, hvis biblioteket virkede som centralbibliotek. Samtidig ophæves det hidtidige statstilskud efter § 11, stk. 6, i den gældende biblioteksloven.

Efter § 11, stk. 5, i den gældende lov har staten ydet et tilskud til de storkøbenhavnske folkebibliotekers fællesopgaver. Tilskuddet er ydet på baggrund af det begrænsede centralbibliotekstilskud fra staten til centralbiblioteket for Københavns Amt. Ved gennemførelsen af en ensartet tilskudsordning for alle centralbiblioteker kan det særlige storkøbenhavnske statstilskud bortfalde.

Til kapitel 7

Til § 25

Ved de højere uddannelsesinstitutioner findes i de fleste tilfælde foruden et større forskningsbibliotek, der har til opgave at varetage biblioteksbetjeningen generelt og ofte betegnes som uddannelsesinstitutionens hovedbibliotek, en række institutbiblioteker for de enkelte fag eller grupper af fag.

Bl. a. på grund af denne mere komplicerede biblioteksstruktur er det ved de højere uddannelsesinstitutioner særlig påkrævet at nedsætte biblioteksudvalg til at koordinere biblioteksbetjeningen og fremme samarbejdet mellem uddannelsesinstitutionen og dens bibliotek. Sådanne biblioteksudvalg findes allerede nedsat efter § 10 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, og de biblioteksudvalg, der foreslås i denne lov, adskiller sig ikke i det væsentlige fra de hidtidige biblioteksudvalg hverken i sammensætning eller opgaver. Biblioteksudvalgenes budgetkompetence er præciseret, således at udvalgene skal have institutbibliotekers og hovedbibliotekets budget (og regnskabstal) forelagt til udtalelse. Med hensyn til indkøbspolitik er det udvalgenes opgave at fastsætte retningslinjer både for hovedbibliotek og institutbiblioteker, men ikke at bestemme de enkelte indkøb.

Det er imidlertid en vigtig ændring sammenlignet med nuværende forhold, at der også foreslås oprettet biblioteksudvalg med den omtalte kompetence ved de største universiteter i København, Århus og Odense, hvis forskningsbiblioteker ikke falder ind under § 10 i loven om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, og hvor der derfor hidtil kun har eksisteret kontaktudvalg uden nærmere angivne beføjelser. Som følge af disse universiteters størrelse er der i stk. 3 givet hjemmel til nedsættelse af underudvalg under biblioteksudvalget.

Med hensyn til de højere uddannelsesinstitutioner, hvis forskningsbiblioteker er så små og har så begrænset betydning i det offentlige biblioteksvæsen, at bibliotekerne ikke ifølge § 4 henlægges til Biblioteksdirektoratet, forudsættes § 10 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner at bevare sin gyldighed, enten i sin nuværende form eller ændret efter denne lovs bestemmelser.

Til stk. 2

De gældende retningslinjer for sammensætning af biblioteksudvalg nedsat ifølge § 10 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner er for større biblioteker, at bibliotekets personale og brugerne ved den pågældende uddannelsesinstitution er ligeligt repræsenterede, medens de brugere, der ikke tilhører uddannelsesinstitutionen, ikke kan overstige antallet af repræsentanter for uddannelsesinstitutionen. Disse retningslinjer kan danne det principielle grundlag for sammensætning af biblioteksudvalg nedsat efter denne lov.

Da det kan forudsættes,at alle forskningsbiblioteker under Biblioteksdirektoratet har væsentlig betydning for offentlighedens biblioteksbetjening, bl. a. ved udlån gennem andre biblioteker, vil det imidlertid ved alle de biblioteker under direktoratet, der betjener en højere uddannelsesinstitution, være rimeligt at have repræsentation i biblioteksudvalgene for brugerkredse, der ikke tilhører uddannelsesinstitutionen. Størrelsen af disse eksterne brugeres repræsentation bestemmes af brugerkredsens sammensætning og låneaktivitet, idet der bør lægges vægt på de lokale forhold og ønsker ved hvert enkelt bibliotek.

Til stk. 3

Ved de største uddannelsesinstitutioner vil det være hensigtsmæssigt at dele biblioteksudvalget i flere udvalg, f. eks. fakultetsvis, men koordineret i et fælles biblioteksudvalg med bevarelse af generelle beføjelser.

Til § 26

Samarbejdet mellem en højere uddannelsesinstitution og dens bibliotek bør foruden ved

bestemmelserne i stk. 2 og 3 fremmes ved, at biblioteksudvalget udtaler sig om bibliotekets betjening af brugerne, sikrer at der gennemføres vejledning i biblioteksbenyttelse for brugere og får forelagt opslag og ansøgninger til forskningsbibliotekarstillinger.

Til § 27

Bestemmelsen svarer til § 30 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner.

Bibliotekerne skal ved hvert finansårs udløb indsende beretning til Biblioteksdirektoratet og Rigsrevisionen om samtlige gavebeløb m. v., som man har modtaget i årets løb. Modtagelse af gaver som f. eks. fast ejendom, hvis drift og vedligeholdelse kan komme til at påføre staten udgifter, vil dog altid kræve de bevilgende myndigheders godkendelse.

Til kapitel 8

Til § 28

Efter den gældende bibliotekslov yder staten et driftstilskud til folke- og skolebiblioteker som en delvis refusion af deres driftsudgifter. Fra 1975 udgør driftstilskuddet 20 pct. af folkebibliotekernes driftsudgifter og 15 pct. af skolebibliotekernes driftsudgifter (lovens § 5, stk. 1-3, og § 15). Tilskuddet reduceres inden udbetalingen med 3,25 pct. der tilbageholdes som en rådighedssum til løsning af bibliotekernes fællesopgaver.

Fra 1975 yder staten endvidere et tilskud på 19 pct. af driftstilskuddet som en dispositionssum til støtte af folke- og skolebiblioteker i områder hvor disse ikke er fuldt udbygget (lovens § 5, stk. 5).

Som led i byrdefordelingsreformen traf regeringen i 1972 principbeslutning om overgang til generelle tilskud på biblioteksområdet, men de forslag til lov om folkebiblioteker som blev fremsat efter denne beslutning blev ikke gennemført.

En tilskudsomlægning på skolebiblioteksområdet er derimod forudsat i lov nr. 313 af 26. juni 1975 om folkeskolen. Bestemmelserne om skolebiblioteker i denne lovs § 17, stk. 2-3, træder i kraft efter undervisningsministerens nærmere bestemmelse, jfr. § 48, stk. 3 i loven.

For folkebibliotekernes vedkommende må det anses for ønskeligt at udskyde en tilskudsomlægning, bl. a. af hensyn til de kommuner som endnu ikke har indført heltidsbetjening. Det foreslås derfor at videreføre refusionsordningen for folkebibliotekerne i en overgangsperiode på 5 år fra lovens ikrafttræden.

Til stk. 1

Dispositionssummen, som blev tilvejebragt ved en reduktion af driftstilskuddet, har bidraget væsentligt til bibliotekernes udbygning, navnlig i kommuner som måtte reorganisere deres biblioteksvæsen efter kommunesammenlægningerne. I den nuværende situation vil en højere refusionssats dog være at foretrække, og dispositionssummen foreslås derfor ophævet mod en tilsvarende forhøjelse af driftstilskuddet.

Endvidere foreslås det som en administrativ forenkling at ophæve den hidtidige adgang for kommunerne til at medregne en forholdsmæssig andel af kommunens udgifter til regnskabsføring m. v. i de tilskudsberettigede udgifter.

Driftstilskudssatsen kan herefter forhøjes med 4 pct.-point uden at det samlede tilskud til folkebibliotekerne ændres. Driftstilskuddet foreslås dog kun udbetalt med 23 pct., idet det forudsættes at staten herudover yder et beløb svarende til 1 pct. af folkebibliotekernes driftsudgifter som indgår i Bibliotekernes Rådighedssum, jfr. § 10 i lovudkastet.

Til stk. 2

Ved opgørelsen af de tilskudsberettigede udgifter fragår visse indtægter, herunder særlige statstilskud og vederlag som indeholder statsmidler, samt indtægter f. eks. ved salg af materiel der er indkøbt af biblioteket med driftstilskud.

Efter den gældende lov fragår også centralbibliotekstilskuddet inden driftstilskudsberegningen, idet dette tilskud ydes med lige store dele af staten og amtskommunen. Efter lovudkastet er centralbiblioteksvirksomheden omfattet af refusionsordningen, således at amtskommunen afholder nettoudgiften.

Til stk. 3

Den hidtil gældende lokalevurderingsordning foreslås videreført, dog således at der efter skolebibliotekernes overførelse til folkeskolelovgivningen ikke længere foretages nogen

værdiansættelse af folkeskolelokaler der anvendes til folkebiblioteksvirksomhed.

Til § 29

I denne paragraf er samlet forskellige bestemmelser om statstilskud til biblioteksformål. Staten yder desuden tilskud til Bibliotekernes Rådighedssum (§ 10), til Københavns Kommunes Biblioteker (§ 24), samt driftstilskud til folkebibliotekerne (§ 28).

Til stk. 1

Tilskuddet til biblioteksbetjening af militære tjenestesteder (§ 18, stk. 2 a, i den gældende bibliotekslov) videreføres efter punkt a. Betjeningen omfatter også Civilforsvarets tjenestesteder og militærnægterlejre.

Tilskuddet til Søfartens Bibliotek (§ 18, stk. 2 b, i den gældende bibliotekslov) videreføres efter punkt b, men sådan at virksomheden fuldt ud finansieres af staten. Det foreslås at samle betjeningen af alle danske søfarende i Søfartens Bibliotek og at oprette udlånsstationer i udenlandske havne.

Efter punkt c og d ydes der statstilskud til driften af Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv og til Kunstindustrimuseets Bibliotek. Disse tilskud er hidtil ydet uden særlig lovhjemmel.

Biblioteksbetjeningen af gæstearbejdere er en forpligtelse for den enkelte kommune, men på grund af den store spredning og de mange forskellige sprog er en overbygningsfunktion nødvendig. Tilskuddet efter punkt e vil gøre det muligt at videreføre og udbygge den nuværende centrale samling, der er etableret med støtte af folkebibliotekernes rådighedssum, og at knytte den nødvendige sagkundskab til samlingen.

Biblioteksbetjeningen af Christiansø, der falder uden for den kommunale inddeling, er en statsopgave. Tilskuddet efter punkt f er en videreførelse af det hidtidige tilskud som er ydet af den »særlige rådighedssum« (§ 18, stk. 2 d, i den gældende bibliotekslov).

Til stk. 2

Efter stk. 2 vil det være muligt at yde statstilskud til andre biblioteker end dem der er nævnt i stk. 1

Til stk. 3

Med bestemmelsen i stk. 3 indføres udtrykkelig hjemmel for statens tilskud til det tyske mindretals biblioteker i Sønderjylland. Disse biblioteker er ikke forpligtet til at opfylde lovens bestemmelser, men kan samarbejde med det danske biblioteksvæsen i det omfang de selv ønsker det.

Til § 30

Formålstjenlige lokaler er en afgørende betingelse for at de offentlige bibliotekers ressourcer kan udnyttes hensigtsmæsssigt, og for at bibliotekerne kan yde den bedst mulige service.

For folkebibliotekernes vedkommende har den enkelte kommune ansvaret for at folkebiblioteket råder over funktionsduelige og tilstrækkelige lokaler med henblik på den egentlige biblioteksvirksomhed og på forskellige brugergruppers mødeaktiviteter. Hvor der er etableret biblioteksbetjening i større institutioner, må der stilles tilsvarende krav. Med hjemmel i lovudkastets § 32 bør der udarbejdes vejledende retningslinjer for de forskellige folkebibliotekstypers lokalebehov.

Efter § 16 i den gældende bekendtgørelse om folkebiblioteker skal planer til nye bibliotekslokaler forelægges til udtalelse i Bibliotekstilsynet inden byggenet, henholdsvis indretningen iværksættes. Bibliotekstilsynets rådgivning på lokaleområdet vil blive videreført i Biblioteksdirektoratet, og kommunerne bør også i fremtiden søge denne rådgivning ved at indhente direktoratets udtalelse om aktuelle lokaleplaner.

Folkebibliotekets mødelokaler skal i forbindelse med bibliotekets øvrige ressourcer tjene bibliotekets egen arrangementsvirksomhed for børn, unge og voksne, foruden det lokale foreningsliv og almindelig gruppe- og mødevirksomhed, herunder fritidsundervisningen og eventuelle værkstedsaktiviteter. Folkebibliotekets mødeafdeling kan spille en central rolle i det lokale samfund, og biblioteket må også på dette område lade alle opfattelser komme til orde, sådan at udlån af lokalerne ikke kan afvises af politiske, religiøse eller moralske grunde.

Til § 31

Gennem de seneste årtier er der gennemført væsentlige reformer og nydannelser inden

for uddannelsessystemet, sådan at det almindelige uddannelsesniveau er hævet og langt flere end før befinder sig under uddannelse.

Denne udvikling har medført stærkt øgede krav til det offentlige biblioteksvæsen, både folkebiblioteker og forskningsbiblioteker, men understreger samtidig nødvendigheden af at en lang række uddannelsesinstitutioner selv tilvejebringer en biblioteksbetjening.

I biblioteksbetjeningen af uddannelsesinstitutioner indgår dels en såkaldt grundfunktion, dels en overbygningsfunktion.

Gennem grundfunktionen dækkes uddannelsesinstitutionens behov for det biblioteksmateriale som er nødvendigt for den daglige virksomhed. Den enkelte uddannelsesinstitution bør selv løse den biblioteksmæssige grundfunktion, hvorimod supplerende materiale bør lånes fra andre biblioteker.

Inden for folkeskolen er den biblioteksmæssige grundfunktion nu løst i alle kommuner, men for andre skoleformer og uddannelser er grundfunktionen i almindelighed uløst.

Dette gælder eksempelvis friskoler og efterskoler, gymnasier, handelsskoler og tekniske skoler, seminarier, folkehøjskoler og specialarbejderskoler. Nogle af disse institutioner har eget bibliotek eller biblioteksmæssigt samarbejde med et folkebibliotek, men oftest savnes både en definition af biblioteksbehovet og de nødvendige bevillinger til at dække det.

Ved bestemmelsen i § 31 forpligtes de offentlige og offentligt støttede uddannelsesinstitutioner til selv at løse den biblioteksmæssige grundfunktion ved at oprette eget bibliotek og anskaffe de biblioteksmaterialer som er nødvendige for deres daglige virksomhed, eller ved at træffe aftale med et folkebibliotek eller et forskningsbibliotek om biblioteksbetjening i institutionen. Det er forudsat at betjeningen af de studerende og lærerne på institutionen sker ved faguddannet personale. Som det fremgår af § 6 og § 7 i lovudkastet, er uddannelsesinstitutionernes biblioteker omfattet af reglerne om bibliotekernes lånesamarbejde, ligesom Biblioteksdirektoratet kan pålægge dem at følge samme biblioteks-tekniske retningslinjer som de offentlige biblioteker og at give indberetning til direktoratet om deres virksomhed.

For den almene fritidsundervisning, som ikke har egne lokaler, løses den biblioteksmæssige grundfunktion af folkebibliotekerne, se § 2, stk. 3, hvoraf det også fremgår at folkebibliotekerne som hidtil skal støtte og supplere biblioteksvirksomheden ved de offentlige og offentligt støttede uddannelsesinstitutioner, for så vidt de ikke betjenes direkte af et forskningsbibliotek.

En overbygningsfunktion for folkeskoler og andre uddannelsesinstitutioner inden for hver amtskommune udøves af amtscentralerne for undervisningsmidler, jfr. lov nr. 239 af 12. juni 1975. Amtscentralerne skal bl. a. omfatte en samling af supplerende materiale som udlånes til disse institutioner. Den enkelte skole eller institution forudsættes at råde over det nødvendige materiale til den daglige undervisning. Amtscentralen skal udlåne supplerende materiale til holdundervisning, mens supplerende materiale i ét eksemplar søges fremskaffet ved lån fra de offentlige biblioteker.

Som omtalt i kommentarerne til lovudkastets § 22, skal centralbibliotekernes overbygningsfunktion for folkebibliotekerne løses i et nært samarbejde med amtscentralerne. For de højere uddannelsesinstitutioner gælder at den biblioteksmæssige overbygningspligt påhviler hovedbiblioteket ved den pågældende læreanstalt. Danmarks Pædagogiske Bibliotek har en særlig overbygningsfunktion som hovedfagbibliotek for pædagogik og børne- og ungdomspsykologi.

Landscentralen for Undervisningsmidler, jfr. lov nr. 419 af 13. juni 1973, har bl. a. til opgave at optage undervisningsudsendelser fra Danmarks Radio og distribuere dem til uddannelsesinstitutionerne, direkte eller gennem en amtscentral.

Til § 32

Med hjemmel i denne paragraf og efter forhandling med eller indstilling fra berørte organisationer m. v. udfærdiger ministeren for kulturelle anliggender nærmere bestemmelser om lovens gennemførelse.

Til kapitel 9

Til § 33

Til stk. 1

Loven træder i kraft den 1. januar 1981.

Til stk. 2

I stk. 2 er der fastsat overgangsbestemmelser om folkebibliotekernes samlinger af musik-

bærende materiale. Herom henvises til lovudkastets § 2, stk. 4, med kommentarer.

Til stk. 3

I § 33, stk. 3, jfr. § 34, er der fastsat overgangsbestemmelser om folkebibliotekernes overgang til heltidsbetjening. Herom henvises til lovudkastets § 15 med kommentarer.

Til stk. 4

Den nugældende lov om folkebiblioteker ophæves i sin helhed. Ved ophævelsen af lovens kapitel 4 er det forudsat at undervisningsministeren lader bestemmelserne om skolebiblioteker i folkeskolelovens § 17, stk. 2-3, træde i kraft. Herom henvises til de indledende kommentarer.

Bestemmelserne i bibliotekslovens § 19 om biblioteksafgift til danske forfattere og oversættere forudsættes afløst af anden lovgivning.

Til § 34

Denne paragraf indeholder overgangsbestemmelser om deltidsbibliotekarer. Herom henvises til lovudkastets § 15 med kommentarer.

***Til** § 35*

Det grønlandske biblioteksvæsen er hidtil drevet af staten. Bibliotekerne i Grønland overføres til hjemmestyret ved lov nr. 589 af 29. november 1978 om biblioteksvæsenet i Grønland, som ventes sat i kraft den 1. januar 1980.

10.3 DE ØKONOMISKE KONSEKVENSER AF LOVUDKASTET

Statens, amtskommunernes og kommunernes merudgifter, beregnet i prisniveau oktober 1978.

I. Folkebibliotekssektoren

1) Deltidsbibliotekers overgang til heltidsbiblioteker

Ved folkebiblioteker, hvor der ved lovens ikrafttræden ikke er en stilling som heltidsbeskæftiget ledende bibliotekar, skal en sådan oprettes senest den 1. januar 1983, jfr. lovudkastets §§ 15 og 33.

Forpligtelsen bliver aktuel for ca. 60 kommuner. Den gennemsnitlige merudgift ved overgang til heltidsbibliotek er afrundet 500.000 kr.

Den samlede anslåede udgift er således for 60 kommuner: 30 mill. kr.

2) Grammofonplader m. v. obligatorisk i folkebibliotekerne

Ifølge lovudkastets § 2, stk. 4, skal folkebibliotekerne stille samlinger af musikbærende materiale til rådighed. Denne bestemmelse træder ifølge § 33, stk. 2, i kraft fra den 1. januar 1984.

Der er p.t. 110 folkebiblioteker, der ikke har sådanne musiksamlinger. Udgiften ved oprettelse af pladesamlinger m. v. anslås til gennemsnitlig ca. 140.000 kr.

Merudgiften bliver således 110 × 140.000 kr. =15.400.000 kr. eller afrundet	15.000.000 kr.
hvoraf staten refunderer 23 pct. eller	3.450.000 kr.
således at merudgiften for de pågældende kommuner andrager	11.550.000 kr.

Den løbende udgift til supplering af samlingerne og til deres fortsatte drift anslås for hele landet til 4 mill. kr. årligt.

3) Biblioteksbetjening af daginstitutioner, kaserner, fængsler m. v.

Ifølge lovudkastets § 18, stk. 2 og 3, skal folkebibliotekerne etablere biblioteksbetjening af børn og voksne i virkeområdet, der er afskåret fra selv at komme på biblioteket, f. eks. personer, som er bundet til ophold på institutioner.

Udgiften til betjening i institutioner, der drives af staten, amtskommuner eller andre kommuner, afholdes af institutionen.

Merudgifterne kan anslås til følgende beløb:

a) Merudgift for staten ved biblioteksbetjening af statsfængsler, kaserner m. v. anslået:	400.000 kr.
b) Merudgifter ved biblioteksbetjening af daginstitutioner m. v.:	3.000.000 kr.
Heraf yder staten 23 pct.	690.000 kr.
Merudgift for kommunerne herefter:	2.310.000 kr.
eller afrundet	2.300.000 kr.
Samlet merudgift ved	

denne biblioteksbetjening:		
For staten: ...	400.000 kr.	
	+ 690.000 kr.	
	1.090.000 kr.	
eller afrundet:		1.100.000 kr.
For kommunerne:		2.300.000 kr.
I alt		3.400.000 kr.

4) Biblioteksbetjening af befolkningsgrupper, der ikke (eller ikke udelukkende) kan betjenes med folkebibliotekernes sædvanlige materiale.

a) Betjening af gæstearbejdere jfr. lovudkastets § 29, stk. 1 e:

Betjeningen af gæstearbejdere er en folkebiblioteksopgave, men da gæstearbejderne ikke er jævnt fordelt over landet, bliver der i særlig grad brug for en »overbygningsfunktion«. Da ca. 80 pct. at gæstearbejderne bor i København, bør Københavns Kommune oparbejde materialesamlinger på de pågældende sprog og stille dem til rådighed ad de sædvanlige låneveje.

Statens tilskud til Københavns Kommmunes Biblioteker til varetagelse af »overbygningsfunktionen« anslås til 1.500.00 kr. årlig.

b) Betjening af blinde

Som anført i bemærkningerne til lovudkastets § 2, stk. 1, er biblioteksbetjening af blinde en opgave for folkebibliotekerne.

Til etablering af samlinger af egnede materialer, lydbøger m. v. bør der i særlige tilfælde, f. eks. i områder, hvor et større antal blinde og svagtseende er bosat, kunne ydes en ekstraordinær støtte af en midlertidig finanslovbevilling. Denne foreslås opført med 500.000 kr. årligt i de 3 første år efter lovens ikrafttræden.

Til udbygning af samlingerne ved Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde må påregnes en permanent årlig særbevilling på anslået 500.000 kr.

5) Opbygning af lokalhistoriske samlinger på folkebibliotekerne.

Ifølge bemærkningerne til lovudkastets § 2, stk. 2, skal folkebibliotekerne opbygge lokalhistoriske samlinger - eller hvor sådanne allerede findes yde de lokalhistoriske foreninger bistand ved at stille lokaler og arbejdskraft til rådighed for foreningen.

Merudgiften herved (svarende til i gennemsnit 1/4 bibl.løn i hver kommune) vil udgøre ca.:	6.750.000 kr.
hvoraf staten refunderer 23 pct.	1.552.500 kr.
Kommunernes merudgift herefter:	5.197.500 kr.
eller afrundet:	5.200.000 kr.
og statens merudgift afrundet	1.600.000 kr.
	6.800.000 kr.

6) Folkebibliotekernes Depotbibliotek.

Depotbiblioteket er hidtil finansieret af folkebibliotekernes rådighedssum.

Institutionen har vist sig at dække et varigt behov, og udgiften ved Depotbibliotekets drift bør derfor ikke fortsat belaste rådighedssummen.

Da det deponerede materiale fremdeles er til rådighed for folkebibliotekerne, foreslås Depotbibliotekets driftsudgifter, der afrundet andrager 2½ mill. kr. årligt, fremtidig afholdt af fælleskommunale midler, f. eks. momsfonden.

Den kommunale merudgift herved andrager således anslået 2.500.000 kr.

II. Forskningsbiblioteksektoren

1) Merudgiften ved selvstændiggørelse af de forskningsbiblioteker, der i princippet er integreret i en læreanstalts administration.

Det i betænkningen indeholdte forslag om, at seks forskningsbiblioteker, der hidtil styrelsesmæssigt har været forbundet med en højere læreanstalt, skal gøres selvstændige med egen finanslovkonto, vil medføre en begrænset merudgift, svarende til gennemsnitligt aflønningen af en kontorassistent. Den samlede merudgift kan anslås til 500.000 kr.

2) Oprettelse af et fjernmagasin for forskningsbibliotekerne.

Den betydelige årlige tilvækst af videnskabelig litteratur, herunder tidsskrifter, nødvendiggør, at der oprettes et fjernmagasin for ældre og sjældnere benyttet litteratur.

Anlægsudgifterne anslås til 10 mill, kr., fordelt over 3-årsperioden 1981-83 med henholdsvis 3 mill., *VA* mill, og 3½ mill. kr.

Driftsudgifterne anslås til at udgøre 1.000. 000 kr. årligt fra 1. januar 1984 at regne.

3) Genoprettelse af forskningsbibliotekernes virksomhedsniveau.

Inden for forskningsbibliotekssektoren er der i de senere år gennemført betydelige bevillingsmæssige nedskæringer, hvis uheldige virkninger bl. a. afspejler sig i de betjeningsvanskeligheder, der er omtalt i betænkningens kap. 5.

På grundlag af de årlige pris- og lønstigninger og Biblioteksårbogens oplysninger om udgifterne til løn, indkøb og indbinding er søgt beregnet merudgiften ved en genoprettelse af virksomhedsniveauet fra finansåret 1973-74 for de 16 forskningsbiblioteker, der foreslås overført til Biblioteksdirektoratet.

Ved beregningen er korrigeret for de ekstrabevillinger der er givet til særlige, større aktiviteter, bl. a. opbygning af biblioteksfaciliteter i Ålborg og ved Københavns Universitets filial på Amager. De seneste oplysninger fra Biblioteksårbogen omfatter imidlertid kun finansåret 1977-78. Det har derfor været nødvendigt ved stikprøver af bevillingerne i de følgende år til nogle af de største forskningsbiblioteker at supplere tallene for perioden frem til prisniveau oktober 1978.

Herefter kan den samlede merudgift anslås til ca. 32 mill. kr.

4) Gennemførelse af en edb-funktion for forskningsbibliotekerne.

På grundlag af det projekterings- og udviklingsarbejde på edb-området, der er muliggjort ved de ved aktstykke nr. 510 af 16. juni 1977 givne bevillinger, der - opregnet til 1979-niveau - i 1980-81 vil udgøre ca. 3 mill, kr. årligt, påregnes gennemført en edb-funktion for forskningsbibliotekerne i samarbejde med folkebibliotekerne. Merudgiften herved anslås for finansåret 1981 til 5.000.000 kr.

III. Fællesudgifter

1) Oprettelse af et fælles biblioteksdirektorat.

a) Bevillinger, der overføres til direktoratet:

Ifølge lovudkastets § 4 oprettes der et biblioteksdirektorat som fællesorgan for landets offentlige biblioteker.

Til direktoratet overføres personalet fra Bibliotekstilsynet - 13 statstjenestemænd, 15 overenskomstansatte samt andet personale, omfattende 1 konsulent og diverse medhjælp til en samlet lønningsudgift på afrundet . . . . . 3.165.000 kr.

Endvidere overføres fra Undervisningsministeriet 1 sagsbehandler og fra Ministeriet for Kulturelle Anliggender 1 sagsbehandler, afrundet . . . . . 260.000 kr.

Ved Rigsbibliotekarembedet er der - ud over 1 permanent datamatikerstilling - ved aktstykke nr. 510 af 29/9 1977 bevilget 6 midlertidige stillinger (2 systemplanlæggere, 2 programmører, 1 operatør og 1 kontorass.) til et edb-udviklingsprojekt. Disse stillinger foreslås alle gjort permanente og overført til Biblioteksdirektoratet til varetagelse af edb-funktioner, afrundet . . . . . 645.000 kr.

Endvidere overføres Bibliotekstilsynets øvrige driftsudgifter til tjenesterejser, særlige ydelser, kontorhold og fremmede tjenesteydelser med i alt, afrundet . . . . . 390.000 kr.

I alt overføres Bibliotekstilsynets og en del af Rigsbibliotekarembedets hidtidige udgifter med . . . . . 4.460.000 kr.
eller afrundet . . . . . 4.500.000 kr.

b) Bibliotekstilsynets Systemafdeling, der siden 1964 er finansieret af folkebibliotekernes rådighedssum, og som udfører en væsentlig del af Bibliotekstilsynets rådgivning over for kommunerne, foreslås ligeledes overført til direktoratet. Til afdelingen er knyttet 3 overenskomstansatte konsulenter og 5 HK-medarbejdere. Den samlede lønningsudgift er 900.000 kr., hvortil kommer andre driftsudgifter på 200.000 kr.

c) Merudgiften ved etableringen af det fælles biblioteksdirektorat for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker bliver: 1 fælles direktør, 1 sektionschef, 6 konsulenter, 2 fuldmægtige, 1 sekretær, 1 overassistent, 7 HK-medarbejdere og 1 betjent til varetagelse af en del af de nytilkomne opgaver med koordineret administration af forskningsbibliotekerne og af samarbejdet - herunder lånesamarbejdet - mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker. Antallet af nye stillinger antages at kunne begrænses som ovenfor angivet, fordi en række opgaver, der er fælles for begge biblioteksektorer, delvis kan Varetages af det personale, som er overført fra tilsynet og centraladministrationen, f. eks. lovgivningsspørgsmål, budgetarbejde, sekretariatsfunktioner, bygnings- og lokalesager, behovsanalyser, statistik, bibliotekstekniske spørgsmål, udarbejdelse af regler for lånesamarbejdet m.v.

Merudgiften ved de nævnte nye stillinger samt til midlertidig medhjælp og vikarer anslås til (afrundet)	2.500.000 kr.
Hertil kommer merudgift til driftsudgifter i øvrigt (kontorhold, rengøring, varme, rejser etc.), anslået	400.000 kr.
	2.900.000 kr.
samt merudgiften ved overførelse af Bibliotekstilsynets Systemafdeling til direktoratet, afrundet	1.100.000 kr.
	4.000.000 kr.

Engangsudgifter ved direktoratets etablering anslås til 250.000 kr. i 1981.

2) Den danske nationalbibliografi.

Det er en statsopgave at sikre udgivelsen af en nationalbibliografi, d.v.s. fortegnelse over landets litteratur i videste forstand, omfattende også audiovisuelt og andet informationsbærende materiale som grundlag for alle andre bibliografier og al biblioteksvirksomhed.

Nationalbibliografien er hidtil publiceret dels af Bibliotekscentralen, dels af Det Kgl. Bibliotek.

Bibliotekscentralen har forestået udgivelsen af Dansk Bogfortegnelse (udgift ca. 2 mill, kr.), af Dansk **Tidsskrift-Index** (ca. 1 mill, kr.) samt af **Aviskronik-Index** og enkelte andre fortegnelser, til et samlet beløb af ca. 500.000 kr., medens Det Kgl. Bibliotek har udgivet fortegnelser til et samlet beløb af ca. 350.000 kr. Den samlede udgift kan i 1978-prisniveau anslås til afrundet 4 mill. kr.

Da det ifølge lovforslaget fremtidig vil påhvile Biblioteksdirektoratet i samarbejde med et Nationalbibliografisk Råd at drage omsorg for udarbejdelse og udgivelse af den danske nationalbibliografi, vil *merudgiften* andrage anslået 3,5 mill. kr.

Ved ovenstående beløbsangivelser er det ikke taget i betragtning, at nationalbibliografien giver indtægter på ca. 2,2 mill. kr. årlig, der fremtidig vil tilfalde staten.

3) Fælles rådighedssum for folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne.

Efter den gældende lov tilvejebringes folkebibliotekernes rådighedssum som en lovbestemt udgift, der udgør 3,25 pct. af statstilskuddet til folkebiblioteker og skolebiblioteker (lovens § 18, stk. 1). Beløbet udgør på finansloven 1979: 6,8 mill, kr., hvoraf de 20 pct. eller 1.360.000 kr. tilfalder skolebibliotekerne. Folkebibliotekernes rådighedssum er altså nu ca. 5,5 mill, kr., der fradrages i statstilskuddet til bibliotekerne.

Efter betænkningens forslag skal rådighedssummen for begge biblioteksektioner fremtidig bevilges af statsmidler.

Rådighedssummen foreslås oprettet ved en finanslovbevilling, jfr. lovudkastets § 10. Den nye rådighedssum foreslås beregnet dels på grundlag af statens bevillinger til de under direktoratet hørende forskningsbiblioteker, dels på grundlag af folkebibliotekernes driftsudgifter.

Sættes rådighedssummen til 1 pct. af disse udgifter, vil den samlede rådighedssum andrage ca. 11 mill. kr.; merudgiften vil andrage ca. 5,5 mill. kr.

IV. Udgiften ved udbygning af uddannelsesinstitutioners biblioteker, således at disse kan varetage den biblioteksmæssige grundfunktion.

Det foreslås i lovudkastets § 31, at uddannelsesinstitutionerne skal forpligtes til enten gennem egne samlinger eller gennem aftale

med et bibliotek at skaffe det for deres daglige virksomhed fornødne biblioteksmateriale.

Som følge heraf vil der ske en væsentlig udbygning af seminariers, gymnasiers, erhvervsskolers og andre uddannelsesinstitutioners biblioteker.

Merudgiften herved fremkommer således:

1) Gymnasier.

Følgende merudgifter påregnes for *amterne:*

a) ½ bibliotekar ved hvert af 150 gymnasier . . . . . 9.000.000 kr.
b) Merbevilling til indkøb af bøger og andet materiale 50.000 kr. x 150 . . . . . 7.500.000 kr.
c) Udbygning af eksisterende samlinger: 17,5 mill. kr. *over 3 år* . . . . . 5.800.000 kr.

2) Seminarier m. v.

Følgende merudgifter påregnes for *staten:*

a) 1/3-1/2 bibliotekar ved hvert af 56 seminarier, årligt . . . . . 1.800.000 kr.
b) Anden biblioteksmedhjælp ved seminarierne . . . . . 3.800.000 kr.
c) Merbevilling til indkøb af bøger og andet materiale til 30 lærerseminarier å 10.000 kr. . . . . 300.000 kr.
d) Udbygning af samlinger for 26 børnehave- og fritidspædagogseminarier: 3,9 mill. kr. *over 3 år* . . . . . 1.300.000 kr.
e) Merbevilling til lønninger og samlinger for husholdningsseminarierne og sløjdlærerskolerne . . . . . 300.000 kr.

3) Handelsskoler og tekniske skoler

a) Samlet merudgift til lønninger, 1 bibliotekar ved hver af 40 skoler .. 4.800.000 kr.
og ½ bibliotekar ved hver af 70 skoler . . . . . 4.200.000 kr. 9.000.000 kr.
b) Merbevilling til indkøb af bøger og andet materiale .. 5500.000 kr.
c) Udbygning af samlingerne: 13,8 mill. kr. *over 3 år:* .... 4.500.000 kr.

4) Frie skoler

(efterskoler, højskoler m. v.)

Merbevillinger til lønninger, materialeanskaffelser m. v. ved 210 skoler . . . . . 5300.000 kr.

I alt anslået . . . . . 54.100.000 kr.

Herfra må dog trækkes de forventede mindreudgifter for de folkebiblioteker, der hidtil har måttet varetage uddannelsesinstitutionernes grundfunktion.

Udover de ovennævnte merudgifter må der over en årrække imødeses en væsentlig forøgelse af udgifterne til *centralbiblioteksvirksomheden,* idet der må påregnes at ville blive stillet stadigt større krav til centralbibliotekerne, efterhånden som folkebiblioteksvirksomheden overalt i landet bliver mere omfattende.

Tilskuddet til centralbibliotekerne, der for tiden andrager ca. 17 mill, kr., og som - med en enkelt undtagelse (Gentofte Centralbibliotek) - udredes af staten og amterne hver med halvdelen, skal efter lovforslagets § 23 fremtidig afholdes af amtskommunerne. Regler herom fastsættes af ministeren for kulturelle anliggender efter forhandling med de kommunale organisationer.

Merudgiften forventes at ville fremkomme gradvis over en årrække.

Der henvises til regneeksemplerne i bilag I. 3. Man har ikke ment at kunne overskue udviklingen i tilstrækkelig grad til at foretage en beregning af merudgifterne i de samlede opstillinger over de økonomiske konsekvenser af lovforslaget.

Sammendrag

Merudgifterne ved gennemførelsen af Bibliotekskommissionens betænkning bliver således:

A. Forøgede årlige permanente bevillinger (driftsudgifter og tilskud, mill, kr.)

a. Fra 1. januar 1981:

	Staten:	Amtskommunerne:	Kommunerne:	I alt:
I. Folkebibliotekssektoren	**4,70**	–	**10,00**	**14,70**
1) Deltidsbibliotekers overgang til heltidsbiblioteker		(se note nederst under a)		
2) Grammofonplader m. v. obligatorisk i folkebibliotekerne		(se note nederst under a)		
3) Biblioteksbetjening af daginstitutioner, kaserner, fængsler m. v.	1,10	–	2,30	3,40
4) Biblioteksbetjening af befolkningsgrupper, der ikke (eller ikke udelukkende) kan betjenes med folkebibliotekernes sædvanlige materiale	2,00	–	–	2,00
5) Opbygning af lokalhistoriske samlinger på folkebibliotekerne	1,60	–	5,20	6,80
6) Folkebibliotekernes Depotbibliotek	–	–	2,50	2,50

Note ad 1) Deltidsbibliotekers overgang til heltidsbiblioteker:

Overgangen er obligatorisk fra den 1. januar 1983, men heltidsbetjening vil muligt blive indført i en del af de nævnte ca. 60 kommuner allerede i årene 1981 og 1982.

Note ad 2) Samlinger af grammofonplader m.v. er først obligatorisk i folkebibliotekerne fra den 1. januar 1984, men opbygning af samlingerne vil muligt blive påbegyndt i flere af de nævnte 110 kommuner allerede i årene 1981–1983.

II. Forskningsbibliotekssektoren	**37,50**	–	–	**37,50**
1) Selvstændiggørelse af de forskningsbiblioteker, der i principppet er integreret i en læreanstalts administration	0,50	–	–	0,50
2) Drift af et fjernmagasin for forskningsbibliotekerne	–	–	–	–
3) Genoprettelse af forskningsbibliotekernes virksomhedsniveau	32,00	–	–	32,00
4) Gennemførelse af en edb-funktion for forskningsbibliotekerne i samarbejde med folkebibliotekerne	5,00	–	–	5,00
III. Fællesudgifter	**13,00**	–	–	**13,00**
1) Oprettelse af et fælles biblioteksdirektorat	4,00	–	–	4,00
2) Den danske nationalbibliografi	3,50	–	–	3,50
3) Fælles rådighedssum for folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne	5,50	–	–	5,50
IV. Udgiften ved udbygning af uddannelsesinstitutioners biblioteker, således at disse kan varetage den biblioteksmæssige grundfunktion	**26,00**	**16,50**	–	**42,50**
1) Gymnasier	–	16,50	–	16,50
2) Seminarier m. v.	6,20	–	–	6,20
3) Handelsskoler og tekniske skoler	14,50	–	–	14,50

	Staten:	Amtskommunerne:	Kommunerne:	I alt:
4) Frie skoler	5,30	–	–	5,30
1981 i alt	81,20	16,50	10,00	107,70
b. Fra 1. januar 1982:				
I alt (uændret i forhold til 1981)	81,20	16,50	10,00	107,70
c. Fra 1. januar 1983:				
I. Folkebibliotekssektoren	**11,60**	**–**	**33,10**	**44,70**
1) Deltidsbibliotekers overgang til heltidsbiblioteker (ny udgift)	6,90	–	23,10	30,00
2) Grammofonplader m. v. obligatorisk i folkebibliotekerne		(se note nederst under A.a.I.)		
3) Biblioteksbetjening af daginstitutioner, kaserner, fængsler m. v.	1,10	–	2,30	3,40
4) Biblioteksbetjening af befolkningsgrupper, der ikke (eller ikke udelukkende) kan betjenes med folkebibliotekernes sædvanlige materiale	2,00	–	–	2,00
5) Opbygning af lokalhistoriske samlinger på folkebibliotekerne	1,60	–	5,20	6,80
6) Folkebibliotekernes Depotbibliotek	–	–	2,50	2,50
II. Forskningsbibliotekssektoren (uændret)	**37,50**	**–**	**–**	**37,50**
III. Fællesudgifter (uændret)	**13,00**	**–**	**–**	**13,00**
IV. Udgifter ved udbygning af uddannelsesinstitutioners biblioteker, således at disse kan varetage den biblioteksmæssige grundfunktion (uændret)	**26,00**	**16,50**	**–**	**42,50**
1983 i alt:	88,10	16,50	33,10	137,70
d. Fra 1. januar 1984:				
I. Folkebibliotekssektoren	**15,05**	**–**	**44,65**	**59,70**
1) Deltidsbibliotekers overgang til heltidsbiblioteker	6,90	–	23,10	30,00
2) Grammofonplader m. v. obligatorisk i folkebibliotekerne (ny udgift)	3,45	–	11,55	15,00
3) Biblioteksbetjening af daginstitutioner, kaserner, fængsler m. v.	1,10	–	2,30	3,40
4) Biblioteksbetjening af befolkningsgrupper, der ikke (eller ikke udelukkende) kan betjenes med folkebibliotekernes sædvanlige materiale	2,00	–	–	2,00

	Staten:	Amtskommunerne:	Kommunerne:	I alt:
5) Opbygning af lokalhistoriske samlinger på folkebibliotekerne	1,60	–	5,20	6,80
6) Folkebibliotekernes Depotbibliotek	–	–	2,50	2,50
II. Forskningsbiblioteksektoren	**38,50**	–	–	**38,50**
2) Drift af fjernmagasin for forskningsbibliotekerne (ny udgift)	1,00	–	–	1,00
III. Fællesudgifter (uændret)	**13,00**	–	–	**13,00**
IV. Udgiften ved udbygning af uddannelsesinstitutioners biblioteker, således at disse kan varetage den biblioteksmæssige grundfunktion (uændret)	**26,00**	**16,50**	–	**42,50**
1984 i alt	92,55	16,50	44,65	153,70

e. Fra 1. januar 1985:

I. Folkebiblioteksektoren

2) Grammofonplader m.v. i folkebibliotekerne

Når den egentlige opbygningsfase for musiksamlingerne (senest i 1984) er afsluttet, påregnes til løbende supplering af samlingerne ca. 4.000.000 kr. årligt (imod 15.000.000 kr. årligt i opbygningsfasen). Af det således reducerede beløb refunderer staten 23 pct. eller (afrundet) 900.000 kr., medens kommunerne afholder restudgiften (afrundet) 3.100.000 kr.

Herefter bliver de årlige merudgifter fra 1. januar 1985 anslået:

	Staten:	Amtskommunerne:	Kommunerne:	I alt:
1985 i alt:	90,00	16,50	36,20	142,70

B. Hertil kommer følgende tidsbegrænsede udgifter:
(mill. kr.)

	1981		1982		1983	
	Staten	Amts-komm.	Staten	Amts-komm.	Staten	Amts-komm.
I.						
4) b. Etablering af samlinger for blinde og svagtseende	0,50	–	0,50	–	0,50	–
II.						
2) Opførelse af et fjernmagasin for forskningsbibliotekerne	3,00	–	3,50	–	3,50	–
III.						
1) Engangsudgifter ved Biblioteksdirektoratets etablering	0,25	–	–	–	–	–
IV.						
1) Gymnasier. Udbygning af eksisterende samlinger	–	5,80	–	5,80	–	5,90
2) Seminarier m. v. Udbygning af samlingerne	1,30	–	1,30	–	1,30	–
3) Handelsskoler og tekniske skoler. Udbygning af samlingerne	4,50	–	4,50	–	4,80	–
.....	9,55	5,80	9,80	5,80	10,10	5,90

Personaleoversigt for Biblioteksdirektoratet.

		(afrundede lønbeløb)
I alt	**64**	**7.835.000**
a. Statstjenestemænd	*25*	*4.305.000*
Heltidsansatte		
Direktør (38)	1	250.000
Sektionschef (37)	2	440.000
Biblioteksinspektør (36)	1	200.000
Inspektør (36)	3	600.000
Konsulent (36)	2	400.000
Konsulent (35)	3	555.000
Konsulent (32)	11	1.650.000
Overassistent (15)	1	105.000
Bibliotekar (13/19)	1	105.000
b. Overenskomstansatte	*39*	*3.465.000*
Heltidsansatte.		
Fuldmægtig/sekretær (A.C)	4	520.000
Datamatiker (D.I.F.)	1	140.000
Systemplanlægger (D.I.F.)	2	180.000
Programmør (H.K.)	2	160.000
Kontorfunktionær (H.K.)	28	2.290.000
Operatør (H.K.)	1	85.000
Vagtfunktionær (V.T.L.)	1	90.000
c. Andet personale		*65.000*
Deltidsansatte.		
Diverse medhjælp		65.000

De 64 stillinger tænkes tilvejebragt som følger:

Fra Undervisningsministeriet overføres:		
Fuldmægtig/sekretær		1
Fra Kulturministeriet overføres:		
Fuldmægtig/sekretær		1
Fra Rigsbibliotekarembedet overføres:		
Datamatiker	1	
Systemplanlægger	2	
Programmør	2	
Kontorfunktionær	1	
Operatør	1	7
Fra Bibliotekstilsynet overføres:		
Biblioteksdirektør (omdannes til sektionschef)	1	
Biblioteksinspektør	1	
Inspektør	3	

Konsulent	7	
Bibliotekar	1	
Kontorfunktionær	15	28
Fra Systemafdelingen overføres:		
Konsulent	3	
Assistent	5	8
Der oprettes:		
(Fælles) direktør	1	
Sektionschef	1	
Konsulent	6	
Fuldmægtig/sekretær	2	
Overassistent	1	
Kontorfunktionær	7	
Betjent	1	19
I alt		64

Kapitel 11

Et mindretals udkast til lov om biblioteker

(Udarbejdet af et mindretal: Palle Birkelund, Ernst Goldschmidt og Morten Laursen Vig).*

11.1 LOVUDKAST.

I. De offentlige bibliotekers fælles formål.

§ **1.** De offentlige biblioteker skal fremme oplysning, uddannelse og kulturel virksomhed ved at udøve informationsvirksomhed og stille bøger og andet egnet materiale vederlagsfrit til rådighed for enhver, der har bopæl i landet.

Stk. 2. De offentlige biblioteker kan afholde kulturelle og folkeoplysende arrangementer og bistå andre med gennemførelsen af sådanne arrangementer.

II. Folkebiblioteker.

Kapitel 1. Formål.

§ **2.** Folkebibliotekerne, der er kommunale institutioner, skal give børn og voksne mulighed for oplevelse, faglig orientering, kundskabstilegnelse og selvstændig meningsdannelse.

Stk. 2. Folkebibliotekerne skal formidle kommunal og statslig information og informere om samfundsspørgsmål i øvrigt.

Stk. 3. Folkebibliotekerne skal støtte og supplere biblioteksvirksomheden ved offentlige og offentligt støttede uddannelsesinstitutioner. Folkebibliotekerne skal endvidere varetage den biblioteksmæssige grundfunktion for den almene fritidsundervisning.

Stk. 4. Folkebibliotekerne skal stille samlinger af musikbærende materiale til rådighed.

Kapitel 2. Folkebibliotekernes forvaltning.

§ 3. Hver kommune skal drive et folkebibliotek, enten alene eller i samarbejde med en anden kommune.

Stk. 2. Bibliotekets virkeområde er kommunen eller de kommuner, der har indgået aftale om samarbejde.

§ 4. Et kommunalt samarbejde etableres enten som et kommunalt fællesskab, eller ved at en kommune påtager sig folkebiblioteksbetjeningen af en anden kommunes område ifølge overenskomst mod vederlag.

Stk. 2. Direktoratet for folkebibliotekerne kan godkende, at en betjeningsoverenskomst kun omfatter en del af den betjente kommune.

§ 5. Den umiddelbare forvaltning af folkebiblioteket varetages af et stående udvalg under kommunalbestyrelsen.

Stk. 2. Hvor et folkebibliotek drives som et kommunalt fællesskab, varetages forvaltningen af en fælles styrelse udpeget af kommunalbestyrelserne i de kommuner, der har oprettet fællesskabet.

Stk. 3. I kommuner med magistratsordning fastsættes bestemmelser om den umiddelbare forvaltning af folkebiblioteket i styrelsesvedtægten.

§ 6. Kommunalbestyrelsen ansætter faguddannede bibliotekarer og andre medarbejde-

*) I konsekvens af mindretalsudtalelse 1 til kapitel 7 (Betænkningen s. 139) er dette lovudkast udarbejdet.

Udgangspunktet har været kommissionsflertallets lovudkast, idet der dog er anvendt en ændret systematik således, at mindretalsudkastet er delt op i ét afsnit om folkebibliotekerne - kapitel 1-7 - som er kulturministerens ansvarsområde, og ét afsnit om forsknings- og uddannelsesbibliotekerne - kapitel 8-12 - der er undervisningsministerens ansvarsområde.

Bestemmelserne i kapitel 1-7 er kun ændret i forhold til flertalsudkastet, hvor det har været nødvendigt af hensyn til den samlede placering af bestemmelserne om forsknings- og uddannelsesbibliotekerne i kapitel 8-12.

re til at varetage arbejdet i folkebiblioteket. Den ledende bibliotekar skal være heltidsbeskæftiget.

§ 7. Ved materialevalget skal der lægges vægt på kvalitet, aktualitet og alsidighed; religiøse, moralske eller politiske holdninger må ikke være afgørende ved udvælgelsen.

Stk. 2. Den ledende bibliotekar foretager materialevalget under medvirken af de øvrige bibliotekarer og under ansvar over for kommunalbestyrelsen.

Stk. 3. Kommunalbestyrelsen fastsætter nærmere bestemmelser om materialevalget.

§ 8. Kommunalbestyrelsen udfærdiger et reglement for benyttelsen af biblioteket. Reglementet kan indeholde bestemmelser om bøder for overskridelse af lånetiden.

§ 9. Ligelig adgang til biblioteksbetjening for beboerne i et folkebiblioteks virkeområde skal tilstræbes ved oprettelse af faste filialer eller filialer i bogbusser. Både hovedbibliotek og filialer skal omfatte samlinger for børn.

Stk. 2. Folkebiblioteket skal inden for sit virkeområde etablere biblioteksbetjening af voksne og børn, der er afskåret fra selv at komme på biblioteket.

Stk. 3. Udgiften til betjening efter stk. 2 i institutioner, der drives af staten, amtskommunen eller andre kommuner, afholdes af institutionen.

Stk. 4. Folkebiblioteket skal sørge for, at virkeområdets beboere modtager oplysning om bibliotekets tilbud.

§ 10 Kommunalbestyrelsen udarbejder en plan for folkebibliotekets udbygning i de kommende 12 år.

Stk. 2. Planen indsendes til amtsrådet, der med bistand af centralbiblioteket og på grundlag af de kommunale udbygningsplaner udarbejder en samlet plan for amtskommunens folkebiblioteker.

Stk. 3. Amtsrådet indsender den samlede plan til Direktoratet for folkebibliotekerne. Københavns og Frederiksbergs kommuner indsender efter indbyrdes forhandling ligeledes deres planer til direktoratet. Direktoratet påser, at planerne er i overensstemmelse med lovgivningens bestemmelser om folkebibliotekernes virksomhed.

Stk. 4. Udbygningsplanerne revideres hvert fjerde år og kan om fornødent ajourføres hvert år.

Stk. 5. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter de nærmere regler om udarbejdelsen af udbygningsplaner.

Kapitel 3. Centralbiblioteker

§ 11. For hver amtskommune skal et folkebibliotek tillige virke som centralbibliotek.

Stk. 2. Ministeren for kulturelle anliggender afgør efter forhandling med amtsrådet, hvilket folkebibliotek der skal være centralbibliotek for amtskommunen.

Stk. 3. Den ledende bibliotekar ved et centralbibliotek ansættes af kommunalbestyrelsen efter udtalelse fra amtsrådet.

§ 12. Centralbiblioteket skal supplere samlingerne i amtskommunens folkebiblioteker ved at stille information og materiale til rådighed og formidle lån fra andre biblioteker. Centralbiblioteket skal rådgive amtskommunens folkebiblioteker og virke for samordning af biblioteksvirksomheden i amtskommunen.

Stk. 2. Centralbiblioteket står til rådighed for amtsrådet i spørgsmål, der vedrører bibliotekerne i amtskommunen.

Stk. 3. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter nærmere bestemmelser om centralbiblioteksvirksomheden.

§ 13. Amtskommunen indgår overenskomst med centralbibliotekets hjemstedskommune om centralbiblioteksvirksomheden.

Stk. 2. Amtskommunen afholder udgiften til centralbiblioteksvirksomheden. Regler herom fastsættes af ministeren for kulturelle anliggender efter forhandling med Amtsrådsforeningen i Danmark og Kommunernes Landsforening.

§ 14. Til Københavns Kommunes biblioteker ydes et særligt statstilskud på 23 pct. af den udgift, som skulle afholdes efter § 13, stk. 2, hvis disse var centralbibliotek.

Kapitel 4. Direktoratet for folkebibliotekerne

§ 15. Der oprettes et direktorat for folkebibliotekerne under ministeriet for kulturelle anliggender.

Stk. 2. Direktoratet varetager fællesopgaver for folkebibliotekerne, herunder:

a. Fælles udviklingsarbejde.
b. Standardiserings- og rationaliseringsforanstaltninger.
c. Udarbejdelse af generelle regler om betjening og anskaffelse.
d. Udgivelse af fælles publikationer.
e. Drift af statsinstitutioner, der betjener folkebibliotekerne.
f. Officiel deltagelse i internationalt samarbejde på folkebiblioteksområdet.

Stk. 3. Direktoratet yder faglig rådgivning og anden bistand til folkebiblioteker og offentlige myndigheder.

Stk. 4. Direktoratet beregner og fordeler statens tilskud til folkebiblioteker, jfr. § 22.

Stk. 5. Direktoratet er berettiget til at indhente oplysninger om folkebibliotekernes virksomhed og økonomi.

Stk. 6. Direktoratet varetager sekretariatsforretningerne for Folkebiblioteksrådet og fordelingsudvalget, jfr. §§ 18 og 20.

§ 16. Direktoratet sørger for udarbejdelse og udgivelse af den danske nationalbibliografi i samarbejde med det nationalbibliografiske råd. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter regler om rådets sammensætning og virksomhed.

§ 17. Direktoratet varetager centrale opgaver inden for lånesamarbejdet.

Stk. 2. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter efter samråd med undervisningsministeren og efter indstilling fra Biblioteksrådenes fællesudvalg regler om lånesamarbejdet mellem alle offentlige og offentligt støttede biblioteker.

Kapitel 5. Folkebiblioteksrådet

§ **18.** Der nedsættes et folkebiblioteksråd.

Stk. 2. Direktoratet for folkebibliotekerne forelægger for rådet generelle og principielle sager samt sager, der iøvrigt er af væsentlig betydning for folkebibliotekerne til udtalelse. Rådet kan også af egen drift afgive udtalelser om folkebibliotekernes forhold.

§ 19. Folkebiblioteksrådet består af følgende medlemmer, der beskikkes af ministeren for kulturelle anliggender for tre år ad gangen:

2 repræsentanter for Bibliotekarforbundet
2 repræsentanter for Handels- og kontorfunktionærernes forbund i Danmark
1 repræsentant udpeget af de øvrige personaleorganisationer i fællesskab
1 repræsentant for centralbiblioteksledere valgt af og blandt disse
1 repræsentant for de øvrige folkebiblioteksledere valgt af og blandt disse
Overbibliotekaren for Statsbiblioteket
1 repræsentant for Danmarks Biblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Skolebiblioteksforening
2 repræsentanter for Kommunernes Landsforening
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen i Danmark
1 repræsentant for Forskningsbiblioteksstyrelsen
Rektor for Danmarks Biblioteksskole

Stk. 2. Lederen af Direktoratet for folkebibliotekerne deltager som tilforordnet i rådets møder.

Stk. 3. Folkebiblioteksrådet vælger blandt sine medlemmer en formand. Ministeren fastsætter rådets forretningsorden efter indstilling fra rådet.

Stk. 4. Folkebiblioteksrådet vælger af sin midte 4 medlemmer, der sammen med rådets formand indtræder i Biblioteksrådenes fællesudvalg. Fællesudvalget behandler sager af fælles interesse for folke- og forskningsbibliotekerne og kan stille forslag om løsning af fælles opgaver. Rådsformændene varetager på skift hvervet som formand for fællesudvalget.

Kapitel 6. Folkebibliotekernes rådighedssum

§ 20. På finansloven opføres en rådighedssum til løsning af folkebibliotekernes fællesopgaver samt af særlige opgaver ved enkelte folkebiblioteker. Rådighedssummen kan anvendes til forsøgsvirksomhed og udviklingsarbejde.

§ 21. Rådighedssummen fordeles af ministeren for kulturelle anliggender efter indstilling fra et fordelingsudvalg, der består af følgende medlemmer:

1 repræsentant for Bibliotekarforbundet
1 repræsentant udpeget af de øvrige personaleorganisationer i fællesskab
1 repræsentant for Danmarks Biblioteksforening

1 repræsentant for Kommunernes Landsforening
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen i Danmark
Lederen af Direktoratet for folkebibliotekerne.

Stk. 2. Fordelingsudvalgets medlemmer og suppleanter for disse beskikkes af ministeren for tre år ad gangen.

Stk. 3. Lederen af Direktoratet for folkebibliotekerne er fordelingsudvalgets formand. Ministeren fastsætter udvalgets forretningsorden efter indstilling fra udvalget.

Kapitel 7. Statens tilskud til folkebibliotekerne

§ 22. Til driften af hvert folkebibliotek yder staten et tilskud på 23 pct. af bibliotekets driftsudgifter. Driftstilskuddet beregnes efter bibliotekets budget og udbetales i løbet af regnskabsåret. Tilskuddet reguleres efter bibliotekets regnskab.

Stk. 2. Ved opgørelsen af de tilskudsberettigede udgifter fradrages særlige statstilskud og vederlag fra statsinstitutioner og institutioner, der modtager statstilskud.

Stk. 3. Udgiften til lokaler i bygninger, der ejes af kommunen, bortset fra lokaler i folkeskolebygninger, indgår i de tilskudsberettigede udgifter med et ansat beløb efter regler, der fastsættes af ministeren for kulturelle anliggender efter forhandling med Kommunernes Landsforening. Udgiften til lys og varme i sådanne lokaler indgår med et beløb, der godkendes af Direktoratet for folkebibliotekerne.

§ 23. Der ydes årligt statstilskud til:

a. Biblioteksbetjening af Forsvarets og Civilforsvaret tjenestesteder.
b. Søfartens Bibliotek.
c. Biblioteksbetjening af gæstearbejdere.
d. Biblioteksbetjening af Christiansø.
e. Det tyske mindretals biblioteker i Sønderjylland.

IH. Forskningsbiblioteker

Kapitel 8. Formål

§ 24. Forskningsbibliotekerne har til opgave at stille litteratur og anden information til rådighed for forskning, videregående uddannelse, erhvervsliv, offentlig forvaltning og andre brugere.

Stk. 2. Det Kongelige Bibliotek har som Danmarks nationalbibliotek den særlige opgave at indsamle og opbevare den nationale litteratur og andet tilsvarende materiale.

Stk. 3. Statsbiblioteket har den særlige opgave at fungere som overcentral for folkebibliotekerne.

Kapitel 9. Forvaltningen af visse forskningsbiblioteker.

§ 25. Ved forskningsbiblioteker, der har til hovedopgave at betjene en højere uddannelsesinstitution, nedsættes et biblioteksudvalg med forskningsbibliotekets leder som formand.

Stk. 2. Biblioteksudvalget består af repræsentanter for bibliotekets personale og for brugerne. Bibliotekets personale og brugerne ved den højere uddannelsesinstitution skal være ligeligt repræsenteret. Antallet af repræsentanter for andre brugere kan ikke overstige antallet af repræsentanter for den højere uddannelsesinstitution.

Stk. 3. Ved biblioteker, der betjener universiteter eller universitetscentre kan biblioteksudvalget nedsætte et underudvalg for hvert af de hovedområder, som findes ved universitetet eller universitetscentret.

Stk. 4. Undervisningsministeren fastsætter nærmere regler om udvalgenes sammensætning, virksomhed og forretningsorden.

§ 26. Biblioteksudvalgets og dets eventuelle underudvalgs opgave er at fremme samarbejdet mellem forskningsbiblioteket og den højere uddannelsesinstitution samt andre brugere.

Stk. 2. Biblioteksudvalget og dets eventuelle underudvalg skal have budgetbidrag og regnskabstal for forskningsbiblioteket og for den højere uddannelsesinstitutions eventuelle institutbiblioteker forelagt til udtalelse.

Stk. 3. Biblioteksudvalget og dets eventuelle underudvalg skal fastsætte retningslinjer for forskningsbibliotekets indkøbspolitik. Såfremt der ved den højere uddannelsesinstitution er oprettet institutbiblioteker, skal udvalget og dets eventuelle underudvalg udarbejde fælles retningslinjer for forskningsbibliotekets og institutbibliotekernes indkøbspolitik og for det samlede materiales fordeling mellem forskningsbiblioteket og institutbibliotekerne.

§ 27. Et forskningsbiblioteks personale er stemmeberettigede og valgbare ved valg til de styrende organer ved den højere uddannelsesinstitution, som det betjener, efter nærmere regler fastsat af undervisningsministeren.

§ 28. Et forskningsbibliotek har ret til at modtage tilskud fra anden side end statskassen samt til at oprette fonde og legater for sådanne tilskudsmidler. Disse fonde og legater holdes uden for statskassen, og der kan alene rådes over dem af de styrelser, der er nedsat af biblioteket selv i overensstemmelse med de vedtægter, der er fastsat for det enkelte fond eller legat.

Kapitel 10. Forskningsbiblioteksstyrelsen

§ 29. Der oprettes en forskningsbiblioteksstyrelse under undervisningsministeriet.

Stk. 2. Styrelsen varetager den centrale administration af forskningsbibliotekerne, herunder:

a. Udarbejdelse af det samlede bidrag til de årlige bevilingslove for de forskningsbiblioteker, som sorterer under undervisningsministeriet.
b. Planlægning af forskningsbibliotekernes udvikling og opgavefordeling under hensyn til de uddannelses- og forskningspolitiske mål.
c. Fastsættelse af generelle biblioteksteknikke retningslinjer.
d. Udvikling og samordning af forskningsbibliotekernes anvendelse af edb-teknik.
e. Driften af forskningsbibliotekernes fælles institutioner.
f. Fastsættelse af generelle regler for publikumsbetjening, åbningstider m. v..
g. Officiel deltagelse i internationalt samarbejde på forskningsbiblioteksområdet.
h. Udarbejdelse af forskningsbiblioteksstatistikker.

Stk. 3. Styrelsen modtager budgetforslag, regnskabstal samt statistiske oplysninger fra samtlige offentlige og offentligt støttede forskningsbiblioteker.

Stk. 4. Styrelsen yder faglig rådgivning og anden bistand til samtlige offentlige og offentligt støttede forskningsbiblioteker.

Stk. 5. Styrelsen kan pålægge samtlige offentlige og offentligt støttede forskningsbiblioteker at følge bestemte generelle biblioteks-tekniske retningslinjer, herunder for katalogisering og klassifikation.

Stk. 6. Styrelsen varetager sekretariatsforretningerne for forskningsbiblioteksrådet, jfr. §32.

Kapitel 11. Forskningsbiblioteksrådet

§ 30. Der nedsættes et forskningsbiblioteksråd.

Stk. 2. Forskningsbiblioteksstyrelsen forelægger sager af generel og principiel betydning for rådet til udtalelse, herunder:

a. Det årlige budgetforslag.
b. Planer for forskningsbibliotekernes udvikling og opgavefordeling.
c. Tildeling og fritagelse for opgaven som hovedfagbibliotek.

Rådet kan af egen drift afgive udtalelser om forskningsbibliotekernes forhold.

§ 31. Forskningsbiblioteksrådet består af følgende medlemmer, der beskikkes af undervisningsministeren for 3 år ad gangen:

6 medlemmer valgt af og blandt forskningsbiblioteksledere
1 repræsentant for Akademikernes Centralorganisation
1 repræsentant for Bibliotekarforbundet
1 repræsentant for Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark
1 repræsentant udpeget af de øvrige personaleorganisationer i fællesskab
3 repræsentanter for Planlægningsrådet for Forskningen
3 repræsentanter for Rektorkollegiet
1 repræsentant for Direktoratet for folkebibliotekerne
1 repræsentant for de studerende ved de højere uddannelsesinstitutioner
1 repræsentant for Danmarks Forskningsbiblioteksforening
1 repræsentant for Arbejderbevægelsens Erhvervsråd
1 repræsentant for Industrirådet
1 repræsentant for Landbrugsrådet
Rektor for Danmarks Biblioteksskole.

Stk. 2. Lederen af Forskningsbiblioteksstyrelsen, en repræsentant for undervisningsministeriet og en repræsentant for ministeriet for kulturelle anliggender deltager som tilforordnede i rådets møder.

Stk. 3. Forskningsbiblioteksrådet vælger blandt sine medlemmer en formand. Ministe-

ren fastsætter rådets forretningsorden efter indstilling fra rådet.

Stk. 4. Forskningsbiblioteksrådet vælger af sin midte 4 medlemmer, der sammen med rådets formand indtræder i Biblioteksrådenes fællesudvalg, jfr. § 19, stk. 4.

Kapitel 12. Andre bestemmelser

§ 32. Andre offentlige eller offentligt støttede uddannelsesinstitutioner end de i kapitel 9 omhandlede er forpligtede til at oprette den bibliotekstjeneste, der er nødvendig for deres daglige virksomhed.

Stk. 2. Folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne varetager efter nærmere aftale overbygningsfunktionen for disse institutioner.

§ 33. Der kan ydes statstilskud til private biblioteker, der virker som offentligt tilgængelige forskningsbiblioteker.

Kapitel 13. Ikrafttrædelses- og overgangsbestemmelser

§ 34. Loven træder i kraft den 1. januar 1981.

Stk. 2. Bestemmelsen i § 2, stk. 4, træder i kraft den 1. januar 1984. Indtil 1. januar 1987 kan kommunalbestyrelsen bestemme, at samlingerne af musikbærende materialer kun står til rådighed for virkeområdets beboere.

Stk. 3. For folkebiblioteker, hvor der ved lovens ikrafttræden ikke er en stilling som heltidsbeskæftiget ledende bibliotekar træder bestemmelserne i § 6 i kraft den 1. januar 1983.

Stk. 4. Ministeren for kulturelle anliggender fastsætter inden 1. juli 1982 efter forhandling mellem de berørte organisationer regler for deltidsbibliotekarers fortsatte beskæftigelse.

Stk. 5. Ministeren for kulturelle anliggender udfærdiger iøvrigt nærmere bestemmelser om gennemførelse af lovens kapitler 1-7. Om gennemførelsen af lovens kapitler 8-12 fastsættes de nærmere bestemmelser af undervisningsministeren.

Stk. 6. Bekendtgørelse nr. 600 af 9. december 1975 af lov om folkebiblioteker m. v., som ændret ved lov nr. 212 af 18. maj 1977, ophæves.

Stk. 7. § 10 i lov nr. 362 af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner ophæves.

§ 35. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

11.2 BEMÆRKNINGER TIL LOVUDKASTET

I folketingsåret 1974–75 blev der fremsat forslag til lov om ændring af lov om folkebiblioteker. (Folketingstidende 2. samling 1974—75, sp. 5567, 5953, 6666 og 7113, Tillæg A, sp. 5081, Tillæg B, sp. 1395 og Tillæg C, sp. 765). Af bemærkningerne til lovforslaget fremgik det, at man i ministeriet for kulturelle anliggender overvejede at nedsætte en kommission, der kunne behandle forskellige påtrængende biblioteksproblemer under ét - herunder især folke- og forskningsbibliotekernes ledelsesstruktur og indbyrdes samarbejde. I betænkningen over lovforslaget, som blev afgivet af folketingets kulturudvalg den 13. juni 1975, fandt tanken om nedsættelse af en bibliotekskommission tilslutning.

Den 8. januar 1976 nedsatte kulturministeren Bibliotekskommissionen, som afgav betænkning i juni 1979.

Kommissionen har behandlet problemerne omkring den fremtidige centrale administration af folke- og forskningsbibliotekerne. Kommissionen har endvidere overvejet en styrkelse af samarbejdet mellem de forskellige bibliotekstyper samt mulighederne for oprettelse af nye og udbygning af eksisterende fællesinstitutioner. Jævnsides hermed har kommissionen drøftet afgrænsningerne mellem de forskellige bibliotekstypers virksomhed, især i sammenhæng med uddannelsessektorens biblioteksbetjening.

Kommissionen har fremsat forslag om forskningsbibliotekernes fremtidige struktur og styrelse og om folkebibliotekernes mål og struktur. For så vidt angår folkebibliotekerne har kommissionen taget stilling til spørgsmålet om overgang til bloktilskud og om den centrale administration og rådgivningsvirksomhed. Folkebibliotekernes indkøbs- og kassationspolitik er ligeledes blevet behandlet sammen med andre biblioteksfaglige spørgsmål.

Lovforslaget er udarbejdet på grundlag af de forslag, som Bibliotekskommissionen —

herunder også mindretal blandt kommissionen - har stillet i betænkningen.

Lovens område er de offentlige biblioteker. Herved forstås på den ene side folkebibliotekerne og på den anden side de offentlige forskningsbiblioteker.

Medens der har været lovgivet om folkebibliotekerne siden 1920, så har de offentlige forskningsbibliotekers virksomhed ikke været lovfæstet, bortset fra de specielle regler i § 10 i lov af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner.

Selv om en statslig styring af forskningsbibliotekssektoren principielt er mulig uden lovgivning, så vil en sådan lovgivning give langt bedre muligheder for at sikre en samordnet budgetlægning og planlægning, standardisering og rationalisering inden for denne sektor som helhed. Oprettelsen af det rådgivende organ »Forskningsbibliotekernes Fællesråd« i 1970 har således ikke kunnet bidrage væsentligt til løsningen af de nævnte problemer, hvad der bl. a. fremgår af »Redegørelse fra kortlægningsgruppen vedrørende forskningsbibliotekernes administrative forhold m. v.« fra 1975.

Ud fra en helhedsbetragtning af det offentlige danske biblioteksvæsen har Bibliotekskommissionen derfor foreslået, at den gældende lov om folkebiblioteker afløses af en fælles lov for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker.

Bibliotekskommissionens flertal har endvidere foreslået, at der under ministeriet for kulturelle anliggender oprettes et biblioteksdirektorat fælles for folke- og forskningsbibliokerne, og at alle større forskningsbiblioteker samles under dette ministeriums ressort.

Lovforslaget bygger imidletid ikke på dette forslag, men tager sit udgangspunkt i de forskelle af administrativ og opgavemæssig art, som består mellem de to bibliotekssektorer.

Folkebibliotekerne er kommunale institutioner, der alle - uanset forskelle i størrelse - har den samme opgave, nemlig at give børn og voksne mulighed for oplevelse, faglig orientering, kundskabstilegnelse og selvstændig meningsdannelse, jfr. § 2.

Forskningsbibliotekerne er derimod statsinstitutioner. De har ganske vist en betydningsfuld opgave i at udlåne litteratur og andet materiale, som ikke findes på folkebibliotekerne, til enhver, uanset hvilket formål lånet tjener.

De må imidlertid først og fremmest betragtes som et uundværligt arbejdsredskab for de højere uddannelser og for forskning og udviklingsarbejde. Dette uanset om forskningen og udviklingsarbejdet foregår ved de højere uddanne! esinstitutioner, andre offentlige forskningsinstitutioner, private virksomheder eller af enkeltpersoner. Dette er blevet stærkt understreget af de højere uddannelsesinstitutioner, Rektorkollegiet, Planlægningsrådet for Forskningen, Industrirådet og Landbrugsrådet i udtalelser til Bibliotekskommissionen.

Uden den oplagring og ajourføring af viden og formidling af nye forskningsresultater, som finder sted i forskningsbibliotekerne, kan ingen videnskabsgren opstå, udvikle og forny sig, frembringe nye resultater eller i dansk sammenhæng udnytte de landvindinger, som omverdenens forskning har opnået. Forskningsbibliotekerne virker i denne sammenhæng ikke blot som serviceorganer for forskningen, men også som et integreret led i selve forskningsprocessen og den dermed forbundne informations- og dokumentationsvirksomhed.

Denne opfattelse af forskningsbibliotekernes rolle finder også udtryk i den undersøgelse af udgifterne til forskningen, som statsrevisorerne har ladet foretage (De af Folketinget valgte statsrevisorer. Beretning om en undersøgelse af omfanget, anvendelsen og administrationen af de til forskning bevilgede midler. 1975). Forskningsbibliotekernes bevillinger er heri medregnet som et nødvendigt led i forskningsudgifterne. Undersøgelsens konklusion omtaler (afsnit II, s. 62, stk. 138) forskningsbibliotekerne på følgende måde:

»Der er knyttet specielle organisatoriske problemer til forskningsbibliotekernes stilling. Fire af de største biblioteker er direkte henlagt under kulturministeriet, mens en række andre forskningsbiblioteker administreres som afdelinger under vedkommende læreanstalt eller anden forskningsinstitution og for hovedpartens vedkommende sorterer under undervisningsministeriet. Dette vanskeliggør planlægning og styring inden for området.«

I den tid, der er gået, siden statsrevisorerne afgav deres beretning, er behovet for en

planlægning og styring af forskningsbibliotekernes virksomhed ikke blevet mindre. I bestræbelserne på at skabe en overordnet, samfundsmæssig styring af landets forskningsindsats således, at man kan give forskningsprojekter, der kan imødekomme samfundets behov, en høj prioritet, er det vigtigt, at også den overordnede planlægning og bevillingsmæssige prioritering af forskningsbibliotekernes virksomhed foregår som en integreret del af den samlede planlægning og prioritering af forskningen.

Da undervisningsministeren er ansvarlig såvel for den altovervejende del af de højere uddannelser som for forskningspolitikken, foreslås det, at der under undervisningsministeriet oprettes en forskningsbiblioteksstyrelse, der kan varetage den centrale forvaltning og planlægning af forskningsbibliotekerne inden for en fælles bevillingsramme. For at forskningsbiblioteksstyrelsen kan løse sine opgaver, vil det være nødvendigt, at de fire store forskningsbiblioteker under ministeriet for kulturelle anliggender: Det kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket i København, Universitetsbiblioteket i Odense og Statsbiblioteket i Århus, der betjener universiteterne i de tre byer, flyttes til undervisningsministeriets ressortområde. Ændringen af Statsbibliotekets ressortforhold medfører dog ingen ændring af dette biblioteks opgaver som overcentral for folkebibliotekerne.

For så vidt angår folkebibliotekernes centrale administration foreslås det hidtidige Bibliotekstilsyn omdannet til et direktorat for folkebibliotekerne under ministeriet for kulturelle anliggender.

Medens lovforslagets almindelige bestemmelser alene gælder for folkebibliotekerne og de offentlige forskningsbiblioteker, bemyndiges ministeren for kulturelle anliggender til i samråd med undervisningsministeren at fastsætte regler for lånesamarbejdet mellem alle biblioteker, der helt eller delvis finansieres af det offentlige, jfr. § 17, stk. 2.

Endelig anses det for nødvendigt i lovforslaget at pålægge offentlige og offentligt støttede uddannelsesinstitutioner at etablere egen biblioteksbetjening, jfr. § 32.

Lovbestemmelser om biblioteksbetjening ved uddannelsesinstitutioner har hidtil kun eksisteret for folkeskolens vedkommende og for de institutioner, der er omfattet af § 10 i lov af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner.

Ved biblioteksloven's revision i 1964 blev de nugældende bestemmelser om skolebiblioteker i folkeskolen optaget i loven som kapitel 4. I henhold til § 17 i lov af 26. juni 1975 om folkeskolen overføres lovhjemlen for skolebibliotekernes virksomhed imidlertid fra biblioteksloven til folkeskoleloven. Hjemlen træder dog først i kraft, når biblioteksloven's kapitel 4 ophæves.

Bibliotekskommissionen har tilsluttet sig, at skolebibliotekerne overføres til folkeskolen, når en ny biblioteksloven træder i kraft. Lovforslaget indeholder derfor ingen bestemmelser, der svarer til den gældende biblioteksloven's kapitel 4. Kommissionen har i denne forbindelse fremhævet, at skolebibliotekerne i fremtiden hører hjemme i folkeskolen alene som et værdifuldt led i undervisningen, og at skolebibliotekernes placering i det samlede biblioteksystem bestemmes af folkeskolens formål og opgaver. Kommissionen forudsætter dog, at det hidtidige lovbestemte samarbejde mellem folke- og skolebiblioteker afløses af et frivilligt samarbejde, især på materialevalgsområdet.

Til § 1

Bibliotekernes opgave i samfundet er at indsamle informationsbærende materiale, at registrere og systematisere materialet, at opbevare det og gøre det tilgængeligt for benytterne.

Bibliotekerne er således en nødvendig forudsætning for uddannelse, forskning og erhvervslivets udvikling, og for den enkeltes deltagelse i kulturlivet og samfundsdebatten.

De offentlige biblioteker danner gennem lånesamarbejdet en helhed og dækker et samlet samfundsmæssigt behov. Folkebibliotekerne og forskningsbibliotekerne har dog hver deres særlige opgaver, som det fremgår af §§ 2 og 24.

De offentlige bibliotekers materialesamlinger er ikke begrænset til bøger og tidsskrifter, men omfatter i princippet alle former for informationsbærende materiale, som kan tjene deres formål.

De offentlige biblioteker stiller deres materiale vederlagsfrit til rådighed for enhver, der har bopæl i landet. Som hovedregel skal alt materiale dels kunne benyttes på stedet, dels

kunne hjemlånes. Enhver, der er tilmeldt et dansk folkeregister har ret til hjemlån fra de offentlige biblioteker. Udlændinge på besøg i landet kan efter bibliotekets skøn opnå samme ret, eventuelt mod betaling af depositum.

Ud over at stille materiale til rådighed skal de offentlige biblioteker udøve informationsvirksomhed. Inden for deres nærmere afgrænsede formål skal de søge at formidle information ad alle tilgængelige kanaler. Også denne del af deres service er i princippet vederlagsfri for enhver.

Ved visse edb-søgninger efter en benytters specielle ønske kan det dog være nødvendigt at lade benytteren refundere den udgift, som pålægges biblioteket udefra. Der vil blive udsendt nærmere retningslinjer for bibliotekernes brug af og opkrævning af refusion ved edb-baserede informationstjenester.

Folkebibliotekerne er i mange kommuner blevet samlingssteder for lokale kulturelle arrangementer. Arrangementsvirksomheden for børn har haft betydning ikke mindst i egne, hvor det kulturelle tilbud til børn er begrænset.

Folkebibliotekets arrangementsvirksomhed skal i første række støtte og supplere den kulturelle aktivitet, som allerede er i gang. Folkebiblioteket kan fungere som sekretariat for et eventuelt kulturelt samråd og stille lokaler og sekretariatsbistand til rådighed for andre initiativtageres arrangementer.

De offentlige bibliotekers arrangementsvirksomhed er ikke obligatorisk, men når biblioteket selv er ansvarlig for et arrangement, skal der være offentlig og gratis adgang.

For et folkebiblioteks egen arrangementsvirksomhed som helhed gælder de samme krav om kvalitet, aktualitet, alsidighed og neutralitet som ved bibliotekets materialevalg.

Til § 2

Folkebibliotekerne er kommunale institutioner. Det enkelte folkebibliotek og dets afdelinger betjener et virkeområde, som omfatter en eller flere kommuner.

Folkebibliotekerne skal støtte udviklingen af fri og selvstændig meningsdannelse, skabende og kritiske evner og dømmekraft. De skal give børn og voksne adgang til viden af enhver art og mulighed for menneskelig, kunstnerisk og rekreativ oplevelse.

Folkebibliotekets samlinger af bøger og andet materiale skal opbygges til et niveau og et omfang, der svarer til virkeområdets størrelse og behov. Det enkelte bibliotek skal være selvforsynende med det materiale, der kan udnyttes tilstrækkeligt på stedet og låne det øvrige fra andre biblioteker. Der forudsættes udarbejdet vejledende retningslinjer for folkebibliotekernes materialesamlinger, herunder også de audiovisuelle samlinger.

Ved bestemmelsen i § 1, stk. 1, forpligtes folkebibliotekerne til at stille audiovisuelt materiale til rådighed. Af visse materialetyper skal bibliotekerne fra lovens ikrafttræden selv opbygge samlinger, der omfattes af den fri låneret og af lånesamarbejdet. Det gælder f. eks. lydbøger, sprogkurser på grammofonplade eller bånd, litterære og dokumentariske grammofonplader, dias m. v. Andre materialetyper, f. eks. film, skal fortrinsvis formidles ved lån fra regionale eller centrale samlinger.

Forpligtelsen til at opbygge egne audiovisuelle samlinger omfatter også musikbærende materiale (grammofonplader og bånd m. v.), dog først med virkning fra 1. januar 1984, jfr. § 34, stk. 2. Centralbibliotekerne forpligtes til at fungere som overbygning på musiksamlingerne, men sådan at de skal begynde opbygningen af en overbygningssamling allerede fra lovens ikrafttræden.

Indtil 1. januar 1987 kan kommunalbestyrelsen bestemme, at musiksamlingen kun står til rådighed for virkeområdets beboere.

Som led i den almindelige betjening af virkeområdets befolkning bør folkebiblioteket forpligtes til at varetage den daglige biblioteksbetjening af blinde, således at centralbiblioteket også på dette område varetager en overbygningsfunktion. Folkebiblioteksbetjening af blinde og stærkt svagsynede er hidtil i hovedsagen sket gennem Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde. Denne institution forudsættes overført fra socialministeriets til kulturministeriets ressort.

I betænkningerne om udvidet statslig information om love m. v. og om kommunalt nærdemokrati (Betænkning 787/1977 og 798/1977) peges der på folkebibliotekerne som et væsentligt led i den offentlige informationstjeneste.

De offentlige bibliotekers informationsvirksomhed vil dog variere efter bibliotekets

størrelse og karakter, men principielt skal ethvert bibliotek danne indgang til samfundets samlede net af information.

For at sikre alsidigheden i informationsformidlingen bør lokale grupper have samme adgang som de offentlige myndigheder til at fremlægge deres synspunkter på offentlige spørgsmål.

Statslige publkationer bør registreres i Dansk Bogfortegnelse, så bibliotekerne hurtigt får kendskab til deres eksistens.

Der bør etableres et nært samarbejde mellem folkebiblioteker og forskningsbiblioteker om den fremtidige informationspolitik.

Det bør samtidig være en pligt for hvert folkebibliotek at opbygge en lokalhistorisk samling af trykt og andet egnet materiale og at udføre lokalbibliografisk arbejde. Opgaven bør koordineres med de lokalhistoriske arkivers virksomhed, eventuelt ved at arkivet drives som en afdeling af folkebiblioteket.

Folkebibliotekerne skal herudover støtte og supplere biblioteksvirksomheden ved offentlige og offentligt støttede uddannelsesinstitutioner og varetage grundfunktionen for den almene fritidsundervisning, se § 32 med bemærkninger.

Til § 3

Bestemmelsen om folkebiblioteket som obligatorisk kommunal institution blev indført ved lovrevisionen 1964. Selv om alle kommuner nu har etableret folkebibliotek, er bestemmelsen opretholdt under hensyn til den betydning, man må tillægge folkebiblioteket som kulturinstitution og som led i det samlede offentlige biblioteksvæsen.

Som i den gældende lov fastslås det, at folkebibliotekets virkeområde, dvs. det geografiske område, biblioteket primært er forpligtet til at betjene, er en kommune eller flere kommuner, der har indgået en samarbejdsaftale. Det betyder, at kommunen er det mindste virkeområde, og at folkebiblioteksvæsenet i et givet virkeområde skal udgøre en organisatorisk enhed og administreres under ét.

Til § 4

Aftale om samarbejde kan som hidtil indgås efter reglerne i den kommunale styrelseslov. Ved samarbejdsordninger kan der ofte opnås en bedre udnyttelse af midlerne, end hvis flere kommuner løser opgaverne hver for sig.

Ved en betjeningsoverenskomst køber en kommune biblioteksbetjening af en anden kommune. Der oprettes ikke noget fællesskabsorgan. Det må være en forudsætning, at betjeningen er af samme lødighed, som hvis kommunen havde etableret et selvstændigt folkebibliotek, og der bør som hovedregel være mindst én fast biblioteksafdeling i hver kommune.

Da kommunen er det mindste virkeområde, skal en betjeningsoverenskomst omfatte hele den betjente kommunes område. Direktoratet for folkebibliotekerne kan dog i særlige tilfælde godkende delvise samarbejdsordninger, f. eks. for et grænseområde mellem to kommuner, for et sommerhusområde i en kommune med spredt befolkning, eller om bogbusbetjening af spredt bebyggede områder eller afsides liggende institutioner.

Til § 5

Kommunalbestyrelsen, resp. fællesskabsstyrelsen, har det endelige ansvar for folkebibliotekets drift og den endelige myndighed i alle anliggender, som er henlagt til lokal afgørelse.

Det følger af lovbestemmelserne om kommunernes styrelse, at folkebiblioteket henføres under et af de stående udvalgs forretningsområde, og at alle overordnede administrative funktioner i forbindelse med folkebiblioteksvæsenet skal varetages af det stående udvalg, der handler på kommunalbestyrelsens vegne.

Hvor et folkebibliotek drives som et kommunalt fællesskab, varetages den umiddelbare forvaltning af en fællesskabsstyrelse. Fællesskabsstyrelsens medlemmer udpeges af de kommunalbestyrelser, der har oprettet fællesskabet, og af disse kommunalbestyrelsers midte.

Det overlades til kommuner med magistratsordning selv at fastsætte en styrelsesform i overenstemmelse med den kommunale styrelseslov.

Til § 6

Lovforslagets mål er at tilvejebringe en principielt ensartet biblioteksservice for alle uanset bopæl. Det foreslås derfor, at der skal være heltidsbetjening i alle folkebiblioteker.

Efter § 6 i den gældende bibliotekslov skal der være heltidsbetjening i virkeområder med over 5.000 indbyggere og i biblioteker med heltidsbeskæftiget personale. Der er i vidt omfang dispenseret fra dette krav, bl. a. på grund af den tidligere bibliotekarmangel, men i de senere år er et betydeligt antal biblioteker overgået til heltidsstatus, bl. a. med støtte af dispositionssummen efter § 5, stk. 5, i den gældende lov.

Med den foreslåede bestemmelse bortfalder muligheden for en forlængelse af de hidtidige dispensationer. Kravet om overgang til heltidsordning skal derfor først træde i kraft efter en overgangstid på 2 år efter lovens ikrafttræden, d.v.s. den 1. januar 1983, jfr. § 34, stk. 3.

Efter lovens ikrafttræden skal det dog ikke være muligt at besætte stillinger som ledende bibliotekar med deltidsbibliotekarer, d.v.s. medarbejdere uden bibliotekaruddannelse, og fra samme tidspunkt bortfalder Danmarks Biblioteksskoles obligatoriske grunduddannelse for deltidsbibliotekarer.

Af hensyn til de deltidsbibliotekarer, som berøres af overgangen til heltidsordning, foreslås det i § 34, stk. 4, at ministeren for kulturelle anliggender inden 1. juli 1982 fastsætter regler for deltidsbibliotekarers fortsatte beskæftigelse, efter at spørgsmålet har været forhandlet mellem organisationerne, herunder Kommunernes Landsforening, Deltidsbibliotekarforeningen og Bibliotekarforbundet.

Den nuværende pligt i folkebibliotekslovens § 7, stk. 1 for kommunalbestyrelsen til at indhente Bibliotekstilsynets udtalelse før ansættelse af en heltidsbeskæftiget biblioteksleder foreslås ikke opretholdt. Kommunalbestyrelsen bør derimod meddele Direktoratet for folkebibliotekerne, at en sådan ansættelse har fundet sted.

Til § 7

Indholdet af stk. 1 svarer til gældende bestemmelser i bekendtgørelsen om folkebiblioteker, § 21, stk. 1.

De kriterier, der skal lægges til grund ved materialevalget er kvalitet, aktualitet, alsidighed og neutralitet.

Ved kvalitet forstås ikke entydigt litterær eller æstetisk kvalitet; for faglitteraturens vedkommende må der også stilles krav til kvaliteten af det saglige indhold. Begrebet kvalitet skal i det hele taget som hidtil ikke fortolkes snævert, men må i denne forbindelse snarest bestemmes ved sin modsætning: den upersonlige, stereotype litteratur (musik, billedkunst), som det netop er folkebibliotekernes opgave at tilbyde et alternativ til, også når det gælder den underholdende litteratur. Materialet bør bedømmes i forhold til dets betydning for opfyldelsen af folkebibliotekets formål.

Afgørende er ikke de enkelte beslutninger om valg af materiale, men helheden der i overensstemmelse med kravet om alsidighed bør være velafbalanceret uden slagside i retning af det meget lette og populære eller det modsatte.

Kravet om aktualitet og alsidighed kan gøre det rimeligt at anskaffe materiale på et tidspunkt, hvor det er aktuelt, selv om en endelig bedømmelse i forhold til kvalitetskravet endnu ikke er mulig.

Det følger endvidere af aktualitetskravet, at materiale, der er stærkt efterspurgt, bør være til stede i et sådant omfang, at urimeligt lange ventetider undgås.

Kravet om gennemført neutralitet i materialevalget har været et grundlæggende princip for danske folkebiblioteker siden 1920. Bestemmelsen indebærer, at biblioteket skal råde over et alsidigt materiale, der lader alle opfattelser komme til orde, også opfattelser, der kan anses for kontroversielle. Intet materiale af kvalitet må udelukkes på grund af de politiske, religiøse eller moralske holdninger, det giver udtryk for, idet det overlades benytteren på dette grundlag at danne sig sin personlige opfattelse.

Stk. 2 svarer til gældende bestemmelser i bekendtgørelsen om folkebiblioteker, § 18, om materialevalgsmyndigheden og materialevalgets organisation.

Kommunalbestyrelsen har det endelige ansvar for materialevalget og for arrangementsvirksomheden. Den ledende bibliotekar bemyndiges til under ansvar over for kommunalbestyrelsen at foretage materialevalget og valget af arrangementer i overensstemmelse med lovens bestemmelser og den materialevalgspolitik, som kommunalbestyrelsen har fastlagt.

Kommunalbestyrelsen og det stående udvalg inddrages ikke i det løbende materialevalg, men kun i principielle afgørelser og f.

eks. i tilfælde, hvor der foreligger benytterklager.

Kommunalbestyrelsen fastsætter bestemmelser om materialevalgspolitikken og om materialevalgets organisation.

Gennem en skriftligt udformet og jævnligt ajourført materialevalgspolitik angives nærmere retningslinier for materialebestandens sammensætning under hensyn til de forskellige benyttergruppers behov. Det vil i reglen være hensigtsmæssigt at udforme materialevalgspolitikken i samarbejde med centralbiblioteket og de øvrige kommuner i området.

Bestemmelserne om materialevalgets organisation angiver, hvordan materialevalgsmyndigheden kan delegeres til enkelte bibliotekarer eller udvalg af bibliotekarer. Alle biliotekarer bør have mulighed for at medvirke i materialevalget enten ved deltagelse i materialevalgsmøder eller på anden måde.

Til § 8

Det fremgår af § 1, stk. 1, at alle kan benytte biblioteket, og at benyttelsen er gratis.

I et publikumsreglement fastsætter kommunalbestyrelsen de nærmere regler om benyttelsen af det enkelte folkebibliotek, f. eks. om lånetidens længde, om fremgangsmåden ved for sen aflevering og om erstatning for materiale, der beskadiges eller bortkommen I reglementet kan der også stilles krav om forevisning af legitimation (evt. med personnummer) ved indmeldelsen, og om betaling af bøder ved overskridelse af den fastsatte lånetid.

Bestemmelsen om, at biblioteket kan benyttes gratis, er ikke til hinder for bødeordninger, der skal sikre en rimelig cirkulation af materialet. Bestemmelsen om, at alle kan benytte biblioteket, afskærer heller ikke biblioteket fra at udelukke en benytter i kortere eller længere tid, hvis han har misbrugt biblioteket.

En vis ensartethed i reglementsbestemmelserne er ønskelig af hensyn til benytterne og er også gennemført i praksis. Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekstilsynet har udsendt vejledende standardreglementer, en opgave som forudsættes videreført af Direktoratet efter behov.

Alle oplysninger om enkeltpersoners biblioteksbenyttelse, herunder bibliotekernes udlånsregistrering må betragtes som fortrolige og er omfattet af biblioteksperSonalets tavshedspligt.

Til § 9

Bestemmelserne i stk. 1 og 4 svarer i princippet til § 2, stk. 3 og 4, i den gældende bibliotekslov.

I så godt som alle virkeområder vil der være behov for en decentralisering af folkebibliotekets betjening ved oprettelse af filialer. Biblioteksstrukturen i det enkelte virkeområde vil afhænge bl. a. af områdets geografiske udformning, bebyggelsesforhold, kommunikationer o.s.v. og må derfor planlægges lokalt, jfr. bemærkningerne til § 10 om udbygningsplanlægning.

Hvor der ikke er grundlag for oprettelse af faste filialer, kan der etableres mobil filialbetjening ved bogbusser. Filialernes tilbud må gradueres efter det lokale behov, men publikum bør overalt betjenes af faguddannet personale.

I alle faste filialer og bogbusser skal der også være samlinger for børn. Børns mulighed for at komme på biblioteket er i høj grad afstandsbestemt. Hver afdeling af biblioteket fungerer i realiteten som hovedbibliotek for børnene i området og må derfor så vidt muligt tilbyde en fuldstændig service. Det gælder ikke mindst i landområder, hvor børn må have adgang til et børnebibliotekstilbud på samme måde som børn i byerne, uanset at de skolesøgende børn også kan benytte skolebiblioteket.

Folkebibliotekerne har allerede i vidt omfang indført en opsøgende betjening af de benyttere, som er afskåret fra selv at komme på bibliotekets offentligt tilgængelige afdelinger. Med bestemmelserne i stk. 2 forpligtes folkebiblioteket til at decentralisere sin virksomhed også ved opsøgende betjening.

Denne betjening omfatter personer, som er bundet til ophold på institutioner i virkeområdet som f. eks. sygehuse, plejehjem, institutioner for handicappede, arrester og fængsler o.s.v. Den omfatter også børn i virkeområdets dag- og døgninstitutioner (børnehaver, dagpleje, børnehjem m. v.).

Betjeningen kan ske ved, at der oprettes en afdeling af folkebiblioteket på stedet, ved udstationering af depoter, eller ved anden form for samarbejde afhængigt af institutionens karakter og antallet af beboere. Hvis

kun enkelte af beboerne er handicappede, kan der etableres individuel betjening (»Biblioteket kommer«).

Endelig forpligtes folkebiblioteket til at yde »Biblioteket kommer« betjening til hjemmeboende i virkeområdet, som på grund af handicap eller svagelighed ikke selv kan bevæge sig til biblioteket.

Biblioteksbetjening i institutioner må altid ske efter en aftale mellem folkebiblioteket og institutionen. Ved samarbejde med institutioner, der drives af staten, amtskommunen eller en anden kommune, skal udgiften til den obligatoriske betjening efter stk. 2 afholdes af institutionen (eller den myndighed, der driver institutionen). Det samme gælder ved betjening af private eller selvejende institutioner, som modtager tilskud fra det offentlige, og som ikke er oprettet med henblik på virkeområdets beboere og ikke fortrinsvis benyttes af dem. Betjeningens art og omfang og vederlagets størrelse fastlægges i en overenskomst.

Efter Socialforskningsinstituttets biblioteksundersøgelse (Folkebiblioteket og befolkningen, 1979) benytter ca. halvdelen af den voksne befolkning og langt de fleste børn bibliotekerne.

Folkebibliotekets såkaldte public relations virksomhed har til formål at udbrede kendskabet til biblioteket og dets service blandt så mange som muligt, også i biblioteksfremmede grupper. Bestemmelsen pålægger folkebibliotekerne at intensivere denne virksomhed.

Til § 10

På en række områder, herunder sygehus-, social- og uddannelsesområdet, er kommunerne efter kommunalreformen blevet forpligtet til at fremlægge udbygningsplaner både for den nærmere fremtid og for en længere årrække.

Der foreslås nu også indført en obligatorisk 12 årig, rullende udbygningsplanlægning på folkebiblioteksområdet. Gennem denne planlægning, som især vil dreje sig om struktur og service, skal der skabes et fyldestgørende grundlag for kommunalbestyrelsens beslutninger om målsætningen for folkebibliotekets ydelser og om deres art og omfang.

Udarbejdelsen af planerne bør sammen med den flerårige budgetlægning betragtes som et led i kommunens almindelige fysiske og økonomiske planlægning, sådan som det er forudsat i kommuneplanloven.

Det bør ved planlægningen bl. a. overvejes, hvordan man i den enkelte kommune bedst kan tilvejebringe en biblioteksbetjening af den krævede og ønskede standard, og om denne standard kan nås gennem kommunens eget biblioteksvæsen eller i samarbejde med andre kommuner.

Biblioteksplanlægningen bør bringes i sammenhæng med planlægningen på andre områder, både i kommunen og i amtskommunen. Centralbiblioteket er forpligtet til at bistå den enkelte kommune ved udarbejdelsen af udbygningsplanerne, og kommunerne forpligtes til at deltage i den koordinering, som amtsrådet udfører gennem centralbiblioteket på planlægningsområdet. Centralbiblioteket er amtsrådets konsulent ved gennemgangen af kommunernes udbygningsplaner, ved sammenfatningen af planerne til en biblioteksplan for amtskommunen og ved samordningen mellem biblioteksplanlægningen og de andre sektorers planlægning.

Amtskommunens biblioteksplan indsendes til Direktoratet for folkebibliotekerne, som ikke skal godkende planen, men kan påpege mulige uoverensstemmelser mellem udbygningsplanerne og lovgivningen og i øvrigt udtale sig om planerne. Den generelle udtalelse kan ske i form af en samlet tilbagemelding, som kan være vejledende for det følgende års planarbejde i kommuner og amtskommuner.

Københavns og Frederiksberg kommuner, som ikke tilhører nogen amtskommune, koordinerer deres udbygningsplaner ved indbyrdes forhandling.

Med hjemmel i stk. 4 fastsætter ministeren nærmere regler om udbygningsplanernes form og indhold og om fremgangsmåden ved udbygningsplanernes udformning og behandling i de enkelte led.

Til §11

Centralbiblioteket er et af folkebibliotekerne i amtskommunen, der ud over virksomheden som folkebibliotek for hjemstedskommunen tillige virker som centralbibliotek.

Formuleringen »for hver amtskommune« er valgt for i særlige tilfælde at muliggøre en undtagelse fra det absolutte hovedprincip, at der skal være ét centralbibliotek i hver amts-

kommune, f. eks. ved at to amtskommuner betjenes af samme centralbibliotek.

Kulturministeren afgør efter forhandling med amtsrådet, hvilket folkebibliotek der skal være centralbibliotek for amtskommunen.

Amtsrådets økonomiske forpligtelse for centralbiblioteksvirksomheden og centralbibliotekets rådgivende status over for amtsrådet gør det naturligt, at amtsrådet udtaler sig forud for ansættelsen af den ledende bibliotekar ved centralbiblioteket.

Til § 12

I stk. 1 anføres rammebestemmelser for centralbiblioteksforpligtelsen, idet der i en bekendtgørelse vil blive givet nærmere retningslinier for forpligtelsens indhold, jfr. stk. 3.

Centralbiblioteksfunktionen over for amtskommunens biblioteker falder i fire hovedgrupper: den supplerende, den praktiske, den koordinerende og den rådgivende funktion.

Gennem udlån af materialer supplerer centralbiblioteket amtskommunens folkebiblioteker. Centralbibliotekets materialeoverbygning skal nå et niveau, hvis øvre grænse bestemmes af, hvad folkebibliotekerne som helhed bør være selvforsynende med.

Centralbibliotekernes materialeoverbygning og udlånsforpligtelse omfatter både bøger og audiovisuelt materiale. Overbygningsfunktionen for musikbærende materiale træder dog først i kraft den 1. januar 1984. Materiale, som centralbiblioteket ikke selv ejer, skal søges fremskaffet fra andre biblioteker. Centralbibliotekets informationstjeneste skal supplere de øvrige folkebibliotekers informationsvirksomhed, idet centralbiblioteket er forpligtet til at søge svar på spørgsmål, som disse biblioteker ikke selv kan besvare.

I forbindelse med overbygningsfunktionen påhviler det centralbiblioteket at yde praktisk bistand bl. a. ved etablering af en effektiv transporttjeneste, der sikrer hurtig ekspedition af materialer til de øvrige biblioteker.

Centralbiblioteket skal virke for en koordinering af materialeanskaffelserne i centralbiblioteket og amtskommunens øvrige biblioteker for at opnå den servicemæssigt og økonomisk mest hensigtsmæssige fordeling af de samlede materialeressourcer. Centralbiblioteket skal yde den fornødne rådgivning med hensyn til materialevalg, bl. a. ved at udsende materialevalgshjælpemidler, hvor det er hensigtsmæssigt, herunder specielt at stille det centralt udgivne vejledende materiale om udenlandsk litteratur til rådighed for de øvrige biblioteker. Centralbiblioteket træffer aftale med amtscentralen for undervisningsmidler om koordineringen af anskaffelser og etablering af gensidige låneveje. Sådanne aftaler forudsættes godkendt af amtsrådet. Centralbiblioteket bør endvidere søge kontakt med andre offentlige biblioteker i uddannelsesinstitutioner med henblik på drøftelse af afgrænsning af materialeanskaffelserne, etablering af gensidige låneveje m. v.

Centralbiblioteket står til rådighed som amtsrådets bibliotekssagkyndige rådgiver i spørgsmål om de kommunale udbygningsplaner og alle andre biblioteksspørgsmål, som angår amtskommunen. Amtsrådet kan pålægge centralbiblioteket at udføre sekretariatsfunktioner inden for folkebibliotekernes formålsområde.

Til § 13

Efter § 11 i den gældende bibliotekslov modtager centralbibliotekerne et særligt tilskud til centralbiblioteksvirksomheden, som afholdes med lige store dele af staten og vedkommende amtskommune. Tilskuddet er fastfrosset på 1969/70-niveau med pristalsregulering. Til centralbiblioteket for Københavns Amt yder staten dog kun 125.000 kr.

Efter lovforslaget omfattes også centralbiblioteksvirksomheden af driftstilskudsordningen, jfr. § 17, sådan, at staten refunderer 23 procent af centralbibliotekets samlede driftsudgifter. Nettoudgiften til centralbiblioteksvirksomheden foreslås afholdt af amtskommunen, idet centralbibliotekets overbygningsfunktion og øvrige service kommer alle amtskommunens folkebiblioteker til gode.

Centralbiblioteket drives af hjemstedskommunen og forvaltes efter de almindelige regler om kommunernes styrelse. Amtskommunens indflydelse på centralbiblioteksvirksomheden foreslås sikret ved, at amtsrådet indgår en overenskomst med hjemstedskommunen. Overenskomsten skal indeholde bestemmelser om, hvordan amtsrådet kan følge centralbiblioteksvirksomheden. Amtsrådet træffer alle beslutninger om den del af virksomheden, som ikke er obligatorisk.

En nøjagtig beregning af udgiften til den obligatoriske centralbiblioteksfunktion er endnu ikke mulig. Indtil der er udarbejdet et beregningsgrundlag, må amtskommunen i en 5-årig overgangsperiode yde et tilskud bestående af et grundbeløb og et beløb pr. indbygger i amtskommunen. Disse beløb fastsættes af kulturministeren efter forhandling mellem Amtsrådsforeningen i Danmark og Kommunernes Landsforening. I løbet af overgangsperioden sker der en trinvis opbygning af centralbibliotekerne og en trinvis indførelse af tilskuddet.

Herudover betaler amtskommunen den del af centralbiblioteksvirksomheden, der går videre end de obligatoriske opgaver. Amtskommunen træffer beslutning om denne videregående virksomheds art og omfang og betaler virksomheden på grundlag af centralbibliotekets beregning af udgifterne og efter forhandling med hjemstedskommunen.

Til § 14

Københavns og Frederiksberg kommuner tilhører ikke nogen amtskommune og indgår derfor ikke i centralbiblioteksystemet.

Københavns Kommunes biblioteker indtager dog en særstilling, idet koncentrationen af benyttere med tilknytning til videregående uddannelse, administration og erhvervsliv er særlig stor i bibliotekets virkeområde og udløser benytterkrav, som i omfang og intensitet går ud over det normale. Det foreslås derfor at yde Københavns Kommunes biblioteker et særligt statstilskud (ud over driftstilskuddet efter § 22), som svarer til refusionen af det tilskud, kommunen ville modtage fra en amtskommune, hvis biblioteket virkede som centralbibliotek. Samtidig ophæves det hidtidige statstilskud efter § 11, stk. 6, i den gældende bibliotekslov.

Efter § 11, stk. 5, i den gældende lov har staten ydet et tilskud til de storkøbenhavnske folkebibliotekers fællesopgaver. Tilskuddet er ydet på baggrund af det begrænsede centralbibliotekstilskud fra staten til centralbiblioteket for Københavns Amt. Ved gennemførelsen af en ensartet tilskudsordning for alle centralbiblioteker kan det særlige storkøbenhavnske statstilskud bortfalde.

Til § 15

Direktoratet for folkebibliotekerne vil i alt væsentligt videreføre de opgaver, som i dag varetages af Bibliotekstilsynet.

Ud over de opgaver, der er opregnet i stk. 2, skal direktoratet yde folkebibliotekerne og offentlige myndigheder råd og vejledning i biblioteksfaglige spørgsmål, herunder i alle spørgsmål vedrørende folkebibliotekers planlægning og virksomhed, bygnings- og indretningsspørgsmål, biblioteksteknikke procedurer og rationaliseringsforanstaltninger.

Til § 16

Nationalbibliografien er den grundlæggende fortegnelse over landets litteratur og andet informationsbærende materiale, som udkommer inden for landets grænser. Den er et nødvendigt arbejdsgrundlag for bibliotekerne, bogbranchen og andre brugere. Den danske nationalbibliografi består af Dansk Bogfortegnelse, Dansk Periodicafortegnelse og en række andre fortegnelser. Visse områder, f. eks. audiovisuelle materialer, er endnu udækkede. Udarbejdelsen og udgivelsen er delt mellem flere instanser, i første række Biblioteksscentralen og Det Kongelige Bibliotek. Biblioteksscentralen modtager et årligt tilskud af folkebibliotekernes rådighedssum til delvis dækning af udgifterne ved de nationalbibliografiske udgivelser.

Udarbejdelsen af nationalbibliografien må anses for en national opgave, der bør styres af staten og finansieres gennem en særlig statsbevilling. Denne bevilling foreslås administreret af direktoratet sammen med et nationalbibliografisk råd, der nedsættes af kulturministeren med repræsentation for bibliotekerne, bogbranchen m. fl. Direktoratet skal i samarbejde med rådet sikre udarbejdelsen og udgivelsen af den samlede nationalbibliografi og tage initiativ til bibliografisk dækning på områder, hvor en registrering mangler.

Til § 17

Bibliotekernes lånesamarbejde har i vidt omfang hvilet på tradition og uskrevne regler, og ingen enkelt instans har haft kompetence til at fastsætte fælles retningslinier for dette samarbejde. Bekendtgørelsen af 13. maj 1965 om folkebiblioteker indeholder bestemmelser

om folkebibliotekernes indbyrdes lån og om deres pligt til at fremskaffe materiale fra andre biblioteker, men bortset fra Statsbiblioteket har forskningsbiblioteker ikke haft en tilsvarende formel forpligtelse til at deltage i lånesamarbejdet.

Med bestemmelserne i § 6 skabes der hjemmel for at inddrage andre biblioteker i lånesamarbejdet og for en central regulering af dette samarbejde.

Pligten til at deltage i lånesamarbejdet må gælde alle biblioteker, der helt eller delvis finansieres af det offentlige, også biblioteker, hvis serviceforpligtelse udelukkende gælder en uddannelsesinstitution. Sådanne biblioteker skal dog kun være forpligtet til udlån gennem andre biblioteker, når det gælder materiale, der ikke er anskaffet af et offentligt bibliotek.

Fællesudvalget mellem folkebiblioteksrådet og forskningsbiblioteksrådet afgiver indstilling om de nærmere bestemmelser om bibliotekernes forpligtelser i lånesamarbejdet. De endelige bestemmelser udstedes af kulturministeren efter samråd med undervisningsministeren om de former, hvorunder forskningsbibliotekerne og uddannelsesinstitutionernes biblioteker skal medvirke, og efter forhandling med andre berørte parter, herunder de kommunale organisationer.

Alle biblioteker, der helt eller delvis finansieres af det offentlige, skal være forpligtet til at deltage i en central registrering af deres samlinger i fælleskataloger eller på anden måde.

Lånesamarbejdet har indtil nu i praksis været begrænset til bogligt materiale. Ved lovens ikrafttræden vil også audiovisuelle samlinger blive omfattet af lånesamarbejdet, bortset fra musiksamlinger i folkebibliotekerne, der først skal oprettes fra 1984, og hvor kommunalbestyrelserne kan bestemme, at samlingerne indtil 1. januar 1987 kun skal stå til rådighed for virkeområdets beboere, jfr. § 34, stk. 2.

Efter § 24, stk. 2 i den gældende bekendtgørelse af 13. maj 1965 om folkebiblioteker er folkebibliotekets pligt til at fremskaffe materiale fra andre biblioteker begrænset til materiale, der bl. a. opfylder det kvalitetskrav, der lægges til grund ved folkebibliotekernes materialevalg. Efter lovens ikrafttræden skal folkebibliotekerne være forpligtet til at søge materiale fremskaffet fra andre biblioteker uden nogen kvalitetsvurdering, når en låner ønsker det, og det kan ske ad de normale låneveje.

Til § 18

Folkebiblioteksrådet er et rådgivende organ for ministeriet for kulturelle anliggender og for direktoratet, der fungerer som rådets sekretariat.

Rådet skal høres i alle sager, som er af generel karakter for hele biblioteksvæsenet eller af principiel betydning for folkebibliotekerne. Som eksempel kan nævnes lovændringer, budgetter for de årlige statstilskud til folkebiblioteker m. v., redegørelser for de kommunale udbygningsplaner.

Til § 19

Rådet bør rumme repræsentation for alle berettigede interesser i dansk biblioteksvæsen, og der er derfor lagt vægt på, at rådet blev sammensat både af repræsentanter for de forskellige bibliotekstyper, biblioteksinstitutioner og biblioteksmyndigheder samt brugerkredse og bibliotekernes personaleorganisationer.

På den anden side er antallet af medlemmer søgt begrænset for at undgå, at rådet blev for stort.

Til § 20

Folkebibliotekernes rådighedssum foreslås tilvejebragt ved en særlig statsbevilling, der svarer til 1 procent af folkebibliotekernes driftstilskudsberettigede udgifter, og fremkommer i princippet ved en reduktion af driftstilskuddet til folkebibliotekerne, jfr. § 22, men opføres af beregningstekniske grunde som en direkte finanslovbevilling til rådighedssummen.

Efter § 18, stk. 1, i den gældende bibliotekslov tilbageholdes 3,25 procent af driftstilskuddet og dispositionssummen til folke- og skolebiblioteker som en rådighedssum til løsning af bibliotekernes fællesopgaver.

Rådighedssummen til løsning af fællesopgaver har haft afgørende betydning for rationaliseringen af bibliotekernes virksomhed og forbedringen af deres servicemuligheder.

En stadig større del, navnlig af folkebibliotekernes rådighedssum, er dog blevet båndlagt til driften af virksomheder, der har fået

permanent karakter, f. eks. Bibliotekscentralens bibliografiske udgivelser, Bibliotekstilsynets Systemafdeling og Folkebibliotekernes Depotbibliotek.

Rådighedssummen foreslås anvendt til lignende formål som de hidtidige rådighedssummer. Tilskud af mere varig karakter bør dog søges tilvejebragt på anden måde. Støtten til Bibliotekscentralens bibliografiske udgivelser foreslås derfor afløst af en statsbevilling til nationalbibliografien, jfr. § 16. Bibliotekstilsynets Systemafdeling foreslås overført til direktoratet, og Folkebibliotekernes Depotbibliotek foreslås finansieret af kommunerne eller af den kommunale momsfond.

Til § 21

Rådighedssummen fordeles af kulturministeren efter indstilling fra et fordelingsudvalg med repræsentanter for personalets, bibliotekernes og kommunernes organisationer. Lederen af direktoratet er udvalgets formand, og direktoratet er sekretariat for udvalget.

Medlemmer og suppleanter beskikkes af ministeren for 3 år ad gangen. Udvalgets forretningsorden fastsættes af ministeren efter indstilling fra udvalget. Forretningsordenen skal bl. a. indeholde bestemmelser om udvalgets kompetence og om medlemmernes habilitet.

Til § 22

Efter gældende biblioteksslov yder staten et driftstilskud til folke- og skolebiblioteker som en delvis refusion af deres driftsudgifter. Fra 1975 udgør driftstilskuddet 20 procent af folkebibliotekernes driftsudgifter og 15 procent af skolebibliotekernes driftsudgifter (lovens § 5, stk. 1-3, og § 15). Tilskuddet reduceres som foran nævnt inden udbetalingen med 3,25 procent, der tilbageholdes som en rådighedssum til løsning af bibliotekernes fællesopgaver.

Fra 1975 yder staten endvidere et tilskud på 19 procent af driftstilskuddet som en dispositionssum til støtte af folke- og skolebiblioteker i områder, hvor disse ikke er fuldt udbygget.

Som led i byrdefordelingsreformen traf regeringen i 1972 principbeslutning om overgang til generelle tilskud på biblioteksområdet, men de forslag til lov om folkebiblioteker, som blev fremsat efter denne beslutning blev ikke gennemført.

En tilskudsomlægning på skolebiblioteksområdet er derimod forudsat i lov nr. 313 af 26. juni 1975 om folkeskolen. Bestemmelserne om skolebiblioteker i denne lovs § 17, stk. 2-3, træder i kraft efter undervisningsministerens nærmere bestemmelse, jfr. § 48, stk. 3, i loven.

For folkebibliotekernes vedkommende må det anses for ønskeligt at udskyde en tilskudsomlægning, bl. a. af hensyn til de kommuner, som endnu ikke har indført heltidsbetjening. Det foreslås derfor at videreføre refusionsordningen for folkebibliotekerne i en overgangsperiode på 5 år fra lovens ikrafttræden.

Dispositionssummen, som blev tilvejebragt ved en reduktion af driftstilskuddet, har bidraget væsentligt til bibliotekernes udbygning, navnlig i kommuner, som måtte reorganisere deres biblioteksvæsen efter kommunesammenlægningerne. I den nuværende situation vil en højere refusionssats dog være at foretrække, og dispositionssummen foreslås derfor ophævet mod en tilsvarende forhøjelse af driftstilskuddet.

Endvidere foreslås det som en administrativ forenkling at ophæve den hidtidige adgang for kommunerne til at medregne en forholdsmæssig andel af kommunens udgifter til regnskabsføring m. v. i de tilskudsberettigede udgifter.

Driftstilskudssatsen kan herefter forhøjes med 4 procentpoint, uden at det samlede tilskud til folkebibliotekerne ændres. Driftstilskuddet foreslås dog kun udbetalt med 23 procent, idet det forudsættes, at staten herudover yder et beløb svarende til 1 procent af folkebibliotekernes driftsudgifter, som indgår i bibliotekernes rådighedssum, jfr. § 20 i lovudkastet.

Efter forslaget er centralbiblioteksvirksomheden omfattet af refusionsordningen således, at amtskommunen afholder nettoudgiften, *i*

Den hidtil gældende lokalevurderingsordning foreslås videreført, dog således at der efter skolebibliotekernes overførelse til folkeskolelovgivningen ikke længere foretages nogen værdiansættelse af folkeskolelokaler, der anvendes til folkebiblioteksvirksomhed.

Til § 23

I denne paragraf er samlet forskellige bestemmelser om statstilskud til folkebiblioteks-lignende formål.

Tilskuddet til biblioteksbetjening af-militære tjenestesteder (§ 18, stk. 2. a, i den gældende bibliotekslov) videreføres efter punkt a. Betjeningen omfatter også Civilforsvarets tjenestesteder og militærnægterlejre.

Tilskuddet til Søfartens Bibliotek (§ 18, stk. 2. b, i den gældende bibliotekslov) videreføres efter punkt b, men sådan at virksomheden fuldt ud finansieres af staten. Det foreslås at samle betjeningen af alle danske søfarende i Søfartens Bibliotek og at oprette udlånsstationer i udenlandske havne.

Biblioteksbetjeningen af gæstearbejdere er en forpligtelse for den enkelte kommune, men på grund af den store spredning og de mange forskellige sprog er en overbygningsfunktion nødvendig. Tilskuddet efter punkt c vil gøre det muligt at videreføre og udbygge den nuværende centrale samling, der er etableret med støtte af folkebibliotekernes rådighedssum, og at knytte nødvendig sagkundskab til samlingen.

Biblioteksbetjeningen af Christiansø, der falder uden for den kommunale inddeling, er en statsopgave. Tilskuddet efter punkt d er en videreførelse af det hidtidige tilskud, som er ydet af den »særlige rådighedssum« (§ 18, stk. 2. d, i den gældende bibliotekslov).

Med bestemmelsen efter punkt e indføres udtrykkelig hjemmel for statens tilskud til det tyske mindretals biblioteker i Sønderjylland. Disse biblioteker er ikke forpligtet til at opfylde lovens bestemmelser, men kan samarbejde med det danske biblioteksvæsen i det omfang, de selv ønsker det.

Til § 24

Forskningsbibliotekernes formål er at anskaffe, katalogisere, systematisere og formidle litteratur og andet materiale, som fremkommer inden for det eller de fagområder, som det enkelte bibliotek har til opgave at dække, og som brugerne forventer at finde på biblioteket.

Forskningsbiblioteket skal endvidere gennem informations- og dokumentationsvirksomhed bistå den enkelte bruger med at finde den viden, der er relevant for hans eller hendes formål, og som enten findes i bibliotekets egne samlinger eller kan indlånes fra andre danske eller fra udenlandske forskningsbiblioteker.

Antallet af forskningsbiblioteker er meget stort og spænder fra meget store biblioteker med over 1 mill, bind til meget små biblioteker, som er stærkt specialiserede.

De forskningsbiblioteker, som hidtil har sorteret under ministeriet for kulturelle anliggender og undervisningsministeriet, modtager 90-95 pct. af statens bevillinger til forskningsbibliotekerne. Det er disse biblioteker, man agter at samle under en forskningsbiblioteksstyrelse under undervisningsministeriet.

Det kgl. Bibliotek, der er landets største forskningsbibliotek, er Københavns Universitets hovedbibliotek for humaniora og samfundsvidenskab. I kraft af pligtafleveringsloven modtager det al den litteratur, der trykkes i Danmark, og det skal fortsat have den opgave at være nationalbibliotek med forpligtelse til også at anskaffe udenlandsk litteratur om Danmark og udenlandske oversættelser af dansk litteratur.

Statsbiblioteket i Århus, der også modtager pligtafleveringseksemplarer, har siden sin oprettelse haft til opgave at stille litteratur til rådighed for folkebibliotekerne i det omfang, disse ikke selv er i stand til at imødekomme brugernes behov. Statsbiblioteket skal fortsat varetage denne opgave jævnsides med opgaven som universitetsbibliotek.

Til § 25

Denne bestemmelse omfatter følgende biblioteker:

Det kgl. Bibliotek
Universitetsbiblioteket i København
Statsbiblioteket i Århus
Universitetsbiblioteket i Odense
Roskilde Universitetsbibliotek
Ålborg Universitetsbibliotek
Danmarks tekniske Bibliotek
Danmarks Farmaceutiske Højskoles bibliotek
Københavns Tandlægehøjskoles bibliotek
Århus Tandlægehøjskoles bibliotek
Danmarks Lærerhøjskoles bibliotek
Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek
Biblioteket ved Handelshøjskolen i København
Biblioteket ved Handelshøjskolen i Århus.

Formålet med bestemmelserne, der for en stor del af de nævnte biblioteker allerede eksisterer i lignende form i § 10 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner, er at skabe den nære forbindelse mellem brugerne og biblioteket, der er nødvendig for, at de ressourcer, der stilles til rådighed for bogkøb m. v., kan anvendes på den mest udbyttegivende måde.

For at sikre, at medlemmerne af biblioteksudvalgene kan være i besiddelse af den fornødne fagkundskab, foreslås det, at der ved universiteterne og universitetscentrene kan nedsættes et underudvalg for hvert hovedområde, f. eks. for naturvidenskab, lægevidenskab, humaniora, teologi og samfundsvidenskab.

Til § 26

Ved de højere uddannelsesinstitutioners institutter er der i mange tilfælde for midler fra institutternes årlige rådighedsbeløb (annua) opbygget institutbiblioteker, fortrinsvis til brug for institutternes medarbejdere og studerende.

Biblioteksudvalgene skal også have til opgave at skabe en samordning af forskningsbibliotekers og institutbibliotekernes indkøbspolitik således, at disse biblioteker tilsammen kan skabe den bedst mulige materialedækning inden for de givne ressourcer. I den forbindelse skal biblioteksudvalgene også sikre, at der foreligger offentligt tilgængelige fortegnelser over såvel hoved- som institutbibliotekernes bestand, samt at udefra kommende brugere i videst muligt omfang kan få adgang til det materiale, som findes på institutbibliotekerne.

Til § 27

De forskningsbiblioteker, som i dag sorterer under undervisningsministeriet, er alle en del af de højere uddannelsesinstitutioner, som de betjener, og deres personale er derfor valgbare og stemmeberettigede ved valg til institutionens styrende organer. Den omstændighed, at disse biblioteker af hensyn til den bevillingsmæssige styring inden for en særskilt bevillingsramme for forskningsbibliotekerne bliver selvstændige institutioner, bør dog ikke medføre, at den hidtidige nære forbindelse mellem uddannelsesinstitution og bibliotek afbrydes. Det foreslås derfor, at der skabes hjemmel for, at bibliotekspersonalet bevarer deres valgret til institutionens styrende organer efter nærmere regler, som fastsættes af undervisningsministeren.

Bestemmelsen vil medføre, at personalet ved Det kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket i København, Universitetsbiblioteket i Odense og Statsbiblioteket i Århus vil få valgret til de universiteter, de betjener, hvad de hidtil ikke har haft. En sådan ret vil kunne fremme samarbejdet mellem universitet og bibliotek.

Til § 28

Denne bestemmelse svarer til bestemmelsen i § 30 i lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner.

Bibliotekerne skal ved hvert finansårs udløb indsende beretning til forskningsbiblioteksstyrelsen og Rigsrevisionen om samtlige gavebeløb m. v., som man har modtaget i årets løb. Modtagelse af gaver som f. eks. fast ejendom, hvis drift og vedligeholdelse kan komme til at påføre staten udgifter, vil dog altid kræve de bevilgende myndigheders godkendelse.

Til § 29

Forskningsbiblioteksstyrelsen skal dels overtage de centraladministrative opgaver, som i dag varetages af ministeriet for kulturelle anliggender og undervisningsministeriets direktorat for videregående uddannelser, dels udføre de samordnende, styrende og planlæggende opgaver, som man i stigende grad føler behov for på forskningsbiblioteksområdet.

Det nuværende Rigsbibliotekarembede vil derfor blive nedlagt i sin nuværende skikkelse, og det vil være en opgave for forskningsbiblioteksstyrelsen at komme med indstilling om, hvorvidt den nuværende fælles ledelse for Det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket i København skal opretholdes.

Udover den centrale administration af de forskningsbiblioteker, der er nævnt i bemærkningerne til § 26, skal forskningsbiblioteksstyrelsen være rådgivende for landets øvrige forskningsbiblioteker, ligesom styrelsen skal kunne fastsætte generelle regler om bibliotekstekniske forhold, som kan lette overskueligheden over det samlede forskningsbiblioteksvæsen, samarbejdet forsk-

ningsbibliotekerne imellem og mellem forsknings- og folkebiblioteker.

På samme måde som det i § 20 foreslås at sikre midler til løsning af fællesopgaver for folkebibliotekerne ligger der bag § 29 en forudsætning om, at et beløb svarende til 1 pct. af forskningsbibliotekernes samlede budgetter hvert år bevilges forskningsbiblioteksstyrelsen på finansloven til gennemførelse af udviklings- og rationaliseringsopgaver og til løsning af fællesopgaver for forskningsbibliotekerne eller for hele det danske biblioteksvæsen.

Til § 30

For at sikre, at de forskellige interessegrupper omkring forskningsbibliotekerne kan sikres en medindflydelse på den centrale forvaltning og planlægning af forskningsbibliotekerne, foreslås det, at der nedsættes et forskningsbiblioteksråd med den i § 31 nævnte sammensætning.

Forskningsbiblioteksrådet er et rådgivende organ til støtte for forskningsbiblioteksstyrelsen og undervisningsministeren, og dets udtalelser forudsættes at medfølge de sager som det har behandlet, som et led i beslutningsgrundlaget.

Til § 31

Forskningsbiblioteksrådet vil bl. a. have til opgave at sikre en fortsat positiv udvikling i samarbejdet mellem forsknings- og folkebibliotekerne. Som et led heri skal det udpege 4 medlemmer, der sammen med formanden kan indtræde i det i § 19, stk. 4 nævnte Biblioteksråds fællesudvalg.

Til § 32

Medens de højere uddannelsesinstitutioner og folkeskolen direkte eller indirekte råder over et bibliotek, findes der en lang række uddannelsesinstitutioner, som f. eks. gymnasier, handelsskoler, tekniske skoler, seminarier, efterskoler og folkehøjskoler, som enten ikke har eget bibliotek, eller hvis biblioteker er af meget varierende kvalitet.

Da elevernes egen opsøgen af information og viden er en vigtig del af uddannelsesprocessen i dag, foreslås det, at de nævnte uddannelsesinstitutioner får pligt til at oprette og drive biblioteker, hvor det hyppigst anvendte materiale er til stede.

Endvidere bør disse institutioner indgå aftale med et folke- eller forskningsbibliotek om lån af lejlighedsvis benyttede materialer, som ikke kan lånes i amtscentralerne for undervisningsmidler.

Til § 33

Blandt de private biblioteker, der virker som offentligt tilgængelige forskningsbiblioteker, og som i stk. 3 søges sikret fortsat statstilskud, kan nævnes Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, Dramatisk Bibliotek, Det danske Udvandrerarkivs Bibliotek og Kunstindustrimuseets Bibliotek.

Til § 34

I stk. 2 er foreslået frister for folkebibliotekernes pligt til at udlåne musikbærende materialer og for indførelsen af den frie ret til lån af sådanne materialer, jfr. bemærkningerne til § 2.

I stk. 3 er foreslået en frist for folkebibliotekers overgang til heltidsbetjening, jfr. bemærkningerne til § 6.

I stk. 4 er foreslået en frist for, hvornår ministeren for kulturelle anliggender senest skal fastætte regler for deltidsbibliotekarers fortsatte beskæftigelse, jfr. bemærkningerne til § 6.

Den nugældende lov om folkebiblioteker ophæves ved stk. 6 i sin helhed. Ved ophævelsen af lovens kapitel 4 er det forudsat, at undervisningsministeren lader bestemmelserne om skolebiblioteker i folkeskolelovens § 17, stk. 2-3, træde i kraft. Herom henvises til de indledende bemærkninger.

Bestemmelserne i biblioteksloven § 19 om biblioteksafgift til danske forfattere og oversættere forudsættes afløst af anden lovgivning.

I stk. 7 foreslås § 10 i lov nr. 362 af 13. juni 1973 om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner ophævet, da denne bestemmelse nu afløses af denne lovs §§ 25-27.

Til § 35

Det grønlandske biblioteksvæsen er hidtil drevet af staten. Bibliotekerne i Grønland overføres til hjemmestyret ved lov nr. 589 af 29. november 1978 om biblioteksvæsenet i Grønland, som ventes sat i kraft den 1. januar 1980.

Bilag I.

Bilag der knytter sig direkte til betænkningen

Bilag I 1.

Fordelingen af forskningsbibliotekernes udlån 1955/56–1976/77

År	Samlet udlån	Direkte udlån (lokale lån)		Udlån til andre danske forskningsbiblioteker		Udlån til udenlandske biblioteker		Udlån til folkebiblioteker	
	antal bind	antal bind	pct.	antal bind	pct.	antal bind	pct.	antal bind	pct.
1955/56.	304.047	207.007	68,1	5.997	2,0	1.993	0,7	89.050	29,3
1956/57.	324.678	221.966	68,4	5.048	1,6	2.381	0,7	95.283	29,3
1957/58.	329.674	228.558	69,3	5.322	1,6	2.347	0,7	93.447	28,3
1958/59.	337.551	229.298	67,9	6.362	1,9	2.653	0,8	99.238	29,4
1959/60.	368.477	252.426	68,5	8.106	2,2	2.495	0,7	105.450	28,6
1960/61.	380.034	256.231	67,4	8.081	2,1	3.301	0,9	112.421	29,6
1961/62.	410.450	281.045	68,5	9.241	2,3	2.667	0,6	117.497	28,6
1962/63.	452.966	316.416	69,9	10.056	2,2	3.068	0,7	123.426	27,2
1963/64.	478.658	339.328	70,9	10.321	2,2	3,219	0,7	125.790	26,3
1964/65.	500.058	359.701	71,9	10.391	2,1	3.598	0,7	126,368	25,3
1965/66.	558.406	415.228	74,4	11.341	2,0	3.072	0,6	128.765	23,1
1966/67.	606.556	450.022	74,2	15.902	2,6	3.333	0,5	137.299	22,6
1967/68.	636.336	477.212	75,0	23.254	3,7	3.117	0,5	132.753	20,9
1968/69.	738.916	567.949	76,9	26.905	3,6	3.401	0,5	140,661	19,0
1969/70.	832.319	626.744	75,3	32.732	3,9	3.657	0,4	169.186	20,3
1970/71.	909.780	684.824	75,3	35.637	3,9	4.239	0,5	185.080	20,3
1971/72.	982.857	761.259	77,5	37.962	3,9	4.926	0,5	178.710	18,2
1972/73.	1.081.632	861.017	79,6	44.507	4,1	5.135	0,5	170.973	15,8
1973/74.	1.123.365	916.581	81,6	46.506	4,1	6.099	0,5	154.179	13,7
1974/75.	1.186.679	972.106	81,9	49.813	4,2	7.039	0,6	157.721	13,3
1975/76.	1.309.842	1.090.789	83,3	53.469	4,1	8.722	0,7	156.862	12,0
1976/77.	1.360.045	1.136.610	83,6	56.979	4,2	10.411	0,8	156.045	11,5

Alle tal er ekskl. tidsskriftscirkulation som specificeret i noterne til forskningsbiblioteksstatistikken i Biblioteksårbogen.

For de to seneste statistiker (1975/76 og 1976/77) mangler oplysninger om udlån til andre biblioteker fra Universitetsbibliotekets 2. afd.; det er skønsmæssigt ansat til 10.000 bd. begge år (tallet for 1974/75 er 7.451 bd.).

Bemærkninger til den statistiske oversigt over fordelingen af forskningsbibliotekernes udlån 1955/56-1976/77

Der findes i den officielle statistik (som fremtræder i Biblioteksårbogen) ikke nogen egentlig specifikation af forskningsbibliotekernes udlån i andre af de i oversigten anvendte kategorier end det udlån til udenlandske biblioteker. De øvrige tal kan imidlertid - omend med en vis usikkerhesmargen - beregnes på grundlag af de i Biblioteksårbogen givne specifikationer, og selv om de enkelte tal for det enkelte år ikke har den grad af præcision, som tabellen kunne synes at udtrykke, viser de imidlertid *tendenserne* i udviklingen med ganske stor sikkerhed.

Beregningerne er foretaget således:

1. Kilden er Biblioteksårbogens statistikker over forskningsbibliotekernes virksomhed m. m. Når 1955/56 er valgt som udgangspunkt, skyldes det, at statistikken fra og med dette år har de specifikationer, som er nødvendige for de nedenfor beskrevne beregninger. Disse specifikationer er: (1) fjernlån til indland, (2) fjernlån til udland,, (3) lån fra fremmede biblioteker (indlån) ialt og (4) heraf til udland.
2. Det antages, at alle indlån fra andre biblioteker (minus udenlandske) til forskningsbibliotekerne kommer fra andre forskningsbiblioteker. Det i rubrikken »Udlån til andre danske forskningsbiblioteker« anførte tal er herefter beregnet som summen af forskningsbibliotekernes lån fra fremmede biblioteker minus lån fra udland.
3. »Udlån til folkebiblioteker« er beregnet ved fra summen af forskningsbibliotekernes fjernlån til indland at trække det under pkt. 2 beskrevne »Udlån til andre danske forskningsbiblioteker«.
4. »Direkte udlån« er det tal, der fremkommer, når man fra det samlede udlånstal trækker det samlede tal for fjernlån til indland og udland.
5. Usikkerheden ligger især på følgende punkter: (1) Antallet al biblioteker i statistikken varierer, ikke blot som følge af tilkomsten af nye biblioteker men også fordi ikke alle biblioteker hveri ar har meddelt alle oplysninger af relevans i denne sammenhæng. Det er dog hovedsagelig de mindste, der således mangler for visse år. (2) Der lånes naturligvis et antal bøger fra folkebiblioteker til forskningsbiblioteker hvert år, især til de nye universitetsbiblioteker i disses første tid. På den anden side finder der også et vist udlån sted fra de forskningsbiblioteker, der indgår i statistikken, til forskningsbiblioteker der ikke indgår (f. eks. fra DTB til de tekniske biblioteker), således at ikke alle de fjernlån, der ikke modsvares af indenlandske indlån (jfr. pkt. 2) i virkeligheden går til folkebibliotekerne. Det kan antages, at de to fejl ophæver hinanden nogenlunde. (3) Begrebet »fjernlån« (= postforsendte lån) omfatter mere end udlån til andre biblioteker; det erstattes med året 1973/74 af »Lån til andre biblioteker«, og tallene for udlån til folkebibliotekerne er derfor lidt for høje alle de tidligere år. At det kun drejer sig om små tal, fremgår dog tydeligt, og hovedtendenserne er upåvirkede af det ændrede beregningsgrundlag. - Herudover er statistikken generelt behæftet med nogen usikkerhed; foruden direkte fejl (der undertiden er så graverende, at det tydeligt fremgår af tallene, som i sådanne tilfælde er udeladt), er der især opstået nogen forvirring omkring udlånsstatistikken efter kopieringsteknikkens store udvikling i de seneste år. Men igen gælder, at hovedtendenserne næppe påvirkes.

Bilag I. 2.

Centralbibliotekernes opgaver

Bibliotekskommissionen
Udvalget om centralbiblioteker
Notat 30.4.1979

1 Indledning

De seneste års udvikling inden for centralbibliotekernes samarbejde med de øvrige biblioteker vil i de kommende år blive forstærket. Såvel ud fra servicemæssige som ud fra ressourcemæssige hensyn finder bibliotekskommissionen det hensigtsmæssigt at styrke centralbibliotekernes supplerende, rådgivende og koordinerende virksomhed.

Centralbibliotekerne skal virke for at alle folkebiblioteker i centralbiblioteksområdet tilsammen fungerer som en helhed. Derfor bør centralbiblioteket fortsat være overbygning på de enkelte folkebibliotekers materialesamlinger, det bør bidrage til koordineringen af biblioteksarbejdet i amtet og det bør bistå de enkelte biblioteker bl. a. med hensyn til materialeanskaffelse, fysisk planlægning m. v.

Det følger naturligt, at centralbiblioteket har en særlig forpligtelse til at følge udviklingen såvel inden for biblioteksarbejdet som i kommunal administration med henblik på at tage spørgsmål op til drøftelse, koordinering, planlægning osv. når det må skønnes hensigtsmæssigt.

2 Overbygning

Generelt

Det enkelte folkebibliotek bør - som det tidligere er anført - dimensioneres således, at det er selvforsynende med de oftest anvendte materialer inden for sit eget område mens sjældnere benyttet materialer skal skaffes ved lån udefra. Det betyder at der i folkebibliotekerne er behov for en materialeoverbygning hvis grænse nedad bestemmes af hvad der bør findes i de enkelte biblioteker og hvis øvre grænse bestemmes af hvad folkebibliotekerne som helhed bør være selvforsynende med set i forhold til forskningsbibliotekerne. Denne overbygningsfunktion har hidtil været tillagt og bør også i fremtiden tillægges centralbiblioteket.

Kravet om folkebibliotekernes selvforsyningsgrad må når det sammenholdes med de økonomiske ressourcer pege i retning af en højere grad af koordinering inden for det enkelte centralbiblioteksområde og mellem de enkelte centralbiblioteker.

Centralbiblioteket skal supplere materialesamlingerne i områdets folkebiblioteker ved udlån af materialer som disse biblioteker ikke selv ejer og som de ikke kan forudsættes at eje i betragtning af deres virkeområdes størrelse og karakter. Centralbiblioteket er forpligtet til fra andre offentlige biblioteker at søge fremskaffet (evt. i form af fotokopier, mikrofilm o. lign.) materialer som de ikke selv ejer.

Materiale der må forudsættes anskaffet af centralbiblioteket som led i dets overbygningsfunktion kan dog ikke forventes udlånt fra andre offentlige biblioteker. Fremsendelse og returnering af materialer skal ske uden udgift for låneren.

Centralbibliotekets oplysnings- og informationstjeneste skal supplere de lokale bibliotekers virksomhed på dette område idet centralbiblioteket er forpligtet til at søge besvaret spørgsmål der ikke har kunnet besvares af de pågældende biblioteker og derfor af disse videresendes til centralbiblioteket.

For at løse disse opgaver skal centralbiblioteket råde over en bestand af materialer for voksne og børn der med hensyn til karakter og omfang (titler og eksemplartal) kan danne overbygning på de lokale bibliotekers materialebestande. De skal råde over en fyldestgørende samling af bibliografier og katalogmateriale til brug for ekspedition evt. videreekspedition af bestillinger herunder emnebestillinger. De skal endvidere råde over den samling håndbøger og referenceværker der er nødvendig for at kunne opfylde funktionen som central for oplysnings- og informationstjenesten.

I det følgende er kravene til centralbibliotekets materialeoverbygning forsøgt konkretiseret.

Materialer til voksne

Faglitteratur. Centralbibliotekets materialebestand skal omfatte supplerende, videregående og specielle udgivelser på alle faglige områder i bøger eller på mikroforms, herunder også offentlige publikationer, erhvervsvejledningsmateriale, handelskalendere og vejvisere, lokalhistorisk litteratur, musikalier, kortblade, fagbibliografier.

Faglitteratur på fremmede sprog til supplering af den danske litteratur hvor behovet motiverer det. Ældre dansk faglitteratur svarende til indholdet af den store mønsterkatalog i det omfang den ikke skønnes egnet til overgivelse til Folkebibliotekernes Depotbibliotek.

Skønlitteratur. Den specielle og eksperimenterende danske skønlitteratur, klassiske værker i kommenterede udgaver, ældre skønlitteratur i det omfang den ikke skønnes egnet til afgivelse til Folkebibliotekernes Depotbibliotek.

Skønlitteratur på fremmede sprog, herunder de vigtigste klassiske og nye karakteristiske forfatterskaber på hovedsprogene og skandinaviske sprog til supplering af samlingerne i områdets biblioteker.

Bøger på grønlandsk og færøsk.

Tidsskrifter og aviser. Tidsskrifter og aviser på dansk og fremmede sprog til supplering af bestanden i områdets biblioteker og til belysning af udviklingen inden for alle faglige områder. Vigtige aviser på mikrofilm, herunder danske hovedstads- og provinsaviser.

Materialer til børn

Dansk litteratur. En samling børnebøger og tidsskrifter der belyser tidsepoker og genrer i børnelitteraturen i det omfang materialet ikke skønnes egnet til afgivelse til Folkebibliotekernes Depotbibliotek.

En samling af børnedramatik og musikalier.

Børnebøger på grønlandsk og færøsk.

Udenlandsk litteratur. Fag- og skønlitteratur på fremmede sprog, herunder også billedbøger og tidsskrifter for børn til supplering af samlingerne i områdets biblioteker. Bøgerne indkøbes til brug både for danske og udenlandske børn samt de voksne der beskæftiger sig med børnelitteraturen.

Litteratur om børn. Standardværker og tidsskrifter om børns læsning og børnelitteratur.

Bibliografier og håndbøger

Centralbibliotekets bestand af bibliografier skal for danske udgivelsers vedkommende omfatte alle på markedet udkomne værker.

For udenlanske udgivelsers vedkommende skal den omfatte værker på engelsk, fransk, norsk, svensk og tysk i et omfang svarende til retningslinjer udsendt af Bibliotekstilsynet.

Det er vigtigt at danske håndbøger og danske fagbibliografier dubleres i mindst 1 eksemplar til udlånsbrug.

Andet egnet materiale

Centralbiblioteket skal fungere som overbygning på de materialer der er obligatoriske i folkebiblioteksvirksomheden. Således skal centralbiblioteket kunne fungere som overbygning på av-området fra det tidspunkt disse materialer er obligatoriske.

Overbygningsfunktionen på disse områder kan næppe konkretiseres endnu, men bl. a. følgende egnede materialer skal tilgodeses: lydbøger, dias, taleplader og -bånd, sprogplader og bånd, musikplader og -bånd, andet av-materiale (transparenter, film m. v.), mikrofilmet materiale med tilhørende apparatur, andre nye materialer efterhånden som de bliver udviklet og økonomiske i brug samt edb-terminalindgange til baser.

3 Koordinering og rådgivning i forbindelse med overbygningen

Centralbiblioteket skal virke for en koordinering af materialeanskaffelserne i centralbiblioteket og områdets øvrige biblioteker for at opnå den servicemæssigt og økonomisk mest hensigtsmæssige fordeling af de samlede materialeressourcer. I denne forbindelse skal centralbiblioteket yde den fornødne rådgivning med hensyn til materialevalg.

Denne koordineringsopgave medfører en forpligtelse for centralbiblioteket til

a I samarbejde med områdets folkebiblioteker at udarbejde forslag til retningslinjer for bibliotekernes anskaffelsespolitik og løbende drøfte disse med henblik på justering og koordinering.

b At udsende ugentlige fortegnelser over centralbibliotekets tilvækst til bibliotekerne.
c At udsende materialevalgshjælpemidler hvor det er hensigtsmæssigt, herunder specielt at stille det centralt udgivne vejledende materiale om udenlandsk litteratur til rådighed for de øvrige biblioteker.
d På opfordring at vejlede ved enkeltkøb.
e At udarbejde forslag til grundbestand og udbygning af nye, endnu ikke almindeligt udbredte materialer.
f At yde vejledning i forbindelse med udskillelse af forældet og ubenyttet materiale, erstatningskøb og overførsel til Folkebibliotekernes Depotbibliotek evt. til centralbibliotekets egen magasinbestand.

Som led i koordineringen træffer centralbiblioteket aftale med amtscentralen om koordinering af anskaffelserne og etablering af gensidige låneveje. Det forudsættes at sådanne aftaler godkendes i Amtsrådet.

Centralbiblioteket bør endvidere søge kontakt med andre offentlige biblioteker og biblioteker i undervisningsinstitutioner med henblik på drøftelse af afgrænsning af materialeanskaffelserne, etablering af gensidige låneveje og andre fælles problemer.

4 Koordinering og rådgivning på andre områder

Ud over den koordinering og rådgivning der følger af centralbibliotekets overbygningsforpligtelse er centralbiblioteket forpligtet til koordinering og rådgivning inden for alle biblioteksfunktioner.

Centralbibliotekets rådgivning kan have forskellig form. Den kan strække sig fra mødevirksomhed og interne kurser (evt. i samarbejde med andre initiativtagere), rådslagning og til direkte individuel rådgivning og fremsættelse af konkrete forslag.

Konferencer

Centralbiblioteket kan arrangere kurser/konferencer for politikere og medarbejdere evt. i samarbejde med Danmarks Biblioteksforening, Kommuneforeningen, Danmarks Biblioteksskole eller andre.

Information

I forbindelse med mødevirksomheden har centralbiblioteket pligt til som en del af rådgivningsfunktionen at viderebringe skriftlig information til amtets biblioteker.

Konkrete forslag

I en række tilfælde kan centralbibliotekets rådgivningsforpligtelse medføre udarbejdelse af konkrete forslag. Som eksempel på områder hvor centralbiblioteket bør have pligt til at udarbejde sådanne forslag kan nævnes: lokale overenskomster om biblioteksbetjening af sygehuse, overenskomster om biblioteksmæssigt samarbejde, edb-samarbejde, samarbejdsordninger med gymnasiebiblioteker o. lign.

Udbygningsplanlægning

Indførelse af pligtig udbygningsplanlægning i biblioteksektoren medfører en opgave for centralbiblioteket til rådgivning og til eventuelt at udarbejde vejledende materiale koordineret med Bibliotekstilsynets vejledning.

5 Bistand af praktisk art

Kørsel

I forbindelse med overbygningsfunktionen påhviler det centralbiblioteket at etablere et effektivt transportsystem der sikrer en hurtig ekspedition af materiale til områdets øvrige biblioteker. Man kan overveje om det er hensigsmæssigt at centralbiblioteket etablerer sit eget transportsystem evt. sammen med amtscentralen eller om man bør benytte eksisterende offentlige transportruter. »En hurtig ekspedition« betyder at bibliotekerne bør besøges 2-3 gange om ugen.

Lokalhistorisk bibliografi

Det er en opgave for centralbiblioteket at udarbejde og ajourføre en lokalhistorisk bibliografi som dækker området/amtet.

6 Samarbejde med andre myndigheder, institutioner o. lign.

Centralbiblioteket står til rådighed som amtsrådets biblioteksagkyndige rådgiver vedrørende udbygningsplaner og i alle øvrige biblioteksspørgsmål som amtet er involveret i. Amtsrådet kan pålægge centralbiblioteket at udføre f. eks. sekretariatsfunktioner på områ-

der der i øvrigt falder inden for folkebibliotekernes formålsområde.

Bibliotekstilsynet

Centralbibliotekernes virksomhed udøves i nært samarbejde og kontakt med Bibliotekstilsynet. Centralbibliotekets rådgivning vil især hvile på erfaringer fra det praktiske arbejde og på de lokale forhold i området. Bibliotekstilsynets rådgivning er derimod af mere principiel karakter og er dels knyttet til administrationen af lovgivningen, dels på indsamling og bearbejdning af erfaringsmateriale fra ind- og udland. Bibliotekstilsynet har pligt til gennem møder for lederne af centralbibliotekerne og evt. andre medarbejdere at sikre en gensidig koordination af den lokale og centrale rådgivning.

Repræsentation

Centralbiblioteket har pligt til at følge udviklingen inden for beslægtede områder og til at være opmærksom på i hvilke sammenhænge folkebibliotekerne bør være repræsenteret.

Bilag I. 3

Centralbiblioteksudgifter

Bibliotekskommissionen
Udvalget om centralbiblioteker
Notat 30.4.1979

Indledning

Der er ikke i øjeblikket mulighed for en eksakt beregning af de udgifter der vil være forbundet med de fremtidige centralbiblioteksopgaver. Indtil videre må niveauet derfor anslås på grundlag af erfaringer og vurderinger.

I erkendelse af at centralbiblioteksudgifterne ikke på nuværende tidspunkt kan opgøres eksakt foreslås det at der bliver tale om en 5-årig overgangsperiode. I løbet af denne periode sker en trinvis opbygning af centralbibliotekerne og en tilsvarende trinvis indførelse af centralbibliotekstilskuddet:

1. år efter lovens ikrafttræden ydes 50 pct. af tilskuddet 2. år efter lovens ikrafttræden ydes 75 pct. af tilskuddet 3.-5. år efter lovens ikrafttræden ydes 100 pct.

Fremtidens centralbiblioteksopgaver udbygges i overgangsperiodens første 2 år, og herefter indsamles data og erfaringer til udvikling af et beregningsgrundlag for centralbiblioteksudgifterne.

Et udvalg med repræsentation for Amtsrådsforeningen, Kommunernes Landsforening herunder Danmarks Biblioteksforening, Bibliotekstilsynet og Centralbibliotekerne udarbejder på grundlag af ovennævnte erfaringer et beregningsgrundlag for individuel beregning af centralbiblioteksudgifterne i hvert enkelt amt.

I overgangsperioden anslås centralbiblioteksudgifterne for hvert centralbibliotek til et grundbeløb samt et beløb pr. indbygger i amtet. Tabellen i bilaget viser en række eksempler.

Under hensyn til Bornholms amts størrelse og særlige forhold foreslås centralbibliotekstilskuddet til Rønne Centralbibliotek forelø-big fastsat til kr. 0,5 mill, og et beløb pr. indbygger på kr. 12,00.

Udgifterne afholdes af amtet, idet statens refusion udgør samme procentsats som anvendes for kommunernes biblioteksudgifter.

Centralbiblioteksudgifterne er anslået på grundlag af beskrivelsen af centralbibliotekernes fremtidige opgaver og ved en skønsmæssig opgørelse af centralbiblioteksudgifterne i et gennemsnitsamt med 250.000 indbyggere.

Udgifterne indenfor de enkelte kontogrupper or anslået nedenfor, idet det må understreges, at disse skøn er beheftede med en betydelig usikkerhed:

/. *Materialekonti*

Supplerende dansk og udenlandsk bogbestand, inkl. bibliografier, håndbøger og tidsskrifter: 8.000 titler i 1 eksemplar å gennemsnitligt ca. kr. 125 inkl. indbinding: .. ca. kr. 1.000.000

Titeltallet er anslået på grundlag af en årlig optagelse af 10.-12.000 titler i Dansk Bogfortegnelse og en årlig pligtaflevering til Det Kongelige Bibliotek på ca. 75.000 titler, optælling af det årlige indkøb af danske titler i et mellemstort centralbibliotek til ca. 7.500 og ca. 2.000 udenlandske titler og på grundlag af en forventning om, at 1.500-2.000 danske titler haves i alle heltidsbiblioteker og således ikke indgår i centralbibliotekets supplerende bogbestand. Indbindingscentralen tilbyder p. t. årligt ca. 3.500 titler. Centralbibliotekets supplerende bogbestand er ansat til 1 eksemplar af hver titel og indbefatter således ikke bogbestand til direkte udlån til centralbibliotekets benyttere.

Av-materialer: musikplader og -bånd, lydbøger, sprogplader og -bånd, dias, film, materialer i mikroform m. v.

anslås til. . . . . .ca. kr. 400.000

På Av-området er de anslåede udgifter ikke alene usikre på grund af manglen på statistiske oplysninger om titeltal og gennemsnitspriser, men også på grund af usikkerhed om fremtidig udvikling f. eks. med hensyn til lydbøger og materiale i mikroform.

Materialekonti ialt . . . . . .ca. kr. 1.400.000

2. Lønkonti

Lønkonti anslås på grundlag af skøn over medgået personaletid til udførelsen af centralbiblioteksopgaverne og anslåede gennemsnitlige lønudgifter pr. personaleenhed:

Til bibliotekstekniskarbejde med indkøb, klargøring og registrering af ovennævnte materialer skønnes at medgå 5-6 personaleenheder, idet de supplerende materialer er mere tidkrævende end de almene materialer, som kan leveres fra Indbindingscentralen og med central katalogisering fra Biblioteksscentralen.

Til materialevalg (ovennævnte materialer), til bogvalgskoordinering og -rådgivning skønnes at medgå ialt 4 personaleenheder, omfattende brøkdele af personaleenheder indenfor hver emnegruppe og indenfor hvert hovedområde: bøger (danske og udenlandske) til voksne, bøger til børn, av-materialer til voksne, av-materialer til børn.

Til rådgivning og koordination iøvrigt skønnes at medgå 2-3 personaleenheder ialt. Dette område omfatter alle biblioteksfunktioner, herunder også udbygningsplanlægning og alle rådgivnings- og koordinationsformer, herunder individuel rådgivning, drøftelse og forslagsudarbejdelser, mødevirksomhed og skriftlig information.

Til ekspedition af lån og oplysningsvirksomhed skønnes at medgå 2 personaleenheder, dækkende såvel kommunikation til långivende og lånerekvirerende biblioteker, udlånsregistrering, bibliografisk verificering og lokalisering samt øvrige bibliotekariske funktioner.

Til ajourføring af lokalhistorisk bibliografi og koordinering af lokalhistoriske funktioner skønnes at medgå 0,25 personaleenhed.

Til ledelse og administration skønnes at medgå 2 personaleenheder, svarende til ca. 15 pct. at den samlede anslåede personaletid.

Ialt anslås medgået personaletid til 16,25 personaleenheder å kr. 125.000 årligt i gennemsnit inkl. pensionsforsikring m. v.

Lønkonti ialt . . . . . ca. kr. 2.025.000

3. Fremmede tjenesteydelser

Under forudsætning af uændrede samlede omkostninger ved fremstilling af Udenlandsk Bogvalgsvejledning i Biblioteksscentralen og udgifternes fordeling på centralbiblioteker, København og Frederiksberg bliver udgifterne i gennemsnit pr. centralbibliotek . kr. 125.000

4. Lokaler

Årlig husleje, lys, varme og rengøring anslås til kr. 10—11.000 pr. arbejdsplads på grundlag af statens norm for kontorarbejdspladser på 20 m^2 inkl. forholdsmæssig andel af spisepladser, gangarealer m. v.

Til supplerende materialer anslås magasinareal på minimum ca. 500 m^2 med tillæg af betjeningsareal m. v.

Lokaleudgifter anslås til ialt... ca. kr. 300.000

5. *Transport*

Under forudsætning af transportsamarbejde med Amtscentralen for undervisningsmidler anslås de årlige udgifter til chauffør, pakkearbejde og varevogn til ialt - - - ca. kr. 150.000

Sammenfatning

1. Materialekonti	kr.	1.400.000
2. Lønkonti	kr.	2.025.000
3. Fremmede tjenesteydelser	kr.	125.000
4. Lokaleudgifter	kr.	300.000
5. Transport	kr.	150.000
Ialt	kr.	4.000.000

Bilag

Eksempler på cb-tilskud

Bibliotekskommissionen
Udvalget om centralbiblioteker

Bilag 30.4.1979

1 Centralbibliotek	2 Indb. i amtskommunen 1.1.1978	3 Indb. i cb's hjemstedskommune 1.1.1978	4 cb-tilskud 1978	Eksempler på cb-tilskud: 5 Grundbeløb: 1 mill kr. + 13 kr. pr. indb.	6 Grundbeløb: 1,5 mill. kr. + 11 kr. pr. indb.	7 Grundbeløb: 2 mill. kr. + 10 kr. pr. indb.
			----- 1.000 kr. -----			
Gentofte	630.806	68.223	2.398	9.200	8.439	8.308
Helsingør	320.871	56.692	874	5.171	5.030	5.209
Roskilde	197.354	49.316	658	3.566	3.671	3.974
Slagelse	273.512	33.003	1.341	4.556	4.509	4.735
Nykøbing F	258.568	25.689	1.258	4.361	4.344	4.586
Rønne	47.223	15.301	352	1.614	2.019	2.472
Odense	449.997	167.768	1.843	6.850	6.450	6.450
Åbenrå	247.590	21.112	885	4.219	4.223	4.476
Esbjerg	209.869	79.340	819	3.728	3.809	4.099
Vejle	321.351	49.288	1.151	5.178	5.035	5.214
Herning	258.860	55.662	1.098	4.365	4.347	4.589
Århus	569.011	245.386	1.983	8.397	7.759	7.690
Viborg	229.352	38.452	1.144	3.982	4.023	4.294
Ålborg	477.001	154.226	1.610	7.201	6.747	6.770
Ialt	–	–	17.414	72.388	70.405	72.914

Bilag I. 4.

De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg

03.04.1979

Til Bibliotekskommissionen

I Bibliotekskommissionens udkast til betænkning (3) side 93-94 omtales De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg, som det fælles serviceorgan, der løser fællesopgaver for folkebibliotekerne i det storkøbenhavnske område uden dog at have nogen beføjelser over for kommunerne.

I fortsættelse heraf foreslår kommissionen, at Det Storkøbenhavnske Samarbejdsudvalg fortsætter som hidtil, men betales af de biblioteker, der benytter dets tilbud.

Hertil bemærker Samarbejdsudvalget, at et sådant forslags gennemførelse formentlig vil være afhængig af de pågældende kommuners ønsker om og villighed til at indgå i et sådant samarbejde og betale de dermed forbundne omkostninger. Et samarbejdsudvalg, der kun består af en del af kommunerne i området skønnes ikke at kunne løse fælles opgaver på en rimelig og effektiv måde.

Samarbejdsudvalget er således af den opfattelse, at Bibliotekskommissionens forslag må føre til en nedlæggelse af De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg i den nuværende form.

For at bevare samarbejdet mellem kommunerne mener samarbejdsudvalget, at det bør overvejes at etablere et samarbejdsudvalg (Kontaktudvalg) for hovedstadsregionen, eventuelt bestående af alle bibliotekstyper i regionen og med opgaver der svarer til dem Bibliotekskommissionen har tiltænkt de øvrige kontaktudvalg.

De opgaver, som samarbejdsudvalget i dag udfører må som følge af den ændrede status overføres til andre instanser eller ophøre.

De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg har derfor følgende forslag vedrørende de nuværende arbejdsopgaver:

Klassesætsamlingen

Samlingen af danske, engelske, franske og tyske bogsæt har til formål at støtte de storkøbenhavnske folkebibliotekers betjening af de videregående skoleformer og fritidsundervisningen. Med opbygning af Amtscentralen for Københavns Amt skønner samarbejdsudvalget, at behovet for denne samling i kommunerne i Københavns Amt må blive så lille, at benyttelsen vil begrænse sig til Københavns og Frederiksberg Kommuner.

Forslag

Samarbejdsudvalget foreslår derfor, at klassesætsamlingen overføres til enten København eller Frederiksberg Kommuner og at disse aftaler den fortsatte fælles benyttelse af samlingen.

Samlingen af børnebøger på fremmede sprog

Samlingen af udenlandske børnebøger, der nu omfatter ca. 8.000 bind på ca. 40 sprog løser flere opgaver.

Samlingen anvendes som studiesamling for personer, der arbejder med børnelitteratur og burde derfor knyttes til et særligt børnebogsinstitut som samarbejdsudvalget mener, der er et stort behov for.

Samlingen fungerer som en eksempelsamling for hvilke folkebiblioteksrelevante titler, der findes på de forskellige sprog, og den fungerer i en vis udstrækning som en form for udenlandsk bogvalgsvejledning.

Samlingen anvendes til udlån af depoter til alle folkebiblioteker, der har et midlertidigt behov for at stille udenlandske børnebøger til rådighed, herunder bøger til gæstearbejderbørn. Desuden udlånes efter bestilling enkelteksemplarer fra samlingen.

Forslag

Samlingen bør opretholdes og videreføres.

Umiddelbart må samarbejdsudvalget anbefale, at der etableres et børnebogsinstitut, hvortil samlingen overføres, dog uden de titler, der decideret er indkøbt til at dække gæstearbejderbørnenes behov. Disse titler bør i denne forbindelse indgå i gæstearbejdersamlingen.

Udvalget mener, at det er af afgørende betydning, at samlingen bevares som en selv-

stændig enhed med særlige midler til indkøb og personale og med tilknytning til et arbejdende børnebibliotek.

Fagudvalgene, øvrige underudvalg og arbejdsopgaver

Samarbejdsudvalgets øvrige opgaver falder inden for flere kategorier. Mødevirksomhed med deraf følgende fælles initiativer og udveksling af informationer. Bogkøbssamarbejde. Kortlægning af biblioteksbetjeningen. Udarbejdelse af fælles kataloger samt en række serviceopgaver over for bibliotekerne i området.

Fagudvalgene

De 8 fagudvalg, der hvert består af en repræsentant for hvert af de 20 biblioteker i området, mødes 4–6 gange årligt og drøfter fælles problemer og konkrete opgaver, der egner sig til fællesløsning af eller gennem Arbejdsudvalget. Denne mødevirksomhed er af stor betydning for samarbejdet i området og bør fortsættes, eventuelt i ændret form. Samarbejdsudvalget peger i den forbindelse på centralbiblioteket, der kunne organisere denne mødevirksomhed og i givet fald inddrage København og Frederiksberg som ordinære medlemmer, subsidiært på amtskredsen under Danmarks Biblioteksforening: Biblioteksforeningen for Storkøbenhavn, der også omfatter Københavns og Frederiksberg Kommuner.

Bogkøbssamarbejde

Bogkøbskoordineringsudvalget, der består af repræsentanter for de fem store biblioteker i området har til opgave at koordinere indkøbet af den specielle udenlandske litteratur i området. Arbejdet udføres i samarbejde med forskellige biblioteksinstanser. Et sådant bogkøbssamarbejde bør fortsættes af kontaktudvalget (et samarbejdsudvalg for hele hovedstadsregionen).

Kortlægning af biblioteksbetjeningen

Den beskrivelse af biblioteksbetjeningen i området, som er igang i De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg i øjeblikket, bør fortsættes, som det foreslås af Bibliotekskommissionen i afsnittet om udbygningsplanlægning.

Periodicakatalog

En af de første opgaver De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg tog op efter oprettelsen i 1965 var udarbejdelse af fælleskataloger. Denne opgave var så påtrængende, at den udviklede sig til en landsopgave. Udarbejdelsen af fælles kataloger over folkebibliotekernes udenlandske indkøb blev således i 1974 overtaget af Bibliotekscentralen. Imidlertid har samarbejdsudvalget en periodicakatalog omfattende periodica i folkebibliotekerne i Storkøbenhavn og i Depotbiblioteket under udgivelse. Den er tilrettelagt således, at ajourføring er nem. En ny udgave bør omfatte periodica i alle landets folkebiblioteker og ajourføres jævnligt og bør udgives af Bibliotekscentralen.

Øvrige opgaver

Fælles PR. Fælles gennemsyn af nye biblioteksegnede film, udsendelse af studievejledningsmateriale og lignende til bibliotekerne. Biblioteksvejviser over Storkøbenhavns Folkebiblioteker. Disse serviceopgaver for bibliotekerne kan naturligt placeres i Biblioteksforeningen for Storkøbenhavn.

De opgaver, der ikke kan fortsætte i Biblioteksforeningens regie foreslår samarbejdsudvalget videreført af centralbiblioteket, idet det pointerer at centralbiblioteket i så fald bør videreføre den hidtidige praksis med at København og Frederiksberg deltager i oplandsmøder og lignende.

De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg

Bent Nebelong
Formand for Samarbejdsudvalget

Svend Esbech
Formand for Arbejdsudvalget

Bilag I. 5.

Ministeriet for kulturelle anliggender

København den 22. marts 1979

Ved brev af 20. december 1978 har ministeriet, efter Bibliotekskommissionens ønske, anmodet undervisningsministeriet om en tilkendegivelse om, hvorvidt man vil være villig til - i forbindelse med kulturministeriets fremsættelse af forslag til ny biblioteksloy i efteråret 1979 at fremsætte forslag om ophævelse af folkeskolelovens § 17 stk. 2 og 3.

Undervisningsministeriet har ikke fundet anledning til at overveje en ophævelse af folkeskolelovens § 17 stk. 2 og 3, idet der ikke siden problemerne inden for området er udvalgsbehandlet, er sket væsentlige ændringer i forudsætningerne.

Kopi af undervisningsministeriets brev, modtaget den 18. januar 1979 vedlægges.

P.M.V.
E.B.
Bente Vejlesby
fm

Bibliotekskommissionen,
v/ ekspeditionssekretær Birgit Skole.

Undervisningsministeriet

Departementet.

Ministeriet for kulturelie anliggender

Efter anmodning fra Bibliotekskommissionen har ministeriet for kulturelle anliggender i skrivelse af 20. december 1978 (2. kt. j.nr. 22300–1–78) anmodet undervisningsministeriet om en tilkendegivelse om, hvorvidt man vil være villig til - i forbindelse med kulturministerens fremsættelse af forslag til en biblioteksslov i efteråret 1979 - at fremsætte forslag om ophævelse af folkeskolelovens § 17.

Bibliotekskommissionen har i sin henvendelse bl. a. lagt vægt på, at den af kommissionen tilsigtede enhed i dansk biblioteksvæsen gør det særdeles ønskeligt at medinddrage skolebibliotekerne under en kommende biblioteksslov. Hertil kommer hensyn til koordinering af bogvalg og ressourceudnyttelse m. v.

Idet man går ud fra, at spørgsmålet alene angår folkeskolelovens § 17, stk. 2 og 3, skal man efter brevveksling med direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v., 1. kontor, henvise til, at problemerne inden for det nævnte område har været indgående behandlet i det af undervisningsministeriet den 13. november 1970 nedsatte udvalg, hvori også ministeriet for kulturelle anliggender og bibliotekstilsynet var repræsenteret. Dette udvalgs betænkning (nr. 621 af 1971 om skolebiblioteker og centraler for undervisningsmidler) konkluderede med et forslag om at ophæve biblioteksslovens kapitel 4, og om at ændre og udvide folkeskolelovens bestemmelser om undervisningsmidler til også at omfatte lokale skolebiblioteker. I øvrigt henvises til bemærkning til forslaget til lov om folkeskolen, fremsat 15. december 1972.

Efter det oplyste er der ikke siden udvalgsarbejdet sket sådanne ændringer i dettes forudsætninger, at det giver undervisningsministeriet anledning til at overveje en ophævelse af folkeskolelovens § 17, stk. 2 og 3.

Undervisningsministeriet forudsætter, at de anførte samordningsproblemer søges tilgodeset i de retningslinjer, som undervisningsministeriet i henhold til § 17, stk. 3, skal fastsætte for det biblioteksteknikske arbejde.

Det bemærkes, at sagen har været refereret for undervisningsminister Dorte Bennedsen.

P.M.V.

Bj. Bryn skov

/N. Thye

Bilag I. 6.

Specialudvalg 2's betænkning, bilag II, tabel 3: Sammenligning af institutbibliotekers og hovedbibliotekers bogkøbs- og indbindingskonti.

Tabel 3:

Sammenligning af institutbibliotekers og hovedbibliotekers bogkøbs- og indbindingskonti. Institutbiblioteksundersøgelsens tal sammeholdt med tal fra Biblioteksårbogen 1975/76.

	Bogkonto		Indbindingskonto	
	Forbrug 1975/76	Institutbibliotekernes procentuelle forbrug i forhold til hovedbibliotekernes	Forbrug 1975/76	Institutbibliotekernes procentuelle forbrug i forhold til hovedbibliotekernes
Københavns Universitets inst.bibl.	4.379.152	53,2 pct.	722.285	21,4 pct.
Det kongelige Bibl. + Univ.bibl. II	8.235.667		3.369.325	
Odense Universitets inst.bibl.	1.435.254	33.0 pct.	228.130	18,6 pct.
Odense Universitetsbibliotek	4.353.350		1.229.877	
Århus Universitets inst.bibl.	3.116.975	59,4 pct.	541.636	25,5 pct.
Statsbiblioteket	5.250.253		2.120.652	
Danmarks Lærerhøjskoles inst.bibl.				
Danmarks Lærerhøjskoles bibl.	*)	*)	*)	*)
Farmaceutisk Højskoles inst.bibl.	102.892	47,5 pct.	2.900	7,5 pct.
Farm. Højskoles Bibliotek	216.397		38.557	
Kunstakademiets inst.bibl.	96.180	32,3 pct.	5.766	15,6 pct.
Kunstakademiets bibl. + Bygningsteknisk Studiearkiv	297.982		36.882	
Københavns Tandlægehøjskoles inst.bibl.	37.605	56,3 pct.	2.871	31,0 pct.
Tandlægehøjskolens bibl.	66.773		9.262	
Landbohøjskolens inst.bibl.	516.311	89,8 pct.	59.088	77,0 pct.
Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibl.	574.893		76.694	
Polyteknisk Læreranstalts inst.bibl.	1.176.233	43,9 pct.	125.969	36,0 pct.
Danmarks tekniske Bibliotek	2.677.334		349.999	

*) På grund af den specielle biblioteksstruktur ved Danmarks Lærerhøjskole lader en sammenligning imellem institutbiblioteker og hovedbibliotek sig ikke foretage på samme måde som ved de øvrige højere uddannelsesinstitutioner.

Bilag 1.7

Bilag til mindretalsudtalelse til kap. 5.4 (Palle Birkelund og **Morten Laursen Vig)**

Resultatet af den af Specialudvalg 2 foretagne undersøgelse af institutbiblioteker ved højere læreanstalter indgår som bilag II (s. 119-147) i specialudvalget betænkning. Nedenstående redegørelse med tilhørende tabeller bygger på dette materiale suppleret med oplysninger taget fra Biblioteksårbogen eller indhentet direkte fra de enkelte biblioteker.

I tabel II er foretaget en sammenfatning af undersøgelsens resultater vedrørende institutbibliotekernes udgifter til bog- og litteraturanskaffelser (i tabellen betegnet som »Bogkøb«), som er sammenstillet med de relevante hovedbibliotekers tilsvarende udgifter. Tallene vedrører finansåret 1975/76.

Til tabellens opstilling følgende bemærkninger:

(l)Under Århus Universitets (ÅU) institutbiblioteker er ikke medregnet de i undersøgelsen inddragne hospitalsafdelinger, der i forbindelse med den kliniske undervisning har en funktion som institutter under det medicinske fakultet. Grunden hertil er, at disse afdelinger ikke er statslige, men (amtskommunale - omend med et vist statstilskud via universitetet, at kun 18 ud af ialt 30 har svaret, og at der ingen oplysninger foreligger fra de tilsvarende afdelinger ved Rigshospitalet, således at en sammenligning med Københavns Universitet (KU) ville blive skæv. Det betyder imidlertid, at udgifterne til boganskaffelser ved de medicinske fakulteter ved KU og ÅU - og dermed de samlede institutbiblioteksanskaffelser - reelt er større end de tal, der fremgår af tabellen.

(2) Danmarks Lærerhøjskole (DLH) er ikke medtaget i oversigten, jfr. Specialudvalg 2's betænkning, s. 145, note 6. Udeladt er også de to tandlægehøjskoler, dels fordi de begge er meget små (Københavns Tandlægehøjskole (KTH) har således end ikke bibliotekarisk uddannet personale ansat), dels fordi der ikke foreligger oplysninger fra Århus Tandlægehøjskole (ÅTH). Det skal dog opiyses, at der ved KTH findes ialt 14 institutbiblioteker, alle meget små (kun to har mere end 1000 bd.), mens der ved ÅTH ikke findes institutbiblioteker.

(3) Når kun gruppen af biblioteker med over 10.000 bind er specificeret, skyldes det, at kun disse er behandlet for sig selv i Specialudvalg 2's undersøgelse.

(4) Ved den generelle sammenligning af de tre universiteter, der betjenes af hovedbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender, med de institutioner, der har integreret hovedbibliotek i henhold til Styrelseslovens § 10, er der i sidstnævnte kategori medregnet også 4 institutioner, hvor der ikke findes særlige institutbiblioteker med egne midler. Dette bidrager selvsagt stærkt til at bringe institutbibliotekernes samlede andel ned ved de integrerede institutioner; det turde imidlertid være vanskeligt at finde et bedre eksempel på, at institutbibliotekerne har fået en mindre vækst i forhold til hovedbiblioteket. Denne model har som forudsætning integrationen af hovedbiblioteket i uddannelsesinstitutionen (eksempler kendes i hvert fald ikke fra institutioner med selvstændigt hovedbibliotek), og den er et resultat af en bevidst politik fra Undervisningsministeriets side. En sammenligning, hvor disse institutioner udelades, giver derfor et urigtigt billede af den samlede udvikling inden for § 10-området.

Tabellen viser følgende hovedresultater:

(l)De selvstændige hovedbiblioteker under Ministeriet for Kulturelle Anliggender, der betjener KU, Odense Universitet (OU) og ÅU, anvendte i 1975/76 ialt 17.839.270 kr. til bog- og tidsskriftanskaffelser, mens institutterne ved de tre universiteter indkøbte for 8.549.204 kr. eller 47,9 pct. heraf (og heri indgår som nævnt ikke litteraturanskaffelserne til den kliniske undervisning ved KU og ÅU).

Tilsvarende anvendte 7 integrerede hovedbiblioteker under Styrelseslovens § 10 ialt 11.403.038 kr. til bogindkøb, mens institutbibliotekerne (der kun findes ved Danmarks Tekniske Højeskole (DTH), Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole (KVL) og Danmarks Farmaceutiske Højeskole (DFH)) tilsammen købte for 1.795.436 kr. eller 15,7 pct. heraf.

(2) I Specialudvalg 2's undersøgelse indgår ialt 215 institutbiblioteker ved de tre universiteter. Til disse anskaffedes som nævnt litteratur for ialt 8.549.204 kr., hvilket svarer til

39.763 kr. i gennemsnit pr. bibliotek. 44. (= 20,5 pct.) havde mere end 10.000 bind og brugte tilsammen 3.508.287 kr. til bogkøb, svarende til 41 pct. af de samlede institutanskaffelser. Gennemsnitligt købte hvert af de 44 biblioteker for 79.734 kr. 80 biblioteker (= 37,2 pct.) havde mindre end 2.000 bind.

118 institutbiblioteker ved 3 uddannelsesinstitutioner med integreret hovedbibliotek (DTH, KVL og DFH) indkøbte for ialt 1.795.436 kr. bøger og tidsskrifter, eller for gennemsnitligt 15.216 kr. Heraf brugte 4 (= 3,4 pct.) med mere end 10.000 bind 164. 216 kr. (9,1 pct.) eller 41.054 kr. i gennemsnit. 83 biblioteker (= 70,3 pct.) var på under 10.000 bind.

Når der derfor i betænkningsudkastets kap. 5.4 (side 99) tales om et behov for oprettelse af store institutbiblioteker, der uden om hovedbiblioteket kan yde forskningen og undervisningen den nødvendige biblioteksbetjening, hvis hovedbibliotekets serviceniveau af forskellig grunde er utilfredsstillende, synes denne sitiuation især at være opstået, hvor hovedbiblioteket er en selvstændig institution under Ministeriet for Kulturelle Anligggender.

Specielt vedrørende sammenligningen mellem KVL og OU:

Det hævdes, at det er »bemærkelsesværdigt, at institutbibliotekerne har fået den kraftigste vækst i forhold til hovedbiblioteket på KVL . . . omvendt har institutbibliotekernes vækst været relativt begrænset ved OU . . .« (side 99).

Det er rigtigt, at udgifterne til institutbibliotekernes bogkøb ved KVL i 1975/76 udgjorde en større andel af hovedbibliotekets bogkøbskonto end ved OU. Men når der tales om institutbibliotekernes vækst ved OU som »relativt begrænset«, bør man erindre sig, at mens der ved KVL af 44 institutter brugtes 516.311 kr. (eller 11.734 kr. i gennemsnit), brugte OUs 43 institutbiblioteker ialt kr. 1.435.254 (33.378 kr. i gennemsnit). Der kan næppe være megen tvivl om, hvor væksten har været mest begrænset.

Nu tages der i teksten det forbehold, at § 1 O-udvalgene endnu kun har fungeret i få år, og at resultaterne af deres virksomhed derfor endnu ikke kan opgøres på helt sikkert grundlag. - Udvalgene har som helhed påbegyndt deres virksomhed i 1974, og budgettet for 1975/76 er derfor det første, de har haft mulighed for at tage stilling til. Med henblik på at undersøge, hvorledes den senere udvikling på de to institutioner har været, er der indhentet oplysninger til belysning af forholdet mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker m.h.t. anskaffelser i 1977/78. Resultatet heraf fremgår af tabel I.

Tabel I

	Hovedbibliotek			Institutbiblioteker				
							andel af hb	
	1975/76 kr.	1977/78 kr.	vækst pct.	1975/76 kr.	1977/78 kr.	vækst pct.	75/76 pct.	77/78 pct.
KVL	574.893	813.400	41,5	516.311	507.000	÷ 1,8	89,8	62,3
OU	4.353.350	4.209.400	÷ 3,3	1.435.254	1.478.754	3,0	33,0	35,1

Det turde være indlysende, at i den undersøgte to-årsperiode har hovedbibliotekets vækst været størst og institutbibliotekernes mindst ved KVL.

Det kan yderligere tilføjes, at af det af institutbibliotekerne i 1977/78 anvendte beløb er 170.000 kr. - som et resultat af en koordineret anskaffelsespolitik - brugt til indkøb på fagområder (grundfag), hvor hovedbiblioteket stort set intet anskaffer.

En mere relevant sammenligning ville i øvrigt være mellem de tre læreanstalter (DTH, KVL og DFH) og de nærmest beslægtede universitetsfag. Dette lader sig kun gøre for de medicinske og naturvidenskabelige fakulteter ved Københavns Universitet, hvor hovedbiblioteksfunktionen udøves af et særligt bibliotek (UB II). En sådan sammenligning kan foretages i tabel II, hvor der er opstillet en særskilt beregning for det nævnte område.

Tabel II

Fordelingen af bogkøbsmidler mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker m. m. 1975-76. Analyse af de i forbindelse med specialudvalg 2's institutundersøgelse indsamlede oplysninger

Universitet læreanstalt	Anvendt til bogkøb af hovedbiblioteket kr.	Alle institutbiblioteker (hvorfra svar er indkommet)[1])							Store institutbiblioteker (over 10.000 bind)				
		Antal				Anvendt til bogkøb af institutterne			Antal	Anvendt til bogkøb af institutterne			
		Under 2.000 bind	2.000-9.999 bind	Over 10.000 bind	I alt	I alt kr.	I gennemsnit pr. institut	I % af hovedbibl.		I alt kr.	I gennemsnit pr. institut	I % af alle inst.	I % af hovedbibl.
Københavns Universitet...	8.235.667	40	48	31	119	4.379.152	36.800	53,2	31	2.184.437	70.466	49,9	26,5
Odense Universitet.....	4.353.350	31	12	-	43	1.435.254	33.378	33,0	-	-	-	-	-
Aarhus 2) Universitet	5.250.253	9	31	13	53	2.734.798	51.600	52,1	13	1.323.850	101.835	48,4	25,2
IALT uden organisatorisk fællesskab..	17.839.270	80	91	44	215	8.549.204	39.763	47,9	44	3.508.287	79.734	41,0	19,7
Danmarks Tekniske Højsk.	2.677.334	44	18	3	65	1.176.233	18.096	43,9	3	67.602	22.534	5,7	2,5
Landbohøjskolen	574.893	32	11	1	44	516.311	11.734	89,8	1	96.614	96.614	18,7	16,8
Danm. Farmaceutiske Hsk.	216.397	7	2	–	9	102.892	11.432	47,5	–	–	–	–	–
Roskilde Universitetscen...	3.369.942	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Aalborg Universitetscen. ..	3.394.768	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Handelshøjskolen Kbh. ...	627.704	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Handelshøjskolen, Århus. ...	542.000	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
IALT under Styrelseslovens § 10[3]).	11.403.038	83	31	4	118	1.795.436	15.216	15,7	4	164.216	41.054	9,1	1,4
IALT.....	29.242.308	163	122	48	333	10.344.640	31.065	35,4	48	3.672.503	76.510	35,5	12,6
Særskilt beregning af KU MED+NAT (UB II) .	2.725.100	37	22	7	66	1.938.716	29.374	71,1	7	806.616	115.231	41,6	29,6

1) Der manglede ved undersøgelsens afslutning svar fra ialt 11 institutter, nemlig 5 ved KU, 4 ved AU og 2 ved DTH.
2) Eksklusive hospitalsafdelingernes biblioteker
3) Eksklusive Danmarks Lærerhøjskole og tandlægehøjskolerne.

Bilag I. 8.

Ministeriet for kulturelle anliggender
København, den 3. januar 1979

Vedlagt fremsendes skrivelse af 14. december 1978 fra rektor for Københavns Universitet bilagt med en af konsistoriums biblioteksudvalg udarbejdet betænkning vedrørende Københavns Universitets institutbiblioteker.

I overensstemmelse med rektors anmodning skal man henstille, at kommissionen gør sine medlemmer bekendt med det foreliggende materiale.

P.M.V.
E.B.
E. Thrane

Bibliotekskommissionen.

Københavns Universitet
Univerversitetets rektor
København, den 14.12.1978.

Et af Københavns Universitets konsistorium nedsat biblioteksudvalg har i november 1978 afgivet vedlagte betænkning om Københavns Universitets institutbiblioteker. Betænkningen har været behandlet af konsistorium, der har tiltrådt udvalgets indstilling, idet det dog er blevet understreget, at kun den på side 10 nævnte model A, dvs. bibeholdelse af den nuværende institutbibliotekstruktur, er acceptabel for universitetet.

Man skal anmode ministeriet om at oversende betænkningen og konsistoriums udtalelse til den af ministeriet nedsatte bibliotekskommission, således at dette materiale kan indgå i kommissionens fortsatte overvejelser.

Morten Lange

/ I. Schlanbusch

Betænkning om Københavns Universitets Institutbiblioteker

afgivet af det af konsistorium nedsatte biblioteksudvalg i november 1978

I. Indledning

Udvalget blev nedsat af konsistorium den 11. januar 1978 med følgende kommissorium:

»Udvalget skal af fakulteter og institutter fremskaffe oplysninger om institutbibliotekernes størrelse, struktur og funktion, blandt andet med hensyn til registrering, accession og udlån, institutbibliotekernes økonomi., herunder eventuelt værdien af eventuelle bytteforbindelser, institutbibliotekernes personaleforhold.

Udvalget kan på baggrund heraf afgive indstilling til konsistorium om:

1. Muligheden for en organisatorisk og budgetteringsmæssig fællesstruktur for institutbibliotekerne.
2. Muligheden for bedre koordination med forskningsbiblioteker uden for Københavns universitet med hensyn til accession, udlån og andet arbejde.
3. Muligheden for en mere specialiseret personaleuddannelse eller eventuelt ændret personalestruktur.

Udvalget holder sig orienteret om biblioteksskommissionens arbejde med forskningsbiblioteksspørgsmål.

Fakulteterne opfordres til at lette udvalgets arbejde ved at nedsætte tilsvarende udvalg for deres område og herfra løbende afgive oplysninger til det centrale udvalg«.

Udvalget fik følgende sammensætning:
Professor, dr. phil. Ebbe Spang-Hanssen, formand (Det humanistiske fakultet)
Lektor, cand. jur. Børge Dahl (Det samfundsvidenskabelige fakultet)
Professor, dr. med. Niels A. Thorn (Det lægevidenskabelige fakultet)
Lektor, cand. theol. Børge Salomonsen (Det teologiske fakultet),
fra efteråret 1978 erstattet af
Lektor, cand. theol. John Strange (Det teologiske fakultet)
Lektor, mag. scient. soc. Frank Henriksen (Det humanistiske fakultet)
Lektor, cand. mag. Finn Berg Rasmussen (Det naturvidenskabelige fakultet)
Bibliotekar Bodil Glenstrup (Teologisk fællesafdeling)
Overassistent Eva Sander (Kriminalistisk institut)
Bibliotekar Inger Margrethe Jensen (Geografisk institut)
Stud. mag. Poul Åby Sørensen
Stud. psych. Ulla Kidal
Stud. psych. Betty Lillevang Andreasen

Udvalget har haft et sekretariat bestående af:
Kontorchef Inga Schlanbusch
Planlægningschef John Rastrup Andersen
Overassistent Tove Slot Hansen
Udvalget har afholdt 4 møder.

Udvalget har i sine overvejelser lagt megen vægt på det arbejde, der foregår i biblioteksskommissionen (nedsat af ministeren for kulturelle anliggender 8. januar 1976), og som meget vel kan tænkes at munde ud i et forslag om, at biblioteksvæsenet i Danmark reorganiseres på en sådan måde, at det kommer til at gribe dybt ind i universiteternes institutbibliotekers forhold.

I foråret 1978 udkom biblioteksskommissionens specialudvalgs betænkning 2: »Forskningsbibliotekernes fremtidige struktur og styrelse«, i hvilken der fremsættes forslag om nyordning af institutbibliotekernes forhold.

Biblioteksskommissionens sekretariat har velvilligst stillet en del af baggrundsmaterialet til disposition for konsistoriums biblioteksudvalg, der gerne vil takke førstebibliotekar Jacob Thomsen for hans assistance. En del af nedenstående oplysninger stammer fra Biblioteksskommissionens materiale. Konsistoriums biblioteksudvalg har selv yderligere indsamlet oplysninger, hovedsagelig om katalogiseringen, ved at udsende spørgeskemaer til institutbibliotekerne.

Da bibliotekskommissionens materiale vedrører finansåret 1975/76, har konsistoriums biblioteksudvalg valgt at fastholde dette år som grundlag for følgende redegørelse for institutbibliotekernes forhold, dels fordi man herved har kunnet spare en del undersøgelsesarbejde, dels fordi sammenligningen med kommissionens arbejde herved lettedes. Det må dog bemærkes, at der er indtrådt ikke uvæsentlige ændringer siden 1975/76. Som følge af den generelle nedskæring af bevillingerne har mange institutter måttet reducere deres bogkøb og tidsskrifthold.

1. Redegørelse for Københavns Universitets Institutbibliotekers forhold

1.1. Størrelse målt i antal bind

Københavns Universitet tæller 123 institutbiblioteker. Afgrænsningen af institutbiblioteker er dog ikke problemløs, da ordet bruges både om meget store biblioteker med en vis uafhængighed af institutterne, som f. eks. Botanisk Centralbibliotek på langt over 85. 000 bind, og om små håndbogssamlinger på under 1.000 bind. I bilag 1 er givet en oversigt over institutbibliotekerne og deres størrelse.

Af hensyn til overskueligheden og sammenligningen mellem de enkelte fakulteter er institutterne ordnet i en række grupper, der enten refererer til en eksisterende struktur inden for det pågældende fakultet, f. eks. centralinstitutterne under det naturvidenskabelige fakultet eller en geografisk struktur med fælles biblioteker som den vil findes inden for det lægevidenskabelige fakultet. For de humanistiske institutters vedkommende er disse samlet i 10 grupper, idet man har bestræbt sig på at samle så ensartede fag som muligt inden for hver gruppe, selv om det selvfølgelig ikke har kunnet undgås at visse grupper er blevet temmelig heterogene.

1.2. Institutternes biblioteksudgifter, intern sammenligning

På baggrund af den af specialudvalg 2 under bibliotekskommissionen gennemførte undersøgelse over institutbibliotekerne, er der af sekretariatet foretaget følgende opstilling over institutbibliotekernes økonomiske forhold.

På baggrund af de godt 30 institutgrupper er der herefter i skemaet (bilag 2) givet følgende oplysninger:

1. Institutgruppernes/fakulteternes annua
2. Biblioteksudgifter fordelt på bøger, periodica og indbinding
3. De samlede biblioteksudgifters procentuelle andel af annuet
4. Antal heltids videnskabelige stillinger
5. Biblioteksudgifter pr. videnskabelig stilling i 1.000 kr.
6. Antal studerende på fakultetet eventuelt institutgruppen.

1.3 Institutternes biblioteksudgifter, ekstern sammenligning

***Institutternes** biblioteksudgifter set i forhold til KB, UB1 og **UB2**'s tilsvarende udgifter i finansåret 1975/76.*

Oplysningerne bygger i det væsentlige på de af bibliotekskommissionen indhentede oplysninger, dog således at der er foretaget visse efterregninger og korrektioner af de af bibliotekskommisionen opgivne tal.

	Bøger og periodica i 1.000 kr.	Indbinding i 1.000 kr.	I alt i 1.000 kr.	Fakulteter	Bøger og periodica i 1.000 kr.	Indbinding i 1.000 kr.	I alt i 1.000 kr.	KU's udgifter i % af hovedbibl.
KB	5.511	2.593	8.104	Teologisk	151	31	182	
UB1	3.013	362	3.375	Samfundsvidenskabel.	537	61	598	
				Humanistisk	1.716	261	1.978	
I alt	8.524	2.955	11.479		2.404	353	2.757	24%
				Lægevidenskabelige	558	121	680	
				Naturvidenskabelige	1.544	292	1.836	
UB2	2.725	777	3.502	I alt læge + natur	2.102	413	2.516	72%
I alt KB, UB1 og UB2	11.249	3.732	14.981	I alt KU	4.506	766	5.274	35%

Den sammenligning, der er forsøgt opstillet, imellem KU's biblioteksudgifter og hovedbibliotekets tilsvarende udgifter, er ret ufuldkommen. Dels får KB alle bøger, der er trykt i Danmark, gratis, dels skal KB dække større områder end universitetet skal dække.

Det skal yderligere bemærkes, at man, såfremt der skal foretages en tilfredsstillende sammenligning, også må inddrage andre højere læreanstalter, som fx handelshøjskolen, og biblioteker ved andre offentlige institutioner, som fx ministerier og hospitaler.

1.4 Personaleforhold

En del institutter har særskilt personale ved bibliotekerne, mens biblioteksarbejdet ved andre instituttter varetages af institutternes faste personale med enkelte timer. I nedenstående skema er i kolonnen til venstre inden for hver stillingskategori angivet, hvor mange personer der er heltidsbeskæftiget ved institutbibliotekerne, og i kolonnen til højre hvor mange deltidstimer der bruges på biblioteksarbejde.

Fakulteter	Videnskabeligt personale timer pr. uge		Bibliotekarer timer pr. uge		HK-kontorfunktionærer timer pr. uge		Anden medhjælp timer pr. uge	
	heltid (40 t.)	deltidstimer	heltid (40 t.)	deltidstimer	heltid (40 t.)	deltidstimer	heltid (40 t.)	deltidstimer
Teologisk	–	–	–	20	–	40	–	–
Samfundsvidensk....	–	20	–	–	1	132	–	200
Humanistisk	4	394	–	65	1	200	1	542
Lægevidenskab	–	37½	–	1	2	184	–	1
Naturvidenskab	2	84	1	40	8	584	–	90
I alt	6	535½	1	126	12	1140	1	833

7.5 *Katalogisering af institutternes bogbestand*

I hvilket omfang institutbibliotekernes bøger er katalogiserede fremgår af følgende skema:

Katalogisering	Katalogiserer ikke Spørgeskema pkt. 1	Ikke alt katalogiseret (pkt. 2)	Følger ikke hovedbibl.s system (4)	Ikke alt følger hovedbibl.s system (5)	Taget skridt til rekatalogisering (6)
Teologiske fakultet					
I alt				1	
Samfundsvidenskabelige fakultet					
Anthropologisk-sociologisk fagråd			1	2	
Retsvidenskabeligt fagråd				1	
Statsvidenskabeligt fagråd				0	
I alt			1	3	
Humanistisk fakultet					
Nordiske institutter	1		1	2	2
Moderne europæiske sproginstitutter				3	3
Klassiske sprog			1	2	1
Orientalistik samt religionsfag		3	0	1	0
Fælles sproginstitutter				1	
Historisk, samfundsfaglige institutter		(1)			
Arkæologiske fag og folkekultur			2	4	
Musiske fag		2	2	3	
Filosofi og pædagogik			1	2	
Psykologi				1	
I alt	1	5 (6)	7	19	6
Lægevidenskabelige fakultet					
Panum Instituttet	4	4	4	5	
Juliane Maries vej-området			1	1	
Patologisk-anatomisk og Retsmed. inst.			3	3	
Universitetsparken, Rådmandsgade	1	1	1	1	
Anthropologisk laboratorium					
Medicinsk-Historisk museum					
I alt	5	5	9	10	
Naturvidenskabelige fakultet					
Matematisk Centralinstitut				1	1
Kemisk Centralinstitut			4	4	
Fysisk Centralinstitut					
Zoologisk Centralinstitut			1	1	
Botanisk Centralinstitut	1	2	4	5	
Biologisk Centralinstitut			2	2	
Geologisk Centralinstitut				1	
Geografisk Centralinstitut				1	

Zoofysiologisk Centralinstitut			3	3	
Niels Bohr Instituttet			1	1	
I alt	1	2	15	19	1
Samtlige institutter					
I alt	7	12 (13)	32	52	7

Kommentarer til skema over katalogiseringen

Af de 7 institutter, der ikke katalogiserer, er de 6 institutbiblioteker med under 1.000 bind og 1 bibliotek med mellem 1.000 og 2.000 bind, d.v.s. at det drejer sig om små håndbiblioteker.

Af de ca. 12 institutbiblioteker, der vel katalogiserer, men har en ældre ikke-katalogiseret bogmasse, er der kun 1 institut, der ikke er i fuld gang med at katalogisere ikke-katalogiseret materiale, nemlig Teatervidenskabeligt institut, hvis forhold er specielt på grund af biblioteksfællesskab med Det kgl. Teater.

32 institutter følger ikke hovedbibliotekets system. Nogle af disse institutter begrunder det med, at de ønsker at følge et internationalt system, der er gældende inden for deres fagområde, andre udtaler, at de på grund af bibliotekets beskedne størrelse har fundet det mere hensigtsmæssigt at bruge et enklere system end hovedbibliotekets.

52 institutter, incl. de ovennævnte 32 institutter, har en større eller mindre bogmasse, der ikke er katalogiseret efter hovedbibliotekets system. Heraf er 7 institutter i gang med en rekatalogisering af ældre bogmasse. En del vil gerne rekatalogisere, men har ikke midler hertil og Instituttjenesten ikke kapacitet til at klare problemerne for tiden. En del især meget store biblioteker anser det for uoverkommeligt at rekatalogisere den ældre bogmasse. Eksempelvis kan nævnes Botanisk Centralbibliotek, der oplyser, at det drejer sig om ca. 85.000 bind, der er katalogiseret efter et ældre system.

Alt i alt må katalogiseringen af bogbestanden siges at være tilfredsstillende. Dog klager en del af institutterne over, at det kniber med Instituttjenestens kapacitet, således at der medgår for lang tid inden bøgerne bliver katalogiserede.

1.6 Koordinering af accession

Det fremgår klart af institutternes svar på udvalgets spørgeskema, at kun et lille mindretal hidtil har haft nogenlunde fast samarbejde med hovedbibliotekerne om accession. Tidligere har næsten ingen meldt fast til hovedbiblioteket før indkøb. Lidt mere samarbejde synes der at have været institutbibliotekerne imellem om indkøbspolitikken. På det sidste er der sket en vis ændring i situationen, idet mange institutter efter rigsbibliotekarens opfordring til mere fast samarbejde (jfr. nedenfor) har indført en procedure, således at hovedbibliotekets fagreferent deltager i møder om accessionen. Det er dog svært at udtrykke samarbejdets omfang i tal.

7.7 Sammenfattende bemærkninger

Betragtet med henblik på en vurdering af, om den nuværende ordning af institutbibliotekernes forhold er tilfredsstillende eller ej, giver foranstående oversigter anledning til følgende bemærkninger:

Institutbibliotekerne er så forskellige i størrelse og dermed også i funktionsmåde, at det vil være vanskeligt eller umuligt at sætte dem under en stram fælles ordning.

Den interne fordeling af de økonomiske midler på institutbibliotekerne må siges at være bemærkelsesværdig jævn, når man ser på tallene for antal tusinde kroner, der årligt anvendes pr. heltidsbeskæftiget videnskabelig medarbejder; næsten alle tallene ligger mellem 1 og 10, de fleste omkring 3-4. Afvigelserne fra gennemsnittet er så godt som alle nemt forklarlige; at således det samfundsvidenskabelige fakultet ligger over gennemsnittet skyldes, at kun en mindre del af lærerne ved dette fakultet er heltidsansatte,

Den eksterne fordeling er uhyre vanskelig at vurdere, fordi det er svært at afgøre, såvel hvad der skai indgå i sammenligningen, som hvad der må anses for en rimelig fordeling af indkøbsrammerne mellem institutbibliotekerne og hovedfagbibliotekerne. Det forekommer dog ikke udvalget i sig selv at være uri-

meligt, at institutterne i gennemsnit køber ind for et beløb svarende til 35 pct. af hovedfagbibliotekernes indkøbsramme.

Det fremgår af oversigterne, at institutbibliotekerne kun i meget ringe grad betjenes af bibliotekarer. Ikke desto mindre synes katalogiseringen, blandt andet takket været Instituttjenesten, i det store og hele at være tilfredsstillende. Til gengæld har samarbejdet om accessionen hidtil været mindre tilfredsstillende mange steder, jfr. bemærkningerne ovenfor under afsnit 1.6.

II. Indstilling

Som angivet i kommissoriet må udvalgets overvejelser tage deres udgangspunkt i de organisatoriske og budgetmæssige problemer.

Udvalget har overvejet 3 modeller:

A. Den nuværende struktur, med både organisatorisk og budgetmæssig afhængighed af institutterne.

B. Den af bibliotekskommissionens specialudvalg skitserede, ifølge hvilken institutbibliotekerne lægges ind under biblioteksudvalg med repræsentation af instanser uden for universitetet. Disse biblioteksudvalg skal have vidtgående budgetmæssige beføjelser, med kompetence svarende til budget- og forretningsudvalg ved de højere uddannelsesinstitutioner. (Jfr. Betænkningen §§ 4.1 og 4.2).

C. Organisatorisk som den nuværende struktur, men budgetmæssig afhængig af KF, der fordeler hvad ministeriet har bevilget til biblioteksformål.

Bibliotekskommissionens specialudvalg har argumenteret for model B udfra kravet om en bedre organisatorisk og budgetmæssig koordinering mellem institutbiblioteker og hovedbiblioteker (jfr. især § 2.2.3.3.). Det vigtigste argument synes at være, at institutbibliotekerne i forhold til hovedbibliotekerne har fået for stor en del af de ressourcer, som folketinget bevilger til biblioteksformål. Et andet argument er, at man ikke kan få virkeligt samarbejde om accessionen, medmindre der er budgetmæssig samkøring. Endelig opfattes det som vigtigt, af hensyn til publikumsbetjeningen ikke mindst, at institutbibliotekerne er integreret i det samlede danske biblioteksvæsen.

Konsistoriums biblioteksudvalg tilslutter sig enstemmigt mindretalsudtalelsen (side 80), der fremhæver, at institutbibliotekernes problemer må ordnes internt på universiteterne. Institutbibliotekerne skal fortsat være et smidigt redskab for forskning og undervisning, hvilket indebærer, at de ikke må underkastes centrale instanser, der gør accessionen tungvendt. Institutmedarbejderne er de bedst egnede til at tage stilling til, hvilke bøger og tidsskrifter, der afspejler den forskning og undervisning, der foregår på instituttet.

Bibliotekskommissionens specialudvalgs overvejelser bygger på en grundanskuelse, som udvalget må bestride, nemlig at institutbibliotekerne, fordi de er biblioteker, så at sige pr. definition bør vurderes som en del af et samlet biblioteksvæsen. Efter udvalgets opfattelse bør institutbibliotekerne først og fremmest betragtes som midler til driften af den virksomhed, universitetet driver, d.v.s. forskning og undervisning. Udgifterne til institutbibliotekerne er ikke primært at betragte som en del af de samlede ressourcer der anvendes på biblioteksvæsen. De er en del af universitetets driftsudgifter, uden hvilke dets forskningsaktivitet ikke kan foregå. På ganske tilsvarende vis betragtes de betydelige biblioteker, der er samlet i ministerierne og ved domstolene som nødvendige driftsmidler for disse virksomheder, og ingen har da heller foreslået dem indlemmet i et integreret biblioteksvæsen. Hvad der er brug for af bøger til domstolenes drift må dommerne afgøre, hvad der er brug for af bøger til forskningen må forskerne afgøre, og ikke et integreret biblioteksvæsen.

Selvom man ville antage den forudsætning som udvalget bestrider, at det skulle være rimeligt at betragte udgifterne til institutbibliotekerne som en del af de samlede biblioteksressourcer, så kan udvalget dog som nævnt ikke se, at institutbibliotekernes andel af ressourcerne er urimelig stor. Forestillingen om, at institutbibliotekerne kun skal være mindre håndbogssamlinger, mens hovedparten af faglitteraturen skal befinde sig på hovedbibliotekerne, hviler på en fejlagtig opfattelse af, hvordan faglitteraturen normalt benyttes i forskningsarbejde. Man forestiller sig, at de relevante artikler og bøger gennemlæses, således at forskeren, når han er nået til ende af en afhandling, følger en bibliografisk henvisning til den næste. Hvis dette var til-

fældet, ville det være fornuftigt at anbringe en stor del af bøgerne i arkivbibliotekerne, idet forskeren i tide kunne få hentet næste afhandling frem, Imidlertid er særdeles megen litteraturbenyttelse en hastig orientering tværs igennem en stor bogmasse. Forskeren ønsker hurtigt at undersøge, om der står noget, der på en eller anden måde kunne tænkes at vedrøre hans eller hendes problem, i en stor mængde afhandlinger. Dette kræver et åbent præsensbibliotek af betydelig størrelse. Også for de studerende er store præsensbiblioteker af umådelig betydning, da sådanne biblioteker giver langt den bedste hjælp til orientering i fagkredsen.

Hensynet til den almene publikumsbetjening er i vidt omfang tilgodeset ved den samarbejdsaftale, der i 1960 er indgået imellem Det kgl. Bibliotek og Københavns universitets teologiske, samfundsvidenskabelige og humanistiske fakulteter, bilag 3. det er heri fastslået, at der er adgang til institutbibliotekernes bøger også for brugere uden for universiteterne, i hvert fald når det drejer sig om bøger, der ikke findes på landets øvrige biblioteker. At udefrakommende brugere, ligesom institutternes studerende og lærere kun inden for snævre begrænsninger kan hjemlåne bøgerne, siger dog sig selv.

Af udvalgets undersøgelser over katalogiseringen fremgår, at den er i så god gænge, at man må sige, at det fra hovedbibliotekerne vil være let at finde frem til, hvilke bøger der er på institutbibliotekerne.

I det omfang katalogiseringen sker gennem Instituttjenesten, fremgår det umiddelbart af hovedbibliotekets kartotek, hvor institutternes bøger befinder sig.

Med hensyn til argumentet om bedre koordination af accessionen skal foreløbig blot nævnes, at det med det uddannelsesniveau, der sigtes mod i Danmark, ikke i almindelighed kan siges at være uheldigt, om selv fagbøger på højeste niveau bliver indkøbt to eller flere steder i landet.

Udvalget anser, at undersøgelsen har godtgjort, at den interne fordeling af biblioteksmidler er jævn, og at afvigelser fra gennemsnittet er velbegrundede, jfr. side 9. Der er ingen grund til at betvivle universitetets evne og vilje til en fornuftig fordeling og til sikring af, at intet væsentligt fagområde forsømmes. Det skal i øvrigt bemærkes, at biblioteksskommissionens forslag (model B) må antages at ville medføre betydelige udgifter til administration. Det må klart foretrækkes, at de midler, der stilles til disposition for forskningsbiblioteker, primært anvendes til indkøb af bøger og tidsskrifter fremfor til administration.

Udvalget har gennemgået de centrale universitetsmyndigheders mulighed for at sikre institutbibliotekerne bevillingsmæssigt og har fundet de nuværende retsregler fuldt tilstrækkelige i denne henseende. Der henvises især til statuttens § 15, stk. 4 og § 21, stk. 4. Kontrollen med biblioteksudgifterne kan let gøres 100 pct. effektiv, ved at der indføres særlige kontonumre for disse udgifter. En skærpet bevillingsmæssig kontrol fra konsistorium og fakultet kunne godt få en lempelig form, fx udtrykt ved overgrænser og undergrænser for den del af annuum, der må benyttes til biblioteksformål.

Udvalget mener at langt de vægtigste argumenter taler for den nuværende smidige, decentrale struktur, og at den dårligste ordning, set fra universitetets standpunkt, er den af biblioteksskommissionen skitserede. Udvalget vil dog pege på, at hvis målet med en omorganisering er, at man på ministerielt plan kan fastlægge hovedbibliotekernes indkøbsramme i forhold til institutbibliotekernes, kan dette nås blot ved at ministeriet tildeler universitetet bevillinger, der er øremærket til biblioteksformål, og som viderefordeles af konsistoriums budget- og forretningsudvalg. En sådan ordning, her benævnt model C, er heller ikke ønskelig, da også den vil gøre anvendelsen af universitetets midler mindre smidig og i mindre grad vil indeholde et incitament for institutterne til at spare, hvor det er muligt, således at købekraften koncentreres på de væsentligste behov. Institutbibliotekernes forholdsvis gode vækst i de senere år skyldes ikke mindst, at institutterne har haft et incitament til at spare på andre områder deri, at de så kunne forøge deres bogsamling. Udvalget vil dog mene, at model C er mindre uacceptabel end model B.

Udvalget indstiller, at man søger den nuværende struktur bevaret, at man eventuelt peger på model C som et mindre onde, og at man kraftigt afviser at afgive den budgetmæssige myndighed over institutbibliotekerne til udvalg med repræsentation for instanser uden for universitetet.

Med henblik på at rette de mindre skævheder, der findes i det nuværende system, således især de mangler der endnu er ved katalogiseringen, indstiller udvalget at hvert fakultet permanent til sin assistance skal have et biblioteksudvalg eller måske snarere en sagkyndig enkeltperson, der får tildelt fakultetets institutbiblioteker som særligt ansvarsområde. Pågældende biblioteksudvalg eller bibliotekskonsulent skulle have til opgave at overvåge, at institutbibliotekerne fungerer tilfredsstillende, og tillige at give forslag til fakultetet eller de institutter, der måtte have problemer, om hvordan fejlene afhjælpes. Der hvor der findes en instituttjeneste, bør det pålægges institutterne at benytte denne.

Udvalget indstiller endvidere, at det pålægges hvert fakultet at sørge for, at der tages skridt til et mere formaliseret samarbejde om accession mellem institutbibliotekerne og hovedbibliotekerne, for så vidt et sådant skridt ikke allerede er taget. Det kan i denne forbindelse nævnes, at rigsbibliotekaren i skrivelse af august 1978 har taget initiativ til oprettelse af fastere samarbejde mellem Det Kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket og Københavns universitet med henblik på accessionen.

Med hensyn til personaleforholdene indstiller udvalget, at universitetet først og fremmest støtter en udbygning af Instituttjenesten. Det er udvalgets opfattelse, at det af hensyn til institutbibliotekernes snævre forbindelse med forskningen er ønskeligt, at det normalt, undtagen ved de største biblioteker, er universitetets lærere, der i fællesskab med TAP-personale driver institutbibliotekerne. Dette kan dog imidlertid kun fungere tilfredsstillende, hvis man kan få udstrakt biblioteksteknisk service fra Instituttjenesten. Foruden en udbygning af Instituttjenesten må et mål for universitetets bibliotekspolitik være at få tilstrækkeligt HK-personale til den daglige pasning af institutbibliotekerne.

Bilag 1

Biblioteksstørrelse angivet i antal bind

Under		1.000 bind	1.000-2.000 bind	2.000-5.000 bind	5.000-10.000 bind	10.000 20.000 bind	Over 20.000 bind
Teologiske fakultet							
I alt				2			2
Samfundsvidenskabelige fakultet							
Anthropologisk-sociologisk fagråd				1	1	1	
Retsvidenskabeligt fagråd					1	2	
Statsvidenskabeligt fagråd				1		2	
I alt				2	2	4	
Humanistisk fakultet							
Nordiske institutter		1		1	2	1	1
Moderne europæiske sproginstitutter						3	1
Klassiske sprog				1	1	1	
Orientalistik samt religionsfag				5	3	1	1
Fælles sproginstitutter						1	
Historisk, samfundsfaglige institutter							4
Arkæologiske fag og folkekultur				1	2		1
Musiske fag			2		1	1	1
Filosofi og pædagogik				1	1	1	
Psykologi				1			1
I alt		1	2	10	10	9	10
Lægevidenskabelige fakultet							
Panum Instituttet		8	2	5	1		
Juliane Maries vej-området			3		1		
Patologisk-anatomisk og Retsmed. inst.		2	1	1	1		
Universitetsparken, Rådmandsgade		4					
Anthropologisk laboratorium			1				
Medicinsk-Historisk museum						1	
I alt		14	7	6	3	1	
Naturvidenskabelige fakultet							
Matematisk Centralinstitut			1	2			1
Kemisk Centralinstitut		1		4		1	
Fysisk Centralinstitut		3			1		1
Zoologisk Centralinstitut			2	1	2		1
Botanisk Centralinstitut		4	2		1		1
Biologisk Centralinstitut			1	1			
Geologisk Centralinstitut							1
Geografisk Centralinstitut					1		
Zoofysiologisk Centralinstitut		3	1				
Niels Bohr Instituttet						1	
I alt		11	7	8	5	2	5
Samtlige institutter							
1 alt	123	26	16	28	20	16	17

Bilag 1

Konsistoriums Biblioteksudvalg

Fordeling af institutternes biblioteksudgifter for finansåret 1975-76

	Biblioteksudgifter				bibl.s udg. % af annuum	antal heltids vid.	bibl. udg. pr. vid. 1000 kr.	antal studerende
	annuum	bøger	periodica	indbinding				
Teologisk fakultet	221.200	102.616	48.433	31.337	82.5	22	8.3	463
Samfundsvidenskabelige fakultet								
Samfundsvidenskab	354.700							
Anthropologisk-sociologisk	658.300	95.033	59.117	23.834	27.0	27	6.6	1.182
Retsvidenskabeligt fagråd	537.500	211.775	55.963	24.248	54.3	35	8.3	2.990
Statsvidenskabeligt faggråd	565.900	64.561	50.499	13.000	22.6	34	3.8	1.288
	2.116.400	371.369	165.579	61.082	28.3	96	6.2	5.460
Humanistisk fakultet								
Nordiske institutter	727.335	85.278	14.678	35.375	18.6	77½	1.7	2.271
Moderne europæiske sproginstitutter	1.090.740	261.700	41.300	83.000	35.4	135	2.9	3.705
Klassiske sprog	219.247	52.424	10.776	14.300	35.3	17	4.6	216
Orientalistik samt religionsfag	656.995	270.760	82.150	24.599	57.5	36	10.4	449
Fælles sproginstitutter	439.839	80.126	15.613	3.989	22.7	19	5.2	99
Historisk, samfundsfaglige institutter	770.662	179.409	51.254	22.000	32.8	67	3.8	2.237
Arkæologiske fag og folkekultur	295.385	82.923	23.924	41.179	50.1	15	9.7	371
Musiske fag	806.450	179.737	33.085	10.090	27.6	49	4.5	1.658
Filosofi og pædagogik	374.343	124.667	12.771	2.458	37.4	23½	5.8	440
Psykologi	913.764	54.005	59.791	24.301	15.1	64	2.2	1.977
	6.294.760	1.371.029	345.342	261.291	31.4	503	3.9	13.423
Lægevidenskabelige fakultet								
Panum Instituttet	5.594.316	94.372	273.300	68.314	7.8	177	2.5	
Juliane Maries vej-området	2.104.922	19.599	51.785	24.223	4.5	47	2.0	
Patologisk-anatomisk og Retsmed. inst.	1.386.046	22.800	53.573	27.950	7.5	41	2.5	
Universitetsparken, Rådmandsgade	827.469	13.407	15.706	530	3.6	19	1.6	
Anthropologisk laboratorium		800	200	0	–	–		
Medicinsk-Historisk museum	69.290	10.350	2.300	800	13.4	2	6.7	
	9.982.043	161.328	396.864	121.817	6.8	286	2.4	4.432

Naturvidenskabelige fakultet								
Matematisk Centralinstitut	1.425.817	75.842	174.597	70.338	22.5	65	4.9	
Kemisk Centralinstitut	2.388.523	145.810	214.360	53.199	17.3	71	5.8	
Fysisk Centralinstitut	1.639.905	31.453	128.052	17.492	10.8	67	2.6	
Zoologisk Centralinstitut ..	1.200.552	25.667	51.534	3.619	6.7	48	1.7	
Botanisk Centralinstitut ...	649.485	8.777	7.401	1.000	2.6	37	0.5	
Biologisk Centralinstitut ..	1.745.602	39.622	102.641	15.000	9.0	46	3.4	
Geologisk Centralinstitut ..	1.375.035	42.753	60.178	3.834	7.8	56	1.9	
Geografisk Centralinstitut .	550.520	13.310	15.678	4.500	6.1	26	1.3	
Zoofysiologisk Central-institut	992.067	19.745	41.224	7.216	6.9	27	2.5	
Niels Bohr Instituttet	3.216.845	38.000	87.000	37.000	5.0	64	2.5	
H. C. Ørsted Instituttet....	813.770				–	3		
Naturvidenskabelige fakultet.....	63.646				–			
Naturvidenskabelige museer	1.007.522	104.854	115.334	78.734	29.7	47	6.4	
	17.069.289	545.833	997.999	291.932	10.7	557	3.3	4.747
Samtlige institutter	*35.683.692*	*2.552.175*	*1.954.217*	*767.459*	*14.8*	*1.464*	*3.6*	*28.525*

Bilag 3

Aftale om biblioteksmcessigt samarbejde mellem Københavns Universitet og Det kgl. Bibliotek angående laboratorier og institutbiblioteker under det teologiske, rets- og statsvidenskabelige og filosofiske fakultet. 22. november 1960.

1. Det kgl. Bibliotek udlåner med visse nødvendige begrænsninger litteratur af mere speciel art til institutter og laboratorier for en periode ud over den sædvanlige dels som semesterlån dels som depotlån.

2. Det kgl. Bibliotek vil gratis udbringe til institutter og laboratorier de bøger, som de på instituttet eller laboratoriet ansatte bestiller fra Det kgl. Bibliotek, samt afhente bestillingssedler til Det kgl. Bibliotek.

3. For bøger og tidsskrifter, der ikke findes i noget andet offentligt tilgængeligt dansk bibliotek, gælder den bestemmelse, at institutter og laboratorier principielt er villige til enten at udlåne bøgerne gennem Det kgl. Bibliotek eller til efter bestyrerens nærmere bestemmelse at tillade interesserede, der ellers ikke er adgangsberettigede til vedkommende institut eller laboratorium, at benytte bøgerne på stedet. Udelukket fra udlån er eventuelle ældre sjældenheder eller bøger, hvis tilstedeværelse er nødvendig for instituttets eller laboratoriets daglige arbejde. Afgørelsen heraf træffes af ledelsen på vedkommende institut eller laboratorium

4. Det kgl. Bibliotek yder gennem sin instituttjeneste institutter og laboratorier hjælp og vejledning i alle bibliotekstekniske spørgsmål, d. v. s. katalogisering, lokaleindretning o. 1. Det er således instituttjenestens opgave at bistå ved udarbejdelse af kartotekskort, mangfoldiggøre disse kort, eller helt overtage katalogiseringsarbejdet. Institutter og laboratorier anvender samme standardkortformat som Det kgl. Bibliotek og ligeledes hovedprincipperne i den katalogisering, som anvendes i Det kgl. Biblioteks Nyere Samling.

5. Det kgl. Bibliotek overlader institutter og laboratorier kartotekskort på bibliotekets nyanskaffede litteratur på vedkommende instituts eller laboratoriums fagområde. Til gengæld vil institutter og laboratorier give Det kgl. Bibliotek kort på hele deres udenlandske accession.

6. Det påhviler instituttjenesten at formidle kontakt vedrørende et indkøbsmæssigt samarbejde mellem Det kgl. Biblioteks fagreferenter og institutter eller laboratorier. I de tilfælde, hvor instituttets eller laboratoriets anskaffelse af et værk vil kunne påvirkes af, om Det kgl. Bibliotek har indkøbt eller påtænker at indkøbe bogen, er instituttet eller laboratoriet forpligtet til at stille forespørgsel desangående til Det kgl. Bibliotek. Denne forpligtelse gælder i særdeleshed køb af sjældne eller kostbare værker. Disse bestemmelser indebærer ikke nogen indskrænkning i den enkelte institutbestyrers frie ret til at bestemme boganskaffelserne til sit institut.

7. Førend institutter og laboratorier udskiller ældre eller lidet benyttet litteratur eller disponerer over gaver, der falder uden for bogsamlingens hidtidige fagområde, får Det kgl. Bibliotek lejlighed til at erhverve de værker, som måtte have interesse for biblioteket.

8. Til at drøfte den nærmere udformning af det praktiske samarbejde og foreslå ændringer i den indgåede aftale, nedsættes der et stående udvalg af 1 repræsentant for hvert af de 3 fakulteter, aftalen omfatter, og 3 repræsentanter for Det kgl. Bibliotek.

9. Denne aftale træder i kraft den 1. januar 1961 og gælder foreløbig 3 år.

København, den 22. november 1960.

Københavns Universitet	Det kgl. Bibliotek
Carl Iversen	*Palle Birkelund*

Bilag 1.9.

AARHUS UNIVERSITET
8000 Århus C, den 19. december 1978

Bibliotekskommissionen
Ministeriet for Kulturelle
Anliggender

Aarhus Universitet fremsender hermed en af lærere og studerende underskrevet skrivelse med bemærkninger til Bibliotekskommissionens betænkning fra Specialudvalg 2 vedrørende forskningsbibliotekernes fremtidige struktur og styrelse.

Universitetet ønsker i denne anledning at understrege det faktum, at institutbibliotekerne er et uundværligt led i al forskning og undervisning, uanset hvilke fag det drejer sig om. Universitetet finder det derfor væsentligt, at et fremtidigt biblioteksystem organiseres på en måde, der tillader en smidig tilpasning til den løbende udvikling af de former, hvori forskning og højere uddannelse foregår. En koordinering af hoved- og institutbiblioteker må derfor gennemføres på en sådan måde, at institutternes indflydelse på institutbibliotekernes indretning som forsknings- og undervisningsredskaber ikke svækkes.

Velforsynede og godt organiserede institutbiblioteker er af fundamental betydning for den effektive gennemførelse af den forskning og undervisning, som institutterne ved de højere læreanstalter bærer ansvaret for. Det må specielt understreges, at disse bibliotekers bogbestand ikke kan defineres alene med henblik på den dagsaktuelle forskning og undervisning, men må være så omfattende, at de studerende her på selvstændig vis kan erhverve sig det brede kendskab til deres fags litteratur, der er et væsentligt element i enhver videnskabelig undervisning.

Universitetet går ud fra som en selvfølge, at Bibliotekskommissionens kommende betænkning tilstilles universiteterne til udtalelse på et så tidligt tidspunkt som muligt.

Carl F. Wandel
Rektor

Bibliotekskommissionen
Ministeriet for Kulturelle Anliggender
Århus, den 15. november 1978

Undertegnede ansatte og studerende ved undervisnings- og forskningsinstitutioner i Århus har med bekymring læst om de planer for forskningsbibliotekernes - og især institutbibliotekernes - fremtid, der indeholdes i Bibliotekskommissionens Specialudvalgsbetænkning 2. Det er en selvfølge, at forskningsbibliotekerne bor stå til rådighed for brugere uden for institutionen, og at dette kræver en centralregistrering af beholdningerne. Endvidere er det indlysende, at en vis koordinering af indkøbspolitikken er ønskelig. Men det er deprimerende at se, at udvalget øjensynligt ikke kan forestille sig disse mål opnået på anden måde end ved en ensidig centralisering. Man bliver endnu mere rystet, når man opdager, at udvalget ikke har overvejet, hvilke andre konsekvenser deres forslag kan eller vil medføre - konsekvenser som undertegnede ikke kan betragte som andet end katastrofale.

I Århus har man i mange år haft et samarbejde mellem Statsbiblioteket og institut- og hospitalsbibliotekerne, hvorved alle beholdninger bliver centralt registreret og står til rådighed for lånere i hele landet. I praksis findes der også en høj grad af frivillig koordinering i indkobspolitikken, især med hensyn til større værker og tidsskrifter - en koordinering der kan forventes videreudbygget, efterhånden som priserne stiger. Man har med andre ord i Århus opnået netop det samarbejde og den centralregistrering, som er udvalgets hovedmål, uden vel at mærke, at fratage bibliotekerne deres selvstændige initiativ, uden central ansættelse eller styring af personalet, og uden at der har været behov for en central fordeling af bevillingerne. Stort set er beslutningerne lagt derhen, hvor man har de bedste vurderingsgrundlag, og hvor man også må leve med konsekvenserne. Systemet er således både rummeligt og fleksibelt, og frem for alt, det fungerer.

Konsekvensen af udvalgets forslag er, at institutbibliotekerne i fremtiden reduceres til »præsenssamlinger«, og bevillingerne, indkøbspolitikken og driften i overvejende grad skal afgøres centralt. Sådan en styring kræver, at det centrale organ har en god indsigt i hvert enkelt delbiblioteks behov, bestand og daglige drift. Dette er en umulig opgave for det af udvalget foreslåede biblioteksudvalg, hvilket betyder, at udvalget enten kun kan afstikke meget generelle retningslinier, eller at det må træffe et hav af beslutninger, for hvilke det ikke kan have noget rimeligt vurderingsgrundlag.

Udvalget foreslår, at »for at sikre den nødvendige koordinering imellem hovedbibliotek og institutbiblioteker bør det biblioteksuddannede personale være tilknyttet hovedbiblioteket«, d.v.s. ansat der. Det er et vidtgående forslag, der ikke yderligere begrundes. Som det fremgår af forholdene i Århus, er en central ansættelse slet ikke nødvendig, og der er mange grunde, der taler imod. Således indrømmes det, at »der må lægges vægt på dette personales integrering i institutternes virksomhed«, og udvalget er derfor nødt til at opfinde en mildest talt besynderlig styrelseslovsændring for at bevare i hvert fald en vis grad af instituttilknytning. Med hensyn til indkøb foreslår udvalget, at bevillingerne faktisk skal fratages institutterne, og at det bør være det centrale biblioteksudvalg, der i sidste ende bestemmer bibliotekernes indhold og placering. Der foreslås endda en indkøbscentral for hele landet. For det første foreligger der ingen vurdering af de overlapningsbesparelser, man herved kan opnå, og det vurderes heller ikke, hvilke enstraomkostninger sådan en overadministration medfører. For det andet, og hvad værre er, vil systemet medføre voldsomme forsinkelser i fremskaffelsen af ny litteratur. Det vil sige, at litteraturen ikke vil være til rådighed, når der er brug for den, og desuden kan den i mellemtiden være forældet. Alt i alt er det derfor vanskeligt at se, hvordan forslaget kan have andet end negative virkninger.

Der kan nævnes mange andre eksempler på, at betænkningen ikke tager højde for forslagenes konsekvenser. Således må det være klart, at hvis institutterne fratages den afgørende indflydelse over bevillinger, indkøb og opstilling, vil der med tiden opbygges »håndbogssamlinger« under bordet, der slet ikke registreres og gøres tilgængelige for andre. Man vil altså opnå det modsatte af det, forslaget tilsigter.

Den forbedring af hovedbibliotekernes serviceniveau, der stilles som betingelse for forslagenes gennemførelse, er i mange hense-

ender urealistisk. Dels er der ikke ressourcer dertil, og dels må sådan en forbedring betragtes som et supplement til, og ikke en erstatning for, de selvstændige institutbiblioteker. For eksempel, uanset hvor hurtigt bøger kan skaffes frem i hovedbiblioteket, er det ingen erstatning for muligheden for at granske hylderne, hvilket ikke er muligt - og nok ikke kan være muligt - i mange hovedbiblioteker. På længere sigt kan man også forestille sig, hvad der vil ske, hvis ressourceknapheden varer ved eller forværres. Hovedbiblioteket og biblioteksudvalget kan aldrig have samme indsigt i de små bibliotekers behov som de lokale institutudvalg. For eksempel har Statsbiblioteket i dag ingen oplysninger om omfanget af institutbibliotekernes interne udlån, eller af det direkte udlån til andre institutioner eller enkeltpersoner. Man har heller ikke søgt oplysningerne tilvejebragt ved den netop afsluttede undersøgelse af institutbibliotekerne.

Sammenfattende kan man sige, at man i betænkningen savner netop den »helhedsbetragtning« som så tit nævnes som hovedargument, idet der ikke gøres forsøg på at undersøge både de positive og de negative konsekvenser, for således at kunne finde den bedste kombination af løsninger blandt de mange mulige. Køreplanen for beslutningsprocessen er også så stram, at brugerne dårligt kan nå at tilkendegive deres meninger, inden hovedudvalget laver sin afsluttende betænkning, der skal danne grundlag for lovudkastet. Man har nærmest indtryk af, at dette er tilsigtet, og hvis det er udtryk for samarbejdsviljen, så ser det sort ud med forbrugerindflydelsen, når engang et centralt magtapparat er oprettet. Vi håber at vor protest vil få de involverede til at indse, at sagen må tages op til fornyet overvejelse, inden det er for sent.

Underskrevet af en række medarbejdere og studerende ved Danmarks Sygeplejerskehøjskole ved Aarhus Universitet, Dermatologisk afdeling på Marselisborg Hospital, Farmakologisk Institut, Geografisk Institut, Geologisk Institut, Institut for Human Genetik, Institut for Medicinsk Mikrobiologi, Laboratoriet for Fysisk Geografi, Matematisk Institut, Psykologisk Institut, De tre anatomiske institutter samt af Institutråd for Kirkehistorie og Psykologisk Fagråd.

Bilag 1.10.

Notat om kriteriet for forskningsbiblioteker, der overføres til Biblioteksdirektoratet.

Samling

I kapitel 5 er der stillet forslag om en samling af forskningsbiblioteker under en fælles styrelse, der i kapitel 7 foreslås oprettet som en del af et Biblioteksdirektorat for såvel folke- som forskningsbiblioteker.

Koordinering

Begrundelsen for dette forslag er, at forskningsbiblioteker sammen med folkebiblioteker udgor det offentlige danske biblioteksvæsen, og at dette vil fungere mest hensigtsmæssigt, når bibliotekerne bliver samlet og koordineret af en fælles styrelse.

Fælles budgetbehandling

Det vigtigste middel til at sikre en koordinering er en fælles budgetbehandling, der tillader, at ressourcetildelingen til det enkelte forskningsbibliotek finder sted i forbindelse med ressourcetildelingen til andre forskningsbiblioteker og ikke, som det oftest nu er tilfældet, i en ikke-biblioteksmæssig sammenhæng.

Selvstændige konti

Forudsætningen for en samling af forskningsbibliotekerne i Biblioteksdirektoratet er, at de forskningsbiblioteker, der ikke i forvejen har finanslovskonti, som er selvstændige i forhold til moderinstitutionen, får tildelt sådanne konti.

Offen tligh eds kriteriet

Bibliotekskommissionens grundsynspunkt har været, at det ikke er alle, men kun de fuldt offentligt tilgængelige forskningsbiblioteker, som det er hensigtsmæssigt at forene i Biblioteksdirektoratet, for at de sammen med folkebiblioteker kan udgøre det samlede offentlige biblioteksvæsen.

Biblioteksårbogens statistik viser, at af de 30 største forskningsbiblioteker tegner bibliotekerne under Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet sig for over 95 pct. af de samlede driftsudgifter. Som følge heraf og i erkendeise af de praktiske vanskeligheder ved at overflytte forskningsbiblioteker til et andet ressortministerium end moderinstitutionens, har Bibliotekskommissionens (og specialudvalg 2's) forslag om samling af forskningsbiblioteker indskrænket sig til »universitetsbiblioteker og vigtigere hovedfagbiblioteker under de to nævnte ministerier«.

Små biblioteker

Hertil kommer, at det næppe kan anses for rimeligt at oprette særlige finanslovskonti for forskningsbiblioteker under en vis størrelse, og de fleste biblioteker uden for Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Undervisningsministeriet hører ikke til kredsen af store biblioteker. I særdeleshed ville udskillelse være urimelig, når det drejer sig om forskningsbiblioteker uden større betydning for det samlede offentlige biblioteksvæsen, og bibliotekernes udlån til andre biblioteker eller i det hele taget deres betjening eksterne lånere er ringe.

Store biblioteker

Selv om et bibliotek er relativt stort, kan dette ikke i sig selv motivere dets henlæggelse under Biblioteksdirektoratet. Selv temmelig store biblioteker kan i overvejende grad bestå af litteratur, der tillige findes og står til rådighed på andre biblioteker. Det afgørende kriterium for overførsel af biblioteker til Biblioteksdirektoratet er bibliotekernes funktion og betydning for hele det offentlige biblioteksvæsen.

Styrelseslo vsbiblioteker

Ud fra disse synspunkter forekommer det tvivlsomt, om det vil være rimeligt at lade alle de 10 biblioteker, der er omfattet af § 10 i Lov om styrelse af højere uddannelsesinstitutioner (opregnet i kap.5.1.2 s.85) få selvstændige finanslovskonti og blive overflyttet

til Biblioteksdirektoratet. Tandlægehøjskolernes biblioteker er således små biblioteker, der end ikke optages i Biblioteksårbogens statistik, de har et ringe antal eksterne lånere, og for det ene biblioteks vedkommende er der heller ikke ansat bibliotekfaglig arbejdskraft. Sådanne biblioteker kan ikke siges at spille nogen nævneværdig rolle i bibliotekssystemet.

Det forhold, at biblioteker er knyttet til højere læreanstalter, bevirker således ikke i sig selv, at de har nogen større betydning for offentlighedens biblioteksbetjening. Endvidere er 8 af de i alt 18 højere uddannelsesinstitutioners biblioteker, f. eks. musikkonservatoriebibliotekerne, ikke omfattet af styrelsesloven, og man ville derfor ved en overflytning af samtlige ti styrelseslovsbiblioteker ikke få samlet de højere læreanstalters biblioteker.

Hovedfagbiblioteker

En gruppe biblioteker, der uanset størrelse må siges at være af væsentlig betydning for det offentlige biblioteksvæsen, er derimod de såkaldte hovedfagbiblioteker. Disse biblioteker har hvert inden for sit fagområde den forpligtelse at være det bedst forsynede bibliotek i landet og stille samlinger og service til rådighed for enhver. Det ville derfor være en naturlig konsekvens af Bibliotekskommissionens grundsynspunkt om samling af de offentlige biblioteker, dersom alle hovedfagbiblioteker blev foreslået overført til Biblioteksdirektoratet.

Når der imidlertid ikke er blevet stillet et sådant forslag, skyldes det - som beskrevet i betænkningen s. 92-94 - at selve hovedfagbibliotekssystemet hidtil, fordi der ingen central myndighed har været for forskningsbibliotekerne, har været en frivillig ordning baseret på aftaler mellem bibliotekerne.

Hele fagdelingen må underkastes en gennemgribende revision, når der er oprettet et centralorgan for forskningsbibliotekerne, og det kan derfor ikke med sikkerhed siges, om alle de nuværende hovedfagbiblioteker også for fremtiden vil vedblive at have et fuldt offentligt hovedfagbiblioteks forpligtelser, eller hvilke andre biblioteker der kan tænkes at få tildelt sådanne forpligtelser. Arbejds- og socialministeriernes bibliotek er et eksempel på svagheden og usikkerheden ved den hidtidige frivillige ordning uden et styrende centralorgan.

Universitetsbiblioteker og vigtigere hovedfagbiblioteker

På denne baggrund har Bibliotekskommissionen indskrænket sig til - foruden universitetsbibliotekerne - på nuværende tidspunkt kun at foreslå »vigtigere hovedfagbiblioteker« overflyttet til Biblioteksdirektoratet.

Dette fører til den tilsyneladende urimelighed, at de to hndelshøjskolebiblioteker i København og Århus behandles forskelligt ifølge Bibliotekskommissionens forslag, idet Handelshøjskolens Bibliotek i København foreslås overflyttet til Biblioteksdirektoratet, men ikke det tilsvarende - halvt så store - bibliotek ved Handelshøjskolen i Århus. Motiveringen er imidlertid i overensstemmelse med Bibliotekskommissionens grundsynspunkt om betydningen af et samlet offentligt biblioteksvæsen. Handelshøjskolens Bibliotek i København har altid fungeret som offentligt hovedfagbibliotek og dækker de samme fag som biblioteket i Århus, der aldrig har haft hovedfagbiblioteksstatus. Som følge heraf har Handelshøjskolens Bibliotek i Århus kun under en tiendedel af det udlån til andre biblioteker, som Handelshøjskolens bibliotek i København har, og kan ikke - eller i al fald ikke endnu - siges at spille en afgørende rolle i bibliotekernes indbyrdes lånesamkvem.

Fremtidig udvikling

Af hensyn til den fremtidige udvikling og behovet for at inddrage flere biblioteker i det offentlige biblioteksvæsen har Bibliotekskommissionen (i kapitel 7, s. 137) udtalt:

»Det vil være Biblioteksdirektoratets opgave at stille forslag om ændring af ressortforholdet for andre statslige biblioteker, for så vidt dette efter bibliotekernes funktion i det offentlige biblioteksvæsen må anses for hensigtsmæssigt, f. eks. ved en ændring af hovedfagbiblioteksstrukturen«.

Bilag 1.11
Notat

Notat om organisationsmodeller for institutbiblioteker (ib.) og **hovedbiblioteker (hb.)**

Det forudsættes, at institutbiblioteker ikke kan løsrives organsatorisk og bevillingsmæssigt fra uddannelsesinstitutionen.

Model Type	*Koordineringsmulighed*
1 Hb. uden for uddannelsesinstitutionen og under andet ressortministerium. Eksempel: det kgl. Bibliotek	Koordinering af ressourcetildeling forudsætter aftale mellem forskellige ressortministerier. Koordinering af indkøb kan som foreslået af Bibliotekskommissionen finde sted i biblioteksudvalg, der skal fastsætte retningslinier for fordelingen af litteratur mellem hovedbibliotek og institutbiblioteker samt afgive udtalelse om såvel hovedbibliotekets som institutternes budgetforslag til bogkøb.
2 Hb. uden for uddannelsesinstitutionen, men under samme ressortministerium. Ingen eksempler.	Koordinering af ressourcetildeling sker inden for samme ministerium. Koordinering af indkøb m. v. som under model 1.
3 Hb. inden for uddannelsesinstitutionen, men med selvstændig konto på finansloven. Ingen eksempler.	Koordinering af ressourcetildeling sker som under model 2. Koordinering af indkøb m. v. som under model 1.
4 Hb. inden for uddannelsesinstitutionen, men med specifikation af biblioteksbevillinger på finansloven. Eksempel: Danmarks Tekniske Bibliotek.	Koordinering af ressourcetildeling sker som under model 2. Koordinering af indkøb m. v. som under model 1.
5 Hb. inden for uddannelsesinstitutionen uden specifikation på finansloven. Eksempel: Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek	Koordinering af ressourcetildeling sker i konsistorium. Koordinering af indkøb m. v. som under model 1.
6 Hb. inden for uddannelsesinstitutionen uden specifikation på finansloven. Samlet bevillingsramme for ib, og hb. Ingen eksempler.	Hvis konsistorium fastsætter en samlet bevillingsramme for hb. og ib., kan ressourcetildeling til hb. og ib. foregå i biblioteksudvalg. Institutterne mister i så fald mulighed for at tilføre eller fratage institutbiblioteket ressourcer inden for institutternes rammebevilling. Koordinering af indkøb m. v. styrkes i forhold til model 1.

Bilag II

Brevveksling mellem Ministeriet for Kulturelle Anliggender og Bibliotekskommissionen.

Bilag II.1

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 16. februar 1976.

Man fremsender hoslagt i kopier og genparter skrivelse med bilag af 8. januar 1976 fra Forskningsbibliotekernes Fællesråd vedrørende forøgelse af stillingsantal og bevillinger i finansårene 1977/78–1980/81 til brug ved forskningsbibliotekernes fælles edb-kontors gennemførelse af en centralisering af udviklings- og forskningsarbejde på edb-området i forskningsbibliotekerne.

Ministeriet har, som det fremgår af den i genpart vedlagte skrivelse af dags dato, givet en foreløbig besvarelse af Fællesrådets nævnte skrivelse, idet ministeriet må mene, at Bibliotekskommissionen bør have lejlighed til at drøfte og vurdere det fremsatte forslag, forinden ministeriet tager stilling til dets videre behandling.

Under henvisning hertil skal man anmode Bibliotekskommissionen om at ville gøre forslaget til genstand for drøftelse og derefter over for ministeriet fremkomme med en udtalelse om, hvorvidt det skønnes at burde indgå i en samlet løsning af de danske bibliotekers edb-problemer, eller om forslaget bør søges fremmet isoleret for forskningsbibliotekernes vedkommende.

P. M. V.

E. B.

E. Thrane

Bibliotekskommissionen
v/ formanden, departementschef O. Perch Nielsen, her.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 16. februar 1976.

Ved skrivelse af 8. januar 1976 med bilag har Forskningsbibliotekernes Fællesråd fremsat forslag om, at der i finansårene 1977/78-1980/81 søges tilvejebragt forøgede årlige bevillinger, begyndende i 1977/78 med 827.000 kr. og stigende til 2.530.000 kr. i 1980/81, samt forøget personale til forskningsbibliotekernes fælles edb-kontor med henblik på gennemførelse af en rationel centralisering af edb-udviklingsarbejdet inden for forskningsbiblioteksområdet.

Som bekendt har ministeren for kulturelle anliggender den 8. januar 1976 nedsat en Bibliotekskommission, der bl. a. skal stille forslag om de ændringer i dansk biblioteksvæsens målsætning og struktur, som er nødvendige for at de offentlige bibliotekers ressourcer både samfundsøkonomisk og kulturpolitisk kan anvendes så hensigtsmæssigt som muligt.

Det er ministeriets opfattelse, at Bibliotekskommissionen må være rette forum for en drøftelse og bedømmelse af det af Forskningsbibliotekernes Fællesråd fremsatte forslag. Man har derfor videresendt forslaget til kommissionen ved dens formand, departementschef O. Perch Nielsen, med anmodning om, at forslaget må blive drøftet i kommissionen.

Først når ministeriet er blevet orienteret om resultaterne af overvejelserne i Bibliotekskommissionen, vil man kunne tage stilling til dets videre behandling.

P. M. V.
E. B.

E. Thrane

Forskningsbibliotekernes Fællesråd.

Forskningsbibliotekernes Fællesråd

København, den 8. januar 1976.

Til ministeriet for kulturelle anliggender.

I finansåret 1971/72 blev rigsbibliotekarens hidtidige bevilling til løsning af forskningsbibliotekernes fælles opgaver forhøjet med 250.000 kr. med henblik på drift af det i 1970 oprettede Forskningsbibliotekernes Fællesråd. For en væsentlig del af disse midler besluttede Fællesrådet af hensyn til de rationaliseringsgevinster, edb-teknikken på længere sigt har mulighed for at medføre, at oprette et for alle forskningsbiblioteker fælles edb-kontor. Det er edb-kontorets opgave at koordinere og bistå alt udviklings- og forskningsarbejde på edb-området i forskningsbibliotekerne, medens kontoret ikke skal drive operativ edb-kørsel, som finansieres af de enkelte forskningsbiblioteker. Det ville efter Fællesrådets opfattelse ikke være rationelt og samfundsøkonomisk forsvarligt, dersom edb-udviklingsarbejdet foregik ukoordineret i hvert enkelt forskningsbibliotek, og rådet har derfor nedsat et permanent edb-udvalg bl. a. med repræsentanter fra Administrationsdepartementet og undervisningsministeriets edb-kapacitetsudvalg til at fastlægge retningslinier for forskningsbibliotekernes edb-arbejde og træffe beslutning i principielle spørgsmål vedrørende edb-kontorets virksomhed. Der er således af edb-udvalget udarbejdet standarder for formatkrav til forskningsbibliotekernes edb-data og en samlet aktionsplan, som er vedtaget af Forskningsbibliotekernes Fællesråd.

Imidlertid må det konstateres, at denne rationelle centralisering ikke lader sig fastholde, medmindre der stilles større ressourcer til rådighed for edb-kontoret. I 1975/76 udgør den samlede bevilling til Fællesrådet 451.000 kr. + en andel af Rigsbibliotekarembedets rejsekonto. Til edb-kontorets drift (incl. lønudgifter) er af bevillingen afsat 343.000 kr., hvoraf bl. a. skal afholdes udgifter til projekternes edb-kørsel på de regionale edb-centre, der efter undervisningsministeriets cirkulæreskrivelse af 11. marts 1975 vedrørende ny betalingsordning for de regionale edb-centre ikke som hidtil er gratis, men fuldtud skal betales af forskningsbibliotekerne. På finanslovforslaget for 1976/77 udgør bevillingerne efter regulering med pris- og lønstigninger henholdsvis 509.000 kr. og 388.500 kr. Fællesrådets edb-udvalg har derfor med bistand af Administrationsdepartementet udarbejdet vedlagte notat om edb-kontorets budgetproblemer. Edb-udvalget har herved ønsket at opstille et minimalt program for forskningsbibliotekernes edb-kontor, omfattende de dele af den vedtagne aktionsplan, som er uomgængeligt nødvendige, dersom formålet med kontorets virksomhed, koordination af edb-udviklingsarbejdet i forskningsbibliotekerne, i blot nogenlunde acceptabelt omfang skal kunne opfyldes.

Hertil kommer, at det fra alle sider anses for nødvendigt, at der etableres et nært samarbejde mellem forskningsbibliotekers og folkebibliotekers edb-arbejde, og et sådant samarbejde vil ikke kunne praktiseres uden en meget kraftig oprustning af forskningsbibliotekernes edb-aktiviteter. Medens forskningsbibliotekerne som nævnt kun har haft meget begrænsede midler til rådighed, har folkebibliotekerne takket være bl. a. meget betydelige statsmidler kunnet tilrettelægge edb-systemet FAUST.

Under henvisning hertil skal man ansøge om, at der til edb-kontoret må blive stillet følgende bevillinger til rådighed i finansårene 1977/78-1980/81 (pris- og lønniveau 1.4.1975):

	1976/77	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
01 Heltid:					
Leder	110.000	110.000	110.000	110.000	110.000
Systemplanlægger (AC-DIF)	0	80.000	80.000	80.000	160.000
Programmør	0	68.000	136.000	136.000	136.000
HK	0	60.000	60.000	60.000	60.000

Operatør	0	60.000	60.000	60.000	60.000
Deltid:					
Studentermedhjælp	90.000	25.000	25.000	25.000	25.000
Anden medhjælp	40.500	0	0	0	0
Programmørmedhjælp	0	60.000	0	0	0
Vikarer	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000
01 I alt	248.500	471.000	479.000	479.000	559.000
06 Særlige ydelser	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000
07 Rejser	2.000	25.000	45.000	45.000	50.000
10 Kontorhold	22.000	70.000	100.000	120.000	120.000
12 Fremmede tjenesteydelser	15.000	135.000	650.000	1.650.000	1.650.000
20.3 Anskaffelse af inventar	85.000	110.000	700.000	100.000	100.000
21 Vedligeholdelse af inventar	10.000	10.000	30.000	40.000	45.000
I alt 01–21	388.500	827.000	2.010.000	2.440.000	2.530.000

Palle Birkelund

Bilag 11.2

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 9. november 1976.

Ministeriet har dags dato skrevet således til medlem af folketinget, sognepræst Johan Nielsen:

»I tilslutning til forespørgselsdebatten i folketinget den 28. april 1976 om kunstnerstøtte m. m. har De spurgt ministeren for kulturelle anliggender, hvorvidt et folkebibliotek er forpligtet til på begæring af en låner at fremskaffe sådanne bøger, som biblioteket ikke selv ejer, og som andre folkebiblioteker måtte være i besiddelse af. De har i forbindelse hermed oplyst, at det var Dem bekendt, at en låner havde rettet henvendelse til centralbiblioteket i Herning for at låne 3 bøger af forfatteren Adrian Johansen, og at det af biblioteket var blevet meddelt den pågældende, at bøgerne, som biblioteket ikke ejede, ejheller ønskedes anskaffet af dette, og at man derfor ikke heller kunne imødekomme anmodningen om at søge bøgerne fremskaffet fra et andet bibliotek.

Ministeren for kulturelle anliggender gav ved debatten i folketinget tilsagn om at lade det rejste spørgsmål undersøge.

Med henvisning hertil skal man meddele Dem, at et centralbibliotek efter bestemmelserne i § 30, stk. 2, i bekendtgørelse nr. 169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker er forpligtet til fra andre offentlige biblioteker at søge fremskaffet bøger og andet egnet materiale, som det ikke selv ejer, og som opfylder bestemmelserne i bekendtgørelsens § 21.

For andre folkebibliotekers vedkommende er det i bekendtgørelsens § 24, stk. 2, fastsat, at et folkebibliotek er forpligtet til ved henvendelse til centralbiblioteket at søge fremskaffet bøger og andet materiale, som det ikke selv ejer. Bestemmelsen indeholder en henvisning til den fornævnte regel i § 30, stk. 2.

Efter bekendtgørelsens § 21 skal folkebibliotekslovens formålsbestemmelse opfyldes gennem kvalitet, alsidighed og aktualitet i udvalget af det materiale, som folkebibliotekerne stiller til rådighed. Med udgangspunkt heri foretages bogvalget ved det enkelte bibliotek af den ledende bibliotekar under ansvar over for biblioteksudvalget (-bestyrelsen).

Ministeriet har fra Herning centralbibliotek modtaget en indberetning om sagens forløb, og ministeriet har fra bibliotekstilsynet og biblioteksrådet indhentet erklæringer om disse organers syn på det rejste spørgsmål.

På dette grundlag skal man herefter udtale, at man må anse den i bekendtgørelsens §§ 24 og 30 omhandlede forpligtelse for centralbiblioteker og andre folkebiblioteker til at fremskaffe bøger og andet materiale, som vedkommende bibliotek ikke selv ejer, for at være begrænset til alene at omfatte materiale, der bl. a. opfylder det i bekendtgørelsens § 21 fastsatte kvalitetskrav.

Det her anførte er dog ikke - som udtalt af vicestadsbibliotekaren ved Herning centralbibliotek i et brev af 2. april 1976 til den pågældende låner - ensbetydende med, at det ikke skulle være et bibliotek tilladt at fremskaffe bøgerne fra andre biblioteker, som evt. måtte have købt dem. Det ville efter ministeriets opfattelse være naturligt, om biblioteker over for seriøse lånerønsker viser en væsentlig imødekommenhed, uanset at man ikke har nogen juridisk forpligtelse til at fremskaffe det ønskede materiale.«

Hvilket man herved skal meddele, idet man samtidig anmoder bibliotekskommissionen om at behandle det her rejste spørgsmål, og idet man især henleder kommissionens opmærksomhed på, at det enkelte folkebibliotek ikke alene er en selvstændig enhed, men samtidig må opfattes som en del af landeis samlede biblioteksvæsen, hvis enkelte led står i snævert samarbejde med og supplerer hinanden, jfr. bekendtgørelsens § 1, stk. 3.

Niels Matthiasen

Lennart Holten
eksp.sekr.

Bibliotekskommissionen,
v/ hr. departementschef O. Perch Nielsen.

Bilag II.3

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 9. marts 1977.

Til underretning for Bibliotekskommissionen sendes vedlagt en genpart af brev af 14. januar d.å. fra Haarby kommunes kulturelle udvalg samt ministeriets svar af d.d.

P. M. V.
E. B.

E. Thrane

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 9. marts 1977.

Til Haarby kommune

I et brev af 14. januar d.å. til ministeren for kulturelle anliggender har Udvalget meddelt, at ca. 100 kommunalbestyrelsesmedlemmer og deltidsbibliotekarer fra 14 fynske kommuner d. 30. november 1976 har været samlet til møde, hvor man har drøftet spørgsmålet om biblioteksbetjeningen af de tyndt befolkede områder.

Det hedder i brevet, at 10 repræsentanter for de deltagende kommuner har ønsket at pege på en række uddrag af den stedfundne debat, herunder særlig et fra alle sider på mødet fremsat kräv om, at de lokale instanser under hensyntagen til befolkningens ønsker skulle kunne arrangere biblioteksbetjeningen i overensstemmelse med disse ønsker.

Med henvisning hertil skal man på ministerens vegne meddele, at man har taget den fremsatte udtalelse til efterretning.

I tilslutning hertil skal man i overensstemmelse med en herfra fra Bibliotekstilsynet om sagen indhentet erklæring af 8. februar d.å. tilføje, at de i udvalgets brev af 14. januar d.å. nævnte spørgsmål efter gældende bibliotekslov i alt væsentligt er overladt til den enkelte kommunes afgørelse, idet der ikke findes bindende regler på området. Eneste undtagelse er kravet om heltidsansat faguddannet leder i virkeområder med 5.000 indbyggere og derover og om en minimumsåbningstid i hovedafdelingen, begge regler med mulighed for midlertidig dispensation.

Endelig bemærkes, at man har tilsendt Bibliotekskommissionen en genpart af udvalgets brev af 14. januar d.å. sammen med en genpart af nærværende brev.

P. M. V.
E. B.

E. Thrane

Haarby kommune
Kulturelt udvalg
Den 14. januar 1977

Til ministeren for kulturelle anliggender

Mandag den 30. november 1976 var henved 100 kommunalbestyrelsesmedlemmer og lokalbibliotekarer (deltidsbibliotekarer) fra 14 fynske kommuner samlet på Haarby kro for at drøfte *biblioteksbetjeningen af de tyndt befolkede områder.*

Aftenens indledere var:

Gunnar Knudsen, formand for deltidsbibliotekarforeningen:

»De deltidsbetjente områders fremtid«.

Gert Andersen, formand for Tommerup kommunes kulturelle udvalg:

»Økonomi og biblioteksbetjening i de tyndt befolkede områder«.

Svend Karlskov-Jensen, MF:

»De landspolitiske synspunkter om den fremtidige biblioteksbetjening«.

Knud Friborg, borgmester, Vissenbjerg:

»Nærdemokrati og bibliotek«.

Af den efterfølgende debat kan uddrages:

Der var såvel blandt indledere som deltagere i debatten enighed om, at den lokale biblioteksstruktur skal afgøres af den lokale befolkning igennem byrådets afgørelse. På mødet var der ingen afgjort stemning for eller imod faguddannede bibliotekarer/deltidsbibliotekarer - heltids- eller deltidsordning - faste filialer/bogbusser - lokalefællesskab mellem skole- og folkebibliotek contra adskillelse. Derimod blev der fra alle sider krævet, at de lokale instanser under hensyntagen til befolkningens ønsker kunne arrangere biblioteksbetjeningen i overensstemmelse med disse. Endvidere blev der fra mange sider peget på lokalbibliotekets sammenhæng med og betydning for det lille lokale samfund.

Undertegnede repræsentanter for deltagende kommuner ønsker at pege på disse forhold overfor ministeren og Kommunernes Landsforening.

Jørgen Marthedal	- Broby kommune
Erik Larsen	- Egebjerg kommune
Carl Markussen	- Ejby kommune
Kristian Thule Hansen	- Ryslinge kommune
Thage Hansen	- Tommerup kommune
Niels Peder Madsen	- Ullerslev kommune
Knud Friborg	- Vissenbjerg kommune
Laurits Hansen	- Ørbæk kommune
Holger Hansen	- Aarup kommune
V. L. Andersen	- Haarby kommune

P. u. v.

Paul Nielsen

Bilag 11.4

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 8. august 1977.

Til Bibliotekskommissionen

Ministeriet for kulturelle anliggender har til videre foranstaltning modtaget betænkning om bevarelse m. v. af radio- og TV-udsendelser, afgivet af det af statsministeriet nedsatte udvalg (betænkning nr. 785 i 1976).

Man skal i den anledning udbede sig en udtalelse fra Bibliotekskommissionen.

Man udbeder sig svaret så vidt muligt inden udgangen af oktober 1977.

Et eksemplar af betænkningen vedlægges. Flere kan rekvireres i ministeriet.

Skrivelsen er sendt til de på vedlagte liste nævnte institutioner m. v.

P. M. V.
E. B.

Kirsten Østman
fm.

4.kt. j.nr. 0109-1-77.

Bilag.

Danmarks Radio.
Rigsbibliotekaren.
Rigsantikvaren.
Rigsarkivaren.
Dansk Folkemindesamling.
Biblioteksdirektøren.
Det danske Filmmuseum.
Statens Humanistiske Forskningsråd.
Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd.
Chefen for Det kgl. Teater og Kapel.
Bibliotekskommissionen.
Rektor for Københavns universitet.
Rektor for Århus universitet.
Rektor for Odense universitet.
Rektor for Roskilde universitetscenter.
Rektor for Ålborg universitetscenter.
Undervisningsministeriet.
Rektor for Danmarks Journalisthøjskole.
Institut for Presseforskning.
Ophavsretsudvalget.

Bilag 11.5

Bibliotekskommissionen
Hovedsekretariat:
Ministeriet for
kulturelle anliggender
Den 14. oktober 1977.

Bibliotekskommissionen har i dag skrevet således til kulturministeriet:

»Med ministeriets skrivelse af 8. august 1977 (4.kt. j.nr. 0109-1-77) fremsendtes betænkning om bevarelse m. v. af radio- og TV-udsendelser, afgivet af det af statsministeriet nedsatte udvalg (betænkning nr. 785 i 1976) idet ministeriet udbad sig en udtalelse fra Bibliotekskommissionen.

Efter at betænkningen har været forelagt Bibliotekskommissionens medlemmer, skal jeg herved meddele, at Kommissionen kan anbefale de i nævnte betænkning fremsatte forslag«.

Hvilket herved meddeles under henvisning til hovedsekretariatets skrivelse af 31. august 1977, på hvilken ingen af kommissionsmedlemmerne har reageret.

Med venlig hilsen

Birgit Skole
hovedsekretær

Til Bibliotekskommissionens medlemmer og 4 hovedsekretærer.

Bilag 11.6

Ministeriet for
kulturelie anliggender
København, den 29. december 1977.

Til Bibliotekskommissionen.

Vedlagt sendes en fotokopi af en fra bibliotekarerne ved Esbjerg Centralbibliotek hertil indsendt protest af 4. oktober d.å. mod uddannelse af ny deltidsbibliotekarer i den nuværende beskæftigelsessituation.

Idet man desuden vedlægger genparter af den om protesten førte brevveksling, herunder brev af 19. december d.å. fra formanden for specialudvalg 5 under Bibliotekskommissionen, hvortil man henviser, skal man anmode om, at det i materialet indeholdte spørgsmål må blive inddraget i kommissionens overvejelser,

P. M. V.

E. B.

E. Thrane

Esbjerg, d. 4.10.1977

Til ministeriet for kulturelle anliggender

Bibliotekarerne på Esbjerg Centralbibliotek er blevet opfordret til at undervise på Danmarks Biblioteksskoles deltidsbibliotekarkursus i 1978. Vi vil gerne benytte lejligheden til at sige, at det kun er udmærket, at der bliver taget alt muligt hensyn til veltjente deltidsbibliotekarer, når biblioteket i en kommune går fra deltidsstatus til heltidsstatus, og at det også kun er udmærket, at allerede uddannede deltidsbibliotekarer bliver videreuddannede. Men vi må på det skarpeste protestere mod, at man bliver ved med at uddanne nye deltidsbibliotekarer, når der er så mange arbejdsløse bibliotekarer, som der er.

Når en kommune, der har et deltidsbibliotek, står og mangler bibliotekarisk arbejdskraft, må det være muligt af skaffe den ved at lave en betjeningsoverenskomst med en kommune med heltidsbibliotek, og det må være det rimeligste, at man foretrækker folk, hvis uddannelse allerede er betalt.

Venligst
(37 underskrifter)

Bibliotekstilsynet

Ministeriet for kulturelle anliggender 24.11.1977

Protest fra bibliotekarer i Esbjerg.

I skrivelse af 1.11.1977 har ministeriet fremsendt fotokopi af en henvendelse af 4.10.1977 fra bibliotekarer ved Esbjerg Centralbibliotek hvori disse protesterer mod uddannelse af nye deltidsbibliotekarer (ikke faguddannede bibliotekarer). Bibliotekstilsynet anmodes om en udtalelse om sagen.

Da det ikke ganske klart fremgår af protesten hvad dens baggrund og hensigt er skal Bibliotekstilsynet til orientering oplyse følgende:

Biblioteksskolens grundkurser for deltidsbibliotekarer holdes som hovedregel på et centralbibliotek og således at bibliotekarer herfra i et vist omfang fungerer som lærere. I år opfordrede skolen Esbjerg til at tage kurset. Dette medførte at en række bibliotekarer ved centralbiblioteket afslog at medvirke. I et indlæg i Bibliotek 70 (1977:15) opfordrede en af dem sine kolleger i det øvrige land til at gøre det samme. Fotokopi af dette indlæg og af et indlæg fra oplandsbibliotekarernes faggruppe i Bibliotek 70, nr. 17 vedlægges.

Med hensyn til uddannelse af deltidsbibliotekarer gælder bestemmelserne i § 17, stk. 4 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker. Herefter er deltagelse i biblioteksskolens (2 ugers) grundkursus for deltidsbibliotekarer obligatorisk for ledende bibliotekarer og filialledere i deltidsbiblioteker. For deltidsbibliotekarer i heltidsbiblioteker (det drejer sig så godt som udelukkende om ledere af filialer der før kommunesammenlægningen ver deltidsbiblioteker) består derimod intet kursuskrav.

Til protesten mod »at man bliver ved med at uddanne nye deltidsbibliotekarer« er at sige at så længe der er deltidsbiblioteker skal nye ledere og filialledere uddannes. Pr. 1. januar 1978 vil der være ca. 86 kommuner med deltidsbibliotek, hvoraf 73 har over 5.000 indbyggere og som bekendt er sikret dispensation, hvis de ønsker det, foreløbig til 1.1.1980 (Betæ.ıkning fra Folketingets Kulturudvalg af 4.5.1977). Hverken disse kommuner eller de 13 med under 5.000 indbyggere kan altså tvinges til »at lave en betjeningsoverenskomst med en kommune med heltidsbibliotek«, som foreslået i protesten, eller til på anden måde at drive heltidsbibliotek.

Som nævnt gælder kursuskravet ikke deltidsbibliotekarer ansat i heltidsbiblioteker. Deres antal er temmeligt stort, omregnet til personaleenheder er det ca. 90.

Denne situation er et resultat af kommunalreformen. Før 1970 ville det - selv om ingen bestemmelser hindrede det - være utænkeligt at en filial af et heltidsbibliotek blev ledet af en ikke faguddannet bibliotekar, nu er det tilfældet i 3/5 af filialerne. Uanset at dette naturligvis ud fra et biblioteksfagligt synspunkt er utilfredsstillende er det en kendsgerning at ingen regler i lov eller bekendtgørelse pålægger kommuner at ansætte faguddannede i disse stillinger.

Biblioteksskolen har hidtil i et vist omfang optaget deltidsbibliotekarer af denne kategori på deltidsbibliotekarkurserne, for så vidt som der var plads til disse. Det hensigtsmæssige heri kan diskuteres: dels er kurserne ifølge sagens natur ikke primært tilrettelagt for denne gruppe, dels *kan* den omstændighed at de får en officielt anerkendt uddannelse medvirke til at opretholde en iøvrigt uønsket tilstand. Den indførelse i biblioteksarbejdet som denne type medarbejdere har behov for kunne naturligt gennemføres i det biblioteksvæsen hvori de ansættes.

I det omfang protesten går på dette forhold - men det fremgår som sagt ikke klart af ordlyden - kan den efter Bibliotekstilsynets opfattelse ikke betegnes som helt ubegrundet.

P. B. V.

V. Klingberg-Nielsen

Bibliotek 70, 1977:17

Uddannelsen af deltidsbibliotekarer

Per Deskov har i Bibliotek 70:15, 1977 s. 369 opfordret samtlige faguddannede bibliotekarer i Danmark til at nægte at medvirke ved biblioteksskolens undervisning af deltidsbibliotekarer, og samtidig opfordret alle BF-medlemmer til at gøre en indsats for at få indført heltidsbiblioteker, hvor dette endnu ikke er sket.

Det sidste punkt kan vel ingen være uenig i, men spørgsmålet er, om det kan virke befordrende på denne sag, at BF-medlemmer enkeltvis eller i større grupper afslår at samarbejde med deltidsbibliotekarer.

Så længe et antal kommuner lovligt kører på dispensation, er Danmarks Biblioteksskole forpligtet til at uddanne ledende deltidsbibliotekarer og filialledere i deltidskommuner. Hvis centralbibliotekernes personale nægter at medvirke, må skolens lærere overtage undervisningen, og uddannelsen vil altså alligevel blive gennemført, måske uden den helt nære tilknytning til det praktiske, daglige arbejde, som centralbibliotekernes oplandsafdelinger i hvert fald er interesseret i.

Man kan nok sætte et spørgsmålstegn ved, om det vil virke som pression over for politikere, at de nye deltidsbibliotekarer får en mindre praktisk betonet uddannelse.

Centralbibliotekernes oplandsafdelinger gennemfører mange former for kontakt med og information af deltidsbibliotekarer. Denne virksomhed finder sted som et naturligt ønske hos oplandsbibliotekaren om at udføre sit arbejde bedst muligt og i overensstemmelse med lov og bekendtgørelse. Det kan ikke være meningen at mistænkeliggøre den arbejdsindsats som en (ganske vist efterhånden lille) del af Bibliotekarforbundets medlemmer udfører ifølge deres ansættelsesvilkår.

Endelig må det ikke glemmes, at oplandsbibliotekarernes indsats i den seneste tid har medført ikke så helt få søsætninger af heltidsbiblioteker.

OPLANDSBIBLIOTEKARERNES FAGGRUPPE

v. *Wenche Aamodt*

Bibliotek 70, 1977:15

Bibliotekarer i Esbjerg siger nej til at uddanne deltidsbibliotekarer

Danmarks Biblioteksskole er ved at forberede et kursus for deltidsbibliotekarer, som skal holdes i Esbjerg i 1978.

Gennem stadsbibliotekar Johs. Petersen, Esbjerg, har biblioteksskolen for nylig opfordret bibliotekarer i Esbjerg til at medvirke som lærere på kurset. Johs. Petersen har henstillet til bibliotekarerne at følge opfordringen. Skolen venter i løbet af oktober i år at få svar på sin opfordring.

Allerede nu har adskillige bibliotekarer i Esbjerg besluttet sig for ikke at have med udklækningen af stadig flere deltidsbibliotekarer at gøre. Forhåbentlig beslutter også resten sig for det. Svaret bør blive et fuldtonende nej.

Det er nu mere end 13 år siden landets kommuner fik pligt til at give deres beboere en kvalificeret biblioteksbetjening. De kommuner, der hidtil har sat sig ud over denne pligt, kan ikke længere undskylde sig med at den nødvendige faguddannede arbejdskraft ikke er til stede.

Det forekommer mig derfor grotesk, om medlemmer af Bibliotekarforbundet i denne situation skulle medvirke til at understøtte kommuner, der forsømmer deres biblioteksvæsen. Tværtimod at deltage i uddannelsen af arbejdskraft, der er blevet ansat for at undgå at opfylde 1964-lovens fulde gennemførelse, burde ethvert medlem af BF gøre en indsats for at den biblioteksforsømte del af befolkningen nu langt om længe bliver ligestillet med resten af landets indbyggere.

Derfor håber jeg, at ikke blot samtlige bibliotekarer i Esbjerg, men også kolleger i resten af landet siger nej til at medvirke ved biblioteksskolens undervisning af deltidsbibliotekarer.

Per Deskov

Danmarks Biblioteksskole
16.11.1977.

Til Ministeriet for kulturelle anliggender

Biblioteksskolen er i brev af 1. november 1977 (2.kt. j.nr. 22357-14-77) blevet anmodet om en udtalelse i forbindelse med en protest tilsendt ministeriet fra bibliotekarer i Esbjerg.

Ifølge bekendtgørelse nr. 169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker § 17, stk. 4-5 skal ledere og filialledere i deltidsbiblioteker gennemgå et af Danmarks Biblioteksskole afholdt kursus.

Der er tradition for at dette kursus afholdes i tilknytning til et centralbibliotek, samt at centralbibliotekets bibliotekarer deltager i undervisningen. Kurset er af 14 dages varighed.

Indtil 1970 har der været afholdt helt op til 5 kurser å 30 deltagere om året. I de senere år er antallet af nyansatte deltidsbibliotekarer faldet stærkt, hvorfor der i de sidste to år kun har været afholdt 1 kursus om året.

For at udnytte kursuskapaciteten samt imødekomme et ønske fra visse biblioteksledere side i heltidssystemer om at få deres filialledere på kursus har biblioteksskolen optaget sådanne deltidsbibliotekarer i heltidssystemer samt assisterende deltidsbibliotekarer i deltidskommuner, idet man fandt dette i overensstemmelse med § 2, stk. 8 i Bekendtgørelse om Danmarks Biblioteksskole af 10. december 1976, hvis ordlyd er: »For deltidsbibliotekarer arrangerer biblioteksskolen efter behov biblioteksfaglige kurser ved centralbiblioteker eller på andre egnede steder«.

Biblioteksskolen belaster som regel ikke det samme centralbibliotek mere end 3 år ad gangen med dette kursus. I årene 1975-77 har kurset været afholdt på LO-skolen i tilknytning til centralbiblioteket i Helsingør.

Da det er mange år siden, kurset har været afholdt i Esbjerg, forespurgte skolen i centralbiblioteket dér, om bibliotekarerne ville deltage i undervisningen på et sådant kursus i 1978.

Skolen finder det ikke muligt at gennemføre kurset ved Esbjerg centralbibliotek efter den afvisende holdning, som giver sig udtryk i protestskrivelsen. Man har derfor henvendt sig til centralbiblioteket for Storstrøms amt i Nykøbing Falster. Personalet har efter drøftelse af sagen vist sig imødekommende, men dog på den betingelse, at der kun optages deltidsbibliotekarer i deltidskommuner på kurset. Dvs. de bibliotekarer for hvem bekendtgørelsen foreskriver dette kursus som en ansættelsesbetingelse. Biblioteksskolen har accepteret denne betingelse. Dette vil blive meddelt i opslag om kurset i nr. 1, 1978 af »Bogens Verden«.

Man skal dog ikke undlade at gøre ministeriet opmærksom på, at det stadig i visse heltidskommuner er umuligt af få ansat det tilstrækkelige antal faguddannede bibliotekarer, hvorfor der stadig bliver ansat nye deltidsbibliotekarer i filialer med ganske kort åbningstid. I den seneste tid er skolen blevet præsenteret for et eksempel fra Ringkøbing kommune, hvor der søges ansat en deltidsbibliotekar i en filial med 2 x 1 times åbningstid. Den pågældende vil ikke kunne komme på kursus og derfor heller ikke modtage den højere løn, som gennemgået kursus berettiger til.

Om skolens nye praksis med at nægte optagelse af sådanne deltidsbibliotekarer på kursus kan fremtvinge overvejelser i kommunerne om at ansætte faguddannede bibliotekarer i stedet for vides ikke.

Endelig skal det nævnes, at biblioteksskolen gennem mange år har arrangeret en slags videreuddannelse af deltidsbibliotekarer. Ved samarbejde mellem skolen, centralbibliotekerne og Danmarks Biblioteksforenings amtskredse etableres 1-2 dages kurser for et eller to centralbiblioteksområders deltidsbibliotekarer med varierende emner og med deltagelse af lærere fra Danmarks Biblioteksskole.

Viggo Bredsdorff
Stedfortr. rektor

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 16. december 1977.

Til Danmarks Biblioteksskole

Ministeriet har i dag tilskrevet *Bibliotekarerne ved Esbjerg Centralbibliotek, Centralbiblioteket, Esbjerg således:*

»I anledning af den af Dem til ministeriet for kulturelle anliggender indsendte protest af 4. oktober 1977 mod uddannelse af ny deltidsbibliotekarer i den nuværende beskæftigelsessituation skal man meddele Dem, at man efter modtagelsen af protesten har indhentet de i fotokopi vedlagte udtalelser over denne fra henholdsvis Danmarks Biblioteksskole og Bibliotekstilsynet, hvortil man henviser.

Det tilføjes, at ministeriet under dags dato har tilsendt specialudvalg 5 under Biblioteksskommissionen protesten af 4. oktober 1977 samt de indhentede erklæringer til inddragelse i udvalgets overvejelser, såfremt dette ikke allerede måtte være sket.

Man skal endvidere bemærke, at det - uanset bestemmelserne i § 17, stk. 4 i bekendtgørelse nr. 169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker, hvorefter deltagelse i Danmarks Biblioteksskoles grundkursus er obligatorisk for ledende bibliotekarer og **filialledere** i deltidsbiblioteker - påhviler Danmarks Biblioteksskole at arrangere biblioteksfaglige kursus for deltidsbibliotekarer efter behov, jfr. bekendtgørelse nr. 590 af 10. december 1976 om Danmarks Biblioteksskole § 2, stk. 8, og § 1, stk. 2.

Denne forpligtelse må primært gælde de deltidsbibliotekarer, som er nævnt i § 17, stk. 4, i bekendtgørelsen om folkebiblioteker, for hvem et gennemgået kursus er en ansættelsesbetingelse, men skolens forpligtelse kan ikke anses for begrænset hertil for så vidt dens kapacitet, herunder dens budgetmæssige rammer, gør yderligere kursusvirksomhed for deltidsbibliotekarer med ansættelse i heltidsbibliotek mulig.

Da det for ministeriet er oplyst, at det planlagte kursus i Esbjerg for begge kategorier af deltidsbibliotekarer ikke gennemføres, og at kursus i stedet gennemføres ved centralbiblioteket i Storstrøms amt, men på det af bibliotekets personale her stillede vilkår, at der kun optages deltidsbibliotekarer i deltidskommuner, har ministeriet herefter udbedt sig en udtalelse fra Danmarks Biblioteksskole om mulighederne for etablering af sådanne kursus, hvorpå der kan optages deltidsbibliotekarer, ansat i kommuner med heltidsbibliotek«.

Idet der henvises til foranstående, skal man udbede sig en udtalelse fra skolen om mulighederne for at arrangere kursus, hvortil også deltidsbibliotekarer i heltidsbiblioteker har adgang.

Til belysning af baggrunden for ministeriets anmodning om en udtalelse herom, skal man dels henvise til det foran i brevet til bibliotekarerne i Esbjerg anførte, dels til den som bilag 1 optrykte bekendtgørelse af 4. januar 1957 til forslaget til lov om Danmarks Biblioteksskole, jfr. lov nr. 232 af 8. juni 1966. Det er ministeriets opfattelse, at bestemmelserne i bekendtgørelse af 4. januar 1957 §§ 45 og 46, jfr. § 2 i den tidligere gældende bekendtgørelse om Danmarks Biblioteksskole af 18. december 1967, støtter den fortolkning af § 2, stk. 8 i den gældende bekendtgørelse af 10. december 1976, som er udtrykt i brevet til bibliotekarerne i Esbjerg, dvs.: at skolens forpligtelse til at arrangere kurser for deltidsbibliotekarer ikke er begrænset til at omfatte deltidsbibliotekarer, for hvem et gennemgået kursus er en ansættelsesbetingelse, men tillige omfatter tilrettelæggelse af kurser for andre deltidsbibliotekarer, for så vidt skolens kapacitet, herunder dens budgetmæs,sige rammer, gør en sådan kursusvirksomhed mulig.

O. Perch Nielsen

/ E. Thrane

Bibliotekstilsynet
19.12.1977.

Til Ministeriet for Kulturelle Anliggender

I skrivelse af 16.12.1977 (j. nr. 2. kt. 22357-14-77) har De fremsendt sagen vedrørende Esbjerg-bibliotekarernes protest mod uddannelse af deltidsbibliotekarer på Danmarks Biblioteksskole til undertegnede med anmodning om at inddrage dette spørgsmål i Specialudvalg 5's overvejelser hvis dette ikke allerede er sket.

Som formand for specialudvalget beklager jeg at måtte svare at der ikke på dette tidspunkt er mulighed for at efterkomme anmodningen. Udvalget holder sit sidste møde i morgen den 20. ds. med afsluttende behandling af udvalgsbetænkningen. Det vil skabe alvorlige komplikationer og iøvrigt hindre aflevering til den fastsatte dato at tage dette punkt, der ikke har været drøftet i udvalget, på dagsordenen.

Med venlig hilsen

V. Klingberg-Nielsen

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 16. december 1977.

Til Bibliotekskommissionens Specialudvalg 5

Vedlagt fremsendes en fra bibliotekarerne ved Esbjerg Centralbibliotek hertil indsendt protestskrivelse af 4. oktober 1977 mod uddannelse af ny deltidsbibliotekarer i den nuværende beskæftigelsessituation. Endvidere fremsendes genparter af de i sagens anledning indhentede erklæringer af 24. oktober og 16. oktober fra henholdsvis Bibliotekstilsynet og Danmarks Biblioteksskole samt af ministeriets svar af d.d. til bibliotekarerne ved Esbjerg Centralbibliotek.

Man skal anmode udvalget om at inddrage de i materialet indeholdte spørgsmål i overvejelserne, såfremt dette ikke allerede måtte være sket.

P. M. V.

O. Perch Nielsen

/ E. Thrane

Bilag 117

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 4. januar 1978.

Til Bibliotekskommissionen

I skrivelse af 13. december 1976 til ministeriet for kulturelle anliggender anførte Rigsrevisionen bl. a. følgende:

»Da rigsbibliotekarembedets bogholderi varetager regnskabsføringen for dramatisk bibliotek, samt da universitetsbibliotekets 1. afdeling stiller såvel lokaler som bibliotekar til rådighed for biblioteket, og da alle tre serviceydelser sker uden vederlag, finder revisionen, at der ikke er tilstrækkelig begrundelse for at opretholde selskabet dramatisk bibliotek som en selvstændig institution, hvortil tilskud bevilges på finansloven. Man skal i den anledning henvise til, at § 7 i vedtægterne for selskabet dramatisk bibliotek åbner mulighed for at selskabet kan opløses, med den virkning at selskabets bogbestand overdrages universitetsbiblioteket og inkorporeres i denne statsinstitution.

Under henvisning til det ovenfor anførte skal rigsrevisionen herved samtidig henstille til ministeriets overvejelse at foranledige selskabet opløst, således at de opgaver som dette hidtil har varetaget, fremtidig udføres som tjenstligt arbejde af universitetsbiblioteket«.

Repræsentantskabet og bestyrelsen for Selskabet Dramatisk Bibliotek har efter ministeriets anmodning overvejet Rigsrevisionens nævnte forslag, og bestyrelsen har ved den i kopi vedlagte skrivelse med bilag af 12. december 1977 dels (i skrivelsen) i princippet givet udtryk for en positiv holdning over for tanken om, at selskabet opløses og at dets samlinger overgår til statseje (hvilket der i § 7 i selskabets vedtægter, der vedlægges i kopi, er betinget hjemmel til), dels (i bilaget) peget på en samtidig løsning af spørgsmålet om fremtidig anbringelse af Det kgl. Teaters Biblioteks samlinger.

Under henvisning til ovenstående skal man anmode om Bibliotekskommissionens udtalelse vedrørende de fremsatte forslag.

P. M. V.

E. B.

Birgit Skole
eksp.sekr.

Dramatisk Bibliotek

København, den 12.12.1977

Til Ministeriet for kulturelle anliggender.

Idet der henvises til skrivelse af 23.3.1977 fra formanden for Dramatisk Biblioteks bestyrelse til Ministeriet for kulturelle anliggender, skal det oplyses, at repræsentantskabet og bestyrelsen for biblioteket efter fornyede overvejelser har ment at burde optage forhandling med ministeriet om at søge selskabet Dramatisk Bibliotek opløst samtidig med, at dets samlinger overgår til statseje. En afgørende grund til dette skridt har været, at bibliotekets økonomi er meget anstrengt, og at det ikke kan anses for realistisk at regne med en bedring, så længe bibliotekets drift som hidtil bl. a. hviler på bidrag fra private.

Det bemærkes, at der i § 7 i vedtægterne af 25.3.1939 er hjemmel for at opløse biblioteket på betingelse af, at dets bogbestand overdrages Universitetsbiblioteket eller en anden under Undervisningsministeriet hørende institution.

Bibliotekets ledelse skal derfor foreslå, at det private selskab Dramatisk Bibliotek opløses, og at dets bogbestand, kataloger m. v. overgår som en fast bestanddel af Universitetsbiblioteket men fortsætter sin funktion som et specialbibliotek, der har til hensigt også fremtidigt at realisere bibliotekets formål: »at samle dramatisk litteratur og gøre den tilgængelig for interesserede«. Overdragelsen sker under forudsætning af, at følgende vilkår kan imødekommes.

I.

Den nuværende bestand af bøger og manuskripter i alt 20.000 bind og kataloger holdes fortsat samlet som et specialbibliotek, gerne med navnet Dramatisk Bibliotek, der nu er almindelig kendt.

2.

Biblioteket opretholder muligheden for at modtage gaver udefra, det være sig direkte økonomisk støtte eller materialesamlinger, der falder ind under dette specialbiblioteks område.

3.

Bibliotekets daglige ledelse skal som hidtil forestås af bibliotekar Kirsten Kiørboe, da hun efter bestyrelsens mening så absolut er den bedst egnede til at videreføre biblioteket. Der skal ved overgangen ske en omnormering af fru Kiørboe's stilling på linie med tilsvarende bibliotekarstillinger.

4.

Biblioteket bør som hidtil - i hvert fald indtil videre - være placeret på Universitetsbiblioteket bl. a. fordi denne beliggenhed er særdeles god for bibliotekets lånere, ligesom man derved har adgang til et stort forskningsbiblioteks bogsamling.

5.

Som et rent rådgivende organ til afløsning af det nuværende repræsentantskab nedsættes et selvsupplerende udvalg bestående af rigsbibliotekaren, overbibliotekaren ved Universitetsbiblioteket, samt repræsentanter for brugerkredsene bl. a. Det teatervidenskabelige Institut, Det kgl. Teater, Dansk Teaterunion, Danske Dramatikeres Forbund (indføjet efter anmodning fra mag.art. Chr. Ludvigsen) og eventuelt andre tilsvarende organisationer. De to første til at overvåge boganskaffelserne i forhold til Det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket, de efterfølgende til at opretholde den værdifulde kontakt til det praktiske teaterarbejde.

P. b. v.

Chr. Ludvigsen
fmd.

Bilag

Notat vedr. DB's **fremtid - inkl. Det kgl Teaters biblioteks status og fremtid.**

(ved Chr. Ludvigsen og Kela Kvarn)

1) - En samlet løsning for DB's fremtid er ønskelig. Sandsynligvis en § 7-løsning, men med visse betingelser (jfr. særskilt skrivelse).
2) - Muligheden for en evt. fusion med relevante dele af Det kgl. Teaters nuværende bibliotek bør stå åben.

Forslag:

a. Det kgl Teater - der nu står over for en ombygningsplan - beholder naturligt de dele af det nyere arkivmateriale etc, som benyttes løbende i forbindelse med det aktuelle repertoire, i et »brugsbibliotek« - f. eks. fra 1960.
b. Det teatervidenskabelige Instituts håndbibliotek flyttes til instituttets lokaler i Fredericiagade.
c. Den ældre del af Det kgl. Teaters Bibliotek: arkivalier, utrykte manuskripter etc. inkorporeres i Dramatisk Biblioteks samling under UB i Fiolstræde på samme vilkår som DB hidtil har samlet materiale fra alle danske teatre, bortset fra Det kgl.

I følge oplysninger fra UB skulle en sådan ordning være pladsmæssig mulig. - Spørgsmålet om publikumservice må løses som led i reorganiseringen af Dramatisk Biblioteks samling. - Og i samarbejde med Universitetet, her især Det teatervidenskabelige Institut, der i alle henseender er den nærmeste sagkyndige instans. Også angående personalebehov.

3. Endelig kunne man tænke sig, at det »gruppeteaterarkiv«, som er blevet opbygget på initiativ af Kela Kvarn, ligeledes blev inkorporeret i DB's samling, og som rummer et teatermateriale, der ellers ikke konsekvent søges indsamlet: tekster, fotos, lysbilleder, bånd, programmer og plakater fra nordiske gruppeteatre.

Resultatet af en sådan fusion af beslægtede samlinger ville komme til at dække et bredt felt, samlet på eet sted, under sagkyndig ledelse og rådgivning. Kortere sagt: »Et dramatisk bibliotek for folket og ved folket med alle aspekter fra Det kgl. Teater til mere ydmyge steder«.

Chr. Lugvigsen *Kela Kvarn*

VEDTÆGTER
for Selskabet DRAMATISK BIBLIOTEK.

§ **1.** Selskabets Navn er DRAMATISK BIBLIOTEK.

§ 2. Selskabets Formaal er at samle dramatisk Litteratur for at gøre den tilgængelig for interesserede. Hovedvægten skal til enhver Tid lægges paa den nyeste Litteratur.

§ 3. Selskabets Ledelse bestaar af et Repræsentantskab, der vælges af de bidragydende Institutioner, idet hver Bidragyder vælger een Repræsentant.

Repræsentantskabet er berettiget til efter egen Bestemmelse at supplere sig med andre dramatisk kyndige Personer, som gennem deres Sagkundskab bidrager til Selskabets Udvikling.

Repræsentantskabet vælger aarligt inden Udgangen af Maj en Bestyrelse bestaaende af 3 Medlemmer. Bestyrelsen konstituerer sig selv og Formanden tegner paa Selskabets Vegne.

§ 4. Midler til Selskabets Drift tilvejebringes ved Bidrag fra Teatre og andre Institutioner, der er interesseret i dramatisk Litteratur.

§ 5. Selskabet, der har Lokaler i Universitetsbibliotekets I Afdeling, ansætter en Bibliotekar, som skal varetage Katalogisering og Udlaan af Værkerne, følge den nyere dramatiske Litteratur og give Forslag til Supplering af Biblioteket.

§ 6. Benyttelse af Biblioteket er betinget af et Adgangskort, som udstedes af Bibliotekaren efter Bestyrelsens Bemyndigelse. Paa Kortet maa udtrykkelig angives, om dette tillige giver Adgang til Hjemlaan.

§ 7. Saafremt Selskabet, fordi der ikke kan tilvejebringes de fornødne Midler til dettes Fortsættelse, eller af andre Grunde maa opløses, skal den Selskabet tilhørende Bogbestand overdrages Universitetsbiblioteket eller en anden under Undervisningsministeriet hørende Institution.

25. Marts 1939.

Bilag II.8

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 23. februar 1978.

Til Bibliotekskommissionen. Hovedsekretariatet.

Vedlagt sendes en genpart af et brev fra Fonden for Aktive Blinde til ministeren for kulturelle anliggender, i hvilket der redegøres for Fondens bestræbelser for at skabe en økonomisk baggrund for en udgivelse af lydbøger gennem »Blindes Eget Lydforlag«, for tilvejebringelse af hjælp til erhvervsaktive blinde gennem indlæsningsservice og for sikring af senblindes beskæftigelse, og hvori der anmodes om aktiv støtte hertil, f. eks. gennem økonomisk tilskud.

Endvidere vedlægges en genpart af ministerens svar af d.d. til Fonden for Aktive Blinde samt genpart af en herfra indhentet udtalelse af 3. februar 1978 fra bibliotekstilsynet.

Med henvisning hertil skal ministeriet bede Bibliotekskommissionen om at inddrage spørgsmålet i sine overvejelser og herefter afgive en udtalelse over sagen til ministeriet.

P. M. V.

O. Perch Nielsen / E. Thrane

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 28. februar 1978.

I et brev af 23. februar 1978 anmodede ministeriet kommissionen om en udtalelse over en samtidigt medsendt henvendelse hertil fra Fonden for Aktive Blinde, bl. a. vedrørende spørgsmålet om støtte til fondens virksomhed.

I tilslutning hertil skal man meddele, at ministeriet herudover i indeværende måned har modtaget en anden henvendelse om muligheden af gennem det offentlige biblioteksvæsen at forøge udvalget af magnaprintbøger til imødekommelse af svagtseende læseres behov.

Med henvisning hertil skal man anmode kommissionen om også at overveje dette spørgsmål i tilslutning til behandlingen af ansøgningen fra Fonden for Aktive Blinde.

P. M. V.

E. B.

Lennart Holten
eksp.sekr.

Bibliotekskommissionen, hovedsekretariatet

FONDEN FOR AKTIVE BLINDE

København, den 23. februar 1978.

I anledning af Deres brev af 4. januar d.å., hvori De redegør for Fondens bestræbelser for at skabe en økonomisk baggrund for en udgivelse af lydbøger gennem »Blindes Eget Lydforlag«, for tilvejebringelse af hjælp til erhvervsaktive blinde gennem indlæsningsservice og for sikring af senblindes beskæftigelse, og hvori De endvidere anmoder om aktiv støtte hertil f. eks. gennem økonomisk tilskud, skal jeg meddele Dem, at jeg ser med varm interesse på spørgsmålet, således som det er fremstillet af Dem.

Foreløbig har jeg besluttet at bede den siddende biblioteksskommission, som behandler de offentlige bibliotekers forhold og virksomhed i det hele, om at inddrage Deres ansøgning i sine overvejelser og afgive en udtalelse herom til ministeriet.

Når en sådan udtalelse foreligger, og den har været overvejet i ministeriet, vil jeg vende tilbage til sagen.

Med venlig hilsen

Niels Matthiasen

FONDEN FOR AKTIVE BLINDE

Allerød, den 4. januar 1978.

Til kulturminister Niels Matthiasen
Ministeriet for kulturelle anliggender

Hr. kulturminister.

Et af de værste problemer for de fleste blinde er den informationskløft, der opstår mellem os og den øvrige del af befolkningen, og som er med til at drive mange blinde ud i en unødvendig passivitet.

Problemet kan belyses ved at nævne, at medens vore danske biblioteksslånere har adgang til 150.000-200.000 titler, har blinde lånere kun godt 3.000 titler til rådighed. At vi ikke har adgang til en række af de øvrige informationskilder, gør kun problemet værre.

Vi er en kreds af aktive blinde, som ønsker at være med til at påvirke vore muligheder i samfundet. Gennem »Fonden for Aktive Blinde« vil vi søge at skabe den økonomiske baggrund for at iværksætte en udgivelse af lydbøger gennem »Blindes Eget Lydforlag«. Samtidig ønsker vi at hjælpe erhvervsaktive blinde med at etablere en indlæsningsservice, således at de bliver i stand til bedre at opretholde deres faglige niveau, og derved blive konkurrencedygtige overfor seende kolleger.

Vi ønsker også, at der skal gøres en indsats for at sikre, at så mange senblinde som muligt kan bibeholde deres hidtidige beskæftigelse.

Den kulturpolitik, De står som talsmand for, synes ganske at harmonere med vores formål.

Idet vi iøvrigt tillader os at henvise til vedlagte beskrivelse af vore planlagte projekter, anmoder vi Dem, hr. kulturminister, om aktivt at støtte den indsats, vi har iværksat, f. eks. gennem et økonomisk tilskud, enten direkte fra kulturministeriet eller fra fonds eller legater, som De som kulturminister har mulighed for at disponere over.

Skulle De ønske yderligere oplysninger om vort arbejde, står vi naturligvis til Deres rådighed.

Når man henser til den landsomfattende debat, der - og vel med rette - har været ført, fordi man i en provinskommune ikke har ønsket at anskaffe et par enkelte bøger, forekommer det ret indlysende, at der bør gøres noget for at tage hul på de 150.000, vi andre mangler over hele landet.

Med venlig hilsen
På Fondens Vegne

Erik Bahl
eksp.sekr., cand.jur.

FONDEN FOR AKTIVE BLINDE
BLINDES EGET LYDFORLAG

Som blind har man kun adgang til ca. 3.000 bogtitler i modsætning til de 150.000-200.000 titler andre danske biblioteksslånere kan råde over.

Herved opstår der en informationskløft mellem de blinde og den øvrige befolkning.

Dette er et problem for alle blinde, men særlig alvorlig er situationen for de erhvervsbeskæftigede, som har overordentlig vanskeligt ved at opretholde deres faglige niveau, fordi de ikke har adgang til den relevante faglitteratur eller andet trykt materiale af betydning for deres beskæftigelse.

Vi har med glæde konstateret, at de kommunale folkebiblioteker så småt er begyndt af anskaffe lydbøger på kassettebånd.

Vi mener derfor, at det netop nu er det rette tidspunkt for os blinde til aktivt at gøre en indsats for at forbedre vore informationsforhold.

Tanken er at starte en udgivelse af lydbøger, således at vi kan bidrage til en meget hårdt tiltrængt forøgelse af blindes litteraturtilbud.

Hensigten er at udgive relevant ny litteratur, herunder ikke mindst debat-litteratur, således at blinde vil blive i stand til aktivt at deltage i samfundsdebatten.

Foruden at udgive litteratur nærer vi et stærkt ønske om at hjælpe erhvervsbeskæftigede blinde, således at de vil kunne forsynes med erhvervsrelevant materiale. Det gælder både egentlige fagbøger, men også kortere trykt materiale til brug i f. eks. konkrete arbejdssituationer eller ved kursusdeltagelse o. lign. Her vil en hurtig levering ofte være af afgørende betydning. En effektiv forsyning med fagligt materiale vil sætte den blinde i stand til bedre at hævde sig på arbejdsmarkedet - på lige fod med sine kolleger.

Et andet formål med Blindes Eget Lydforlag vil være at sælge bøger til blinde, således at de selv får mulighed for at eje bøger og læse dem når og hvor de har lyst til det.

Det er hensigten at første halvdel af 1978 skal anvendes til forberedelse, planlægning og tilrettelæggelse af bogproduktionen.

Fra 1. juli 1978 er det planen at udgive 5 titler hver måned i resten ai året. Efter denne indkøringsperiode vil en udvidelse af produktionen blive taget op til overvejelse.

Virksomheden vil kunne gennemføres enten ved at der lejes produktionskapacitet i bestående lydstudier eller ved at Blindes Eget Lydforlag selv anskaffer et lydstudie.

Uanset om man vælger den ene eller den anden løsning vil der blive tale om betydelige krav til det økonomiske grundlag.

På lejebasis har vi beregnet, at der i 1978 vil blive tale om et likviditetsbehov på ca. 60.000 kr. medens etablering af eget lydstudie vil kræve investeringer på ca. 150.000 kr., ligesom likviditetsbehovet vil stige til ca. 80.000 kr.

Der er ved beregningerne taget hensyn til fordelene ved langtidskontrakter.

Produktionen af skønlitteratur vil kunne gennemføres på lejebasis, men det må understreges, at etablering af eget lydstudie er en absolut nødvendig forudsætning for, at vi kan påbegynde den bistand til de erhvervsbeskæftigede med produktion af fagligt materiale, som vi anser for at være så overordentlig vigtig.

Forlagets drift vil blive søgt tilrettelagt således, at den hviler økonomisk i sig selv. Det underskud, der uundgåeligt opstår gennem bistanden til de erhvervsbeskæftigede søges dækket af forlagets øvrige aktiviteter.

Skulle der iøvrigt blive tale om et overskud vil det indgå i Fonden for Aktive Blinde.

Vi er overbeviste om, at Blindes Eget Lydforlag vil kunne blive en virksomhed, der vil gavne og glæde alle landets blinde og muligvis endnu mange flere, som af den ene eller anden grund er afskåret fra at læse almindeligt trykt litteratur.

FONDEN FOR AKTIVE BLINDE

JOB-EXPRES-TJENESTEN.

Mange mennesker i den erhvervsaktive alder mister hvert år synet som følge af sygdom eller ulykker.

Blindheden betyder en voldsom omvæltning og giver i sig selv anledning til mange problemer. Den blinde skal lære at fungere under helt andre vilkår, end han hidtil har kendt.

Desværre er det sådan, at de fleste samtidig med synshandikappet automatisk mister deres hidtidige beskæftigelse. Dette giver næsten uoverskuelige økonomiske, sociale og psykologiske følgevirkninger ikke blot for den blinde, men også for hans familie og omgangskreds. I den sidste ende betyder dette også alvorlig belastning for samfundet, som i stedet for en aktiv medborger får et psykisk nedbrudt og behandlingskrævende menneske, ja, måske en hel familie. Det er derfor også under den nuværende beskæftigelsessituation en rigtig tanke at søge at beholde de fleste synshandikappede i beskæftigelse, enten med deres hidtidige job eller så vidt muligt på deres hidtidige arbejdsplads.

De forsøg, der har været gjort hidtil fra samfundets side har været for spredte og for spinkle. Der må nemlig kunne sættes meget hurtigt og effektivt ind, hvis man skal opnå det ønskede resultat. Det betyder, at situationen skal registreres så hurtigt, som det kan lade sig gøre. Derefter må der sættes ind på en række felter:

De hidtidige arbejdsfunktioner skal analyseres for at klarlægge, om de helt eller delvis kan udføres af en blind

Hvis det er påkrævet må muligheden for omskoling til en ændret placering på den hidtidige arbejdsplads undersøges.

Arbejdsgiveren skal informeres om analysens resultat og om foreliggende hjælpemidler.

Den blinde må instrueres i at færdes på arbejdspladsen og i at benytte relevante tekniske hjælpemidler.

Der må gives instruktion i at færdes til og fra arbejdspladsen.

Den blindes arbejdskammerater bør informeres om situationen og den blindes fremtidige indplacering på arbejdspladsen.

Inden man kan gå aktivt i gang med dette omfattende program, som vi har valgt at kalde Job-Expres-Tjenesten, må der foretages en række sagkyndige undersøgelser til kortlægning af problemets omfang og geografiske fordeling, ligesom det vil være nødvendigt at finde frem til den bedst mulige struktur i opbygningen af Expres-Tjenesten.

Vi føler, at blinde selv må være med til at få dette arbejde på benene, og man kan næppe tænke sig bedre konsulenter end blinde, der selv har gennemgået den omstillingsproces, det er at skifte fra at være seende medarbejder til at udføre sit job på blindes vilkår.

Vi ønsker at få gennemført en kortlægning af problemet i et samarbejde med trænede fagfolk, f. eks. psykologer, pædagoger og forvaltningsexperter, og det er klart, at et sådant projekt vil koste mange penge.

Uden at der kan opstilles et helt præcist budget påregner vi at der i løbet af det næste års tid skal bruges ca. 100.000 kr. for at få et klart billede af, hvorledes Job-Expres-Tjenesten vil kunne påbegyndes.

Bibliotekstilsynet
3.2.1979.

Ministeriet for Kulturelle Anliggender

Henvendelse fra »Fonden for Aktive Blinde«.
Jnr.2.kt.22355-1-78.

I skrivelse af 25. januar 1978 anmoder ministeriet Bibliotekstilsynet om en udtalelse i anledning af, at »Fonden for Aktive Blinde« ansøger kulturministeren om økonomisk støtte gennem fonden at iværksætte en udgivelse af lydbøger fra eget forlag - »Blindes Eget Lydforlag«. Ministeriet ønsker tillige en udtalelse om, hvorvidt Folkebibliotekernes Rådighedssum kunne anvendes til at imødekomme fondens henvendelse.

Bibliotekstilsynet kan udtale følgende:

Eksp.sekr. cand.jur. Erik Bahl, der på fondens vegne underskriver henvendelsen til kulturministeren, har i flere sammenhænge peget på den for blinde iøjnefaldende alvorlige mangel på titler indlæst på bånd og på den ikke-tilstrækkelig dækkende service, som Statens Bibliotek for Blinde yder, jfr. vedlagte kopi af artikel i Bogens Verden 1977, nr. 9.

Ganske vist er den produktion og distribution af lydbøger gennem folkebibliotekerne, der startede i foråret 1976, et værdifuldt og længe ventet supplement til blindebibliotekets service, og det har haft betydning, at læsehandicappede kan blive betjent med lydbøger af deres lokale bibliotek. Men også dette supplement vil i mange år være begrænset og lidet varieret.

Som Erik Bahl skriver er der således langt igen, før de blinde (og mange andre handicapgrupper) har et tilbud, der kan tilfredsstille individuelle og differentierede læseønsker i tilstrækkeligt omfang. Bibliotekstilsynet har derfor fuld forståelse for det initiativ, Fonden for Aktive Blinde har taget, selvom det er tilsynets opfattelse, at den skitserede produktion burde kunne løses af Statens Bibliotek for Blinde og Biblioteksscentralen i den udstrækning, der ikke udkommer kommercielt forlagsproducerede lydbøger. Denne produktion har hidtil været ganske lille.

Bibliotekstilsynet må således give Erik Bahl ret i, at Statens Bibliotek for Blinde på grund af utilstrækkelige bevillinger ikke er i stand til at yde en tilfredsstillende service. Bibliotekstilsynet nærer forventning til, at blindebibliotekets forhold bliver løst i forbindelse med bibliotekskommissionens arbejde/ biblioteksloverevisionen.

På denne baggrund finder tilsynet, at det var ønskeligt, om der kunne findes midler til at støtte Fondens planlagte produktion. Dog må det henstilles til Fonden, at den søger at samarbejde med de allerede eksisterende producenter og distributører af lydbøger, således at der ikke sker en overlapning med hensyn til titelvalg, og således at distributionen kan foregå på en for bibliotekerne og deres lånere tilfredsstillende måde.

Samtidig må Bibliotekstilsynet meddele, at der af Folkebibliotekernes Rådighedssum ikke hidtil er ydet støtte til en forlagsproduktion, og at en sådan støtte næppe kan siges at være foreneligt med, hvad der hidtil har været betragtet som formålet med rådighedssummen.

p. b. v.

Anna Johansen

Lydbogsproduktionen må forøges

Ekspeditionssekretær, cand.jur. Erik Bahl, Allerød, peger på blindes og svagtsynedes litteraturforsyn ingsproblem er.

Det er med stor forventning vi blinde og andre læsehandicappede ser frem til udviklingen af den forsyning med lydbøger, som Biblioteksentralen nu har sat i gang over for folkebibliotekerne.

De følgende synspunkter fremsættes ud fra min erfaring som total blind gennem 15 år, men jeg vil understrege, at betydningen vil kunne blive endnu større for mange andre handicappede, som i realiteten har været helt afskåret fra læsning hidtil.

Det hidtidige bibliotekstilbud

Nu vil mange være klar over, at der eksisterer et lydbogsbibliotek for blinde, således at man måske kan undre sig over, at vi kan have nogen større interesse i folkebibliotekernes nye tilbud - det har imidlertid sine klare årsager.

Alvorlige mangler ved den nuværende ordning

Statens bibliotek for blinde ligger i København, men skal betjene alle blinde. Dette giver selvsagt ingen større mulighed for personlig kontakt med lånerne. Hertil kommer, at institutionen er underbemandet med bibliotekarer og til dels andet personale, ligesom bevillingerne er aldeles utilstrækkelige.

Det er meget beklageligt, at man ikke har haft initiativ og dygtighed til at få udbygget lydbogsbiblioteket gennem mange års højkonjunktur, for der er vel ingen, der tror på en kraftig ekspansion for en sådan statsvirksomhed i de kommende år.

Alt for få bøger - kun 2 pct. af andres tilbud

For tiden har blinde læsere adgang til ca. 3.000 lydbøger, hvilket svarer til i underkanten af 2 pct. af, hvad danske bibliotekslånere i almindelighed kan benytte sig af. Med den for tiden planlagte produktion af lydbøger, og herunder altså også Biblioteksentralens produktion, vil denne procent stort set holde sig uændret i de kommende år.

Vi har ikke andre muligheder

Det foreliggende tilbud må jeg karakterisere som absolut uantageligt for et velfærdssamfund som det danske. Det må tages i betragtning, at vi er ganske afskåret fra alle de muligheder vores medborgere har for selv at anskaffe bøger, tidsskrifter og aviser fra både indland og udland.

For at tegne billedet skarpt op, vil jeg udtrykke det således:

Det er i dag nogenlunde muligt kvantitetsmæssigt at dække et rimeligt læsebehov, hvis man tager alt med fra højskolesangbogen til Morten Korch, men man kan ikke tilfredsstille sine individuelle læseønsker i tilstrækkeligt omfang og det må huskes, at selv om vi er få, er vort læsebehov lige så differentieret som den øvrige befolknings.

Helt utilfredsstillende service

Hertil kommer, at blindebiblioteket yder en elendig service, bl. a. således at man først ekspederer en ny bog, når den forrige er modtaget fra låneren. Herved opstår op til en uges ventetid uden læsestof - i særligt uheldige perioder endda mere!

Lydbøger bør ligestilles med trykte bøger

Egentlig mener jeg at alle burde have adgang til at låne lydbøger, hvis de ønsker det, og principielt burde der derfor være nøjagtig de samme bøger til rådighed på lydbånd som på tryk.

Ud fra dette synspunkt har jeg moret mig med nogle økonomiske tankeeksperimenter gående ud på, at vi læsehandicappede i løbet af 25 år skulle få adgang til det samme antal bøger som andre danskere. Herved ville det principielle krav om ligestilling blive opfyldt,

men udgifterne ville blive så store, at jeg skal skåne læserne for resultatet.

Efter flere beregninger over mindre krævende løsninger er jeg nået frem til at opstille dette hovedspørgsmål:

Er 5 pct. for meget at forlange?

Er det for ubeskedent og fordringsfuldt, at fremsætte et krav om adgang til 5 pct. af den mængde litteratur, alle andre kan hente på bibliotekerne, således at dette mål opnås i løbet af en 10 års periode?

Hvis man med frelst samvittighed tør svare ja til dette spørgsmål, har vi ikke mere at tale om.

Hvis man på den anden side finder kravet rimeligt, må jeg konstatere, at en opfyldelse vil gøre det nødvendigt, at der øjeblikkelig sker en firdobling af lydbogsproduktionen, således at man kommer op på ca. 800 titler om året.

Hvis vi regner med 100 eksemplarer af hver bog og en udgift på ca. 200 kr. pr. eksemplar, bliver der tale om samlede udgifter på ca. 16 mill. kr. om året.

Det koster 3 kr. årligt pr. indbygger at nå op på 5 pct.

Sagt på en anden måde: Der er tale om en udgift på ca. 3 kr. årligt pr. indbygger.

Fra dette beløb kan trækkes de udgifter man allerede nu sætter ind fra kommunernes side, og der kan måske også spares en smule på blindebiblioteket, hvis hele folkebiblioteksfunktionen flyttes. Set på landsbasis, vil der altså kun blive tale om en overkommelig merudgift, som vil blive til uvurderlig gavn og glæde for en stor gruppe medborgere, som er ramt af alvorlige handicap.

Vi hører også hjemme i folkebibliotekerne

Udover det primære formål, at dække et læsebehov, mener jeg, at der ligger en stor samfundsmæssig værdi i at integrere mange tusinde mennesker, således at de bliver naturlige lånere på folkebibliotekerne og derved kan nyde godt af den gode og sagkyndige service, der på mange måder ydes fra bibliotekerne.

Det må være en helt naturlig ting, at alle danske folkebiblioteker indrettes med lydbogsafdelinger på linie med alle de øvrige afdelinger.

Vi appelerer til politikerne

Vi håber, at vore kommunalpolitikere vil have øjnene åbne for en sådan udvikling og give de nødvendige bevillinger til formålet.

Forhåbentlig vil vi selv gennem vor organisation kunne bidrage til at opnå dette og fremskynde en sådan udvikling.

Bilag II.9

Bibliotekskommissionen
Ho vedsekretaria t:
Ministeriet for kulturelie anliggender
Den 10. marts 1978.

Som svar på ministeriets skrivelse af 4. januar 1978 (2.kt. j.nr. 2081-1-76), hvori Bibliotekskommissionen anmodes om at afgive en udtalelse vedrørende Rigsrevisionens forslag om opløsning af Dramatisk Selskab, skal det herved meddeles, at Bibliotekskommissionen kan tilslutte sig forslaget og anbefale, at Dramatisk Bibliotek overgår til Det kongelige Bibliotek, der er landets hovedfagbibliotek for teatervidenskab, men foreløbig i lokalemæssig henseende bevarer sin tilknytning til Universitetsbibliotekets 1. afdeling, der har budgetmæssigt fællesskab med Det kongelige Bibliotek.

Bibliotekskommissionens tilslutning har dog til forudsætning, at der på rigsbibliotekarembedets budget tilvejebringes de nødvendige midler til fortsat drift af Dramatisk Bibliotek ud over de udgifter, der allerede har været afholdt af rigsbibliotekarembedet, og at der oprettes et rådgivende brugerudvalg som foreslået i Dramatisk Biblioteks skrivelse af 12. december 1977. Endvidere skal Bibliotekskommissionen udtale, at man finder det hensigtsmæssigt, at der foretages en sammenlægning af Det kgl. Teaters arkiv og ældre bogsamling med Dramatisk Bibliotek.

løvrigt er det Bibliotekskommissionens agt under sit videre arbejde at tage det generelle spørgsmål om de selvejende bibliotekers indpasning i det offentlige biblioteksvæsen op til behandling.

P. B. V.

O. Perch Nielsen

Ministeriet for kulturelle anliggender.

Bilag II. 10.

Bibliotekskom m ission en
Hovedsekretariat:
Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 10. april 1978

Ministeriet for kulturelle anliggender.

Efter anmodning fra Bibliotekskommissionens formand, departementschef O. Perch Nielsen, skal jeg herved efter en drøftelse i kommissionen den 28.-29. marts 1978 (12. møde) henstille til kulturministeriets overvejelse, om der eventuelt bør rettes henvendelse til undervisningsministeriet med anmodning om optagelse af forhandlinger med henblvejelse, om der evendring af beslutningen om at henføre skolebibliotekerne til folkeskoleloven, jfr. dennes § 17, således at ssteriet med anmodninstedet henføres til folkebiblioteksloven.

Med venlig hilsen
Birgit Skole.
hovedsekretær.

Bilag II. 11.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 17. april 1978.

Til Bibliotekskommissionens formand

Idet man hoslagt i kopier fremsender forfatteren Eiler Jørgensens skrivelse af 2. januar 1978 samt forskningsbibliotekernes Fællesråds skrivelse af 9. februar 1978 vedrørende mikrofotografering af manuskripter, skal man anmode om, at de af Eiler Jørgensen fremsatte forslag tages op til drøftelse i kommissionen ved et af de kommende møder, og at kulturministeriet derefter orienteres om kommissionens syn på projektet.

p.M.V.
E.B.

E. *Thrane*

Eiler Jørgensen.
Skovridergården.
2. januar 1978

Departementschef O. Perch-Nielsen,
Ministeriet for kulturelle anliggender.

Med tak for tilsagn om samtale den 9. ds. anfører jeg i det efterfølgende hovedpunkterne i den sag, jeg gerne vil drøfte.

Med diplomingeniør Peter Lilbob, Viby J., som initiativtager er et omfattende projekt vedrørende mikrofotografering sat i gang, og a på Peter Lilbob's vegne har jeg haft samtale med rigsbibliotekar Palle Birkelund. Ud fra en positiv indstilling til projektet har han rådet mig til at forelægge Dem sagen.

Udgangspunktet er følgende: Som specialist på området og som indehaver af et stort og avanceret apparatur til mikrofotografering tilbyder Peter Lilbob mikrofotografering af manuskripter uden omkostning for ophavsmanden, således at en mikrofiche-kopi af manuskriptet afgives vederlagsfrit til arkivering på Det kongelige Bibliotek, mens master-optagelsen registreres og arkiveres hos Peter Lilbob, hvorefter kopier af manuskiptet til enhver tid kan bestilles i mikrofiche-form i vilkårligt antal til kr. 6.00 incl. moms pr. mikrofiche, pristalsreguleret fra 12.12.1977. ved salg til andre end ophavsmanden vil den nævnte salgspris blive forhøjet med en forfatterafgift.

Foruden mikrofotografering af manuskripter planlægges også mikrofotografering af bøger. Denne del af projektet kan deles op i tre afsnit, uden at rækkefølgen angiver nogen betydningsgrad.

1. Mikrofotografering af bøger, der ikke længer er forbundet med en ophavsret. I disse tilfælde vil der ved salg af mikrofiche-eksemplarer blive lagt en afgift ovenpå grundprisen. Denne grundpris skal ubeskåret indgå i et kulturfond, hvis virke skal fastsættes.

2. Mikrofotografering af bøger, der er underkastet ophavsret, men som ikke længer er i boghandelen. I disse tilfælde vil mikrofiche-udgivelse ske efter aftale med ophavsmanden, og salgsvilkårene vil være som ved manuskripter.

3. Mikrofotografering af bøger, hvortil der er ophavsmand, og som foreligger i handel. Denne mikrofotografering er betinget af samarbejde med både forlægger og ophavsmand.

Peter Lilbob har med sit firma, M-TEK, Kongsgårdsvej 26, 8260 Viby, J., udført rent kommerciel mikrofotografering. Til den nu begyndte mikrofiche-udgivelses-aktivitet har han afsat apparatur med en kapacitet på 10.000 titler om året, og ved at udskyde rent kommerciel mikrofotografering vil han kunne flerdoble dette tal med kort varsel. Han har budgetteret en 2-årig indkøringsperiode og søger ikke om nogen økonomisk støtte.

Men det allerede igangsatte projekt åbner for en række muligheder og problemer, som han ønsker underkastet en principiel behandling med et videre aspekt end de kommercielle hensyn, der gør sig gældende ved den øvrige del af hans virksomhed.

Til en orienterende drøftelse kan mulighederne samles i et par hovedpunkter:

A. Den manuskriptsamling, der gradvis skaffes til veje, er en kulturel nyskabelse. Helt nærliggende vil den få betydning som et grundlag for forskere indenfor alle grene, ikke blot på det litterære område. For den enkelte ophavsmand og ikke mindst for Statens Kunstfonds virke kan mikrofiche-teknikken løse problemer for vanskeligt udgivelig litteratur og musik. På videnskabelige områder kan mikrofiche-udgivelser af doktorafhandlinger m. m. fremme udbredelse af kendskab til forskningsresultater.

En eksisterende parallel til en mikrofiche-samling af manuskripter er de franske Bibliothéques d'oeuvres non diffusées, f. eks. B.O.N.D., 114 rue de l'Ouest, XIV arrondissement. Paris.

B. Med en omfattende mikrofotografering af bøger og musikværker, hvortil ophavsretten er udløbet, kan der skabes grundbiblioteker, som kan stå til rådighed med læseeksemplarer, også af sjældne værker, ikke blot på danske biblioteker og uddannelsescentre, men også i udlandet på tilsvarende steder.

C. Mikrofotografering af i handelen værende bøger, i samarbejde med forlæggere og forfattere, vil kunne få en vis betydning for udenlandske biblioteker og forskningscentre,

forfattere, vil kunne få en vis betydning for udenlandske biblioteker og forskningscentre, ikke mindst i forbindelse med bestemmelser i kulturaftaler. - 0g som bistand til handicappede vil mikrofiche-udgivelser af litteratur, lærebøger, håndbøger m. m. åbne for helt nye muligheder ved anvendelse af automatisk læseapparatur.

D. Mikrofotografering og mikrofiche-udgivelser åbner for særlige perspektiver med hensyn til u-landshjælp.

Ikke blot vil universiteter i u-lande kunne forsynes med de førnævnte grundbiblioteker over dansk musik, litteratur og forskning; men grundbiblioteker kan, ud fra dansk initiativ, udarbejdes over andre landes musik, litteratur, videnskab og tilbydes u-landene som del af en bistandsaktion. Samtidig vil også med dansk bistand en mikrofotografering kunne sættes i gang i u-landene, således at den skrevne del af deres litteratur, musik og forskning kan gøres tilgængelig for andre lande, muligvis med en omfattende oversættelsesaktivitet. At også en række problemer i forbindelse med sproglige minoriteter kan løses med mikrofiche-udgivelser kan nævnes i denne forbindelse.

Som allerede nævnt søges der ikke om nogen økonomisk støtte til gennemførelse af det skitserede og allerede igangsætte mikrofotograferingsprojekt.

Men efter at have haft samtaler med bl. a. rigsbibliotekar Palle Birkelund, professor, dr. jur. Mogens Koktvedgaard og f. eks. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab finder jeg grund til på Peter Lilbobs vegne og med hans godkendelse af det foranstående at søge igangsat en bredt anlagt drøftelse af ... og en stillingtagen til ... problemer omkring mikrofotografering og de muligheder, der åbnes for gennem mikrofotograferingstekniken, ikke mindst i betragtning af, at mikrofiche-udgivelser er almindeligt forekommende i England, U.S.A. o.s.v., og at netop for øjeblikket tilbud sendes fra udlandet til danske forskningsinstitutter m. v. om mikrofotografering.

Derfor forelægger jeg denne summariske redegørelse til overvejelse.

Med venlig hilsen

Eiler Jørgensen

Forskningsbibliotekernes
Fællesråd

Den 9. februar 1978,

Ministeriet for kulturelle
anliggender

Under henvisning til ministeriets skrivelse af 27. januar 1978 (2.kt.j.nr. 2260-1-78), hvori man anmoder Fællesrådet om en udtalelse vedrørende henvendelse af 7. januar 1978 fra forfatteren Eiler Jørgensen, skal det herved meddeles, at Fællesrådets forretningsudvalg har drøftet sagen og ser med interesse på initiativet til mikrofotografering (og dermed distribution) af manuskripter og bøger.

Ud fra et biblioteksssynspunkt skal man bemærke, at der med den foreslåede produktionsform foreligger et nationalbibliografisk registreringsbehov, der i det konkrete tilfælde forudsættes løst ved en frivillig aflevering af en kopi til landets nationalbibliotek Det kongelige Bibliotek, men i et videre perspektiv må søges løst generelt ved en ændring af pligtafleveringsloven til at omfatte ikke-bogtrykte publikationer.

Endelig skal man gøre opmærksom på, at fremstilling af mikrofiches bør følge den internationale standard, der er fastsat af ISO, og at Fællesrådet derfor har foranlediget at materiale herom tilsendes forfatteren Eiler Jørgensen direkte fra Fællesrådets specialist på dette område, overbibliotekar Eva Pedersen, Risø bibliotek.

P.F.v.
Jacob Thomsen

V:

Bilag II. 12.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 10. maj 1978

Bibliotekskommissionen
Ministeriet for kulturelle anliggender.

Fra folketingets ombudsmand har ministeriet for kulturelle anliggender modtaget vedlagte i fotokopi følgende brev af 14. april 1978 vedrørende en af Bibliotekarforbundet fremsat klage over sammensætningen af udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum. Man vedlægger tillige en fotokopi af ombudsmandens samtidige redegørelse i sagen.

Ombudsmanden har ikke fundet fuldt tilstrækkeligt grundlag for at kritisere den sammensætning, ministeren for kulturelle anliggender har givet fordelingsudvalget.

Af redegørelsen fremgår det imidlertid, at anvendelse af de almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om inhabilitet efter ombudsmandens opfattelse ikke alene rejser spørgsmålet om, hvorvidt de udvalgsmedlemmer, der er medlemmer af hovedbestyrelsen for Danmarks Biblioteksforening og bestyrelsen for Bibliotekscentralen, burde undlade at deltage i behandlingen af sager vedrørende tilskud til henholdsvis Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekscentralen, men at det tillige må være et generelt spørgsmål, hvorvidt det er foreneligt med disse medlemmers bestyrelseshverv, at de er gjort til medlemmer af fordelingsudvalget.

Særlig under hensyn til de lovgivningsmæssige forudsætninger i forbindelse med udvalgets oprettelse samt til, at fordelingsudvalgets opgave overvejende er af indstillende art, har ombudsmanden dog - som allerede nævnt - ikke fundet fuldt tilstrækkeligt grundlag for at kritisere sammensætningen af fordelingsudvalget.

Med henvisning til synspunktet, at fordelingsudvalgets sammensætning betegner en fravigelse i forhold til, hvad almindelige forvaltningsretlige principper om inhabilitet ville føre til samt til, at fordelingsudvalget har en vis omend begrænset afgørende myndighed, bemærker ombudsmanden, at det må forekomme utilfredsstillende, at udvalget ikke har en udtrykkelig lovhjemmel med en klar lovgivningsmæssig stillingtagen til dets sammensætning - men alene hviler på en forudsætningsvis lovgivningsmæssig godkendelse.

På dette grundlag har ombudsmanden fundet at burde henstille til ministeriet for kulturelle anliggender, at der nu eller i hvert fald i forbindelse med den pågående revision af biblioteksordningen (Bibliotekskommissionens arbejde) søges tilvejebragt et klart lovgrundlag for kompetenceordningen vedrørende fordelingen af rådighedssummen, hvis denne fortsat opretholdes, og at der i forbindelse hermed søges tilvejebragt en ordning, der er stemmende med almindelige forvaltningsretlige principper om habilitet.

Med henvisning til foranstående skal ministeriet anmode om, at Bibliotekskommissionen vil lade ombudsmandens henstilling indgå i kommissionens overvejelser.

P.M.V.

E.B.

E. Thrane

Folketingets Ombudsmand

Den 14. april 1978

Ministeriet for kulturelle anliggender.

Under henvisning til tidligere brevveksling vedrørende Bibliotekarforbundets klage over sammensætningen af udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum (ministeriets sag 2.kt. j.nr. 2309-5-76) sender jeg hermed et eksemplar af min samtidige redegørelse i sagen.

Idet jeg henviser til det, jeg har anført i redegørelsen, navnlig s. 14-20, skal jeg meddele, at jeg ikke finder at have fuldt tilstrækkeligt grundlag for at kritisere den sammensætning, ministeren for kulturelle anliggender har givet fordelingsudvalget.

Jeg har imidlertid fundet at burde henstille til ministeriet for kulturelle anliggender, at der nu eller i hvert fald i forbindelse med den pågående revision af biblioteksordningen (biblioteksskommissionens arbejde) søges tilvejebragt et klart lovgrundlag for kompetenceordningen vedrørende fordelingen af rådighedssummen (hvis denne fortsat opretholdes), og at der i forbindelse hermed søges tilvejebragt en ordning, der er stemmende med almindelige forvaltningsretlige principper om habilitet.

Jeg anmoder om underretning om, hvad der videre sker med hensyn til dette spørgsmål.

Nordskov Nielsen

Redegørelse i anledning af en klage fra Bibliotekarforbundet over sammensætningen af udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum.

/. *Klagen*

Bibliotekarforbundet klagede i skrivelse af 17. februar 1977 til mig over sammensætningen af udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum. Forbundet fandt det uheldigt, at der i udvalget var et flertal af personer, som samtidig havde sæde i bestyrelsen dels for en institution (Biblioteksscentralen), dels for en organisation (Danmarks Biblioteksforening), som får store, årligt tilbagevendende tilskud fra rådighedssummen.

//. *Indhentede udtalelser*

I anledning af klagen modtog jeg en udtalelse af 12. april 1977 fra biblioteksrådet, en udtalele af s.d. fra udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum og en udtalelse af 19. april 1977 fra ministeriet for kulturelle anliggender samt sagens akter. Med skrivelse af 27. april 1977 sendte jeg Bibliotekarforbundet kopier af de modtagne udtalelser, og forbundet fremsatte i skrivelse af 20. maj 1977 bemærkninger til udtalelserne.

Med skrivelser af 10. november og 22. november 1977 modtog jeg yderligere aktmateriale fra henholdsvis bibliotekstilsynet og ministeriet for kulturelle anliggender.

Under et mode på mit kontor den 17. januar 1978 drøftede jeg sagen med biblioteksdirektøren og repræsentanter for bibliotekstilsynet og ministeriet for kulturelle anliggender.

Efter mødet modtog jeg yderligere aktmateriale fra bibliotekstilsynet.

///. *Baggrunden for oprettelsen af udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum*

Den rådighedssum, om hvis fordeling der er spørgsmål, er omtalt i § 18, stk. 1, i lov om folkebiblioteker m. v. (lovbekendtgørelse nr. 600 af 9. december 1975). Denne bestemmelser har følgende indhold:

»Af de i henhold til § 5, stk. 1-3 og stk. 5, samt § 15 og § 16, stk. 5, beregnede tilskud tilbageholdes 3,25 pct. som en rådighedssum til løsning af bibliotekernes fællesopgaver, 80 pct. af dette beløb fordeles af ministeren for kulturelle anliggender, medens 20 pct. fordeles af undervisningsministeren.«

Siden 1937 har der været hjemmel for at reducere tilskuddene til de enkelte biblioteker med en vis nærmere angiven procentdel for herved at tilvejebringe en rådighedssum til løsning af biblioteksvæsenets fælles opgaver. Oprindelig fandtes hjemmelen som anmærkninger på de årlige finanslove, men ved lov nr. 184 af 30. marts 1946 blev der indført udtrykkelig hjemmel herfor i biblioteksloven (dengang lov nr. 128 af 7. april 1936 om statsunderstøttede biblioteker). Hjemmelen har siden været ført videre i de skiftende biblioteksloven, senest som nævnt ovenfor i lov om folkebiblioteker (jfr lovbekendtgørelse nr. 600 af 9.december 1975).

I de skiftende bestemmelser om denne rådighedssum har det været bestemt, at ministeren for kulturelle anliggender (oprindelig undervisningsministeren) skulle foretage fordelingen af beløbet til bibliotekernes fællesopgaver. Dette skete i praksis efter indstilling fra biblioteksdirektøren. Det fremgår af de oplysninger, jeg har modtaget i sagen - bl. a. en skrivelse af 29. juni 1976 fra bibliotekstilsynet til ministeriet for kulturelle anliggender - at denne procedure hvert år krævede en omfattende brevveksling mellem bibliotekstilsynet og ministeriet. Det blev derfor overvejet at finde en smidigere arbejdsform.

I den forbindelse blev der ved den revision af lov om folkebiblioteker, der blev gennemført ved lov nr. 171 af 27. maj 1964, anført følgende i bemærkningerne til forslagets bestemmelse om rådighedssummen (jfr. Folketingstidende 1963-64, tillæg A., sp. 905):

»... Med hensyn til folkebibliotekernes andel overvejer man at delegere beføjelsen til at træffe beslutning om dens anvendelse inden for visse grænser til et udvalg bestående af biblioteksdirektøren som formand

og 4 medlemmer, udpeget af biblioteksrådet. ..«

I skrivelse af 5. april 1965 foreslog bibliotekstilsynet ministeren for kulturelle anliggender under henvisning til de ovenfor citerede bemærkninger til forslaget til lov nr. 171 af 27. maj 1964, at der nu blev taget skridt til at nedsætte det nævnte udvalg. Bibliotekstilsynet anførte:

> Bibliotekstilsynet foreslår derfor, at der nu tages skridt til at nedsætte det nævnte udvalg. Ved udvalgets sammensætning er det vigtigt at få en bred repræsentation for de forskellige bibliotekstyper, så at fordelingen af rådighedssummen kan foregå efter en alsidig vurdering af behovet. Bibliotekstilsynet ville derfor finde det naturligt, om de 4 medlemmer der skal udpeges af Biblioteksrådet repræsenterede de to grupper af biblioteker (heltids- og deltidsbiblioteker) og de to grupper af bibliotekarer (heltids- og deltidsbibliotekarer), svarende til Danmarks Biblioteksforenings gruppe A, B, C og F.

I skrivelse af 15. juni 1965 meddelte ministeriet for kulturelle anliggender biblioteksdirektøren, at ministeriet ville nedsætte et udvalg med den opgave på ministerens vegne at foretage fordelingen af rådighedssummen. Ministeriet anførte:

> Udvalget, for hvilket biblioteksdirektøren er formand, består foruden denne af fire af biblioteksrådet udpegede medlemmer, der beskikkes for en 3-årig periode, sammenfaldende med biblioteksrådets beskikkelsesperiode.

Udvalget skulle være bemyndiget til under ansvar for ministeren at foretage fordelingen af rådighedsbeløbet for det pågældende finansår, idet dog ministeriets forudgående godkendelse skulle indhentes i følgende tilfælde:

a) sager af principiel karakter, herunder navnlig sager vedrørende iværksættelse af nye virksomheder, der forudsætter ydelse af varige driftstilskud,
b) sager om forøgelse af personale samt om væsentlige forhøjelser af driftsbevillinger og større engangsbevillinger til Bibliotekscentralen og Rationaliseringsafdelingen,
c) sager om ydelse af engangstilskud over 25.000 kr. til et enkelt formål, hvad enten tilskuddet udbetales samlet eller delt over flere finansår,
d) sager om årligt tilbagevendende tilskud; godkendelsen søges da første gang, tilskuddet ønskes bevilget, og ved senere forhøjelser, der ikke blot er udtryk for en regulering som følge af stigende priser og lønninger og ejheller er forudsat ved godkendelsen,
e) sager, hvor et eller flere medlemmer af udvalget ønsker sagen indanket for ministeriet.

De første medlemmer af fordelingsudvalget blev udpeget af biblioteksrådet på rådets møde den 16. juni 1965. De fire medlemmer - ud over biblioteksdirektøren - var alle repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening i biblioteksrådet, idet de repræsenterede hver af biblioteksforeningens daværende grupper A, B, C og F (d.v.s. heltidsbiblioteker, deltidsbiblioteker, heltidsbibliotekarer og deltidsbibliotekarer). Ved de ændringer af fordelingsudvalgets sammensætning, der siden er sket, er udtrådte medlemmer erstattet af personer, der tillige var de udtrådte medlemmers efterfølgere på de ledende poster i biblioteksforeningen (senere også Bibliotekarforbundet), og som i den egenskab var foreningens repræsentanter i biblioteksrådet.

På et møde, der den 22. april 1968 blev holdt mellem repræsentanter for ministeriet for kulturelle anliggender, fordelingsudvalget og revisionsdepartementet, drøftedes fordelingsudvalgets kommissorium. Bl. a. blev det foreslået ikke at opretholde punkt e) i de ovennævnte retningslinjer, men i stedet blot at nævne indholdet af denne bestemmelse i ministeriets skrivelse til udvalget, idet de sager, der var nævnt i dette punkt, ikke nødvendigvis behøvede at have økonomisk indhold.

Herefter skrev ministeriet for kulturelle anliggender i skrivelse af 20. december 1968 til biblioteksdirektøren, at følgende sager om tilskud af rådighedssummen fremtidig skulle forelægges ministeriet til forudgående god-

kendelse, idet udvalgets almindelige kompetence i øvrigt var uændret:

a) ydelse af flerårige tilskud,
b) ydelse af engangstilskud over 25.000 kr. til samme formål eller modtager,
c) antagelse af nyt personale eller forhøjelse af driftstilskud ud over en pristalsregulering til Biblioteksscentralen og Rationaliseringsafdelingen,
d) fornøjelse ud over en pristalsregulering af tidligere godkendte tilskud,
e) ydelse af vederlag for udvalgsarbejde.

Punkt e) i de hidtil gældende retningslinjer var ikke nævnt udtrykkeligt i ministeriets skrivelse af 20. december 1968. Biblioteksdirektøren oplyste imidlertid under drøftelserne på mit kontor den 17. januar 1978, at det fortsat i praksis har været antaget, at et medlem af fordelingsudvalget kan kræve en sag forelagt for ministeren for kulturelle anliggender. Under drøftelserne blev det endvidere oplyst, at uenighed i sager om tilskud, hvor fordelingsudvalget har den endelige afgørelse, automatisk må føre til, at sagen forelægges for kulturministeren.

Som anført ovenfor består fordelingsudvalget af biblioteksdirektøren og 4 medlemmer udpeget af biblioteksrådet. § 21 i lov om folkebiblioteker m. v. fastsætter regler for sammensætningen af biblioteksrådet. Bestemmelsen har følgende indhold:

»Biblioteksrådet, for hvilket biblioteksdirektøren er formand, består i øvrigt af 16 medlemmer, nemlig:
Overbibliotekaren ved statsbiblioteket i Århus.
Rektor for Danmarks biblioteksskole.
Direktøren for biblioteksscentralen.
Skolebibliotekskonsulenten.
1 repræsentant for Den danske Købstadsforening.
1 repræsentant for De samvirkende Sognerådsforeninger i Danmark.
1 repræsentant for Foreningen Bymæssige Kommuner.
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen i Danmark.
1 repræsentant for Københavns kommune.
5 repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening, heraf 1 for hver af de fire grupper i sektion 1 (folkebiblioteksssektionen).
1 repræsentant for Danmarks skolebiblioteksforening.
1 repræsentant for centralbibliotekarerne.

Stk. 2. Rådets medlemmer beskikkes af ministeren for kulturelle anliggender, ...«

Af bestemmelsen fremgår bl. a., at 4 af de 5 rådsmedlemmer, der er repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening, skal (skulle) repræsentere hver én af de 4 grupper i biblioteksforeningens sektion 1 (folkebiblioteksssektionen). Danmarks Biblioteksforening, der har til formål at fremme dansk biblioteksvæsen, har som medlemmer offentlige biblioteker af alle typer og bibliotekaruddannet personale ved disse, samt andre biblioteksinteresserede personer. De ovennævnte 4 grupper bestod, dengang bestemmelsen senest blev revideret (ved lov nr. 171 af 27. maj 1964), af henholdsvis heltidsbibliotekerne, deltidsbibliotekerne, heltidsbibliotekarerne og deltidsbibliotekarerne. Der er senere sket ændringer i fordelingen af biblioteksforeningens grupper. Bl. a. er heltids- og deltidsbibliotekerne nu i samme gruppe (gruppe a, Foreningen af folkebiblioteker) - som i øvrigt er repræsenteret ved medlemmerne af det kommunale udvalg, hvorunder biblioteket sorterer - således at Danmarks Biblioteksforenings gruppe a nu udpeger 2 medlemmer af biblioteksrådet. I 1969 udtrådte heltidsbibliotekarerne (den daværende gruppe c) af Danmarks Biblioteksforening. De er nu organiseret i Bibliotekarforbundet, som står uden for Danmarks Biblioteksforening. Dette har ikke medført nogen ændring af formuleringen af § 21 i lov om folkebiblioteker m. v., som således fortsat fastsætter, at Danmarks Biblioteksforening repræsenteres med 5 medlemmer i biblioteksrådet. Imidlertid er bestemmelsen siden 1969 blevet fortolket således, at Danmarks Biblioteksforening kun repræsenteres med 4 medlemmer (d.v.s. 3 fra folkebiblioteksssektionen) i biblioteksrådet, mens det medlem der fra biblioteksforeningen skulle repræsentere heltidsbibliotekarerne, nu i stedet er en repræsentant for Bibliotekarforbundet.

De 3 medlemmer af biblioteksrådet, der repræsenterer Danmarks Biblioteksforenings grupper af heltids- og deltidsbiblioteker og deltidsbibliotekarer, er i praksis samtidig medlemmer af hovedbestyrelsen i Danmarks Biblioteksforening.

Det medlem af biblioteksrådet, der repræsenterer heltidsbibliotekarerne, d.v.s. Bibliotekarforbundet, er i praksis den samme som den til enhver tid fungerende formand for forbundet.

Det har desuden været praksis, at de 4 medlemmer af udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum, der udpeges af biblioteksrådet som repræsentanter for henholdsvis heltids- og deltidsbibliotekerne og heltids- og deltidsbibliotekarerne, er de personer, der også repræsenterer de samme grupper i biblioteksrådet.

Da klagen ikke alene omfatter personsammenfald mellem fordelingsudvalget og hovedbestyrelsen i Danmarks Biblioteksforening, men også personsammenfald mellem fordelingsudvalget og Bibliotekscentralens bestyrelse, skal jeg kort gøre følgende bemærkninger om Bibliotekscentralen:

Bibliotekscentralen er en selvejende institution, som har til formål at bistå danske biblioteker gennem varetagelse af bibliografiske og bibliotekstekniske opgaver. Bibliotekscentralens drift baseres, bortset fra bibliografisk afdeling, på indtægter ved salg af Bibliotekscentralens artikler og serviceydelser. Bibliografisk afdelings drift baseres på tilskud fra folkebibliotekernes rådighedssum, offentlige tilskud i øvrigt, tilskud fra foreninger og institutioner samt indtægter af og vederlag for de bibliografiske materialer og ydelser, der er udarbejdet af afdelingen. Bibliotekscentralen ledes af en bestyrelse, som består af 16 medlemmer:

1 repræsentant for Rigsbibliotekarembedet.
1 repræsentant for Bibliotekstilsynet.
1 repræsentant for Direktoratet for Folkeskolen og Seminarierne.
1 repræsentant for Kommunernes Landsforening.
9 repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening.
2 repræsentanter for Danmarks Skolebiblioteksforening.
1 repræsentant for Bibliotekscentralens personale.

De medlemmer, der udpeges af Danmarks Biblioteksforening, skal repræsentere forskningsbiblioteker, biblioteksudvalgsmedlemmer og medarbejdere ved centralbiblioteker, øvrige folkebiblioteker og børnebiblioteker.

Formanden for udvalget for fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum, biblioteksdirektøren, er tillige medlem af bestyrelsen for Bibliotekscentralen som repræsentant for bibliotekstilsynet. Desuden er for tiden 2 af de 4 medlemmer af fordelingsudvalget, der udpeges af biblioteksrådet, medlemmer af bestyrelsen for Bibliotekscentralen. De er medlemmer af Bibliotekscentralens bestyrelse som repræsentanter for Danmarks Biblioteksforening.

IV. Fordeling af tilskud

I finansåret 1976/77 udgjorde folkebibliotekernes andel af rådighedssummen 4.886.157,18 kr. Heraf blev udbetalt følgende tilskud:

Publikationer			
1	Bogens Verden (Danmarks Biblioteksforenings tidsskrift)...	206.000,00	
2	Scandinavian Public Library Quarterly	40.000,00	
3	Biblioteksloven i engelsk, fransk og tysk oversættelse, a conto	2.892,50	
4	Oplysningskontorets jubilæumsskrift, a conto	1.325,20	
5	Childrens literature and the child	7.869,85	258.087,55
Andre tilskud			
6	Bibliotekscentralen, Bibliografisk Afdeling 1976-77	1.111,393,77	
7	Bibliotekscentralen. Bibliografisk Afdeling 1975-76 (rest) ...	15.276,00	
8	Danmarks Biblioteksforening. Konference-, udstillings- og kontaktvirksomhed	293.000,00	
9	Bibliotekstilsynet. Systemafdelingen	1.004.424,81	
10	Folkebibliotekernes Depotbibliotek	1.804.000,00	
11	Gæstearbejdersamlingen i Gentofte Kommunebibliotek	100.000,00	
12	Angloskandinavisk konference 1976	13.499,30	

13 Konference om formidling af undervisningsmidler	10.000,00	4.351.593,88
Administration		
14 Fordelingsudvalget	1.344,15	1.344,15
		4.611.025,58

Bibliotekstilsynet har over for mig oplyst, at af de 14 tilskud på i alt 4.611.025 kr., der således blev ydet i 1976-77, blev 6 tilskud på i alt 36.931 kr. ydet efter fordelingsudvalgets *afgørelse*, mens de øvrige tilskud blev ydet med godkendelse fra ministeriet for kulturelle anliggender efter *indstilling* fra fordelingsudvalget.

Bibliotekstilsynet har desuden over for mig oplyst, at der i regnskabsåret 1975-76 af rådighedssummen blev ydet 9 tilskud på i alt 3.893.622 kr. Heraf blev ét tilskud på 775 kr. ydet efter fordelingsudvalgets *afgørelse*, mens de øvrige tilskud blev ydet med godkendelse fra ministeriet for kulturelle anliggender efter *indstilling* fra fordelingsudvalget.

V. Sagsfremstilling

I tidsskriftet Bibliotek 70, nr. 4, 7, 8 og 10 i 1976, blev fordelingsudvalgets sammensætning og behandling af ansøgninger om tilskud af rådighedssummen behandlet i nogle kritiske artikler og nogle svarartikler. Det blev bl. a. gjort gældende, at nogle af fordelingsudvalgets medlemmer var inhabile ved behandlingen af visse ansøgninger under hensyn til, at disse medlemmer tillige var bestyrelsesmedlemmer i den ansøgende institution.

Artiklerne gav anledning til, at medlem af folketinget Bertel Haarder den 16. august 1976 skriftligt i folketinget stillede ministeren for kulturelle anliggender følgende spørgsmål med følgende begrundelse:

»Finder ministeren det ikke betænkeligt, at et flertal i folkebibliotekernes fordelingsudvalg sidder i bestyrelserne for såvel Bibliotekscentralen som Danmarks Biblioteksforening, der årligt af fordelingsudvalget tildeles millionbeløb til diverse aktiviteter ...

Begrundelse

For indeværende år har Bibliotekscentralen ansøgt om 1.567.000 kr. og Danmarks Biblioteksforening om 499.000 kr. Fordelingsudvalget består af specialarbejder Gunnar Knudsen, borgmester Børge Schmidt, finansudvalgsformand Lysholt Hansen, biblioteksdirektør Lindbo-Larsen og Bibliotekarforbundets formand Birte Thornæs. Heraf sidder Lysholt Hansen, Børge Schmidt og Lindbo-Larsen i Bibliotekscentralens bestyrelse, og Lysholt Hansen, Børge Schmidt og Gunnar Knudsen sidder i Danmarks Biblioteksforenings hovedbestyrelse. Et flertal i fordelingsudvalget optræder således både som ansøger og bevilger i egen sag.

I ministerens skriftlige besvarelse af 25. august 1976 orienterede han om retsgrundlaget for fordelingsudvalgets sammensætning og virksomhed, jfr. herved ovenfor. Ministeren fandt ikke på det foreliggende grundlag anledning til at ændre reglerne om fordelingsudvalgets sammensætning. Han oplyste imidlertid, at han havde anmodet biblioteksrådet om en udtalelse i anledning af spørgsmålet, og at han ville vende tilbage til sagen, når rådet havde afgivet udtalelsen, og da meddele sin endelige stillingtagen til spørgsmålet.

På et møde den 1. september 1976 vedtog fordelingsudvalget (alle med undtagelse af Bibliotekarforbundets daværende formand, Birte Thornæs) at meddele ministeren for kulturelle anliggender, at udvalget ikke fandt anledning til at foreslå ændringer af udvalgets sammensætning. Udvalget henviste herved til, at den nuværende sammensætning af udvalget havde været gældende siden 1965, og at udvalget altid var blevet udpeget af et enigt biblioteksråd. Udvalget henviste endvidere til, at udvalget kun havde en begrænset bemyndigelse til selvstændigt at foretage fordeling af tilskud.

På et møde den 1. september 1976 vedtog biblioteksrådet (3 medlemmer var fraværende - Birte Thornæs stemte imod) at meddele ministeriet for kulturelle anliggender, at rå-

det ikke fandt anledning til at foreslå ændringer i fordelingsudvalgets sammensætning.

I ministeren for kulturelle anliggenders endelige besvarelse af 19. januar 1977 af Bertel Haarders spørgsmål oplyste ministeren, at der ikke tidligere - heller ikke af Bibliotekarforbundets repræsentant i fordelingsudvalget - havde været rejst kritik af fordelingsudvalgets sammensætning, selv om der regelmæssigt var ydet betydelige tilskud til Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekscentralen, samtidig med at medlemmer af disse institutioners bestyrelse var medlemmer af fordelingsudvalget. Ministeren fandt herefter ikke tilstrækkeligt grundlag for at ændre fordelingsudvalgets sammensætning.

I skrivelse af 1. juli 1976 til ministeriet for kulturelle anliggender havde Birte Thornæs på Bibliotekarforbundets vegne bl. a. påpeget det uheldige i, at 3 af fordelingsudvalgets 5 medlemmer tillige var medlemmer af hovedbestyrelsen for Danmarks Biblioteksforening, og at 3 medlemmer tillige var medlemmer af bestyrelsen for Bibliotekscentralen, der var blandt de største tilskudsmodtagere. Efter Birte Thornæs' opfattelse var de pågældende udvalgsmedlemmer ikke blot fagligt, men også direkte økonomisk interesseret i udvalgets afgørelser.

Samtidig med besvarelsen af Bertel Haarders spørgsmål den 19. januar 1977 meddelte ministeriet for kulturelle anliggender Birte Thornæs en besvarelse af henvendelsen af 1. juli 1976 med et indhold, der svarede til besvarelsen til Bertel Haarder.

VI. Klagen til mig og de modtagne udtalelser

I Bibliotekarforbundets klage til mig har forbundet henvist til de samme synspunkter, som forbundet (Birte Thornæs) tidligere gjorde gældende over for ministeriet for kulturelle anliggender. Forbundet har sammenfattende anført, at forbundet finder, at det ved sammensætningen af fordelingsudvalget bør sikres, at der ikke kan opnås et simpelt flertal for de institutioner eller organisationer, som modtager store, faste tilskud fra rådighedssummen.

Fordelingsudvalget har i udtalelsen af 12. april 1977 i anledning af klagen til mig henholdt sig til udvalgets ovenfor (s. 10) nævnte udtalelse, der blev vedtaget på et møde den 1. september 1976.

Biblioteksrådet har i udtalelsen af 12. april 1977 henholdt sig til rådets ovenfor (s. 10) nævnte udtalelse, der blev vedtaget på rådets møde den 1. september 1976.

Ministeriet for kulturelle anliggender har i udtalelsen af 19. april 1977 henholdt sig til ministerens besvarelse af 19. januar 1977 (ovenfor s. 10-11). Ministeriet har i den forbindelse henvist til:

> »... den i folketinget stedfundne behandling af lov nr. 314 af 26. juni 1975 om ændring af lov om folkebiblioteker m. v., herunder især de før og efter lovens vedtagelse meddelte oplysninger ved besvarelsen af de af folketingets kulturudvalg stillede spørgsmål til ministeren for kulturelle anliggender, hvorom henvises til § 5 i bilaget til kulturudvalgets betænkning af 13. juni 1975 over lovforslaget, samt til besvarelsen herfra i brev af 17. december 1975 til nævnte udvalg af dettes spørgsmål 10, hvorved der er meddelt oplysning om sammensætningen af fordelingsudvalget også med henblik på dettes anvendelse ved administrationen af den ved lov nr. 314 af 26. juni 1975 om ændring af lov om folkebiblioteker m. v. § 1, nr. 3 (folkebiblioteksloven § 5, stk. 5) etablerede støtteordning ved indførelse af en dispositionssum for folkebiblioteker og skolebiblioteker.

Ministeriet sigter herved til følgende:

Ministeren for kulturelle anliggender oplyste i et svar til folketingets kulturudvalg i forbindelse med behandlingen af forslag til lov nr. 314 af 26. juni 1975 om ændring af lov om folkebiblioteker m. v., at den dispositionssum, der blev indført ved lovændringen, »tænkes fordelt ... efter indstilling af det eksisterende udvalg, der udarbejder forslag til fordelingen af den i lovens § 18 omhandlede rådighedssum«. Svaret er trykt i bilaget til kulturudvalgets betænkning af 13. juni 1975 over lovforslaget, jfr. Folketingstidende 1974-75, tillæg B., sp. 1406.

Videre oplyste ministeren for kulturelle anliggender i en skrivelse af 17. december 1975 til folketingets kulturudvalg til besvarelse af et spørgsmål (nr. 10) fra udvalget ved-

rørende samme lovforslag (der nu var vedtaget - i juni 1975) bl. a.:

> Efter den bekendtgørelse om støtte af en dispositionssum til folkebiblioteker og skolebiblioteker, der meget snart foreligger færdigtrykt, fordeles summen af ministeren for kulturelle anliggender efter forhandling med undervisningsministeren og efter indstilling fra udvalget til fordeling af folkebibliotekernes rådighedssum, jfr. § 18, stk. 1, i lov nr. 171 af 27. maj 1964 om folkebiblioteker m. v. I de heromhandlede sager tiltrædes udvalget af en repræsentant for skolebibliotekerne udpeget af undervisningsministeriet, en repræsentant for Kommunernes Landsforening udpeget af denne samt af centralbibliotekarernes repræsentant i Biblioteksrådet.
>
> Det eksisterende fordelingsudvalg er nedsat af kulturministeriet og består af biblioteksdirektøren (formand) og 4 medlemmer, der udpeges af Biblioteksrådet og beskikkes af ministeriet for en 3-årig periode sammenfaldende med Biblioteksrådets beskikkelsesperiode. De 4 medlemmer er for perioden indtil 31. marts 1977: deltidsbibliotekar Gunnar Knudsen, folketingsmedlem R. Lysholt Hansen, borgmester Børge Schmidt og bibliotekar Birte Thornæs.

Kulturministeren har således i 1975 givet folketingets kulturudvalg oplysning om sammensætningen af det omtalte fordelingsudvalg - uden at det dog af oplysningen udtrykkeligt fremgår, hvilken tilknytning de enkelte medlemmer af fordelingsudvalget havde (har) til (bl. a.) Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekscentralen.

Som ovenfor nævnt sendte jeg med skrivelse af 27. april 1977 Bibliotekarforbundet kopi af de modtagne udtalelser, og forbundet fremsatte i den anledning yderligere bemærkninger i skrivelse af 20. maj 1977 til mig.

Som ligeledes nævnt ovenfor modtog jeg med skrivelser af 10. november og 22. november 1977 yderligere aktmateriale fra henholdsvis bibliotekstilsynet og ministeriet for kulturelle anliggender. Jeg modtog således dels akterne vedrørende fordelingsudvalgets nedsættelse i 1965 og vedrørende senere ændringer i fordelingsudvalgets sammensætning, dels akterne vedrørende fordelingen af folkebibliotekernes rådighedssum i finansårene 1975-76 og 1976-77, jfr. ovenfor side 9.

Endelig drøftede jeg under et møde på mit kontor den 17. januar 1978 sagen med biblioteksdirektøren og repræsentanter for bibliotekstilsynet og ministeriet for kulturelle anliggender.

Under mødet fremkom bl. a. oplysninger om fordelingsudvalgets praksis i sager, hvor der i udvalget er uenighed om ydelse af et tilskud, jfr. ovenfor s. 5, og om ministeriet for kulturelle anliggenders praksis med hensyn til godkendelse af de indstillinger om ydelse af tilskud, som ministeriet modtager fra fordelingsudvalget.

Disse sidste oplysninger har bibliotekstilsynet senere uddybet over for mig, jfr. nedenfor s. 16.

VII. Konklusion

Vurderingen af det foreliggende inhabilitetsproblem må tage udgangspunkt i de foreliggende oplysninger om fordelingsudvalgets sammensætning, grundlag og funktion.

Som nævnt ovenfor er fordelingsudvalget sammensat på den måde, at biblioteksdirektøren er formand, og de 4 øvrige medlemmer er udpeget af biblioteksrådet. 3 af disse 4 medlemmer er samtidig medlemmer af Danmarks Biblioteksforenings hovedbestyrelse, og 2 af de 4 medlemmer er - ligesom fordelingsudvalgets formand (biblioteksdirektøren) - medlem af Bibliotekscentralens bestyrelse.

Fordelingsudvalget har ikke direkte lovhjemmel. Dets oprettelse - i 1965 - har dog en forudsætningsvis lovgivningsmæssig godkendelse, jfr. bemærkningerne til forslaget til lov nr. 171 af 27. maj 1964 (jfr. Folketingstidende 1963-64, tillæg A., sp. 905, jfr. ovenfor s. 2-3). Som det fremgår heraf, var det forudsat, at udvalget inden for visse grænser fik beføjelse til at træffe *afgørelser* om anvendelse af midler fra rådighedssummen. Det fremgår ikke af Folketingstidende, at de omtalte lovforslagsbemærkninger har givet anledning til fremsættelse af synspunkter under forslagets behandling i folketinget, herunder behandlingen i vedkommende folketingsudvalg. Fordelingsudvalget har senere i en anden sammenhæng fået en indirekte og forudsætningsvis lovgivningsmæssig anerkendelse;

ved lov nr. 314 af 26. juni 1975 om ændring af lov om folkebiblioteker m. v. indsattes således i lovens § 5, stk. 5, regler om tilskud af den såkaldte dispositionssum, og det bestemtes, at dispositionssummen skulle fordeles efter »nærmere af ministeren for kulturelle anliggender fastsatte regler«. I bemærkningerne til forslaget til denne lov er der ikke anført noget om den nærmere procedure ved fordelingen af dispositionssummen, men i nogle svar fra kulturministeren til folketingets kulturudvalg anførtes bl. a., at dispositionssummen tænktes fordelt efter indstilling fra fordelingsudvalget (vedrørende rådighedssummen). Kulturministeren gav desuden oplysning om sammensætningen af det eksisterende fordelingsudvalg, jfr. ovenfor s. 12-13.

Som omtalt ovenfor blev fordelingsudvalget nedsat ved ministeriet for kulturelle anliggenders skrivelse af 15. juni 1965, og i denne forbindelse anførtes om sammensætningen:

Udvalget, for hvilket biblioteksdirektøren er formand, består foruden denne af fire af biblioteksrådet udpegede medlemmer, ...« jfr. ovenfor s. 3.

Jeg skal i tilknytning til det ovenfor anførte om udvalgets sammensætning og grundlag bemærke, at det ikke er helt klart, hvilken nærmere sammensætning af udvalget der var forudsat i forbindelse med lovforslaget fra 1964. I lovforslagsbemærkningerne fra 1964 (jfr. ovenfor s. 2-3) anførtes, at de 4 medlemmer skal være »udpeget af biblioteksrådet«. I praksis har ministeren for kulturelle anliggender i alle tilfælde fulgt biblioteksrådets indstillinger om medlemskab af fordelingsudvalget (uanset at han næppe har været retligt bundet dertil). Og de 4 medlemmer er i alle tilfælde udpeget blandt biblioteksrådets egne medlemmer. Jeg anser det for mest nærliggende at antage, at dette også er i overensstemmelse med, hvad der har været forudsat i forbindelse med det omtalte lovforslag fra 1964. Den anvendte formulering i lovforslagsbemærkningerne sammenholdt med biblioteksrådets opgave i henhold til folkebiblioteksloven støtter efter min opfattelse den antagelse, at fordelingsudvalget er forudsat dannet som et »smidigt« »underudvalg« under biblioteksrådet.

Der ses ikke på noget tidspunkt i forbindelse med udtalelser m. v. om fordelingsudvalgets sammensætning at være rejst habilitetsproblemer før fremkomsten af den nu foreliggende sag.

Med hensyn til spørgsmålet om fordelingsudvalgets funktion henleder jeg opmærksomheden på, at det i bemærkningerne til forslaget til loven af 1964 var forudsat, at ministeren i et vist omfang delegerede til udvalget at træffe *afgørelser* (der naturligvis måtte kunne påklages til ministeren) om tilskud af rådighedssummen, jfr. ovenfor s. 3, hvorimod udvalgets funktion som *indstillende* myndighed i (andre) tilskudssager ikke er omtalt (men antagelig har været forudsat). Efter de kommissorier for fordelingsudvalget, som ministeriet for kulturelle anliggender har fastsat, jfr. ovenfor s. 3-5, er ordningen i praksis blevet den, at udvalgets overvejende funktion er indstillende, jfr. ovenfor s. 4-5; dette gælder med hensyn til sagsantal, men navnlig med hensyn til beløbsstørrelse er fordelingsudvalgets besluttende opgaver af meget underordnet betydning. I øvrigt er udvalgets afgørelsesmyndighed - foruden efter sagsarter - begrænset derved, at udvalget kun kan træffe enstemmige afgørelser. Som det er anført i det første kommissorium, jfr. ovenfor s. 3-4, og som det fortsat er antaget, kan ethvert medlem af fordelingsudvalget forlange en sag forelagt for ministeren, og det antages, at en sådan forelæggelse vil ske i alle tilfælde, hvor udvalgsmedlemmerne ikke er enige i en afgørelse.

Selv om fordelingsudvalgets beføjelser således formelt set er ret begrænsede, er realiteten dog en noget anden, for så vidt som fordelingsudvalgets indstillinger som overvejende hovedregel følges af ministeren. Jeg har fra bibliotekstilsynet modtaget alle akter vedrørende fordelingen af rådighedssummen i regnskabsårene 1975-76 og 1976-77. Jeg har desuden modtaget visse akter vedrørende tidligere regnskabsår. Det fremgår heraf, at ministeren for kulturelle anliggender i almindelighed godkender fordelingsudvalgets indstillinger om ydelse af tilskud. Det er dog i et enkelt tilfælde inden for de senere år forekommet, at ministeriet ikke har fundet at kunne tage stilling til fordelingsudvalgets indstilling, og ministeriet har i enkelte andre

tilfælde udbedt sig yderligere oplysninger før sin stillingtagen eller givet udtryk for en vis forbeholden stillingtagen. Ministeriets godkendelsesfunktion er således ikke af rent formel karakter men baseret på en realitetsvurdering af de afgivne indstillinger fra udvalget.

Ved bedømmelsen af det foreliggende habilitetsspørgsmål må det efter min mening endvidere komme i betragtning, at ministeren for kulturelle anliggender uden lovhjemmel kunne have indført en administrationspraksis, hvorefter han ikke traf afgørelser om rådighedssummens fordeling, før han havde modtaget en udtalelse (eller flere udtalelser) fra en gruppe (et underudvalg under biblioteksrådet) svarende til det nuværende fordelingsudvalg.

Det spørgsmål, der foreligger nu, kan således siges at være spørgsmålet om, hvilken betydning det har for habilitetsspørgsmålets bedømmelse, at det nuværende fordelingsudvalg er et (omend kun forudsætningsvis) ved biblioteksloven konstitueret organ, og at der i et vist - omend begrænset - omfang er tillagt det besluttende myndighed.

For så vidt habilitetsspørgsmålet bedømmes isoleret i forhold til almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om habilitet/ inhabilitet, bliver konsekvensen - som udgangspunkt - at de 3 medlemmer af fordelingsudvalget, der er medlemmer af Danmarks Biblioteksforenings hovedbestyrelse, er afskåret fra at medvirke ved fordelingsudvalgets behandling af sager om støtte til Danmarks Biblioteksforening, og at de 2 af disse 3 medlemmer, der også er medlemmer af Bibliotekscentralens bestyrelse, er afskåret fra at deltage i behandlingen af sager vedrørende tilskud til Bibliotekscentralen; derimod er biblioteksdirektøren (fordelingsudvalgets formand) næppe på grund af sit medlemskab af Bibliotekscentralens bestyrelse afskåret fra at deltage i fordelingsudvalgets behandling af sager om tilskud til Bibliotekscentalen; det kommer her i betragtning, at biblioteksdirektørens medlemskab af Bibliotekscentralens bestyrelse ikke kan sidestilles med andre medlemskaber af Bibliotekscentralens bestyrelse, men må antages at være baseret på det synspunkt, at han i bestyrelsen - ligesom i biblioteksrådet og i fordelingsudvalget - skal varetage det offentlige biblioteksvæsens almindelige interesser.

Den ovenfor omtalte anvendelse af de almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om inhabilitet ville føre til, at fordelingsudvalget ikke var beslutningsdygtigt i sager om tilskud til Danmarks Biblioteksforening, idet 3 - og dermed flertallet af fordelingsudvalgets (5) medlemmer - var inhabile. Imidlertid er det næppe rigtigt at betragte sagerne om tilskud til Danmarks Biblioteksforening (og til Bibliotekscentralen) som isolerede sager, når der er tale om fordeling af et begrænset beløb, og når der samtidig er spørgsmål om at anvende en forholdsvis stor del af disse beløb netop til Danmarks Biblioteksforening og til Bibliotekscentralen; under disse omstændigheder foreligger der i og for sig inhabilitetsproblemer ved fordelingsudvalgets behandling af flere sager end de nævnte, idet afgørelsen af andre sager så at sige bliver bestemmende for, hvor store midler der bliver til rådighed til de 2 af de største tilskudsmodtagere, Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekscentralen, der i regnskabsårene 1975-76 og 1976-77 tilsammen har fået tilskud svarende til ca. 1/3 af rådighedssummen.

Det problem, der foreligger i sagen, bør derfor efter min mening ikke betragtes (blot) som et spørgsmål om, hvorvidt de ovenfor omtalte medlemmer bør undlade at deltage i behandlingen af sager vedrørende tilskud til Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekscentralen, men som et generelt spørgsmål om, hvorvidt det er foreneligt med deres hverv som medlem af henholdsvis Danmarks Biblioteksforenings hovedbestyrelse og Bibliotekscentralens bestyrelse, at de er gjort til medlemmer af fordelingsudvalget.

En isoleret anvendelse af almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om inhabilitet måtte efter min mening føre til, at de pågældende ikke kunne udpeges (beskikkes) til medlemmer af fordelingsudvalget.

De almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om inhabilitet kommer imidlertid kun til anvendelse, for så vidt lovgivningen eller en fortolkning heraf, bl. a. på basis af lovforarbejder, ikke fører til et andet resultat.

Som allerede berørt ovenfor er det efter min mening mest nærliggende at antage, at det i forbindelse med loven af 1964 var forudsat, at der blev oprettet et fordelingsudvalg, som fik en vis (begrænset) afgørende og i øvrigt indstillende myndighed, og som -

foruden af biblioteksdirektøren - bestod af 4 medlemmer udpeget af biblioteksrådet blandt dettes medlemmer. Antages dette, er spørgsmålet herefter, om det også har været forudsat, at medlemmerne blev udpeget, således som det er sket i praksis, d.v.s. således at de pågældende tillige var medlemmer af hovedbestyrelsen i Danmarks Biblioteksforening - og eventuelt tillige medlemmer af bestyrelsen for andre tilskudsmodtagere som f. eks. Bibliotekscentralen. Jeg er mest tilbøjelig til at besvare dette spørgsmål bekræftende. Udpegningen inden for denne ramme har betydet, at fordelingsudvalget er kommet til at bestå af de medlemmer af bibliotéksrådet, der forener den egenskab at være kommunale repræsentanter (medlem af kulturelle udvalg eller kommunalt ansatte bibliotekarer) og den egenskab at have en direkte kontakt med arbejdet i folkebibliotekerne. At fordelingsudvalgets medlemmer blev »kommunale«, var en nærliggende løsning, for så vidt som der kan siges at være tale om fordeling af »kommunale penge« (tilbageholdt del af statstilskud). At fordelingsudvalgets medlemmer skulle have en nærmere kontakt med det praktiske biblioteksarbejde, har været rimeligt begrundet i arten af de fællesopgaver, til hvis løsning rådighedssummen forudsættes anvendt. Under hensyn til det her anførte i forbindelse med mine tidligere bemærkninger, hvorefter fordelingsudvalgets opgave overvejende er af indstillende art, finder jeg ikke at have fuldt tilstrækkeligt grundlag for at kritisere den sammensætning, ministeren for kulturelle anliggender har givet fordelingsudvalget.

Jeg finder imidlertid at burde gøre følgende yderligere bemærkninger:

Som allerede anført betegner fordelingsudvalgets sammensætning en fravigelse i forhold til, hvad almindelige forvaltningsretlige principper om inhabilitet ville føre til.

Det må - navnlig i betragtning af, at fordelingsudvalget har en vis omend begrænset afgørende myndighed - forekomme utilfredsstillende, at udvalget ikke har en udtrykkelig lovhjemmel med en klar lovgivningsmæssig stillingtagen til dets sammensætning - men alene hviler på den tidligere omtalte forudsætningsvise lovgivningsmæssige godkendelse.

Sagen giver mig endvidere anledning til at fremhæve - som jeg har gjort det i flere tidligere sager - at de forvaltningsretlige grundsætninger om inhabilitet har til formål ikke alene at sikre, at den enkelte sag bliver behandlet korrekt, men også at modvirke, at der skabes mistillid til den offentlige forvaltning og/eller dens afgørelser. På denne baggrund kan det ikke undgå at give anledning til principielle betænkeligheder, at den afgørende indflydelse på rådighedssummens fordeling, der i meget betragteligt omfang sker ved tilskud til Danmarks Biblioteksforening og Bibliotekscentralen, er hos et fordelingsudvalg, hvor flertallet er medlemmer af Danmarks Biblioteksforenings hovedbestyrelse, og 2 af medlemmerne (foruden biblioteksdirektøren) er medlemmer af Bibliotekscentralens bestyrelse.

Jeg finder derfor at burde henstille, at der nu eller i hvert fald i forbindelse med den pågående revision af biblioteksordningen (bibliotekskommissionens arbejde) søges tilvejebragt et klart lovgrundlag for kompetenceordningen vedrørende fordelingen af rådighedssummen (hvis denne fortsat opretholdes), og at der i forbindelse hermed søges tilvejebragt en ordning, der er stemmende med almindelige forvaltningsretlige principper om habilitet.

Jeg anmoder om underretning om, hvad der videre sker med hensyn til dette spørgsmål.

Jeg vil gøre folketingets retsudvalg bekendt med denne redegørelse.

Nordskov Nielsen

Bilag II. 13.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 4. juli 1978.

Vedlagt sendes en genpart af en fra ombudsmanden modtagen redegørelse af 20. juni 1978 vedrørende en sag om fremlæggelse i læsesalen på Glamsbjerg bibliotek af et udkast til kommunalpolitisk program, der var udarbejdet af socialdemokratiet i Glamsbjerg, idet man i overensstemmelse med departementschefens beslutning af 30. juni 1978 beder om, at redegørelsen må blive tilsendt samtlige medlemmer af bibliotekskommissionen til orientering

P. M. V.
E. B.

Lennart Holten
Eksp. sekr.

Bibliotekskommissionen
Sekretariatet

Folketingets Ombudsmand

Den 20. juni 1978

Redegørelse vedrørende en sag om fremlæggelse i læsesalen på Glamsbjerg bibliotek af et udkast til kommunalpolitisk program, der var udarbejdet af socialdemokratiet i Glamsbjerg.

/. *Klagen og mit bedømmelsesgrundlag.*

I skrivelse af 21. september 1977 klagede Bent Jørgensen, Byvejen 57, 5620 Glamsbjerg, der var medlem af Glamsbjerg kommunalbestyrelse, over bibliotekstilsynets afgørelse af 15. juli 1977, hvorved tilsynet tilkendegav sin opfattelse af en beslutning, som var truffet af biblioteksudvalget og kulturudvalget i Glamsbjerg kommune om fremlæggelsen af »Udkast til program A 78-82«, der var udarbejdet af socialdemokratiet i Glamsbjerg. Bent Jørgensen fandt, at tilsynet burde have tilkendegivet et klarere standpunkt, end tilfældet var. Bent Jørgensen mente endvidere, at tilsynet burde have taget stilling til, hvorvidt den trufne beslutning om fremlæggelsesdatoen var i strid med grundlovens § 77 om ytringsfrihed.

I den anledning indhentede jeg en udtalelse af 31. oktober 1977 fra bibliotekstilsynet samt en udtalelse af 13. december 1977 fra ministeriet for kulturelle anliggender samt sagens akter.

Jeg har desuden den 30. maj 1978 haft en drøftelse af sagen med biblioteksdirektor K. Lindbo-Larsen og biblioteksinspektør V. Klingberg-Nielsen.

Bent Jørgensen klagede i skrivelsen af 21. september 1977 endvidere over en afgørelse af 12. september 1977 fra tilsynsrådet for Fyns amt vedrørende den måde, hvorpå borgmesteren havde ledet Glamsbjerg kommunalbestyrelses møde den 14. juni 1977, hvor sagen om fremlæggelsen af partiprogrammet var blevet behandlet. I forbindelse hermed gjorde Bent Jørgensen gældende, at borgmesteren havde handlet i strid med den kommunale styrelseslov samt grundlovens § 77 ved at nægte ham ordet under mødet. Tilsynsrådet havde efter Bent Jørgensens opfattelse uberettiget afvist at kritisere disse forhold.

I den anledning indhentede jeg en udtalelse af 2. november 1977 fra tilsynsrådet og en udtalelse af 16. november 1977 fra indenrigsministeriet samt sagens akter.

//. *Regler af betydning for sagens bedømmelse.*

Grundlovens § 77, som Bent Jørgensen har omtalt i sine klager, har følgende indhold:

> »Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingensinde påny indføres.«

Loven om folkebiblioteker, jfr. lovbekendtgørelse nr. 600 af 9. december 1975, indeholder i § 1 følgende almindelige formålsbestemmelse:

> »Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger og
> andet egnet materiale vederlagsfrit til rådighed.«

I henhold til lovens § 22 har ministeren for kulturelle anliggender udstedt bekendtgørelse nr. 169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker. Bekendtgørelsens § 1 indeholder uddybende regler om folkebibliotekernes formål og virksomhed. I § 1, stk. 1, bestemmes:

> »Folkebibliotekerne stiller i overensstemmelse med lovens formålsparagraf bøger og andet egnet materiale for børn og voksne til rådighed for derved at give den enkelte borger mulighed for selvstændig meningsdannelse, almen og faglig orientering og kundskabstilegnelse, personlig udvikling og kunstnerisk og menneskelig oplevelse. Folkebibliotekerne støtter og supplerer det folkeoplysende arbejde samt - med den naturlige afgrænsning mod de faglige og videnskabelige bibliotekers område - alle skole- og andre uddannelsesformer. Folkebibliotekerne virker desuden som informationscentraler, der står til rådighed såvel for den enkelte benytter som

for institutioner, erhvervsvirksomheder m. v.«

En yderligere uddybning af lovens formålsbestemmelse indeholdes i bekendtgørelsens § 21 om bogvalg m. v. § 21, stk. 1 og 2, indeholder følgende bestemmelser:

»Bestemmelserne i lovens formålsparagraf om fremme af oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet skal opfyldes gennem kvalitet, alsidighed og aktualitet i udvalget af det materiale, folkebibliotekerne stiller til rådighed. På skønlitteraturens område skal bibliotekerne kunne give læserne adgang til det bedste af den på dansk foreliggende litteratur. Ved udvælgelsen må alene lødigheden, ikke de i bogen indeholdte religiøse, moralske eller politiske synspunkter være afgørende. For sammensætningen af den faglitterære bogbestand gælder tilsvarende krav, idet den under rimelig hensyntagen til virkeområdets størrelse og karakter skal omfatte såvel enkle som videregående fremstillinger inden for alle områder.

Stk. 2. Bibliotekets tidsskrift- og avishold sammensættes efter tilsvarende retningslinier.«

Ifølge bibliotekslovens § 3, stk. 1, 3. pkt., henlægges ledelsen af et folkebibliotek til »et af kommunalbestyrelsen nedsat udvalg«; det kan være et af de sædvanlige stående udvalg (kulturudvalget) eller et særligt stående udvalg for biblioteksvæsenet.

§ 22 i lov om kommunernes styrelse, jfr. lovbekendtgørelse nr. 399 af 19. juli 1977, har følgende indhold:

»Et medlem af kommunalbestyrelsen kan for denne indbringe ethvert spørgsmål om udvalgenes virksomhed, og udvalgene skal meddele kommunalbestyrelsen de oplysninger, denne forlanger. Udvalgene er - med de begrænsninger, der er fastsat i lovgivningen - i enhver henseende undergivet kommunalbestyrelsens beslutninger.«

///. Sagsfremstilling.

I slutningen af april 1977 rettede Hans Lauridsen, Rosenvænget 23, 5620 Glamsbjerg, som formand for den socialdemokratiske vælgerforening henvendelse til biblioteksudvalget i Glamsbjerg kommune og anmodede om tilladelse til at fremlægge »Udkast til program A 78-82« på Glamsbjerg bibliotek. Det nævnte programudkast, som var blevet vedtaget på vælgerforeningens netop afholdte generalforsamling, indeholdt et oplæg til debat om kommunalpolitiske spørgsmål. I forordet til udkastet, der var en stencileret publikation på 45 sider, var dettes formål angivet således:

»...

Med glæde præsenterer vi vor PROGRAMUDKAST A 78-82, som generalforsamlingen har godkendt som partiets oplæg til en offentlig debat i kommunen.

Interessen for socialdemokratisk kommunalpolitik er stor og stadig stigende, bl. a. fordi vi ønsker et fornuftigt samarbejde med borgerne i kommunen.

Vi ønsker også at samarbejde med borgerne om vort nye program og opfordrer alle til at tage del i arbejdet i den kommende tid. Det kan man gøre på mange måder, bl. a. ved at diskutere vore forslag, ved at komme med kritik, stille ændringsforslag eller foreslå tilføjelser til programudkastet. Alle forslag vil indgå i færdigbehandligen af programmet, som ventes endeligt udarbejdet omkring årsskiftet 1977/78.

Allerede i 1974 lagde socialdemokratiet i Glamsbjerg kommune en klar kommunalpolitisk kurs med sit program A KOMMUNALPROGRAM 74–78. Forklaringen på vor konsekvente og stabile kommunalpolitik igennem mange år ligger i dette arbejdsprogram. Kommunalpolitik bliver mere og mere kompliceret. For at få stabilitet og sammenhæng i det kommunale arbejde er det nødvendigt med en langsigtet plan, et program.

I grunden skal der mod til at lægge sig fast på en række ideer og synspunkter forud for en 4-årig periode. Ofte er det lettere at tage bestik af stemningen, efterhånden som problemerne melder sig. En sådan tilfældig kommunalpolitik ønsker vi ikke at lægge navn til. Vi foretrækker at lægge kortene på bordet ved at informere borgerne om vore synspunkter og ikke mindst vor holdning til det kommunale arbejde forud for den kommende periode.

Vil man have indflydelse på, hvad der skal ske i de næste fire år i Glamsbjerg kommune, så er muligheden til stede ved at tage aktiv del i udformningen af socialdemokratiets kommunale arbejdsprogram.«

Udkastet indeholdt en gennemgang af socialdemokratiets synspunkter på:

»»Det kommunale selvstyre«, »Social- og sundhedspolitik«, »Miljø-Planlægning-Service«, »Erhvervslivet og beskæftigelsen« samt »Kultur - og skole/uddannelse - fritid.««

Kommunens biblioteksudvalg, som består af 3 medlemmer valgt af og blandt kommunens udvalg for kulturelle anliggender, vedtog på et møde den 18. maj 1977 at tillade fremlæggelsen, men således »at det først skal fremlægges sammen med eventuelt andet modtaget materiale fra partierne den 1. oktober 1977«.

Kommunens kulturudvalg besluttede på møde den 31. maj 1977 at ændre denne afgørelse således, at fremlæggelsesdatoen blev fastsat til den 1. juli 1977.

Den 1. juni 1977 skrev Bent Jørgensen - i sin egenskab af kommunalbestyrelsesmedlem - således til kommunalbestyrelsen:

»Under henvisning til § 22 i lov om kommunernes styrelse ønsker jeg en redegørelse for baggrunden for biblioteksudvalgets/kulturudvalgets stilling til fremlæggelse af det socialdemokratiske programudkast på Glamsbjerg bibliotek. Redegørelsen forventes optaget som et dagsordenspunkt til kommunalbestyrelsesmødet d. 14. juni 1977.«

Dagsordenen for kommunalbestyrelsens møde den 14. juni 1977 kom herefter til under pkt. 952 at indeholde følgende dagsordenspunkt:

»Bent Jørgensen anmoder om en redegørelse for biblioteksudvalgets/kulturudvalgets stilling til fremlæggelse af det socialdemokratiske programudkast på Glamsbjerg bibliotek, jfr. § 22 i lov om kommunernes styrelse.«

Formanden for kulturudvalget redegjorde på kommunalbestyrelsmødet for udvalgsbeslutningerne. Ifølge beslutningsprotokollen for mødet blev redegørelsen »taget til efterretning med 9 stemmer for og 5 imod«. Ifølge beslutningsprotokollen blev »datoen for fremlæggelse af politisk programudkast vedtaget med 11 stemmer for og 3 imod til den 1. juli 1977«.

I skrivelse af 18. juni 1977 rettede Bent Jørgensen henvendelse til mig med anmodning om, at jeg tog stilling til, om bibliotekudvalgets, kulturudvalgets og kommunalbestyrelsens beslutninger stred imod grundlovens § 77 eller lovgivningen i øvrigt, samt om beslutningerne var ugyldige.

I den anledning meddelte jeg ved skrivelse af 11. juli 1977 Bent Jørgensen, at jeg fandt det rettest, at han afventede svarene på hans samtidige henvendelser til henholdsvis bibliotekstilsynet og tilsynsrådet for Fyns amt (jfr. nærmere nedenfor), før han tog stilling til, om han ønskede at indgive klage til mig.

Som nævnt rettede Bent Jørgensen henvendelse til bibliotekstilsynet i skrivelse af 18. juni 1977. Han anmodede heri tilsynet om at tage stilling til, hvorvidt de trufne afgørelser om fremlæggelse af programudkastet var i strid med biblioteksloven. Han anførte til støtte herfor, at bibliotekets opgaver ifølge biblioteksloven er at fremme oplysning m. v., at give den enkelte borger mulighed for selvstændig meningsdannelse samt formidle oplysninger af alsidig og aktuel karakter. Efter Bent Jørgensens mening skulle folkebibliotekerne virke som informationscentraler, være initiativtagende og udadrettede i deres virksomhed. Bent Jørgensen pegede endvidere på, at det var væsentligt at understrege ikke blot ytringsfriheden, men også borgernes ret til informationer.

I en skrivelse ligeledes af 18. juni 1977 til tilsynsrådet for Fyns amt anførte Bent Jørgensen følgende:

»...

Da beslutningerne efter min opfattelse strider imod såvel grundlovens § 77 som mod adskillige bestemmelser i biblioteksloven af 1964 og lovbekendtgørelsen af 1965, anmodede jeg i henhold til § 22 i den kommunale styrelseslov om en redegørelse for de trufne beslutninger, jfr. vedlagte dagsorden.

Afviklingen af pkt. 952 på kommunalbestyrelsesmødet d. 14/6.

Redegørelsen blev givet mundtligt af kulturudvalgsformanden, der tillige er formand for biblioteksudvalget. Af redegørelsen fremgik det bl. a., at de trufne beslutninger i biblioteksudvalget og kulturudvalget ikke hviler på protokollerede vedtagelser eller lignende. Udvalgenes udgangspunkt havde været, at de lokale vælgerforeninger skulle ligestilles, og udvalgene havde ment, at det bedst kunne opnås ved at tilbageholde vort programudkast og samtidig opfordre de øvrige vælgerforeninger til at fremskynde deres materiale.

Da jeg efter redegørelsen bad om at få ordet, nægtede borgmesteren det med den begrundelse, at § 22 i den kommunale styrelseslov ikke hjemler kommunalbestyrelsens medlemmer ret til at ytre sig.

Handlede borgmesteren ret?

Har ethvert kommunalbestyrelsesmedlem ret til at få ordet til ethvert punkt på dagsordenen?

På min foranledning blev mødet suspenderet i 5 minutter.

Ved mødets genoptagelse erklærede jeg på A-gruppens vegne, at gruppen ikke fandt redegørelsen fyldestgørende, og at vi således ikke kunne acceptere den.

Borgmesteren satte derefter redegørelsen under afstemning.

Redegørelsen blev vedtaget.

Handlede borgmesteren korrekt?

Videre satte borgmesteren fremlæggelsesdatoen under afstemning. Fremlæggelsesdatoen d. 1/7 blev vedtaget.

Handlede borgmesteren korrekt?«

Bibliotekstilsynet indhentede i anledning af Bent Jørgensens ovennævnte henvendelse af 18. juni 1977 en udtalelse af 24. juni 1977 fra Glamsbjerg kommunalbestyrelse, som bl. a. oplyste, at kulturudvalgets beslutning på mødet den 31. maj 1977 var udtryk for, at medlemmerne havde været enige om »at fortsætte den hidtidige praksis, for så vidt angår de politiske og religiøse foreninger«. Glamsbjerg kommune oplyste endvidere, at socialdemokratiets programudkast ville blive fremlagt den 1. juli 1977, uanset om der fremkom andre udkast.

Bibliotekstilsynet besvarede Bent Jørgensens skrivelse af 18. juni 1977 ved skrivelse af 15. juli 1977. Tilsynet anførte:

»...

Bestemmelserne om valg, og dermed formidling, af bøger og andet materiale findes ikke i biblioteksloven men i § 21, stk. 1-2, og § 22, stk. 2, i den til loven knyttede bekendtgørelse af 27.5.1964. De kriterier der nævnes her er »kvalitet, alsidighed og aktualitet« (§21, stk. 1,1. pkt.). Om alsidigheden hedder det (i 3. pkt.) at »ved udvælgelsen må alene lødigheden, ikke de i bogen indeholdte religiøse, moralske eller politiske synspunkter være afgørende«. Anvendt på den foreliggende sag betyder det på den ene side, at alle politiske partier skal have adgang til at fremlægge materiale på biblioteket, på den anden side at biblioteket har pligt til at fremskaffe sådant materiale for så vidt det findes, så låneren på denne måde får lejlighed til den »selvstændige meningsdannelse« der nævnes i § 1, stk. 1, i bekendtgørelsen.

Den holdning »at dele sol og vind lige« ved at søge fremskaffet materiale fra andre partier som kulturudvalgsformanden giver udtryk for i sin redegørelse er således i overensstemmelse med gældende regler. Hertil kommer at borgmesteren i en udtalelse til bibliotekstilsynet af 24.6.1977 (fotokopi vedlagt) understreger, at »Socialdemokratiets programudkast naturligvis fremlægges den 1.7.1977 uden hensyn til, om der er fremkommet andre programudkast.«

Medens der således efter bibliotekstilsynets opfattelse ikke i princippet er tale om et brud på kravet om alsidighed og dermed om en ulovlig beslutning, må man være meget betænkelig ved den måde, hvorpå bestemmelsen her er administreret i praxis: Indførelse af en karenstid for anskaffelse/fremlæggelse/udlån af et materiale om et emne, hvorom der ikke samtidig foreligger materialer fra anden, i dette tilfælde politisk, side. En almindelig gennemførelse af dette princip kan føre til helt uholdbare tilstande og vil harmonere dårligt med den forpligtelse til aktuel information, der påhviler biblioteket.«

Tilsynsrådet for Fyns amt indhentede i anledning af Bent Jørgensens skrivelse af 18. juni 1977 en udtalelse af 11. august 1977 fra kommunalbestyrelsen. Kommunalbestyrelsen oplyste, at Bent Jørgensen, da formanden for kulturudvalget i mødet den 14. juni 1977 havde redegjort for sagen, havde ønsket redegørelsen stillet til debat, og at borgmesteren derpå havde frataget ham ordet »under henvisning til styrelseslovens § 22, pkt. 2 i lovens kommentarer« og henviste ham til at fremsende forslag til kommunalbestyrelsen, hvis han ønskede en ændring i den praksis, der blev fulgt af kulturudvalget og biblioteksudvalget.

Tilsynsrådet behandlede sagen på møde den 31. august 1977 og meddelte Bent Jørgensen rådets afgørelse ved skrivelse af 12. september 1977. Rådet forstod Bent Jørgensens henvendelse af 18. juni 1977 således, at han rejste følgende 4 spørgsmål:

»...

1) Handlede borgmesteren ret ved at nægte Dem ordet?
2) Har ethvert kommunalbestyrelsesmedlem ret til at få ordet til ethvert punkt på dagsordenen?

Efter supplerende at have oplyst, *at* mødet på Deres foranledning blev suspenderet i 5 minutter, *at* De efter mødets genoptagelse på A-gruppens vegne erklærede, at gruppen ikke fand redegørelsen fyldestgørende, og gruppen derfor ikke kunne acceptere den, *at* borgmesteren derefter satte redegørelsen under afstemning, samt *at* den blev vedtaget, har De yderligere rejst følgende spørgsmål:

3) Handlede borgmesteren ved nævnte fremgangsmåde korrekt?

De har videre oplyst, at borgmesteren derefter satte selve fremlæggelsesdatoen under afstemning, og at datoen den 1. juli blev vedtaget.

De har endelig rejst følgende spørgsmål:

4) Handlede borgmesteren herved korrekt?

Tilsynsrådet besvarede hver enkelt af de rejste spørgsmål således:

»*Ad 1)* Efter tilsynsrådets opfattelse er der ikke grundlag for at antage, at bestemmelsen i styrelseslovens § 22 udelukker et medlem fra at ytre sig om en redegørelse, der er afgivet til kommunalbestyrelsen i medfør af bestemmelsen.

Det må dog herved - som også anført af kommunalbestyrelsen i dens skrivelse af 11. august 1977 - erindres, at bestemmelsen alene giver et medlem adgang til at forlange oplysninger om bestemte, nærmere præciserede anliggender indenfor udvalgets virksomhedsområde og ikke adgang til at få sagen optaget til realitetsbehandling i kommunalbestyrelsen.

Efter tilsynsrådets opfattelse har borgmesteren ikke kunnet nægte Dem adgang til at stille spørgsmål af denne karakter, hvorimod han må have været berettiget til at afvise Deres indlæg, hvis dette kunne betragtes som oplæg til fornyet behandling og realitetsafgørelse.

Ad 2) Dette spørgsmål må efter det under besvarelsen af spørgsmål 1 anførte besvares med et ja.

Ad 3) Indledningsvis ved besvarelsen af dette spørgsmål bemærkes, at der i 1. punktum i det ud for punkt 952 i dagsordenen anførte efter tilsynsrådets opfattelse i stedet for ordene »tages til efterretning« - burde have været anført ordene »blev godkendt«, jfr. herved også afsnit 6 i kommunalbestyrelsens udtalelse af 11. august 1977, hvorefter redegørelsen blev godkendt.

Dernæst bemærkes, at bestemmelsen i styrelseslovens § 22 i overensstemmelse med det foran anførte ikke kan antages at give et medlem adgang til at forlange sager, der er omfattet af et udvalgs kompetence, indbragt til realitetsafgørelse i kommunalbestyrelsen; derimod kan der i medfør af bestemmelen rejses principielle spørgsmål om udvalgenes virksomhed.

Foranstående fortolkning af § 22 udelukker efter tilsynsrådets mening ikke, at en redegørelse som den omhandlede sættes under afstemning om, hvorvidt den kan godkendes. En sådan godkendelse indebærer efter tilsynsrådets opfattelse ikke, at det efter godkendelsen er udelukket, at en af redegørelsen omfattet sag optages på

dagsordenen til et senere kommunalbestyrelsesmøde til realitetsafgørelse i selve kommunalbestyrelsen.

Ad 4) Borgmesteren har efter tilsynsrådets opfattelse ikke været berettiget til at sætte fremlæggelsesdatoen den 1. juli 1977 under afstemning, da punkt 952 på dagsordenen alene omfattede en redegørelse i medfør af styrelseslovens § 22. En beslutning om fremlæggelsesdatoen burde derfor, forsåvidt spørgsmålet ikke kunne betragtes som afgjort ved kulturudvalgets beslutning, have været udskudt til et senere møde.«

IV. Klagen og de indhentede udtalelser.

I skrivelse af 21. september 1977 indgav Bent Jørgensen klage til mig over tilsynsrådets og bibliotekstilsynet ovennævnte udtalelser. Han fandt, at disse udtalelser ikke var tilstrækkeligt klare og ønskede »en klarere tilkendegivelse først og fremmest med hensyn til, om der er sket en tilsidesættelse/knægtelse af ytringsfriheden«. Bent Jørgensen præciserede sagens hovedproblem således:

». . .
Spørgsmålet er:
Er der ved gennemførelse af »karenstid« for fremlæggelse af programudkastet og ved at nægte Bent Jørgensen ordet på kommunalbestyrelsesmødet den 14/6 1977 under behandlingen af punkt 952 på dagsordenen sket tilsidesættelse/knægtelse af den grundlovssikrede ytringsfrihed?
Hvem er i givet fald ansvarlig herfor?

I den anledning indhentede jeg som tidligere nævnt en udtalelse af 31. oktober 1977 fra bibliotekstilsynet. Tilsynet anførte, at det ligger uden for tilsynets kompetence at tage stilling til, om der eventuelt er sket en krænkelse af grundloven; tilsynet kunne derfor ikke udtale sig herom. I øvrigt kunne tilsynet henholde sig til sin skrivelse af 15. juli 1977 til Bent Jørgensen. I skrivelse af 24. november 1977 til ministeriet for kulturelle anliggender meddelte tilsynet, at det kunne henholde sig til afgørelsen af 15. juli 1977 og udtalelen af 31. oktober 1977 til mig.

Ministeriet for kulturelle anliggender meddelte mig i udtalelsen af 13. december 1977, at ministeriet kunne henholde sig til tilsynets udtalelser af 15. juli, 31. oktober og 24. november 1977. Ministeriet tilføjede, at ministeriet delte tilsynets betænkeligheder med hensyn til den praktiserede indførelse af en »karenstid« for fremlæggele af et givet (politisk) materiale, selv om det var sket for at muliggøre, at andre partier samtidig kunne fremlægge tilvarende materiale. Ministeriet bemærkede, at alsidighedskravet normalt kun kan tilgodeses ved, at det påses overholdt ved bibliotekets samlede anskaffelses- og formidlingspolitik over en given periode. Endelig afviste ministeriet, at den grundlovssikrede ytringsfrihed skulle være krænket ved de trufne afgørelser.

Tilsynsrådet meddelte mig i skrivelse af 3. november 1977, at sagen på ny havde været forelagt i rådets møde den 26. oktober 1977, og at rådet havde vedtaget at henholde sig til afgørelsen af 12. september 1977.

Indenrigsministeriet udtalte i skrivelse af 16. november 1977 til mig, at ministeriet ikke på grundlag af de foreliggende oplysninger havde anledning til kritik af tilsynsrådets behandling af sagen.

V. Konklusion.

A. Bibliotekstilsynets afgørelse af 15. juli 1977:

Jeg skal først bemærke, at der, således som sagen foreligger for mig, ikke er spørgsmål om en stillingtagen til de kommunale myndigheders handlemåde. Jeg finder dog at burde bemærke, at der ikke - selv om sagen havde foreligget for mig på en anden måde - ville have været rimelig grund til at udtale kritik over for de kommunale myndigheder, idet det må lægges til grund, at disse myndigheders dispositioner har været bestemt af bestræbelser på at opfylde, hvad er er anset for folkebibliotekslovens og folkebiblioteksbekendtgørelsens alsidighedskrav.

Det spørgsmål, der foreligger til min bedømmelse, er alene den retsopfattelse, som bibliotekstilsynet har givet udtryk for i sin udtalelse af 15. juli 1977, jfr. ovenfor side 7 og 8.

Jeg skal herom bemærke, at jeg i det væsentlige kan tilslutte mig den nævnte udtalelse fra bibliotekstilsynet - som ministeriet for kulturelle anliggender senere har tilsluttet sig

- idet jeg dog finder, at udtalelsen giver mig anledning til at fremkomme med følgende uddybende og præciserende bemærkninger:

Da Bent Jørgensen i sine klager har henvist til bestemmelsen i grundlovens § 77, skal jeg bemærke, at denne bestemmelse ikke kan tillægges nogen direkte betydning ved afgørelsen af, om kommunens beslutning om først at tillade det omtalte partiprogram fremlagt efter den 1. juli 1977 var lovlig. Dette beror bl. a. på, at den nævnte grundlovsbestemmelse ikke hjemler noget krav på det offentlige med hensyn til at stille ressourcer til rådighed for informationsvirksomhed. På den anden side har synspunkter omkring denne grundlovsbestemmelse efter min mening en vis fortolkningsmæssig betydning i forhold til andre lovbestemmelser. Giver sådanne lovbestemmelser anledning til tvivl om rækkevidden af borgernes (og deres organisationers) adgang til at offentliggøre oplysninger og synspunkter, vil der på grundlag af grundlovens § 77 (og de synspunkter, denne bestemmelse bygger på) i almindelighed være en formodning - navnlig når der er spørgsmål om oplysninger og synspunkter om offentlige anliggender - for den lovfortolkning, der giver den videste offentliggørelsesadgang. For så vidt kan den nævnte grundlovsbestemmelse få en vis betydning for fortolkning af de omtalte bestemmelser i loven om folkebiblioteker og bekendtgørelsen om folkebiblioteker.

Jeg skal dernæst gøre nogle bemærkninger vedrørende spørgsmålet, om folkebiblioteksloven og folkebiblioteksbekendtgørelsens regler finder anvendelse med hensyn til en publikationsfremlæggelse som den, der er tale om i den foreliggende sag. Der kan rejses det spørgsmål, om folkebibliotekers fremlæggelse af sådanne publikationer må sidestilles med deres virksomhed med hensyn til udstilling o. lign., der slet ikke er reguleret i loven eller bekendtgørelsen, - eller om spørgsmål vedrørende folkebibliotekers anskaffelse og fremlæggelse af sådanne publikationer bør behandles efter lovens og bekendtgørelsens almindelige regler om »bogbestand« m. v. Bibliotekstilsynet har antaget den sidste løsning, og jeg er enig i denne opfattelse, der bl. a. har støtte i bestemmelsen i lovens § 21, stk. 2, hvorefter reglerne i § 21, stk. 1, vedrørende »Bogbestand« finder tilsvarende anvendelse på bibliotekernes »tidsskrifts- og avishold«.

Sagen drejer sig om, hvorledes et folkebibliotek skal forholde sig, hvis en lokal vælgerforening (gratis) stiller et program til rådighed for det stedlige folkebibliotek med henblik på fremlæggelse; det bemærkes herved, at det drejer sig om en publikation, der efter sin art ikke kan udlånes, men kun stilles til rådighed for bibliotekets besøgende på læsesalen.

Efter min mening er det på grundlag af lovens og bekendtgørelsens regler rigtigst at antage som et udgangspunkt, at biblioteket i et sådant tilfælde skal modtage og fremlægge partiprogrammet og gøre det straks.

Der er ikke i folkebiblioteksloven eller den tilhørende bekendtgørelse fastsat regler, der pålægger bibliotekerne veldefinerede pligter med hensyn til boganskaffelse m. v. De bestemmelser i loven og bekendtgørelsen, der illustrerer spørgsmålet om bibliotekernes anskaffelsespligt, er lovens formålsbestemmelse i § 1, hvorefter det bl. a. er folkebibliotekernes formål at »fremme oplysning«, og de supplerende bestemmelser i bekendtgørelsens §§1 og 21, som er gengivet ovenfor side 2 og 3. Efter bekendtgørelsens § 1 »stiller (folkebibliotekerne) ... bøger og andet egnet materiale ... til rådighed for derved at give den enkelte borger mulighed for selvstændig meningsdannelse, almen og faglig orientering ... Folkebibliotekerne støtter og supplerer det folkeoplysende arbejde ... Folkebibliotekerne virker desuden som informationscentraler ...«. I bekendtgørelsens § 21 angives de kriterier, der skal være afgørende ved bogbestandens udvælgelse: »kvalitet, alsidighed og aktualitet«.

Jeg er naturligvis opmærksom på, at det under hensyn til de nævnte bestemmelsers karakter (til dels formålsbestemmelser) og vagt formulerede indhold i almindelighed er udelukket på grundlag af disse bestemmelser at fastslå en pligt for bibliotekerne til at foretage anskaffelser og udlån (fremlæggelse) af bestemte materialegrupper. Efter min mening kan der dog ikke være rimelig tvivl om, at det på grundlag af de nævnte bestemmelser i forbindelse med den almindeligt anerkendte opfattelse af bibliotekernes funktion - også i relation til politiske funktioner i samfundet - med hensyn til visse materialer må kunne fastslås,at de skal kunne lånes eller være fremlagt på folkebiblioteker. På denne baggrund og under hensyn til den betydning, de

politiske partier har som led i folkestyret, forekommer det mig ikke antageligt, om et folkebibliotek ikke råder over de politiske partiers landspolitiske programmer (til udlån eller fremlæggelse). Og på tilsvarende måde må det efter min mening forholde sig med hensyn til de lokale vælgerforeningers eventuelle programmer. Af aktualitetskravet i bekendtgørelsens § 21 følger, at biblioteket som udgangspunkt må søge at anskaffe den pågældende publikation, når den foreligger; der kan være grund til at bemærke, at aktualitetskravet får et særligt indhold, når talen som i det foreliggende tilfælde er om et debatoplæg.

Når det således efter min opfattelse som et udgangspunkt må antages, at et folkebibliotek skal have en publikation som den foreliggende til fremlæggelse (idet spørgsmålet om udlån - på grund af publikationens karakter - som nævnt ikke kan forekomme), når den foreligger, opstår der herefter spørgsmål om, hvorvidt folkebibliotekets alsidighedsforpligtelse efter bekendtgørelsens § 21 kan føre til et andet resultat - nemlig at folkebiblioteket udsætter fremlæggelsen af en publikation en vis tid med henblik på, at der eventuelt kan foreligge en eller flere andre publikationer med andre synspunkter, således at der kan ske en samtidig fremlæggelse af et samlet materiale med alsidigt indhold. Dette synes antaget af biblioteksudvalget, kulturudvalget og kommunalbestyrelsen i den foreliggende sag. Selv om jeg meget vel forstår synspunkterne bag denne opfattelse, må jeg være enig med bibliotekstilsynet i, at alsidighedsbestemmelsen i bekendtgørelsens § 21 ikke kan begrunde udsættelse af anskaffelsen (og udlån eller fremlæggelse) af en publikation. Folkebibliotekernes forpligtelse til alsidighed er efter min opfattelse en forpligtelse, der må vurderes i forhold til det til enhver tid værende markedsudbud af bøger og andre publikationer. Derimod kan folkebibliotekernes pligt efter bekendtgørelsens § 21 til alsidighed ikke indebære pligt til - i bestræbelse på at skabe en vis ligevægt, f. eks. med hensyn til politiske synspunkter - at udskyde anskaffelse (og fremlæggelse) af en publikation, indtil der udkommer en anden publikation, hvis anskaffelse og fremlæggelse vil bevirke, at bibliotekets bestand bliver mere afbalanceret. I øvrigt kan en sådan »aktiv« administration af alsidighedskravet efter omstændighederne føre til det modsatte af alsidighed, for så vidt som den kan indebære, at en organisation får sin publikation fremlagt, når den er aktuel, og hvor det derfor har særlig betydning, medens en anden organisation først får publikationen fremlagt på et tidspunkt, hvor dens fremlæggelse har mindre betydning, fordi den i mellemtiden i et vist omfang er kommet til offentlighedens kundskab på anden måde. Efter min mening kan i øvrigt synspunkter omkring grundlovens § 77, som jeg berørte ovenfor side 12 og 13, med en vis vægt anføres imod det, jeg ovenfor har kaldt en »aktiv« administration af alsidighedskravet fra bibliotekernes side.

Jeg har gjordt bibliotekstilsynet bekendt med mine ovenfor anførte synspunkter.

B. Tilsynsrådets afgørelse af 12. september 1977:

1) Ved vurderingen af tilsynsrådets ovennævnte afgørelse må det for det første afklares, om ledelsen af et folkebibliotek ifølge loven er henlagt til et stående udvalg under kommunalbestyrelsen, således at dette udvalg har en *selvstændig kompetence* i den nævnte henseende (ligesom socialudvalget har efter den sociale bistandslov), eller om kommunalbestyrelsen må anses for at have den overordnede ledelse af kommunens folkebiblioteker, således at kommunalbestyrelsens kompetence udøves af et stående udvalg *på kommunalbestyrelsens vegne.*

Ledelsen af et kommunalt folkebibliotek er ifølge bibliotekslovens § 3, stk. 1, 3. pkt., »henlagt til et af kommunalbestyrelsen nedsat udvalg«.

Den pågældende formulering var ikke medtaget i det forslag til lov om folkebiblioteker m. v., som kulturministeren fremsatte i folketinget den 29. januar 1964. Bestemmelsen blev indføjet af folketingsudvalget ved afgivelsen af betænkning den 22. april 1964. Begrundelsen for at indsætte den pågældende bestemmelse var ifølge folketingsudvalgets betænkning (Folketingstidende 1963/64 tillæg B. sp. 685) følgende:

> »Under hensyn til, at det efter forslaget vil blive hovedreglen, at folkebiblioteker er kommunale, mener flertallet, at bestemmelserne i så vid udstrækning som muligt bør bringes i overensstemmelse med de

almindelige regler for styrelsen af kommunale institutioner. Hertil sigter bl. a. ændringsforslagene nr. 2) (det her omtalte indføjede forslag) og 8).«

Jeg må på denne baggrund finde, at det ikke ved biblioteksloven § 3 er tilsigtet at tillægge et stående udvalg, hvorunder biblioteksvæsenet hører, en selvstændig kompetence (uafhængigt af kommunalbestyrelsen).

Jeg skal herved yderligere henvise til, at samme forståelse er forudsat af indenrigsministeriet ved udarbejdelsen af normalstyrelsesvedtægt for primærkommunerne. I § 32 er det fastsat, at det kommunale biblioteksvæsen henhører under *udvalget for kulturelle anliggender,* uden at det samtidig er angivet, at udvalget træffer selvstændige beslutninger i henhold til lovgivningen om biblioteksvæsenet. I modsætning hertil indeholder § 29 i normalstyrelsesvedtægten for så vidt angår *det sociale udvalg,* som i henhold til en lang række lovbestemmelser er tillagt en selvstændig kompetence, følgende bestemmelse:

»Udvalget træffer afgørelser i sager, der ifølge lovgivningen er henlagt til det sociale udvalg.«

2) Betydningen af at fastslå, at biblioteksudvalget (og det kulturelle udvalg) i bibliotekssager handler på kommunalbestyrelsens vegne, er først og fremmest, at de almindelige regler om udvalg i den kommunale styrelseslov, herunder § 22 (citeret ovenfor side 3), finder anvendelse. Bent Jørgensen haVde således hjemmel i styrelseslovens § 22 til at forlange, at kulturudvalgets beslutning vedrørende fremlæggelsesdatoen for partiprogrammet blev forelagt kommunalbestyrelsen.

Der er ved vurderingen af tilsynsrådets afgørelse af 12. september 1977 alene tvivl med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt borgmesteren lovligt under kommunalbestyrelsens behandling i møde den 14. juni 1977 af sagen kunne nægte Bent Jørgensen adgang til at ytre sig om den redegørelse, formanden for kulturelt udvalg afgav på mødet i henhold til § 22, samt spørgsmålet om kommunalbestyrelsen lovligt kunne stemme om fremlæggelsesdatoen.

Jeg er enig med tilsynsrådet i, at borgmesteren ikke kunne nægte Bent Jørgensen adgang til at stille spørgsmål i tilknytning til redegørelsen fra kulturudvalgets formand, men at borgmesteren var berettiget til at afvise indlæg fra Bent Jørgensen, der gik ud over det behandlede dagsordenspunkt og måtte betragtes som oplæg til en ny behandling med henblik på en selvstændig afgørelse. - Jeg skal tilføje, at bestemmelsen i grundlovens § 77 er uden betydning for bedømmelsen af dette spørgsmål.

Jeg er endvidere enig med tilsynsrådet i, at en anmodning i henhold til styrelseslovens § 22 om indbringelse for kommunalbestyrelsen af et spørgsmål vedrørende et af de stående udvalgs virksomhed ikke kan give kommunalbestyrelsen anledning til en selvstændig beslutning vedrørende det realitetsspørgsmål, udvalget har behandlet. En selvstændig stillingtagen til et sådant spørgsmål måtte kræve, at spørgsmålet blev optaget som selvstændigt punkt på dagsordenen for et kommunalbestyrelsesmøde. En sådan beslutning må, som anført af tilsynsrådet i skrivelsen af 12. september 1977, optages selvstændigt på dagsordenen for et kommunalbestyrelsesmøde for at komme til realitetsafgørelse.

Jeg finder herefter ikke grundlag for at kritisere tilsynsrådets afgørelse af 12. september 1977.

Nordskov Nielsen

Bilag II. 14.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 13. november 1978

Bibliotekskommissionenen, Hovedsekretariatet

I brev af 5. oktober 1977 har Kaj Ove Nielsen rejst spørgsmål om lovligheden af de bødeordninger, som praktiseres ved Århus kommunes biblioteker.

Sagen har været behandlet af folketingets ombudsmand og i ministeriet, senest ved ministeriets skrivelse af 13. november 1978.

Idet man vedlægger genparter af ministeriets skrivelser af 1. november 1977, af 3. oktober 1977 samt af dags dato tillige med ombudsmandens skrivelser af 12. juli 1978 og 20. oktober 1977 samt en udtalelse indhentet fra Bibliotekstilsynet, beder man Bibliotekskommissionen om at lade spørgsmålet indgå i sine overvejelser i forbindelse med revisionen af folkebiblioteksloven.

P. M. V.

E. B.

E. Thrane

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 1. november 1977.

Med et brev af 20. oktober 1977 (j. nr. 1977–1444–79) har folketingets ombudsmand hertil oversendt et brev af 5. oktober 1977 fra overlærer Kaj Ove Nielsen, Marienhoffsvej 24 A, 8550 Ryomgård, med anmodning om en udtalelse i anledning af den i dette brev anførte klage.

Med henvisning hertil skal ministeriet for kulturelle anliggender udtale, at man kan henholde sig til sit blandt sagens bilag værende brev af 3. oktober 1977 til klageren.

Samtlige sagsakter medfølger.

Man skal bemærke, at der i nærværende sag - uanset ministeriets brev af 24. september 1976 til indenrigsministeriet - ikke foreligger nogen udtalelse fra indenrigsministeriet og ej heller nogen erklæring fra justitsministeriet, der blev inddraget i overvejelserne af indenrigsministeriet, men at der har været en mundtlig forhandlig med de nævnte ministerier, og at det endelige udkast til svarbrev i sagen er redigeret med hensyntagen til de under forhandlingerne fremkomne synspunkter.

I ministeriets svarbrev af 3. oktover 1977 samt i de medfølgende bilag er der omtalt en anden lignende klagesag over bødesystemet i Århus. Disse to sager har været behandlet samtidigt i ministeriet.

Man vedlægger til underretning hoveddokumenterne i den samtidigt behandlede sag, herunder ministeriets endelige svarbrev af 28. september 1977 til klageren i den pågældende sag.

P. M. V.

E. B.

E. Thrane

Folketingets ombudsmand.

Den 3. oktober 1977

Not. til:

Århus byråd, Magistratens 4. afdeling Rådhuset, 8100 Århus.

Der henvises til ministeriets brev af 28. september d. å.

(Magistratens j. nr. D. K. 351.852.11).
Bibliotekstilsynet.

Der henvises til tit.'s j. nr. 381.

Indenrigsministeriet.

Der henvises til tit.'s brev af 16. september d. å. (1. K. K. T. j. nr. 1976/124/1426–9).

Justitsministeriet, lovafdelingen.

Der henvises til telefonsamtale med fuldmægtig Anne Grete Stockholm.

Ministeriet har i dag tilskrevet overlærer Kaj Ove Nielsen, Kærtoften 2, Kejlstrup, 8410 Rønde således:

»I et brev af 29. juni 1976 til forbrugerombudsmanden har De forespurgt om den af Århus kommune, magistratens 4. afdeling, for Århus kommunes biblioteker fastsatte bødeordning for boglånere, der ikke rettidigt tilbageleverer lånte bøger, er i overensstemmelse med gældende danske bestemmelser om ikendelse af straf.

Den 20. juli 1976 har forbrugerombudsmanden oversendt Deres brev af 29. juni 1976 til ministeriet for kulturelle anliggender til videre foranstaltning, jfr. ministeriets brev til Dem af 17. januar 1977.

I brevet af 29. juni 1976 har De specielt rejst spørgsmålet, om det er i overensstemmelse med de herom gældende regler, at der ved Århus kommunes biblioteker er gennemført en overdagsordning, som i praksis indebærer, at der fra låneperiodens udløb uden hjemkaldelsesvarsel påløber overdagspenge efter en progressiv skala, og således at bøderne ikke tilfalder statskassen, idet disse indgår i det kommunale biblioteksvæsens kasse.

Ministeriet har indhentet en udtalele om sagen fra Bibliotekstilsynet, hvis erklæring af 31. august 1977 man vedlægger. Ministeriet har endvidere i anledning af en anden tilsvarende sag indhentet en udtalelse fra Århus byråd, magistratens 4. afdeling, der i en skrivelse af 4. januar 1977 har udtalt at den anser den fungerende bødeordning for lovlig.

Ministeriet skal i denne anledning udtale, at der efter ministeriets opfattelse er hjemmel til ovennævnte ordning i følgende bestemmelser, 1) folkebibliotekslovens § 22, hvorefter ministeren for kulturelle anliggender på visse nærmere angivne vilkår udfærdiger en bekendtgørelse om lovens gennemførelse, og bekendtgørelsen kan tillige indeholde en nærmere bestemmelse om folkebibliotekernes indretning og virksomhed, 2) den med hjemmel i nævnte lovbestemmelse udstedte bekendtgørelse om folkebiblioteker af 13. maj 1965, der fastsætter en lang række gennemførelsesbestemmelser, herunder bestemmelsen i § 27, hvorefter der i ethvert bibliotek skal findes et reglement for biblioteksbenyttelse, og 3) de reglementer, der med hjemmel i bekendtgørelsen udfærdiges af de kommunale myndigheder, hvori »bødeordningerne« er fastsat.

Reglerne om opkrævning af de såkaldte »overdagspenge« må efter ministeriets opfattelse betragtes som et system, der efter de hidtil indvundne erfaringer er den eneste måde, hvorpå man effektivt sikrer en rimelig cirkulation af folkebibliotekernes bogmasse. De eksisterende »bødeordninger«, der i deres nuværende udformninger hviler på en årelang tradition, uden der har været rejst indsigelse over for dem, har ikke videregående rækkevidde end nødvendigt til varetagelse af dette formål, og kan derfor heller ikke antages at være i strid med bestemmelserne i folkebiblioteksloven eller på anden måde lovstridige.

Det bemærkes herved, at der ikke kan udledes nogen begrænsning i denne henseende af det i folkebibliotekslovens § 1 nedlagte princip om, at udlån er vederlagsfri, idet udlån fra bibliotekerne ikke under alle omstændigheder kan ske uhindret, jfr. herved bl. a. bekendtgørelsens § 25.

Ministeriet har derfor ikke fundet, at der er grundlag for at ændre den ovennævnte af Århus kommune, magistratens 4. afdeling, godkendte bødeordning.

Det tilføjes, at den endelige afgørelse af spørgsmålet henhører under domstolene. Nærværende besvarelse af Deres henvendelse er udarbejdet i forståelse med indenrigsministeriet og justitsministeriet.«

P. M. V.
E. B.
E. Thrane

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 13. november 1978.

Folketingets ombudsmand

I brev af 12. juli 1978 (j. nr. 1977-1449-79 LL LI) har ombudsmanden udbedt sig supplerende oplysninger vedrørende den af Kaj Ove Nielsen indgivne klage over kulturministeriets behandling af hans henvendelse om bødeordninger ved Århus kommunes biblioteker.

Specielt har man bedt om oplysninger om:

1. hvorvidt og i bekræftende fald i hvilket omfang bødeordninger svarende til den i Århus kommune gældende, er fastsat i andre kommuner,
2. hvorvidt der følges en ensartet praksis med hensyn til størrelsen af de beløb, der opkræves, samt om
3. hvorvidt ordninger som den i Århus kommune gældende har været fulgt i længere tid og i benægtende fald om spørgsmålet om indførelse af disse ordninger har været forelagt ministeriet for kulturelle anliggender og/eller Bibliotekstilsynet.

I den anledning har man indhentet vedlagte udtalelse af 29. august 1978 fra Bibliotekstilsynet, som man kan henholde sig til.

Supplerende kan det oplyses, at ingen bødeordninger specielt har været forelagt ministeriet eller Bibliotekstilsynet til godkendelse.

I forbindelse med den forestående revision af Lov om Folkebiblioteker vil ministeriet være indstillet på at overveje en præcisering af kommunalbestyrelsens kompetence på reglementområdet for de kommunale biblioteker.

Man kan i øvrigt henholde sig til sin udtalelse af 1. november 1978.

P. M. V.

E. B

E. Thrane

Folketingets Ombudsmand
København, den 12. juli 1978

Ministeriet for kulturelle anliggender.

I skrivelse af 20. oktober 1977 anmodede jeg ministeriet for kulturelle anliggender om en udtalelse i anledning af en klage fra Kaj Ove Nielsen, Marienhoffvej 24 A, 8550 Ryomgård, over, at ministeriet i skrivelse af 3. oktober 1977 havde meddelt ham, at ministeriet ikke havde fundet grundlag for at ændre den bødeordning, Århus kommune, magistratens 4. afdeling, havde indført for undladelse af rettidig tilbagelevering af lånte bøger til kommunens biblioteker. Ministeriet havde herved henvist til, at der efter ministeriets opfattelse er hjemmel i bibliotekslovgivningen for ordningen.

Jeg har herefter modtaget en udtalelse af 1. november 1977 fra ministeriet for kulturelle anliggender samt sagens akter, tillige med akterne i en anden tilsvarende sag. Jeg har endvidere den 16. februar 1978 fra bibliotekstilsynet modtaget eksemplarer af de vejledende standardreglementer for folkebibliotekerne, som tilsynet har udgivet.

Efter en foreløbig gennemgang af sagen har jeg fundet det rettest at anmode ministeriet for kulturelle anliggender om en supplerende udtalelse vedrørende det retlige grundlag for bødeordninger svarende til den i Århus kommune gældende.

Det fremgår af ministeriets skrivelse af 3. oktober 1977 til Kaj Ove Nielsen, at hjemmelsgrundlaget for den nævnte bødeordning efter ministeriets opfattelse nærmere skal søges i følgende bestemmelser:

1) folkebiblioteksloven § 22, hvorefter ministeren for kulturelle anliggender på visse nærmere angivne vilkår udfærdiger en bekendtgørelse om lovens gennemførelse, der bl. a. kan indeholde nærmere bestemmelser om folkebibliotekernes indretning og virksomhed, herunder vejledende retningslinier for lokaler, personale og bogbestand m. v. for de forskellige bibliotekstyper,
2) den med hjemmel i den nævnte lovbestemmelse udstedte bekendtgørelse nr. 169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker, hvori det bl. a. er bestemt, at der i ethvert bibliotek skal findes et reglement for bibliotekets benyttelse, jfr. bekendtgørelsens § 27, og
3) de reglementer, der i henhold til bekendtgørelsens § 27 udfærdiges af de kommunale myndigheder, og hvori reglerne om »bødeordningerne« er fastsat.

Om de hensyn, der nærmere ligger til grund for indsættelsen i reglementerne af regler om bødebetaling ved for sen tilbagelevering, anførte ministeriet nærmere følgende:

> »Reglerne om opkrævning af de såkaldte »overdagspenge« må efter ministeriets opfattelse betragtes som et system, der efter de hidtil indvundne erfaringer er den eneste måde, hvorpå man effektivt sikrer en rimelig cirkulation af folkebibliotekernes bogmasse. De eksisterende »bødeordninger«, der i deres nuværende udformninger hviler på en årelang tradition, uden der har været rejst indsigelse over for dem, har ikke videregående rækkevidde end nødvendigt til varetagelse af dette formål, og kan derfor heller ikke antages at være i strid med bestemmelserne i folkebiblioteksloven eller på anden måde lovstridige.
>
> Det bemærkes herved, at der ikke kan udledes nogen begrænsning i denne henseende af det i folkebiblioteksloven § 1 nedlagte princip om, at udlån er vederlagsfri, idet udlån fra bibliotekerne ikke under alle omstændigheder kan ske uhindret, jfr. herved bl. a, bekendtgørelsens § 25.«

Det må lægges til grund, at hverken biblioteksloven eller den i henhold hertil udstedte bekendtgørelse om folkebiblioteker indeholder udtrykkelig hjemmel for biblioteksudvalgene til at fastsætte bødeordninger, men at det retlige grundlag herfor alene kan søges i den almindelige adgang for udvalgene til at udfærdige et reglement for det enkelte bibliotek.

Som bekendt har det i den juridiske litteratur været indgående drøftet, hvilke krav der må stilles med hensyn til hjemmelen for at afkræve borgerne afgifter, gebyrer og lignende økonomiske ydelser, og det er den overvejende opfattelse - der har støtte i retspraksis - at en almindelig holdt bemyndigelse for en myndighed til at fastsætte regler om et givet emne normalt ikke kan anses som tilstrækkelig hjemmel for afgiftsopkrævning m. v. Jeg henviser i denne forbindelse navnlig til *Poul Meyer,* a. st. i »Centraladministrationen 1848-1948« (1948) side 246 ff, *Poul Andersen,* Dansk forvaltningesret (5. udgave 1965) side 389 f med note 7 og side 410, *Alf Ross,* Dansk Statsforfatningsret II (2. udgave 1966) side 498 f, *Max Sørensen,* Statsforfatningsret (2. udgave 1973 ved Peter Germer) side 217 og *Ole Krarup,* Øvrighedsmyndighedens grænser (1969) side 199 f med yderligere henvisninger.

I et vist begrænset omfang antages der dog at måtte anerkendes en adgang til uden udtrykkelig lovhjemmel at pålægge borgerne betalingsforpligtelser.

Som et eksempel herpå kan således nævnes tilfælde, hvor den økonomiske ydelse afkræves i forbindelse med benyttelsen af offentlige institutioner - typisk hvor der er tale om institutioner, der udfører servicefunktioner i forhold til borgerne. Hjemmelen for betalingskrav antages i sådanne tilfælde at følge af den almindelige adgang til at fastsætte regler om benyttelsen af institutionen, jfr. herved navnlig *Ross,* a. st. side 500 ff, *Poul Meyer,* side 255 ff og *Ole Krarup* og *Jørgen Mathiassen,* Elementær Forvaltningsret (3. udgave 1975) side 126. Det er dog vanskeligt på grundlag af den foreliggende praksis og de nævnte udtalelser i den juridiske litteratur mere præcist at angive grænserne for, i hvilket omfang og efter hvilke kriterier der i sådanne tilfælde kan fastsættes regler om betaling m. v. uden udtrykkelig hjemmel.

Efter min opfattelse må det på baggrund af det nævnte udgangspunkt med hensyn til hjemmelskravet for opkrævning af økonomiske ydelser lægges til grund, at myndighederne alene i kraft af et anstaltsforhold kun i begrænset omfang kan fastsætte betalingsforpligtelser m. v. i forhold til anstaltens benyttere. Til støtte herfor taler efter min opfattelse det forhold, at der i nyere lovgivningspraksis er en klar tendens til at tage udtrykkelig stilling til sådanne betalingsspørgsmål eventuelt i form af en bemyndigelse til vedkommende minister til at fastsætte regler herom, jfr. f. eks. lov nr. 421 af 15. juni 1973 om radio- og fjernsynsvirksomhed § 14, patentloven § 71 som ændret ved lov nr. 221 af 24. april 1974, lov nr. 239 af 12. maj 1976 om trafikhavne §§ 4 og 19, postlov nr. 318 af 10. juni 1976 og lov nr. 245 af 8. juni 1977 om DSB §§ 3, 7 og 42. At der specielt for folkebiblioteker må gælde snævre grænser for adgangen til i reglementerne at fastsætte regler om betaling i forbindelse med bogudlån, følger efter min opfattelse også ret klart af det gratisprincip, der er fastlagt i bibliotekslovens § 1.

På baggrund af det anførte må jeg anse det for tvivlsomt i hvilket omfang og - nært sammenhængende hermed - til varetagelse af hvilke institutionsmæssige hensyn, biblioteksbestyrelserne i mangel af et klart retsgrundlag kan fastsætte regler om bødebetaling som følge af for sen tilbagelevering af udlånte bøger. Ved den nærmere bedømmelse af denne problemstilling må det efter min opfattelse tages i betragtning, at bødeordninger efter de foreliggende oplysninger synes at være fastsat ud fra principielt forskellige hensyn:

a) Af standardreglementerne for folkebibliotekerne af 1939 (pkt. 10) og 1948 (pkt. 10) fremgår det, at bødebetaling skal opkræves i forbindelse med bibliotekets hjemkaldelser og eventuel afhentning af bogen. Det anføres i bemærkningerne til bestemmelserne herom, at betalingen skal betragtes som en dækning for bibliotekets udgifter i forbindelse med hjemkaldelsen. Reglementet af 1968 indeholder ikke udtrykkelige bestemmelser om bødebetaling, men af bemærkningerne (blad 3) fremgår det, at et eventuelt bødesystem forudsættes af bygge på samme synspunkter.

Efter min opfattelse kan det ikke give anledning til retlige betænkeligheder, at der alene med hjemmel i biblioteksreglementet stilles krav om bødebetaling til dækning af afholdte udgifter. Betalingskravet må i disse tilfælde anses for rimeligt begrundet i erstatningslignende synspunkter - på linie med forpligtelsen til at erstatte bortkomne eller beskadigede eksemplarer. At beløbet af administrative grunde fastsættes til en gennemsnitstakst synes heller ikke at kunne give anledning til betænkeligehder, når blot beløbs-

størrelsen står i rimeligt forhold til de udgifter, der i almindelighed er forbundet med hjemkaldelsen.

b) Den bødeordning, der i 1975 blev fastsat af biblioteksudvalget i Århus kommune, tilsigter imidlertid ikke blot at skaffe dækning for hjemkaldelsesudgifter, men også »at fremme cirkulationen af bøger og plader«. Pligten til at betale bøde indtræder derfor allerede ved den blotte overskridelse af lånefristen og taksterne forhøjes betydeligt for hver hele uges overskridelse efter følgende system:

Voksne (14- år):

For sent afleveret	3 kr.
1 uge efter lånetidens udløb	10 kr.
2 uger efter lånetidens udløb	15 kr.
4 uger efter lånetidens udløb	30 kr.

Børn (0–13 år):

For sent afleveret	1 kr.
1 uge efter lånetidens udløb	2 kr.
2 uger efter lånetidens udløb	5 kr.
4 uger efter lånetidens udløb	15 kr.

Standardreglementet af 1961 byggede principielt på samme system, men foreskrev væsentligt lavere satser (henholdsvis 50 øre, 1 kr. og 2 kr.).

Om baggrunden for at der efter udsendelsen af standardreglementet af 1968 (der som nævnt under a ikke indeholder bestemmelser om bødebetaling) er sket skærpelser af bødeordningerne svarende til den i Århus kommune gældende, har bibliotekstilsynet i en skrivelse af 31. august 1976 til ministeriet for kulturelle anliggender (i sagen vedrørende Bent Unmack Larsen) oplyst følgende:

> »Standardreglementet af 1968 blev indført mange steder, men ikke altid med gode erfaringer. Resultatet blev ofte at lånerne beholdt bøgerne langt ud over den fastsatte lånetid og efterhånden har en lang række biblioteker set sig nødsaget til at genindføre bødesystemet eller at forhøje de hidtil gældende takster«

Som argumentation for at også bødeordninger af den nævnte karakter kan gennemføres uden særskilt hjemmel - det vil sige alene i kraft af adgangen til at fastsætte et biblioteksreglement - anførte tilsynet nærmere følgende:

> »Selv om der ikke er nogen direkte hjemmel i biblioteksloven for bibliotekernes opkrævning af bøder efter lånetidens udløb, ser bibliotekstilsynet ingen grund til at anfægte kommunalbestyrelsernes ret til også på dette område at fastsætte de bestemmelser, som man på stedet finder påkrævede. For denne opfattelse taler ikke blot den lange ubestridte tradition og det forhold, at bøderne i hvert fald i et vist omfang tjener som en betaling for bibliotekets udgifter, men også den kendsgerning, at bødesystemerne efter et liberaliseringsforsøg har vist sig nødvendige for at sikre en effektiv udnyttelse af bibliotekernes samlinger. Det kan vel ikke udelukkes, at der med tiden kan findes alternative metoder til at fremme cirkulationen, men for tiden ville en afskaffelse af bøderne utvivlsomt medføre en generel forringelse af bibliotekernes muligheder for at betjene det store flertal af benyttere som overholder lånetiderne.
>
> På denne baggrund ville bibliotekstilsynet finde det naturligt, om man i forbindelse med den kommende revision af biblioteksloven overvejede en præcisering af kommunalbestyrelsens kompetence på reglementsområdet.«

Jeg går ud fra, at ministeriet for kulturelle anliggenders ovenfor side 2 gengivne opfattelse bygger på synspunkter af samme art.

Efter min opfattelse må det umiddelbart forekomme noget tvivlsomt, om biblioteksbestyrelserne på det foreliggende retlige grund-

lag kan fastsætte regler om bødebetaling, der i det væsentlige alene er begrundet i ønsket om at sikre lånetidens overholdelse. Sådanne ordninger bygger på en bødefastsættelse, der - både for så vidt angår tidspunktet for bødepålægget og for så vidt angår de periodiske (ugevise) forhøjelser af bøden - er uden direkte sammenhæng med inddrivelsesomkostningerne. Hermed får ordningerne i realiteten karakter af et tvangsbødesystem i forhold til lånerne. I den juridiske litteratur synes det imidlertid fast antaget, at forvaltningsmyndighederne ikke uden positiv hjemmel kan pålægge tvangsbøder (eller andre forvaltningsstraffe), se herved *Poul Andersen*, Dansk Forvaltningsret (5. udgave 1965) side 550 (og side 563).

Efter min opfattelse må udgangspunktet på denne baggrund være, at retsforholdet mellem en offentlig institution og dennes benyttere ikke i sig selv indeholder tilstrækkelig hjemmel for pønalt begrundede bødeordninger. Jeg skal i denne forbindelse anføre, at det også i tilfælde af denne art synes at være fast lovgivningspraksis, at der tilvejebringes udtrykkelig hjemmel for fastsættelse af bøderegler, jfr. til illustration heraf de ovenfor side 3 nævnte bestemmelser i trafikhavnelovens § 19, stk. 3, og loven om DSB § 7, stk. 2, samt bestemmelserne i den tidligere folkeskolelovs § 48, stk. 3-5 (der blev ophævet ved lov nr. 235 af 27. maj 1970) om skolebøder.

Uanset det anførte finder jeg dog ikke ganske at kunne udelukke, at der for enkelte institutioners vedkommende kan have udviklet sig bødeordninger, som (nu) er så fast etablerede, at de må anses for retligt forsvarlige, selvom de ikke bygger på udtrykkelig lovhjemmel. Jeg finder imidlertid ikke på det foreliggende grundlag at kunne tage stilling til, om dette er tilfældet for så vidt angår biblioteksbødeordninger af den karakter, som er gældende i Århus kommune.

Under henvisning hertil skal jeg derfor anmode ministeriet for kulturelle anliggender om en supplerende udtalelse om hjemmelsgrundlaget for de nævnte ordninger, idet jeg samtidig anmoder om nærmere oplysninger om,

1) hvorvidt og i bekræftende fald i hvilket omfang bødeordninger svarende til den i Århus kommune gældende, er fastsat i andre kommuner,
2) hvorvidt der følges en ensartet praksis med hensyn til størrelsen af de beløb, der opkræves, samt om
3) hvorvidt ordninger som den i Århus kommune gældende har været fulgt i længere tid og i benægtende fald om spørgsmålet om indførelse af disse ordninger har været forelagt ministeriet for kulturelle anliggender og/eller bibliotekstilsynet.

Jeg beder endvidere oplyst, om ministeriet agter at følge bibliotekstilsynets indstilling i den ovennævnte skrivelse af 31. august 1976, hvorefter det efter tilsynets opfattelse i forbindelse med den kommende revision af biblioteksloven bør overvejes at præcisere kommunalbestyrelsernes kompetence på reglementsområdet.

Sagens akter vedlægges, men bedes tilbagesendt med ministeriets svar.

Nordskov Nielsen

Folketingets Ombudsmand

København, den 20. oktober 1977

Ministeriet for kulturelle anliggender

Under henvisning til vedlagte skrivelse af 5. oktober 1977 fra Kaj Ove Nielsen, Marienhoffvej 24 A, 8550 Ryomgård, anmoder jeg om en udtalelse i anledning af den anførte klage.

Endvidere anmoder jeg om udlån af sagens akter.

Med henblik på eventuelt at give klageren lejlighed til at fremkomme med sine bemærkninger til udtalelsen bedes denne afgivet i 2 eksemplarer.

Der henvises til ministeriets sag 2. kt. j. nr. 2357-8-76.

P. O. V.

Plessing

Bibliotekstilsynet

København, den 29. august 1978

Ministeriet for kulturelle anliggender

Bødeordninger i folkebibliotekerne

I brev af 4. august 1978, 2. kt. j. nr. 2357-8-76, har ministeriet anmodet Bibliotekstilsynet om en udtalelse til brug ved besvarelsen af et brev af 12. juli 1978 fra Folketingets Ombudsmand om bødeordninger i folkebibliotekerne.

Ombudsmanden har modtaget en klage fra en låner over bødeordningen i Århus Kommunes Biblioteker og bl. a. indhentet en udtalelse fra Kulturministeriet, som mener at der er hjemmel i biblioteksloovgivningen for ordningen. Efter en foreløbig gennemgang af sagen har ombudsmanden nu anmodet ministeriet om en supplerende udtalelse om det retlige grundlag for bødeordninger svarende til dem i Århus kommune gældende.

Efter ombudsmandens opfattelse (side 6) må udgangspunktet være at retsforholdet mellem en offentlig institution og dennes benyttere ikke i sig selv indeholder tilstrækkelig hjemmel for pønalt begrundede bødeordninger. Ombudsmanden kan dog ikke ganske udelukke at der for enkelte institutioners vedkommende kan have udviklet sig bødeordninger som nu er så fast etablerede at de må anses for retligt forsvarlige, selv om de ikke bygger på udtrykkelig lovhjemmel.

For at kunne tage stilling til om dette er tilfældet for så vidt angår ordninger af den karakter som er gældende i Århus ønsker ombudsmanden en række nærmere angivne oplysninger om bibliotekernes praksis på dette område.

I den anledning kan Bibliotekstilsynet oplyse at man i efteråret 1974 ved et rundspørge i alle heltidsbiblioteker indhentede udførlige oplysninger om den dagældende bødepraksis.

Det fremgår af svarene fra de daværende 135 heltidsbiblioteker at de opkrævede beløb var meget forskellige:

25 pct. af bibliotekerne krævede bøde så snart lånetiden var overskredet. Beløbene varierende fra 0,50 kr. til 5 kr. for voksne og fra 0,25 kr. til 3 kr. for børn.

59 pct. af bibliotekerne krævede bøde efter udsendelse af 1. hjemkaldelse. Beløbene varierende fra 0,50 kr. til 10 kr. for voksne og fra 0,25 kr. til 5 kr. for børn.

85 pct. af bibliotekerne krævede bøde efter 2. hjemkaldelse. Beløbene varierende fra 0,50 kr. til 20 kr. for voksne og fra 0,50 kr. til 10 kr. for børn.

Nedenstående tabel viser hvilke bødebeløb der i efteråret 1974 blev opkrævet i de biblioteker som anvendte de højeste takster:

Bibliotek	Bøde straks		1. hjemkaldelse		2. hjemkaldelse	
	Voksne kr.	Børn kr.	Voksne kr.	Børn kr.	Voksne kr.	Børn kr.
Billund	–	–	5,00	3,00	10,00	5,00
Dronninglund	–	–	4,00	4,00	10,00	10,00
Ebeltoft	1,00	0,50	3,00	1,00	10,00	5,00
Frederikshavn	–	–	2,00	0,50	10,00	2,00
Herning	3,00	1,00	3,00	1,00	10,00	10,00
Hørsholm	–	–	4,00	2,00	20,00	10,00
Hvidovre	2,00	0,50	6,00	2,00	–	–
Karlebo	5,00	2,00	5,00	2,00	10,00	5,00
Kolding	2,00	1,00	5,00	2,00	10,00	5,00
København	2,00	1,00	5,00	2,50	5,00	2,50
Nykøbing F	–	–	5,00	0,50	15,00	3,00
Præstø	3,00	3,00	3,00	3,00	10,00	10,00
Randers	1,00	1,00	3,00	3,00	10,00	10,00

Roskilde	2,00	2,00	6,00	6,00	10,00	10,00
Solrød	–	–	2,00	2,00	10,00	10,00
Varde	1,00	1,00	3,00	3,00	10,00	10,00
Viborg	3,00	3,00	5,00	5,00	–	–
Ølstykke	–	–	5,00	2,00	10,00	4,00
Århus	3,00	1,00	10,00	2,00	15,00	5,00

Efter Bibliotekstilsynets opfattele er der næppe sket større principielle ændringer på dette område siden 1974. Ombudsmandens 3 spørgsmål side 7 kan herefter besvares således:

1 Bødeordninger som i princippet svarer til Århus-ordningen findes i det store flertal af folkebibliotekerne.
2 Taksterne er meget varierende.
3 Bødeordninger har været praktiseret i folkebibliotekerne siden deres oprettelse. Så vidt det kan oplyses har bibliotekerne ikke i noget tilfælde søgt Bibliotekstilsynet om godkendelse af sådanne ordninger.

Sammenfattende kan Bibliotekstilsynet udtale at kommunalbestyrelserne indtil nu har anset sig for beføjede til at fastsætte bødeordninger som led i reglementsudformningen for det lokale bibliotek. Under hensyn til den lange tradition må det være fuldt forsvarligt at lade en mulig ændring af den gældende retstilstand bero på den nært forestående revision af biblioteksloven, hvor det som tidligere nævnt af Bibliotekstilsynet vil være ønskeligt at få præciseret kommunalbestyrelsernes kompetence på reglementsområdet.

Bilag Sagens akter

P. b. v.

Ole Koch

Bilag II. 15

Bibliotekskommissionen:
Hovedsekretariat:
Ministeriet for kulturelle anliggender
København, den 29. november 1978

Ministeriet for kulturelle anliggender

Under henvisning til ministeriets skrivelse af 17. april 1978 vedrørende et af forfatteren Eiler Jørgensen fremsat forslag om bl. a. fotokopiering af manuskripter, skal det herved meddeles, at sagen har været drøftet ved Bibliotekskommissionenens 16. møde den 14. november d. å., hvor det vedtoges at udtale følgende: Bibliotekskommissionenen ser med interesse på det forelagte projekt, men må for sit vedkommende fraråde, at ministeriet - dersom man ønsker at medvirke til dets gennemførelse - alene knytter forbindelse til et enkelt privat firma, således som det synes at være forudsat i henvendelsen til ministeriet.

Bibliotekskommissionenen er endvidere af den opfattelse, at det fremsatte forslag bør forelægges ministeriets bogudvalg til udtalelse.

P. K. V.

E. Thrane

Bilag II. 16.

Ministeriet for
Kulturelle anliggender
København, den 14. december 1978

Bibliotekskommissionenen,
Hovedsekretariatet

I tilslutning til ministeriets skrivelse af 23. februar 1978 vedrørende Fonden for Aktive Blinde fremsendes som supplement til det fremsendte materiale en resolution fra fondens weekend-konference den 15.-16. april 1978.

Samtidig har ministeriet tilskrevet Fonden for Aktive Blinde, som det fremgår af vedlagte kopi af brev af d. d.

P. M. V.
E. B.
E. Thrane

Udtalelse

Interessegruppen under Dansk Blindesamfund har i week-enden 14.-16. april 1978 afholdt en konference på kursuscentret Bakkerne i Holte. I konferencen deltog også repræsentanter for kommunerne, Kulturministeriet, Socialministeriet, biblioteksverdenen og andre grene af kulturlivet.

Blinde i Danmark har som ofte nævnt i den sidste tid kun adgang til under 2 pct. af det læsestof, som den øvrige befolkning har adgang til.

Denne helt uholdbare situation må og skal ændres.

Konferencen slog fast, at de helt grundlæggende krav, som skal opfyldes er, at de blinde må ligestilles med den øvrige befolkning med hensyn til adgang til kulturtilbuddet i almindelighed, derunder til det tilbud om information, kunstnerisk oplevelse og medleven i samfundet, som ikke er muligt uden adgang til de bøger, tidsskrifter, aviser og alt det andet, som bibliotekerne kan tilbyde.

Indenfor det kulturpolitiske område er folkebibliotekerne det største. Samfundet har fastlagt sin målsætning med bibliotekerne i biblioteksloven. Den siger, hvad samfundet - både staten og kommunerne - skal tilbyde befolkningen. F. eks. skal der efter denne lov være et folkebibliotek i enhver kommune, der gratis tilbyder information, kunstnerisk og menneskelig oplevelse, og som bistår alle i deres uddannelse med trykte og ikke-trykte materialer.

En af de bærende ideer bag den danske bibliotekslov er, at alle skal have lige adgang og lige ret til bibliotekernes tilbud. Og der er også i loven tænkt på flere grupper i befolkningen, som har krav på, at der tages særlige hensyn til dem på grund af deres specielle situation. Loven administreres af Kulturministeriet gennem Bibliotekstilsynet.

De blinde er ikke blandt de grupper, som er nævnt i biblioteksloven, og deres biblioteksbetjening er henlagt til Socialstyrelsen.

Det betragtes af de blinde som en urimelig diskriminering, at deres biblioteksbetjening dermed klassificeres som en slags forsorg, mens bibliotekerne for resten af befolkningen er et kulturelt tilbud. De blinde har iøvrigt mere end nogen anden gruppe af befolkningen behov for bøger. Det vil for deres vedkommende sige bøger i lyd og punktskrift, men den sørgelige realitet er som nævnt, at de blindes bibliotekstilbud er minimalt sammenlignet med tilbuddet til den øvrige befolkning.

På denne baggrund mundede konferencen ud i, at de blinde nu må kræve forandringer. Mange års henstillinger har ikke hjulpet. Generelt kræver de blinde fuldstændig ligestilling med den øvrige befolkning på alle områder indenfor kulturlivet. Som et første skridt til ændring i den rigtige retning foreslår konferencen, at de blindes biblioteksbetjening i forbindelse med den biblioteksloven, der er lige om hjørnet, optages i biblioteksloven, og at biblioteksbetjeningen dermed overføres fra Socialministeriets til Kulturministeriets regi.

Konferencegruppen/ved *Erik Bahl* *Åse Ferslew* *Dorte Simon*

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 14. december 1978

Fonden for Aktive Blinde

Med henvisning til tidligere brevveksling senest Deres brev af 2. august d. å. vedrørende Deres anmodning om økonomisk støtte til udgivelse af lydbøger gennem »Blindes eget Lydforlag«, til tilvejebringelse af hjælp til erhvervsaktive blinde gennem indlæsningsservice, samt til sikring af senblindes beskæftigelse skal man meddele Dem, at ministeriet ved udarbejdelsen af forslaget til fordeling af tipsmidlerne for året 1979 agter at optage et forslag om en eengangsbevilling på 50.000 kr. til udgivelse af lydbøger på det nævnte forlag. Forslaget forelægges for finansudvalget i maj-juni 1979.

De rejste spørgsmål vil endvidere blive behandlet i Bibliotekskommissionen, der forventes at afgive betænkning i begyndelsen af 1979.

Samtidig anerkender man modtagelsen af den tilsendte udtalelse fra interessegruppens konference på »Bakkerne«, idet bemærkes at de her i indeholdte forslag bl. a. danner grundlaget for Bibliotekskommissionenens behandling af det rejste spørgsmål.

P. M. V.

O. Perch Nielsen

E. Thrane

Bilag II. 17.

Bibliotekskommissionen
Ho vedsekretariet:
Ministeriet for kulturelie anliggender

København, den 12. februar 1979

Ved skrivelse af 10. marts 1978 vedrørende Dramatisk Bibliotek har kommissionen bl. a. anbefalet, at Dramatisk Selskab opløses, og at Dramatisk Bibliotek overgår til Det Kongelige Bibliotek (dog med fortsat lokalemæssig tilknytning til Universitetsbibliotekets 1. afdeling).

I den nævnte skrivelse oplystes det endvidere, at det var kommissionens agt under sit videre arbejde at tage det generelle spørgsmål om de selvejende bibliotekers indpasning i det offentlige biblioteksvæsen op til behandling.

Man skal under henvisning hertil meddele, at kommissionen er af den opfattelse, at de selvejende biblioteker, der vil være behov for at indpasse i det offentlige biblioteksvæsen - ud over hvad der allerede er tilfældet - eller under en eventuel biblioteksstyrelse, alle oppebærer statstilskud, hvis fortsatte ydelse vil kunne gøres betinget af opfyldelse af visse pligter, f. eks. indsendelse af periodiske indberetninger om accession, regnskabstal for litteraturanskaffelser og indbindingsudgifter samt andre biblioteksstatistiske oplysninger.

Pålæggelse af sådanne pligter for selvejende eller andre private biblioteker, der ikke oppebærer noget statstilskud, er efter kommissionens opfattelse ufornøden.

P. K. V.

O. Perch Nielsen
formand

Bilag II. 18.

Ministeriet for
kulturelie anliggender

København, den 15. marts 1979.

Idet man hoslagt i kopi fremsender skrivelse med bilag af 12. marts 1979 fra Forskningsbibliotekernes Fællesråd, skal man anmode om, at de i skrivelsen fremsatte synspunkter må blive medinddraget i Bibliotekskommissionens overvejelser.

Den i Fællesrådets nævnte skrivelse foreslåede henvendelse fra ministeriet for kulturelle anliggender til øvrige ministerier vil blive overvejet, når kommissionens endelige betænkning foreligger,

P. M. V.
E. B.
Birgit Skole

Bibliotekskommissionen
hovedsekretariatet.

Forskningsbibliotekernes Fællesråd

København, den 12. marts 1979

Ministeriet for kulturelle anliggender

Forskningsbibliotekernes Fællesråd afholdt 7. februar 1979 i Odense et møde, hvor man især på grundlag af betænkningen fra Bibliotekskommissionens specialudvalg 3 drøftede biblioteksvirksomheden ved de såkaldte mellemuddannelsesinstitutioner. I mødet deltog 108 personer repræsenterende 80 institutioner inden for denne uddannelsessektor, der bl. a. omfatter seminarier, teknika, de sociale højskoler etc.

På mødet blev det understreget, at biblioteket på en uddannelsesinstitution udgør et arbejdsredskab, der er uundværligt for undervisningen, og at det derfor virker ødelæggende for virksomheden ved en uddannelsesinstitution, når der i vid udstrækning savnes de nødvendige bogsamlinger og den nødvendige betjening til at opfylde en biblioteksmæssig grundfunktion på selve institutionen og til at udnytte de ressourcer, der findes i det samlede biblioteksvæsen. Det er således påkrævet, at der skabes mere hensigtsmæssige rammer og fastere retningslinier end hidtil for ikke mindst mellemuddannelsesinstitutionernes bibliotekstjeneste.

Fællesrådet skal derfor anmode Ministeriet for kulturelle anliggender om at henlede øvrige ministeriers opmærksomhed på to konklusioner fra ovennævnte betænkning:

at bestemmelser om bibliotekstjeneste på disse uddannelsesinstitutioner medtages i de respektive lovgivninger (specialudvalg 3's betænkning s. 110),

at der til bibliotekerne knyttes biblioteksfagligt personale (samme betænkning s. 158).

Disse synspunkter bør tillige indgå i Bibliotekskommissionens overvejelser om strukturen i dansk biblioteksvæsen.

Fællesrådet, der i henhold til ministeriets cirkulære af 24. juli 1970 er planlæggende og rådgivende inden for hele det videnskabelige og faglige biblioteksvæsens område, skal anmode om at blive inddraget i de kommende drøftelser vedrørende fastsættelse af centrale retningslinier for biblioteksvirksomheden ved de under de forskellige ministerier hørende mellemuddannelsesinstitutioner.

P. F. V.

Palle Birkelund

Til orientering vedlægges materiale fra mødet i Odense.

Referatet fra mødet vil udkomme som.et særnummer af Information for forskningsbiblioteker og vil blive fremsendt, så snart det foreligger.

Forskningsbibliotekernes Fællesråd
København, den 8. januar 1979

Møde om
Rammerne for biblioteksvirksomheden ved mellemuddannelsernes institutioner

Til
rektor og skolens bibliotek.

Bibliotekskommissionen, nedsat af kulturministeren i januar 1976, er nu ved at afslutte sit arbejde, idet betænkningen om det samlede biblioteksvæsens struktur og forhold forventes at blive udsendt til høring i begyndelsen af 1979.

Under kommissionen har været nedsat en række specialudvalg, hvoraf navnlig specialudvalg 3 har interesse for biblioteker under uddannelsesinstitutionerne. Udvalget fik til opgave at stille forslag om en tilfredsstillende biblioteksbetjening af alle benyttergrupper inden for uddannelsessektoren (jfr. vedlagte bilag). Forskningsbibliotekernes fællesråd har derfor planlagt et møde om mellemuddannelsernes biblioteksforhold og skal herved indbyde repræsentanter for disses institutioner og for deres biblioteker. Mødet vil finde sted *onsdag den 7. februar 1979 kl. 10.45 til ca. 16 på Odense Universitetsbibliotek.*

Til mødet indbydes, udover uddannelsesinstitutionerne, medlemmer af Fællesrådets forretningsudvalg samt repræsentanter for Direktoratet for de videregående uddannelser og Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning og seminarier.

Fællesrådet er af den opfattelse, at emnet er af væsentlig betydning for uddannelsesinstitutionerne, og håber, at mødet vil få stor tilslutning.

Dagsorden for mødet, med bilag og tilmeldelsesblanket vedlægges.

P. F. V.
med venlig hilsen

Palle Birkelund
rigsbibliotekar

Forskningsbibliotekernes Fællesråd

Dagsorden

for mødet onsdag den 7. februar 1979 kl. 10. 45 til ca. 16 i Odense Universitetsbibliotek om

Rammerne for biblioteksvirksomheden ved mellemuddannelserne

1. Velkomst og indledning
   ved formanden for Fællesrådet, rigsbibliotekar Palle Birkelund.
2. Panelindlæg
   a) De mindre uddannelsesbibliotekers problematik, ved bibliotekar Dorte Bertram, Den sociale højskole, København.
   b) Uddannelsesinstitutionernes biblioteksbehov, set fra institutionen, ved undervisningsassistent Birthe Falkesgaard/Karen Winding, Skolen for ergoterapeuter, København.
   c) Bibliotekarernes rolle i uddannelsesinstitutionerne, ved lektor Poul Timmermann, Danmarks biblioteksskole, København.
   d) Hvordan sikrer biblioteksvæsenet sig, at uddannelsesinstitutioner får en tilstrækkelig biblioteksbetjening og hvordan sikres koordineringen med det øvrige biblioteksvæsen? Ved bibliotekskonsulent Jes Petersen, Bibliotekstilsynet.
3. Diskussion

Mødeleder: Overbibliotekar Torkil Olsen.

Der vil blive serveret frokost i Universitetscenterets kantine.

Forskningsbibliotekernes Fællesråd

Bilag

Rammerne for biblioteksvirksomheden ved mellemuddannelserne

Belyst ud fra: Bibliotekskommissionen. Specialudvalg 3's betænkning:

Afgrænsningen mellem de forskellige bibliotekstypers virkemåde og opgaver.

/ *Kommissorium:*

»Udvalget har til opgave at vurdere nødvendigheden af en mere formaliseret opgavefordeling og koordinering mellem forskningsbiblioteker, folkebiblioteker, amtscentraler for undervisningsmidler og biblioteker inden for alle grene af undervisningssektoren, i særdeleshed med henblik på at tilvejebringe en tilfredsstillende biblioteksbetjening af alle benyttergrupper inden for undervisningssektoren.«

Specialudvalg 2 definerer »mellemuddannelser« således:

1) teoretiske uddannelser, der meddeles ved institutioner uden for de højere uddannelsesinstitutioners kreds,
2) der fører frem til en erhvervskompetence,
3) der forudsætter, at den uddannelsessøgende enten har gennemført en fortsat uddannelse af mindst 3 års samlet varighed efter undervisningspligtens ophør eller opfylder krav om, at en bestemt alder skal være opnået ved uddannelsens påbegyndelse eller afslutning.

// *Definitioner:*

Grundfunktionen (Spec. udv. 3, s. 30-31)

Ved grundfunktionen forstås i denne sammenhæng anskaffelse og udlån (eventuel benyttelse på stedet) af materialer, som er genstand for hyppig benyttelse i uddannelsen.

Udvalget mener, at en god del af den eksisterende mangel i undervisningssektorens forsyning med undervisningsmaterialer skyldes den i mange tilfælde manglende og, hvor den eksisterer, ofte uensartede grundfunktion. Uden eksistensen af en sådan kan der heller ikke etableres en velfungerende overbygningsfunktion i samarbejde mellem forskningsbibliotekerne og overbygningerne inden for folke- og skolebiblioteksområdet.

Udvalget finder følgelig, at en væsentlig forudsætning for at kunne stille forslag om en afgrænsning, opgavefordeling og koordinering mellem de forskellige bibliotekstyper er at definere og beskrive den grundfunktion, som de forskellige undervisningsformer har brug for, og som eventuelt kan pålægges dem som en forpligtelse af lovgivningsmagten eller på anden måde, altså som en formaliseret forpligtelse, herunder den biblioteksmæssige betjening.

Ved forpligtelse forstår udvalget en pligt for de enkelte institutioner til at varetage grundfunktionen. Denne kan bestå i anskaffelse af bestemte titler, hvortil der direkte henvises fra lærerside eller i lærebog. Der er dog ingenlunde alene tale om lærebøger, men om alle slags trykte og audiovisuelle materialer (eksempelvis har lærerstuderende ofte pligt til at læse et betydeligt antal skønlitterære titler inden for børnelitteraturen i tilknytning til dansk eller litteraturundervisningen).

Udvalget må i denne forbindelse erkende, at det er meget vanskeligt at opstille klare retningslinier for, hvilke materialer der hører til grundfunktionen, og hvilke der kan betegnes som supplerende og støttende materialer, og som derfor må bero i samlinger uden for basissamlingen. Udvalget beskæftiger sig mere indgående med dette spørgsmål i afsnittet om overbygningsfunktionen samt i beskrivelserne af de enkelte undervisningsformers biblioteker.

Biblioteket bør råde over lokaler, der er indrettet til formålet, og disse bør have en central placering i forhold til undervisningslokalerne.

Indretningen bør være af en sådan art, at hele bogbestanden samt de bibliografiske hjælpemidler altid skal være tilgængelige og kunne benyttes i undervisningstiden, dels af studerende og lærere, dels af bibliotekaren.

Ud over den nødvendige plads til bøger må bibliotekslokalet kunne rumme en avis- og tidsskriftssamling. Der må ligeledes være

plads til kartoteker, bibliotekarbord, faciliteter til ud- og indlevering af bøger, udstillingsplads samt et tilstrækkeligt antal arbejdsborde. I tilknytning til biblioteket bør etableres læsestue eller studierum, hvor de studerende kan arbejde i ro bl. a. med de materialer, som ikke må hjemlånes fra biblioteket.

Overbygningsfunktionen (Spec. udv. 3, s. 31)

Begrebet overbygningsfunktion er knap så entydigt som grundfunktion. I første række må et overbygningsbibliotek defineres som det bibliotek, der i modsætning til grundfunktionsbiblioteket har forpligtelse til at anskaffe de materialer, der inden for det pågældende uddannelsesområde ikke opnår en rimelig udnyttelsesgrad, hvis de anskaffes til den enkelte institution. Herunder befinder sig materialer, der kan betegnes som videregående i forhold til grundfunktionen. En følge af denne definition er kravet om et indkøbssamarbejde (og eventuelt koordinering af ressourcetildeling) imellem grundfunktions- og overbygningsbiblioteket.

En anden side af overbygningsfunktionen kan være forpligtelsen til at yde biblioteksteknisk bistand (eller ligefrem overtage de biblioteksteknisk arbejdsrutiner), eventuelt imod refusion fra grundfunktionsbibliotekets uddannelsesinstitution af de dermed forbundne udgifter.

Den mest kendte type af overbygningsfunktioner er forpligtelsen til fra egne samlinger eller ved indlån fra andre biblioteker at yde udlån, eventuelt på særlige vilkår som længerevarende lån i forbindelse med undervisningen. Da overbygningsbiblioteket i almindelighed vil være et offentligt bibliotek, hvor alle har låneret, er denne sidste definition på det nærmeste sammenfaldende med det generelle regelsæt om låneveje bibliotekerne imellem.

Regionalt samarbejde (Spec. udv. 2, s. 81)

Ud fra et geografisk synspunkt bør der kunne tillægges universitetsbibliotekerne regionale opgaver, eksempelvis gennem et samarbejde med de andre videregående uddannelsesinstitutioner i regionen. Bortset fra specifikke fagområder som det tekniske, hvor der sker en landsdækkende koordinering imellem teknikumbibliotekerne og hovedfagbiblioteket for teknik, bør det være universitetsbibliotekernes opgave at danne en biblioteksmæssig overbygning for alle en regions forsknings- og videregående uddannelsesinstitutioner inden for de fagområder, universitetsbiblioteket dækker. Også forskningsbiblioteker, der ikke tilhører uddannelsesinstitutioner, f. eks. museumsbiblioteker, bør sikres tilknytning enten til regionens universitetsbibliotek eller til hovedfagbiblioteket på fagområdet. I et vist omfang er der allerede på regionsplan indgået aftaler om biblioteksmæssigt samarbejde, men universitetsbibliotekerne bør sættes i stand til i videre omfang end hidtil at påtage sig centrale koordinerende opgaver både i accessionspolitisk, biblioteksteknisk og betjeningsmæssig henseende over for en regions forsknings- og uddannelsesinstitutioner på de længere, videregående uddannelsers niveau. Herved vil det være muligt at sikre den indpasning af andre institutioners biblioteker i et samlet forskningsbiblioteksystem, som det ifølge kommissoriet er pålagt udvalget at overveje. Endelig bør der amtsvis etableres kontaktudvalg imellem en regions folke- og forskningsbiblioteker vedrørende fælles serviceproblemer.

/// *Konklusioner:*

Lovsikret eksistens (Spec. udv. 3, s. 19)

Udvalget foreslår, at bestemmelser om bibliotekstjeneste medtages i de respektive lovgivninger vedrørende de øvrige længere videregående uddannelser.

Professionelt personale (Spec. udv. 3, s. 23)

Udvalget foreslår, at den person, der varetager den bibliotekariske funktion på en uddannelsesinstitution, bør have en fuldstændig biblioteksfaglig uddannelse, og at bibliotekaren skal udføre en række i betænkningen nærmere angivne funktioner.

Seminarier

Specielt vedrørende seminarier konstateres det, at der i lovgivningen ikke findes bestemmelser om biblioteker, hvorfor biblioteksordningerne fra område til område og fra institution til institution er meget forskellige. Der har manglet og der mangler en overordnet planlægning for, hvordan bibliotekerne skal opbygges, hvor og hvordan de skal indrettes og (tildels) for, hvordan de skal betjenes.

På side 82 i betænkningen anføres:

»Sammenfattende om seminariernes biblioteksbetjening må udvalget konkludere, at der er behov for at biblioteksbetjeningen udbygges som beskrevet i det foregående, og for at biblioteksordningen etableres på en faglig forsvarlig måde, idet det må konkluderes, at omfattende og krævende opgaver med hensyn til især katalogisering, anskaffelser, udlån og samarbejde med andre biblioteker i dag ikke kan løses forsvarligt, hvorfor man kan befrygte, at institutionernes biblioteker med en stadig stigende bogbestand og med en utilstrækkelig betjening uden en tilbundsgående reorganisering risikerer at blive ikke-funktionsdygtige.

Denne reorganisering bør finde sted i henhold til centralt udarbejdede regler. Af hensyn til at seminarierne er selvstyrende institutioner, foreslås disse regler ikke udarbejdet i form af lovgivning, men i form af vejledende retningslinier, som tilvejebringes i et samarbejde mellem direktorat og brugerkredsen.«

Litteratur

Bibliotekskommissionen.

Specialudvalg 2: Forskningsbibliotekernes fremtidige struktur og styrelse. Biblioteks-centralen 1978.

Bibliotekskommissionen.

Specialudvalg 3: Afgrænsningen mellem de forskellige bibliotekstypers virkemåde og opgaver. Biblioteks-centralen 1978.

Petersen, Jes:

Uddannelsessektorens biblioteksbetjening (i Uddannelse, 8, 1978).

Bilag 11.19.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 21. marts 1979.

Til Bibliotekskommissionen,
hovedsekretariatet

Man fremsender hoslagt i kopi Forskningsbibliotekernes Fællesråds skrivelse af 7. marts 1979 vedrørende fremtidig varetagelse af hovedfagbiblioteksforpligtelserne inden for områderne arbejdsmarkeds- og socialpolitik samt vedrørende planlægningen og opbygningen af det nye administrative bibliotek under administrationsdepartementet.

Man skal anmode Bibliotekskommissionen om at overveje det rejste spørgsmål.

Ved skrivelse af dags dato har man anmodet administrationsdepartementet om at imødekomme Forskningsbibliotekernes Fællesråds ønske om medvirken ved planlægningen og opbygningen af det omtalte bibliotek.

P. M. V.
E. B.

Birgit Skole
eksp.sekr.

Forskningsbibliotekernes Fællesråd

Den 7. marts 1979.

Til Ministeriet for kulturelle anliggender

Ved skrivelse af 2. februar 1979 (2.kt. j.nr. 2244-1-78) har ministeriet fremsendt udkast af 25. januar 1979 til Finansministeriets cirkulære om oprettelse af en centraladministrativ biblioteks- og dokumentationstjeneste under Finansministeriet, Administrationsdepartementet, med notat af samme dato.

I den anledning skal Fællesrådets forretningsudvalg udtale følgende:

Det må med glæde konstateres, at det gamle forslag, der bl. a. gentagne gange er stillet fra Rigsbibliotekarembedets side, om oprettelse af et administrativt bibliotek for centraladministrationen, nu synes at blive virkeliggjort, og det må endvidere anses for en naturlig udvikling, at Arbejds- og Socialministerierne får deres eget bibliotek på linie med andre ministerier.

Forretningsudvalget har taget til efterretning, at der på mødet 29. november 1978 i Ministeriet for kulturelle anliggender er truffet aftale om, at Det administrative Bibliotek indtil videre vil stå til rådighed for offentlig benyttelse med hensyn til den litteratur vedrørende arbejdsmarkeds- og socialpolitik, som ikke kan lokaliseres til andre offentligt tilgængelige danske biblioteker, og at biblioteket vil give oplysninger om sin tilvækst både til Bibliotekernes Oplysningskontor og Accessionskatalogen.

Forpligtelsen til at stille ikke andetsteds lokaliserbar litteratur til rådighed må imidlertid anses for en generel regel, der gælder alle for offentlige midler indkøbte bogsamlinger, f. eks. institutbiblioteker ved højere uddannelsesinstitutioner, og således tillige den centraladministrative biblioteks- og dokumentationstjeneste. Dertil kommer, at forpligtelsen vedrørende ikke lokaliserbar litteratur ikke udgør nogen udtømmende beskrivelse af det sæt forpligtelser, der hidtil har været varetaget af Arbejds- og Socialministeriernes bibliotek som fuldt offentligt hovedfagbibliotek. Et hovedfagbiblioteks anskaffelsesforpligtelse, almene brugervejledning og dokumentationsvirksomhed over for offentligheden vil således hverken være omfattet af Det administrative Biblioteks eller det kommende Arbejds- og Socialministeriernes Biblioteks opgaver.

Under denne forudsætning må det derfor med beklagelse konstateres, at disse forpligtelser inden for områderne arbejdsmarkeds- og socialpolitik i en overgangsperiode næppe vil blive varetaget af noget fuldt offentligt tilgængeligt dansk bibliotek, idet placeringen af opgaverne ikke kan afgøres, førendder er taget politisk stilling til Bibliotekskommissionens forslag om den fremtidige bibliotekstruktur.

Også biblioteker, der kun delvis er fuldt offentligt tilgængelige, vil imidlertid udgøre vigtige led i det samlede danske bibliotekssvæsen, og der kan næppe være tvivl om, at Det administrative Bibliotek vil medføre et behov for koordinering med andre bibliotekers virkeområde. Fællesrådet skal derfor anmode Ministeriet for kulturelle anliggender om at sikre, at Fællesrådet inddrages i planlægningen og opbygningen af dette bibliotek, hvis hovedformål ifølge sagens natur må være at tilgodese centraladministrationens behov for biblioteksbetjening.

P. F. V.

Palle Birkelund

Bilag II. 20.

Ministeriet for
kulturelie anliggender

København, den 22. marts 1978.

Til Bibliotekskommissionen, Hovedsekretariatet

I fortsættelse af ministeriets brev af 29. december 1977 vedrørende en fra bibliotekarerne ved Esbjerg Centralbibliotek hertil indsendt protest mod uddannelse af ny deltidsbibliotekarer i den nuværende beskæftigelsessituation sender man vedlagt til underretning for kommissionen en genpart af **et fra Dan**marks Biblioteksskole modtaget brev af 20. februar d.å. om sagen,

P. M. V.

E. B.

Lennart Holten
eksp.sekr.

Danmarks Biblioteksskole

København, den 20.2.1978.

Til Ministeriet for kulturelle anliggender

I skrivelse af 16. december 1977 (2.kt. j.nr. 22357-14-77) har kulturministeriet meddelt Danmarks Biblioteksskole, at det ifølge § 2, stk. 8 i Bekendtgørelse af 10. december 1976 om Danmarks Biblioteksskole påhviler biblioteksskolen at arrangere biblioteksfaglige kurser for deltidsbibliotekarer efter behov og at denne bestemmelse må forstås således: at skolens forpligtelse til at arrangere kurser for deltidsbibliotekarer ikke er begrænset til at omfatte deltidsbibliotekarer, for hvem et gennemgået kursus er en ansættelsesbetingelse, men tillige omfatter tilrettelæggelse af kurser for andre deltidsbibliotekarer, for så vidt skolens kapacitet, herunder dens budgetmæssige rammer, gør en sådan kursusvirksomhed mulig.

Under henvisning hertil har kulturministeriet anmodet biblioteksskolen om en udtalelse om mulighederne for at arrangere kursus, hvortil også deltidsbibliotekarer i heltidskommuner har adgang.

I denne anledning skal biblioteksskolen udtale følgende: antallet af sådanne deltidsbibliotekarer, der arbejder i heltidsbiblioteker og som ikke tidligere har været på kursus, er antagelig ikke stort. På kurset 1977 var der 7 deltagere af denne kategori. Biblioteksskolen vil i sit kursusprogram for 1979 søge placeret 1 kursus for deltidsbibliotekarer i heltidssystemer. Et sådant kursus kan afholdes på biblioteksskolen, hvor undervisningen kan foretages af dennes lærere. Kursets indhold skal ikke være identisk med det normale deltidsbibliotekarkursus. Der bør på et sådant kursus lægges vægt på litteratur - såvel skønlitteratur som faglitteratur for børn og voksne samt håndbøger og bibliografier, det materiale sådanne deltidsbibliotekarer først og fremmest bør have et kendskab til.

Det må dog være en forudsætning for kursets gennemførelse, at der i overensstemmelse med skolens praksis melder sig mindst 10 deltagere til dette.

Viggo Bredsdorff
Stedfortr. rektor

/ Edv. Jeppesen

Bilag II. 21.

Ministeriet for
kulturelie anliggender

København, den 27. april 1979.

Idet man hoslagt i kopi fremsender skrivelse af 20. april 1979 fra Industrirådet, skal man anmode om, at den i skrivelsen indeholdte kommentar må indgå i kommissionens videre overvejelser,

P. M. V.
E. B.

E. Thrane

Bibliotekskommissionen

Industrirådet

København, den 20. april 1979.

Til Ministeriet for kulturelle anliggender

Det er Industrirådet bekendt, at den af kulturministeren nedsatte bibliotekskommission er ved at afslutte sit arbejde, og at hovedindholdet af kommissionens betænkning nu foreligger i form af et udkast.

Industrirådet har ikke været repræsenteret i kommissionen, men har haft lejlighed til at gennemgå og vurdere det nævnte udkast og skal derfor fremsætte følgende kommentar:

»Et flertal i Bibliotekskommissionen har foreslået, at den overordnede styring af alle danske biblioteker, såvel forskningsbiblioteker som folkebiblioteker, sammenlægges i ét biblioteksdirektorat eller -styrelse under kulturministeriet. Det er endvidere foreslået af flertallet, at Industrirådet bliver repræsenteret i et rådgivende forum - biblioteksrådet - der skal være et høringsorgan for sager af principiel betydning for hele biblioteksektoren.

Industrirådet anerkender naturligvis, at industrien gennem en repræsentation i et eventuelt kommende biblioteksråd sikres en høringsret for så vidt angår sager, der vedrører den del af biblioteksektoren, som har størst relevans for industrien, nemlig forskningsbibliotekerne.

Men Industrirådet finder ikke desto mindre anledning til klart at tage afstand fra den af flertallet foreslåede fælles overordnede styring af så vidt forskellige bibliotekstyper, som det danske biblioteksvæsen består af.

Der kan givetvis peges på en række områder, der vil være fælles for hele biblioteksektoren, som f. eks. personaleuddannelse og visse generelle servicefunktioner, men sådanne betragtninger bør efter Industrirådets opfattelse være underordnet hensynet til bibliotekernes primære funktion som informations- og dokumentationscentre tilpasset typiske brugergruppers aktuelle behov.

Industrien udgør sammen med forskningen en sådan typisk brugergruppe, der er særlig afhængig af den service, som netop forskningsbibliotekerne, og navnlig de såkaldte styrelseslovsbiblioteker (Danmarks tekniske Bibliotek, Handelshøjskolens bibliotek etc.), yder. Der er således f. eks. behov for megen speciel faglitteratur og en særlig udbygning af systemer til at afsøge international faglitteratur.

Industriens og forskningens offentlige bibliotekscentre bør derfor udvikles ud fra ganske andre forudsætninger end folkebibliotekerne og bør derfor ikke indgå i den administrative enhed under kulturministeriet, som flertallet har foreslået«.

Industrirådet henstiller, at ovennævnte kommentar om muligt optages i bilag til kommissionsbetænkningen, og at der ved en eventuel kommende lovgivning, som følge af kommissionsarbejdet, tages vidtgående hensyn til industriens særlige informationsbehov.

Genpart af denne skrivelse er fremsendt til orientering for undervisningsministeren.

Med venlig hilsen

Erik B. Rasmussen
Form. for Industrirådet

Hugo Schroder
Form. for Industrirådets teknologi- og uddannelsesudvalg

Bilag II. 22.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 3. maj 1979

Idet man henviser til undervisningsministeriets skrivelse med bilag af 1. maj 1979 vedrørende tilkobling af en dansk miljødatabase til Euronet, der i kopier blev overbragt kommissionens hovedsekretariat direkte fra undervisningsministeriet den 1. maj 1979, skal man anmode om en udtalelse.

P. M. V.

E. B.

Birgit Skole
eksp.sekr.

Bibliotekskommissionen

Undervisn ingsm in isteriet

København, den 1. maj 1979.

Til Kulturministeriet

Idet man herved fremsender et af undervisningsministeriet udarbejdet notat om tilkobling af en dansk miljødatabase til Euronet skal man anmode kulturministeriet om en udtalelse, herunder om organisationsformen for en eventuel fremtidig organisation.

P. m. v.
e. b.

Karin Tvergaard
fuldmægtig

Un dervisningsm in is te riet
Planlægningsafdelingen

30. april 1979.

Notat om **tilkobling af en dansk miljødatabase til EURONET**

1. Historisk baggrund.

I 1971 vedtog EF-ministerrådet som et led i fællesmarkedets forskningspolitik en resolution, hvorefter medlemsstaterne skal ». .. samordne deres virksomhed på følgende punkter: understøttelse af initiativer af enhver oprindelse vedrørende udarbejdelse af rationel udvikling af videnskabelige og tekniske informations- og dokumentationssystemer, således at deres stadige arbejde fører frem til oprettelse af et europæisk net; (og) fastlæggelse af driftsregler og fremgangsmåde til sikring af nettet som sammenhængende enhed; .. .« (Rådets resolution af 24. juni 1971).

I forbindelse hermed blev oprettet en rådgivende EF-komité for informations- og dokumentationsområdet (CIDST), bestående af repræsentanter fra nationale organisationer og myndigheder med ansvar for udformning af en politik på informations- og dokumentationsområdet, (IoD-området).

Hermed var grundlaget for EF-landenes forsøg på at bryde USA's dominans på IoD-området skabt, og man kunne derved forsøge at fastholde og eventuelt udvide Europas indflydelse på vilkårene for brug af de internationale kilder til videnskabelig information.

2. Grundlaget for etableringen af EURONET

Det første skridt mod etableringen af EURONET blev taget gennem vedtagelse af EFs første handlingsplan for IoD-området (1975-1977) i Rådet den 18. marts 1975. Herved blev det muligt på grundlag af årlige bevillinger stigende fra knap 2 mill, regningsenheder til knap 3 mill, regningsenheder at iværksætte de fornødne forundersøgelser. Samtidig opnåede EF-kommissionen i samarbejde med CIDST at bringe et tættere samarbejde i stand mellem medlemslandenes telemyndigheder om EURONET-projektet. På vegne af et af telemyndighederne dannet konsortium underskrev det franske PTT en kontrakt med Kommissionen den 15. december 1975. I henhold hertil skulle telemyndighederne etablere og drive et telekommunikationsnet for EURONET. Udgifterne til etablering af nettet skulle finansieres af den første handlingsplans årlige bevillinger, og Kommissionen forpligtede sig til at dække driftsunderskuddet op til en vis grænse i de første fem år efter kommunikationsnettets klargørelse og ibrugtagning.

Denne første handlingsplan blev ved Ministerrådets beslutning af 9. oktober 1978 ført videre i form af den anden handlingsplan, der dækker perioden 1978-1980, og som omfatter et budget på ca. 3 mill, regningsenheder pr. år bl. a. til igangsættelse og drift af EURONET.

3. Telekommunikationsnettet

Som anført under punkt 2 har de nationale post- og telegrafvæsener gennem de med handlingsplanerne afsatte midler siden 1975 været igang med etableringen af EURONET, som kan imødekomme datakommunikationsbehovet til databaserne.

Det danske post- og telegrafvæsen har selv investeret et betydeligt beløb i etableringen af netværket, idet de i henhold til handlingsplanerne afsatte EF-midler kun dækker ca. halvdelen af de totale investeringer.

Informations- og dokumentationsområdet alene vil ikke kunne fylde EURONETs kapacitet, og telemyndighederne og Kommissionen overvejer derfor muligheden for samtidig at benytte EURONET til transmission af andre typer af data.

Driften af kommunikationsnettet skal efter færdiggørelsen finansieres ved, at post- og telegrafvæsenet opkræver trafikafgifter, idet et eventuelt underskud i de første fem år dækkes af EF inden for nærmere fastsatte grænser.

Taksterne for brug af EURONET bliver afstandsuafhængige, og dette vil betyde en reduktion i forhold til de nuværende takster

ved brug af telefonnettet på ca. 50 pct. i gennemsnit.

Kommunikationsnettet forventes idriftsat fra august 1979. Fra dette tidspunkt vil man overalt inden for EF fra edb-terminaler herefter kunne indhente videnskabelig og teknisk information fra de tilsluttede databaser.

4. Databasecentre

Driften af databaserne og forbindelsen til telekommunikationsnettet varetages af en række edb-centraler, databasecentre, der hver for sig forpligter sig til at levere informationstjenester fra deres databaser. Det er på nuværende tidspunkt oplyst, at ca. 10 databasecentre har underskrevet en rammeaftale med Kommissionen, der placerer dem som leverandører af informationstjenester. Databasecentrene skal selv finansiere udviklingen af deres databaser i samarbejde med databaseproducenterne, og driver iøvrigt informationstjenesten på eget ansvar.

Det påregnes, at mere end 100 databaser indeholdende bibliografiske og andre oplysninger vil blive tilkoblet EURONET fra starten. Imidlertid kan der ventes en hurtig vækst. EUSIDIC (European Association of Information Centres) har fremlagt oplysninger om, at antallet i Europa af disse typer af databaser med videnskabelig og teknisk betydning er vokset fra 386 i 1975 til 823 i 1978.

Hvad angår brugen af de ydelser, som databasecentrene udbyder, kan man forvente, at den vil følge udviklingen i USA, hvor antallet af spørgsmål alene til de bibliografiske databaser voksede med 50 pct. fra 1976 til 1977 og derved nåede op på ca. 1,8 mill, søgninger.

Databasecentrene og databaseproducenterne får deres udgifter til oprettelsen af databaser og tilkoblingen til EURONET dækket ved brugerafgifter. Samtidig vil brugen af databaserne medføre indtægter for de nationale post- og telegrafvæsener i form af teletrafikindtægter.

5. Forholdet til ikke-EF-lande

En række lande uden for EF har udtrykt ønske om at blive tilkoblet EURONET. F. eks. har Schweiz, Sverige, Spanien og USA enten indledt forhandlinger med kommissionen eller udtrykt ønsker om forhandlinger om en generel tilslutning til EURONET. Hertil kommer de nye ansøgerlande til EF og udviklingslandene som EF har udvidet samarbejde med (Lomé-aftalen).

6. Danmarks stilling som bruger af EURONET

Fra dansk side har såvel post- og telegrafvæsenet som DANDOK (statens udvalg for videnskabelig og teknisk information og dokumentation) deltaget i planlægningen af EURONET, og de har hver for sig satset betydelige ressourcer på at orientere deres egen planlægning og virksomhed mod EURONET's kommende muligheder.

Endvidere har DANDOK siden 1974 benyttet ekspertise fra I/S Datacentralen, NEUCC og Danmarks tekniske Bibliotek til planlægningen af EURONETs etablering.

Forskningssekretariatet har stået for den løbende koordination af den danske indsats og har i samarbejde med udenrigsministeriet udarbejdet grundlaget for den danske stillingtagen i EF-ministerrådet til handlingsplanerne og de årlige budgetforslag.

EURONETs danske knudepunkt vil ligge i København, og der vil være de samme vilkår for at benytte alle EURONETs tjenester via dette punkt som via alle andre knudepunkter. Det er en national opgave at sikre adgang til informationstjenesterne for:

- biblioteker og dokumentationscentre, der kan anvende dem i deres betjening af brugere,
- forskningsinstitutioner,
- industriens og erhvervslivets brugere,
- offentlige myndigheder.

Anvendelse af de informationsnet, som hidtil har været i brug (ESA-SDS, SCANNET, amerikanske net) og som EURONET vil supplere, sker i dag på brugernes eget initiativ.

Det er ikke mindst for forskningen nødvendigt at have effektiv og hurtig adgang til de internationale informationstjenester.

7. Danmarks stilling som databaseleverandør

Fra dansk side er det via udenrigsministeriet meddelt EF-kommissionen, at Datacentralen er indstillet på at blive tilkoblet EU-

RONET som »databasecenter« for et antal databaser, hvorfra man i samarbejde med danske biblioteker og dokumentationscentre kan tilbyde informationstjenester dækkende den internationale litteratur med videre på miljøområdet. Datacentralen har ikke underskrevet rammeaftalen endnu, men deltager i forhandlinger på lige fod med dem, der har.

Danmark har i det sidste årti oparbejdet en betydelig ekspertise på området »edb-baseret information og dokumentation« gennem aktiv deltagelse i projekter. Betydningen af at fastholde denne ekspertise må ses på baggrund af, at informations- og dokuméntationsområdet i de kommende år forventes at blive kraftigt ekspanderende, både teknisk og anvendelsesmæssigt. Teknisk vil udviklingen ske ved integrering af edb, telekommunikation og tekstbehandling. Anvendelsesmæssigt vil udvidelsen betyde, at informations- og dokumentationstjenester vil brede sig fra biblioteksområdet til offentlige og private institutioner. EURONET er et led i denne udvikling og en aktiv deltagelse heri som databaseleverandør vil give Danmark mulighed for en fortsat opbygning af ekspertise på området.

Samtidig vil en aktiv deltagelse betyde, at danske dokumentationscentre, forskningsbiblioteker m. v. gennem samarbejde med andre dokumentationscentre vil få en større indflydelse på indhold og drift af internationale databaser, hvilket vil være af stor betydning for danske brugere.

Med et dansk databasecenter vil man med tiden også kunne sikre, at danske data i fornødent omfang registreres i systemerne. Danske brugere vil generelt set kunne få lettere adgang til information ved at kunne trække på et nationalt centers erfaringer.

Endelig må det forventes, at et dansk databasecenter vil indebære øgede muligheder for, at EURONET placerer leverandørkontrakter hos danske erhvervsvirksomheder eller forskningsinstitutioner. Inden for EF sørger man omhyggeligt for at foretage en nogenlunde rimelig fordeling af kontrakter til medlemslande, naturligvis under forudsætning af, at der findes ekspertise til at opnå kontrakterne.

I årene 1975-77 udførtes projekter for 140.000 regningsenheder i Danmark svarende til ca. 5 pct. af den del af handlingsplanens budget, som ikke finansierede kontrakten med telemyndighederne.

8. En miljødatabase i Danmark

Som led i planlægningen af en miljødatabase i Danmark har undervisningsministeriet efter anmodning fra Danmarks tekniske Højskole, DANDOK og Datacentralen søgt at vurdere de danske interesser i et eventuelt projekt.

Valget af netop en miljødatabase begrundes med, at man endnu ikke inden for EF har udbudt en egentlig miljødatabase og at en del af de udenlandske databaser, der bl. a. behandler miljø (Chemical Abstracts Condensates, Compendex og andre internationalt anerkendte) i forvejen gennem en årrække har været kørt som magnetbåndstjenester på Datacentralen, der allerede har foretaget adskillige forbedringer i spørgeteknikken.

Danmarks mulighed for at etablere sig som databaseleverandør og opnå en rimelig markedsandel vil i høj grad være afhængig af, om Danmark kommer med i EURONETs startfase, hvor det europæiske marked for informationstjenester opbygges. Senere vil markedet være mere mættet og konkurrencen mellem databasecentrene tilsvarende skærpet, således at det på dette tidspunkt må forventes at blive betydelig vanskeligere for en ny databaseleverandør at opnå en antagelig markedsandel.

Der er interesse for projektet, især fra forskningsbibliotekernes og forskningens side, samt fra miljømyndighedernes side. Der er enighed om, at den igangværende udvikling af datakommunikationsnettet og databaser for videnskabelig og teknisk information vil få stigende betydning for erhvervslivet, hvilket fremgår af, at erhvervslivet allerede på nuværende tidspunkt står for 50 pct. af det antal søgninger, som formidles gennem Danmarks tekniske Bibliotek.

En beslutning om en miljødatabase i Danmark vil således give mulighed for, at Danmark effektivt kan følge med i den udvikling på hele det teknisk/videnskabelige databaseområde, som de af EF-ministerrådet vedtagne resolutioner og handlingsplaner sigter imod.

9. Omkostningsoverslag for udvikling og drift af database

Udviklingsomkostninger —

Som det fremgår af foranstående, har Danmark som deltager i EURONET-projektet allerede i forvejen afholdt udgifter i forbindelse med projektet. Således udgør Danmarks andel af EF-udgifterne hertil ifølge det 3-årige handlingsprogram fra 1975-77 ca. 1 mill. kr. Endvidere har post- og telegrafvæsenet investeret ca. 2 mill. kr. som sit bidrag til anlægsprogrammet, og der har fra dansk side været et stort arbejdskraftforbrug m. v. i forbindelse med sagens forberedelse såvel i Danmark som Luxembourg.

Hertil kommer de udgifter, Datacentralen har afholdt i form af forberedende planlægning, udvikling af søgesystemer, deltagelse i mødevirksomhed m. v.

Såfremt Danmark beslutter sig for at oprette et databasecenter, kan udgifterne ved selve etableringen anslås til omkring 2,2 mill, kr., der kort kan specificeres således:

Etablering af abonnementer på udenlandske databaser	500.000 kr.
Datacentralens planlægnings- og programmeringsudgifter	1.140.000 kr.
Administrative udgifter til dokumentalister og kontorhold …	525.000 kr.
	2.165.000 kr.

Det bemærkes, at post- og telegrafvæsenet ikke ville få nævneværdige meromkostninger ved at tilslutte sig en dansk database.

Driftsomkostninger

Udgifterne til driften af databasen kan efter et skøn fra Danmarks tekniske Højskole i et normalt driftsår anslås til 8,7 mill. kr. (prisniveau januar 1978). Af udgifterne medgår ca. 7,2 mill. kr. til edb-udgifter ved databasecentret. Resten, ca. 1,5 mill. kr. dækker administrationsudgifter i tilknytning til miljødatabasen. Udgifterne vil delvis blive modsvaret af indtægter, der i de første 3 driftsår anslås til 1,5, 3,0 og 5,0 mill. kr. Det samlede driftsunderskud de første 3 år skønnes således at andrage knap 17 mill, kr., mens det årlige driftsunderskud på kort sigt anslås til omkring 3,7 mill. kr. Underskuddet vil formentlig på lidt længere sigt kunne reduceres, idet driften af databasecentret på et senere tidspunkt forventes at komme til at balancere.

Oversigt over de årlige udgifter og indtægter ved drift af miljødatabase efter 3-årig indkøringsperiode:

Driftsudgifter ved miljødatabase		8,7 mill. kr.
Heraf til:		
edb-drift	7,2 mill. kr.	
administration	1,5 mill. kr.	
Driftsindtægter fra miljødatabase		5,0 mill. kr.
Driftsunderskud		3,7 mill. kr.

Etablering og drift af en dansk miljødatabase vil iøvrigt medføre en valutaindtjening for Danmark som helhed, fordi databasens brugere for en stor del forventes at være udenlandske.

Uden en miljødatabase vil Danmark derimod påføres et vist valutaforbrug, som følge af at danske brugere af miljøoplysninger må søge informationsbehovet dækket ved benyttelse af udenlandske databasecentre.

Endvidere bemærkes, at det selv uden etablering af et dansk databasecenter vil være påkrævet at opbygge en vis EURONET-administration i Danmark dels til at varetage kommunikationen med EURONETs administration og dels til vejledning af danske brugere af EURONET. Den årlige driftsudgift hertil skønnes at blive ca. 1 mill. kr.

10. Om mulige organisatoriske rammer for projektet

Som et led i beslutningen om en eventuel oprettelse af en dansk miljødatabase under EURONET indgår en stillingtagen til den organisatoriske ramme for projektet.

Neden for er skitseret 2 løsningsmodeller, hvor projektets tilknytning er sat i sammenhæng med organiseringen af den servicevirksomhed, der under alle omstændigheder må opbygges med henblik på formidling af EURONETs informationstjenester til danske brugere.

1. Et råd vedrørende on-line informationstjenester, herunder EURONET.

   Rådet kunne have opgaver af *koordinerende* art, mens betjeningen af brugerne sker via forskningsbibliotekerne.

Dette kunne bl. a. ske ved rådets opsamling og udbredelse af faglige erfaringer samt gennem formulering af brugerønsker over for EURONET-organisationen, telekommunikationsmyndigheder og edb-centraler med databaser.

De danske databaser kunne drives af styringsgrupper, der etableres i forbindelse med beslutning om oprettelse af databaserne. Disse styringsgrupper administrerer tillige de til etablering og drift knyttede bevillinger.

2. En ny eller bestående dansk institution til varetagelse af informationsservice.
   Institutionen kunne forestå *markedsføring* af on-line informationstjenester såvel direkte til potentielle brugere som via forskningsbibliotekerne.

   Endvidere kunne institutionen forestå *driften* af danske databaser tilkoblet EURONET, dog således at edb-driften udføres af I/S Datacentralen på sædvanlige servicebetingelser.

   Institutionen kunne endvidere forestå *udviklingen* af nye informationstjenester såvel med hensyn til styring som gennemførelse.

   En sådan ny institution kunne enten få status som offentlig virksomhed f. eks. med tilknytning til forskningsbiblioteks-sektoren eller som selvejende institution placeret under et ministerium med en bestyrelse, hvori de forskelliger interessenter er repræsenteret.

   Eventuelt kan en eksisterende organisation udbygges til at klare de opgaver, som her er antydet. Dette kunne eksempelvis være Danmarks tekniske Bibliotek.

11. Sammenfatning og konklusion

Indledningsvis skal fremhæves, at det samlede EURONET med tilsluttede databaser vil stå til rådighed for danske brugere uafhængig af, om Danmark deltager aktivt i EURONET-projektet ved selv at etablere og forestå drift af databaser. Danmarks hovedinteresse i EURONET ligger formentlig netop i denne brugerinteresse, og for effektivt at kunne udnytte EURONETs tilbud om videnskabelig og teknisk information og dokumentation må der antagelig opbygges en dansk serviceorganisation, som kan vejlede potentielle brugergrupper inden for forskning, erhverv og administration i brugen af det nye informationstilbud. De årlige driftsomkostninger for en sådan serviceorganisation skønnes at beløbe sig til ca. 1 mill, kr., jfr. afsnit 9.

Udover denne brugerinteresse har Danmark tillige en interesse i at deltage i EURONET-projektet som leverandør af databaser, hvilket nærværende notat redegør for.

Således fremgår det, at de interesser der er mest fremtrædende i sagen er:

- forskningsbiblioteksfaglige interesser,
- forskningsinteresser,
- edb-faglige interesser,
- erhvervsmæssige interesser.

Drøftelser af forslaget om en dansk database til EURONET er sket på grundlag af et konkret forslag om etablering og drift af en miljødatabase, hvilket dels skal ses på baggrund af, at der i de kommende år forventes et stort og stigende informationsbehov på miljøområdet, og dels på baggrund af hvilke andre databaser, de øvrige deltagerlande har planlagt at tilslutte.

De økonomiske konsekvenser ved en eventuel tilkobling af en dansk miljødatabase er opgjort i afsnit 9. Det fremgår heraf, at der i det mindste på kortere sigt må kalkuleres med et årligt driftsunderskud på ca. 3-4 mill. kr. Underskuddet vil de første par år, hvor markedet endnu er under opbygning, være noget større, således at det samlede driftsunderskud de 3 første år anslås til knap 17 mill. kr. (prisniveau januar 1978).

I/S Datacentralen er den potentielle danske kontraktpartner som databasecenter, og der skal tages stilling til, om Datacentralen kan underskrive en rammeaftale med EURONET. Baggrunden for at dette frembyder problemer er, at Datacentralen ikke anser miljødatabaseprojektet for rentabelt ud fra virksomhedsøkonomiske betragtninger, således at etableringsomkostninger og nogle års driftsunderskud kan dækkes ind af de senere bedre indtægtsmuligheder. Spørgsmålet er derfor, hvilken vægt man vil tillægge de interesser, der iøvrigt er knyttet til projektet, det vil sige de biblioteksfaglige interesser, de forskningsmæssige interesser, de edb-faglige interesser og de i videre forstand erhvervsmæssige interesser.

Spørgsmålet har været drøftet på møder med deltagelse af en betydelig personkreds

repræsenterende de mange forskellige offentlige interesser i sagen, og med deltagelse tillige af Industrirådet som repræsentant for de private interesser. Der er på disse møder konstateret overvejende stemning til fordel for etablering af en dansk miljødatabase med Datacentralen som dansk kontraktspartner, idet dog de repræsenterede departementer har indtaget en henholdende stilling.

Under drøftelserne er det endvidere blevet konstateret, at ingen af de repræsenterede myndigheder så sig i stand til at afgive bevillinger til projektet, Dette kan hænge sammen med, at ingen enkeltinstans er eksponent for samtlige de interesser, der knytter sig til det.

Herefter vil projektet formentlig kun kunne gennemføres, hvis der kan opnås bevilling på grundlag af finansministeriets bevillingsreserve.

Såfremt en høring af de i betragtning kommende departementer medfører, at projektet søges fremmet ved en bevillingsansøgning, bemærkes hertil, at de overordnede organisatoriske rammer for projektet forinden i princippet må fastlægges. Til brug for overvejelserne heraf er antydet nogle muligheder i afsnit 10.

Bilag II. 23.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 4. maj 1979.

Til Bibliotekskommissionen

Ministeriet har i dag tilskrevet Folketingets Ombudsmand, Frederiksberggade 2, 1459 København K således:

»Ved brev af 14. april 1978 henstillede Folketingets Ombudsmand til ministeriet, at der senest i forbindelse med revisionen af biblioteksloven (bibliotekskommissionens arbejde) søgtes tilvejebragt et klart lovgrundlag for kompetenceordningen vedrørende fordelingen af rådighedssummen (hvis denne fortsat opretholdtes), og at der i forbindelse hermed søgtes tilvejebragt en ordning, der var stemmende med almindelige forvaltningsretlige principper om habilitet.

Bibliotekskommissionen har endnu ikke afgivet sin endelige betænkning, men det fremgår af et foreløbigt udkast, at man anser det for mest hensigtsmæssigt, at tilbagevendende tilskud af mere varig karakter i fremtiden bevilges særskilt på finansloven. Flertallet foreslår, at der iøvrigt oprettes en fælles rådighedssum for folkebiblioteker og forskningsbiblioteker, og at denne rådighedssum fordeles af kulturministeren efter indstilling fra et fordelingsudvalg på 8 medlemmer, der beskikkes af ministeren. Udvalget foreslås sammensat således

1 medlem udpeget af de kommunale organisationer,
1 medlem udpeget af rektorkollegiet,
1 biblioteksleder fra folkebibliotekerne og
1 biblioteksleder fra forskningsbibliotekerne, begge udpeget af Biblioteksrådet,
3 medlemmer udpeget af personaleorganisationerne (AC, Bibliotekarforbundet, samt af HK og de øvrige personaleorganisationer), samt
lederen af Biblioteksdirektoratet (formand).

Det foreslås, at udvalgets sammensætning og kompetence direkte skal fremgå af loven, og at ministeren fastsætter en forretningsorden for udvalget, herunder regler om medlemmernes habilitet i overensstemmelse med de almindelige forvaltningsretlige principper.

Ministeriet skal vende tilbage til sagen, når Bibliotekskommissionen har afgivet sin endelige betænkning og lovudkast på grundlag heraf er udarbejdet af ministeriet.

Der henvises til Deres j. nr. 1977-334-75«.

P. M. V.

E. B.

E. Thrane

Bilag II. 24.

Bibliotekskommissionen
Hovedsekretariatet

København, den 14. maj 1979.

Til Ministeriet for kulturelle anliggender

Ved skrivelse af 21. marts 1979 (2.kt. j.nr. 2244-1-78) har ministeriet anmodet Bibliotekskommissionen om en udtalelse vedrørende den fremtidige varetagelse af forpligtelsen som hovedfagbibliotek for arbejdsmarkeds- og socialpolitik.

I den anledning skal Bibliotekskommissionen udtale, at der af et flertal i kommissionen (alle undtagen et medlem) vil blive stillet forslag om en gennemgribende revision af hele fagdelingen mellem forskningsbibliotekerne, men at en sådan revision må afvente stillingtagen til kommissionens betænkning.

Som følge heraf vil det ikke på nuværende tidspunkt være muligt at tage stilling til, om et andet forskningsbibliotek - og i givet fald hvilket - vil være i stand til at påtage sig den hovedfagbiblioteksforpligtelse, som tidligere har været varetaget af Arbejds- og Socialministeriernes bibliotek.

Det er derfor Bibliotekskommissionens opfattelse, at Socialministeriets bibliotek, der er opstået ved en deling af det oprindelige Arbejds- og Socialministeriernes bibliotek, eventuelt i samarbejde med Det administrative Bibliotek fortsat bør varetage forpligtelsen som fuldt offentligt hovedfagbibliotek inden for arbejdsmarkeds- og socialpolitik, indtil forpligtelsen kan pålægges et andet bibliotek. I den forbindelse skal Bibliotekskommissionen særlig understrege betydningen af, at der indtil videre ikke opsiges abonnementer af udenlandske tidsskrifter på de fagområder, som falder inden for hovedfagbiblioteksforpligtelsen.

P. K. V.

O. Perch Nielsen

Bilag II. 25.

Bibliotekskommission en
Hovedsekretariatet

København, den 14. maj 1979.

Til Ministeriet for kulturelie anliggender

Ved skrivelse af 3. maj 1979 (l.kt. j.nr. 616-9-79) har ministeriet anmodet Bibliotekskommissionen om en udtalelse vedrørende det af undervisningsministeriet udarbejdede notat af 30. april 1979 om tilkobling af en dansk miljødatabase til EURONET.

I den anledning skal Bibliotekskommissionen udtale sin tilslutning til forslaget om oprettelse af en dansk miljødatabase i tilkobling til EURONET, idet kommissionen dog må forudsætte, at der ikke i den forbindelse pålægges bibliotekerne, som i forvejen er ramt af bevillingsnedskæringer, kompenserende besparelser.

Vedrørende organiseringen af den servicevirksomhed, der under alle omstændigheder må opbygges med henblik på formidling af EURONETs informationstjenester til danske brugere, kan Bibliotekskommissionen tilslutte sig den i notatet side 10 anførte løsningsmodel 1, hvorefter der oprettes et nærmere beskrevet råd for on-line informationstjenester, idet kommissionen må lægge vægt på, at organisationsformen sikrer informationstjenesternes forbindelse til det offentlige danske biblioteksvæsen.

P. K. V.

O. Perch Nielsen

Bilag II. 26.

Ministeriet for
kulturelle anliggender

København, den 25. maj 1979.

Til Bibliotekskommissionen

Ministeriet har i dag tilskrevet Folketingets Ombudsmand således:

»I fortsættelse af skrivelse herfra af 4. ds. vedrørende tilvejebringelsen af et klart lovgrundlag for kompetenceordningen vedrørende fordelingen af folkebibliotekernes rådighedssum skal man til ombudsmandens orientering supplerende oplyse, at Bibliotekskommissionen på møder afholdt i dagene 7.-9. maj 1979, har vedtaget at foreslå den i ovennævnte skrivelse angivne sammensætning af fordelingsudvalget ændret, således at medlemstallet forøges fra 8 til 10.

Sammensætningen af udvalget vil efter det ændrede forslag blive følgende:

1 repræsentant for Akademikernes Centralorganisation,
1 repræsentant for Bibliotekarforbundet,
1 repræsentant for de øvrige personaleorganisationer i fællesskab,
1 repræsentant for Danmarks Biblioteksforening
1 repræsentant for Danmarks Forskningsbiblioteksforening,
1 repræsentant for Kommunernes Landsforening,
1 repræsentant for Amtsrådsforeningen,
1 repræsentant for Planlægningsrådet for Forskningen,
1 repræsentant for Rektorkollegiet,
Lederen af Biblioteksdirektoratet (formand).«

P. M. V.
E. B.
E. Thrane

Bilag II. 27.

Ministeriet for
kulturelle anliggender
København, den 26. juni 1979.

Til Bibliotekskommissionen

Hoslagt fremsendes i 25 eksemplarer til orientering kopi af skrivelse af 7. juni 1979 fra Landbrugsrådet.

P. M. V.
E. B.
Birgit Skole
eksp.sekr.

Landbrugsraadet
København, den 7. juni 1979.

Til Ministeriet for kulturelie anliggender

Det er Landbrugsraadet bekendt, at den af kulturministeren nedsatte bibliotekskommission er ved at afslutte sit arbejde, og at hovedindholdet af kommissionens betænkning nu foreligger i form af et udkast.

Landbrugsraadet har ikke været repræsenteret i kommissionen, men har haft lejlighed til at gennemgå og vurdere det nævnte udkast og skal derfor fremsætte følgende kommentar:

»Et flertal i Bibliotekskommissionen har foreslået, at den overordnede styring af alle danske biblioteker, såvel forskningsbiblioteker som folkebiblioteker, sammenlægges i ét biblioteksdirektorat eller -styrelse under kulturministeriet.

Landbrugsraadet finder anledning til klart at tage afstand fra den af flertallet foreslåede fælles overordnede styring af så vidt forskellige bibliotekstyper, som det danske biblioteksvæsen består af.

Der kan givetvis peges på en række områder, der vil være fælles for hele biblioteks-sektoren, som f. eks. personaleuddannelse og visse generelle servicefunktioner, men sådanne betragtninger bør efter Landbrugsraadets opfattelse være underordnet hensynet til bibliotekernes primære funktion som informations- og dokumentationscentre tilpasset typiske brugergruppers aktuelle behov.

Landbruget og dets virksomhed udgør sammen med forskningen en sådan typisk brugergruppe, der er særlig afhængig af den service, som netop forskningsbibliotekerne, og navnlig de såkaldte styrelseslovsbiblioteker (Danmarks Jordbrugs- og Veterinærvidenskabelige Bibliotek, Danmarks tekniske Bibliotek Handelshøjskolens Bibliotek etc.), yder. Der er således f. eks. behov for megen speciel faglitteratur og en særlig udbygning af systemer til at afsøge international faglitteratur.

Landbrugets og forskningens offentlige biblioteks-centre bør derfor udvikles ud fra ganske andre forudsætninger end folkebibliotekerne og bør derfor ikke indgå i den administrative enhed under kulturministeriet, som flertallet har foreslået«.

Landbrugsraadet henstiller, at ovennævnte kommentar om muligt optages i bilag til kommissionsbetænkningen, og at der ved en eventuel kommende lovgivning, som følge af kommissionsarbejdet tages vidtgående hensyn til landbrugets særlige informationsbehov.

Genpart af denne skrivelse er fremsendt til orientering for undervisningsministeren og landbrugsministeren.

På Landbrugsraadets vegne
Ejvind Madsen / Kjeld Ejler

Bilag III.

Fortegnelse over andre henvendelser til (og besvarelser fra) kommissionen end de under I og II optrykte

1. Skrivelse af 5. november 1976 fra borgmester Børge Schmidt, Københavns Kommune, om en undersøgelse af antallet af udenbys lånere ved Københavns Kommunes Hovedbibliotek.
2. Skrivelse af 30. marts 1977 fra DANDOK om skitse til en policystruktur for »informationsformidling for forskning, udvikling og teknologi«.
3. Skrivelse af 17. maj 1977 fra De Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg om gæstearbejdersamlingen i Gentofte m. v.
4. Skrivelse af 29. juni 1977 fra Thisted Bibliotek om kassation af folkebibliotekernes materiale.
5. Skrivelse af 20. september 1978 fra Forskningsbibliotekernes Fællesråd om gratisprincippet i relation til de edb-baserede I & D-tjenester.
6. Skrivelse af 22. september 1978 fra BF-klubben i Nykøbing F. om specialudvalg 6's forslag til ny formålsparagraf i den kommende biblioteksslov.
7. Skrivelse af 4. oktober 1978 fra Rektorkollegiet vedrørende Specialudvalg 2's betænkning om forskningsbibliotekernes fremtidige organisation og styrelse.
8. Skrivelse af 10. oktober 1978 fra Bibliotekarforbundet om R. Lysholt Hansens fortsatte medlemsskab af Biblioteksskommissionen.
9. Skrivelse af 12. oktober 1978 fra Forskningsbibliotekernes Fællesråd om medicinsk biblioteksbetjening ved danske sygehuse.
10. Skrivelse af 14. december 1978 fra fagrådet, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, om Specialudvalg 2's betænkning.
11. Skrivelse med bilag af 22. december 1978 fra rektor for Aarhus Universitet om en skrivelse af 4. december 1978 fra Geografisk Institut.
12. Skrivelse med bilag af 10. januar 1979 fra rektor for Aarhus Universitet om skrivelser underskrevet af videnskabelige medarbejdere ved Farmakologisk Institut, Institut for Human Genetik og Institut for Medicinsk Mikrobiologi samt af medarbejdere ved Danmarks Sygeplejerskehøjskole ved Århus Universitet.
13. Skrivelse med bilag af 18. januar 1979 fra biblioteket, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
14. Enslydende skrivelser af 30. januar 1979 fra Biblioteksskommissionen til Indbindingscentralen og Biblioteksscentralen om lektørudtalelserne.
15. Skrivelse af 13. februar 1979 fra borgmester Kr. Thule Hansen, Ryslinge kommune, til Biblioteksskommissionens formand om deltidsbiblioteksskommunerne m. v.
16. Skrivelse af 21. februar 1979 fra Biblioteksskommissionens formand til borgmester Kr. Thule Hansen om deltidsbiblioteksskommunerne m. v.
17. Skrivelse med bilag af 21. februar 1979 fra rektor for Aarhus Universitet om modtagne skrivelser fra medarbejdere og studerende ved Laboratoriet for Fysisk Geografi og Geologisk Institut.
18. Skrivelse med bilag af 27. februar 1979 fra formanden for Depotbibliotekets bestyrelse til Biblioteksskommissionens formand om prognoser for institutionens fremtidige areal- og personalebehov m. v.
19. Skrivelse af 2. marts 1979 fra Indbindingscentralen om nedsættelse af leveringstiden.
20. Skrivelse med bilag af 5. marts 1979 fra rektor for Aarhus Universitet om en

henvendelse fra Kemisk Institut ved Aarhus Universitet.

21. Skrivelse af 6. marts 1979 fra Botanisk Centralbibliotek öm et eventuelt fremtidigt Biblioteksdirektorat m. v.

22. Skrivelse af 14. marts 1979 fra Biblioteksledefgruppen om kommissionens udkast til betænkning.

23. Skrivelse af 16, marts 1979 fra borgmester Kr. Thule Hansen til kommissionens formand om deltidsbibliotekskommunerne m. V.

24. Skrivelse af 20. marts 1979 fra rigsbibliotekaren om det til varetagelse af samarbejdet mellem Det kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket og Københavns Universitet nedsatte fællesudvalgs vurdering af forslaget om oprettelse af et biblioteksdirektorat og et biblioteksråd, der både omfatter folkebiblioteker og forskningsbiblioteker.

25. Skrivelse af 20. marts 1979 fra Forskningsbibliotekernes Fællesråd med forslag om oprettelse af en selvstændig central instans for forskningsbibliotekerne m. v.

26. Skrivelse med bilag af 20. marts 1979 fra Danmarks Veterinær- og Jordbrugsbibliotek, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, om kommissionens betænkningsudkast.

27. Skrivelse med bilag af 20. marts 1979 fra Planlægningsrådet for Forskningen om kommissionens betænkningsudkast.

28. Skrivelse af 21. marts 1979 fra biblioteket ved Danmarks Farmaceutiske Højskole om kommissionens betænkningsudkast.

29. Skrivelse af 21. marts 1979 fra Danmarks Tekniske Bibliotek om proceduren i forbindelse med afgivelsen af Bibliotekskommissionens betænkning.

30. Skrivelse af 23. marts 1979 fra Danmarks Tekniske Bibliotek om en udtalelse fra biblioteksudvalget for det pågældende bibliotek vedrørende kommissionens betænkningsudkast.

31. Skrivelse af 27. marts 1979 fra De Studerendes Råd, Danmarks Farmaceutiske Højskole, om kommissionens betænkningsudkast.

32. Skrivelse med bilag af 27. marts 1979 fra Statens Humanistiske Forskningsråd om kommissionens betænkningsudkast.

33. Skrivelse af 27. marts 1979 fra rektor for Københavns Universitet vedrørende kommissionens betænkningsudkast.

34. Skrivelse af 30. marts 1979 fra Danske Studerendes Fællesråd om kommissionens betænkningsudkast.

35. Skrivelse af 30. marts 1979 fra Indbindingscentralen og Bibliotekscentralen om lektørudtalelserne.

36. Skrivelse af 3. april 1979 fra Statens Museum for Kunst om kommissionens betænkningsudkast.

37. Skrivelse af 3. april 1979 fra Deltidsbibliotekarforeningen om kommissionens betænkningsudkast.

38. Skrivelse med bilag af 4. april 1979 fra undervisningsministeriet, Direktoratet for de videregående uddannelser, om kommentarer fra Danmarks farmaceutiske Højskole m. fl. til kommissionens betænkningsudkast.

39. Skrivelse af 5. april 1979 fra Faggruppen for opsøgende biblioteksbetjening om kommissionens udkast til betænkning.

40. Skrivelse med bilag af 18. april 1979 fra undervisningsministeriet, Direktoratet for de videregående uddannelser, om kommentarer fra bestyrere for de botaniske institutter ved de højere læreanstalter til kommissionens betænknings-udkast.

41. Skrivelse af 21. april 1979 fra Dansk Amatør Teater Samvirke om kommissionens betænkningsudkast.

42. Skrivelse af 1. maj 1979 fra Danmarks Biblioteksskole om udbygning af skolens videreuddannelsestilbud.

43. Skrivelse af 26. april 1979 fra Danmarks Biblioteksskole om den i kommissionens betænkningsudkast foreslåede forskningsbiblioteksstyrelses kompetence.

44. Skrivelse af 1. maj 1979 fra Det Danske Filmmuseum om forskningsbiblioteksstyrelsens budgetfordelende kompetence.

45. Skrivelse af 22. maj 1979 fra Dansk Magisterforening om biblioteksbetjening ved lærerseminarier m. v.

Register

Registeret henviser i første spalte til kapitel 1-8 i Bibliotekskommissionens betænkning, bortset fra resumeerne. For så vidt som et emne tillige er behandlet i en af de otte specialudvalgsbetænkninger, gives der henvisning hertil i anden spalte. Eksempel: 1:43-46 = Specialudvalg l's betænkning, side 43 til 46.

	Kommission	Specialudvalg
Afgrænsning mellem bibliotekstyper	24-27	1:43-46, 3:30-37, 3:58-60, 3:104-105, 1:108, 3:145-150
Amtscentraler for undervisningsmidler	80-81, 126-127	1:46, 1:49, 3:140-150, 6:93
Anskaffelseskoordinering	61-62, 72-83, 91-94, 98-103, 109-110, 133	1:43-47, 2:31-33, 2:36-40, 2:59-63, 2:73-83, 3:57-61, 3:143-150, 5:62, 8:33-35, 8:44, 8:47-48, 8:83-87
Arbejdspladsbiblioteker	41-42	6:82-85
Arrangementsvirksomhed	49-50	6:69-73
Audiovisuelle materialer	31,124	1:62-74, 3:29, 3:136, 3:147, 3:155, 6:40-42
Automation	119-122	1:41-42, 1:58-59, 2:63-67, 4:61-70, 4:109-110, 7:64-70, 7:83, 8:35-38, 8:43-44
Bibliotekariske uddannelser	51	6:48-49
Bibliotekernes Lånecentral	128-129	1:24-30, 1:60-61
Bibliotekernes Oplysningskontor	128	1:22-24
Biblioteksscentralen	129-130	4:17, 4:43-45, 4:97-101, 7:56-63
Biblioteksdata	120-121	
Biblioteksdirektorat	132-134	2:92-97
Bibliotekslov	135-136	5:23-24
Biblioteksorientering	81, 95	2:21. 6:48, 6:96-97, 8:69-70, 8:79-81
Biblioteksrådet		
Folkebiblioteker	68	5:26-27
Folke- og forskningsbiblioteker	134-135	

	Kommission	Specialudvalg
Bibliotekstilsynet	68, 144-145	5:24-26, 7:55-56
Bibliotekstyper	24-27, 86-88	
Biblioteksudvalg	80, 98-103	2:34-35, 2:73-77, 2:149-172
Blinde	37-38	
Bloktilskud	147-148	5:32-33
Bogvalg og -pleje	31-36, 109-114	4:26-27, 4:30-33, 7:59-60, 7:84-86, 7:95-96, 8:33-34, 8:44, 8:47-48
Bornholm	64-65	5:70-72
Brugerindflydelse		
Folkebiblioteker	55-56	5:51-55, 6:133-134
Forskningsbiblioteker	98-103	2:58-62, 2:65, 2:73-77
Budgetbehandling	97-104	2:40-44, 2:69-71, 2:84-85, 2:110, 2:173-174
Bøder	55	
Børn	36-37, 40	3:47-67, 6:98-102
Centralbiblioteker	58-65, 126	1:17-19, 1:44-45, 1:48-49, 3:138-140, 3:143-150, 5:56-72, 7:49-51
Centralbibliotekstilskud	59, 63-64	5:66-67
Danmarks Biblioteksskole	51	1:42, 6:49, 7:72-73
Dansk Bogfortegnelse	118	4:51-59
Decentralisering		
Folkebiblioteker	56-57	5:86-101, 5:113-126, 6:78-79
Forskningsbiblioteker	88-89	
Deltidsbiblioteker	56	
Depotbiblioteker	122-123, 127	1:49-51, 1:76-77. 4:21-34, 4:73-74, 8:41
Dispositionssum	147-148	
Dokumentation	90-91, 153-157	2:17-21. 2:63-67, 8:41-43, 8:81-82
Driftstilskud	147-148	
Edb	119-122, 153-157	1:41-42, 1:58-59, 2:63-67, 4:61-70, 4:109-110, 7:64-70, 7:83, 8:35-38, 8:43-44
Emneindeksering	115-116	
Fagdeling	92-94, 105	2:31-33, 2:80-83, 2:88
Filialer	56-57	5:87-99
Film	159	1:71-72, 6:43-44
Folkebibliotekernes Depotbibliotek	122-123, 127	1:21-22. 1:49-51, 4:18-19, 4:23-26

	Kommission	Specialudvalg
Folkebibliotekernes tilhørsforhold	53-54	5:35-37
Folkebibliotekets styrelse	54-55	5:49-51
Folkebiblioteksrådet	145	5:27-29
Formål		
Folkebiblioteker	29-30	3:40-42, 5:20-22, 6:37-39
Forskningsbiblioteker	90-91	2:15-23, 3:43-44
Forskningsbibliotekernes Fællesråd	88-89	2:25, 2:28-31
Forskningsbiblioteksråd	140-141, 143	2:91-92, 2:111-112
Forskningsbiblioteksstyrelse	103-107, 139-140, 142-143	2:83-90, 2:109-111
Fotokopier	158	1:42, 1:72-73
Fri låneret	123-124	5:46-49, 6:37
Fritidsundervisning	79-82	3:111-120, 6:94
Fællesdirektorat	132-134, 139-140, 141-142	2:92-97
Fælleskataloger	117, 125, 133	1:55-58, 4:37-38
Fællesrepræsentation for Forskningsbiblioteker	107, 141, 144	2:90-91, 2:112
Fællesrådet for Folke- og Forskningsbiblioteker	145	2:112-113
Grafik, plakater	47	6:61-64
Grammofonplader og bånd	46, 157-158	6:57-58, 6:121
Gratisprincip	124, 152-157	1:41-42, 6:37, 6:56, 6:72-73
Grundfunktion	79-82	1:43, 3:30-31, 5:38-39, 6:113-114
Gæstearbejdere	43-44	6:88-90
Heltidsbetjening	56-57	
Hovedfagbiblioteker	92-94, 105	1:52, 2:31-33, 2:80-83
Hovedstadsregionen	65-66	5:77-79, 5:224-231
Indbindingscentralen	130	4:18, 4:45-47, 4:95, 4:97-100, 4:103, 7:60-62, 8:39
Informationspolitik	21-22	2:18-21
Informationsvirksomhed	44-45, 90-91, 152-157	2:18-21, 2:63-67, 6:50-56, 8:41-43, 8:81-82
Institutbiblioteker	86-87, 98-103, 137-138	2:36-38, 2:44-52, 2:59-62, 2:77-80, 2:88, 2:119-147, 3:97, 8:16-17, 8:65-68

	Kommission	Specialudvalg
Institutionsbetjening	40-41, 98-103, 136-138	2:21-22, 2:33-40, 2:59-63, 2:73-80, 3:45-136, 6:121-122
Kassation	32-33	4:26-27 4:30-33 4:85, 6:121-122, 7:85
Katalogisering	114-115, 116-117	4:35-38, 4:75-76, 4:82-88, 7:62-63, 7:96-97, 8:35-38, 8:48-49
Klassifikation	115-116	7:96-98, 8:38-39, 8:47-48
KODA	159	6:124
Kommunalbestyrelsens kompetence	35-36, 55	
Det Kongelige Bibliotek	86	2:17, 4:53-56
Kopiering	157-159	1:64-68
Kulturcentre	18	
Kulturelle arrangementer	49-50	6:69-73
Kulturpolitik	15-23	6:33-36
Kunstbiblioteksvirksomhed	47	6:61-64
Kursussøgende	72-82	6:91-97
Kvalitetskrav		
Lånesamarbejdet	123-124	1:39-40
Materialevalg	34	6:109-110
Københavns Kommunes Biblioteker	65-66	
Landscentralen for Undervisningsmidler	81, 112	1:51, 4:44, 6:44
Lektørudtalelser	111-112	
Ligelighed	30-31	5:82
Lokaler		
Folkebiblioteker	51-53	6:48, 6:125-138, 7:30-32, 7:55-56
Forskningsbiblioteker	95-97	2:53, 2:68-69, 8:71-72
Lokalhistoriske samlinger og arkiver	47-49	6:65-68
Lydbøger	158	1:70-71, 3:121-125, 6:79-80, 6:123-124
Læsehandicappede	39-40	3:121-125, 6:79-80
Lånesamarbejdet	123-129	1, 2:57-58, 2:94-96, 7:75, 8:43
Låneveje	125-128	1:47-52
Materialeanskaffelse og klargøring	112-114	4:39-42, 4:77-93, 7:60-62, 7:86-93, 7:96, 8:34-35, 8:48, 8:83-87

	Kommission	Specialudvalg
Materialevalg og -pleje	31-36, 109-114	4:26-27, 4:30-33, 6:46-47, 6:107-112, 7:59-60, 7:84-86, 7:95-96, 8:33-34, 8:44, 8:47-48
Materialevalgets organisation	35-36	6:111-112
Materialevalgspolitik	33-36	2:18-23, 6:107-110, 8:74-75
Materialevalgsvejledning	110-112	4:38-39, 4:43, 4:77-82, 7:56-59
Medicinske hospitalsbiblioteker	87, 92	2:39-40
Museumsbiblioteker	87, 92	2:81
Musikbiblioteksvirksomhed	46-47	1:68-69, 3:126-136, 6:57-60, 7:76-77
Mødelokaler	53	6:131
Målsætning		
Folkebiblioteker	29-30	3:40-42, 5:20-22, 6:37-39
Forskningsbiblioteker	90-91	2:15-23, 3:43-44
Nationalbibliografi	117-119	4:49-59, 4:105-107, 8:36
Nationalbibliografisk Råd	119	4:57, 4:111
Nationalbiblioteket	86	2:17, 4:53-56
Offentlighedskriteriet	26-27	
Ophavsret	157-159	1:62-68, 1:70-71, 1:75, 3:150-152, 6:121-124
Opsøgende virksomhed	40-42	3:47-51, 3:93-95, 3:121-125, 6:77-81
Overbygningsfunktion	46, 61, 80-81	1:49-52, 3:31, 3:137-150, 5:58-62, 6:114-115
Overcentralen	127-128	1:19-20, 1:50-52, 2:17
Planlægning	67, 104, 142, 144	2:85-86, 2:109-110, 5:102-110
Pligtaflevering	119	1:55, 4:51, 4:53-56, 6:122
PR-virksomhed	50-51, 95	6:116-120, 8:69-70
Radioudsendelser	158	1:64-68, 3:150-152, 6:121-122
Refusion	147-148	5:29-31
Regionsbiblioteker	62, 92	1:44, 5:61
Reglement	55	
Ressortforhold	84-86, 136-137, 139-140	2:23-28, 2:97-105, 2:117
Rigsbibliotekarembedet	88	2:25-26, 2:30
Rådighedssummer	149-151	5:32

	Kommission	Specialudvalg
Samarbejde mellem kommuner	57-58	5:39-47, 7:49-50
SAMKAT	121-122	
Skolebiblioteker i folkeskolen	72-79	3:52-67
Standardisering	96-97, 104-105, 114-116	2:53-54, 2:67-69, 3:153-154, 8:33-40, 8:47-51
Statens Bibliotek og Trykkeri for Blinde	38	
Statistik	104, 142, 144	1:34, 2:86, 2:110, 7:38-41, 8:15, 8:19-21
Statsbiblioteket	127-128	1:19-20, 1:50-52, 2:17
Statstilskud	147-152	5:29-33
Storkøbenhavnske Folkebibliotekers Samarbejdsudvalg	66	5:77
Søfarende	42-43	6:85-87
Søfartens Bibliotek	42-43	6:86-87
Tv-udsendelser	158	1:64-68, 3:150-152, 6:121-122
Tyske mindretal	44	6:106
Udbygningsplanlægning	67, 104, 142, 144	2:85-86, 5:102-109, 7:38-45
Uddannelser		
Højere	98-103, 136-138, 139-140	2:21-22, 2:33-38, 2:58-63, 2:73-80, 3:96-106, 3:126-130
Andre længere videregående	79-82, 92	2:22-23, 2:39-40, 2:81, 3:106-110
Øvrige	72-82	3:45-46, 3:52-96, 3:111-125, 3:130-134, 5:100, 6:91-97
Uddannelsessøgende	72-82, 98-103	2:21-22, 2:33-40, 2:59-63, 2:73-80, 3, 6:91-97
Udenlandsk Bogvalgsvejledning	111-112	
Unge	37	6:103-105
Virkeområde		
Centralbiblioteker	58-60, 62-63	5:61
Lokale folkebiblioteker	56-58	5:37-39
Universitetsbiblioteker	92	2:39, 2:81